pablo neruda

volodia teitelboim

yasamöyküsü

*

pablo neruda

KAV
RAM

Kavram Yayınları
Yaşamöyküsü: 7
Pablo Neruda
Volodia Teitelboim
Çeviren: Aytekin Karaçoban
Dizi Editörü: Feridun Andaç
Kapak Tasarımı ve Uygulama: Kenan Çalıkoğlu
Birinci Basım: Ekim 1999
©Kavram Yayınları

ISBN 975 366 146 0

Dizgi: Mustafa Balaban, Baskı Başak Ofset
Kavram, Bekâr Sok. No: 17/1 Taksim 80080 İstanbul
Tel: (0212) 244 02 85, Faks: (0212) 292 43 25

VOLODIA TEITELBOIM

*

PABLO NERUDA

Fransızca'dan çeviren: Aytekin Karaçoban

VOLODIA TEITELBOIM

Volodia Teitelboim 1916 yılında, Şili'nin ortasında bulunan kentte, Chillan'da doğmuştur. 60 yıl ülkesinin siyasal ve edebi yaşamında önemli bir rol oynamıştır.

Pablo Neruda üzerine yazdığı bu kitap İngilizce, Rusça, Almanca ve Fransızca'ya çevrilmiştir. Bu kitap, Teitelboim'in Orta ve Gizli Gabriela Mistral ve Sonsuz Yürüyüşte Mindobro adlı yapıtlarıyla birlikte üçlemenin ilk cildini oluşturmaktadır. Yazarın diğer yapıtları ise şunlardır: *Kapitalizmin Doğuşu, Amerika'nın Fethi, İnsan ve İnsan, Yurttaşlık Mesleği, Ekmek ve Kan, Yüreğin Yazısı, Yasak Ülkede.*

AYTEKİN KARAÇOBAN

23.8.1958'de doğdu. Lise öğrenimini 1976 yılında, Ankara'da tamamladı. Yüksek öğrenimini Diyarbakır'da, Fransız Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı'nda yaptı. 1985 yılından başlayarak, Dicle Üniversitesi'nde iki yıl Araştırma Görevlisi olarak çalıştıktan sonra Fransa'da yüksek lisans yaptı ve bitirme çalışmasını "Fransız Direniş Şiiri" üzerine oldu. Yayımlanan yapıtları: *Ben Gülün Kardeşiyim* (1988), *Pablo Neruda'yla Söyleşi* (1995), *Anlık Görüntüler* (1999).

I. BÖLÜM
YAĞMURDAN SAVAŞA

I
"SINIR"IN ÇOCUĞU

1. Anneyi ziyaret

Yarı yarıya yıkıntı eve girdiğimizde bir tür heyecanlı gerilim egemen oluyor. Gözlemleyen, inceleyen birinin tutumunu takınıyorum. Neruda, kendisini dünyaya getirdikten birkaç hafta sonra ölen annesinin bilinmeyen yaşamöyküsüyle karşılaşmaya geldi. Bu sahneyi görmeyi, bir anlamda duyumsamayı arzuluyorum. Üçüncü şahsın "ben"ini ayıran uzaklığı tanıyorum. Birinci şahıs "duyumsar" Üçüncü şahıs öteki kutuptadır ya da tarafsız bir nokta çevresinde yüzer. Annesini arayış içinde olan adamın alt üst olan içiyle bu iri yapılı, sakin ve olgun, arabayla gelmiş, eskiden bir yetimken şimdi ünlü bir kişi olmuş içine kapalı dış görüntüsü arasındaki çelişkiyi kestirebiliyorum.

Annesini tanıyan yaşlı komşu kadın koşa koşa geldi. Annesine ilişkin hiçbir anısı olmayan bu ünlü adamın; anıları, tanımlamaları, cümleleri, kısaca her şeyi aramaya gelmiş adamın karşısında nasıl davranacağını bilemiyor. Yaşlı kadın, birkaç dakika sonra geri gelmek üzere yanımızdan ayrılıyor. Elinde koyu kahverengi, eski mi eski bir fotoğrafla dönüyor. O'dur, Rosa Neftali Basoalto. Onu bekleyen adama veriyor.

İlk kez annesinin bir fotoğrafını görebiliyor. Yaşlı kadın bir öğretmen ve annesinden kalan tek fotoğrafın bu fotoğraf olduğunu açıklıyor. Bu fotoğraf, yıllar sonra, ergenlik ve gençlik çağı şiirleriyle düzyazılarının yer aldığı *El rio invisible* (Görünmez Irmak) adlı bir yapıta konmak üzere çoğaltıldı.

Bu yapıtta tam iki şiiri ona adamaktadır. Luna (Ay): "Ben doğduktan sonra annem öldü/acılı bir ruhun kutsallığıy-

la. / Bedeni saydamdı. Etinde / yıldızların aydınlığı vardı. / O öldü. Ben doğdum. / Ondandır / Damarlarımda görünmez bir ırmağın, / alacakaranlığın görünmez türküsünün akması/ gülüşümü alevlendiren ve donduran."

İkincisinin başlığı Annemin Dinlenmesi İçin Küçük Şiirler: "Annem benim, çok geç geldim seni kucaklamaya / temiz ellerin beni kutsasın diye; / adımlarının ışığı çoktan sönmeye başlamıştı / ve ben toprağa doğru dönmeye girişmiştim. / Bu dünyada çok az şey istedin / annem. / Belki bu ıslak menekşe demeti / hiçbir şey istemeyen / ellerin için pek fazla."

Safça ve acemice yazılmış bir şiir kuşkusuz, ancak içtenlikten yoksun değil. Bu, annesiyle yapmaya giriştiği ilk söyleşi değildir. Yenilik, bu düşsel diyaloğu yazıyla doğurduğu şeyde yatmaktadır.

Bu fotoğraf bize annesini baştan aşağı gösteriyor. Neruda, onu böylesine hızla öldüren, unutuşun içine batıran felaketi düşünüyor. Bu portreyi uzun uzun, sessizce inceledikten sonra Matilde'ye uzatıyor. Birkaç dakika sonra o da bana veriyor. Sabırsızlıkla bakıyorum. Fotoğrafın arkasında rengi atmış harflerle ve eski zaman yazısıyla, "Neftali Basoalto Opazo de Reyes, Pablo Neruda'nın annesi" yazılı. Yüz çizgilerini inceliyorum. Göz ucuyla oğluna bakıyorum. Benzerlikler bulmak zor değil. Yüz çevresi benziyor. Aşağı inik gözkapaklarını çevreleyen düzensiz kirpiklerin oluşturduğu yay ve bir sorunun ya da belli belirsiz bir kurnazlığın görülebildiği küçük gözbebeği. Bu taşra insanlarında belirgin olan, mevsimlerin değişimlerini duymaya alışık ve oğlunun dediği gibi, kuşların gizli yuvalarına benzeyen iri burun. Bu kadının uçuruma baktığını, kendini gölgeler arasına inmeye hazır duyumsadığını gösteren hiçbir şey yok mu? Görünüşe bakılırsa, yüz ifadesinden canlılık fışkırmakta. Ölümü duyumsadığını gizleyen bir sahte duruş izlenimini de vermiyor. Ancak düş kuran ya da hastalıklı bakışında bir şey var. Bu yüzde bir mücadele kendini göstermekte. En azından bir yaşama iştahını sergileyen dudaklarla ağzının çizgisi geniş. Çenesi abartısız bir biçimde çıkıntılı. Yapışık kulak memeleri yuvarlak, kara, olgun kirazlar gibi sarkmakta. Geniş alnına hafifçe düşen bir bukleyle, zamanın modasına uy-

gun, özenli ve fantezi bir saç biçimi. Kol ağızlarındaki şık dantel olmasa, bir yası haber veriyormuş izlenimini uyandırabilecek giysisinin oluşturduğu koyu fon üzerindeki işlenmiş gümüş broş bir kontrast oluşturmakta. İri eli, deriyle kaplı sandalyenin arkalığına dayalı. Uzun boylu, ince, beden yapısını sonsuza kadar donduracağının bilinciyle fotoğraf makinasının bilmecemsi objektifine bakan bir kadın görülmekte. Günlerinin ve saatlerinin sayılı olduğunun kuşkusunu ya da korkusunu duyuyordu belki de. Belki de Saint-Augustin'in, kendisine kilisede ödünç verilen kitabında okuduğu ve anlamlı bir biçimde altı çizilmiş, "Sonsuzluk, tek ve biricik anda insanın kendisine tümüyle sahip olmasından başka şey değildir" cümlesi dünyaya ve oğluna bıraktığı son mesajdır.

Fotoğraftaki alarm veren bu yüz, yaşama tutunmak isteyen birinin yüzü gibi görünmekte. Sararmış billur üzerine basılmış bu ışıklar ve gölgeler düellosunda ürkek bir ışık parıldamakta.

Neruda fotoğrafı yeniden alıyor. Bu resmi belleğine kazımak gereksinimi duyuyordu. Annesinin bir rahatlık ya da sıkıntı ifadesinin olup olmadığını bilmek istiyordu. Mutlaka ikisini de görmüştür.

Görünüşe bakılırsa fotoğraf, içinde bulunduğumuz evde ve odada çekilmiş. Daha 1904 yılında yıkık dökük duvarlar, nemin neden olduğu lekeler ve dökülen badana görülüyor. Arkalığının bir kısmı görünen sandalyeden başka mobilya seçilmiyor.

Onun okuyarak saatler geçirdiği, bazen yağmur yağacak mı diye göğe baktığı ve hâlâ düzensiz bir biçimde büyüyen çiçekleri suladığı küçük avluya çıkıyoruz. Annesinin arkadaşı, şaire kılavuzluk eden ve onu Rosa Neftali'nin bilinen küçük dünyasına götüren kadın, onun kitapları çok sevdiği üzerinde ısrarla duruyor. Şiire hayran olduğunu ve kendisini başka yere götüren bir kayığa yerleşen biri gibi okumaya daldığını ekliyor.

Neruda, bu kadının asıl yüzünü tasarlamaya çalışarak uzun bir süre kaldı. Karakteri ve beğenileri, yinelediği cümleler, hoşuna giden sözcükler üzerine bilgi aldı. Başka insanlar

onun hakkında başka şeyler anlatabilirler miydi? Fotoğrafı almak istiyordu. Komşu kadın armağan olarak verdi. Ona sahip olacak tek kişi o değil miydi nasıl olsa? Eve duygulanmış olarak bakıyor. Doğduğu, tozlu ve terk edilmiş bu taşra evini dolaşıyor. Köklerine ulaşması için paslı bir anahtar. Bu anahtar hırsızı, onu götüremeyeceğine göre, belleğinin heybesine koyuyor. Ana kaynağından kalan her şey oradaydı. Azdı, ancak annesinin kitaplar dünyasıyla içli dışlı olduğunu bilmek hoşuna gidiyordu.

Bu komşu kadın, onun daha önce bir kısmını bildiği şeyleri söyledi. Annesi 1900 yılında, Parral'daki 2 numaralı Kız Öğretmen Okulu'nda öğretmen olarak çalışmaya başlar. Genç yaşta evlenmez. Rosa Neftali Basoalto, 1903 yılında, Jose del Carmen Reyes'le, o dönemin geleneklerine göre evlilik yaptığında evde kalmış olarak değerlendirilmektedir. Hemen hemen bütün umudunu yitirmişti... ta ki evlilik treninin son vagonunu yakaladığı zamana kadar. Ancak bunu pahalı ödedi. O zamanlar otuz sekiz yaşındaydı. 1865 yılında doğmuştu ve Buenaventura Basoalto'nun ve Tomasa Opazo'nun kızıydı. Ölümün kısa zamanda ayırdığı çift, Union ve Urrutia arasındaki San Diego sokağında bulunan, ziyaret ettiğimiz eve yaşamaya gelirler.

Oğlunu otuz dokuz yaşında dünyaya getirir. 1454 numaralı ölüm belgesinde, çocuğun doğumundan tam iki ay iki gün sonrasının tarihi, 14 Eylül 1904 bulunmaktadır.

Matilde hemen hemen hiçbir yorumda bulunmuyor. Avluda bir tur atıyorum. 12 Haziran 1904 tarihine, doğarken veremli annesinin ölümüne neden olanın doğduğu o tarihte de böyleymiş gibi görünüyor. Lohusalık ateşi ona son darbeyi vurmuş olmalı, çünkü o dönemde bu ateş, tüberküloz gibi onca kadını öldürüyordu. Kadınlar ölüyor ve erkekler doğuyorlardı. Ölümle yaşam arasındaki bağ o dönemde ve ortamda bilinen bir olaydı.

2. Parral'a elveda

Büyükbabası Jose Angel Reyes Hermosilla, onu annesinin ölümünden sonra yanına alır. Büyükannesi Encarnacion

Parada'nın elinde büyür. Büyükbabası, büyükannesini 1885 yılında, ikinci eşi olarak almıştır. Çocuğun babası birinci evliliktendir. Dona Encarna, kasabalı kadınlar içinde emziren birini arar. Süt annesi olarak Estanislao Leon'un eşini, Maria Luisa Leiva'yı seçer. Bu kadının sütü boldur. Kendi çocuğu ve emzirdiği çocuk için yeterince sütü vardır. Annesinin ölümünden sonra yetim kalan küçük, biraz sıska da olsa iyi gelişir.

Verimli olan yalnızca toprak değildir. Neruda'nın büyükbabasının on dört resmi olarak tanınmış oğlu olmuştur. Resmi olmayan kaç çocuğunun olduğu bilinmiyor. Büyük bir varlık oluşturmayan "Belen" topraklarının ağasıydı. İlk eşi Natalia Morales Hermosilla'dan bir tek oğlu olur, yani yetim küçüğün babası Jose del Parada. İkinci eşi Encarnacion Parada'dan öteki on üç tanesi olur: Abdias, Amos, Oseas, Joel gibi incilde geçen vaftiz adları vardır.

Büyükbaba "Belen"deki bu güzel dönemde çocukla sade bir biçimde ve sevgiyle konuşur. Ancak kürsüdeymiş gibi konuşmayı sever. Küçük onu anlamadan dinler.

-Adı Abdias'tır çünkü ne küstah olmasını, ne de kardeşlerinin mutsuzluklarında ve acılarına sevinmesini istedim.

"Amcana Amos adını verdim, çünkü kentli olmasını değil, çoban ve bilge olmasını, atların kayalar arasında dörtnala gitmeyeceğini ve denizin öküzlerle sürülmeyeceğini bilenlerden biri olmasını istiyordum.

Tanrı Oseas'a karşı katı oldu: "Kendine zina yapan bir kadın al", diyordu işaret parmağı öne doğru, katı bir yüzle ezberindekileri söyleyen büyükbaba.

-Zina yapan kadın. Anlamıyorum büyükbaba.

-Kötü yola düşen, kocası olmayan erkeklere giden kadın. Ve oğulların annelerini dövmeleri, yaptığı şey yüzünden ona karşı öfke duymaları buyurulmuştur.

-Peki, Joel amca, onun adı neden böyle?

-Ayyaşları uyandırmak için, yeryüzünde çok ayyaş var. Ayyaşlar uyanırlar ve ağlarlar. Şarabı yerde sürünesiye içenler inlerler. Çünkü şıra ağızlarından çıkar. Bu üzüm omcalarına sahibim, ama onları delirtmek için değil. İşte böyle der Joel, Kitap'ta.

Büyükbaba söylev veriyormuş gibi coşkuyla konuşurdu: "Tarlalardaki hayvanlardan korkmamalısınız; çünkü çöldeki otlaklar yeniden yeşerecektir..." Büyükbaba uzun zaman yaşadı ve 1939 yılında, oğlu Jose del Carmen'in ölümünden sonra öldü.

Neruda'nın genç yaşta eşini yitiren babasının büyük derebeyi havası yoktu. Bölgedeki sıcak şarabın çıkarıldığı birkaç sıra üzüm omcası sıkıntısını gidermeye yetmiyordu. Kuşkusuz iyi bir kol işçisiydi. Zayıf yapılı öğretmen eşiyle geçirdiği birkaç yıllık evlilik yaşamında "öğretmen kocası" görevini yerine getirmedi.

Aile giderlerini karşılamak üzere el ele verdiler. Ancak, Şili'de öğretmenlik en az para getiren bir meslekti. Bazen aylık almak için aylarca bekleniyordu.

Yirminci yüzyıl ne ülkeye bir mutluluk, ne de parasız insanlara rahatlık getirmişti. 1904 yılı, depremlere, büyük ketlere ve kuzeydeki işçilere karşı baskı hareketlerine ilişkin belgelerin dışında olaysız bir yıl olarak görünmektedir.

Don Jose del Carmen, "bağış"ın addan önce geldiği bir ülkede ağırbaşlı, gururlu soylular ailesinden biriydi. İnsan kendisine saygı gösterilmesini istiyorsa, parası olmasa bile bağışta bulunmalıydı. O ise kucağında yeni doğmuş bir erkek çocuğuyla kalakalmıştı. Onu durumu biraz daha iyi olan babasına emanet etti. İş aramak üzere Şilililer alayına katıldı. Ekonomik durumunu iyileştirmek için And Dağları'nı aşıp Arjantin'e geçti. Başıboş, eli boş döndü. Güherçile çevresinde, bu yeni "altın post" çevresinde yapılan gürültünün çekimine kapılan bölgedeki onca insan gibi kuzeye mi gitseydi acaba? O ise yeşilliklerin, merkezin insanıydı. Kuzeye bakacağına, gözlerini güneye dikmişti. Çöl onu çekmiyordu. Ormanı ve yağmuru yeğliyordu. O dönemde yüz kilometreyi aşmak, uzun bir yolculuk gibi görünüyordu. Güneye doğru 200-300 kilometre aştı. Beş parasız küçük çiftçi, cesaretini kanıtlayarak ve önyargılara meydan okuyarak Talcahuano mendireğinde inşaat işçisi oldu.

Yasını gözyaşı dökmeden tuttu. Acılarını kimseye anlatmadı. Ancak bütün bunlar onu yolculuğa itti. Uzaklaşmaya, uzaklaşmaya... Vaadedilen Toprak'ın güherçile pampalarında

olduğuna inandırılmak istendi. Ancak o, ters yöne, Mapuche yerlileriyle istilacılar arasında üç yüz yıldan fazla savaşın sürdüğü eski Arokanya'ya baktı. ABD'de Far-West'ten söz edilmesi gibi, burada da Sınır'dan söz edilir. Şimdi, son model toplarla yüzyıllarca süren bir çatışmaya son verilmesine kanıt olarak bu pasifleştirilmiş toprağa Yeni Arokanya denilmektedir. Yerleşik mendirek işçisi yolcuya dönüştü. Temuco'ya kovboy filmlerinde görünmeye başlayan posta arabalarına benzeyen atlı arabayla vardı. Böylece kısa zaman önce kurulmuş kenti keşfetti. Bir gün oğlunu aldı ve birlikte götürdü. Arkasında, "Neftali Reyes Basoalto, Villa Prat, 13 Ekim 1906" yazılı bir fotoğraf dışında bagajında fazla bir şey yoktu.

Bu, üzgün bakışlı, hâlâ "bebek" olan iki yaşındaki çocuğunkiydi. Bir tür beyaz pelerin ya da büyük bir önlük göğsünü örtmektedir. Açık gri, kolalı kol ağızları olan pileli bir bluz dizlerine kadar sarkmaktadır. Altında siyah bir pantolon ve yandan düğmelenen ayakkabılar. Aynen annesinin fotoğrafındaki gibi, sol elini koyu renkli, ayakları tornadan geçmiş bir sandalyeye dayamış. Fotoğraf ilkbaharda çekilmiş olmasına karşın giysiler, annesinin hastalığına yakalanmaması için küçüğün özenle korunduğunu göstermektedir.

Öteki fotoğraf Parral'da çekilmiş. Eşi çok seyrek olarak şiirler yazıyordu. Ancak onların hiçbirini bulamadı, mutlaka yitirilmiş olmalılardı. Üstelik bütün bunların genç adam için çok az önemi vardı. Ona göre şiir, aklı havada kadın işidir. Babası onun için Linares piskoposluğundan alınan resmi bir belgeyi saklar: "Vaftiz kütüğünün 39. cildinde, 269. sayfada, 1033 numaralı vaftiz akti bulunmaktadır. Buna göre Parral San Jose kilisesinde, yirmi altı eylül bin dokuz yüz dört tarihinde, Manuel Ijido Basoalto ve Beatriz Basoalto'nun sağdıçlığını yaptıkları, Jose del Carmen Reyes ve Rosa Neftali Basoalto'nun oğlu, iki ay, on iki günlük Ricardo Eliecer'in vaftizi papaz San Martin tarafından yapılmıştır. İmza: Jose Manuel Ortega." Belgede kilisenin başpapazının parafı ve damgası bulunmaktadır. 1 Ağustos 1904 tarihinde nüfus kütüğüne Ricardo Eliecer Neftali Reyes Basoalto adıyla kaydedilmişti.

Parral'a elveda böyle oldu.

Uzun bir ayrılıktan sonra ona doğduğu kasabaya dönüşünde eşlik ediyorum. O ise omuzunda ününü taşımaktadır. Bununla birlikte hiçbir ululaştırma görmüyorum. Şaşkınlıktan ağzı açık kalabalıklar, kahramanı alkışlamak için sokaklara dökülmüyorlar. Birkaç akraba, dost ve sandalyeleri sallanan bir kulübe, kapalı bir ortama davet eden taşra şairleri dışında kimse, şişirme cümleler tutkunu bir gazetecinin dediği gibi, dünyayı fethetmiş Parral'ın oğlunun gelişinden heyecan duymamış gibi görünmekte. Kendisine karşı neredeyse duyarsız, hatta saldırgan davranılıyor: eski toprak sahiplerinin, bağcılıkla uğraşan ve cahil köy ağalarının kızgınlıkları...

Şairi yarı küçümseyici, yarı düşman bir suratla karşılamalarını açıklayan bir bilgi ekleyelim. Şiirin onları ilgilendirmemesi ve edebiyatın sıkıntı vermesi bir yana, hemşerilerinin siyasal görüşünden nefret etmektedirler.

Pablo bana şu yorumu yaptırıyor: "Bu kadar sineği bir arada görmedim" Ama yoksullar onu iyi karşılıyorlardı, kendisini aynı toprağın insanı olarak görüyorlar ve o da bundan gurur duyuyordu.

Akşamleyin birkaç Club Social şişesi açıldı, büyük olasılıkla babasının ürettiği aynı şarap ailesinden geliyor olmalıydı.

Amcası Jose Angel Reyes Parada'nın evinde kalıyoruz. Hafif esmer, kalın bıyıklı ve köylü gururu havasıyla katıksız melez tipli bir adam. Eşi ve kendisi yeğenlerinin, eşinin ve onlara eşlik eden siyaset adamının çevresinde dört dönüyorlar. Ülkenin eski kentlerinde görülebilen, elaçıklığının kanıtı, sıcak ve dikkatli bir misafirseverlik gösteriyorlar. Don Jose Angel de topraktan gurur duyuyordu: "Kavakların yetiştiricisiyim", diyordu kartvizitini gösterir gibi. İkinci gurur kaynağı, cinsel bereketiydi: "Dokuz oğlum ve on üç erkek torunum var" Eşi Matilde Mora güzel bir kadın, oturmuş, hoşnut. "Pablo'nun babası, ailedeki tek Reyes Morales'tir, diye açıklıyor. Biz öteki kardeşlerin hepsi Reyes Paradas'tanız. Annesi öldükten sonra çocuğu, diyor Neruda'dan söz ederek, evimize getirdik. Ona annem baktı. Libertad sokağında oturuyorduk. Dediğim gibi, altı yaşına kadar onunla oynadım. Günlerini

Parral'ın yakınında, İsa'nın Belen adını verdiği bir yerde büyükbabasıyla geçiriyordu." Pablo onu şaşkınlıkla dinliyordu. Kendisinden dört ya da beş yaş büyük olan bu Jose Angel Reyes Parada amcadan yeni şeyler öğreniyordu. Artık böylece Temuco'ya altı yaşında gittiğini biliyordu. Amca, hayvanlarla çalışan bir adam. Yeğen, daha yirmi yaşında bile değilken *El Habitant y su Esperanza*'da (Yerleşik İnsan ve Umudu) Ruslardan esinlendiği, kavgacı ve şiddetli aşkları olan hırsızların cirit attığı bir öykü yazan yeğen hayvan hırsızlıklarını düşünüyor ve And Dağları'nın geçitlerini kolayca aşan amcanın o ince ve azgın kaçakçılık sanatını uyguladığından kuşkulanıyor... Çocukluğundaki oyun arkadaşını gözlüyor. Ona bakıyor ve kendi kanını görüyor. Belki de aradığı şeyi buldu.

Yalnızca ailenin küçüğü, yirmi yaşlarında, Pablo'nun bir kuzeni Crepusculario (Alacakaranlık) ya da Veinte poemas de Amor (Yirmi Aşk Şiiri) çağındaki şaire benzemekte. Öylesine ünlü ve öylesine sade olduğu için nasıl davranacağını bilmediği bir akrabanın varlığından hoş bir biçimde şaşırmış görünüyor. Ama kendisine önem vermeye çalışmayan adam görüşleriyle güldürüyor ve onu yolculuk ettiği, bilinmeyen yerler üzerine soru yağmuruna tutuyor.

Ertesi sabah bir tür yanlışlığın giderilmesine tanık oluyoruz. Parral'daki kız lisesine gidiyoruz. Bütün öğrenciler avluda toplanmışlar ve kendileriyle aynı bölgeden, yarı yarıya kel ve aşk şiirleri de yazan beyefendiyi dinlemek üzere spor salonuna giriyorlar.

Neruda'daki düşünce kıvraklığına her zaman hayran oldum. Cebinden bir kitap çıkarıyor. Yirmi dakika boyunca, herkesin anlayabileceği ve genç kızların yüreklerine dokunan dizeler okuyor.

Aranan, doğduğu kentten sürgün edilen Dante Alighieri'nin Floransa'ya hiç geri dönemediği bir gerçektir. Onun ölümünden sonra bu kent, İlahi Komedi'nin yazarının beşiği olmanın yüksek sıfatına erişmiştir. İtalya'daki başka kentler bu sıfatı almak için birbirlerine girmişlerdir. Neruda'nın durumunda Parral coşkulu görünmüyordu, çünkü duvarları arasında bir adamın doğduğu konusunda kamuoyu bölünmüştü. Ma-

tilde gülümsüyordu. Ben ise biraz uygulamalı siyaset öğrendim.

Yıllar sonra şairin öc alışına tanık oldum. Memleketinde peygamber ilan edildi. Siyasi bir değişiklik olmuştu: Parral'ın belediye başkanlığına "La Florida" çiftliğinin sahibi, sosyalist Enrique Astorga seçilmişti. 26 Kasım 1967 tarihinde, pazar günü yağ ve sirke, gün ve gece birbirine karıştı ve bütün nüfusun katıldığı iki gösteri yapıldı: resmi Rodeo ve Pablo Neruda'nın Parral'ın Görkemli Oğlu nişanını alması. Belediye ilk kez böyle bir nişanı veriyordu. Aslında eğlence bir gün öncesinde, cumartesi günü başlamıştı. Herkes toplanmıştı: Şili tarzı koşumları ve gerçek ponçolarıyla atlı köylüler, metal başlıklı, kırmızı üniformalı itfaiyeciler, yavrukurtlar, ilkokullu çocuklar, Kızılhaç, öğretmenler, gazeteciler, sendikacılar, din adamları, milletvekilleri. Atları olmayan köylüler de bulunuyordu. Kısacası sıradan insanlardan, yayalardan ve atlılardan oluşan bir yürüyüş kolu. Sıcak bir gündü. Açık renkli bir şapka ve güneş gözlükleriyle güneşten korunan şair gösteriyi başlatıyordu. Yanıbaşında, belediye başkanının eşi Jimena Pereira'yla birlikte Matilde duruyordu.

-Onu Görkemli Oğul olarak seçme kararı nasıl alındı? diye sordum.

-Oybirliğiyle, diye yanıtladı belediye başkanı.

Parral Belediye Tiyatrosu tıklım tıklımdı. Sosyalist kökenli çiftçi, uzun boylu, saçları erken yaşta ağarmış ve güzel kadınları seven Enrique Astorga, görünüşe bakılırsa şiir tutkunu biriydi. Parral'ın iki yüzyıllık bir geçmişi vardır, diyor. Ve altın kitabı bu günü, Pablo Neruda'nın adını yazmak için bekledi. "Bir ovalının bir dağlıdan söz etmesi zordur, diye ekledi. Ancak gönül bu ayrımlardan habersiz ve halk burada bulunmakta; çocuklar, Şilili köylülerimiz varoşlarından, gecekondularından, tarlalarından geldiler."

Neruda, hiçbir zaman önemli anları yalnız yaşamak istemedi. Her yıl yaş günlerini başkalarıyla birlikte kutluyordu. Her on yıla denk düşen yaş günlerine bütün dünyadan dostlarını davet ediyordu. Bunun içindir ki karşılaşmayı da şatafatla örgütledi. Bir komşuyu ya da kentteki bir insanı yemeğe davet

ediyormuşçasına beş, on, yirmi bin kilometre uzaklıktaki insanları gösterilere, yemeklere, toplantılara telefonla, telgrafla ya da mektupla davet etmedeki aşırı serbestliğine her zaman hayran oldum. En şaşırtıcı olanı, uzak yerlerdeki insanların bu davetlere karşılık verip gelmeleriydi. Bu seferki Parral'ın, zengin ya da yoksul insanlarının şenliğiydi. Anatoli Çernikov gibi Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi üyeleri, Igor Ribalkin gibi Moskova Latin Amerika Enstitüsü'nden bir bilim adamı, Georgui Sheeko gibi bir milletvekili de kalkıp uzak yerlerden gelmişlerdi. Ayın 26'sı, pazar günü, Catillo Ilıcaları'ndaki yemekte Romanyalı davetliler de vardı. Bunlar arasında, daha sonra ülkesinin dışişleri bakanı olacak Stefan Andrei ve Mijail Floresku da bulunmaktaydı. Her şey bir tür çevrintiye kapılmıştı. Dünya, kasaba, diller ve tokuşturulan kadehler arasından Erkek Lisesi'nden bir öğretmenin ve Rodeo Komitesi Veznedarı'nın çekingen sesi duyuldu; saygıdeğer davetlilerin çocukları yazıyla selamlamalarını istiyordu. Neruda masayı biraz temizledi, gözlüklerini taktı, dolmakalemini çıkardı ve şunları yazdı: "Parral, 25 Kasım 1967. Liseli gençlere. Merhaba!! Yaşamda önemli olan, merhabalardır! İnsanların birliğidirler, onlarla birbirlerine umudu iletirler. Küçük yaşantılarımızın ve başkasınınkilerin umudunu taşırlar. En fazla DEĞER TAŞIYAN şey, başkalarınınkidir. Önce kendimiz olmak ve ardından da başkalarını anlamak için yaşıyoruz. İşte bu başkaları bizden daha önemlidirler!! MERHABA!!"

Francisco Coloane 1.80'den daha uzundur. Dev gibi bedeni, aslan kafası ve ürkek çocuk gözleriyle ayağa kalkıyor. Ulusal Edebiyat Ödülü'nü almıştır ve Şili Yazarlar Birliği Başkanı olarak söz alıyor. Gürül gürül sesi kapıldığı heyecan ve gerginlikle yumuşuyor. Kendini büyük bir zevkle verdiği konuşmasında doğanın şiiri saklı. Neruda'nın bir imgesine hayran. "Elektrikli fındık ağacı" imgesi. Ağacın manyetik parıltısıyla karşılaşmadan, eskiden sahip olmadığı bu ışık olmadan güney ormanlarına bakamadığını söylüyor. Ona göre şairin bakire maddelerin ırzına geçen bir gözü vardır, kıvılcım ve alev alev ateş dağıtıcısıdır. "Elektrikli fındık ağacı" yapraklarını çoktan müzikte, balede, halk şarkılarında ve tiyatroda yi-

tirmeye başlamıştır. Konuşmacı daha çok parlak sözler söylüyor. Ancak onu daha fazla alt üst eden bir şey var: ev sahibesi. Bunu ona söyleyebilmek üzere bir düş uyduruyor. "Çocukken bir kadın düşledim, o sizdiniz." Onu dinleyen Miguel Otero Silva bağırıyor: "Utanmaz, benim düşümü kopya etmişsin." Şairi görmezden gelenlere, suratını ekşitenlere karşın, doğduğu kasabanın yarım yüzyıl sonra yüzüne güldüğü o gün, eski dostu romancı Miguel Otero Silva, Caracas'tan geldi. Tiyatronun sahnesinde Venezuelalı senatör ve "El Nacional" gazetesinin sahibi olarak tanıtılsa da, onun bu toplantıda bulunmasının en önemli nedeni şairle olan dostluğudur. O da şairle ilgili bilinmeyen bazı olayları anlattı.

Geceleyin belediye başkanının evinde Şili'ye özgü bir eğlence düzenlendi. Maria Maluenda bir resital verdi. Parral değişmiş görünüyordu: yargıç Alberto Rubio bir şairdi ve en iyilerindendi. Bayındırlık işleri müdürü bir uçlama şiir okudu: "Parral'lı Neruda'ya" Doğaçlama söyleyen bir yazar değildi. Bölge gazetelerinde şair üzerine biyografik yazılar yayınlamıştı.

Neruda bu "Parral'laştırma" girişimini keyifle ve bir felsefeyle karşıladı. Kasabanın kendisini sevgiyle, ancak yeterince tanımadan karşıladığını belirtti. Aslında ömrünün büyük bir kısmı başka yerlerde geçmişti. Ancak Parral'da annesinin mezarı bulunuyordu ve Reyes ailesi orada çoğalmayı sürdürmekteydi. "Bu zamana kadar, dedi göz kırparak, Reyesler'den başka bir şair çıkmadı."

Konuk edildiğimiz ev daha sonra bir depremde yıkıldı. Sonra yeniden yapılıp yapılmadığını bilmiyorum.

Neruda'ya Parral'a ilişkin soru sorulduğunda yanıtı hemen *Residencia en la tierra* (Yeryüzünde Konaklama) adlı yapıtındaki bir şiirin havasıyla buluşuyor: "Çok az anımsıyorum. Oradan çok küçükken götürülmüşüm." Bunu geleneksel bir asado'nun çıtırdıyla yanan ateşi yanında söylüyor. Bu çocukluk anısı, küçükken Malleco su kemerini gördüğü zamanki ilk ürküntü gibi, bir "cueco"ya* dayanmaktadır: "Beni başıboş bir oğul olarak tanımak için getirttiniz."

---

* Şili ve Arjantin halk dansı. (ç.n.)

4. Geçici bir konaklama kenti

Neruda'nın annesinin ölümünden sonra Jose del Carmen Reyes, Trinidad Candia Marverde'yle evlendi. İkinci soyadı şiirseldir. Bazıları tam tamına Malverde olduğunu ileri sürerler. Onun kötülükle hiçbir ilişkisi yoktur. Şairin yedi kat iyi yürekli "cicianne"siydi. Kuşkusuz soyadı Marverde'dir ve Parral kökenlidir. Ancak düzinelerce akrabası bulunduğu için de Temuco'yla bağı vardır.

Bu insanlar birbirlerini nasıl buldular? Bu konuda Parral'da ticaretle uğraşan, Jose del Carmen'in komşusu ve arkadaşı, Şili'de yaşayan kuzey Amerikalıların oğlu Carlos Masson'un aracılığı olmuştur. Masson bu kasabada Micaela Candia Marverde adında genç bir kızla tanışır ve onunla evlenir. Parral, büyük ticari ufukları olan bir insan için yeterli değildir. Büyük bir olasılıkla 1903 yılında Temuco'ya taşınır. Yeni kurulan bir kent geleceğe yönelik görünmektedir. Gençler, ormanda ağaçların kesilmesi ve yerlilerin kovulmasıyla boş kalan topraklara yerleşmeyi başarırlar. Daha o zaman oraya bir demiryolu parçası ulaşmaktadır. Garın yanına önce bir ekmek fırını, sonra da bir otel açar. Micaela, kızkardeşi Trinidad'ı Temuco'ya getirtir. Masson, Parral'lı arkadaşını unutmaz ve eşinin öldüğünü, daha da kötüsü, sürekli bir işi olmadığını öğrendiği gibi ona Temuco'ya gelip kendisiyle birlikte fırında çalışmasını önerir. Bunalan ve parasız Jose del Carmen, Temuco'ya gelir. Orada hiç de şaşırtıcı gelmeyen bir şey olur: arkadaşının baldızıyla evlenir. Ricardo Neftali, hâlâ Parral'da ya da Belen'de büyükbabası ve büyükannesinin evinde yaşamaktadır. Carlos Masson, Temuco'daki fırını arkadaşı Jose del Carmen'e satar. Daha sonra bu fırını şairin yeğeni Raul Reyes Toledo alacaktır.

Temuco bir kent midir ya da bir askeri konaklama yeri midir? Malleco ve Cautin taşraları yalnızca 1887 yılında, yerli halkların son köklerinin kazınmasıyla beyazların egemenliğini düzene sokmak üzere kurulmuştur. Küçük, bu sömürgecilik hareketini izleyen dönemde Cautin'e getirilir. Santiago'da kurulan merkez iktidar henüz unutulmamış tehlikeleri dikkate alıyordu ve bunlar yalnızca yerlilerin yarattıkları tehlikeler değildi. Orelie-Antoine I adlı, çılgın, kendini Arakonya'nın kra-

lı ilan eden Fransızın tasarısı, güzel görünümlü ve saldırgan olmayan çılgınlıktan başka bir şeyi temsil ediyordu belki de. Sonuç olarak Napolyon III, Maximilien'i Meksika'da tahta oturtmuştu. Dönem istila ve demiryolu dönemidir. Francisco Kindermann, "Santo Tomas" yöneticisine Mapuş yerlilerinden alabileceği bütün toprakları satın almasını emreder. O dönemde, gelecekte Neruda'nın meslektaşı olan, Kaliforniya'daki altının ateşiyle yıpranıp tükenmiş, serüven düşkünü Vicente Perez Rosales, Avrupa'da sömürge görevlisi olarak iş görüyordu. Alman işçilerini ve müteahhitlerini işe alıyordu. Ancak Concepcion ve Reloncavi arasında henüz kontrol edilmeyen bir ara yer bulunmaktadır: Arokanya. Bağımsızlıktan yana olan siyasetçiler, Mapuşlar'ı başkaldırının simgeleri olarak yüceltiyorlardı. Neruda'nın Caupolican ve Lautaro başlıklı şiirlerinde yapacağı budur.

Olağanüstü bir kıyım oldu. Şilili bir Custer, albay Cornelio Saavedra Rodriguez, toprakların şiddetle temizlenmesinde uzman biriydi. Ancak bu, bir damla kan akıtmadığını, bütün "yerliler ve uygar Şilililer"e iyilik yaptığını ileri sürmesine engel olmadı. İspanya'ya karşı savaşa katıldıktan sonra, 1868 yılında yeniden istilaya başladı. 1870 yılında verilen bir aradan sonra yerli topraklarına girdi, oraları ateşe ve kana boğdu ve 1 milyon 160 bin hektarlık verimli toprağı ellerinden koparıp aldı. İspanyol istilacı gibi bu eşi bulunmaz Şilili de kaleler kurdu. Bunlar daha sonra kasabalara dönüştü: Mulchen, Negrete, Angol, Collipulli, Lebu, Canete, Tolten. Bu kalelerin çoğu yeniden canlanıyordu. İspanyol istilası sırasında bir yaşamları olmuştu. Savaşın korları La Frontera'yı (Sınır'ı) yerlebir etmeyi sürdürüyordu. Beyazların iktidarı bozgun ve yıkıma uğramıştı. Coipue, Traiguen, Centinela, Curaco, Collipulli'deki çarpışmalar, daha sonra Peru ve Bolivya'ya karşı Pasifik savaşı veren önderler için bir pratik okulu olmuştu.

Bu savaştan önce ve hemen sonra Arokanlar'a karşı tam bir savaş başlattılar. Kısa aralıklarla üç yüzyıldan fazla sürmüştü.

16 yüzyılda, Madrid sarayında birisi hoş karşılanmadığında ya da gözden düşmekte olduğunda kendisine şöyle denirdi:

"Dikkat edin, yoksa Şili'ye gönderilirsiniz." Şili, dünyanın en uzak köşesiydi. Lope de Vega, Şili'yi "Son Thule" olarak adlandırıyordu. Bu yerli Flandır, 1569 yılında yayınlanan *La Araucana* (Arokanya) adlı yapıta esin kaynağı olmuştur. Dönemin yetkili kişisi Juan de Guzman, şair Ercilla'yı yeni Homeros ilan etmiştir. Vicente Espinel, *Casa de la Memoria* (Anı Evi) adlı yapıtında, "Don Alonsa de Ercilla, kalemiyle yiğit Arauko'nun önemli olaylarını anlatırken dehşet saçmakta, onu yıkmakta, kaldırmakta, yenmekte ve bunu yaparken de onur Arokan'ın önüne geçmektedir." der. Ercilla, ikinci baskının önsözünde şunları yazar: "Arokanlar bunu haketmektedirler, çünkü silahlarını elden düşürmeden otuz yıldır davalarını haklı çıkarmaktadırlar."

İşte çocuk, uzun bir savaşın daha yeni bittiği bu bölgeye gelir. Temuco, o dönemde yalnızca küçük bir kasabadır. Neruda ilk evlerin yapıldığını ve toprakların insanlara buraya gelmeleri koşuluyla verildiğini anımsar. Çevrede ormanlar ve Mapuş yerlilerinin yaşadıkları tarlalar uzanmaktadır.

Nobel ödülü verildiğinde L'Express adlı bir Fransız dergisinde kendisine ilk okulunun hangisi olduğu da sorulur. Onun yanıtı tam bir görenek tablosu oluşturur. Evet, devlet okuluna gitmiştir. Okul arkadaşları Alman, İngiliz, Fransız, Norveç, Portekiz ve elbette Şilili ya da İspanyol soyadları taşımaktadırlar. Bununla birlikte bu yeni doğan toplumun kendi özellikleri, ilk anda kastların bulunmadığı bir dünya vardır. Herkes eşittir. Sınıfların ortaya çıkışı daha sonra, bazıları zenginleşmeye başladıkları zaman olur. Ona göre o dönemde Temuco bir tür büyük bir halk demokrasisidir. Toprak derebeyleri, latifundacılar yoktur. Kendisine yerliler sorulduğunda Neruda onların tümüyle ayrı yaşadıklarını söyler. Bir yüzyıl öncesinin sonunda topraklarından kovulan Mapuşlar, Temuco içinde yaşamamaktadırlar, ancak tarlaları kentin çevresinde bulunmaktadır. Bir yerli kulübesiyle öteki arasında kilometrelerce uzaklık bulunmaktadır. Kente yün, yumurta, kumaş, kuzu gibi kendi ürünlerini satmak için gelirler. Öğleden sonra kulübelerine dönerler: erkek at üstünde, kadın yaya. Yerlilerle hiçbir iletişim yoktu. "Birkaç sözcük dışında dillerini bilmi-

yorduk. Onlar da İspanyolca konuşmuyorlardı; bugün bile çok kötü konuşmaktadırlar."

Bu açıklamalar karşısında şaşırmış görünen gazeteci, her şeye karşın onun şiirinde yerlilerin varlığının ağır bastığını ısrarla belirtir. "Öyledir, diye karşılık verir Neruda, biraz halkın bilinci olan tarih duygusu var bende. Temuco'da büyük savaş olmuştur. İspanyol istilacılar altın arıyorlardı. Altın, altın. Onu Arokan yerlilerden alamadılar; yoksul oldukları için değildi, çünkü hiçbir Amerika yerli halkı onlar kadar İspanyollara karşı kelle koltukta direnmedi. Bu çok unutulan bir olaydır."

Neruda'yla son söyleşim sırasında yerlilerden söz etmişti. Ona göre Şili hükümetleri, sayılarını az göstererek onlara ilişkin gerçeği her zaman saklamışlardır. Söylendiğine göre 50-60 bin yerli kalmıştır, ama gerçekte yarım milyondan fazladırlar. Etnik azınlık oluşturmaktadırlar, kendi dilleri -ona göre dünyanın en güzel dillerinden biridir-, gelenekleri, kültürleri vardır.

5. Üvey anne

Neruda çocukluğunun en önemli kişisininin yağmur olduğunu birkaç kez söyler. Güneydeki insanların iki ***estacione***'leri[1] olduğunu söyledikleri sık sık duyulur: demiryolu ve kış.

Çamur, taş döşenmemiş sokaklarda yürümeyi güçleştiren karanlık düşman, canavar olarak kişileştiriliyordu. Ana malzeme ağaçtı. Her yer ormandı, kesim atölyeleri ve onların işçileri, doğramacılar el testeresi ve hızar kullanırlardı. Hızarlardan çıkan talaş bulutu, yeni kesilmiş ağaç kokusunu havaya taşırdı. Tahtadan yapılmış evler geniş ve ilkeldi. Çinko çatılar yağmuru tümüyle engellemeye yetmiyordu. Yağmur, Neruda için çocukluk piyanosu olduysa, tuşları da çatıdan sızan ve kovalara, taslara, saksılara, vazolara ve geceleri konan sidik tenekelerine düşen damlalar olmuştur. Bütün damlaların altına koyacak kadar yeterli çiçek saksısı yoktur. O zaman ele geçirilen her türlü kap konuyordu. Israrla düşen damlanın tekdüze top güllesi hedefini vurmalıydı, yoksa bütün evi su basardı.

---

(1) İspanyolcada mevsim ve gar, "estación" sözcüğüyle karşılanır.

Başka bir hayalet, kenti tehdit eden ve her zaman karanlıkta saldıran kızıl hayalet yangındı. Geceleyin herkes korkunç bir gürültüyle uyanırdı: yangın var! Tahtalardan yapılmış kasaba neredeyse petrol kadar çabuk alev alıcıydı. Yangınlar ev topluluklarını bir anda yalayıp yutmaya alışkındılar. Doğaçtan itfaiyeciler, bütün halkın yardımıyla açgözlü alevleri durdurmaya çalışırlardı. İşte bitmek bilmez yağmur ve sık sık çıkan yangınlar onun çocukluğunun panoramasıdır. Çocuk bütün bunları seyrederdi. Babası evde kalmadığı zamanlarda en fazla yangından korkardı. Babası, demiryolu personelinin buluşma yeri olan Masson-Candia çiftinin oteli sayesinde demiryolunda bir iş bulmuştu. Jose del Carmen'in orada çeşitli işyeri memurlarıyla kurduğu dostluk, işe alınmasını kolaylaştırmıştır.

Genellikle trende uyurdu. Ömrünün sonunda makinist olmuştu. Yolcu trenlerinin değil, tufanı andıran yağmurların sürekli olarak saldırdıkları demiryolu kalaslarını sağlamlaştırmak için çakıl, kum ve malzeme taşıyan servis trenlerinin makinistiydi. Gündüz çalışırdı. Tren, babasının ikinci ya da daha çok birinci eviydi. Uyuyacağı bir vagon vardı. Çocukluğunun en büyük sevinci, babasıyla birlikte, çakıl taşı treniyle gitmesi ve çiçekleri, böcekleri, ağaçların yaşamını keşfederek ormanla çevrili yerlerde birkaç gün geçirmesi olmuştur. "Yaylaya çıkan işsiz güçsüzler gibiydik" diye anlatır anımsadıklarını. Böylece doğayı, ırmakları, dağları keşfeder. Babasıyla, servis treniyle çıktığı bu yolculuklarında şiiri için malzeme biriktirdiğini henüz bilmez. Akşamları yatmak üzere vagona gittiğinde annesini özler, çünkü babasının yapmadığı şeye, annesinin okşamalarına gereksinimi vardır. Annesi ya da daha doğrusu üvey annesi bunu bol bol yapardı. "Madrastra"(2) sözcüğünü hiç sevmemiştir. O, kendisi için şevkati temsil ediyordu. Gerçekten olağanüstüydü. Belki de bu sevgi dolu kadına sevgisini göstermek ve çocuk masallarındaki kötü "üvey anne"yi öldürmek için "mamadre" (cicianne) sözcüğünü kullanır. Ona ilk şiir denemesini adar. Yedi-sekiz yaşlarındadır. Dizelerinin daha önce yazıldığının ayrımına varmadan okur. Babası, "bunu nere-

(2) "Madrastra", İspanyolcada kötü üvey anne anlamına gelir.

den kopya ettin?" diye sorar. Daha sonraları, "Böylece aldığım ilk edebiyat eleştirisi buydu" diyecektir. Dona Trinidad eleştirmez. İyi yürekli oluşu bunu yapmasına izin vermez. Çocuk bunun ayrımındaydı. Bu yüzden çocukluğunun koruyucu meleği olarak gördüğü bu kadını hiçbir zaman kötü anlamdaki üvey anne olarak adlandırmak istemedi. Özenli ve tatlı, köylü esprili, etkin ve yorulmak bilmez iyilikte bir kadın... İşte üvey oğulun ona verdiği sıfatlar.

Daha sonra, on yaşındayken, Dona Trinidad'ın yaşgününde, ona kendisini şair göstermek isteyerek şunları yazar: "Altın renkli bölgelerin manzarası yüzünden /sana bu kartı vermeyi seçtim /sevgili anne /Neftali. Neftali, escogi (seçtim) sözüyle uyak oluşturuyordu. O sıralar yeni yeni yetişen şaire bu kadarı yetiyordu. Daha sonra, olgun yaşlarda çapı geliştirir. "Tatlı cicianne -sana hiç üvey anne diyemedim." diyecektir ona adadığı bir şiirde. Onun için O, "zavallı koyu elbiseler giymiş iyilik, suyun ve unun en yararlı kutsallığı"dır. Yenen ekmekle, kışa karşı, evi basan su damlalarına karşı mücadeleyle eşanlamlıydı. Alçakgönüllü anneliğine bağlı olan herkesin su yüzünde kalabilmesi için sadeliği, yoksulluğu paylaştırmayı biliyordu. Bunu öyle bir biçimde yapıyordu ki, "bir elmas ırmağı dağıtarak geziyormuşsun gibi"ydi. İşte o dönemde, bölgedeki yoksul kadınların ayaklarına taktıkları, tıkırtılar çıkaran takunyalar takmış, mutlaka fazla gürültü çıkarmadan çalışan, rüzgârın çatıyı ya da duvarları yıkarak neden olduğu hasara karşı savaşan anne. Rüzgâr, pumalarla birlikte ulurdu ve Dona Trinidad Candia Marverde orada "utangaç serinlik gibi tatlı/ fırtınalı bölgelerin güneşi/ küçük bir fener gibi" onlara yollarını göstermek için bulunmaktadır. Neruda'nın simgesi açıktır: anne, çocukları için ekmek olur. Zaten çocukluğunda giydiği donları da un torbasından yapmıştır. O, kadınların yüzyıllarca yaptıklarını yapmıştır: yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, ütü yapmak, hasta çocuğun ateşini düşürmek... Bir parça toprağa yaşam ve çocuklarının yaşamlarının önüne tutum tohumunu ekmek. O bütün bunları sessizce yapmıştır. İçindeki baskıyı ortadan kaldırırdı. Bu onun göreviydi, analık yeteneğiydi ve bunun için çocuklar büyüyüp kendi yollarına gittikle-

rinde cicianne "küçük bir tabuta kondu / ilk kez katı Temuco yağmuru altında nemlenen."

6. Sert baba

Neruda uzmanları, "cicianne"yle baba imgesi arasında bir karşıtlık olduğunu ileri sürerler. Kimileri daha da ileri gider, yorumu tarihe ve ruhçözümlemeye dayandırırlar. Diego de Almagro ve bilinmeyen toprakları fethetmeye atılan sömürgeci istilacılardan söz ettiğinde, toprak olarak simgeleştirilen ananın ırzına geçen eski domuz çobanı benzetmesi yapılır. Buradan hareketle Neruda'nın bilinçaltında sert istilacı imgesiyle baba imgesinin bir biçimde aynı olduğu sonucunu çıkarırlar.

Bunlar, bu türden bir yaklaşımla benzerlik gösterebilen bazı ifadelere dayanan yorumlardır, ancak gerçekle ilgisi olmayan bir aşırılıktadırlar. Onun babasıyla olan ilişkisi daha karmaşıktır. Korku ve şevkat, uzaklık ve aile sevgisi karışımıdır. Doğrudur, özellikle "Kara Ada Şiirleri"nde kaba ve sert babadan söz eder. Onun belirtilmesi tipik ve meslekle ilgilidir: tren düdüğünün uluması. Daha sonra kapı titrer. Baba içeri girdiğinde "ev sarsılmıştı; korkuya kapılmış kapılar, bir tabanca ateşinin kuru gürültüsü gibi çarpıyorlardı; merdivenler iniliyor ve güçlü, düşman bir ses yükseliyordu." İşte babanın asık suratı, karanlık yüzü.

Bir sonraki kıtada şair, onu doğrudan doğruya dile getirir: "Yine de gündüz görünürdü." Onu bütünlüğü içinde, gündoğumuyla birlikte harekete geçen makinist olarak görüyordu. Daha güneş doğar doğmaz sakalı, demiryolu sinyallerinin bayrakları, istasyonları gösteren lambalar, lokomotifin kömürü görünür. Babası neyse öyle çalışıyordu: demiryolcu. "Demiryolcu yeryüzünde denizcidir / ve gemisiz küçük limanlarda / ormanın limanlarında koşar tren / yeryüzünde yüzmeyi sürdürerek."

Katı adam dost canlısıydı, masasında birçok arkadaşını görmeyi severdi. Kardeşlik orada utkundu. İçinde pırıl pırıl şarap bulunan kalın kadehlerini şerefe kaldırarak tokuşturuyorlardı. Söylendiğine göre kahvaltı ya da öğle yemeğini kendisiyle paylaşacak kimse olmadığında kapının eşiğine çıkıyor,

ekmek yiyip şarap içerek söyleşeceği, oradan geçen birini içeri davet ediyordu. Oğlu babasından bu geleneği miras edinmiştir. Bu, belki de eski kuşaklardan kalma bir gelenekti. Yemeğini yalnız yemeyi düşünemezdi. "Erkek dostluk ve dolu kadeh"in böyle anlarda bir araya gelmesini isterdi.

Aile sevgisinden söz ettik. Neruda, babasının katı mesleğinden yakınır ve hayranlığını dile getirirdi. Birçok erkeğinki gibi onun yaşamı da yeniden koşarak gitmek üzere gelmek, erken saatte kalkmak, bir tür süreğen hizmet içinde ta, "ötekilerden daha yağmurlu bir gün / makinist Jose del Carmen Reyes / artık gelmemek üzere ölüm trenine bindi"ği güne kadar yıpranmak olarak özetlenir.

7. Ne nasıl, ne de ne zaman bilmiyorum

Doğal olarak çocuk, içinde bir erkek taşıyordu. Atasözü gibidir, teyzeler yeğenlerinin çocukluğunu anlatmanın tüm otoritesine sahiptirler. Çocuk, derler, görünüşte zayıftı, ama çelik gibi iradesi vardı. İlk şiirleri kırbaç yemesine neden oldu. Ancak kırbaç darbeleri, onun gelmek istediği yere ulaşmasını engelleyemediler.

1910 yılında Temuco Erkek Lisesi'ne girdi. Sıra arkadaşı Gilberto Concha Rifo ondan dört yaş büyüktü. Bu, o yaşta çoktu. Okulun küçüğü olma duygusunu -ki okula alınmak için belirli bir yaşta olma gerekliliği o kadar sıkı değildi- daha sonra büyük olma duygusuna dönüştürdü. Altmışıncı yaş gününde özlemli ve şen bir gülüşle gözünü kırparak bana, "Her zaman genç olan ben, şimdi altmış yaşındayım." demişti.

Ama büyük çocuk ne en küçüğü, ne de bir başkasını rahatsız ediyordu. Gilberto bir ağaç, belki de bir kayın ağacı kadar sessizdi. Nueva Imperial yakınında bulunan Almagro köyünden geliyordu. Ailesinin bir değirmeni vardı. Sınıftayken konuşmak yasaktı. Gilberto için bu çok iyiydi, ama küçük Reyes aslında buna aldırmıyordu. Aklı çakıl treninde, ormandaki kılkanat böceklerde, ufacık keklik yumurtalarında, karayılanın anasında ve babasıyla birlikte çalışan işçi; kavgacı, yüzünde geniş bir yara izi bulunan, kendisini ormandaki yuvaların sırrını keşfetmeye götüren arkadaşı Monje'deydi. İyi ki arit-

metik dersi için bir kareli defteri vardır; ona sayıları değil, daha çok kafasından geçenleri yazar. Kurşun kalemle ince bir çizgi çeker ve arkadaşı Gilberto'ya, "Gilberto, şuraya düşmüş kılı kaldırsana." der. Çocuk defteri temizlemeye girişir. Ricardo güler. Liseden çıkarlar ve çamurlu sokaklarda ağır ağır, çevrelerine bakarak yürürler. Soğuktan donmuş ya da sırılsıklam olarak Reyes'in evine vardıklarında Dona Trinidad onları kurutur ve giysilerini değiştirir. Hafif bir yemek verir ve Gilberto'dan nazik bir biçimde özür diler, çünkü ona katıksız kahve verecektir, çünkü Ricardo kahvesini sütle içmek zorundadır. "İkiniz için yeterince yok." diye açıklar. Küçük Ricardo daha sıskadır.

Gilberto, daha sonra Juvencio Valle adını, Ricardo Eliecer Reyes ise Pablo Neruda adını alacaktır. Her ikisi de güneyli şairdir, ikisi de Şili Ulusal Edebiyat Ödülü sahibidir. Ta başından beri arkadaş oldukları söylenebilir. Juvencio ağırbaşlı bir insan oldu, ama suskun kalmadı. Özellikle adaleti savunmak gerektiğinde sesini yükseltti. O zaman bu ses gökgürültüsü, kendisi de dev oldu. Bu onun için bir varoluş biçimi oldu. Juvencio, Eliecer Ricardo'yla okul sırasını paylaşan, neredeyse o dilsiz Gilberto, gerçek ve saygı için kavga verilmesi gereken her yerde büyüklüğünü kanıtladı: hiçbir zaman bir şeyi kendisi için yapmadı, herkesin hakkı için yaptı. İşte çakıl treninin serüvenlerini düşleyerek sınıfta resim çizen çocuğun defterindeki kılı kaldırmak için çırpınan odur. Neruda, olgun çağında, arkadaşının yapıtlarında kullandığı takma adı değiştirdi, ona Sessiz Juvencio ya da Sessiz Valle adını verdi.

Neruda, ileri yaşlarda kendisine şairlik yeteneği üzerine sorulan bir soruya şöyle yanıt verir: "Nereden geldiğini bilmiyorum. Ne nasıl, ne de ne zaman bilmiyorum." Onun çocukluğunu paylaşan, oyun ve yaramazlık arkadaşı olan Juvencio Valle de şair olduğunu ya da olacağını bilmiyordu belki, ama buna karşın, kendisinden dört yaş küçük olan o çocuğun şair olduğunu biliyordu. Bu sıska, sessiz, içine kapanık ve hüzünlü, bakışları duygusuzluğun ve duyarsızlığın tam tersine bir şeyi dile getiren küçükteki bazı belirtileri görmüştü. Çevresindeki her şeyi yoğun bir biçimde yaşaması dikkatini çekmişti. Her

zaman küstahça açık küçük gözleri onu şaşırtıyordu. Bu, beni de her zaman büyülemiştir. Büyük açılmış göz olgusunun bir önemi vardır. Bir keresinde kendisine safça bir soru sormuştum: "Onca ağacın, kuşun, taşların, doğanın dünyasının sırlarını nasıl görüyorsun?" Altmış yaşındaydı, bana şu yanıtı verdi: "Onlara bakma biçiminde yatıyor." Bu görme biçimi onda doğuştan gelen bir yetenek mi? Juvencio Valle'nin küçük Neftali Ricardo Reyes'e ilişkin söylediklerine bakılırsa evet. Ama aynı zamanda bakış eğitimiyle de ilgili. Maddeye karşı bir tür saygı, nesnelere karşı derin ve sağlam bir ilgi: onların dış örgüsüne, renklerine, biçimlerine ve iç dünyalarının açıklanmasına. Vicente Huidobro'nun taşların bağırsakları olduğunu savunduğunu anımsıyorum. Neruda, nesnelerin yüzünü ve iç organlarını keşfetmiştir.

Aynı zamanda insanın içinde de yolculuk etme eğilimi taşıyan bu durum, bu nesnelerin içini gözleme durumu, elçiyi haber veren bir dış belirti eşliğinde olmalıdır. Küçücük bir çocuk için bir şair nedir? Belki de geçen yüzyılın sanatçıları gibi pelerin ve geniş bir şapka giymiş bir adam. Juvencio'nun anımsadığına göre, lise çıkışında Temuco sokaklarında birlikte yürüdükleri bir gün, karşı kaldırımda, *Bohem* operasına yaraşır bir biçimde tuhaf giyimli bir adamın geçtiğini görünce, "Ne tuhaf bir tip!" der. Pablo ona ciddi bir biçimde bakar ve karşılarında hayran kalınacak mesleği olan bir kişinin bulunduğunu belirten bir kesinlikle, "O bir şairdir!" der. Bu unutulacak gibi değildir. Sonra düşsel bir şair tipinden söz etmediğini, daha çok tanınmış bir kişiden, La Mañana adlı gazetenin müdürü, eniştesi Orlando Masson'a göndermede bulunduğunu eklemek gerekmektedir.

Neruda'da şair olma bilinci erken yaşta ortaya çıkarken Juvencio'da daha sonra oluşmuştur. Onun açıklamalarına kulak verelim: "Kuşkusuz, şiir insanla birlikte doğar. Bu açıklanamaz tutku, bizimle birlikte insan kapsülümüzün içine gelip yerleşir. Neruda'yla tanışmam çocukluğumuza kadar dayanmaktadır, ta o zamanlar geleceğin güçlü şairini haber veren gözle görülür hiçbir belirti olmasa da, onda kendisine özgü ve farklı kılan ayrı bir kişilik, elle tutulamaz bir titreşim seziyor-

dum. Herhangi bir gözün göremeyeceği bir havadır, ancak benim için var olan ve gerçek bir havaydı. Sanırım bu hava şiirdi. Öteki birçok çocuktan uzak durup ona yaklaştım ve arkadaşı oldum. İçindeki gizemli ışık hüzmesi beni ona çekiyor ve onun yanında kendimi rahat duyumsuyordum. Sınıf arkadaşlarımız çevremizde çığlıklar atarak koşup oynarken biz, dünyadaki küçük şeyleri gözleyerek geçiriyorduk: bir yaprak, bir böcek, herhangi bir çizgi. Bu dostlukta şiir sessiz bir biçimde çalışıyordu."

Juvencio ve Neruda, daha sonra, karşılıklı olarak birbirlerine önermeden, çocuk şair üzerine ruhbilimsel bir inceleme yaptılar. Fiziksel etkinliklerindeki başarının küçüklüğüyle belirlenen bir çocukluğun karşılığında edebiyata ve sanata bir katkı olmuştur. Juvencio, oyunlara ve çocuklukta yaşanan şiddetlere karşı koyan, tümüyle anormal bir şair çocuk düşüncesine karşı çıktı. Bunu açıkça dile getirir: "Ne çok taşkın, ne de içine kapanık çocuklardık. Çocukluğumuz doğal bir çocukluktu. Ateşli ve coşkuluyduk." Ancak, küstah çığlık şampiyonasında hiç baskın çıkmıyorlardı ve bir yarışmada, "topallar bile bizi geride bırakıyorlardı. Kendi dünyamıza, düşlerin olağanüstü evrenine sığınmaktan başka bir şey kalmıyordu bize ve orada her zaman birinci, tartışmasız şampiyonlardık."

Neruda, çocukluklarına ilişkin bu görüşü onaylamıştır. O, her seferinde kaybetse bile, meşe palamutu savaşına her zaman katılırdı. Kaybederdi, çünkü doğanın bir harikası olarak öylesine güzel, biraz esmerleşmiş yeşil palamutun uçuşunu seyre dalardı. Bu hayranlık içindeyken meşe palamutu kafasına bir sanat yapıtı olarak değil, mermi gibi düşerdi. Ve bu çarpmayı yaşamamış biri, meşe palamutunun verdiği acıyı bilmez.

8. Bir düş

Bir düş görmüş gibi geldi. Bir çocukluk düşü mü? O zamanlar yaşının kaç olduğunu bilmiyordu. Bu kez yolculuk bir servis treniyle gündüz değil, gece treniyle yapılmıştı. Tam bir olay. Birçok yolcu gibi o da piliç ve domuz eti yedi. Bütün demiryolcular babasını tanıyorlardı. Tamirci, makinist. Onların konuşmalarını dinliyordu. Babası arkadaşlarına bir şarap şişe-

si açtı. Kendisine sorular sordular. Hayır, ne Santiago'ya, ne de Concepcion'a gidiyorlardı. Aslında nereye gittiklerini bilmiyordu. Üçüncü sınıf vagonda ne yeşil, ne kırmızı, ne de başka bir renk kadife olmasa da treni seviyordu. Gürültünün verdiği zevki, tekerlerin iki ray arasına çarpmasından çıkan sersemletici gürültüyü, "Eliecer Ricardo, Eliecer Ricardo, Eliecer Ricardo." diyen treni seviyordu. Babasının arkadaşları Joutard sigarası içiyorlardı. Kırın görünüp gözden yitmesini gördü. Gece, dışarıda bütün görüntüleri sildiğinde dikkatini vagonda olup biten şeyler üzerinde yoğunlaştırdı. Kör biri bir tango söylemeye başladı. Bu onu uyuklattı. "Yolculuk yapmaya alışık değil" diye açıkladı ıslık çalan. "Hayır, dedi çocuk gururla, her zaman yolculuk ettim." Babası onayladı: "Çakıl treninde benim yol arkadaşımdır. Demiryolcu oğlu. Babasının oğludur o" diye ekledi. Kırışmış bayramlık giysisini düşündü, ama o yolculuk eden bir çocuktur. Uyanık kalması gerekir. Pencerenin camına soluğunu üfler ve buğulanan cama hemen adının ve soyadının baş harflerini yazar. Kısa süre önce ve öteki çocuklardan önce yazmayı öğrenmiştir. Cama yine üfler. Babası, "Geldik." der.

Burun çukurları genişler. Ağzının sulandığını duyumsar. Sinirli midir yoksa? İnmek için sabırsızlanır. "Garda bizi bekleyen biri var mı?"diye sorar. "Kimse yok" diye karşılık verir babası. Gar peronunun ışıkları arasından bakar. Hayır, eski bir tanıdık onları beklemektedir: yağmur. San Rosendo'da bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaktadır. Çok sayıda rayın geçtiği ve soğuk gar kalabalıktır. Orada domuz ayağından yapılma sandviçlerin ve hazır yemeklerin satıldığı küçük bir lokantaya sığınılarak Santiago treni beklenir. Babası onu oraya götürmez. Ayrıca aç da değildir. Yalnızca uykusu vardır; kurduğu, geceleyin yağmurdan yağmura yaptığı yolculuk düşünün içinde yer alan bir uyku. Çok uzun gelen, iki ya da üç sokağı sırılsıklam olarak geçerler. Bütün ömrü boyunca yürüyen o, neden bu kez uykusu vardır, neden üşümekte ve neden ayakkabılarını sırılsıklam duyumsamaktadır? Babası bir kapının önünde durur. Ölgün bir lamba, üzerinde beyaz harflerle "Pansiyon" yazılı kara bir tabelayı aydınlatmaktadır. Babası-

nın cebinden bir anahtar çıkartması ve kendi eviymiş gibi bir binanın kapısını açıp girmesi dikkatini çeker. Gözleri açık renkli, boynuna bir şal dolamış, uzun boylu bir kadın görünür. Annesinden daha gençtir. Çocuğa "Merhaba" diyeceği yerde eliyle gömleğine dokunur: "Sırılsıklam olmuş!" der. Babası, "Bir martı gibi" diyerek uzun boylu kadını bir hareketle selamlar. Kadın, çocuğun boynuna, ıslak saçlarına, bedenine dokunur. "Gel, üstünü değiştireceğim." der elinden tutarak. Bir sandalyenin üzerine oturur, çıplaktır. Kadın onun üstünü hemen bir çarşafla örter. Ardından bir gecelikle gelir. O, geceliği giymek istemez. "Bu bir kadın geceliği" diyerek karşı çıkar. Kadın, "Saçmalama!" diye karşılık verir. Bunu öyle cezalandırıcı ve yüksek sesle, özenle söylemesine şaşırır. Kendi kendine, "Madem ki çıplağım, ne diye kadının konuşma biçimine dikkat ediyorum ki?" diye sorar. Geceliği kafasından geçirmek için büyük bir çaba harcar. En güç olanı, kolları bulmaktır. Kadın, kulaklarını koparırcasına geceliği zorla, kafasından geçirir. Çırpınarak dirense de boşunadır. Kadın, erkeklerin ve kızların da uyumak için gecelik giydiklerini söyleyince direnmeyi bırakır. "Erkekler ve kızlar. Neden küçük erkekler ve küçük kızlar değil?" diye sorar kendi kendine.

Sonra kadın onu elinden tutar ve yandaki bir odaya götürür. Babası arkadan onları izler. İki yatak vardır. Bunlardan birinde kendisinden çok daha küçük bir kız uyumaktadır. Onun da tuhaf bir biçimde konuşan kadının zorla kafasından geçirdiği geceliğe benzer bir geceliği vardır. Kızın kirpikleri uzundur. Kocaman yatakta beyaz bir kafese konmuş küçücük bir kuş gibidir. Yalnızca yüzü ve omuz başları görünmektedir. Ağzında örtünün ucu vardır. Bir eli dışarı çıkmıştır. Yağmur pencereyi dövmektedir. Birinin ısrarla kapıyı çaldığı duyulur. Kadın açmaya gider. Küçük kızın kemirilmiş tırnakları vardır. Yatağa girmek istemez. Kadın geri gelmekte gecikir.

Çocuk, kadının yokluğundan yararlanarak babasına, "Şilili biri gibi konuşmuyor." der. "Katalandır." "Katalan mı? Ne demektir Katalan?" Kadın nemli odaya yeniden girdiğinde, "Bu gece kızkardeşinle aynı odada yatacaksın. Ona çok iyi davran!" der.

Babasına bakar. O bir şey demez. Bakışını kaçırır. Ancak ertesi gün üçü birden Temuco yolunu tutarlar. Hep kendi kendine sorar: "Bu bir düş mü?" Ancak düş görüp görmediğini ne babasına, ne ciciannesine, ne de Laurita'ya sormuştur.

9. Çocukluk arkadaşları

Altmışıncı doğum gününde, bir hafta önce Santiago'daki evine Temuco Lisesi'nden arkadaşları Alejandro Serani'yi, Vicente Cid'i ve Alberto Aracena'yı davet ettiğini anımsadı. Bunlar üç silahşörler gibi birbirine bağlı değillerdi, ancak güneyde birlikte büyümüşler, birlikte üniversiteye gitmişlerdi. "Serani olmasaydı, diye itiraf etti şair, lise diploması alamazdım, çünkü onun büyük zekası cebir problemlerini benim için çözüyordu, çünkü çarpım tablosunu hiçbir zaman öğrenemedim." Bu düşünülecek bir konudur. Tene, yeryüzüne ilişkin şiiriyle uyuşmayan soyut mantığa kapalı şair, sayılar dünyasından hiçbir şey beklemez.

Neruda, yarım yüzyıl sonra Temuco'daki okul arkadaşlarıyla karşılaştığında, elbette her birinin zamanla ne kadar değişik bir yaşantıları olduğunu görür. Ancak, bu toplantı, ta 1918 yılında kurdukları küçük mü küçük futbol kulübü "Clusito" (Küçük Kulüp) kurdukları günkü gibi neşeli bir havada geçer.

Temucolu arkadaşlarından bir başkası, yazar Diego Munoz'dur. Şair, onu lise birinci sınıftayken tanıdığını anımsar. Diego yatılıdır, B şubesindedir, Neruda ise yatılı değildir ve A şubesindedir. Şairi çok zayıf, çok ciddi, silik bir yüzle, jimnastik dersine her zaman geç gelen biri olarak tanır. Diego, bu sıska ve cılız görünüşüne bakarak Neruda'nın daha o zamanlar şair olduğu sonucunu çıkarır. Belki buna tanıklık eden yazılar da okumuştur. Sıska şair serüveni seviyordu. Birlikte tüysüz öğrencilerin yumruklarıyla namuslarını temizledikleri Escalerilla'ya giderlerdi. Cautin ırmağının ziyaretçileriydiler; lisenin bahçesindeki meyvelerin hırsızlarıydılar; demiryolu boyunca yolcuydular; çevredeki tarlaları ve Nielol tepesini ayrıntılarıyla tanırlardı. Ders çalışmaya gittiklerini söylerlerdi. Orada bitkibilimi ve böcekbilimi gerçekleştirmek için malzeme toplayıp kolleksiyon yaparlardı.

Temel kişilerle, yani yağmur ve çamurla büyüdüğü toprak, okul arkadaşları olan bir şairler kuşağını yetiştirmiştir. Onlar gibi top oynardı. Ondan çok daha az sportif, İspanyolca öğretmeni olan Norberto Pinilla, Eğitim Enstitüsü'nde çalıştı, Şili edebiyatı ve şiiri üzerine incelemeler yazdı. Kemikleri çıkık ve uzun yüzlü başka bir okul arkadaşı şair de Gerardo Seguel'dir. Bir protestan papazının oğlu olan şair, öğretmen diploması aldı ve daha sonra, Santiago'da Tolten ırmağını anımsatan şiirler yazdı. Ülkedeki ilk komünist aydınlardan biri oldu. Merkez komite üyesiydi, eski sömürgeci dönemde Şili edebiyatının kökleri üzerine birçok yapıt yayınladı: biri Ercilla, diğeri de Pineda y Bascunan üzerinedir. Yayınlanmış bir şiir kitabı vardır: *"Horizante Despierto"* (Görünen Ufuk). Gonzales Videla diktatörlüğü sırasında bir kamyon altında ezildi. Bir gün üç genç, Pillenlelbun'a atla gittiler.

10. İlk şair

Neruda'nın erken yaşta bir okur ve hesaplarını geç ve kötü bir biçimde yapan biri olduğu söylenir. Efsanenin olayların çehresini değiştirmesi olasıdır. Gonzalez Vera, küçük Neruda'nın bir kitabı tersine takılmadan okuduğunu belirtir. Her türlü sayıyı da doğruluğundan hiç kuşku duymadan, hızlı bir biçimde topladığını da sözlerine ekler. Toplama işlemini belki, ama çarpım işlemini yapamaz. Söylendiğine göre Kara Ada'da, gözlükleri burnunun ucunda, kâğıtları gözden geçirirken kızkardeşine sorar: "Dinle Laurita, beş kere sekiz kaç eder?" Laura Reyes, müfettişi olduğu Teknik Okul'daki aptal bir öğrenciye acımayla bakıyormuş gibi ona bakar. Kafasını sallar ve boyun eğip yanıt verir: "Lütfen Pablo! Elbette kırk eder." Bu küçük öykü, çarpma işlemini bilmediği ve matematiğe ilişkin her türlü yetenekten yoksun olduğu için, bu eksikliği gidermek üzere Neruda'nın yanında her zaman birilerinin olduğunu göstermektedir. O zamanlar henüz küçük hesap makinaları kullanılmıyordu. Şair mutlaka bu soruna da bir çözüm bulur ve müzik çalan bir makina elde ederdi. Çünkü şiirinin müziği, zamanla, çok büyük bir verim sağladı, ekmekleri ve pezosları artırdı.

Daha önce sözü edilen, mitoloji kahramanı gibi birisi de, yaşamında tanıdığı ilk şair ve karşılaştığı ilk militan olan eniştesi Orlando Masson'dur. Çocukluğunda eksiksiz bir insan olarak ona hayranlık duydu. Asi biriydi. Bir gazetesi vardı, adalet için mücadele ediyor ve haksızlıkları dile getiriyordu. Adil olmayan insanlara veryansın ediyordu. Yanıt, Neruda'nın Temuco'da gördüğü son yangın oldu: adaletçinin sesini yaktı. Kentte yangınlar genellikle bilerek çıkartılan yangınlardı. İflas edip batan biri, işyerini yakarak borçlarından kurtulmayı umuyordu. *La Mañana* gazetesini küle dönüştüren yangın örneğinde olduğu gibi, saldırgan güçlerin öc almak için çıkartılanları da vardı. Alevler, suçlunun yüzünü saklamak için karanlıktan yana beliriverirler. Ergenlik çağındaki genç bu felaketi bir yara gibi yaşadı. Bu gazetede ilk makalesini ve acemi şiirlerini yayınlamıştır. Karşı çıkılan sahibinin bütün güney bölgesinde dağıtılan ilk şiir kitabını yayınladığı bu matbaanın yok olması ona çok acı gelmiştir. Kitabın konusu, daha sonra yeğeninin kafasını meşgul eden aynı konuydu. Kitabın başlığı *Flores de Arauco*'ydu (Arauko'nun Çiçekleri) Doğrudan ve başkaldıran bir şiirdi. Daha sonra Hindistan'da, sokaklarda tekdüzenli ezgiler ya da monologlar söyleyen benzer şairleri dinleyecektir. Aynı biçimde, çok daha sonra, Sovyetler Birliği'nde tumturaklı sözler söylemenin coşku ve sanat olduğunu görecektir; orada şair aynı zamanda oyuncu rolünü de yerine getirir. Eniştesinin ateşli bir okuyucu kitlesi vardı. Çocukluk evinde en fazla etki yapan şiirlerinden birini "El Mendigo"yu (Dilenci) okurken giysilerini korkunç bir biçimde parçalardı. Hemen yeniden dikmek ya da yamamak üzere gelinirdi; büyük bir sükseye sahip bir başka şiiri "Artista"yı (Sanatçı) okuması için bu gerekliydi. Bu son durumda yama işleminin kusursuz olması gerekmezdi. Giysileri hemen gelmese de önemli değildi, çünkü pelerini onu tümüyle örtüyordu. Enişte, sıska ve kendisine yazar havası veren solgun yeğenini eğilimlerinde cesaretlendirdi, o da on üç yaşında kendisini "Entusiasmo y Perseverancia" (Tutku ve Sebat) adlı bir makaleyi kaleme almaya verdi: canlı anlatım biçimiyle olduğu kadar, olumlu amacıyla da gazetenin başyazısı olmayı haketmişti. Eniştesi onu

gururla yayınladı. Ona göre, "Tutkuda sebatkâr olmak için insanlığın deneyiminden ve büyük tarihsel kişilerden yararlanmak gerekmektedir.

Şair enişte dışında kimse bu acemi yeniyetmenin yazdıklarına önem vermiyordu. Aile çevresinde Neftali Ricardo Reyes olmayı sürdürüyordu. Ona "kemik" adını takmışlardı, çünkü o dönemde Gandi'nin bacakları kadar cılızdı, solgun ve silik bir havası vardı. Ona takılan bu ad fazla sürmedi. Üç vaftiz adından biriyle. Amos. Oseas, Joel ve Abdias amcalarınınki gibi kutsal kitaptan alınma bir adla, Neftali olarak çağrıldı.

11. Devekuşu

Neruda. Buffalo Bill'i sevmiyordu, çünkü yerlileri öldürüyordu, ona yalnızca ata iyi bindiği için hayrandı. Yine genç-ken, Doğu'da yalnızlığı sırasında yapacağı gibi, ciltlerce çizgi roman okuyordu. Temuco'dayken düzensiz bir biçimde Vargas Vila'da serüven kitaplarını okur. Gözleri daha sonra daha karmaşık olana yönelir, Strinberg'den Felipe Trigo'ya koşar, yani fırtınalı İskandinav'dan o zamanlar üşütük diye adlandırılan yazara: çok aydın ansiklopedici Diderot'dan Rusyanın ve steplerin, küçük insanların ve devrimcilerin yayla yolcusu Maksim Gorki'ye koşar. Sefiller romanında Jean Valjean'ın serüvenleriyle, Cosette'in üzüntüleriyle ve Marius'un aşklarıyla ürperir. On üç yaşında romantiktir, Bernardin de St. Pierre'in sayfalarında iç geçirir. Bu tam bir göz kamaşması, bir şölen olmuştur. "İnsan bilgeliğinin torbası delinmişti ve içindeki Temuco gecesine damla damla yayılıyordu. Ne uyuyor, ne de yemek yiyordum; okuyordum."

Kitapları yutan bir devekuşuydu. Eline geçeni okuyordu. Elbette Salgari ve Jules Vern'i de. Ayrıca eniştesi Orlando Masson'un bütün kitapları onun evindeydi. Sonra, lisenin kitaplığındakiler. Don Quichotte'u, Juvencio Valle armağan olarak verince okur. Şair, Fransızca öğretmeni Ernesto Torrealba onun okumalarına biraz yön veriyordu. Rus edebiyatı tutkunuydu. Ona bir düşünce, daha doğrusu bir öğüt verir: "Yazmak istiyorsan İspanyolca uzmanlık eğitimi yapma, çünkü pedagojiyi aşamazsın." Rimbaud ve Baudelaire'in yapıtlarını

edinir. Çocuk yalnızca Fransız edebiyatını değil, İngiliz edebiyatını da okuyordu. İki dilden de bazı şiirleri çevirmeyi seviyordu. Bir gün İngilizce birkaç dizeyi çevirir ve öğretmenine gösterir. Öğretmen ona yarı sessiz, yarı ilgisiz bakar. Neruda kâğıdı paramparça eder. Öğretmen parçaları uç uca getirmeye koyulur. Daha parçaları birleştirmeyi başaramadan önce çocuk, şiiri yeniden yazmaya başlamıştır.

Neftali Reyes yazılı bir tampon ısmarlar. Verlaine'den, Sully Prudhomme'dan (Kırık Vazo şiirinin Fransızcasını ezbere biliyordu), Paul Fort'dan kopya ettiği ya da çevirdiği şiirlerin altına damgasını vurur. Bu bir öğrenme biçimiydi. Avrupa şiirinin okulunda okumaya böyle başlamıştı.

12. Bir çocuk Gabriela'nın kapısını çalar

Tanıdığım en ince ve en tatlı arkadaşlarından birisi, Laurita Rodig'tir. Her zaman devrimci bir militan olmuştur. Gençliğimde bu ressam ve heykeltraş benim bir portremi yapmak istedi, bir kafa da yontmaya başladı. Bu konuda güvensiz olduğum için bunlardan hiçbirinin gerçekleşmeyeceğini düşünüyordum, ancak gün bitiminde, uzun coşkulu söyleşilerin tadını çıkarmak için Mojitas sokağındaki atölyesine gidip görevimi zevkle yerine getiriyordum. Gabriela Mistral'in çok yakın bir dostu olmuştur. Onunla Magallane ve Temuco'da yaşamıştır. Bir süre Meksika yolculuğunda ona eşlik etmiş ve Gabriela da "Desolación"da (Yıkım) heykeltraş dostuna "Al Pensador de Rodin" (Rodin'in Düşünen Adam'ı) şiirini adamıştır: "Bükülmez eline eğik çenesiyle / Düşünen Adam / ölü bedeni olduğunu anımsar." Laurita Rodig, Meksika'da duvar resimcileri Rivera, Orozco, Siqueiros'la karşılaşmış, onların deneyimlerinden etkilenmiş ve resmi duvara yapmak gerektiğine inanmıştır. Oradan döndükten sonra, Moneda sokağında bulunan bir kitabevinin duvarına büyük bir resim yapar. Orada ona göre geçmişin ve yaşadığı dönemin en önemli yazarları bulunmaktadır. Elbette Neruda, otuz yaşındaykenki haliyle, en ön sırada yer almaktaydı. Çok sonraları taslaklar yaptığı sıralarda, kişisel bilgisi olduğu bazı olaylar üzerine sorular soruyordum. Güzel ve özenli bir dille, çok ağırbaşlı bir biçimde konu-

şuyordu ve her söylediği gösterişten uzaktı. Gabriela Mistral'le Temuco'da yaşarken, uğraşılarının arasında lisenin müdiresini ziyaret etmek isteyen kişileri elemeden geçirmesi de vardı. Gabriela Mistral, *Les Sonetos de la Muerte*'nin (Ölüm Soneleri) Santiago'da bir edebiyat ödülünü aldığı 1914 yılından itibaren, "ister istemez" en yüksek edebiyat hidayeti dağıtıcısı olarak kaldı. Usta kadın şairin büyülü değneğiyle dokunması için hemen hemen hepsi yeniyetme şairler sürü sürü onun evine giderlerdi. Hemen hemen hepsi de lisenin öğrencileri olduğu için, onları anaç bir tavırla karşılardı. Onları dinler, sorular sorar ve yazdıkları şiirlere bir göz atardı. Bir gün zeytin yeşili rengine çalan bir çocuk gelir. Laurita'ya müdür hanımı görmek istediğini bildirir. Laurita müdürün evde olmadığını söyler. Üç saat bekler ve o zamanlar yirmi yaşlarında, çekingen olan tatlı sekreterle bir tek söz alışverişinde bulunmaz. Şair, şiirleriyle birlikte üzgün bir biçimde çekip gider. Bu çocuk, yenik düştüklerini kabul edenlerin sürüsünden olmadığından, ertesi gün korka korka, elinde aynı defterle gelir. Evet, Gabriela evdedir, onu kabul edemez çünkü başı çok ağrımaktadır. Dalgın yeniyetme, içine kapanıklığına karşın üzüntülü yüzünü göstermekten kaçmamaz. Laurita tatlı bir dille sorar: "İsteğiniz nedir delikanlı? Lütfen bana söyleyin!" "Birkaç şiir getirmiştim!" diyerek kekeler çocuk. Laurita "Her zaman aynı şey. Bu sahneyi daha önce gördüm." diye geçirir içinden. Ancak bu sıska çocuk kibar ve üzgün olduğu için, "Bana veremez misiniz? Zamanı olunca bakar" der tatlılıkla. "Evet, onları size verebilirim, diye karşılık verir çocuk, ancak, yine de onunla konuşmam gerekir. Düşüncesini öğrenmek istiyorum." "İyi o zaman, şimdi gidin, birkaç saat sonra gelin. Belki de..."

Üç saat geçtikten sonra çocuk yeniden kapıyı çalar. Karşısında şiir olarak kişileştirdiği kadını görür. Onu alışık olmadığı bir hareketle yerlere kadar eğilerek selamlar. Usta şair ona sevgi dolu bir anne gibi davranır ve "Sizi karşılamak için giyindim. Hastaydım. Şiirlerinizi okumaya koyuldum ve bu beni iyileştirdi, çünkü emin olun, siz gerçek bir şairsiniz." Ardından şunu da ekler: "Şimdiye kadar böyle bir şeyi kimseye söylemedim."

Gabriela Mistral on yıl sonra öldüğünde, Antofagasta'da Kuzey Üniversitesi'ni ziyareti sırasında liseli genç kızlar Neruda'nın gelişi üzerine şarkılar söylerler. Dostu, Antofagastalı şair Andres Sabella, Neruda'nın başını okşadığı kızlardan birine, "Şili'nin en büyük şairi için mi şarkı söylüyorsun?" diye sorar. "Hayır, diye yanıtlar kız, Neruda için değil...: Şili'nin en büyük şairi Gabriela Mistral'dir." Neruda gülmeye başlar, kızın başını yeniden okşar ve Sabella'ya: "Josaphat vadisinde "moruğa" bunu anlatacağım... keyiften dört köşe olacaktır!" der.

13. Kekeleyen şair

Pırıl pırıl bir yazıyla şiirler kopya ederek defterler doldurmuyordu. Çocuk şair Neftali Reyes, Santiago'da yayınlanan *Corre Vuela* dergisinde yazar. Hoş bölümlerle ve yaygın bir dağıtımı olan bu dergi bir edebiyat dergisi değil, genel haber dergisiydi. "Şilili İlham Perisi" adlı, taşra şiirinin sığınak bulduğu bir köşe de vardı. Neruda şiirlerini oraya göndermeye başlar. On yedi şiiri yayınlanır. Çeşitli dergilere yapıtlarını gönderir. Çocukluğundan beri edebiyat ödüllerine inatla katılır. Şiirleri öğrenci dergilerinde yayınlanıyordu: Valdivia'da *Culturel,* Valparaiso'da *Siempre,* Chillan Erkek Lisesi öğrencilerinin matbaaya verebildikleri zaman çıkan *Los Ratos Illustrados* dergisi bunlardandır.

Peki ne üzerine yazıyordu? Şiire bakışı nasıldı? O zamanlar ne okuyordu?

Jose Santos Gonzalez Vera, *Cuando Era Muchacho* (Ben Çocukken) adlı kitabında Neruda'yı ilk kez Temuco'da, koltuğunun altında Jean Grave'ın *Sociedad Moribundo y la Anarquia* (Can Çekişen Toplum ve Anarşi) adlı kitabıyla gördüğünü yazar. Sıska mı sıska şair; içinde yaşadığı dünyanın iyi gitmediğini ve büyük bir HAYIR diyerek onu değiştirmek gerektiğini düşünmektedir. Daha 16 yaşında anarşist olduğunu sanmaktadır. Bu kitap onu öylesine coşturmuştur ki, Jean Grave'ı çevirmiştir.

Kısa zamanda kişiliğinin bir başka yüzü ortaya çıkar. Kesinlikle sırtını dünyaya dönen bir şair olmayacağına karar verir. Onda, daha ilkgençliğinde kendini gösteren ve önüne geçi-

lemez bir dernek kurma arzusu vardır. Çocukken küçük futbol kulübünü kurmaya katılır; daha sonra Temuco Edebiyat Derneği gibi, şairler birliğinin kurulmasında çalışır. 1920 yılında Gabriela Mistral kentin kız lisesine müdür olarak atandığında, bu derneğin sıska, koyu renkli berbat giysiler giymiş, bölgedeki insanların genel niteliği olan "felaket şive"ye de yarı yarıya gömülü başkanı kekeleyerek, yönettiği derneğin ona verdiği onur üyeliği sıfatını sunmaya gider. Delikanlı utangaçtır. Uzun ve kara giysiler giymiş, yalnızca Punta Arenas karlarından gelmekle kalmayan, aynı zamanda şiir aylasına da bürünmüş bu heybetli kadınla konuşmaya güç bela cesaret eder. Yüzünün demiryolcu Monje'ninkine benzediğini fark eder. Yalnız onunkinde yara izi yoktur. Kendisine bakan, sıcak bir biçimde karşılayan, yeşil gözlü bu Şilili kadın, tam bir halk insanıdır. Öğretmen Torrealba'nın kendisine Tolstoy'dan, Dostoyevski'den, Çehov'dan söz ederek, silinmez izler bırakan Rus yazarlarının kitaplarını ödünç vererek açtığı yolu daha da genişleten kişidir.

Ruslar ona yalnızca edebiyattan söz etmezler; yazma biçimi ve içinde yaşadığı toplumu görme biçimi üzerine de dersler verirler. Çevresinde haykıran her şeyi dinlemeyi öğretirler. Sonuç: daha on dört yaşında toplumcu bir şair olacaktır. On beş yaşında. Temuco lisesinde *Claridad* dergisinin temsilcisi ve yazarı olacaktır. Kendi kuşağının ve ondan sonrakilerin ortaklaşa duyarlılığı, deneyimi gelişecektir: siyasal ateşin alevlenmesi öğrenci hareketi içinde gerçekleşir. Genç şairin şiirleri, o yıllarda devrimci gençliğin dergisi *Claridad*'da yayınlanır, aynı zamanda ateşli konular üzerine yazılar yazan denemeciye dönüşür ve ilk sayfada yayınlanan, sarsıcı küçük yazıların yazarıdır.

14. Çocuk ve piyanolar

Birinci Dünya Savaşı çıktığında çocuk günlük gazeteleri okur ve dünyada olup bitenle ilgilenir. Lisede iki grup oluşur: "Müttefikler" ve "Almanlar" Yeni kurulan kentte bir yığın Alman, Fransız, İngiliz ve başka uluslardan sömürgeci vardır ve kopuş derin olur. Yabancı kökenli birçok genç, babalarının ülkelerine savaşmak üzere giderler.

Şair, on yaşında yağmur damlalarının sızıntısına karşı savaşta askerdir. Yağmuru yazdıklarının ayrılmaz bir parçası olarak görüyordu. Öylesine, kaçamaksız. Bir gün, "Yazmam için çatının üzerine yağmurun düşmesi gerekiyordu" diyecektir. Sızan damlaların gürültüsüne, çocukluğunun bu ıslak piyanosuna gereksinimi vardı. Babasının treninin onun gara geldiğini haber veren gürültüsü yüreğini hoplatırdı. Gerçek bir piyano düşlerdi. Bir gün bir piyanosu olacağı umudu içindeydi. "Piyanoları var" denilenlerle aynı saygınlığa sahip olmak için değil, teyzelerinin yağmurla birlikte çalacakları, sevdiği valsi, *Sobre las olas*'ı (Dalgalar Üzerinde) dinlemek içindi. Sonuçta eve ne Steinway, ne de başka bir marka piyano geldi. Eve hiç zaman geçirmeden, satın almaksızın gelen piyano, yağmur damlalarınınkiydi. Aylarca aynı parçayı çalıyordu. Yağmur, evin kritik yerlerine yerleştirilmiş çeşitli kaplara düştüğünde çocuk, her birinin değişik bir ezgiyle yanıt verdiğini keşfetti. Hayır, yağmur tek ezgili değildi; ilk şiirlerini yazan şaire eşlik eden bir fon müziğiydi ve şiirine bir ritm kazandırmaya her zaman katkıda bulunmuştur.

Bir Neruda uzmanı, şairin ilk şiirlerinde yağmuru ve onun sokakları bataklığa çeviren yaratığı çamuru lanetlediğini savunur. Böylece kuşkucu ve düş kırıklığına uğramış Eça de Queiroz, ülkesi Portugal'dan söz ettiğinde onun iyi bir şeye sahip olduğunu -Paris'e giden güney treni- söylerken Neruda, Temuco'da yaşayan biri olarak O'na, aşık olduğu O "genç kız"a sahip olmaktan başka bir çekicilik bulmaz. Yağmurla çelişkili bir ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz: aşk ve kin.

Neruda-yağmur çatışmasından söz ederken, bir öğretmen bunu, kapının eşiğinde durup yağan yağmura tehdit edici gözlerle bakan bir yeniyetmenin göründüğü bir resimle dile getirir. Kuşkusuz o böyle olmuştur. Ancak aynı zamanda şiiri bu kaçınılmaz arkadaşa ilişkin benzetmelerle doludur; o olmadan çocukluğunun ıslak toprağı düşünelemezdi.

15. Kardeşin yaşgünü

Şiirin bağışı genetik kurala mı bağlıdır? Böyleyse çok ilgi uyandırıcı. Babası şiire karşı güvensizdi. Şair bir oğlunun ola-

cağı düşüncesine hiç boyun eğmedi. Üzgün olsalar bile bohemleri, söz cambazlarını hiç sevmiyordu; ne çılgınları, ne de işsiz güçsüzleri seviyordu. Görünüşe bakılırsa oğlunun demiryolcu olmasını da hiç istemiyordu. Bu, onun hiç yetenekli olmadığı bir meslekti. Onun doktor, dişçi, mühendis, avukat ya da öğretmen olmasını istiyordu; şair olmasını asla. Bu bir meslek değildi. Makinist bir iş arkadaşının kendisini birine, hafif bir gülümsemeyle bir şairin babası olarak tanıştırdığını kafasında canlandırıyordu. Bu, utançtan ölünecek bir durumdu. Şiir yazmak gibi pis bir kötülüğe bulaştığı için çocuğu defalarca azarlamış, katı bir biçimde cezalandırmıştır. İşte daha sonra aldığı Pablo Neruda takma adı bundan dolayıdır. Özellikle babasını bir şair oğula sahip olma onursuzluğundan kurtarmak içindir.

Annesi Rosa Neftali Basoalto'dan okumaya karşı ilgisini, bir tür düşünce inceliğini miras almıştır belki. Bunun ipuçları vardır. Ve genetik kural o kadar basit değil.

Kızkardeşi Laurita'nın ne şiirle, ne de edebiyatla bir ilişkisi vardı. Ancak Pablo onun kardeşiydi ve küçük kardeşi Rodolfo kadar onu da seviyordu. Laurita'nın kardeş sevgisi, beğenilerin eksik notasıyla uyuşmazdı. Fizik yapısı hoş, kartal burunlu, bağımsız genç bir kadındı. Birinin kardeşine saldırdığını fark ettiği anda sivri pençelerini göstermeyi biliyordu, ancak dalkavukluk etmeyi bilmediğinden ona gerçeği doğrudan doğruya söylüyordu. Hayır, o sadece kardeşiydi. Bu dünyadaki ün ve zafer onu etkilemiyordu. Kardeşi Rodolfo kadar onu da seviyordu. Aile topluluğunun bir temsilcisi olarak ayrılmış kardeşleri bir araya getirmeye çalışıyordu. Nedendi bu uzaklık? Yaşam, ikisi arasında bir uçurum açmış, ikisini de değişik yollara sürüklemişti. Laurita için Pablo büyük, Rodolfo ise küçük kardeşiydi. Bu, Reyes oymağının yasasına göre onları eşit olarak görmesi için yeterliydi.

Kardeşler neredeyse hiç görüşmüyorlardı. Neruda, Rodolfo'yu seviyordu. Onu aile omcasının doğal bir dalı olarak görüyordu: birçok mesleği olmuş, ama hiç başarılı olamamıştı ve kadınlara karşı eğilimi vardı, bu da Neruda'yı gururlandırıyordu. Rodolfo, sonunda belediye görevlisi oldu. Yıllar sonra, emekliye ayrılınca La Granja'da küçük bir mağaza açtı. Millet-

vekili görevimi yerine getirmek üzere oraya uğradığında Rodolfo'yu da görmeye giderdim. Pablo, kardeşi Rodolfo'nun çok sayıdaki evliliklerinden bana hayranlıkla söz ederdi. Bir keresinde "Neredeyse Rodolphe Valantino gibi" demiştim. "Hayır, diye karşılık vermişti, bu Rodolphe çok daha sadedir." demişti bir kaşını kaldırarak. Katıksız büyük bir sevgisi olan bu küçük kardeş, bunu ağabeyine göstermiyordu.

Onu bir sabah, Los Guindos'ta tanıdım. Neruda Şilili-İspanyol havalı, rahat, hoş yüzlü, donuk bir adamı tanıttı: "Kardeşim Rodolfo" Sahneyi gevezeliklerle bozmamak gerektiğini anladım. Elimi uzatıp, "Memnun oldum. demekle yetindim ve onları başbaşa bıraktım. Bahçede bir süre ayakta söyleştiler ve Rodolfo kısa süre sonra çekip gitti.

Bir süre sonra, iki kardeşin yakınlaşmasını en çok isteyen ve bunu örgütleyen Laurita, bir gün elini ağzının yanına koyarak, bir devlet sırrı veriyormuşçasına Los Guindos'ta, Pablo'nun evinde Rodolfo'nun yaş gününün kutlanacağını bildirdi.

Bu kutlama dolayısıyla ayrıntılarla ve iyi karşılamanın geneliyle öylesine ilgilenen bir şairi hiç görmedim. Laurita'nın dediğine göre, Rodolfo'nun kesin isteği üzerine yalnızca öğlen yemeği yenilerek kutlama yapılacaktı. Neruda'nın büyük masası evin yan tarafında, büyük bahçenin girişinde, Çehov'un oyunlarındaki bir sahne gibi hazırlanmıştı. Denildiğine göre Neruda, küçükken renkli bardaklarda su içmeyi severmiş. Bu kutlama dolayısıyla mavi, kırmızı, yaprak yeşili Meksika yapımı bardaklarını çıkardı. Su içmek için değil, elbette şarap içmek için. Onları kendisi yerleştirdi. Tabaklar, çatal ve bıçaklarla ilgilendi. Bahçeden çiçekler topladı, onları masaya koydu. Menekşelerin ve güllerin her birini bıçakların metaliyle bir zıtlık oluşturacak biçimde tabakların önüne yatırdı. Bahar gelmişti ve harika bir gün vardı: güzelliğiyle harikaydı ve ayrıca büyük bir karşılaşma günüydü. Yaşgünü kutlamasının öğleden sonra saat birde başlaması gerekiyordu. Pablo'nun konuklarının çoğunu oluşturan arkadaşları sevimli bir biçimde bekliyorlardı; iki kardeşin bu karşılaşmasına katılmanın güzel kaygısı vardı. Saat biri vurdu. Birkaç dakika geçti ve hepimiz bunu Şi-

lililere özgü klasik "kibar gecikme"ye verdik. Biri çeyrek geçe yine kimse yok. Laurita'nın gergin yüzünü. kocaman açılmış, kaygılı gözlerini gördük. İçimizden bazıları bu bekleyişi savuşturmak ve zaman öldürmek için bahçede gezintiye çıktı. Saat ikide, kusursuz ev sahibi Neruda, bazı ayrıntılarla daha ilgilendi. Saat üçte moralini bozmadan yenilgisini kabul etti. Ellerini birbirine vurdu ve kardeşinin yaşgününü o olmadan kutlamak üzere herkesi masaya davet etti. İçten içe üzülüyordu mutlaka. Kutlama suya düşmüştü. Omuzlarını silkekerek bütün söylediği şu oldu: "Ah, şu Rodolfo..." Laurita dişi bir kaplan gibi atılıp, ince bir sesle bağırdı: "Neden şu Rodolfo? O her zaman senden daha zeki oldu. Sen çocukken şaşkının biriydin!"

Meksika kadehleri çabucak boşaldı. Ortam her zamankine benziyordu. Şair hiçbir şey olmamış gibi söyleşiyordu. Yalnız Laurita derin üzüntüsünü gizleyemiyordu.

16. Öğrenime giriş

Kara Ada'da masanın üzerindeki iki ayrı kalın zarfın içindekileri keşfettiğimi çeşitli fırsatlarda anlattım. Ev sessizdi. Kış mevsiminde, bir pazar gününün öğleden sonrası. kestirme saatiydi. Kendi kendime sorular sorarak içindekileri incelemeye başladım: Laurita'nın ders notlarının bulunduğu defterler. Ancak sayfaların arka yüzünde değişik bir yazıyla yazılmış şiirler vardı. Aradan kırk yıl geçmesine karşın şairin yazısı çok az değişmiş. Bunlar çocuğun, yeniyetme gencin şiirleriydi. Kendisi de ilk şiirinin yarı yarıya uyaklı birkaç dizelik bir şey olduğunu söylerdi. Bu sayfalarda elbette "Nocturno" (Gece) başlıklı, on dört yaşındayken yayınlanan bir şiir vardı. Elbette, acemi şair el yordamıyla yürümektedir.

Genç Neftali Reyes, eniştesi Orlando Masson'un, "şiddet dolu ve barbar insanlar arasında dolaşan" gazetesinde "canciones" ve "corazones", "ilusions" ve "rincones", "amor" ve "rumor" sözcükleriyle uyaklar oluşturur. İçinde öylesine sade bir kent için büyük sözler taşısa da büyük bir şiir değildir.

Santiago'da *Corre Vuela* dergisiniin 25 Aralık 1918, 5 ve 12 Şubat 1919 tarihli sayılarında yayınladığı şiirler sanat yapıtları değildir, ancak şairin doğum öncesi dönemini oluştururlar.

Bununla birlikte, özellikle *El Habitante y su Esperanza* (Yerleşik İnsan ve Umudu) adlı yapıtının giriş yazısında yaşama bakışının dramatik olduğunu savunur.

Şair on beş yaşında serbest vezinli şiirler yazar: "Les minutos sencillos" (Küçük Anlar). Daha önce Uruguaylı şair Carlos Sabat Ercasty'yi okumuş mudur acaba? Hemen ardından uyağa geri döner.

İlk edebiyat ödülünü Parral'ın yanıbaşında bulunan Cauquenes Kenti Çiçek Bayramı sırasında, "Communión ideal" (Ülküsel Birlik) adlı şiiriyle üçüncü olması ona yeter. Jüri üyeleri arasında Anibal Jara, Domingo Melfi ve Alberto Mendez Bravo bulunmaktadır. Bunlardan ilk ikisi ünlü gazeteci olmuşlardır; Melfi ise düşünür ve filozof yeteneğiyle donatılmış Şilili bir uzmandır. Hemen ardından 1920 yılındaki şiir yarışması'nda birincilik ödülünü alır.

Haklı olarak, Neruda şiirinin temelinin otobiyografik olduğu söylenir. "De mi vida de estudiante" (Öğrenci Yaşamım) adlı şiiri bu yanı çok önceden haber verir. Sınıfta dalgın bir biçimde kadın seslerini dinler ve toplumsal başkaldırılar tasarlar. Şimdilik bunlar sezgilerdir. *El llanto de los tristes* (Yoksulların Gözyaşları) bir otoportredir. Yinelenen konu: "Bir öğleden sonra seni düşledim..."dir. Şair, şiirde kendi yaşamını anlatabileceğinin ayrımına varır. Neruda, çocukluğundan beri kendinin, aile üyelerinin ve dostlarının yaşgünlerini şiirlerle kutlamaya kendini zorlamıştır. "Sensación autobiografica" (Otobiyografik Duyumlar) adlı şiirinde: "On altı yıl önce/ tanımadığım beyaz ve uzak /tozlu bir kasabada doğdum" der. Şiirlerinde Parral'a yaptığı anıştırmalardan ilki budur. Kısa süre sonra kişiliğini ortaya koyma duyusu ortaya çıkar: "Ah, anımsıyorum da on yaşında / geniş yolda beni yıkmaya çalışan / bütün acılara karşın çizdim yolumu." O dönemdeki eğilimleri neydi? Bir kadın sevmek ve bir kitap yazmak. Alaylı bir biçimde başarısızlığını itiraf eder: "Kitabı başaramadım, çünkü el yazması / ve bir tek aşkım olmadı, beş ya da altı.

Kızkardeşinin defterlerinde iki kitap tasarısı yer almaktadır. Başlıkları: *Las insulas extrañas, Los cansancios inutiles* (Bilinmeyen Adalar, Yararsız Bıkkınlıklar) Bunlar hiçbir za-

man yayınlanmamıştır, ancak bu şiirlerden bazıları *Crepusculario* (Alacakaranlık) adlı, 1923 yılında yayınlanan ilk yapıtında bulunmaktadır.

1920 yılı Şili'de, büyük demagog Arturo Alessandri Palma'nın cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle yalnızca şiddetli siyasal ve toplumsal sarsıntılar anı değildir. İçinde Neruda'nın da bulunduğu üniversite kuşağının fırtına çıkardığı yıl da değildi yalnızca. Aynı zamanda Pablo Neruda adının da doğduğu yıldır. Ekim ayında olmuştur. Daha önce belirttiğim gibi, şiirden nefret eden canavarın kontrolünden kurtulmaya gereksinimi vardı. Bu güvensiz ve kaygılı, çakıl taşı taşıyan tren makinisti onu yakından izliyordu. Artık hiçbir şey Neftali Reyes adıyla yayınlanmamalıydı. Pablo Neruda olarak imza attığı ilk şiir, "El amor perdido" (Yitik Aşk) adlı şiirdir: "İsteklerim sevgiliye yöneliyor /sakin ya da şiddetli yolları izleyerek / bakışları altında sallanıyor / rüzgârda koruluklar gibi."

Delikanlı hâlâ Temuco'da yaşamaktadır, ancak o sıralar Santiago Üniversitesi'nde öğrenci olan kuzeni Rudecindo Ortega Masson, şiirlerini başkente götürmüştür ve içlerinden seçilen birinin *Claridad* adlı dergide yayınlanacağını bildirir. O zaman hemen tanınmayan bir şaire dönüşmek, en azından bir takma ad kullanmak gerekmektedir.

Raúl Silva Castro, Fernando Ossorio'nun Camino de Perfección (Kusursuzluğun Yolu) başlıklı öykünün bir kahramanının adını kullanarak, Pio Baroja imzasıyla şiirden önce bir not düşer: "Anlamlı ve belki de atalardan kalma acılara banmış umuduyla Temuco'dan gelmektedir. Yakında bu kente gelecektir."

Babasına karşı savaşta, kendisini engelleyenlere karşı kendini savunan bir eğilimle, kızkardeşinin defterlerinde bulunan şiirde başkaldırı çığlığı atar: "El Liceo" (Lise): "Tüm zavallı ömrüm acınası bir kafeste, gençliğim yitmiş... Önemi yok, haydi, yarın ve sonrasında / herhangi bir avukat gibi burjuva olacağım / gözlüklü ve redingotlu herhangi bir doktor gibi / yeni aya doğru yollar kapalı... / Kahrolası, bir dergide gibi ömründe / şairin biri dişçi diploması almaya zorlanmıştır!" Ondan sonraki bir şiir de aynı eğilimi dile getiren bir başlık alır: "Nor-

ma de Rebeldia" (Başkaldırı İlkesi): "Kanatlı bir ağaç olmak.... kendini uçuşa bırakan açık kanatlarla.

Kızkardeşinin defterlerine yazmanın dışında, eniştesi Orlando'nun gazetesi La Mañana'nın başlıklı kâğıtlarını da kullanıyordu. Bu andan başlayarak, hiç değiştirmeden Pablo Neruda imzasını atar.

Kızkardeşi Laurita Reyes Candia, Pablo Neruda imzalı, başka bir kitap tasarısı olan defterlerinden birini de saklamıştır: *Helios*. Çocukluğundan beri şiiri, deseni ve resmi bir araya getirmeyi severdi. Acemice kitap kapakları yapma alışkanlığı da vardı.

1920 yılında, Temuco'da, Selva Ustral'da yayınlanan *Manos de campesino* (Köylü Elleri), denildiği gibi şairin toplumsal düşüncesini dile getiren ilk şiir değildir, buna karşılık o düşüncenin açık bir biçimde göründüğü şiirdir.

Bu konu başka bir esas düşünceyle bütünleşir: aşk, kaçıp giden aşk: "Elimde tuttuğum her seferinde / bilmiyorum nasıl geldiğini, çekip gittiğini."

Doğrudan doğruya El Placer (Zevk) olarak başlık koyduğu şiirde şair, çırılçıplak bir içtenlikle genç adamın yeni deneyimlerini dile getirir: "Dinlenen karık gibi bedeninin açıldığını duydum, varlığımın en büyük bağışını içine almak için / duymak..., titremek. Ve ah et, girmek, girmek, girmek / karanlığa dalan güneşler gibi."

17. Zoraki düzyazıcı mı?

Yazdığı düzyazılardan coşkuyla söz etmese de, onu ömrünün başından sonuna kadar kullanmıştır. Ölüm karşısında Confesio que he vivido (Yaşadığımı İtiraf Ediyorum) adlı yapıtının son sayfalarını dikte ettirmiştir. Gazete makaleleri, yergiler ve felsefe yazıları yazmıştır.

Şiirlerinin olduğu kadar, düzyazılarının da gösterdiği bu yükselen çizgiye dalmadan onun izlediği yolu izlemek olanaksızdır.

İlk başlarda Neruda'nın düzyazılarında dönüp dolaşıp gelen konu taşracılığa karşı çıkma, basit ortama karşı başkaldırıdır. On beş yaşındaki delikanlı, Azorin'i tersinden okumakta-

dır. Bungun, küçük kasabaları sevmez, onları hüzünlü bulur. Ayrıca "gösterişçi" edebiyatı, gösterişli ama tatsız tuzsuz boş eğretilemeleri eleştirir; "kutsal ırkın övülmesiyle, kan gibi kırmızı copihue'yle (kırmızı ve beyaz yapraklı, tırmanıcı bir bitki Ç.N.), balta işlemez ormanlar" la alay eder.

"Her akşam alanda gezen "iyi insanlar"ı eleştirir. Onlara sıfatlar yakıştırır: havailer, magandalar, züppeler, kasıntılar. Ona göre gerçekten saygıdeğer kişi çalışan, yazan, okuyan kişidir; namusunu düşlerinin yalnızlığı üzerine kuran kişidir. Bu yazı, melodram ya da dizi film tadında keskin bir yazıdır. Kişisel ve somut olay üzerine yazmıştır: babası işçi, tren makinisti olduğu, seçkin dünyaya ait olmadığı için dışlanmayı reddeder. Resmi dünyaya bir meydan okumayla kendini açıkça şair ilan eder. Bir şair gibi giyinir: geniş kara bir pelerin giyerek dolaşır. Sosyeteden genç bir kıza aşıktır. Kızın ailesi onu iter, çünkü alt tabakadan birisidir. Onu "akbaba" adını takarak aşağılarlar. Hani bu, Edgar Allan Poe'nun "karga"sı olsaydı, karşılaştırmayı kabul edebilirdi. Ancak "akbaba" bir küfürdür, bütün gücüyle yanıt verir. Bu da onun her zaman genel özelliği olacaktır. Aynı konu daha sonraki yazılarda yeniden ortaya çıkar: "Sen ve ben, sen, bu satırları okuyan genç ve güçlü okuyucu, kışın öfkesi su birikintileri olarak çekip giderken bu duyarsız ve bireyci, kimsenin acısına bakmayan, kara şemsiyelerinin altında ağularıyla sıvışıp giden insanlardan ne kadar nefret ediyoruz..." Yeni keşfettiği "cinsel organın ateşli alevinin ve doyumun" kendisini en sade ve harika bir şey gibi çektiğini ilan etmekten hiç utanç duymaz. Bale gösterisini değil, Rus balerinlerin bacaklarını görmeye giden odun gibi şehvetperest insanı geri iter.

On beş ya da on altı yaşındadır ve kendini haykırarak asi ilan eder. "Glosas de la ciudad" (Kent Üzerine Düşünceler) adlı, "Görevli" imzasıyla yayınladığı yazıda dolaylı olarak sınıf savaşını dile getirir: "Biz sömürü diyoruz, kapital kötüye kullanma diyor. Tramvayda alelacele okuduğun gazeteler ona düzen, adalet, vatan vb. diyorlar. Kendini zayıf görüyorsun belki. Hayır. Bizler, yalnız olmayan, senin gibi eşit, sömürülmüş ve acılı, ama başkaldıran bizler buradayız." Sonuçta aşkın bu şa-

iri siyasetin ve çok daha korkuncu, daha yeniyetme çağında devrim siyasetinin şeytanına uymuştur.

Kullandığı dil zaman zaman anarşist ve şiirsel bir koku yayar. "Yeryüzünün bütün fabrikalarındaki sömürülenler" adına konuşur. Günlük başkaldırıya davet eder. *Claridad*'da hemen hemen hepsi anarşist öğrencilerin kaleme aldıkları, yeni dönemin şafağında Ekim Devrimi'ni selamlayan bildirilerden birini kaleme alır. Memorias'ta (Anılar) Neruda, Santiago'ya gelir gelmez anarşist öğrenci ideolojisiyle yakınlık kurduğunu belirtir. Yazılarının altına çeşitli imzalar atmıştır. Bazen Lorenzo Rivas adını kullanır. "Sefiller" başlıklı yergi yazısını, Leonidas Andreiev'in bir kahramanı olan Sachka Yegulev'den hareketle, Sachka olarak imzalar. Olgunlaşmamış düzyazı yazarı Neruda ateşli bir bildiriyle başlar. Döneminin tam bir öğrenci gazetecisi olarak daha ilk yazısından itibaren polemik pençesini gösterir.

II
ALACAKARANLIKTAKİ GENÇ ADAM

18. Çılgın 20'li yıllar

Neruda henüz Temuco'da yaşamaktadır. Lise son sınıftadır.

O dönemin baskıya uğrayan gençleri taşrada en uzak yerlere sığınırlar. Bunlar arasından dönemin yumuşak bir anarşisti. yazar Gonzalez Vera, Temmuz 1920'de Öğrenci Birliği'ne yapılan saldırıdan birkaç gün sonra Temuco'ya gelir. Kaçak yazar, *Claridad* dergisinde şiirler ve ateşli yazılar yazan Temuco'lu yazarı tanımak istiyordu. Kente varır varmaz lisenin kapısına, onu beklemeye gitti. Neruda onun küçük kara nokta gibi gözlerini ve kılıç gibi ince süzülmüş yüzünü gördü. Şair fiziksel olarak son derece zayıf olduğu izlenimini bırakıyordu, ama sağlam düşünce yapısını da gördü. Öğleden sonraları, komşu küçük kasaba Padre Las Casas'ta dolaşarak söyleşiyorlardı.

Gonzalez Vera, daha sonra Valdivia gazetesinde köşe yazarlığı yapıyordu ve Öğrenci Birliği'nde yapılan Claridad toplantılarında ince yüzlü arkadaşıyla yeniden karşılaştı.

Korkunç saldırıdan sonra yeniden örgütlenmek gerekiyordu. Neruda'nın en büyük şairi olduğu 20 yıllarının genç kuşağı, orada bütün ateşliliğiyle bulunuyordu. Ansiklopedicilerin, Proudhon'un okurları, Rus devriminin tutkunları, savaşın düşmanı gençler, dünyanın bir ucunda bulunan, uzakta kalmış ülkelerinin ne adaletle, ne de çalışan insana saygıyla hiçbir ilişkisi olmadığını görüyorlardı. Durmadan toplantılar yapıp tartışan, edebi ateşliliği ve yeni bir kültüre duyulan belli belirsiz bir isteği siyasal tartışma içine sokan bir kuşaktı. Çoğunlukla sabahlara kadar uzayan tartışmalarda ortaya çıkan görüş ayrılığı, yerini coşkuya ve düşünce çatışmasına bırakıyordu. Öğrenci tartışmalarında sık sık görüldüğü gibi, konuşmacı gerçekle romantik kanıtı her zaman bir araya getiremiyordu. Pablo Neruda, Santiago'ya vardığında on altı yaşındaydı ve hemen Öğrenci Birliği'ne gitti. Gözleri kamaştı. Göz dolduran konuşmacılar, yayınlanan ilk şiir kitabı *Crepusculario*'yu (Alacaka-

ranlık) adadığı Juan Gandulfo, sonra Pedro Leon Ugalde, Santiago Labarca, Eugenio Gonzalez Rojas, Gonzalez Vera, Ruben Azocar ve daha niceleriydi.

Orada Oscar Schnake, Daniel Schweitzer ve şair Roberto Meza Fuentes de bulunmaktadır. Kötü tütün içilen, coşkuyla bilardo oynanan, bir tür süt ve kerozen karışımının içildiği, kol saatlerinin ve giysilerin "Tia Rica"ya emanet bırakılarak kantinde ya da oralardaki en berbat barda borca yiyip içilerek yaşanan zorunlu bohemlik dönemidir.

O dönemden söz ederken, neden ilk şiir kitabını Juan Gandulfo'ya adadığını sorduğumda Neruda, "Ateşli bir siyasetçi yeteneği vardı, onun kadar iyi bir yergiciyi hiç görmedim. Bilmiyorum, daha uzun yaşasaydı siyasi olarak gelişebilirdi belki." diyerek bir kuşkusunu da dile getirdi. Bu ateşli konuşmacı, 27 Aralık 1931 tarihinde Vina del Mar'a giderken bir trafik kazasında öldü. Otuz altı yaşındaydı ve Neruda haberi Doğu'dayken öğrendi. Yirmi yılları kuşağının karizmatik öğrenci önderi, "Casa Blanca" adı verilen yol ayrımına 200 metre kala, Zapata yokuşunda ölmüştü.

Neruda'nın 20, 21 ve 22 yıllarındaki üniversite yaşamı güherçile fabrikalarını felç eden, işsizliği büyüten, işçilerin hoşnutsuzluğunu artıran bunalım döneminde geçmiştir. Bu, Şili'deki üniversite öğrencilerini derinden etkileyen bir ortamdır. "Siyaset" sözünü kullanmayı sevmiyorlardı. Onun yerine yerli yersiz ve bütün tartışmalarda kullanılan "toplumsal sorun"u yeğliyorlardı. Resmi iktidarların bilinçsiz bir kitle olarak gördükleri, sömürülmek için doğmuş işçi sınıfının yazgısından bu terimlerle söz ediyorlardı. Böylece Gomez Rojas'ın ve daha sonra Neruda'nın bu kuşağın şairleri olması gibi, Juan Gandulfo da aynı kuşağın siyasetçisi olarak sivrildi. Kurulu düzen yanlıları için saygı gerektiren her şeye düşmandı: düzen, vatan, özel mülk, din ve aktöre. Peru altınına kendini satan anarşist bir haindi. Her zaman altına gereksinimleri vardır ve her zaman sisteme ilişkin kuşku yaratan kişi kendini satar. Büyük üzüm bağlarının sahibi Ladislao Errazuriz, bunalımın düdüklü tencereyi patlatma noktasına geldiğini görünce Peru ve Bolivya arasındaki sınırda "savaş nedeni olabilecek bir du-

rum" uydurdu, orduyu kuzeyde harekete geçirdi ve askere gidebilecekleri silah altına çağırdı. Juan Gandulfo özlü bir sözle yanıt verdi: "Yalan" Bu tek sözcük onun birkaç ay hapiste yatmasına neden oldu. Bildiğimiz gibi Neruda, *Claridad*'da yergi yazıları yazmaya alışıktı, ancak yayın yönetmeni çoğunlukla Juan Guerra takma adıyla yazan Gandulfo'ydu. Döneme uygun, güzel bir konuşma biçimi vardı ve bir tür canlı dil uzluğu onu alevlendirirdi: "Hep gençlik! Toprak elverişli, an tektir!" diyordu *Claridad*'ın 14. sayısında. Ufak tefekti, görünüşte zayıftı ve Neruda'dan dokuz yaş büyüktü. Ve bu, büyük bir fark oluşturuyordu. Bir yerde durmayan, bu kuşağa bağlı işçi yazar Manuel Rojas, Gandulfo'nun egemen çizgisinin gözüpekliği olduğunu söylüyordu.

Hepsi bir düşüncenin ateşli savunucuları değildi, ancak hepsi de 1918 yılında Cordoba Üniversitesi Reformu hareketinden esinlenerek oluşturulan ilkeyi paylaşıyordu. Sloganları şuydu: "Toplumsal adaletin kurulması için işçilerle el ele, yürek yüreğe." Bu hareket yıkıcı ve vatan karşıtı olmakla suçlandı. Bu gençler başka bir suç daha işlediler: Lastarria Halk Üniversitesi'ni kurdular. Eğitim merkezi ilk akşam lisesini açtı. Haziran 1920'de buna başka suçları da eklediler. Toplumsal Sorun ve Uluslararası Yönelimler üzerine yapılan bir tartışmada Öğrenci Meclisi, "Bireysel çıkarın, ailenin, vatanın yerine adaletin ve insan kardeşliğinin yüksek ilkelerinin konması gerek"tiğini ilan etti. Bu bir günah ve edebe aykırılık demekti. Senatonun saygıdeğer bir üyesi, bu tür düşünceleri savunanların "hapiste yaşlanıp ölmeleri gerek"tiğini bildirdi.

19. Unamuno ve yurtseverliğin hissedarları

Olaylar hızla gelişerek kurulu düzen yanlılarının bardaklarını taşırdı, işi aşırı derecede gülünçlüğe vardırdılar: Liberal İttifak'ın kaypak adayının kazanmasını engellemeye çalışan seçim manevralarıyla "Guerra de don Ladislao"da (Ladislao'nun Savaşı) Arturo Alessandri, gericilerin propagandasına göre kendini yalnızca Peru altınına değil, Moskova altınına satmakla da suçlanmanın yanısıra Korkunç İvan'ın bir eşi olarak da gösterildi. Başkan Luis Sanfuentes ve savaş bakanı La-

dislao Errazuziz seferberlik ilan ettiler. Öğrenci Birliği, savaş hazırlıklarına ilişkin hazırlıkları tartışmak üzere 18 Temmuz 1920 tarihinde olağanüstü bir toplantı yaptı. Ertesi gün birliğin Ahumada Sokağı, 73 numarada bulunan merkezi önüne "Yaşasın savaş!" "Lima'ya!" diye bağırarak bir muhafız grubu geldi. Santiago Labarca ve Juan Gandulfo'ya saldırdılar. Ardından "Numen" matbaasını yıktılar, Jose Santos Gonzalez'in *El Conventillo* (İlişki Evi) adlı yapıtının asıllarını yırttılar. Matbaanın ortaklarından biri olan Julio Valente altı ay hapis yattı. Gazeteler bu konu üzerine hiçbir şey yayınlamak istemediklerinden Öğrenci Birliği, kararlarını ve tavrını bildiriler biçiminde yayınladı. Öğrenciler ve işçiler onları yoldan geçenlere dağıtırken dövülüp tutuklandılar. 21 Temmuz'da, saat 13,30'da Öğrenci Kulübü'ne saldırı yapıldı. Mobilyaları attılar ve içerde bulunan her şeyi yıktılar.

16 yıl sonraki Garcia Lorca örneğinde olduğu gibi, şiir özel bir bedel ödedi. Öğrenci önderi ve şair Jose Domingo Gomes Rojas, işçiler ve öğrencilerle birlikte hapse atıldı. Ölesiye dövüldü ve işkence edildi. Casa de Orates'e götürüldü ve 25 Eylül'de yaşamını yitirdi. Çok ateşli bir şairdi, yapıtlarını yazmaya daha başlayamadan öldü.

Don Miguel Unamuno, 26 Temmuz'da Salamanca'dan değerli bir protesto ve dayanışma mesajı gönderdi:

"Düzen! Düzen! diye haykırıyorlar vatanseverliğin pay sahipleri, dürüstlük tüccarları. Bunlar, vatan haini diyerek İsa'yı da çarmıha gerenlerdir. Uygarlığın amacı adalet olan yönetim üzerine kurulduğu görünmesin diye baskı ilkesine geri döneceklerdir. Aynı burada olduğu gibi. Orada, bu cömert ve soylu, Valdinia ve Caupolican'ın kanının -ve benim onca Bask kanımın- birbirine karıştığı Şili'de sermaye ve derebeyi oligarşisi bulunmakta, servetini sırtını gübreyle güherçileye dayayarak emperyalist, katı disiplinli Şili efsanesini, kara efsanesini yaratan ordu ve kilise sayesinde korumaktadır.

Ve onlar vatandan söz ediyorlar! Onlar! Vatanseverliğin pay sahipleri! Onlara göre vatan bir şirket ya da borç sahiplerinin ipoteğidir. Ve toprağı olmayanların vatanı yoktur: Onlar toprak altında, karanlık madenlerde, herkes için parlayan gü-

neş ışığından yoksun yürüyenlerdir. Peru parasına satılmakla suçlandığınızdan haberim var. Bundan başka bir söz oyununa başvuramazlardı. Bu, her yerde aynı. Vatanseverliğin bu pay sahipleri hiçbir tutumu, tek tanrıları olan paradan başka bir şeyle açıklayamazlar.

Meslekleri vatanseverlik! Profesyonel milliyetçilik! Bir matbaaya saldıran elebaşılar. Saldırıya ve yağmaya katılan kişilerin listesini gördüm, bunlardan birinin "pilot ve sportmen" olduğunu okudum. Bilmiyorum, Şili'de de aynı mıdır, burada sportmen, tembel ve boş beyinli demektir. Görünüşe göre saldıranların çoğu öğrencidir. Kafalı öğrenciler değil elbette! Aşırı milliyetçilik eğitimi yapan öğrenci bunlar!

Tanıyorum bu acınası, zengin oligarşinin ve vatanseverliğin pay sahiplerinin köpekleri olan öğrencileri. Burada da "paralı polis" görevi yapan, asıl amacı olan adaleti boğarak düzen ve baskı ilkesini kurmak için bir gün "paralı cellat" olacaklar aynı kişilerdir. Günümüz büyük sınav, acı ve doğum sancısı günüdür. Bu doğum, evrensel ve insansal etkinliğin, halklar arasındaki adaletin doğumudur. Silahı ve sermayeyi elinde tutan emperyalizm, son çırpınışlarla debelenmekte ve matbaalara saldırmaktadır. Düşünceye kin duymaktadır. Yobazlar arasında ve orduda "aydın" sözcüğü aşağılamayla, dişler sıkılarak, alay edilerek söylenmektedir. Güçsüzlük ve aşırı öfke yaratan biriymiş gibi. Oyun kartlarında ve ruletlerde krallar, vatanseverliğin pay sahipleri ve mesleğin cesaretlileri yeniden bulunmaktadır. Burada (İspanya) en azından Avrupa'da süren aynı zorbalık bulunmaktadır; yalnız kumar, en kaba pornografi, yöneticilere kölelik ve karanlık işlerde egemenlik sürmektedir.

Onca umudun mezarı ve başka şeylerin beşiği okyanus üzerinden size titreyen ve sıcak elimi uzatıyorum..."

20. Pansiyonlar ve ilişki evleri

Bir şair ölür, bir başkası gelir. Gomes Rojas'ın dramatik, trajik diyeceğimiz bir yeteneği vardı. Ve engin bir gücü. Romantik ve anarşist bir gençliğin şairiydi. Ölümü bir ürküntü yarattı. Gençlik, derin derin soluyan ve açıkça konuşan bir yü-

reğin büyüklüğüyle, yapmacıktan uzak bir güzellikle, yüksek sesle şarkı söylebilecek bir önderden yoksun mu kalmıştı?

Duygularını dile getirme gereksinimini duyan kuşakların ve halkların onları dile getirecek kişileri içinden çıkarma yeteneği olduğundan, kısa zamanda, herkesin sözünü ettiği yeni bir şair ortaya çıktı. Öğrenci Birliği'nin açtığı bir yarışmada seçiciler kurulu 14 Ekim 1921 tarihinde kararını verdi. Hemen ardından şiir *Claridad*'da yayınlandı ve binlerce öğrenci tarafında ezberlendi. Bu, "La canción de la Fiesta" (Şenlik Şarkısı) başlıklı şiirdi:

Olgun toprak titrerken
Toz ve şiddet sarsıntısında
Genç ruhlarımız açıldı
Rüzgârda bir kayığın yelkenleri gibi.

Neruda birkaç yıl sonra, otobiyografik yapıtı olan Kara Ada Şiirleri'nde, "1921" başlıklı şiirde bize olaydan söz eder: "Şenlik şarkısı... Ekim,/ İlkyaz ödülü: / Acemi çaylağın teki/ çılgınlık üzerine sürüyor şiirimi/ ve yaseminler, maskeler arasında kara bir kılıcın keskin yanı ben/ yol alıyorum henüz yalnız ve sessiz/ çıngıraklar ve kâğıt yumaklarının açılışı altında/ güney rüzgârına sevdalı/ kalabalık içinden geçerek."

Gençliğin şairi vardı artık. Ardından gelen çok sayıda şiir, büyük bir çağlayanın suyu duruluğunda dile geliyordu. Öyle ki ülke, o zamana kadar hiçbir şairi Gabriel Mistral'le eşdeğerde tutmamıştı.

Gittiği her yerde şairden "Şenlik Şarkısı"nı okuması isteniyordu. Ardından "Elveda" şiiri geldiğinden bu Neruda'nın canını sıkıyordu. Yalnızca son yazdığı şiiri okumayı severdi; eskileri yinelemekten hoşlanmazdı.

Böylece, şairin doğduğu eve gidişimiz sırasında olduğu gibi, ordan burdan söz ederken her zaman geçmişte kalan anları, kişileri, nesneleri, pansiyonları, alanları anardık. Her şeyden söz ederdik. Bazen edebiyattan, sık sık siyasetten. Ve şair üzerine çok biyografik bir şey yazmayı düşünmesem bile, ister istemez Neruda çevresinde üretilen edebiyatta izlerini buldu-

ğum ya da daha önce duyduğum olaylar üzerine bir soru ortaya çıkıveriyordu. Birden: "Bak şu eve, Padura sokağındaki." diyor. "Ama burası Atlı Kulüp sokağı..." "Eskiden Padura sokağıydı. Daha güzeldi. Burada 1922 yılında yaşadım." Sanırım *Crepusculario* (Alacakaranlık) kitabını yazdığı dönemdi. Burada Gorki'nin roman kahramanlarından biri gibi yaşıyordu. Gerçekte bu ev bir ilişki eviydi. Orada arkadaşlarıyla buluşuyordu. Bir tek metal kamp yatağı, bir yerli battaniyesi, akşamleyin şiir için yakılan, sohbet için söndürülen, tek mumluklu bir şamdanı vardı. Elbette o zamanlar on sekiz-yirmi yaşlarındaydılar. Yerde yatmak onlar için güç değildi. Bunlardan en kibar olan Orlando Oyarzun, bu kötü kireç badanalı duvarlar arasında yoksulluk içinde yaşayan arkadaşlarını kurtarmak için ticaret adamı olmak istiyordu. Kapitalist olacaktı. Neruda'nın grubundan hiçbir arkadaşının paylaşmadığı bir düştü bu. Orlando, *El Mercuro* gazetesinin ilk sayfasını üstüne yorgan yaparak rahatça uyuyabilirdi. Ev, Santiago'nun 19. yüzyılda kurulan, çoktan yıkılmaya başlayan merkezinde, Manuel Rodriguez alanının yakınında bulunmaktaydı ve bunun için hoş bir havası vardı. Geceleyin bu şamatacıların rahatsız edici bağırtılarından rahatsız olsa da hoştu.

21. Maruri, Alacakaranlıklar

Neruda, evlerinin ve telefonlarının numaralarını unutabileceğini, ancak bunlar arasında bir tanesini hiç unutamayacağını söyledi: Maruri Sokağı, no: 513. "Maruri'nin Alacakaranlıkları"nın evi. Taşradan Şili Üniversitesi, Hukuk Fakültesi'nde öğrenimimi yapmak üzere geldiğimde yoksulların ve parasız öğrencilerin sokağı olan o Maruri sokağında ben de yaşadım. Orada Neruda'dan on yıl sonra kaldım. Ve elbette sokak hiç değişmemişti. Mapucho ırmağının kuzey yanında, Independencia'ya paralel olan bu sokak, o zamanlar "Las Hornillas" olarak adlandırılan, ayaktakımının ve genelevin egemenlik sürdüğü, adı kötüye çıkmış mahallenin yakınında bulunmaktaydı. Ve kendi kendimize soruyorduk: "*Crepusculario*" (Alacakaranlık) bir şiir kitabı mıdır ve bu şiirin yeri nedir" Evet, şiir buradan, dünyanın en şiirsel olmayan yerinden,

şairin araya girmesi sayesinde ortaya çıkmıştır. "Akşam iner de iner çatılar üzerine... Kim verdi ona kuş kanatlarını, gelebilsin diye?" böyle doğdu işte. Orada birkaç sesle duymayı sürdürdüğüm bir şiir yazmıştır: "Şu havalanan, uçan ve gözden yiten sonyaz kelebeği." Ve "özlem" sözcüğünün gizemli anlamını: "Belirsiz kokulu bu tatlı sözcük." Onu *Eça Queiroz*'da ortaya çıkarır: "Dinle komşu, balık gibi elden kaçan bu beyaz sözcüğün anlamını biliyor musun?"

Acınası pansiyonlarından biri Maruri sokağında yer almıştır. Gerçekten gaz, eski tuğla ve incir kahvesi kokan bungun bir sokaktır. Şairin Mart 1921'de üniversitede okumak üzere Santiago'ya geldiği ve gece treninden indiği gibi hemen bulduğu sokaktır. O da gireni çıkanı belli olmayan ve hafifmeşrep kadınların oturduğu bu çirkin evlerden söz ederdi. Sonyazın ve kışın ağaçların yapraklarını dökmesi ve onları çırılçıplak bırakmasıyla dünya daha pis, daha karanlık ve acılı olurdu.

Ancak şair başkalarının görmediklerini görür. Başka türlü duyumsar. Kimsenin ne önce ne de sonra keşfetmediğini bulup ortaya çıkarır: Bu sokağı en olağanüstü günbatımları ziyaret etmiştir. Tanrıdan esin alanlar Meryem'i ya da İsa'yı görürler. Neruda ise bu içler acısı sokaktaki odasına birkaç dakika sonra ortadan yitmek üzere kaçak ışıklı etkilerle, ışık oyunlarıyla giren pırıl pırıl günbatımına hayrandı. İzlenimci ressamlar gibi o da ışığı şiirsel bir öz olarak mı değerlendiriyordu? Neredeydi bu Hint fakirinin esinlenmesi? Maruri sokağındaki bu pansiyonlarda "tam bir açlık yaşamı" sürdürdüğünü söylüyordu: "O zamanlar yemek yemekten çok şiir yazardım." Bunu söylerken aç şairlerin fazla ve iyi yazdıkları kuramını destekler gibiydi.

Daha sonra ben de Maruri sokağında yaşadığımda, her sabah saat sekizde, başında beresi, Eğitim Enstitüsü'nde tarih dersleri alan, daha sonra Salvador Allende'nin eşi olacak güzel bir kızın tramvaya bindiğini görürdüm. Akrobatlık yapmak gerekiyordu. Avenide Espana'ya kadar giden ve orada Eğitim Enstitüsü öğrencilerini bırakan bu paslı tramvaylara tıkış tıkış binerdik. Artık hurdası çıkmış bu araçları hepimiz "gondol" olarak adlandırıyorduk: şiirin yasal olmayan zaferiydi, çünkü

Santiago hiçbir zaman Venedik, Alameda ise Büyük Kanal olmadı, olmayacak da. Böylece, bir yüzyıl önce Byron'un Rialto'nun güzelliklerini ortaya çıkarması gibi, Neruda da Maruri sokağının alacakaranlıklarının gizli büyüsünü ortaya çıkarıyordu.

Daha sonraları Eğitim Enstitüsü'yle Merkez Garı arasında uzanan bu mahalleye onunla birlikte gittim. Garcia Reyes Sokağı, 25 numaraya. Eskiden altta o iyi dost Madam Delmira'nın manavı bulunuyordu. Üstte, o dönemde birbirinden ayrılmayan gençler. Tomas Lago ve Neruda, hayran oldukları yazarlardan birinin, Joseph Conrad'ın "Nergisin Kölesi" adlı yapıtını çevirmeye başlamışlardı. Sonunu hiç getiremediler.

Grup öyle yoksuldu ki, bir gün Neruda, gündoğumunda François Villon gibi, özelleştirmelere, sefalete ve şairlerin kendilerini kükreten gereksinimi elde edemeyişlerine karşı sokakta lanetler yağdırdı. Tomas Lago da aynı ilenmeye katıldı. Ancak sermaye adamı olmayı düşleyen ve beş parası olmasa da "El Mercurio"nun borsa sayfasını okuyan Orlando, gür sesiyle canlı bir söyleve durdu: "Gençler, kafanızı bozmayın. Bu değişecektir. Bunu seziyorum." Diğer ikisi bu sezgiye inanmıyorlardı. Ama kahin Orlando büyücülüğe ve sermaye işlerine güveniyordu. Geleceği ya bir büyücü küresinde ya da borsa sayfasında okuyordu.

22. Neden Neruda?

Kızkardeşi Laura'ya yazdığı bir mektupta şöyle der: "Her gün yemek yeme alışkanlığımı yitirmedim." Bu söz konusu alışkanlığı sürdürdüğü kuşkuludur. İçinde bulunduğu ortamda şiir ve açlığın bir arada olması modadır.

Santiago'ya geldiğinde hırslı, ama kötü beslenen bir gençtir. 1921 yılında ödül alan "Canción de la fiesta" (Şenlik Şarkısı) şiirini kişisel olarak okuyamamıştır. O zamanlar edebiyat yarışmalarının bir tür diktatörü ve biçemi sayesinde hemen hemen bütün yarışmalarda kazanan kişi -Roberto Meza Fuentes- bunu onun yerine yaptı. Üstelik onu okuma isteği duyuyordu. Yarışmayı kazanan yazarın takma adı Sachka Yegulev'di. Zarfı açtıklarında başka bir takma ad buldular: Pablo

Neruda. Neden bu adı seçtiği kendisine bin kez sorulmuştur. Bu soru, onu bıktırana kadar izlemiştir. Şairin anlattığına göre büyük bir Çek yazar ve büyük tarihçi, kuşkusuz vatanseverlik düşüncesiyle davranan Erwin Kisch, İspanya savaşı sırasında, Nazi işgali yüzünden Meksika'da sürgündeyken, kurtuluştan sonra Prag'da, onunla karşılaştığı her kentte neden bir Çek adı aldığını merak ederek sorguya çekmiştir. Onu Prag'da, Mala Strana sokağında bulunan Jan Neruda'nın evine götürür ve yalvarır: "Haydi, yaşlandım ve sana uzun zaman eziyet ettim." der şair. Prag'lı Kafka gibi Neruda'da, on dört yaşındayken, babasından korktuğu bir gün adını değiştirmeye ve bir takma ad almaya karar vermiştir. Onun babası, Franz Kafka'nınki gibi kasap değildir. Ancak Neftali'nin matematik notlarının kötü olması şiirler yüzündendi. Oğluna göre çok hoş bir insan olan tren makinisti baba, şairlere karşı korkunç bir fobisi vardı, onların ne işe yaradıklarını anlamıyordu. Oğlunun da bu lanetli soydan biri olacağından ödü kopuyordu. Hemen hemen kötü yola düşmesi gibi bir şeydi. İşe yarar biri olmasını istiyordu. Oğullarının toplum içinde yükselmesini görmek isteyen alt tabakadan, taşralı insanlar gibi düşünüyordu. Ne toprağı, ne de parası olmadığından, kendine bir yol çizmenin tek çaresi, delikanlının Üniversite'de bir meslek öğrenmesi, saygı duyulan ve para getiren bir diploma almasıydı. Bu yüzden onun şiirlerini yazdığı kitapları ve defterleri yakmaya kadar gitti. Bir gün, kötü ve utanç verici eğilimini terk etmediğini babasının görmesinden korktuğundan, elini Jan Neruda imzalı bir masalın bulunduğu bir derginin üzerine koydu. Yayınlamak üzere bir şiir göndermeliydi ve babasının Neftali Reyes adını görerek öfkelenmesini istemiyordu. Neruda soyadı kulağına hoş geliyordu. Pablo da sevdiği bir addı. Bunun birkaç aylık geçici bir çare olduğunu düşünmüştü. Tepkiler ve bilinçaltı bellek de içinde olmak üzere, asıl adını iyice unutturan yeni kimliğine tümüyle alıştığı otuz beş yılın sonunda, doğum kütüğünden Neftali Reyes adını sildirerek Pablo Neruda adını resmi kayıtlara geçirdi. Bir yandan kötü alışkanlığını sürdürürken babasından saklanmayı sağlayan takma bir adı vardı, bir yandan da onun gönderdiği, az da olsa aylık paradan vazgeçemezdi.

Taşradaki yoksul öğrenci, aileleri Santiago'da pansiyonu olan bir teyze, hala ya da akraba bir kadın bulmaya çalışıyordu. Bunlar ucuz pansiyonlardı. Genel olarak bu yerlerin iki özelliği vardı: bitle doluydu ve kötü beslenıliyordu. Şair, sonuç olarak bütün bir üniversite kuşağı arkadaşlarının bu yerlerde açlıktan tiridi çıkarak, neredeyse hiç beslenmeden yaşadıklarını belirtmiştir.

23. Öğrenci

Şimdi artık bir meslek öğrenmek gerekiyordu ve bunu öyle yapmalıydı ki, şiirle ilişki kurabilecek bir şeye yaramalıydı. Fransızca bölümüne yazıldı. O dönemde, Latin Amerika'da Fransızca, birinci dil olarak İngilizce tarafından bir yana itilmemişti. Kültür dili olma ve Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé, Apollinaire gibi şairlerin metinlerini okumayı sağlama saygınlığı vardı. Bu eğitim, onun açgözlü bir çılgınlıkla bu yazarları yutmasına yarayacaktır. Eğitimini dört yıl sürdürdü. Ama hiç diploma sahibi olmadı. Ona göre üniversite siyaseti bütün zamanını almıştır. Daha önce gördüğümüz gibi bu siyaset, edebiyat yaşamı gibi soluk aldırmayacak bir yoğunluktadır. Çılgın bohemlik gecelerinde içilirdi, ama şiirsel buluşlardan da söz edilir, yeni şairlerin şiirleri okunurdu. Dünyanın başlangıcıydı. Delikanlı on dokuz yaşındaydı.

Üniversite yılları, kesin sonuca götüren yıllar oldu. Sürgünde kitapların ve tehlikeli kâğıtların düşmanından kurtarılmış, Pablo Neruda imzalı bir belge sakladım. Orada öğrenci gençlik ve siyaset anıları bulunmaktadır. Neruda'nın damgasını taşıyan kâğıt üzerine yazılı bu metni buraya almak yararlı olabilir:

"Kara Ada, Nisan 1973

1923 yılında bir gün, Eğitim Enstitüsü'nün eski kapısından o zamanın cumhurbaşkanı Arturo Alessandri Palma girdi. Orada bulunan küçük öğrenci grupları onu saygıyla selamlamadılar. Ona sadece merakla, konuşmadan bakıyorduk. Aslına bakılırsa onu dostumuz gibi görmüyorduk.

Tarapaka'lı yaşlı León simgesel yelesini ve bastonunu sallayarak bizi saygısız ve küstah olmakla suçladı. Kendisine ya-

nıt vermedik ve hızlı hızlı bastonu ve kızgınlığıyla çekip gitti.

Aradan yarım yüzyıl geçti, şimdi yoldaş bir başkan size doğru ilk dersinizi vermek; bilgiye, zekaya, öğrencilerin ve eğitmenlerin yaşamına katılmak üzere geliyor.

Başkanımız, öğrencilerimiz ve yaşamımız da değişti.

Bununla birlikte dostluğu, sevgiyi, halk savaşının anlamını, yani bilinci ve yaşamı tanıdığım bu eski okulda sıcak anılarım dolaşmakta.

Bu okulda ve ardı ardına gelen yoksul öğrenci barınaklarımda ilk kitaplarım doğdu: 1923 yılında *Crepusculario* (Alacakaranlık); *20 Poemas* (Yirmi Şiir), gelecek yıl, 1974'te ellinci yaşını kutlayacak.

Şiir, büyük merak, bütün kitapların mayalanması, bizimle aynı düşü olan başka varlıklarla karşılaşmanın gençlere özgü esrikliği, Echaurren, Republica, Avenide Espana sokakları, gençler için bir yığın pansiyon; şairlerden Cifuentes Sepulveda, Romeo Murga, Eusebio Ibar, yaşamdan çekip giden, ama şiirde kalan Victor Barberis; akşamları ani bir esintiyle hanımeli ve leylak kokusuna bürünen hareketli sokaklar. Bu sevinçli, yakamı hiç bırakmayan ve geçici aşklar, bütün bunlar varlığımı sardı.

En ciddi işimiz Agustinas sokağındaki Öğrenci Birliği'ydi. Buradan biraz uzakta, üzerinde İşçi Birliği yazılı kapının eşiğinde her zamanki yeleği ve gömleğiyle işçi sınıfının en önemli insanını, Luis Emilio Recabarren'i birkaç kez gördüm. 1973 akademi yılını başlatmak üzere bu sabah yaptığınız bu toplantıda sizleri bu anılarla selamlıyorum.

Ve doğal olarak her şey değişti ve başını Başkan Allende'nin çektiği devrimci dönüşüm halkın ve üniversitenin bütünleşmesini sağladı. Sanırım bu yıllar, her şeyden önce sorumluluk, savaşım düşüncesi, ödevlerimizden ödün vermezlik ve kültüre karşı cömertlik sayesinde başardığımız ve başaracağımız şey için bir başlangıç oldu. Bu da bugün ülkemize büyük tarihsel ufuklar açmaktadır.

Rektör yardımcısı Ruiz ve büyük eğitmen Allende sizi ve burada bulunan eski ve yeni öğrenci arkadaşlarım, sizleri kardeşçe duygularla selamlıyorum."

Pablo Neruda.

Bu belgenin bir anlamı var. Ömrünün son yılında öğrenci gençlikle karşılaşmasının belgesidir. Bütün bunlar, burjuva önderi Arturo Alessandri Palma ve Şili'de 20. yüzyılın en önemli işçi önderi olan Luis Emilio Recabarren gibi birbirine karşıt insanların göründüğü o dönemin genel manzarasıyla çerçevelenmiştir. Siyasal güncellik, toplumsal olarak, yalnızca döneminin bir insanı olmaktan çıkıp, sürekli bir öndere dönüşen bir insan tarafından temsil edilmiştir: Salvador Allende.

Ama bu belge onun öğrenci yaşamını, eski Eğitim Enstitüsü çevresindeki sokakları, duman altında kalmış pansiyonların gölgesini, kuşağından şairlerin adlarını yeniden yaşatır. Aşklarını ve yurttaş coşkusunu da anımsatır. Öğrenci Birliği'nden birkaç adım ötede İşçi Birliği'nin bulunduğunu da. Şili'nin tarihinde bu yakınlık değerli bir simge oluşturur.

Neruda, Augustin Sokağı'nda bulunan Öğrenci Birliği'ne her gün, öğleden sonraları giderdi. Claridad dergisi birliğin resmi organıydı ve elbette o da "ad honores" olarak çalışıyordu. Saldırıya uğrayan bu lokaldir. Şili'de halkın örgütlendiği yerler birçok kez saldırılara, yıkımlara, Temuco'da bir gece eniştesi Orlando'nun gazetesini birkaç dakikada yerle bir etmesi gibi, yangınlara sahne olmuştur. 1970 yılında, Iquique'te Santa Maria okulu kıyımı dışında, tarihteki en acı saldırılar arasında özellikle ikisi halkın belleğinde varlığını sürdürmektedir: birçok Patagonya işçisinin yanarak öldüğü Punta Arenas İşçi Birliği'nin yakılması ve 21 Temmuz 1920'de Şili Öğrenciler Birliği'ne saldırı. Bu iki felaketin tarihleri birbirine yakındır. Aynı düzenden, aynı gerici bataktan çıkmışlardır ve şairin yazdığı dizelerden yaklaşık altı ay sonra Şili'yi kan banyosuna çeviren büyük karışıklığın habercisidirler.

24. Dostluk ve bohem

Dostluğun şairler için elverişli bir alan olduğunu savunurdu. "Güneylilere özgü bir dostluk düşüncem var benim. Hiçbir arkadaşımı yitirmedim. Yalnızca ölüm onları benden ayırdı. Gerçekten de ölüm, ondan birçok arkadaşını ayırmıştır. Kara Ada'daki evinde "Alberto Rojas Gimenez" barının tezgâhını

tutan kalaslar üzerine, ölen bütün şairlerin adını kazdırmıştır. Bir gün Camilo Jose Cela'yı onları okumaya çalışırken duydum. Neruda, ülkede üretilen ya da onca yolu aşarak gelmiş, yaşamlarını sürdürenlerin hep birlikte, bir kahvede olduğu gibi yuvarlak masalara oturup içebilecekleri, renkli şişelerin, şarapların ve alkollerin bulunduğu yerin, anılarını yazmak için elverişli olduğunu düşünüyordu. Böylece kalasın üzerine kazılı adlara bakışlarını bir an dikecekler ya da şöyle bir bakıp geçeceklerdi.

Ölüm yalnızca arkadaşlarını değil, yaşamın karmaşıklıklarını da ondan ayırdı. Coşkular savaşı, bazılarını şiddetli bir biçimde ayırdı. Örneğin ikinci eşi Delia del Carril'den boşanması Neruda'nın dünyasını ikiye böldü, uzun yıllar yakın arkadaşı olan bazılarıyla ilişkilerini bozdu. Kısa bir süre önce, "Burada, Santiago sokaklarında Tomas Lago'yla otuz yıl önce olduğu gibi artık kitaplardan söz ederek dolaşmıyorum." demişti. Tomas Lago'yla ilişkilerini kesti. Neruda'nın arkadaş grubu ayrılıktan sonra ilan edilen içsavaşla sarsıldı.

Ancak güneyli arkadaşlık duygusunu yitirmedi. Uzun yıllar sonra Santiago'da demokrat siyasetçi ve avukat olan Alejandro Serani'yi tanıdım. Neruda bir gün, "Sacha olmasaydı, lise diploması alamazdım" demişti. Alejandro'yu böyle adlandırıyordu. Lisedeyken İngiliz şairlerini birlikte çevirdiler. Bilindiği gibi matematik Neftali'nin karabasanı ve öldürücü düşmanıydı. Sacha ona yardım ediyordu. Ancak çalışmak için hoş bir yer seçiyorlardı. Cautin ırmağının kıyılarını. Serani, okuldaki ders saatlerini uygulamayı öneriyordu: kırk beş dakika ders, on beş dakika teneffüs. Neftali tersini yeğliyordu. Sacha ödün vermiyordu. Neftali'nin cebir ve geometriyi öğrenmesi gerekirdi. Neftali'nin gözleri suda ve kıyıdaki çiçeklerdeydi. Teneffüs saati geldiğinde suda taş kaydırmaca oynuyorlardı. İnce, yassı taşlar seçiyor ve suyun yüzüne fırlatıyorlardı. Taşlar seke seke kayarken sudan çıkıp yeniden gömülür gibiydiler.

Arkadaşlıkları yürüyordu. Bazen rolleri değiştiriyorlardı. Lisede Neftali derneğin başkanı, Sacha ise sekreteri seçildi. Üniversitedeki öğrenci derneğinde tersine, biri sekreter, öteki başkan oldu. Üniversiteye gitmelerini sağlayacak lise son sınıf

bitirme sınavları aşılmaz Çin Setti'nin surları gibiydi. Ve onu koruyan, aşılmamasında kararlı canavar matematikti. Sacha'nın ona yardım etmesi aslında müdür Marco Aurelio Letelier'nin biraz göz yummasıyla olmuştur, çünkü denklemler ve teoremler karşısında yeteneksiz delikanlının sayılardan daha çok yazıda ilerleyeceğini görmüştür.

Şair Santiago'da, Avenida Espana sokağında bulunan ilk evini arkadaşı Sacha'yla paylaştı. Oldukça iyi bir yerdi, ama şair için pahalıydı. Üstelik, ev sahibi kadın polis gibiydi. Erkek ve özellikle kız arkadaşların gelip gidişlerini, giriş çıkış saatlerini izliyordu. Buna çok sinirlenen Pablo, daha serbest ve daha ucuz bir ilişki evinde Ruben Azocar ve Tomas Lago'yla kalmak üzere gider. Ancak yaşamda başa her şey gelebileceği için, Jose del Carmen Reyes Santiago'ya ameliyat olmaya geldi. O zaman komediye özgü bir stratejiye başvurdular: Sacha ilişki evinde kalmaya gitti ve şair. babası başkentte kaldığı sürece yeniden Avenida Espana'daki berbat eve yerleşti.

Üniversitedeki yazar ve şair öğrenciler arasında dostluklar arttı. Kısa zamanda "Hercules", "El Jose" ve "Venezia" adlı tavernalar buluşma yerleri olarak seçildi. Bu yerlerden en fazla yeğlenenler, "Posada del Corregidor"un yanısıra Esmeralda ve San Pablo sokaklarındaki Alman kulüpleriydi. Çirkin Ines'in kabaresinin devamlı müşterileri oldular ve daha sonra da "Zeplin"in. Bu dönemde birlikte olan şairler şunlardır: Alberto Rojas Gimenez, Angel Cruchaga, Rosamel del Valle, Gerardo Seguel, Homero Arce, Ruben Azocar. Ressamlar: Armando Lira, Julio Ortiz de Zarate, İsaias Gabezon, Israel Roa, Paschin. Yirmi yıl sonra, Gonzalez Videla'nın baskısından kaçan Neruda'nın And Dağları'nı aşmasına yardım edecek olan karikatürist Victor Bianchi. Onlarla birlikte Orlando Oyarzun gibi büyük dostları, Antonio Rocco del Campo ve Renato Monestier gibi bohem, yola getirilemez gazeteciler de vardı. Bildikleri dilde söyledikleri gibi bilmedikleri dillerde de şarkılar söylerlerdi. Kadehlerin ve herkesin bildiğini okuduğu koronun orta yerinde şiir vardı. Birisi bir kitap çıkarır ve yazarından söz ederdi. Şili'de ilk kez bu toplantılarda Marcel Proust ve James Joyce adları anılmıştır. Daha sonra biri kimden

etkilendiğini sorduğunda Neruda, "Kimsenin sözünü etmediği bir kişi var ve hiç kuşkusuz benim için çok önemlidir: Marcel Proust." diye yanıtlar. O dönemde Joyce'un birkaç şiirini İspanyolcaya çevirmiştir.

Bu erkek arkadaşlarından hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Maruri ve Garcia Reyes sokağındaki oda arkadaşı Tomas'tı. Aralarında her zaman saygılı bir ilişki olmuştur ve hiçbir zaman senli benli konuşmamışlardır. Birkaç kez onların, "Siz Pablo", "Siz Tomas" dediklerini duydum. Eskiden eşler birbirlerine "siz" diyerek konuşurlardı. Bugün birçok çift aynısını yapmaktadır. Doğal olarak çocuklar da anababalarına "siz" diyerek konuşurlardı. Elbette bu alışkanlık yitmiştir. O dönemlerde anababalar bile çocuklarına "siz" diyerek konuşurlardı.

Diego Munoz'un anlattığına göre, "Zeplin" duvarlarına resim yapmakla görevlendirilir. Sözleşmeye göre yarısı parayla, yarısı içki tüketimiyle ödeme yapılacaktı: beş bin pezos para olarak, beş bin pezos karşılığı olarak da içki. Duvar resimcisi ve arkadaşları yirmi beş bin şişe bira ya da onun eşdeğeri içki içmiş olmalılar. Guptaki gençler, hiç susamadan aylar geçirmişlerdir. Aynı Diego Munoz'un anlattığına göre, kabarenin kadın patronu Çirkin Ines onları "benim çetem" olarak adlandırıyor ve çok seviyordu. Onlara borca veriyordu. Kör olduğu için bir gözünü saçlarıyla kapatan genç bir kız sahnede şarkı söylüyordu. Sürekli sangria* içerlerdi. Cömert bir ev sahibi olursa şarap gelirdi. Ve dans. Neruda, dans etmezdi.

25. Uçarak çekip gitti

Bir öğle zamanı Rojas Gimenez, Şili Üniversitesi'nin tıklım tıklım dolu, her zaman da böyle olan öğrenci işleri binasının girişinde yanıma yaklaştı. Ortalık anababa günüydü. Öğrenciler kent dışında bir gezintiye hazırlanıyorlardı ve doğal olarak "içki yasağı" olmayacaktı. Rojas Gimenez, katılma payını ödeyebilmesi için benden para istedi. "Kusura bakma, bir tek meteliğim yok" diye karşılık verdim. Ben de gitmek isti-

* Narenciye ve şarap karışımı bir tür İspanyol içkisi (ç.n.).

yordum, ama yapamazdım. O gitmek istiyordu ve gitti. Eğlenmenin şişe mantarı gibi patlayacağını düşündüğü her yere giderdi. İnce, cin gibi bir şairdi. Onun incilerinden biri yıllarca dilimden düşmedi. Aklımda kaldığı kadarıyla söylediğim için yanılabilirim: "Sözlerin küçük. Yine de seviyorum onları. Seninle öyle dolu ki, büyülenmem için derin anlamları olması gerekmez." Bu sözlerin lamba çevresinde uçuşan kelebekler gibi kendi çevresinde dolandığını söylerdi. Kendisi de yaşamda böyle dolandı ve kontrol edemediği ışıkla gözleri kamaşmış, kendini yiyip bitiren susuzlukla tükendi. Bir anlamda Orlando'nun kardeşi, "El Barco Amarillo"nun yazarı şair Aliro Oyarzun gibi trajik bir kuşakta yer aldı.

Bütün bohemlerin en bohemi Alberto Rojas Gimenez'di. Onu 30 yıllarında tanıdım. Çılgınlıkların, zincirlerinden boşanmış düşüncelerin ve kâğıt uçurtmaların büyücüsüydü. Her zaman olağanüstü şiirler yazdı. Yeniden basılan bu şiirler, bohemliğin bir yeteneği nasıl yıktığını ve onu zamanından önce öldürdüğünü göstermektedir. Onun Güzel Sanatlar Okulu'ndaki öğrenci toplantısına gelişi gözümün önünde. Birisi ondan söz almasını, herhangi bir kışkırtma yaratmasını, Paris'teki yaşamını ya da dostu Neruda'yı anlatmasını istiyordu. O ise masaya oturuyor ve bir tek koşulla, önce masaya bir şişe konması koşuluyla kabul ediyordu.

Rojas Gimenez, Neruda'dan çok değişikti. Aşırı patavatsız, hazcı, panik yaratıcı, Bacchus'e tapan, zevk düşkünü ve her gece sabaha kadar bohem yaşantı sürdüren bir insandı. Onda, grupta olmayan bir şey vardı: baba meleklik, oyuncu incelik, her şeyi eğlenceli bir gösteriye dönüştürme ve iletişim yeteneği, cana yakınlık bolluğu. O zamanki dalgın Neruda'nın tam tersiydi. Rojas Gimenez'in bu şeytanca şakraklık yanı, kuşkusuz onu biraz korkutsa da çekmiştir. O dönemlerde yazdığı *Crepusculario* (Alacakaranlık), *Yirmi Aşk Şiiri* ve *El Hondero Entusiaste* (Coşkulu Sapancı) adlı kitaplarındaki şiirleri okursak, şeytanca taşkınlığın çekiciliğini de duyumsayan hüzünlü bir adam buluruz. Belki de Temuco'dan paylaşılan yiyecek ve şarap alışkanlığını birlikte getirmiştir. Bu anlamda Rojas Gimenez onda göğün ve cehennemin zevklerini uyandıran,

zevklere yeşil ışık yakmaktan korkmamaya çağıran itici güç olmuştur. Orlando Oyarzun, Neruda'nın pedagoji öğrenimini bırakıp kendini tümüyle edebiyata adamasında Rojas Gimenez'in büyük etkisi olup olmadığını kendine sorar. Onu bu yola iten unsurlardan biri olmuştur belki. Tek ve en önemli etken olmadığı kesindir.

Bu neşeli grubun bir başka üyesi, takma adı Abelardo Bustamente olan, Paris'i düşleyen ressam Paschin'dir. Nasıl olduysa, şans eseri Londra'ya giden bir İngiliz gemisi için birinci sınıf bir yolcu bileti edinmeyi başardı. Arkadaşı Orlando Oyarzun'a bu bilete karşılık iki ikinci sınıf bilet almayı ve Avrupa'ya birlikte yolculuk etmeyi önerdi. Bu beklenmedik şansın hemen ardından Rojas Gimenez gelip Oyarzun'a diller döküp yalvardı, bileti kendisine vermesini istedi. Bunun için ona yüzlerce duygulandırıcı neden saydı. Yiğit Orlando kabul etti. Avrupa'ya giden dostlarını yolculamaya gelen Neruda ve Tomas Lago'yla birlikte Valparaiso'ya gittiler. Zoilo Escobar, geceleyin bu liman kentinin sırlarını keşfetmeleri için kılavuzluk etti. Kalacakları bir yer yoktu, ancak gazeteci Novoa onları konuk etti: döşek ve yorgan olarak gazete verdi. Ertesi sabah grup, bileti paylaşmak üzere gemi şirketinde buluşmaya karar verdi. Böylesine gülünç bir öneriyi dinleyen İngiliz görevli şaşkınlıktan ağzı açık kaldı. Tartışma sırasında sinirlenmeler artınca bölgenin en yüksek yetkilisine başvurdu. Rojas Gimenez, ikinci katta, Sotomayor Alanı'na bakan büyük bürodaki sahneyi bir bakışta analiz etti ve görevliye inandırıcı bir savunma yaptı: "İstediğimizi yapmazsanız Santiago'ya canlı dönmeyeceğim ve yemin ederim balkondan atlayacağım." Öğleden sonra bir buçukta iki arkadaş gemi güvertesinden arkadaşlarına el salladılar.

Rojas Gimenez ufaktı, Neruda'nın dediği gibi "Bellezon"du (Yakışıklı çocuk). Biraz o dönemin çılgınlıklar yapan ve prototipe dönüşen aşık tipi Rodolphe Vlentino'ya benziyordu. Kadınlar çevresinde fır dönüyorlar, o ise onlara aldırmıyormuş gibi davranıyordu. "Carta Oceano" (Okyanus Mektup) gibi çok dikkate değer şiirler yazdı. Paschin'in sunduğu ve Orlando'nun cömertliği sayesinde elde ettiği bu yolculuktan

çok ince ve espriyle dolu bir kitap doğdu: *Chilenos en Paris* (Paris'te Şilililer). Belki Unamuno'nun uğradığı bütün kahvelere büyük ustalıkla yapıp attığı kâğıt kuşlardan da getirmiştir. Gece muzipliklerinin sonunda hapsi boylamaya alışıktı. Oradan resimlerle süslü, para, yardım ve özgürlük isteyen mesajlar gönderirdi.

Bir gün "Posada del Corregidor"a gitti, içki aldı, ancak ödeyecek parası yoktu. Paltosunu ve ceketini rehin olarak bıraktı. Sicim gibi yağan kış yağmurunda dışarı çıktı. Zatürreye yakalandı. Zayıflayan bünyesi dayanamadı ve birkaç gün sonra Quinta Normal mahallesinde oturan kızkardeşinin evinde yaşamını yitirdi. Bütün arkadaşları oradaydı. Mezarlığa gitmeden kısa süre önce, oradakilerin tanımadığı bir adam geldi, ölünün yüzüne dikkatle baktı. Onların şaşkın bakışları altında bir sirk akrobatı gibi tabutun üstünden atladı ve bir tek söz etmeden çekip gitti. Bir bahsi ya da vaadi yerine getiriyordu belki. Cenaze töreni aynı havada geçti. Santiago'da çok sevilen biriydi. Yaya giden kortej, taşacak duruma gelmiş Mapocho ırmağını geçti. Vicente Huidobro, sırılsıklam bir şemsiyenin altında solgun yürüyordu. Dönüşte birçok arkadaşı "Quitapenas"a* uğradı. Bazıları İspanya'da konsolosluk görevinde bulunan Neruda'ya yazıp haberi ilettiler. Neruda mektubu Barcelona'da aldı, Santa Maria del Mar katedraline girdi, arkadaşının anısına mumlar yaktı ve "Alberto Rojas Gimenez viene volando" (Alberto Rojas Gimenez Uçarak Geliyor) başlıklı şiirini yazıp gönderdi.

Cehennemin en derinine mahkûm olan büyük bir günahkârın yitik ruhunu kurtarmaya yönelik bu dinsel davranış, arkadaşlarının onu ölümden kurtarma niyetlerini gösterir. 1964 yılında Neruda'yla çalışan Maria de la Luz Uribe, onun Santa Maria del Mar'da yaktığı mumlardan söz ederken dinlemiştir. Kendisine karşı katı şair, bilinçli katolik, bilgin kardeşi Armando Uribe ne mum, ne de şamdan yakmış, ancak sürgündeki Neruda'nın yanında uzun zaman kalmıştır.

---

* Mezarlığın karşısında, adı "Unut Acını" anlamına gelen ünlü bar (ç.n.).

Ellerinde bir şey kalmadığı günler ülkenin haritası kadar uzun geliyordu. Öğrenimini yarıda bıraktığını duyan babası çok öfkelenmiş, gönderdiği parayı kesmişti. "Cicianne" gizliden, Laurita aracılığıyla biraz para gönderiyordu. Şair ona "Coneja", "Koneka", "Conekita" ya da "Tavşan Laura" diye seslenerek yazıyor, "Her gün yemek yemeyecek yaşta değilim." diyordu. Postayla gelen azıcık para bir solukta tükeniyordu. Bir gün yiyorlarsa, bir gün yemiyorlardı. Quevedo ya da Cervantes'in kahramanlarına dönmüşlerdi. Kentteki insanların "Tokyo'lu Çinliler" olarak yanlış biçimde adlandırdıkları, San Antonio sokağındaki bir lokantada açlıklarını yatıştırmaya çalışan açıkgöz öğrenciler olmuşlardı. Garson görünürde değilse, masanın üzerinde bulunan ekmeği yağ, tuz ve acı biber sosuna banıp yutuveriyorlardı. İyi ki garson ortalıkta hiç görünmüyordu. Bazı günler aynı eylemi birkaç kez yapmaya geldiler. Sonuçta garson onları yakaladı. Bir Çinliydi. Konuştuğu İspanyolcanın başını gözünü yararak, "Size yemek vermeyeceğim." dedi. "Neden?" "Çünkü çok yağ yiyorsunuz."

Günlerinin büyük bir kısmını açlıklarını giderecek bir yol aramakla geçiriyorlardı. Bir gün Neruda, bir kaşını kaldırıp maliyeci düşünür rolünün altını çizdi: "Bu kafa olmasaydı, hiçbir şey yiyemeyecektik. Her şeyi ben düşünüp tasarlıyorum. Ve siz, Tomas, fazla çalışmıyorsunuz." Tomas gururluydu, "Yalnızca senin kafan yok! Bildiğiniz tek şey beni her gün Rudecindo Ortega'dan beş pezos istemeye ya da Orlandilla'ya okuduğu bir çift eski kitabı satmasını söylemeye göndermektir!" diye yanıtladı.

Genç şairler, açlık çektikleri bu dönemde kolayca pezevenkler ya da kaşarlanmış serserilerle karıştırılabiliyorlardı. Bazen dilencilere benziyorlardı ve ondan bundan borç dileniyorlardı. Geceleyin iyiliksever orospularla ilişki kuruyorlardı. İşsiz güçsüz ve tembel oldukları izlenimini veriyorlardı. Açlıklarını her gün gidermek zorundaydılar ve bunu parasız başarıyorlardı. Öğrenci ve serserinin ister istemez birbiriyle bütünleştiği, bu eski mesleği yerine getirmek için bu iki özelliğin doğal bir eğilime dönüştüğü eski bir öykünün prototipini temsil

ediyorlardı. Don Quichotte insanın kendini yenmesinden daha büyük bir zafer olmadığını söylüyorsa da, her gün açlığa karşı zafer kazanmanın güç olduğu bir gerçektir. Lazarillo de Tormes ve Guzman de Alfaroche gerçek meslektaşları oldular. O sıralarda onlardan on yaş büyük, dediğini yaptırır, parası olmadan yaşama ve yeme güç sanatında çok deneyimli biri ortaya çıktı. Düşüncelerini almadan ve demokratik bir seçime başvurmadan kendini grubun önderi ilan eden biri. Birden eleştirinin skandal ve alay konusu ettiği kocaman bir kitap yayınlamış bir şairdi. Şiir-para karşıtlığı, yaşamında her zaman kendini dayatmıştır. Bütün ömrü, yapabildiği her seferinde yabanice içki ve yemek alemleri yüzünden sürekli darlık içinde geçmiştir. Her sabah o gün açlığını gidermenin bir yolunu bulması gerekiyordu. Kapı kapı dolaşıp kitaplarını satıyordu. Saban ve tarım makineleri satmaya çalışıyordu. Parası bol toprak sahiplerinin övgüsünü kazanmak, ardından da ünlü ressamların kopya tablolarını satmaya çalışarak köyden köye dolaşıyordu. Günlük savaşta kahraman ve karşı kahraman olarak serüvenlere atıldı, değişik koşullarda ve ülkelerde yaşadı. Otuz yaşındaki şair, yirmi yaşlarındaki gençlerle dostluk kurdu, çünkü yaşamak için işini becerme gerekliliği ve yoksunlukların yanı sıra şiir de onları yakınlaştırmıştı. Geniş omuzlu ve Karmen operasına yaraşır gözdelere benzeyen (yüzü İspanyol istilacı yüzü gibiydi) bu adam, bir ayı ya da orangutan gibi sallanarak yürürdü. Kesin bir tonla konuşur ve gidip borç para bulma, kitap satma, küçük dolandırıcılıklarda bulunma ödevini yerine getirmeleri için gençlere emirler yağdırırdı. Bazı noktalarda bir edebiyat aşığı, saf bir insan ya da yalnız biri yakalanabilirdi. Böylece çalıp çırpma daha örgütlü bir özellik kazandı. Yoksuldurlar ama budala değillerdir. Serüvenin coğrafi çerçevesi Santiago'dur. Boş bağırsakların çığlığını susturmak için her gün değişik sokaklarda ve toplumsal ortamda defalarca yolculuğa çıkılır. Bazen etkili bir sonuç elde edilir. Reddedişler ve büyük utanç vardır. Pablo ve kendisiyle aynı yaştaki arkadaşları bunu duyumsarlar. Sadakalarla yaşamak ve bir parça ekmek için yerlerde sürünmek, insanın kendisine saygı duymaması kadar korkunçtur: insani değerlerini yoksaymak-

tır. Daha doğal ve önyargılardan kurtulmuş bir görüşü savunmaya çalışsalar da bu yaşamı tiksinç buldukları olur. Çürük yumurta kokmaktadır. Bu ortaklığı bozmak isterler. Ancak bunun için şefin diktatörlüğüne karşı başkaldırmak gerekmektedir. Korkarlar. Yıldırılmışlardır. Onun kalın sesi ve tehditleri karşısında titrerler. Zincirleri koparmak için bir ayaklanma planlarlar. Buluşma yeri "Herkül" lokantasıdır. İri yarı adam belirlenen saatte gelir. Onlar ise elleri boş gelmişlerdir. Zavallı bir biçimde kendilerini savunmaya girişirler. Paylanacaklardır. Ancak gençler ona karşı çıkmakta, bu yüzkarası egemenliği sonsuza kadar parçalamakta kararlıdırlar. Belirlenen girişimler konusunda kendilerine hesap sorduğunda bir tek metelik elde edemediklerini söylerler. Onları aşağılar. Küfür yağmuruna tutar. Daha önce karar almalarına karşın seslerini yükseltemezler. Kendilerine karşı da kızgın, öfkelidirler. Pısırık kalırlar ve tuvalete kadar peşinden giderler. Orada, bu yerin kendine özgü kokuları arasında kaba güçle bağımsızlık sancağını bağırarak çekerler. Önce Tomas, ardından da Diego onu bir güzel haşlar. Şaşırıp kalmış patrona saldırmaya çalışırlar. Şeytan bağırır, ancak ateş püskürmez. Orada kokan kükürt değil, sidiktir. Genel ayaklanma bütün gruba dağılır. Neruda bir şey ekler. Bu, her zaman anımsadığı bir sahnedir. Doğal olarak, geçmişte kaldığı için olaya gülümseyerek, ama bunun kurtarıcı bir eylem olduğunun altını çizerek bakıyordu. Aç gençlerin bu şefi, aşırılıkların adamı, pek iri yarı şair, Şili edebiyatında karmaşık bir kişilikti. Onları kendi öğrencileri yapmayı, şiirde okulun başı işlevini yerine getirmeyi düşlüyordu. Kendininkini biçimsiz, belirsiz, yoğun, lanetli, sapkın ve çarpık çurpuk bir kitle olarak kuruyordu. Bazılarının "kilolarca" olarak değerlendirdiği, daha önce yayınlanmış kitabı *Los Gemidos* (İnlemeler) abartılmıştı, ancak dengesizliği içinde büyüktü. Cesaretsizliğini yanılsama olmayan bir bakışa çeviriyordu. Devrim öncesi devrimciydi. Hiçbir zaman devrim sonrası devrimci olmamıştır. Çilecilik ona göre değildi. Korkunç bir biçimde yaşamı seviyordu, yaşam ise ona sıkıntı ve gerilimden başka şey vermiyordu. Yüzsüzlüklerinin tersini yazdı. Gülmeceyi iyi kullanıyordu. Birçoğu iğneleyici ve karadır. Ki-

bar eşine ve her yıl gittikçe artan çocuklar çetesi için o körolası her günkü ekmek gereksinime, acımasız yaşama doygun birinin erinciyle yanıtlayabilmiştir. Yaltakçılıktan uzaktı ve hiç kuşkusuz kendi parasıyla yayınladığı kitabı, kopya tabloyu ve hoşuna gitmeyen şeyi istemeye istemeye ödünç verdiğini alabilecek kişi karşısında çok sevimli olmak için büyük bir çaba harcıyor olmalıydı.

Bütün yaşamı güçlük içinde geçti. Kendisini yiyip bitirdiyse de yaşamı çok severek ve ölümü arayarak kitaplarında ona ilişkin çok büyük şeyler yazdı. Sefil şairlerin bu başarısız toparlayıcısı, "Herkül" lokantasındaki ayaklanmayı ekonomik nedenlerle değil, diyelim özellikle edebi nedenlerle hiçbir zaman bağışlamadı. Bu gruba her zaman saldırdı. Neruda'ya karşı yalnızca saldırgan ve iğneleyici sayfalar değil, kitaplar yazdı. *Neruda y yo* (Neruda ve Ben) edepsizlik düzeyine kadar çıkmış edebi çekemezliğin en yüksek noktasıdır. Acı alayların sonu gelmiyordu. Bazı zamanlar nükteci ve güldürücü, taşlamacı bir yazardı. Aslında büyük bir trajik şairdi. Öylesine trajikti ki, dünyada kendisine bir yer kalmadığını görünce intihar etti.

Ancak insanın değerinin düşürülmesi için savaşım vermedi. Maese Cabra'yla kendini eş gören biri değildi. Eşkiya tarikatının başı olacak biri de değildi. Ortaçağ'a özgü kurnazlıklar ya da beş metelikli hırpani para adamı tuzaklarıyla geçinerek yeryüzünde şiirle yaşanabileceğine inanmanın kurbanı oldu. Bazı zamanlar katı biriymiş tavrı takındı, ancak kabadayılık dönemi geçmişti. Yaşam onu kuruntular içinde yüzen biri olmaya zorladı. Ayakta uyutacak masallar anlattı, ama hiçbir zaman doğal olarak töredışıları ve duyarsız olanları yolmanın dışında gerçek bir dolandırıcı olmadı. Hayır, boş midesi guruldadığında adam abartılı bir biçimde açlığına yanıt veriyordu. Bazen kendini dayatan ya da çekilmez, bazen de olağanüstü, yaşadığından hoşnut olmayan biri oldu.

Olağanüstü öfke ve saldırı yeteneğiyle, içini ağzına gelen en iri sözlerle Quevedo gibi dökmesiyle bu büyük şair Neruda'nın en destekli ve yapışkan düşmanı oldu. Gülünç ve kara, işi karikatürleştirmeye vardıran tutumu, abartmalı küfürbazlığıyla bu adam, belki de kendi umutsuzluğuna bir son vermek

için büyük bir devrimi ateşli bir biçimde istiyordu. Bu arada da yapabildiği zaman ortalığa kılıç darbeleri savuruyor, kendisine yapılan nankörlüklere karşı saldırıyordu. Neruda ise en tiksindiği kişiydi, hedefi de şiirinin yüreğiydi. Yalnız, bu şiirin zırhlı bir yüreği olduğunu bilmiyordu.

27. Temuco'lu genç kız

Neruda, anılarında ve özellikle şiirinde aşklarına ve duygusal yaşamına ilişkin olaylar anlatmıştır. Bunlar daha geniş bir bölgeyi, yarı yarıya gizli karanlık yerleri ya da şairin yaşamındaki karmaşada gözden kaçan yerleri kaşla göz arasında aydınlatan tiyatronun ışıkları gibidir.

Bir gün, çocuk yaşta, iki genç kız bir bilmeceyi çözmek için ürkek çocuğun giysileri altına girdiklerinde ilk erotizmi yaşadı. Delikanlı, karanlıkta yüzü seçilmeyen bir kadınla harman yerinde görülür. Tanımadığı kadın, zevkle titremelerden sonra karanlıklara dalıp gider. Ve o orada, bu güzel serüvendeki suç ortağının kim olduğunu bilmeden kalakalır. Şair, artık hesabını bilmediği fiziksel çekiciliğin anlık sarsıntısını fırsatını buldukça yaşamıştır. Yoğun ve kısa ilişkileri olmuştur. Başladıklarında kesinmiş gibi görünen aşklar tanır. Sonuçta, bazı durumlarda damgasını vuran bir acıyla biten yoğun aşk deneyimleri vardır.

Karısının kıskançlığını yatıştırmak isteyen, sadık olmayan bir koca şöyle der: "Kafanı bozma, canım. Senin katedralin var. Ötekiler yalnızca küçük kiliselerdir."

Neruda birçok küçük kilise ve birkaç katedral tanımıştır. Şiirinin suyuna gömülmüş ve yüze yavaşça çıkan katedraller. Öteki havataşları, acemi şairin göğünü utangaç bir biçimde geçerler. Blanca adı gözlerimizin önünden şimşek hızıyla geçer. Şair, soylu meslektaşı Cyrano de Bergerac rolünü de oynamıştır. Roxane'ın asıl adı Blanca Wilson'du ve Temucolu bir nalbantın kızıydı. Neruda'nın bir arkadaşı ona aşıktı, aşkını ilan etmek istiyordu, ancak bunu söylemeye cesaret edemiyordu. Elinin altında da gerektiği gibi mektup yazabilecek bir "aşıklar sekreteri" de yoktu. Yine de şair olduğu söylenen ve gerekirse inandırıcı aşk mektupları yazabilen bir arkadaşı vardı.

Neruda, onun yalnızca en yakın arkadaşlarından biri değildi, başkasının gönül işlerine burnunu sokmayı da severdi. Kendi duygularını başkasının adına dile getirerek mektuplar yazdı. Blanca Wilson'a gönderdiği ateşli itiraflarda kişisel olarak ikiye bölünmüştür. Kız çok şaşırır. Sezinlemiş ya da kendine mektup yazan hayranını tanımış mıdır bilmiyorum, ama söz konusu mektupların gerçek yazarı konusunda kuşkulanmıştır, çünkü onlarda alışık olmayan bir şey görüyordu.

Neruda'nın anlattığına göre kız, mektupları onun yazıp yazmadığını sorar. "Yapıtlarımı yadsımaya cesaretim yoktu ve sıkılarak ben olduğumu söyledim. O zaman bana bir ayva verdi. Elbette yemek istemedim ve bir hazine gibi sakladım. Genç kız böylece arkadaşımı gönlünden sildi; ben ona aşk mektupları yazmaya, karşılığında da ayva almaya devam ettim."

Delikanlı kendisini alevlendiren kızlara, onların haberi olmadan aşık olurdu. Şair, alevli yüreğinde uzun yıllarca platonik bir aşkın anısını saklamıştır. Bir gün, uzun zamandır yetişkin çağındayken, bunu yürek temizliğiyle dile getirdi, çünkü gençliğinde yaşanmış bir duyguydu.

Bacım onu davet etmişti
ve kapıyı açtığımda
güneş girdi sanki, yıldızlar girdi içeri
iki buğday başağı saç örgüsü
ve derin gözleriyle.

Bu çocukluk anısı, böylesine büyük bir sevgi uyandıran kadının bilmediği saygı sözleri esinlemiştir. Şair, Kara Ada'daki evinin girişine koyduğu bir pruva heykeline Alman kökenli, o 15 yaşındaki genç kızın adını vermiştir. Anısını dile getirdiği şiirin başlığı şudur: "Guillaumette Nerede Olabilir?"

Yıllar sonra şiiri okuyan bazı gazeteciler onu bulmaya giriştiler. Soruşturma ve araştırmalar sonucu dul, iki büyük erkek torun sahibi, kendisine bir şiir adandığını öğrenince şaşkınlığını gizleyemeyen bir büyükanne buldular. Kadının yanıtı o döneme ilişkin çok hoş bir tabloyu çizer: "O kadar çok Guillaumette vardı ki! Onu birkaç kez evimizin yakınında gör-

düm, ama hiçbir zaman konuşmadık..." Ardından şu sevimli sözleri ekler: "O dönemde böyle kur yapılırdı..."

Platonik aşk uzun sürmeyecektir. Bazen yüreği çiçeklenmekte olan kızlara sadık değildi, çiçek açmış ya da meyve vermiş kadınlara bakardı. "Dul"a tutkundu. Amalia Alviso Escalona, kocasının ölümünden sonra iki küçük çocuğuyla yalnız kalmıştı. Amerikalı bir babanın ve Şilili bir annenin kızıydı. Onu tanıyanların anlattıklarına göre çok ateşliydi. Neruda'nın yüreğinin iyi bir belleği var gibi görünmektedir. Temuco'da yaşayan kızkardeşi Laura'ya Santiago, Java, Kolombo, Rangoon ve Buenos Aires'ten gönderdiği mektuplarda zengin tüccar kızı, ulaşılmaz kalan "dul" hakkında sorular sorardı. Kadının başka birine bakmayışı, demiryolcu pelerinli, kenarları geniş şapkalı genç adama duyduğu hayranlığı bırakmadığını göstermektedir.

Şairin gençliğinden beri bir tek kadınla kalmadığının kanıtları vardır. Çitin üstünden bakardı ve hüzünlü olmasına karşın yaşamdan zevk almasını bilirdi. *Yirmi Aşk Şiiri,* yalnızca iki kıza mı adanmıştır. Genellikle yalnızca Terusa ve Albertina'nın olduğu sanılır. Ancak birkaç yıl sonra, birden anılarla esriyen şair ağzından baklayı çıkarmıştır: "Puerto Saavedra deniz ve hanımeli kokardı. Her evin arkasında çardaklı bahçeler vardı ve gündüzsefaları bu saydam günlerin yalnızlığını burcu burcu kokuturlardı. İşte bu yerlerde Maria Parodi'nin kara ve ışıl ışıl gözlerine tutuldum. Birbirimize ufak mı ufak bir biçimde kıvrılmış, elimizde yiten pusulalar alıp verirdik. Daha sonra *Yirmi Aşk Şiiri*'min on dokuzuncusunu onu düşünerek yazdım. Puerta Saavedra da bu yapıtın geri kalan şiirlerinde rıhtımları, çamları ve martılarının yorulmak bilmez kanat vuruşlarıyla bulunmaktadır."

Şimdi ayrımına varıyorum da, önemsiz şeyler anlatmışım. Belki de rüzgâr o gizlilikleri, o kitapları ve kara gözleri sürükleyip götürmüştür."

Daha sonra Maria Luisa Bombal ve ikiz kızkardeşleri ortaya çıkar. Yaz tatillerinde Temuco'ya gelir, yerli insanları utandıracak taşkınlıklar yaparlardı. Alınlarına düşen perçemleri ya da "erkek gibi" saç biçimleriyle güzeldiler. Her şeyden

önce kendilerini yabancı gibi göstermekten hoşlanırlar, çılgınlıklar yaparlardı ve kuşbeyinliydiler. Pablo'yla Santiago'da karşılaşmışlardı... Temuco'ya geldiklerinde kapısını çaldılar. Kapıya erdemli yüzüyle Dona Trinidad çıktı. Bu adları kötüye çıkmış yabancıları görünce korktu: "Evde değil!" deyiverdi. Kadın denen şeytandan onu korumak istiyordu. Onlar ise kıkırdayarak geri döndüler ve Temuco'nun merkezindeki alana gidip oturdular. Orada taşralıların dikkatini çeken taşkınlıklarda bulundular. Dondurma yediler, "çarliston" dansı yaptılar, bekledikleri ve bunlardan birine aşık olan kişi gelene kadar bağırıp çağırdılar. Birkaç yıl sonra Neruda bir gün, Matilde'yle birlikte Vina del Mar'da Loreta'yı ziyaret etti. Beyninde bir tümör vardı. Pablo, yatağının başucuna yalnız gitti. Temuco alanındaki salıneyi ona anımsatarak eğlendirmeye çalıştı. Yanından karmakarışık duygularla ayrıldı. Loreta kısa süre sonra öldü.

Bunun yanısıra taşradaki büyük aşkı Terusa'dır. Onu, Kara Ada Şiirleri'nde böyle adlandırır. Şair onu neşeli, fıkır fıkır betimler. Başka bir ayrıntı: o ne güzel kızdır! Aşıkların keşfettikleri "değişik şey"e sahipti. Bundan dolayı öteki gençler de ona aşıktılar; yoksa hepsi mi? 1920 yılında Temuco Bahar Bayramı Kraliçesi seçildi. Neruda onun onuruna yazılmış şiirlerle ödül almıştı. Şiir onları birbirine yaklaştırdı. İlham perisine dönüştü ve bazen şiirsel esinin, bazen de aşkla dolu düzyazının dalgasını su yüzüne çıkartıveren, baskı altına alınmış pomba etkisi yarattı. "Kadın, seviyorum şu sıralar seni, sevmeden... ne ki aşkın bende daha derinde ve daha uzakta dinlenmekte. En tatlı şarabı dudaklarıma kadar taşıyan büyülü kadeh, aşk kadehi." diyordu *"O Kurtarma Kayığı"* adlı şiirinde.

Bekaret kemerinin taşındığı bir dönemde yaşanan bir ilkgençlik aşkı. Cinsel devrimden çok uzak olduğumuz bir dönemdir. Genç kızlar bakire kalmak zorundadırlar ve hamile kalma korkusu felce uğratıcıdır. Delikanlı *"Bu Sayfa Olanaklı"* başlıklı metninde bir anlamda bunu dile getirir: "İstek artıyor yaşamımızın ufkunda bir dalga gibi. Ölüyor bir dalga gibi. İşte dram... balarısı yüreğime açık bir taçyaprak yok, hiç yok, göçmen kuş yüreğime bir yuva hiç yok, hiç karşılaşmıyorum

çoban dudaklarımın istedikleri kavalla" Ölçülülük gereksinimi, gizlilik gerekliliği mi? Herkesin gözü önünde ilişkiyi saklamak için Paolo takma adını kullanır. Kesinlikle belirleyeceği takma ada doğru giden yolun başıdır bu. Bu takma adını İtalyan şair D'Annunzio'nun yapıtından almıştır. "Giderken ikimizin adını bıraktım ıslak kumun üstüne. İri harflerle yazdım:

PAOLO
TERESA

Ardından şunu ekler: "Puerto Saavedra plajında çizili afiş ondan daha güzeldi."

Pablo olarak İspanyollaşacak bu Paolo taşkın aşkın sürüklediği bir çiftten esinlenmiştir. Bir gün, Rimini'ye doğru giden yolda bu coşku sahnesini gördüm. Eskiden, Mussolini döneminde düşçü bir yeniyetme olan Federico Fellini, "Amarcord" adlı filmde bunu kameranın büyülü gözü aracılığıyla dile getirdi. Şairimiz gibi o da şiddetli, umutsuz, aynı zamanda sevinçle ve erotik düşlerle dolu uyanışın yarattığı heyecanı dile getirmiştir. Ancak o dönemde Neruda klasik kahramanlar gibi olmaya çalışır. "Esriklik" adlı şiirinde o Paolo, kız ise Francesca'dır:

Paolo'nun coşkusu yüreğimde dansederken
Mutlu bir düşle esrik yüreğim alt üst olurken
Özgür ve yalnız olmanın sevincini tanırken
Ey kadın -ten ve düş- gel, büyüle beni biraz,
Kadehlerindeki güneşi yoluma dök;
sarı kayığımda titresin çılgın
ve dirilikle dolu esrik göğüslerin,
sen en güzel şarapsın.

Çift, genç adamın model olarak aldığı yaşamdan istediği şeyin yazınsal bir yer değiştirimini içinde taşır. Okuduğu kitaplara öykündüğü dönemdir. Onları yaşamda kopya ediyordu. Aşkı trajik modelleri gibi görmek istiyordu. Kuşkusuz burada katıksız bir yazınsal yüceltme vardı. Bedeni de bunu, damarla-

rında kişisel ve yapmacıklıktan uzak dolaşan yakıcı ateşi istiyordu. Aslında 13. yüzyılda İtalyan sevgililerin ilişkilerinin aynı olması ya da bu iki gencin bağlılıklarına benzemesi olanaksızdır. Ayrıca ikisi de o dönemde Romeo ve Juliette yaşındaydılar, ufacık ve Verone'ye benzemeyen Temuco'da yaşıyorlardı. Şair onu büyükmüş gibi düşlese de, Shakespeare coşkusunu harfi harfine yaşayamamıştır.

Paolo Malatesta ve Francesca de Polentani'yle olan benzerliği İlahi Komedi'den almamıştır. Orada yasak bir aşkın yiyip bitirdiği ve bu yüzden korkunç cezalara çarptırılan bir enişte ve baldız vardır. Gabriel D'Annunzio'nun "Kan ve Hovardalık Şarkısı"nda dile getirilirler. Bu teşhirci D'Annunzio şair olmuş ve ilk başlarda Gabriela Mistral'i öyle etkilemiştir ki, takma ad olarak onun adını almıştır. Sonraları bu ada Fransız şair Frédéric Mistral'in soyadı takma soyad olarak eklenmiştir. Daha sonra Neruda da bu çok büyük şakacı yazarı büyülenerek okumuştur.

28. Şiirlerini adadığı kadınlar

Akademisyenlerden, ünlü ya da ünsüz üniversite profesörlerinden, özentilerden, yorumculardan, yapısalcılardan ya da izlenimcilerden, şiir haritacıları ya da coğrafyacılarından, sırların derinine dalan dalgıçlardan ya da Mısır'da en ufak taşı inceleyenler gibi çalışanlardan bir eleştirmen ordusu, atlasının ve dilinin bilmecelerini nokta nokta bulup sergilemek üzere "aerofotogrametrik" plan ya da bir tür gelgit dalgası yaratarak Neruda'nın abecesini çözerler. Bu saplantılı davetsiz konuklar, uçurumlu bölgelere sokulan bu uzun maşalar bir şeyi başarmışlardır. Onun şiirinin altında yatanın büyük bir kısmı tanınmıyorsa da, önceden bilinmeyen kökleri bulup çıkardıkları bir gerçektir. Gölgede yaşayan kadınları gün ışığına çıkarmışlar, yerlerini ve adlarını sergilemişler, şu ya da bu şiirin esin perisinin kim olduğunu göstermişlerdir.

Yirmi Aşk Şiiri'nde Terusa, şu şiirlere esin kaynağı olmuştur:

3. şiir, "Ah, aşkın renklendirdiği ve yuvarlaklaştırdığı / akşamleyin çınlayıp ölen sesin."

4. şiir, "Öpücüklerin yoğunluğu parçalanıyor ve batıyor."

7. şiir, "Öğleden sonraları, eğilmiş, hüzünlü filelerimi fırlatırım/ senin okyanus gözlerine."

8. şiir, "Ak, yanımda olmayan arı, ruhumda vızıldıyorsun hâlâ./ Yeniden diriliyorsun günler boyu, ince ve sessiz./ Ah! Sessiz!."

11. şiir, "Göğsümü bıçak darbeleriyle delen sıkıntı, / onun gülümsemesi olmayan/ başka bir yola koyulma zamanı geldi."

12. şiir, "Yokluğunla ufku kazıyorsun / sonsuza kadar, bir dalga gibi kaçak."

14. şiir, "Üstünde sallanmak isterim / kiraz ağaçları üzerindeki ilkbahar gibi"

17. şiir, "derin derin düşünerek derin yalnızlığa lambaları gömen /kimsin sen, kimsin?"

Vasquez Leon, genç kızın gerçek soyadı değildir. Yaz tatillerini Puerto Saavedra'daki ailesinin yanında, hüzün verici, sonsuz bir yalnızlık havasına bürünmüş uzun plajda geçirirdi. Reyes Ailesi aynı yerde yazlığa, özellikle Pacheco'ların evine giderlerdi. Genç adamın elinde bir yığın takma ad vardı; başkalarını "vaftiz" etmekte her zaman usta olmuştur: Terusa, Marisol gibi. Şu Marisol adına dikkat edelim. Yüreği gölgeli yeniyetme genç üzerinde ters kutuplu mıknatıs etkisi yaratıyordu, çünkü onun bedeni yaşama sevinciyle doluydu. "Esmer, tatlı kelebek, buğday tarlası ve güneş, gelincik ve su gibi değişmez"di.

Dikkat! Bir başka gençlik aşkını Marisol (Güneş Mari) olarak değil, daha çok Marisombra (Karanlık-Mari) olarak adlandıracaktır. Ad verme sanatı onda her zaman anlamlı olmuştur.

Terusa'ya, yıllarca yayınlanmadan kalan ve bir kısmı *Alacakaranlık, Coşkulu Sapancı,* bir kısmı da *Yirmi Aşk Şiiri* adlı kitaplarında yer alacak dizeler yazmıştır. "O, yolun toprağıdır. Öpüşme zamanı her biri ağız ve salkımdır... Tanrı bilir onu nice sevdiğimi." "Çılgın Prensin Öyküsü" adlı, bitmemiş şiir de ona adanmıştır: Prens, sevilmeden sevmekten çılgına dönmüştü. Onun için yazdığı "Puerto Fluvial" (Akıcı Liman) ve "Cuando recuerdo que tienes que morirte" (Ölmek Gerektiğini Anımsadığımda) adlı şiirleri Teresa Albümü 1923'e alınır.

"Ölmek gerektiğini anımsadığımda
Hiç gitmemeyi
Hep kalmayı diletiyor bana
Neden ölmek istiyorsun? Nasıl öleceksin?
Gözlerin kapatılacak, ellerin kavuşturulacak
annemin ölümünde yaptıkları gibi
ve bu, senin bilmediğin
ve beni sevdiğin için tanımadığın
uçurum yolculuğu olacak

Yeniden ölüme bağlanan anne saplantısı Teresa üzerine taşınır. Belki de ona yazılan bütün şiirlerin bir araya toplanıp yayınlanması, ölümü bir yenme biçimidir. "Bırak alayım seni, içimde yaşamını sürdüresin diye..., alevlerin beni ısıtmak için." "Amiga, no te mueras" (Dost, ölmemelisin), *Playa del sur* (Güney Plajı) ve *Alacakaranlık'ta*ki değişik şiirlerde o can veren kadındır. Coşkulu Sapancı'da şair, gece ve istekle karşı karşıya geldiğinde onu düşünür... Kız, kendini tümüyle ona verir. Ve o, onu içinde taşıyacak, onu arzulayacak ve karşılayacaktır. "Benimle örtün. Arzula, bitkin düşür, sakla beni." Bu dizeler "Canción del macho y de la hembra" (Erkeğin ve Dişinin Şarkısı) adlı şiirinden önce yer alır. "Yelkenlinin yeli içine alması gibi karşılıyorsun beni. Seninle karık, tohum gibi buluşuyorum." Son şiir, arzunun türler ve çağlar içinde kozmik çoğalımını dile getirir:

Doğru sevgilim, bacım, doğru!
Otlaklarında yayılan esrik hayvanlar gibi
Esrik hayvanlar gibi otlaklarında çiftleşen
Esrik türler gibi birbirini öldürüp çiftleşerek
Yeryüzünü dolduran esrik türler gibi

Neruda, elli yaşındayken, meraklı bir dinleyici kitlesi önünde bir konuşma yapar:

"Aşk şiirlerimden her birine ilişkin bir açıklama yapacağıma size söz verdim. Yılların geçip gittiğini unuttum. Hiç kim-

seyi unutmadım, ancak iyice düşününce, size vereceğim adlar neyinize yarayacak ki? Herhangi bir alacakaranlıktaki iki saç örgüsünü ne yapacaksınız ki? Ağustos ayında, yağmur altında iki kara gözü ne yapacaksınız ki? Yüreğim konusunda bilmediğiniz ne söyleyebilirim ki? Açık açık konuşalım. İçten olmayan bir tek sevgi sözü kullanmadım. Gerçek olmayan bir tek dize yazmadım."

Yirmi Aşk Şiiri'nde şairin iki temel aşkı bulunur: taşralı ilkgençlik aşkı ve daha sonra, başkentin dolambacında keşfettiği aşk. Temuco'daki ve Santiago'daki genç kızın aşkı.

29. Yangın çıkaran çiçektozu

Temuco'daki kızın pek özgün olmayan bir takma adı vardır: bebek. Irmaklar onda şarkı söylerler. Boyu sistendir. Deniz manzarasıyla çevrilmiş gibidir. "Ah, çamların büyüklüğü, parçalanan dalgaların uğultusu..." 4. şiirde sahne şöyledir: "Bir sabah, yaz ortasında kocaman bir fırtına." Şair, Proust'unki olmayan özel bir Yitik Zaman tasarlar:

"Bu alacakaranlığı yine yitirdik
Kimse bizi el ele görmedi
Zifiri karanlık dünyaya çökerken"

Genç kız güney doğasıyla, deniz duyumu ve gidiş duygusuyla birleşmiştir:

"Çamlar ve gemi direkleri gibi
Rüzgârda şarkı söylediğini anlattım.
Onlar gibi yüksek ve sessizsin
Ve hüzünleniyorsun birden, bir yolculuk gibi"

Teresa, sorumlusu olmasa da, bir edebiyat skandalına neden olan bir şiirde de yer alır: 16. şiirde. Bu şiirden daha sonra söz edeceğiz, çünkü benim kişisel olarak karıştığım bir durumla ilgilidir.

Temuco'lu genç kız esmer tenli ve neşelidir. Hiç hareketli olmayan, içine kapanık ve buna karşın zamanını güneşle oynayarak geçiren bir kıza kur yapan şairin tam karşıtıdır. Bu karşıtlığın bilincinde olarak karanlığa dalıp gider:

"Esmer ve neşeli kız, seni hiçbir şey yaklaştırmıyor bana
Her şey uzaklaştırıyor gün ortasında gibi
Arının saçma sapan gençliğisin,
Dalganın esrikliği, başağın gücü."

Karşı kutupların birbirini çektiğine ilişkin yasa kendini gösterir:

"Tasalı yüreğim seni arıyor yine de
ve seviyorum sevinçli bedenini, akan ve billur sesini"

Büyük bir yaygınlık kazanarak binlerce elde dolaşıp ezberlenen 20 Şiir, Terusa'ya ilişkindir.

"Bu gece en üzgün dizeleri yazabilirim
Örneğin, "Gece yıldızlı ve uzakta
mavimsi yıldızlar titreşmekte..." diyebilirim."

Son kıta, klasik bir metine dönüşür:

"Şimdi seni sevmiyorum artık, doğru, seviyorum belki de.
Aşk öyle kısa ve unutuş öyle uzun ki.
Çünkü böyle bir gecede almıştım onu kollarıma,
ruhumu avutacak şey yok onu yitirdiğim için.
Bana verdiği son acı olsun bu
ve bunlar ona yazdığım son dizeler."

Santiago'da yaşıyordu ve sık sık okunan bir başka şiiri esinleyen Terusa'yı unutmamıştı. *"Umutsuz Şarkı"*daki rıhtımlar, diye anımsar şair elli yaşlarında, Carahue ve Imperial ırmaklarının eski rıhtımlarıdır. Orada parçalanmış tahtalar ve kalaslar, geniş ırmağın dövdüğü tahta kazıklar bulunmaktadır.

Aşkın ve anıların baskısı altında bunalmış, Carahue ve Puerto Saavedra arasında gidip gelen geminin sislerle kaplı güvertesine yayılmıştım. Akordeon sesi geminin bir yerinden bana ulaştı. Bu akordeonları edebi bir etki yaratmak için eklemiyorum: onları ilk kez Imperial ırmağı üzerinde duydum..."

1922 ve 1924 yılları arasında Santiago'dan birçok mektup yazmıştır. Bu ilişkinin kaynakları ve onun yarattığı sorunlar üzerine biraz ışık tutarlar. "Orada, sinema akşamları uzun uzun birbirimize baktığımızı anımsıyor musun? O zamanlar konuşmuyorduk daha, ama ta o zamanlar beni mutlu ediyordun." "Biografo" olarak adlandırdığımız o güzel dönemdir. Birkaç gün sonra: "Sonbahar geldi ve sen, seni sevmeyi öğrendiğim o ilkbahar gibi hep güzel ve mutlusun."diye yazar.

Ondan sonraki yıl mektuplarında yalnızlığın saldırısını betimlemede uzmanlaştığı görülür. Kara delikli zamanlarda, "uzaktan, sevgili kadından, senden mektuplar almak ve seni yeniden sevmeyi, mutlu olmayı öğrenmek ne güzel, ne tatlı!"dır. Santiago'ya iki gün boyunca aralıksız yağan yağmur, onun içine Temuco'ya sürekli yağan yağmura özlemi doldurur. "Sev beni, küçük kız." der ona karanlık havasından gurur duyarmış gibi: "Benim krallığım seninkinden daha büyük. Sen ilkbaharın kraliçesisin, ben ise sonbaharın ve kışın kralıyım" Ona kendisinin ve odasının, sevdiği yerin fotoğrafını gönderir: "Gece ve az önce geldim. Bu yıldızlı gecede seninle olmak için neler vermezdim! Ben çalışıyorum. Sen ne yapıyorsun? Sana çok kötü bir fotoğraf gönderiyorum. İster misin? Berbat olmuş. Yazacak mısın? Beni seviyor musun? Yarın görüşmek üzere. Bir öpücük. İki, üç, dört. Haydi bir daha."

Onun için resim çizer. Pepe adını verdiği, yolcu bir maymun çiziktirir ve onu bir yığın sevgi götürmekle görevlendirir. Pepe'yi ona bir köle gibi gönderir. Kıskançtır. Pepe'nin ünlü bir dansçı olduğunu söyler. "Pazar günü Uluslararası Tenis Klübü'nde "Shimmy" dansı yapma bahanesiyle seni kollarına almak isteyecek herhangi bir gencin yerini Pepe rahatlıkla alabilir" diye ekler.

Coğrafi uzaklık dışında onları ayıran başka bir şeydir. Toplumsal uzaklıktır. O yirmi yaşındadır ve "sevimli kü-

çük"üne sorar: "Söyle, yüreğimi ezen bu şeyleri hiç düşündün mü? Seni seven bu genç adamın gidişinden pişman olmak için hanımkız kafanı bir yana bıraktın mı hiç?"

"Hanımkız kafa" 1924 yılında şöyle ekler: "Birbirimizden öylesine uzağız, değil mi Terusa? Uzaklaşıyoruz, değil mi? Yanılıyor muyum yoksa?"

Son mektuplarından biri 20. şiir ya da Umutsuz Şarkı gibi derin üzüntü dolup taşar. "Hayır, sana yazamam artık. Yüreğimi ve boğazımı sıkan derin bir üzüntü içindeyim. Endülüslüm, her şey bitti mi? Hayır, de bana, hayır, hayır!"

Belki Endülüslü (onu böyle adlandırır çünkü bir şenlik sırasında Endülüslü kılığına girmişti) "hayır" demez, ancak "evet" de demez, ki bu da "hayır" demenin bir başka biçimidir ya da en azından korkusunu böyle dışarı vurur. Neden böyle olduğunu yakında göreceğiz. Yıllar sonra şair, "La luna en el laberinto" (Dolombaçtaki Ay) adlı şiirinin Amores (Aşklar) bölümünde kendi kendine sorar:

"Ve nasıl, hangi yerde yatıyor
bu geçmişteki aşk?
Bir kuş mezarı mı bugün,
kara bir kuars damlası mı,
yağmurun kemirdiği
bir odun parçası mı?"

Soru yıkıma dalarak açıldıkça açılır. Ay gibi parlayan o bedenden, bütün saydamlığı taşıyan elden, gecenin madenleri gibi donup kalmış gözlerden geriye ne kalacaktır? Kendini aşkın ölümü üzerine sorgular, düşlerindeki genç kız hakkında bilgi edinir: "Aşk, nerede ölecek şimdi aşk?" Uzak çatıkatlarında, ölü gül ağaçlarının dibinde. Genç adamın yalnızlığını parçalayan duygunun araştırırken yaşadığı ne acılı inceliktir bu! Kız, solmuş büyük bir menekşe gibi ortadan yitmiştir, ancak o derisi üzerinde kayan öpücükleri unutamaz. İlk yürek yarasının kara yıldırımı, ilk uçurumun kara kehribar renkli kuşu, benzersiz de olmuştur; sevişme yerleriyle birlikte anımsanır, çünkü bu aşk, şairin mırıldadığı gibi badem ağaçlarının,

yangın çıkaran çiçektozunun, yaban katırtırnağının ortasında, gizemli köpükler ülkesinde yaşanmıştır.

Ona engin manzaradan doğmuş, ormandan, nane parlaklığıyla kuşkonmazların üstüne, aşk üçgenine binen köklerin krallığından beliriveren kadın olarak yalvarır. Terusa'yı susamış teni üzerine yapraklarını dökmüş aşkıyla özler. Böylesine sadakatle dolu yitik bir aşka adanmış bir şiiri çok az okudum. "Terusa, unutuşta bile söndürülemez." Tatillerde Temuco ve Puerto Saavedra'da karşılaşırlar. O da Santiago'ya gitmiştir. Şair onu değişmiş bulur. Bir kez daha otlar üzerine oturmasını ister. "Öyle görünüyor ki, yüzün değişmiş... Nerede gözlerin? Neden seçtin bu sert bakışı benim aynı kalıp kalmadığını incelemek için? Nereye bıraktın yaldızlı bedenini? Ne oldu açık ellerine ve yasemin parıltına?"

Ona geri gelmesi için yalvarır. Olanaksızdır. Önceden olduğu gibi, balkondaki hanımelinin yanında, ay altında amber kokulu sandalyesinde olduğu gibi olmasını ister. Olanaksızdır. Resminde olduğu gibi ışıl ışıl kalmasını ve kendisini seven erkek, o zamanki seven yüreğinde kendini olduğu gibi bulabilene kadar kıpırdamadan durmasını ister. Söz konusu resimler bir rol oynarlar. Temuco alanında çekilmiş bir fotoğrafta böyle bir an gözlenebilir; kız orada, annesinin ve üvey babasının yanındadır. Neruda için yandığı dönemdir. Terusa'nın gerçekten parlak kömür karası saçları vardır, iri gözleri mıknatıs gibidir ve ne olursa olsun, yüreğinden bir mutluluğun yayılması gibi danseden bir şey vardı onda.

Şair "uzanmış temiz bedenler"den söz eder. Elbette onun yanında, bedeninden yükselen cinsel bir akımı duyumsuyordu. Kış trenlerinin orta yerinde durdurulmuş güzellikti. Issız bir coğrafyada şaşırmanın zorunlu garını, ilk büyük aşkı işaret ediyordu.

30. Bir kuşlar mezarı

O fırtınalı temiz aşktan bu yana altmış yıldan fazla geçmiştir. Söyleme ve anlatma yasaklarına ilişkin zamanaşımı söz konusu olunca çok uzun bir zamandır. Arşivler açılır. Yaşamında önemli rol alanların hemen hemen hepsi ölmüştür. Yeni kuşak-

lar bu aşkın öyküsünü onun bilinen yaşamının bir parçası olarak almışlardır. Eski aşık genç ünlendikçe bu yaşam daha da belirginleşti ve kadınlar sessizliği bozdular. Doğallıkla önce Teresa teyzenin aşkından, o dönemdeki toplumsal değer yargıları açısından bir tür ayıplama ve biraz gururla söz edilmeye başlandı.

1971 yılında, Paris'teki Şili elçiliğinde kaldığım sıralarda Neruda gülümseyerek, dile getirilmemiş eski hikayeleri anımsamasının altını çizercesine bir hareketle, kırk yaşlarında, hoş, tanınmış ekonomist, Merkez Bankası görevlisi, dış borçları Paris Kulübü'yle görüşmek üzere Başkan Allende'nin gönderdiği gurupta yer alan bir adamla tanıştırdı beni. Elçi olarak Neruda bu guruba başkanlık ediyordu. Daha önce anımsayacağımız üzere, hesaplar konusunda yetersizliği yüzünden bu görevi yarı eğlenerek, yarı boyun eğerek yerine getiriyordu. Konunun siyasal boyutunu tümüyle kavramasına karşın teknik yönüne ilişkin hiçbir şey anlamıyordu.

Astronomik sayılardan resifler ortasında gemisini yüzdürmeyi bilenler arasında Neruda'nın bana Teresa Vasquez'in yeğeni olarak tanıştırdığı bu adam bulunuyordu işte. Şairle dördüncü dereceden akrabalığını anımsayan adam, söylemese bile gülümsedi, hemen anladım ki artık efsaneleşmiş bir aşk söz konusuydu. Aile içinde bu konuda susmak gereksizdi artık.

Daha sonra bir kız yeğen daha açık davrandı. 15 Ağustos 1982 tarihinde, bir "Pazar Eki"nde Pablo Neruda'nın ilk "fethi" konusunda açıklayıcı bir mektup yazdı.

Hemen altını çizelim ki Pablo Neruda, şairin yasal adı, en azından olgunluğa erişmesinden önceki adı olmadıysa da, ilk aşkının adı Teresa Vasquez değil, Teresa Leon Bettiens olmuştur. Olayın edebiyatla bir ilişkisi yoktur, ikinci bir evlilikle ilişkilidir. Geleneğe göre çocuklar annenin ikinci eşinin soyadlarını alırlardı. Aile "Temuco'lu sosyete"den olmuştu. Kent, Neruda'nın çocukluğunun yarı yarıya gelişmiş kentinden söz ederken belirttiği gibi herkesin eşit olduğu "halk demokrasisi" yanını yitirmişti.

Toplumsal sınıflar kamp-kasabada zamanla üst üste yığılmıştı. Reyes ailesi altta, "sosyete"den uzakta bulunuyordu; Leon ailesi ise en üstte, bu "sosyete"nin içindeydi. Santi-

ago'da, San Miguel mahallesinde, Noel okulunun müdür yardımcısı olan yeğen Rosa Leon Muller, yazdığı açıklayıcı notta Pablo'yla Teresa arasındaki ilişkinin bozulmasında toplumsal baskının rol oynadığının altını çizer. "Teyzem, bu ayrılığın nedenini bana defalarca anlattı ve üstelik bu ayrılığın yorumu ailede bol bol yapılmıştır. Ailesinin kesin karşı çıkmasının bir sonucu olmuştur, çünkü soyu sopu belli olmayan genç bir adam söz konusudur, ailesi "sosyete"den kimsenin tanımadığı bir ailedir. Bu nedenle onunla ilişkisini sürdürmesini engellediler. Üstelik bir pelerin ve kenarları geniş bir şapka giydiği için ona "akbaba" adı takıldığını ekledi."

"Akbaba" incitici bir takma addı. Demiryolculara, şairlere ve sanatçılara takılan aşağılayıcı bir addı. Bazı Voltaire'ciler ve özgür düşünceliler papazlara bu adı verirlerdi. Ancak şairin durumunda onu yoksul ve düşçü konumuna sokarak dıştalıyordu. Bu değer yargısı kuşkusuz Teresa'ya ağır gelmiştir. Yine de görünüşe bakılırsa, bu ilk aşkın görüntüsü yaşamından hiç yitmemiş, "sonsuz unutuşun kalleşliği"ne karşın yaşamıştır. Ve Teresa, çocukluk üzüntüsü ve dünya arasında şairin belleğinde ışıldadığı gibi, Pablo da Teresa'nın yaşamında belki de yitirmekten pişmanlık duyacağı bir aşk olmuştur. Genç adamın yıldızının yükseldiğini gördüğünde duyduğu geç kalmış bir pişmanlık mıdır? Bilmiyoruz. Ancak, üstüne portakal çiçeklerinin kokusu sinmiş o dönemi kendisine anımsatan bütün belge ve resimleri saklıyordu. Şairin sık sık övgüler düzdüğü büyük gözleriyle fotoğraf ve mektup albümlerine bakıyordu. Mektuplar, yalnızca şair oğlu olabileceğini kabul etmeyen babadan değil, sevgilisinin "akbaba"ları hoş görmeyen ailesinden de saklanmak için genç adam tarafından başka takma adlarla imzalanmıştı. Kız yeğen o albümü anımsıyordu. Deri kılıflı, pembe, yeşil, sarı, kalın sayfalı bir albüm. Puerto Saavedra plajı üzerinde çizilmiş yazı mürekkep kalemle çerçeve içine alınmıştı: "Giderken ikimizin adını bıraktım ıslak kumun üzerine. İri harflerle yazdım: Paolo ve Teresa"

Teresa, aslına bakılırsa, öylesine uysal ve aşiret yasasına kolayca boyun eğecek bir kız değildi. Bir fotoğraf bunu kanıtlamaktadır: Orada Mapuş yerlisi kılığına girmiştir. Endülüslü

kılığına girmesi hoş görülürdü, çünkü Merimée türü yabancılığa uygun düşüyordu. Ancak Mapuş kılığına girmek, kötü beğenili olmak demekti; beyaz ırk yasasına ihanet demekti. Düşman yerli giysileri giymek, alnına Arokan çatkısı takmak düşman tarafına geçmek demekti. Şairle birlikte olmasının içinde yaşadığı ortama meydan okuma olması gibi, bu da açık bir meydan okumaydı. Daha gözüpek, bir günlük Mapuş yerlisi kılığına bürünmekten çok daha önemli başka bir şey olmuş mudur? Mutlaka.

Şairin evrensel edebiyata soktuğu ve "suyun durmadan ışıldadığı" yerde geçen bu aşk, belki de Teresa'da bir yara açmıştır. Kendisi için "Cautin çanlarının çaldığı" böylesine mutlu ve çekici, dünya kadar isteyeni olan bir kadının yıllarca bekar kalması nasıl açıklanabilir?

Bu ilişkinin bitiminden yalnızca yirmi beş yıl sonra, kendisinden yirmi yaş küçük, yazı makinesi uzmanı bir adamla evlendi. Kırk beş yaşında kraliçenin görkemi sönmemişti. Yine çok güzeldi. Teresa, Neruda'dan kısa süre önce, 1972 yılında, Santiago'daki San Nicolas sokağında, yeğeninin evinde öldü.

Ronsard'ın güzel Hélène'e (yitik güzelliğe özlem) yazdığı biçimdeki geleneği çok daha dramatik bir biçimde ele alan "Luna en el laberinto" (Dolambaçtaki Ay) şiirindeki dizeler, yok olmuş ya da zamanla güzelliği kalmamış sevgiliye yakılan bir ağıt değil, daha çok sakatlanmış bir aşk için yakılan ağıt oluştururlar. Geçmişte boyun eğen bir yüreğin külleri için söylenen bir şarkıdır. Coşkular bir mezarlığa değil, bir kuş mezarına, kara bir kuars damlasına, yağmurun kemirdiği bir odun parçasına gömülmüştür. Orada zamana meydan okumaktadırlar.

31. Santiago'lu genç kız

Kırk yıl boyunca onu göz ucuyla ya da karşıdan, kendi kendime aynı saçma soruyu sorarak gözledim. Elbette o soruya yanıt veren eski atasözü şudur: akıl, yürekten geçeni anlamaz. Hem sonra şairin beğenilerini yargılayabilir miyim, hangi hakla?

Sonra Santiago'daki aşkı, Albertina Rosa Azocar olarak cisimleşen Marisombra dönemi gelir.

Onu ilişkilerinin bittiği dönemde tanıdım. Neruda, ilk eşi Antonieta Agenaar'la birlikte Doğu'dan dönmüştü ve Albertina oradaydı, toplantılarda uyuyor gibi gözlerle, oradayken orada değilmiş gibi bir sessizlikle vardı. Sanırım bütün olup biteni gözlemliyordu. Daha sonra, "Karınca"nın uzun egemenliği sırasında, o zamanlar çok çekici Delia del Carril çevresinde dönen kişilerin sadık ve ölçülü bir üyesi oldu. Onu ev sahibine bağlayan derin aşk ilişkisinden 30 ve 40 yıllarında kimse söz etmiyordu. Her şeyden söz edilen ve aşka ilişkin coşkuların tercih konusu oluşturduğu ortamda bir sessizlik vardı; daha sonra arkadaş çevresine girdiysem de, uzun zaman şairin sessiz kalan bu kadına Yirmi Şiir'in bazı dizelerini yazdığını bilmiyordum; o şiirleri ezbere biliyordum da, o dizelere esin veren kadının yanıbaşımda olduğundan haberim yoktu; bazen benimle alçak sesle, çok yakın ve hoş bir biçimde söyleşirdi.

Daha sonra soruşturmacılar, ispiyonlar, terk edilmiş sevişme yerlerini çiğneyenler, geçmişe ait aşk polisleri geldi. İşte o zaman yanı başımdaki gri bereli suskun kızın, ben de içinde olmak üzere, milyonlarca insanın ezbere okuduğu şiirdeki kız olduğunu öğrendim; o zamana kadar bir bağ kuramamıştım.

Neruda'dan bir yaş büyüktü, karşılaştıklarında Eğitim Enstitüsü'nde, Fransızca bölümünde öğrenciydiler; her ikisi de yirmi yaşına basmamıştı. Bütün bunları öğrenince ona başka gözle bakmaya başladım. Demek bu oydu! Önce olacak şey değilmiş gibi göründü; sonra olabileceğini düşündüm. Onu gözlemlemeye, münasebetsiz bir biçimde büyük düşman zamanın yıkımlarını değerlendirmeye başladım. Marisol, fiziksel ve toplumsal anlaşmazlıklar yüzünden alt üst olmuş Neruda için Santiago aşkıydı; onun için aşk bir oyundu, bir dalga gibi kaçıp gidiyordu; o da karmaşıktı, ancak bütünlük anlamına geldi. İşte bu tatlı ve yumuşak Albertina'ydı yanı başımda duran. Şiiri yine ezbere okuyabilirim:

"Kadın bedeni, ak tepeler, ak kalçalar
Bağışlarınla dünyaya benziyorsun
Kaba köylü bedenim kazıyor seni
Ve patlatıyor toprağın derinlerinin oğlunu"

Albertina Azocar Soto, alacakaranlık yüzlüydü. Yalnızca Maruri sokağının alacakaranlıkları değildi Neruda'nın hoşuna giden. Sırtını geçmişe dönmüş, görünüşe bakılırsa artık kendisini düşünmeyen bir Pablo'yla birlikteyken, yineliyorum, Albertina bana birkaç söz etmeye alışıktı. Büyük bir imgelem gücü olan şairin katı gerçekçi olduğunu görüyordum. Artık haberim olduğuna göre, kendisine esin verdiği dizelerle onu karşılaştırmaya koyuluyordum. Öyleydi "suskun... dalgın arkadaşım." Psikolojik olarak öyleydi Albertina. Sessizliğe söylenen şarkı, kısa ve özlü bir aşkın portresi gibi, kuşkusuz o güzelim 15. şiirde bulunmaktadır: Me gustas cuando callas...(Sustuğunda Hoşuma Gidiyorsun...)

"Bütün nesnelerin ruhumla dolu olması gibi.
Nesnelerden çıkıyorsun, ruhumla dolu
Düş kelebeği, ruhuma benziyorsun
Ve dalgınlık sözcüğüne benziyorsun..."

Neredeyse onun ruhunun iç fotoğrafı gibidir. Söz alan kişi şairdir. Söze girişimi ona geri gelir. Ancak onun adına konuşur: "Uzaktaki sözlerime bakıyorum / Benimkinden daha çok seninkilerdir onlar."

Ak elleri vardır, üzümler gibi yumuşaktır. Ürkektir, susamıştır, "bedeninin ak atlası"nı ateş çarpısıyla işaretleyebilsin diye kendini verendir. Üzgün olmaması için ona öyküler anlatır. Bir kuğudan söz eder. O kendini verir ve şair onu övmek ister: "Şarkı söylemek, yanmak, titremek bir çılgının elindeki çan gibi."

Albertina Roza Azocar, kardeşi Ruben gibi, Neruda'nın arkadaşları arasında bir toplantı yapıldığında her zaman bulunur. Ruben de her zaman karşılaşılan ve herkesin sevdiği biriydi. Daha yaşlı, tatlı dilli, oturup kalkmasını bilen, gerçekten hoş bir şairdi. Yalnızca içkili eğlencelerde ya da bir dostunu övmesi söz konusu olduğunda suskunluğunu bozardı, o zaman yarı kapalı miyop gözleri yerde, insana erinç veren güzel bir konuşma fıkır fıkır kaynayarak fışkırırdı. Ömrünün sonunda mistik esinli şiirler yazan büyük bir Şilili şair olmuştur. Aşık

olduğu kadınları ulaşılmaz perilere dönüştürürdü. Angel Cruchaga Santa Maria kuşağından biriydi; Vicente Huidobro'yu defalarca, 1910 yıllarında genç şairlerin toplanmaya alışık oldukları konakta, Angelito'nun -Angel Cruchaga böyle adlandırılırdı- o zamanlar karısı olan kibirli Manuelita Portales'e gizemli bir biçimde aşık olduğunu söylerken duydum. Şimdi de, elbette sofuca bir coşkuyla değilse de, bir başka büyük şairin (Neruda) alevi olan kadına aşıktı. Birkaç yıl sonra evlendiler. Marisombra, aynen Marisol gibi, her şeye karşın, Neruda'yla ilişkisinin bitmesinden birkaç yıl sonra evlenebildi. Onları bunu yapmadan önce bu derecede bekleten acılar, bir yara izi, bir umut mu vardı? Sanırım Pablo, çok sevdiği iki insanın olgun çağlarındaki bu gecikmiş evliliklerinden mutluydu. Ulusal Edebiyat Ödülü'nü aldığında bir kısmını Angel Cruchaga'ya bağışladı.

Angel Cruchaga sonradan yoksullaşmış, sofucasına katolik bir aristokrat aileden gelmekteydi. Parası kalmamış sosyete, bürokrasiye sığınmaya alışıktı. Şairlik eğilimiyle hiçbir ilgisi olmayan memurluk görevlerinde uzun zaman ve başarıyla çalıştı. Zamanla bürokrasiyi ve beğenilerini bütünleştirebildi: Nunoa Kültür Evi'nin idaresine getirildi. Tam bir piskopos kafasına sahipti ve bir yüzyıl önce yaşamalıydı. İlk yapıtı "Las manos juntas" (Kavuşturulmuş Eller) aslında bir ağıttır. Sevdiği ve kendisini alt üst eden bir üzüntüye boğulan genç bir kızın ölümü üzerine yazmıştır. Ayrıca, dirençli, insan acısındaki güzelliği bulup çıkarabilen bir insandır. Lucifer onu çekse de, ondan sonraki yıl yayınladığı kitap Job olmuştur: "Pislik gübresi yığınının azizi, korkunç aziz, Sonsuzluk'a attığın taş çığlık, titreyen bir korku kulesidir. Çile gömleğinle kokuyor cehennem!" İçe doğuşla ilgili bir şiir yazmıştır: "Kör et beni, tanrım. Evrenin manzaralarını görmüyor; ve krallığında yeniden kuruyor seni." Tanrı onu Job gibi cezalandırmıştır. Gözünde retina iltihabına yakalandı. Şeker hastalığının artmasıyla git gide görmez oldu. "Los mastiles oro" (Altın Gemi Direkleri), "La Ciudad invisible" (Görünmez kent), "La hoguera abandonada" (Terkedilmiş Odun Yığını) şairin iç dünyasını dile getirirler. Neruda, Kasım 1927'de Madras'tan gönderdiği bir yazıda ka-

dife kaplı karanlık balıklardan, şarkıcı balıklardan söz ederken şairimize göndermede bulunur. Ona göre bu balık Angel Cruchaga'nın yuttuğu, çok eski, tufan dönemi balığıdır. Neruda'yla ilişkisi çoktan kopan Albertina'nın yüreğinde yerini almadan önceydi; şairimiz Şubat 1931'de, Java'nın Batavia kentinden "Introducción a la poetica de Angel Cruchaga" (Angel Cruchaga'nın Şiirine Giriş) başlığıyla gönderdiği yazı onun *Afán del corazón* (Yürek Çiftçisi) adlı yapıtına önsöz olarak konmuştur. Bu, varlığın özünün en derinine dokunan iki sayfalık yazıdır; Yeryüzünde Konaklama'nın ilk kitaplarındaki şiirle yakın akrabadır. Neruda'nın o zamandan beri üzerinde ısrar etmediği bir sözle başlar: "Ne yasadışı bir sağlığa lanetler yağdıran, ne de büyük bir üzüntü içinde ağlayan kişi şiirin esin perilerinin konağından uzakta kalamaz. Ama gülen kişi ondan uzaklaşmıştır." Hayır. İlham perileri her zaman hüzün veren muslin giysili hanımlar değillerdir. Aynı Neruda, daha sonra bununla dalga geçecektir. *Ölümle Alay* adlı kitabı, gülen kişinin ilham perilerinin evinden uzak kalmadığını kanıtlamaktadır. Ancak bu kısa metin, Angel'in yapıtlarının havasını gerçekten derinlemesine aydınlatmaktadır. "Cruchaga'nın canlıları ve ölüleri, devasa bir ölüm eğilimine sahiptirler. Öylesine kusursuz bir yaşamları olmuştur, elleri göğüslerinin üzerinde öyle ciddiyetle, bir yığın vitrayın arkasında, öylesine sakin bedensel bir ölümde, anlaşılmaz duruşlarında öyle bir uygunlukla konmuştur ki, daha çok su bitkilerine, nemli ve kıpırtısız çiçeklenmelere benzerler."

Öyle haber verici bir im koyar ki, iki öykü arasında bir bağ oluşturan bir şey ortaya çıkar. Görünüşte karmaşık görünen bu yazı, gizemli bir paragrafla son bulur. Daha sonraları bu paragraf aydınlığa kavuşturulmuştur: "Yapıtının çok sayıdaki, öylesine hüzünlü, mistik özellikleri içinde usul bir ritmle ilişkisini duyumsuyorum, çevremde sonsuz bir iktidar gibi dönenen ilişkisini."

Albertina, bu usul ritmli ilişkinin kaynağındaki kişidir.

Çift çok uyumsuz gibi görünüyordu, ancak onları birleştiren bir şey vardı. Neruda'nın dediği gibi koca "uzaydan gelmiş ve dünyayla ay arasında..." biriydi bazen. Göktaşlarıyla, göğe

ilişkin olgularla, cennetin kokusuyla haşır neşirdi, ancak yeryüzü olmadan yaşayamazdı. Ve yeryüzü, "dekor nesneleri, kalın moketler, sarımtrak güller, eski adreslerdi", "ılık kadınlık"la bunları ona sağlıyordu. Kadın, bazen eski aşık için tatlı ve benzersiz bir mücevher kutusu oldu, ardından kocası için de aynıydı, ikisi de şairdi. Kadın, deneyimin güzelliğini göz önünde bulundurarak, karşı konulamaz bir eğilimi gürültülü bir biçimde bırakacağı ana kadar sakladığını kanıtlıyordu.

32. Sırları çiğneyen bir yabancı

1975 yılında Sergio Fernandez Larrain, birbirlerini sevdikleri dönemlerde Neruda'nın Albertina'ya yazdığı mektupları içeren bir kitap yayınladı. Tam bir fırtına yarattı. Yalnızca özel yaşama ilişkin ve elli yıl boyunca kamunun bilgisinden uzak tutulmuş sırlara yanlış kapıdan girmemiş, aynı zamanda böyle bir şeyi yapacak kişi olmaktan çok uzak biriydi. Gerçekten de Fernandez Larrain, 1954 yılında bir tür gizli polis raporu yayınlamıştı. Orada Neruda, komünizm adı verilen, dünya üzerine uğursuz ağını yayan bu şeytani örümcek ağının son derece tehlikeli bir ajanı olarak suçlanıyordu.

Neruda, bunun üzerine elleri boş gidecek bir insan değildi. Düşmana yanıt vermeye alışıktı ve sözünü esirgemezdi. 12 Ekim 1954'te El Siglo'nun birinci sayfasında, "Sayın Fernandez Larrain Tarihi Değiştirmeyecek" başlıklı sert bir eleştiri yazısı yayınladı. Bu metin, Angel Cruchaga'ya adadığı metinden çok değişiktir. Doğrudan, vurucu, saldırgan, kirli çamaşırları sergileyen bir metindir. Bu saklanmıştır. Bazı paragraflarını buraya alalım:

"Yayınlanan bölümlere bakılırsa, kötü, gürültücü, monarşist, faşist ve Fernandez Larrain'in özelliğine uygun, geniş bir ırmak-roman söz konusudur.

Yalnızca kendisinin masal anlatma tercihi söz konusu olsaydı, beni o kadar ilgilendirmezdi. Bu yalanla birlikte Şili'nin özgürlüklerine, Şilililerin onuruna karşı tehdit, iftira ve savaş da sürdürülmektedir.

Kuzey Amerikalı tekeller Guatemala'yı bir süreliğine yuttular. Kanlı eylemden önce sıkı bir komünizm karşıtı kampan-

ya yapıldı. Orta Amerikalı Fernandez Larrain'ler önce dizilerle, ardından da Amerikalı yüzü kan içinde bırakan mitralyözlü uçaklarla silahlanmışlardır. Fernandez Larrain Beyefendiyi yalnızca katakombları, Ortaçağ karanlıklarını temsil etmek için değil, tarihte benzer bir olay nedeniyle de seçmişlerdir.

Gerçekten de, ulusal tarihte, 9 Şubat 1817'de bir grup satılmışın imzaladığı bir vatana ihanet belgesi bulunmaktadır. Bu grup "Kral Fernando II'yi uyruklarının mutlu bir biçimde yaşadıkları tam bağımlılık içinde tek hükümdar olarak tanır." ve "Yaşamları, çiftlikleriyle ve hiçbir ödün vermeden kralın haklarını savunur." ve "öteki gruptan başkaldıranları gözüpek ve gururla, uygun bir biçimde cezalandırmayı" ister.

Bu başkaldıranlar O'Higgins, Carrera'lar, Manuel Rodriguez, Camilo Henriquez, Juan Egana, yani Şili vatanımızın babalarıdır. Bunlar hapishane, korkunç And Dağları ve Mendoza yolunu tutmuşlardır.

Bu hainlerden biri de Marquis de Larrain'dir.

Yüz otuz yıl sonra bir Fernandez Larrain, yurtseverler için hapishaneyi, And Dağları'nı, adalarda toplama kamplarını, dikenli telleri ve kırbacı istemektedir. Hiç de şaşırtıcı değil.

Fernandez Larrain Beyefendi, Hitler'in yandaşı, Caudillo'nun çömezi olmuş, Castillo Armas olarak adlandırılan bu gelgeç çakala hayranlık duymuştur. Şili Üniversitesi'ne ve onun rektörüne, üniversitedeki enstitülere, şiir vakıflarına, vatanımız için daha fazla insanca yaşamı, özgürlüğü, daha az paçavrayı isteyen sade Şilililere, öğretmenlere, işçilere karşı çıkmasında şaşılacak bir şey yoktur."

Durumun ciddi yanı: Fernandez Larrain, mektupları iğrenç bir biçimde elde etmiştir. Albertina bile, seksen yaşında, bir dönem Neruda'nın yazdığı mektuplarda kaygıyla göndermede bulunduğu yirmi yaşlarının hastalığıyla karşıtlık oluşturacak biçimde, görünüşe bakılırsa aynı soğukkanlı ifadeyle şairin mektuplarının başına geleni anlatmıştır. Onları tam yarım yüzyıl saklamıştır. Onları herkesin, özellikle kocasının gözü önünden tümüyle silmiştir. Gizli köşeler bulması için her türlü kurnazlığı, ince hesabı yapması gerekmiştir. Onun en saygıdeğer davranışı, bu tehlikeli kâğıtlara değer vermesi, onları yok

etmeden koruması olmuştur. Bir azizin kutsal belgeleri gibi saklamıştır onları. Sessizliğinin pelerini altında gizliliği ve gömülü hazineleri koruma yeteneğine sahipti.

Fernandez Larrain'in mektupları yayınlaması olayı ve onun da buna karşı dava açması patlak verdiğinde, gazetecilerin akınına uğradı. Derin çizgilerle dolu, yaşlılığında kardeşi Ruben'e benzeyen, sağukkanlı "Erkek Yüzü"yle yanıtladı.

"Her şeyimin bulunduğu La Reina'da kocamla birlikte yaşıyordum. Angel ölünce orada kalamazdım."

Yardımlaşma Sandığı'ndan ve Angel'in kazandığı Ulusal Edebiyat Ödülü'nden aldığı küçük bir dul maaşı kalmıştı kendisine. Daha sonra kente geri taşındı ve doğal olarak oraya bütün varını yoğunu taşıdı. Kocasının bir yeğeni, Fernando de la Lastra, yaptığı ziyaretler sırasında ona dürüst olmayan önerilerde bulundu: "Bu kitaplardan birkaçını neden bana satmıyorsunuz? Ne yapacaksınız onları?" diyerek her şeye el atıyor, araştırıyor, adını vermediği bir şeyi arıyormuş gibi detektif burnunu her yere sokup kokluyordu. Ondan birkaç kitap satın aldı ve bir gün Albertina'nın Neruda'dan gelen mektupları sakladığı sandığı buldu. EUREKA! Çok dikkat ediyormuş ve duyarlıymış gibi sandığın zamanla bozulup dağıldığını acıklı bir biçimde belirtti, onları kâğıt güvelerinin saldırılarına dayanıklı, daha sağlam bir kutuda düzene koyup korumayı önerdi. Bulduğu hazineyi koltuğunun altına koyup gitti. Bir kez daha geldi. Mektupları düzenleyip sınıflandırmakta olduğunu gösterdi ve değerli kolisiyle yeniden çekip gitti. Ondan sonra da yengesi onu hiç görmedi. O dönemde saçları ağarmış Delia Solimano'nun çiçekçi dükkanında çalışıyordu. Delia, Neruda'nın "büyük dilbaz" diye adlandırdığı bir arkadaşının, Manuel'in kızkardeşiydi. Ligurie'de doğmuşlardı, Santa Margherita y Portofino kökenliydiler, çocuk yaşta İtalya'dan, Ekvator üzerinden gelmişlerdi. Manuel, otomobil alım satımıyla uğraşıyordu. Bir gün şair için de bir tane bulmuştu. Daha sonra Delia, bir tüccarla ilk evliliğini yaptı. Bu adam Augistinas sokağına bir soda çeşmesi yerleştirdi. Delia orada kasada dururdu. Eskiden Vicente Huidobro, 1933 yılında beni her akşam oraya davet ederdi. Böylece bu, onun kasadaki kadına yaklaşmasını

ve parayı her uzattığında Santiago'nun en güzel kadını olduğunu söylemesini sağlıyordu. Delia ise başı öne eğik, bu sözlere hiç aldırmıyormuş gibi, işinin gereği olan ölçülü bir davranışla parayı alıyordu. Bir kızı oldu. Daha sonra eşinden ayrıldı. O zaman Tomas Lago'yla evlendi ve bir çiçekçi dükkanı açtı. İşte Albertina da dul kaldıktan sonra bu dükkanda çalışmaya başladı. Bir gün ısmarlanan güller ve karanfil kolileri arasında çalışırken bir arkadaş gelip, "Pablo'nun sana yazdığı mektuplar elinde mi?"diye sordu. "Evet" diye yanıtladı. Ancak kaygılanıp Fernando'yu aradı ve mektuplara ne olduğunu sordu. Yeğen, "Hiç, patronuma gösterdim." diye karşılık verdi. Yeğen ortalıktan yitmişti, ancak Delia Solimano'nun bahçesinde ortaya çıkan Fernandez Larrain'di. Albertina'ya, çok sevimli bir biçimde, kendisiyle önemli bir şey konuşmak istediğini söyledi. O da evine gelmesini söyledi, çünkü Angel'den söz edeceğini sanıyordu. Çok şaşırmıştı, çünkü Fernandez Larrain, Neruda'nın mektuplarıyla gelmişti. Albertina onları nereden aldığını sordu. "Yeğeniniz onları bana birkaç şamdan karşılığında verdi" diye yanıtladı. "Bu konuda tartışmak istedi. Ne olursa olsun yayınlayacağını, çok güzel bir önsöz yazacağını söyledi" Çok ısrar etmişti. Aynı amaçla iki-üç kez eve gelmiş ve sonuçta Albertina'dan onları yayınlama iznini koparmıştı.

Gazeteci Monica Guzman, Madrid'de yayınlanan ABC gazetesinde, Neruda'nın ölümünün onuncu yıldönümü dolayısıyla yaptığı bir söyleşide Fernandez Larrain'in herhangi bir yüzde verip vermediğini sorduğunda Albertina'nın yanıtı şu olmuştur: "Kesinlikle hiçbir şey; bir tek kitap verdi."

Kitabın yayınlanmasından sekiz ya da on ay sonra iki avukatla birlikte Sergio Fernandez Larrain'e karşı bir dava açtı, mahkeme onu mektupları geri vermeye mahkûm ettiyse de yayınlanmışlardı bir kez.

Neden Albertina onların yayınlanmasına izin verdi? O sırrı kendisiyle birlikte mezara götürerek ölmek istemiyordu belki. Belki de yaşlılığında gri bereli kız gibi anımsanma mutluluğunu yaşamak istedi. Yirmi yaşındayken kendisini gelecek kuşaklara romantik bir aylayla çevrili olarak sunan şiirlere esin vermişti.

Neruda'nın ve düşüncelerinin bu öfkeli düşmanı, Melipilla topraklarının zengin sahibi Fernandez Larrain'in adı, 25 Ağustos 1939'da Halk Cephesi'ne karşı başarısız bir ayaklanmaya karıştı. Ariostazo'da General Ariosto Herrera'nın yönettiği bir entrikaya katıldı. Afrika'daki ayaklanmadan üç yıl sonra Şilili Franko olmak, radikal Pedro Aguirra Cerda yönetimindeki hükümeti devirmek istedi. Fernandez Larrain, dünyanın bütün Franko'larına karşı sevgi besliyordu. Elinin eriştiği bütün komünist karşıtı örgütlerde yer aldı. Önce savaşçı bir milletvekili olarak, ardından da gerici partinin senatörü olarak ünlendi. Caudillo döneminde İspanya elçiliği yaptı ve neredeyse bütün düşlerini gerçekleştirdi. Franko'nun öldüğü gün, 20. yüzyılın en büyük kişiliklerinden biriymiş gibi ağladı.

O zaman kendisinin olmayan mektupları ele geçirmek ve onları yayınlayarak ses getiren bir skandal yaratmak için her türlü yasayı, kuralı ve ölçüyü neden çiğnediği anlaşılmaktadır. İstenmeyen kişi ilan ettiği, en enerjik yazısıyla siyasal ve aktörel olarak kendisinin değerini düşüren rakibinin mektuplarına el koydu.

Elbette onu böyle davranmaya iten, güdülendiren, kişiliğini öylesine çelişkili yönlere çeviren tutkuların, coşkuların, çıkarların düzeneğini açıklayacak birçok psikolojik neden vardır.

Uçurumların sözcüsü olarak adlandırdığı bu insanlar önünde başı mı dönmektedir yoksa? Bazı insanlarda nefret ettikleri kişilere karşı bir çekim, onları en korkunç suçlar yakıştırdıkları insanların yaşamlarındaki sırları ortaya çıkarmaya çalışmaya iten karşı konulamaz bir tür manyetizm vardır. Onun yaptığı, mal varlığına sahip olmalarına karşın sahip olmadıkları ve sahip olmak istedikleri şeyi elinde bulunduran bir insana düşman olanların ödediği bir bedel midir?

Evet. Ona sahip olmak isterlerdi. Çünkü Melipilla'lı küçük feodal derebeyi, her zaman bir aydın, yazar olarak değerlendirilmeyi düşlemiştir. Bunun için bazen parayı kullandı; bazen kandırmacayı. Çağdaş İspanya'da kendisinin karşıtı bir kişilik varsa, o da Miguel Unamuno'dur. Yazarın mektuplarını elde etmiş, onları La agonia del cristianismo (Hristiyanlığın

Can Çekişmesi) başlığı altında, kafasından uydurduğu bir önsöz yazarak yayınlamış ve ödünç giysiler kullanmış olsa da, onun sayesinde edebiyat dünyasına giriş biletini elde edebilmiştir.

Fernandez Larrain, Pablo Neruda'nın Albertina Rosa'ya yazdığı mektupları 1975 yılında İspanya'da yayınlarken, Santiago'da, Andrés Bello Yayınları arasında *Cartas de amor de Gabriela Mistral* (Gabriela Mistral'in Aşk Mektupları) yayınlamıyordu. "Giriş yazısını yazan, resimleri derleyen ve notlar ekleyen Sergio Fernandez Larrain." Bir tür kaçıklık. Bu kitapta Gabriela Mistral'in önce Alfredo Videla Pineda'ya ve daha sonra da Manuel Magallanes Moure'ye yazdığı mektuplar bulunmaktadır. Bu mektuplaşma gerçek bir değer taşımaktadır. Magallanes'le mektuplaşması gizlenmiş bir altın madenidir ve Gabriela'nın duygusal yaşamına ilişkin bakışı değiştirmektedir.

Bu başkasının mektupları, onları derleyenin Şili Dil Akademisi üyesi olmasını sağlamıştır; ağırlıklarından daha büyük edebi ve biyografik bir değerleri vardır. Onları yazanların iç evrenlerinin tanınmasında değerli malzeme oluştururlar. Portreleri tamamlarlar, görüntüleri düzeltirler.

Albertina Rosa sonunda mektupları sattı. Onları Fernandez Larrain'in elinden kurtardıktan sonra İspanya Bankası'nın Santiago'daki şubesine koydu. Bu kurumun başkanı Francisco Fernandez Ordonez, pay sahiplerinin genel kuruluna katılmak üzere Şili'ye geldiğinde Albertina Rosa, o döneme ait birkaç fotoğrafın yanısıra 115 mektubu ve 17 şiiri satmayı kabul etti.

33. Aşk ve şiir

Neruda'nın Albertina Rosa'ya yazdığı mektuplar, o dönemdeki edebi yapıtlarının tek tamamlayıcısıdır. Kopmaz bir biçimde şiirine, *Crepusculario*'ya (Alacakaranlık), *El Hondero Entusiasta*'ya (Coşkulu Sapancı), Yirmi Şiir'e ve *Yeryüzünde Konaklama*'nın ilk aşamasına bağlıdır. Duygularından oluşan bir tablodur, neredeyse üzüntülerinin bir günlüğü, tasarılarına ilişkin bir işaret, döneminin ve ortamının tablosudur.

Pablo-Albertina ilişkisi, aynı sınıftayken ve Cumming'in köşesinde, Alameda Kanalı üzerinde bulunan Eğitim Enstitü-

sü'nün eski binasının koridorlarında dolaşırlarken doğmuştur. Neruda, Cautin taşrasındandı, Albertina da güneyde doğmuştu. Arauko'da doğmuştu, eğitim dünyasıyla ilişkili, Baldomero Lillo'nun Subterra şiirine esin veren kömür madenlerinin yakınına, Lota Alto'ya yerleşmiş bir ailedendi. O da şair gibi yağmurun ve Mapuş yerlilerinin memleketinden gelmeydi. Yüzünde kardeşi Ruben'inkinden daha fazla bir şey, damarlarındaki yerli kanını gösteriyordu.

Sabahleyin ve öğleden sonra aynı derslere giriyorlardı: Fransız edebiyatı ve dilbilgisi, Latince, psikoloji. Bir yıl sonra Concepción Üniversitesi'nde Fransızca dersi verilmeye başlandığında olan oldu. Babası, Lota'daki evlerinden pek uzak olmayan bu üniversitede okumasına karar verdi. Ayrılık, şair için çok acı oldu.

Güzel ilişkilerinin bitmesinden altmış yıl sonra onda sevgilisine ilişkin ne gibi bir görüntü kalmıştır? "Pablo benden bir yıl iki ay küçüktü. Monoton bir biçimde şiirler okurdu. Çok sıska ve suskundu ve kardeşimle birlikte kaldığım pansiyona kadar bana eşlik ederdi."

İlişkileri ne kadar zaman sürmüştür? "Sanırım bir yıl. Belki de biraz daha fazla. Tatile girdiğimizde birlikte trene binerdik. Birbirimizden San Rosendo'da ayrılırdık. Ben Concepción'a, o ise Temuco'ya doğru yoluna devam ederdi. O dönemde eylül ve aralık ayında bir ay tatile girerdik."

O, Santiago'daki Eğitim Enstitüsü'nde iki yıl okudu, Pablo ise dört yılda bitirdi; yani başından sonuna kadar gitti. Santiago ve Concepción arasındaki 500 kilometre uzaklık, Neruda için aşılmaz görünüyordu, dolayısıyla umutsuz bir mektuplaşmayla ilişkisini sürdürüyordu. Uzaklaşma Albertina için daha fazla mı, yoksa daha az mı kötüydü? Bazen ona yanıt vermezdi.

Aile yaşamı zorbaca kendini dayattı. Babası Ambrosio Azocar Pena ve annesi Juana Soto Rodriguez öğretmenlik yapıyorlardı. O da öğretmen olacaktı. Neruda, mektuplarından birinde, onu öğretmenlik kompleksi yüzünden kısa mektup yazmakla suçlamıştı. Ailede bütün çocuklar eğitim dünyası içinde yer alıyordu. Üç erkek, üç kız. Erkeklerin en büyüğü-

nün adı Victor'du. Ardından *La Puerta y Gente en la isla* (Ada'daki Kapı ve İnsanlar) adlı kitabın yazarı Ruben geliyordu. En küçüğü, Augusto, genç yaşta öldü. Kızlardan önce Etelvina geliyordu, ardından Adelina ve üçüncüsü, Albertina. Kızların hepsi birbirine benziyordu. Bir gün Ruben'in evinde, bir pazar günü öğleden sonra bütün yaşayan kardeşler toplanmışlardı. Gürbüz bir soydan geldikleri izlenimini veriyorlardı.

Şili'de okullar mart ayında başlar. Bu yaz günlerinin sonunda bir gün Santiago'da okumaya giden biz bütün taşralı öğrenciler, üniversiteye girmeye çalışırdık. Ailemiz ve yeniyetmeliğimizle göbek bağımızı rayları ve tekerleriyle kesen bir trenin üçüncü sınıf vagonuna binerdik.

18 Nisan 1921 tarihinde bir yıldırım aşkı oldu. Bu tarihi nasıl unutabilirim? Kozmik takvime, takımyıldızların matematik yasasıyla tam bir "yıldırım aşkı" yazılmıştı. Kesin aşk tarihleri, büyük olasılıkla, daha sonra şairin yaşayacağı masalların, efsanenin bir parçasını oluştururlar. Çünkü birçoğuna tarih atılmamış olsa da, olayın geçtiği yeri belirtmeseler de, yazılan mektuplarda tarihler yer almaktadır. İspanya Bankası 115 mektuptan söz etse de, Fernandez Larrain 111 aşk mektubu olduğunu ileri sürer. Neruda onları o dönemde, bulunduğu her yerden yazmıştır: Temuco, Puerto Saavedra, Santiago, Valparaiso, Ancud, Kolombo vb. Mektuplaşma, doğrudan ilişkiden daha geniş bir zamana yayılmaktadır. İlk mektup 1921 yılında yazılmıştır. Sonuncusu on bir yıl sonra, 11 Haziran 1932 tarihinde. Genellikle elyazısıyla yazılmışlardır. Daktiloyla yazılmış mektup, büyük bir istisnayı oluşturur. Örneğin, 11 Nisan 1925 tarihli mektup, şair Augusto Winter'in yazı makinesiyle yazılmıştır. Neruda'nın mektuplarının büyük bir kısmında kendi portrelerinin, yaşadığı evlerin planlarının, kaldığı odaların resimlerinin yanısıra başka desenler de bulunur. Çeşitli renklerde mektup kâğıtlarını severdi. Kırmızı, mavi, siyah, alev rengi mürekkepler denemiş, yetişkin yaşında ise yeşil renkte karar kılmıştır. Söylendiğine göre gökkuşağı renginde bir mürekkepliğinin olmasını isterdi.

Delikanlının bir içebakış eğilimi vardır. Kendi kendini değerlendirir. Kendine hayran değildir. Tatillerde hemen he-

men yanıtsız bir mektuplaşmaya kendini verir. Zamanla Temuco'daki aşkına yazdığı şiirlerle Santiago'daki alevine adadıklarını birbirine karıştırma noktasına varır. Elli yaşındayken *Yirmi Aşk Şiiri*'ndeki 3., 4., 6., 8., 9., 10., 12., 16., 19. ve 20. şiirin Marisol'a, geri kalan onunu ise Marisombra'ya adandığını söylemiştir. "Gri Bere" Marisol'a ilişkindir ve mektuplarında onu Marisombra'nın başına geçirir. Emir Rodriguez Monegual, *El viajero immovil* (Hareketsiz Yolcu) adlı yapıtında bereler döneminden söz eder. Belki ikisi de gri bere giymektedir. Belki de şair iki sevgilisini tek kişiymiş gibi görmektedir.

Ancak, kendisinin de söylediği gibi, 15. şiir yalnızca Albertina'yla olan ilişkisinden çıkmıştır. Neruda onu Kasım 1923'te, La Serena'da yayınlanan Vandimia dergisinde "Poesie de su silencio" (Onun Sessizliğinin Şiiri) başlığıyla yayınlamıştı. Orada başka bir biçimi bulunmaktadır. Şair onu daha sonra değiştirmiştir:

"Sözünü kesmeyeceğim sonsuza kadar susmaman için,
Sessizliğin de içinde, bütünüyle benim olman için.
Nasıl susardın eskiden, küçükken?
Ellerin böyle kalır mıydı göğsünün üstünde?
Söylemezsen sormam gerekecek
Meksika'ya giden şair kardeşine."

Ocak 1924'te, Santiago'daki Zig Zag dergisi onu bazı değişikliklerle yayınladı. Sanırım ikinci şiir, "En su llama mortal" (Öldürücü Alevinde) daha sonra işlenmiş, şairin ilk basıma koyduğu ham biçimin yerini almıştır. Kuruluş biçimi değişiktir, ancak, söz konusu kişi tanınmaktadır: "Suskun sevgilim..." 5. şiirde şairin onun için konuştuğu duyumsanmaktadır: "Uzaktaki sözlerime bakıyorum / Benimkinden daha çok seninkilerdir onlar."

7. şiir, onun gözleri önünde korkusunu dile getirir; birdenbire gözden düştüğünden kuşkulanır: "Uzak ve benim olan kadın, bazen dehşet kıyılarının belirdiği gözlerinden yalnız karanlıklardır bana kalan."

"Göğsümü bıçak darbeleriyle delen sıkıntı, / onun gülümsemesi olmayan/ başka bir yola koyulma zamanı geldi."

13. şiirde 1. şiirin başka bir biçimini düşler: Kadın bedeni. Sevinç çığlıklarıyla şarkısını söyler onun, ama "En cesur ve soğuk doruğa vardığımda / gece çiçeği gibi kapanıyor yüreğim."

"Seni sevdiğimden beri kimseye benzemiyorsun" der 14. şiirde. Şair etten ve kemikten, sade ve sıradan kadını biricik yaratığa, "her gün evrensel ışıkla oynayan" bir varlığa dönüştürme yeteneğine sahiptir.

17. şiirdeki tanınmayan kadına "Kimsin sen, kimsin?" diye seslenir. Şair onu hiçbir zaman tanımayacaktır. "Alıkoyamadığımı seviyorum. Sen ise öylesine soğuksun." İşte 18. şiirdeki yakınma.

Bunlar, Brasil Sokağı'yla Merkez Garı arasındaki öğrenci pansiyonlarında, özellikle de şairin aşkını taşıdığı, yazılı ve sözlü görüşlerin neredeyse hepsinin bedelini ödediği Mapocho Garı'nın yakınındaki pansiyonlarda yazılmıştır.

Yirmi Aşk Şiiri, Latin Amerika'da duygularını dile getirme gereksinimi olan âşıkların en çok okudukları ve yararlandıkları kitap olmuştur. Genellikle yazarla kendilerini özdeşleştirmeden, Neruda'nın bu şiirlerine bir gönül çelme silahı olarak başvurmuşlardır. Şair buna hayret ediyordu. Şiirinin haklılığını burada görüyordu. Kendisine adadığı şiirlerden en iyisinin hangisi olduğu Albertina'ya sorulduğunda kaçamak bir biçimde ve aşırılığa kaçmadan yanıtlar: "En popüler olanı, "*Silencio*" (Sessizlik) şiiri. Benim için birçok şiir yazdı, ama hangileri olduğunu anımsamıyorum artık. Çok uzun zaman önceydi..."

Neruda onu, bir erkeğin bir kadında sevebileceği her şeyle seviyordu. Aynı zamanda o bir neden, bir bahane ve şiirsel sıçrama tahtasıydı. İşte dünyayı anlatmak zorunda olan insan. Üstelik genç bir erkek de söz konusudur. Çifte bütünlüğünü dile getirmek, genç kışkırtıcının coşkusunu dile getiren mesajı aracılığıyla yıldızlara da ulaşmak zorunda kalacaktır: "Soğuk ve başıboş yıldızlı gecede / sanrılı kanatlar gibi çeviriyorum kollarımı." Bu, *El Hondero Entusiasta* (Coşkulu Sapancı) adlı, yazdıktan yaklaşık on yıl sonra, 1933 yılında basıma verdiği

kitabın havasıdır. "Ateşli ve saplantılı bir gençlik belgesi" olduğu için özür dileyerek yayınlamıştır. Albertina, kadın imgesi olarak bu sayfaların bazılarında da bulunur.

Neruda, *Yeryüzünde Konaklama*'da yaptığı gibi, izleği birkaç kitapta gerçekleşecek bir bütün olarak geliştirme tasarısını bildirir. İlk kitap "Coşkulu Sapancı" olacaktır. Daha sonra *La mujer del Hondero* (Sapancının Kadını), *La ciudad del Hondero* (Sapancının Kenti), *La trompeta en los bosques* (Ormanlardaki Borazan) gelecektir. Bir dönem bunu *El Flechero Entusiasta* (Coşkulu Okçu) yapar. Ondan büyük, "ama düşlediğim kadınla ilişkisi içinde küçük" bir şiir olarak söz eder. Albertina bir gelgittir. Yaslı gözlerini onun içine dikmiştir. Beyaz ve yumuşak balçık bedenini duyumsar. Şu sözü şairden çekip koparandır: "Dost, ölmemelisin." Bu şiirin ilk özgün biçimi Şili Öğrenci Birliği'nin başlıklı kâğıdına, iki kopya olarak yazılmıştı. Daha sonra yapıtta oldukça değiştirilmiş olarak yayınlanacaktır.

Şair özgün şiirin bir kopyasını Albertina Rosa'ya, öteki kopyasını da Terusa'ya vermiştir.

Bu iki aşkın bir süre yan yana bulundukları bir gerçektir. Santiago'daki ilişki daha yoğun bir biçimde gelişir, çünkü daha eksiksizdir. Erkek, bitmiş bir deneyim içinde kadınla karşılaşmıştır. Sapancı, şiddetli bir coşkuya tanıklığı oluşturur. Bazı anlarda geri dönüşle yetindiğini duyumsar: "Özsün sen, devinimsin ve seni seviyorum! Seni çağırıyorum, yanıt veriyorsun!" Bütün coşkusu evrenle bütünleşmek, kendi doğasını dünyaya katmak, göğün en geniş alacakaranlığı sevgilisiyle birlikte olmak isteyen genç adamın tutkulu çerçevesinde yer alır.

Birçok şiir Alacakaranlık'tan hemen sonra yazılmıştır. Bunların büyük bir kısmı elbette, şairin dediği gibi, "sonsuza kadar" ortadan yitmiştir. Bunlardan on ikisi, gün ışığına çıkan kitapta yer alır.

1. "Sanrılı Kanatlar Gibi Çeviriyorum Kollarımı."
2. "O Gelgit Gibidir."
3. "İnce ve Yeğni Köpüktensin."
4. "Sevecenliğinin Tenime Yaklaştığını Duyumsuyorum."

5. "Dost, Ölmemelisin."
6. "Serbest Bırak Ellerimi"
7. "Ruhum! Ruhum! Yolcu Susuzluğumun Kökü."
8. "Kendini Benimle Doldur."
9. "Erkeğin ve Dişinin Şarkısı."
10. "Kölem, Kork Benden. Kölem, Sev Beni!"
11. "Beni İzleyen Sana Susamışlığımdır Arzu Gecelerinde.
12. "Bu Kesin, Sevgilim, Bacım, Bu Kesin."

Albertina, bu şiirlerden yedisini saklamıştır. Ne yazık ki ötekiler yitirilmiştir. Neruda, onları bir tür kendinden geçme içinde yazdığını anlatmıştı. Yıldızların çıtırdamasına bırakmıştı kendini. "Aşıklar bendim, aşk dizelerinden seller ve ırmaklar Sapancı'nın yerine geçti."

34. Şiir değişir, kadın kalır

Daha sonra *Yirmi Aşk Şiiri*'nin "Öğrenci sokakları, Üniversite'si ve karşılıklı tatlı aşkın hanımeli kokusuyla Santiago'nun romanı olduğunu belirtmiştir. Eskiden Imperial ırmağının ve ağzının, manzaranın yazmasına çok yardım ettiğini, bunda yaşadığı aşk her zaman "karşılıklı" olmasa da, aşık olmasının payı olduğunu söylemişti. Yaşadığı aşkları, içinde yaşadığı ve coşkusunun geliştiği coğrafi ortamı şiire dönüştürmeyi içinin derinliklerinde, fiziksel olarak duyumsamıştır. İşte bu yaratıcının ayırıcı özelliği. Çünkü seviyordu ve bunu söylemek istiyordu. Onu dile getirme gereksinimini duyuyordu. Yaşam deneyiminin, aşk sıkıntısının, erotik serüveninin tadını insan olarak çıkarmıştır; ama ardından onları şair olarak şiire dönüştürmüştür. Genel olarak duyumsamayla yazma arasında fazla bir zaman geçmemiştir. Bunlar ard arda gelen eylemler olacaktır. Kağıt, hâlâ ılık olan sevişme yerinin heyecanını neredeyse hemen karşılayacaktır. Kendinin ve başkalarının duyumsadığını dile getirmek için dünyaya gelmiştir. Bunu şaşırtıcı bir hızla yapmıştır. Yaşamdan metine bu kesiksiz devinim öyledir ki, varlığında, bedeninde, ruhunda ortaya çıkan değişimi her zaman çabucak yansıtır.

Albertina'ya karşı duyduğu sevgi birçok yapıtta belirir.

Neruda'nın her yapıtı, kimisi *Yeryüzünde Konaklama* gibi, aynı başlık altında toplansa bile, bir öncekinden ve bir sonrakinden değişiktir.

Neruda, bir yapıttan ötekine sürekli olarak kendisiyle kopuş içinde olan bir şairdir. İlk üç kitabı *Alacakaranlık, Coşkulu Sapancı, Yirmi Aşk Şiiri*'nden kopuşu *Tantavia del Hombre Infinito* (Sonsuz İnsanın Girişimi) ile olmuştur. İlk biçemdeki şiirlerini (her kitabın değişik olduğu konusunda ısrar edilmesine karşın) bir noktaya kadar yenilenmiş bir modernizme ve Estetik Devrim'den önceki Avrupa şiirine borçludur. *Sonsuz İnsanın Girişimi*'ni yapıtları içinde hor görülen küçük ördek, en anlaşılmamış kitap olarak değerlendiriyordu. Altmış yaşında, Ulusal Kitaplık'ta, bu yapıtı şiirinin yüreği olarak gördüğünü söylemişti. En az okunmuş ve incelenmiş olmasına karşın onun ötekilerden en farklı ve önemlilerinden biri olduğunu açıklamıştı. Bu şiirlere çalışırken (Şiirinden bir iş gibi söz ettiği seyrek anlardan biridir, çünkü kendini büyük bir tembel ilan etmekten hoşlanırdı) önceden ayrımında olmadığı bir şeyin bilincine varmıştır. "Ve terimler, açıklık ya da gizem bir yerlerde ölçülü olarak varsa, son derece kişisel bu küçük kitaptadır."

Eskiden, 1961 yılında, Şili Üniversitesi, Felsefe ve Eğitim Fakültesi'nin açılışında, o dönemlerde Stephane Mallarmé'den ve dilbilgisi, kurallarını yerlebir eden Apollinaire'den etkilenerek kitaplarından noktalama işaretlerini ve büyük harfleri kaldırdığını belirtmiştir: "Gençliğimde yazdığım Sonsuz İnsanın Girişimi adlı kitabım, hâlâ noktasız, virgülsüzdür."

Sonsuz İnsanın Girişimi alev alev köprüdür. Orada yalnızca büyük harfler, noktalar ve virgüller erimez, şiirsel değişiminin korlarıyla yutulan biçimler ve egemen edebi kavramlar da, yolu hızlandırılmış bir biçimde yeni bir döneme, Yeryüzünde Konaklama dönemine doğru açmak üzere yapıtı içine çöker.

Şiir değişir. Kadın kalır. Yine aynı Albertina'dır. Bir mektubunda ona ne yaptığını, neyle uğraştığını, acı çekip çekmediğini ve ne düşlediğini sorar, bunları ayrıntılarıyla anlatmasını ister. O salı sabahı, ona yazarken ne yaptığını kafasında canlandırır. Daha sonra *Sonsuz İnsanın Girişimi*'nde yer

alacak bir şiir yazıp gönderir: "Başlıksız bir şarkıda / esrik çıngıraklar gibi senden başka kim olabilir yanımda aşık kız?" Burada büyük harfler, virgüller, soru işaretleri bulunmaktadır. Kitapta bunlar ortadan kalkacaktır. Bu şiir ilk kez 1925 yılında, *"Canción para su destino"* (Yazgısı İçin Şiir) başlığı altında, Dinamo dergisinde yayınlanacaktır.

Kendisine şiir adanılan kadın, onlara ağır ya da korkulu bir sessizlikle yanıt vermiştir. Şair sevgilisi, kendisi ya da başkaları için mi yazıyordu? Yalnızca sevdiği için yazsa da, onun yanıtı duygulandırıcı bir sonuç vermiyordu. Şair bunu biliyordu. Ama onun bir biçimde kendisine esin verdiği bu dizelerin bilincinde olmasına gereksinimi vardı. Özellikle Albertina'nın yapıtı üzerine, yani yaşamı, kendisi üzerine görüşünü almak istiyordu. Sonucun etkili olmayacağını ve belki de en ufak bir yanıt almayacağını bilmesine karşın ona bir mektup gönderdi: "Senin için yazdıklarımın seni ilgilendirip ilgilendirmediğini bilmek için gelecek kitabının bu parçasını kopya ettim. Beni alt üst eden bir duyarsızlık içinde gibisin."

Sonsuz İnsanın Girişimi, yolların bir kesişmesiyse, *Yeryüzünde Konaklama* da başka bir ülkeye varıştır. Ancak büyüme bunalımının yarattığı yer sarsıntısı düzyazının, sözüm ona "roman"ı Yerleşik İnsan ve Umudu'nun ve Anillos'taki (Halkalar) metinlerin toprağını yerlebir edecektir.

1926 yılında yayınlanan iki yapıtının ilkinde uzun bir öndeyiş bulunur. Orada yirmi iki yaşındaki yazar kendi kendini tanımlar: "Yaşama ilişkin dramatik ve romantik bir görüşüm vardır; duyarlılığıma derin bir biçimde dokunmayan benden uzaktır... Vatandaş olarak rahat bir insanım; yasaların, hükümetlerin ve yerleşik kuralların düşmanıyım. Burjuvaziden iğreniyorum; ister sanatçı, ister suç işleyen olsunlar, kaygılı ve hoşnut olmayan insanların yaşamı hoşuma gidiyor." Bu, daha kişisel bir ifade biçimi arayışında, kuşkular ve çekimserlikler içinde, her zaman "büyük düşünceleri tercih eden" bu genç adamın başka bir yüzünü gösteren geçici bir otoportredir. *Yirmi Şiir*'de "bir türlü mutlu çalışma" olduğunu düşünür. Sevinci saldırgandır: "...edebiyat yaşamımızda yer alan dengeli aptallar onu tanıyamazlar." "Yerleşik İnsan ve Umudu" hem bir

anlatı, hem de şiirdir, ama şair canının istediğini anlatmak için uğraşmadığının da altını çizer. Albertina'nın tersine "Irene şişman, sarışın, çenesi düşüktür." Onu hemen yaşadıklarını anlatmaya sürükleyecektir. Rivas ve anlatıcı, at hırsızlarıdır. Diego Coper gibi, görünüşte gururlu, hayvan meselesi" yüzünden Cantalao polisi tarafından tutuklanan kibirli, serseri insanları sever. Daha sonra serbest bırakılınca onu odasında, bir elma yiyerek ağırlar. Ona her şeyi, çocukluğunu, lisedeki yalnızlık günlerini anlatmak ister. Florencio Rivas, bir önceki gece karısı Irene'yi öldürmüştür. Birlikte atla giderler. Onu yatağının üstünde, "gece köpüğünün fırlattığı büyük bir kefal balığı gibi ölü" bulur. "Yazık! Zavallı ben! Fantezileriyle yalnız kalan insana yazıklar olsun!" Sonuç, bizi o dönemdeki Neruda'ya götürür. "Şimdi pencereye karşı dirseklerimi dayadım ve büyük bir üzüntü camları buğulandırmaktadır. Nedir bu? Neredeyim? Kıpırdamadan kaldığım bu sessiz evden deniz kokusunun büyük bir okyanus musluğundan çıkıyormuş gibi fışkırması gerekti. İşte, yalnızlığın canavarlarla dolmaya başladığı saat; gece sınırları içinde çökmüş, çölleşmiş renklerle parıldamakta ve şafak ağlayarak çekiyor gözlerini sudan."

Kimsenin düzyazı yazarı Neruda'ya ilişkin ne kendi kendine soru sormasına, ne de acımasına gereksinimi vardır, çünkü o her zaman şair olduğunu söylemiştir. Kendisinin dediği gibi, ister istemez düzyazı yazmıştır. Ancak "Yerleşik İnsan ve Umudu", bütün edebi türlere kendini veren bir yazarı gün ışığına çıkarır. Onu bir gün yetenekli, genç bir şaire öğüt verirken duymuştum: "Şiir, öykü, roman ve deneme yazabilirsin, ancak bir tercihinin olması zorunludur." diyordu.

"Yerleşik İnsan ve Umudu"yla "Halkalar"daki düzyazı arasındaki fark, aynı yılda, 1926'da yayınlanmalarına karşın belirgindir. İkincisi şiirsel düzyazıyı içerir. Birincisi bir şairin yazdığı bir anlatıdır. "El otoño de las enredaderas" (Gündüzsefalarının Sonbaharı) değişik yazı düzenlemeli bir şiir izlenimini vermektedir. "Imperial del Sur" (Güneyli Imperial) şöyledir: "Gizemli irade, denizin ısrarlı kalabalığı, gezegene mahkûm sürü, geceden daha karanlık, zamandan daha derin bir şey var sende." Bütün bunlar bakışı güneye, Carahue rıhtımla-

rına, ağustos ayındaki ilkbahara, "Çocukluk Taşrası"nın anılarına çevirmek gibidir. "Seni romantik balkondan yelpaze gibi açıyorum." "Ah, kabaran suların korkunç kışı, annemle ben dizginlerinden boşanmış rüzgâr altında titrerken. Her yandan yağıyordu yağmur, o tükenmek bilmez üzgün savurgan. Ormanda yitmiş trenler haykırır, ağlar. Gecenin peşine düştüğü tahta evi çatırdatır rüzgâr. Büyük keski darbeleriyle açardı pencereleri, yıkardı çitleri... Aşık oldum tembel keçiyollarında, alacakaranlıkta, unutulmaz bir sabah iri gözlü kıza elini uzatan ben... Çocukluğun gizli saatler serpiştirilmiş, kimsenin tanımadığı taşrası. Yalnızlık bölgesi, yeni yağmış yağmurla ıslak bir inşaat iskelesindeki alan, geri dönüşüme bir geri çekiliş olarak sunuyorum seni yazgıma."

Yine yağmur: "Yağmur, düşçülerin ve umutsuzların dostu, kımıldamayanların ve yerleşiklerin arkadaşı..."

"Tristeza" (Üzüntü), "La querida del alférez" (Teğmenin Sevgilisi) gibi bazı metinlerden o dönemin Rus ve İskandinav edebiyatı kokusu yayılır.

35. Derlenen mektuplar: İtiraf ve sıkıntı

Neruda, *Yeryüzünde Konaklama*'yı 1925-27 yılları arasında, ilk kez olarak yurtdışına çıkmadan önce yazmıştır. O dönemde yaşam çok zorlaşmıştı. Kitabın yazımını Doğu'da sürdürdü. Orada, uzun günlerde de durmadan Albertina'yı düşünmektedir. 18 Eylül 1929'da ona İspanya'da yeni bir yapıtının yayınlanacağını ve kendisini ilgilendiren birçok şeyin bulunduğunu bildirir. "Madrigal escrito en invierno" (Kışın Yazılmış Koşuk) adlı şiirinin ilk dört dizesini yazıp gönderir:

"Derin denizin dibinde,
uzun çizikli gecelerde,
bir at gibi geçer koşarak
sessizlik, adının sessizliği."

Sessizlik, adının sessizliği. Rafael Alberti, İspanya'da yayınlanması gereken ve başarısız bir tasarı olarak kalacak bu kitabın öyküsünü anımsar. İlk kez 10 Nisan 1933'te Nascimento

tarafından, 100'e kadar numaralandırılmış ve şair tarafından imzalanmış olarak yayınlanmıştır.

Neruda, Albertina'ya Seylan'dan da "Lamento lento" (Ağır Yakınma) adlı şiirini gönderir.

Şili'de yaşadığı gençliğinin iç sıkıntısına, bitkinliğine şimdi de Doğu'da bilinmeyen ve boğucu bir yalnızlık ekleniyordu. O dönemde sömürge düzeninin son bulmasından önceki Asya'dır burası.

Neruda'nın Albertina'ya yazdığı mektuplardan oluşan kitap, delikanlının daha on sekiz yaşındayken yazdığı mektupla başlar. Son mektubu 26 yaşında, Java'dan göndermiştir. Şili'ye döndükten sonra gönderdiği birkaç tanesi de vardır. Fazla karşılıklı olmayan ya da iki değişik huylu insanın yaşadığı bir coşkunun öyküsünü yansıtırlar. Öyle uyuşmaz bir kişilikleri vardı ki, kadının yanıt vermesi ya da vermemesi, kendini tümüyle ona adamış olan erkeği zorunlu olarak umutsuzluğa itmiştir. Ancak bundan başka bu mektuplar, genç Neruda'nın anlaşılmasını sağlayan sinyal işaretleri içerirler. Düşüncesinin titreşimlerinin kayıt kütüğü gibidirler ve yaşam biçimine ilişkin bol bol malzeme sağlarlar.

Birinci mektubun altında bir resim bulunmaktaydı. Şair arada kendini Pueto Saavedra'da, plajda ayakta, pelerinsiz, ama kenarları geniş şapkasıyla, koyu elbiseler içinde, incelmiş yüzü, uzaklara bakan gözleri ve elleri ceplerinde resmetmiştir. Küçük bir serüven: "Kaplan renkli küçük bir kedi çaldım, onu Santiago'ya getireceğim."

Mallarmé'nin şiirinde olduğu gibi şair, bütün kitapları okumuş, güneş göğünün bütün yıldızlarını görmüş, ilişkide olduğu bütün insanlarla konuşmuştur. "Sarı ve üzgün kasaba"yı ezbere tanır. Daha da üzgündür, çünkü o (Albertina) orada değildir. Temuco'yla Concepción arasındaki uzaklık onları ayırır. Aileyle arasındaki bunalım artar. "Bütün yazma, inceleme, düşünme tasarılarım göçüyor. Kasabada, evde, hiçbir yerde iyi değilim. Bugün, öğleyin, şiddetli bir Santiago'ya dönme ve serbest bir biçimde bakımsız evime kapanma isteği duydum. Bir sonraki pazartesi günü kıra gitmeyi ve atla iki mil yol almayı ister. Bütün bu düşman çerçeve ortasında onu özle-

mektedir. Yazın yazılmış bir mektuptur. Belki de ocak ayında. İnceleme yapmaz: bunu şubat ayında yapacaktır. Mart ayında "küçüğün, bana on bir günde on satır yazan ve posta kutusu numaramı unutan kötü kızın çay rengi gözleri"ni görecektir.

Üçüncü mektupta, dönemin göreneklerine denk düşen bir sahnenin geçtiği tren yolculuğunu anımsatır. Kaçak yolcular (onlara Şili'de "pavos" adı verilmektedir), bilet parası ödememek için en akla gelmedik yerlere saklanmak zorundaydılar. "Geceleyin beni bir kuşetin altına sakladılar; orada soğuktan ölürcesine beş saat kaldım." Daha ileride bir üçüncü sınıf vagon... Onu ılımakta olan mangalı paylaşmaya davet eder. Dönemin şiirini bir baştan bir başa serpen iki-üç sürekli özelliğiyle gelmesini ister: "Üzgün güzel gözlerinle, çok hoşuma giden sessizliğinle ve eğlenceyi tamamlamak için, öpücüklerimi isteyen dudaklarınla." Mektubunda yazarın ayrılmaz bir parçası olan bir şeyi över: Sözcüklerin keşfi ya da yeniden keşfi: "Şimdi elma sözcüğünü seviyorum... Bir gün bir kızım olursa ona Elma adını vereceğim... Bu senin kızın olsaydı, kışın evlerde, ince kâğıtlarla sarılarak saklanan iri sarı elmalar gibi iri ve solgun olurdu."

Santiago'ya, Manuel Rodriguez Sokağı, 758 numaradaki odasına dönüşünde acı çektiği tek şeyin yoksulluk olduğunu bildirir. "Her gün yemek yemek için para bulmam gerekiyor. Acı çektim biraz, kızım. Bıkkınlık ve umutsuzluk yüzünden canıma kıymak istiyorum."

Genç adam yazın bakımsız odasından doğaya çıkar. Temuco'dan birkaç mil ötede Miramar bölgesinde buğday tarlaları, güneşin batışları, maqui ağacı[3], soğuk rüzgarı, pumaların yaşadığı bakir dağıyla tam bir kırı betimler. Öğleden sonraları bir peumo[4] altına uzanır ve onu düşünmeye koyulur. Bütün bunları Juana de Ibarbouru'nun gönderdiği bir mektup kâğıdına yazar. Mürekkep elde mucizesini gerçekleştirmiştir. Ders notları üzerine çalışmamaktadır, ama karabinasından hoşnuttur. Sportif, atlama şampiyonu olmak istemektedir; meşe ağaç-

(3) Meyveleri yenir bodur bir Şili ağacı.
(4) Meyveleri yenir bodur bir Şili ağacı.

larına konma alışkanlığı olan kartallar üzerine ateş ederek boşu boşuna mermi harcamıştır. Sabahleyin kendini ormandaki kuşların korkulu rüyası ilan eder.

Mektuplarında bir kişi evine girip çıkarmış gibi yer alır: Ruben Azocar. On birinci mektupta Albertina'ya bazı direktifler vermek üzere kardeşi aracılığıyla bir mektup gönderdiğini yazar: "...ister kendiliğinden, ister zorla, Ruben'le birlikte gel; sağlığın konusunda bana söylediklerin hemen bir yolculuğu zorunlu kılmaktadır. Her şey yıkılsa bile trene bineceksin. Bugün Ruben'le ağır bir biçimde tartıştım, kötü niyetli olduğu için suçladım ve karar vermesine zorlamak için de kendisine söylemeyeceğim nedenlerden dolayı senin yolculuğunun zorunlu olduğunu bildirdim." Bu satırlar onları yazanın buyurgan özelliğini açığa çıkarmaktadır. Bunun ayrımına varmak için grafolog olmak gerekmez, "ister kendiliğinden, ister zorla geleceksin, her şey yıkılsa bile trene bineceksin..." Şair iradeliydi. Kendini dayatması doğasında vardı, emir verme yeteneğine sahipti, eylemler ve yer değiştirmeler öneriyordu. Kişiliğinin bu yanı zamanla değişmiş, edebiyatta yükselmesinde büyük bir itici güç olmuştur. Görünüşte düzensiz olsa da, bireysel ve alışılmadık çabalarını gerçekleştirmede olağanüstü bir güce sahipti. Her zaman yalnızca edebi yaratı alanında değil, kişisel ve toplumsal alanda da bir şeyler planlardı. Girişimleri su yüzüne çıkartıyordu. Bol bol meyvesini veren bu özellik, kuşkusuz emirlerine boyun eğmeyen Albertina'nın edilgen direnişiyle karşı karşıya gelmiştir; kendiliğinden ve zorlama olanı görmezden gelebilecek yapıdaydı ve evreninin yıkıldığını görmek istemiyordu. Sürekli içine kapanıklığında ve yalnızca zorunlu olarak gördüğü şeyi yapmaya kararlılığında katı, şaşmaz, sarsılmaz bir şey vardı.

Şair onun hemen hemen karşıtıydı. Neredeyse her gün ona yazmıştır. O kısa aralıklarla yazar; bunlardan birinde varlığı olmayan kız üzerine bir şiir bulunmaktadır. "Yoksun. Buna karşılık on günde bir mektup gönderiyorsun. Bense öğleden sonraları ıslak otlar üzerine uzanmış, senin gri bereni düşünüyorum... Eskiden düşüp kalktığım bütün kızları bir yana ittim, artık hiç olmadığım kadar yalnızım, ama benimle olsay-

dın hiç olmadığım kadar mutlu olacaktım... Üstelik yarın, senin onuruna Lota Alto göğüne dört renkli bir uçurtma salacağım. Sevgilim, uzun bir mesaj alacaksın Güneyhaçı yıldızının penceremin önünden geçtiği gecelerden birinde. Yarın sana Çehov'un hoş bir yapıtını göndereceğim."

Başka bir mektupta onu Arabella olarak adlandırır. Ona yüzlerce ad vermiştir. Neruda, tanıdığımız en büyük ad dağıtıcısıdır. Belki de bu adlar, takma adlar uydurma alışkanlığı onun imgelem gücünden ve henüz ad konmamış, kısa süredir beyaz ırk denen uygarlığa açık bir evrende yetiştiği içindir. Orada insanlara, yerlere ve nesnelere kişilik veren isimlere kutsal yağ sürmek gerekirdi. En eski olarak belirttiği bu olgunun efsaneden mi yoksa eski kuşakların anlattıklarıyla saptırılmış, gücü azalmış bir anıdan mı geldiği bilinmiyor. Anlattığı anısına göre çok küçükken, çayırların üzerine yayılmış örtüler üstünde otururken, karşısında Temuco'da bütün günler ve gecelerde çıkan korkunç yangınlardan biri sırasında evi yanmaktadır. Bu sahne 1923 yılında yinelenir: "Dün gece, diye yazar Albertina'ya, evimizin karşısında bir yangın çıktı. Neredeyse biz de yandık. Yüksek ve güzel alevler, su, annemin gözyaşları. Ben çok eğleniyordum. Sonra yağmur yağdı..." Yangınların şiddetli, çıtırdayan ortak yeri, yağmurun sel gibi akan ortak yeri. "Hemen hemen her gün yağmur yağıyor. Zamanı uyur gibi geçiriyorum. Büyükannem gibi mangalın yanındaki eski bir koltuğa gömülüp cehennemde de bu kasabada olduğu gibi yağmur yağdığını düşünüyorum."

Sonra Pola Negri'nin bir resmiyle birlikte birkaç dize gönderir ve Albertina'yı "Paul"ünü terk etmekle suçlar. Bir sonraki mektubunda onu Netoşa olarak adlandırır. Bu adı Dostoyevski'nin bir kahramanından, Netoşa Nezvanova'dan almıştır.

On yedi ya da on dokuz yaşındadır. İçi kuşkular ve karmaşık duygularla doludur. Temuco'da onsuz yaşam katlanılmaz görünmektedir. "Bu günler çok acı, Albertina'cığım. Sinirsel bunalımlar ya da bir yığın bayağılıklar, yalnızlığa boyun eğmiyorum. Gece uykusuzluk, uzun, acılı. Umutsuzluğa kapılıyorum, ateşim yükseliyor. Dün gece iki uzun roman okudum. Sa-

bah olmuştu ve ben hâlâ hasta gibi yatağımda dönüp duruyordum. Burada sabahleyin uyumam için bırakmıyorlar bile. Ailem: aptal ve kötü insanlar. Bu ne yalnızlık tanrım! Neden annem beni bu taşlar arasında dünyaya getirdi? Nice tezcanlıyım ya, trene binecek gücüm yok. Burada geçirilecek dört gün daha! Albertina hanım, kadınlar gibi ağlayıp sızlıyorum değil mi?"

Üstelik şair, mektup yazdığı kadından yanıt almadığı için yakınır. Sessizliğinin altını çizer, acıklı gerçeği anladığını söyler: "Kimsin sen? Kimim ben? Senin için yaptığım ya da sürdürdüğüm şeyin ne önemi var? Belki de gerçek, aslında senin için hiçbir şey olmadığımdır. Sana tuhaf gelen bir şey, çevrende dolaşan, konuşan, uzaklaşıp yaklaşan bir bireyim." Coşku, onda gerçeğin anlamını ortadan kaldırmaz. Onu bütün benliğinde duyumsar, ama onu göz ucuyla, nasılsa öyle gözlemler."

Belki de ilişkiyi kesinlikle bitirmek için uzun zaman geçiren Neruda, sürekli düşlediği varlığı şiire döken bir şair rolü oynamamıştır yalnızca. Esininin kaynağı ona acı çektirmesine ve bir taş gibi duyarsız kalmasına karşın içinde duyduğunu dile getirme, şiire dönüştürme zorunluluğu da kendini dayatmıştır. Bu taştan mavi elmaslar çıkarıyordu. Onu şiire dönüştürüyordu. Ancak bir çığlık atmaktan kaçınamazdı ve ona acıklı bir alayla elveda demek zorundaydı. Mektubu "yitmesi dileğiyle" postaya verir. "Eline geçse bile yitmiş olacak. Seni saygıyla öpüyorum."

Aşktaki kararsızlık uzun zaman sürmüştür.

36. Mersinbalığı gibi sıska bir şairin dönemi

Alacakaranlık döneminde, kızkardeşinin yaşgünü için yazdığı şiirde, ona hiçbir şey vermediği için üzüldüğünü belirtir. Cep delik, cepken delik, yoksuldur. "Sahip olduğum her şeyi kendimden uzaklaştırıyorum. Bazen ruhum bile benden uzak gibi." Armağan almak için parası yoktur, ancak 18 Nisan'da, Albertina'ya aşkının doğum yıldönümünde ona büyük bir değer verdiği, en fazla kullandığı bir adı, Netoşa adını hediye ederek kutlayacaktır. Concepción'a gelmesini, yolculuk ve bir sürelik pansiyon giderini karşılayacak 500 pezosu umutsuz bir biçimde arar.

Yazdığı şeylere Netoşa'nın pek önem vermediğini düşünmektedir. Ancak ona kendisini anlatmaktan kendini alıkoyamaz. Ocak ayının sonunda sevincini bildirir: "Çünkü geçen gece ve önceki gece coşkuyla bir şey yazdım ve uzun zamandır bir şey yapmamak bana ağır geliyordu... Bu sıralar coşkuyla yazacağım. Bunun senin için hiçbir önemi yok."

Şairin bu takma adı takıp ödüllendirmesine karşın Netoşa, Rus edebiyatıyla ilgilenmez gibi görünmektedir, belki de başka hiçbir edebiyatla ilgilenmemektedir: "...tembelsin ve Sachka Yegulev'i, onun çok güzel bulduğum haydut öyküsünü hiç okumadın, küçük kopuk."

Güneşli bir sabah, gençliğinin geçtiği mahallelerde gezdik. Echaurren Sokağı, 330 numaralı evin önünde durduk. Neruda, "Lavance" ve "Dulceria" (Şekerci) tabelalarının arasında yer alan bu evin resmini çizerek Albertina'ya göndermişti. Aydınlık ve neşe veren odasından hoşnut olduğunu, ancak o zamanlar üzgün olduğunu belirtti. Ne pahasına olursa olsun yurtdışına gitme gereksinimini duymaya başlamıştır. Bir gün acı bir mektup yazar. Ertesi gün iyimserdir. "Leylak rengi mektubun benim için muhabbetkuşu kanadı mürekkebime eşdeğerde. Sınavlara çalışıyor musun? Ben şu sıralar bir kitabın düzeltmeleri üzerinde çalışıyorum: *"Yirmi Aşk Şiiri ve Umutsuz Bir Şarkı."* Orada "uzak duran küçüğüm"den çok şey var." Önce tehdit eder, ardından'da yumuşar, ancak daha fazla emir vermek için yapar bunu. Eğitimini Concepción'de sürdürme düşüncesini kafasına koyar, çünkü Albertina oradadır: "...Taşra benim için çekilecek gibi değil. Bu 1924 yılını birlikte geçirmezsek, artık gün gelir belki yaşamın enginliği içinde bir yerlerde karşılaşırız. Bunu başaramazsak bu yıl Ruben'le ben yakında çekip gideceğiz."

Bohemlik ağır basar. Bir gün, sabah saat üçte *Mercurio* gazetesine girer. Ekonomi haberlerinin yazıldığı bu binada ona, her gece olduğu gibi, bu gece de evlendiğini yazar.

Hiçbir şey yaşama, var olmaya öylesine coşkuyla sarılan bu adama intihar düşüncesinden daha yakın olmamıştır. Bununla birlikte bu çalkantılı gençlikte onu kuşkuyla karşılasa bile, zaman zaman ortaya çıkacaktır: Dün, bütün gün korkunç

keyifsizdim. Kudurmuşcasına canıma kıymayı düşündüm. Değer miydi? Yararsız olmayacak mıydı?... Yazdıklarım üzerine alt üst olmuş kızkardeşim buraya geldi. Elma yerken talk pudrası şişesini açmak istedi; tırtıllardan, şarabı sevmediğinden söz etti ve çekip gitti."

Şair sık sık gideceği yer konusunda kararsız olsa da yolculuk etmek ister. O sıralarda Ruben Meksika'dadır. Neruda, Albertina'ya oraya kendisiyle birlikte gitmeyi önerir. "Devrim son bulursa Meksika'ya birlikte gider, yoksulluk içinde yaşasak bile, birbirimizi özgürce severiz." Daha sonra Almanya'ya gitmeyi tasarlar, ancak "Adriana" gemisini kaçırır. Onu düşündüğünün tersine, sevgiyle, "anlamsız kızım, küçük rezil" diye adlandırır.

Daha sonra düşmanı olacak bir arkadaşından söz eder: "Rokha'yı sevmediğini söylemene pek sevindim. Ben de sevmiyorum onu... Korkunç kıskancım, rezil! Üç ayaklı masa, senin üç erkeği sevdiğini çağrıştırıyor. Bunlardan biri benim, ötekinin adını bildiğimi sanıyorum, peki üçüncüsü kim?"

Neruda'nın mektupları tanınırken Albertina'nınkiler tanınmadan kaldı. Bu eksiklik yaratmakta ve bilmece oluşturmaktadır. "Tümüyle sefil biri değilim, sevgili küçüğüm, sana yaptığım her türlü iyiliği ve kötülüğü anlıyorum; bunu sana, seni daha çok sevmek için bile bile, aynısını bana yapmaman için yaptım." diye yazarken ne demek istemektedir? Bu paragrafın dayandığı temel nedir? Bilmece? İşte tek yönlü mektuplaşmanın aksilikleri!

Sınavlar şairin karşısında korkunç gözlerini dikmiştir: "Hemen hemen hiç çalışmadım, öldürücü bir tembellik, sonsuz bir nihilizm yakamı bırakmıyor." diye yazar 17 Mart'ta. Hemen ardından ruhsal durumu tersine dönmüştür: "Öyle mutluyum ki, bir başka yılı birlikte geçiririz.

Bu sevinç kısa zamanda yiter. "Sevgili küçük"ünde başkalarından daha fazla umut kırıcı bir şey keşfeder: Katı yüreklilik. O zaman bunu yüzüne vurma isteği duyar. Cadı, kurbağa, ahtabot, örümcek (onu adlandırmadaki ne incelik ama!) Görünüşe bakılırsa Albertina hastadır. Şair bir yaradan söz eder. Körkütük sarhoş olasıya içmektedir. "Dün akşam eve dönerken sa-

na yazdım, sarhoştum. Mektubu açmak istemedim. Ne yazdığımı bilmesem de sana gönderiyorum, artık bana anlatırsın."

Fırtınası gittikçe artan bir ilişki. Pablo, Albertina'nın yeni yılını tuhaf bir biçimde kutlar: "...Senin için fazla bir anlamı olmasa da sonsuza kadar unutulacak, yüreğimden kovulacaksın. Çünkü kötü bir can yoldaşı oldun ve ben acı bir biçimde zeki ve iyi olduğunu sanarak yanıldım. Sevincin yoksa, yeni yıl sana sevinç getirsin."

Kısa süre sonra durum tersine döner. Önce Albertina Neruda, sonra da Netoşa Neruda diyerek ardı ardına mektup gönderir. "Yalnız solucan" tepki göstermez.

Ona Valparaiso'dan yazar, hemen gelmesini ister, çünkü kulağına fısıldayacağı, bilmediği çok şey vardır, bunları ağzından şimdi duyması tek fırsattır. Sonra aynı gün öğleden sonra adını kum üzerine yazacağını bildirir. Numara çekmeyi unutmaz. Bir gün, on saattir gözlerinin görmediğini yazar. Bir başka gün her zamankinden daha fazla takma adla ödüllendirir onu: "Solucanım, oyuncağım, canım, ateşim, gelinciğim, arım, mühre boncuğum, kötü kız, neden kızıyorsun bana?... Ceza yazısı gibi mektuplar yazıyorsun."

Neruda Temuco'dadır, on beşinci mektubunu (sonradan uzmanlar tarafından numaralandırılmışlardır) La Manana gazetesinin başlıklı kâğıdına yazar ve birkaç pezosluk bir ücretle iki öğrenciye ders verdiğini bildirir. Yoksulluğundan yakınır ve ondan sadece "iyi değilim" dememesini rica eder. Hemen ve ayrıntılı bir biçimde bacağındaki ağrıları ayrıntılarıyla anlatmasını ve aldığı ilaçların, kalçadan ve damardan vurulan iğnelerin hangileri olduğunu belirtmesini ister. Son gönderdiği fotoğraf hoşuna gitmektedir. Değerli yüzünün üstündeki şemsiyeyi çok sevmektedir. "Bacağın değişmiş, daha da şişmiş ve bende dayanılmaz bir istek uyandırıyor. Büyükannen Amanda Hanım ailen için lahana yemeği yapmak zorunda olsa bile çalışma, ayakta kalma!"

Bazen, birdenbire kendisini çok sevindiren bir mektup alır. Ancak onu yeniden kendisine yanıtlamakta tez davranmamakla suçlamaya başlar. Bu keyfini kaçırmakta ve yaralamaktadır. "Bu, benim seninle konuşurken senin başka şey dü-

şünmen gibi ya da duvara konuşuyormuşum ve sesimi duymuyormuşsun gibi bir şey. Gururlu olduğumdan, bunlara öyle duyarlıyım ki!"

Bu dönemde konuşkan olmayan sevgilisini ilgilendireceğini düşündüğü, o sıralarda okunan kitapları ele alan bir kitap yayınlanır: "Jean Christophe eline geçti mi? Okumaya zamanın olursa düşündüklerini bildir."

Yazın, bir pazartesi günü, Temuco'dan yazar, ikisinin güzel bir beceriksizlik zincirini inatla ürettiklerini bildirir: "...Sevgi olmasaydı, zincir ikimizden birini asmaya yeterdi." Ailesiyle ilişkileri kötüdür. "Yukarıda, odamda kaldım, yemek için aşağı inmedim. Böylece, haketmediğim halde, aile içinde adım yabaniye ve huysuza çıktı... Burada genç, dul, çok donuk, bir yerlerde hiç kimseyle ilişki kurmadan yaşayan kuzinem Charlotte'a benzetiyorlar beni hep. Aslında adımımı bu kasabaya attığımdan beri, önüne geçilmez üzüntü ve sıkıntı bunalımları yakama yapışıyor." Ardından şaka yapar: "Küçük tutsak mı edildi yoksa? Zayıflama. Ye, gül, gez. Bir nişanlın var mı? Ah! Bu çok gerekli. Biliyorsun, benim nişanlım yok, mersinbalığı gibi cılızım. Okuyor musun? Sana kitap göndereyim mi karaböcek?"

37. Ayrılıklar

"Dün kırda harika bir gökkuşağı gördüm. Yakında komşu kasabaya gidecek ve bir kitabın düzeltmelerini yapacağım. Sen çalışıyor musun? Çalış. Unutma, yaz bana bugün."

Sınavlar şairin saplantısıdır: "...Ekonomi politikte düzeyim yüksek değil." Elinde şubatın ortasından önce okumayı düşündüğü birkaç kitap vardır.

Bu döneme doğru, yazın bindirmesiyle heyecanlandırıcı bir söylenti taşralara yayılırdı: Macarlar geliyor. Bu, çingenelerin yakındaki bir düzlüğe çadırlarını kurdukları anlamına geliyordu. Neruda orada yarı eğlenerek, yarı etkilenmiş olarak dolaşırdı. Genç çingene kızlarıyla oynaşırdı. Falını okusunlar diye onlara elini uzatırdı. Her zaman olduğu gibi, falında umud ettiği uzun ve mutlu bir yolculuk ve bir kadın çıkardı. Konaklama yerini ziyaretini anlattıktan sonra "O kadın sensin

kuşkusuz." diye yazar Albertina'ya. Orada bir nazarlık edinir. Kendisinin doğru yolda kalmasını sağlayacaktır. Sarı bir köktür. Şair onun büyü gücüne inanır ve yanından hiçbir zaman ayırmayacağını belirtir: "Çünkü dün boşu boşuna uzun zamandır beklediğim bir havale aldım."

Yağcı böcek, ki yağcılıkla bir ilişkisi yoktur, yalnızca iki şeyle uğraşıyor gibi görünmektedir: Başağrısını ve kendini düşünmek. Kendisi böyle bir tanımlamaya inanmaz: "Yemiyorsun, dışarı çıkmıyorsun, konuşmuyorsun, tartışmıyorsun, okumuyorsun, durumunu düzeltmek için hiçbir şey yapmıyorsun, sinemaya gitmedin, postaneye gitmiyorsun, sigara içmiyorsun, bir tek ilginç kızla karşılaşmadın, motosikletli arkadaşın sana yazmadı, gazeteler okunmadı sana, bir tek ziyarete gitmedin, olacak iş mi? Sırlı çocuk!"

Temuco'da Marisol'u görmez mi? Bazen, o kadar da acıklı değildir durum. Bulutsuz günlerde Macho adasını uzaktan görür. Kara deniz kurtları ve yunuslar başlarını göstermektedirler. Daha sonra sınavlara girmeyeceğini bildirir. Bu arada kendisinden daha mutsuz biriyle karşılaşır: Albertina'nın kardeşi. Ona kalırsa, "hasta bir iradesi vardır ve çok utangaçtır." Aslında Neruda, ailenin geri kalanının saplantılı engellemesiyle karşı karşıya kalan Albertina'yla ilişkisinde destek olması için Ruben'i etkilemek ister.

9 Ocak'ta, Santiago'daki Amunategui Sokak, 733 numaradaki evinden yazarken yeni kitabının yayınlanmasına şöyle bir değinip geçer: "Yarın sana göndereceğim, umarım eline geçer." Hepsi bu kadardır. Söz konusu olan kitap, *Yirmi Aşk Şiiri ve Bir Umutsuz Şarkı*'dan başkası değildir. Yeniden Temuco'da, 6 Şubatta pul alacak parası olmadığından bazı mektupları gönderemediğinden yakınır. Durumu çok değişik aydınlatan birkaç satır ekler: "Son çare olarak tozluklarını takmış Rokha ve Ruben'le zorunlu bir turneye çıkmak." Bir seferinde, birincinin hesabı ödemek için ikinciyi Temuco'daki bir pansiyona rehin bıraktığını duymuştum.

Para, para, o Büyük Diktatör, durmadan kafasını kurcalamaktadır. Para edinmek için bir yığın yol dener. Ülkede dar bir ortamda çoktan tanınmış bir şairdir, ancak ilk kitabını ya-

yınlayabilmek için borçlanmak zorunda kalmış ve kol saatini bırakmıştır. Telif hakları neredeyse hiç yoktur. Albertina'dan "canını verip para bulmak için" Ruben'le açıkça konuşmasını ister. Planı -ki Neruda hep planlar- üçünün birlikte yurtdışına gitmeleridir. Seraplar günden güne yiter. Ancak o yolculuğun gerçekleşmesi için ayak diretir. Albertina, onun başına kaktığı bağımsızlık içinde kalmayı sürdürür. Bir buluşma saatinde bir öğrenci şenliğine katılır ve şair, "yılan gibi pansiyon arkadaşlarınla gezerken en yakın arkadaşını unutan hastalıklı" diyerek onu alaylı bir biçimde kınar. Güneye kendisiyle birlikte bir yolculuk yapması için yalvarır. Bütün yaşamını ayrıntılarıyla anlatacağını söylerek onu ayartmaya çalışır: "İlk gece Ancud'da, yıldızlar altında birlikte uyuyacağız."

Ardından özellikle babasıyla arasının bozulması gelir. "Kızkardeşim, annem ve babam kısa süre önce buraya geldi; bu süre içinde onları neredeyse hiç görmedim, gittiklerinde de uğurlamaya gitmedim. Anlarsın ya, tam bir kopuş. İyi ki annem bana elbise almıştı, yoksa beni tam bir bulaşık bezi gibi bulacaktın. Güzel bir elbise, zebra gibi çizgili." Çok içmektedir: "Şu sıralar her akşam içki alemlerine koşuyorum." Şilililere özgü "curaeras" sözcüğünün yanına iki şişe ve bir bardak çizer. Sarhoşlukları duyarlığını kamçılamaktadır. Odasına varınca duygululuğu artar, yatağına girer ve uzak, duyarsız portreye uzun uzun ve kararlı bir öpücük gönderir. Bu mektupta edebi bir yan vardır. Bu yan, daha sonra bir süre Latin Amerika edebiyatının niteliği olan mucizeler yaratma gücünü ya da büyülü gerçekliği sözcük oyunları arasında gösterir. "Bundan daha yirmi gün önce, şaşıracaksın, mucizeyi belgelemek üzere öpücük cama yapışıp kaldı..."

Küçük öğrenci odasında onun birçok fotoğrafı bulunmaktadır. Onları kesinlikle gerekli görür. "Odamdan kesitler" diye adlandırdığı resimler gönderir. Her birinin yanına, yeterince belirli değillermiş gibi açıklamalar koyar: yatak ve resmin için duvar köşesi, saksı ve lavabo. Aynanın üstüne onun siluetini çizer. Yanına çingenelerin verdiği nazarlığı koyar. Elbise fırçası. Öylesine çok yazdığı için boşalmış hokka. Pipo. Çocuklar için yapılmış tahta at. Perdeli büyük bir kapı.

Yakınmalar yakınmalar: "Beni unutmayı düşünmekte haklısın: dost olunmayı haketmiyorum... İş çok kötüye gidiyor, düşündüğümden de kötüye... Sana yeni yıl dolayısıyla da, ama acı bir ayrılık mektubu yazdım. Gerçekte bu kötü dönemde tek dayanağım sensin. Kahrolan varlığım için aşkı inkâr etmek zor, seni sevdiğimi unut ve açıkçası, yaşadığım sefaletten, saçmalıklardan uzak kalmanı istedim."

İstisna olarak yazı makinasıyla yazılmış yeni bir mektup: "Büyük bir daktilo yazıcısıyım sanırım, bunun için sana onunla yazıyorum. Makinayla daha kolay yalan söylendiğini düşünüyorum. Bütün öğleden sonraları, aldığım mektuplara D. Augusto Winter'in makinasıyla yanıt yazıyorum. Şimdi "itraz" (itiraz yerine) yazdığımı görüyorum ve bu beni çok üzüyor." Aynı mektubu yazmaya, "Albertina, sen kötü bir kadınsın, bana hiç yazmıyorsun" diyerek başlar. Şiirle dolu kartlar gönderir. Yaşamın tadını açık havada çıkartmaktadır. Tepelere koşar. Ceplerini fındık, copihue (Şili'de yetişen bir çiçek), boldo (Şili'de büyük bir meyve ağacı) meyvesi, mersinle doldurur. Denizle de arası iyi değildir. Pasifik çok serttir. "Denize bir şey anlatma, deniz düşmanımdır" diye yazar ona. "Yüzerken ona bağıra bağıra küfrediyorum, beni boğmaya, dövmeye yeltenıyor öfkeyle."

O dönemde *Sonsuz İnsanın Girişimi*'ni yazar. Chilo'ye yolculuğa hazırlanır. Orada öğretmenliğe başlayan Ruben'le görüşecektir. Ekim ayının sonunda Ancud'a gitmeyi düşünür. Albertina ona bazen daha anlamlı mektuplar yazar. Şair ise onu her şeyi terk edip gelmesi ve kendisiyle birlikte yaşaması için sıkıştırır. "O berbat okulda tükenmeni istemiyorum, seni sevdiğim gibi genç ve güzel kalmanı istiyorum ve daha mutlu olman için bunu dikkate al." Bu tasarıları gerçekleştirmek için paraya gereksinimi vardır. Ona sinema işine el atmayı düşündüğünü bildirir.

Matbaaya vermek üzere kitabını bitirir. Yakında yayınlanacak *Caballo de Bastos* (Sinek Valesi) adlı bir derginin yazıişleri müdürü olmaktan gurur duyar. Yola gelmez bir gecekuşudur. Bazı günler hiç yataktan kalkmaz. Akşam saat sekizde ona yatağından yazar. Sonunda yayıncısından biraz para gelir.

Anında harcar. Artık güzel bir masası vardır. "Masamın olmayışı yazamamamda büyük bir nedendi." Albertina ona mektuplar gönderdiğini, ancak eline geçmediğini yazdığında bütün mektupların, özellikle yazılanların yerine ulaştığını yazarak alaylı bir yanıt gönderir. Onu bekleyen odanın güzelliğini över: yeni yastıklar, üstünde oturmak için küçük bir hasır sıra, Luca adını verdiği ve her akşam söyleştiği gerçek bir kaplumbağa... Onunla söyleşisi sırasında Albertina'nın gönderdiği yanıtlardan daha fazla yanıt almaktadır. Puroların jelatin kağıdını sever. Ona köpek resmi olan bir tablo gönderir. Bunun üzerine kaplumbağa kıskançlıktan çatlamış ve öfkeyle Totila Albert'in heykeli üzerindeki kitabı yemiştir. Ortak arkadaşları olan, Almanya'da okuyan Yolando Pino'yu, *Sonsuz İnsanın Girişimi, Caja de naipes* (Kart Kutusu) ve *Alacakaranlık* adlı kitaplarının baskıda olduğu konusunda bilgilendirmesini ister. Ayrıca, on gün sonra çıkacak dergisi *Sinek Valesi*'ne kendi şiirlerinin yanısıra Alman şairlerin şiirlerinden de göndermesini isterse iyi olacaktır. Mektubunu bir öpücük ve kaplumbağanın bir hırlamasıyla bitirir.

22 Şubat 1926'da Ancud'a gittiğini bildirir. Yenilik, "Makak Ruben"in yanısıra Rokha'nın da orada olmasındadır. "Onları kaldıkları üçüncü sınıf otelde bıraktım."

Ondan sonraki mektup tam bir patlamadır. Acı bir biçimde ağzı açılan mektuplarının neden yeni posta yasasına göre Santiago'ya geri geldiğini sorar. Şili'de askeri bir diktatörlük iktidardadır ve mektupların açılması olağanlaşmıştır. "Yüreğimizdeki bu gizli şeylerin yabancı ellere düşmesine kafanı bile yormadın. İyi, senin hakkında her türlü şeyi düşünüyorum. Temuco'dan, Osorno'dan, Puerto Montt'tan yazdığım mektupların başına aynı iş gelmiştir mutlaka. Albertina, aslında zaman geçti ve sen eskisi gibi değilsin artık."

Birkaç gün sonra hava tümüyle değişmiştir. Büyük bir sevinç içinde Milli Eğitim Bakanlığı'nda bir karar imzalanmıştır. Fransa'ya Fransızca bilgisini derinleştirmek üzere gönderilecektir. Yandan çekilmiş bir resmini göndermesini ister. Kendi gölgesinin yardımıyla bunu nasıl yapacağını açıklar.

38. Bohemlik bunalımı

Eğitim Enstitüsü'ndeki şairlerin Şili Üniversitesi'nin ana binasında toplu şiir okuma dönemidir. Bu toplantılara özellikle P. Neruda, Julio Benavides, Victor Barberis katılır. Bunlardan Barberis, daha sonra Curico Lisesi'nde Fransızca öğretmenim oldu; aynı kuşaktan okul ve edebi coşku arkadaşı, *Alacakaranlık* adlı küçük bir kitabın genç şairinin dizeleriyle beni ilk tanıştıran kişidir. Büyük bir sarsak çocuk olan, veremin kısa zamanda mezara götürdüğü Romeo Murga'dan da dizeler okurdu.

Şair Neruda'ya pek çok istekte bulunulur. Echaurren Sokağı, 330 numaralı ev, genç kız temsilcilerinin şairden okullarında şiir okumasını istemek üzere uğrak yerleri olur. Onu defalarca şeker kasasının gece lambası masası yerine geçtiği bir odada, ayaksız bir somyada bulurlar. Şair kibardı. O kızlardan birinin adı Laura Arrue'ydi, 1 numaralı ortaokulda yatılıydı. Genç Neruda, Penoflor'daki bu okula ziyarete gitmişti. Oraya gitmek için sabah saat sekizde trene biniyordu. Malloco'da iniyor ve dört atın çektiği bir vagona biniyordu. Neruda, 1924 yılında Laura Arrue'ye yeni yayınlanmış *Yirmi Aşk Şiiri* kitabından birini hediye ederken, "Onu döşeğinin altına sakla; teyzelerin seni yakalamasınlar, yoksa yırtarlar" öğüdünü verir. Doğu'ya gitmeden önce onu *Sonsuz İnsanın Girişimi*'nin bekçiliğini de vermiştir.

Daha sonra Laura Arrue kısa boylu, esmer, Arokan kökenli, yumuşak huylu, iri kara gözlü, posta görevlisi Homero Arce'yle evlendi. Homero, emekliye ayrıldıktan sonra, ömrünün sonuna kadar Neruda'nın sekreterliğini yapmıştır. Son yirmi yılında yazdığı kitapların büyük bir kısmını yazı makinasına geçirmiştir.

Neruda, ona teşekkür etmek için "Arce" adlı şiirini *(Kara Ada Şiirleri)* yazmıştır:

"Burada, bir kez daha teşekkür ediyorum sana
Benim ömrümü yaşadın seninkiymiş gibi
Teşekkür ediyorum iyilikler,
Dostluk ve açıklık için

Bana verdiğin para için ekmeğim yokken,
Bu el için, ellerin için, ellerim yokken
Ve şiirimin dirildiği her iş için
Teşekkür ediyorum çalışkan tatlılığın için."

Genç kızlar onu ararlar, ama o hoşnut olmaz. Bütün yaşamında her şeyin onu bunalttığı bir dönemdir. Bohemlik kendi kendini avutmadır, çözüm değildir. Gecenin bu bulanık, şarapla taçlanmış krallığı; dişinin ve erkeğin bütün dumanları, bağıra çağıra yapılan sohbetler, 'sarhoşun keyifli kahkahaları" arasında bu soluk soluğa dansı artık bir son bulmalıydı. Fazladan bir şey aramayan bu yeniyetmenin şişeler arasına yerleştiği kahvelere takılan orospularla kurduğu geçici ilişkiler de bunun içindeydi. Başlangıçta "gözüpek yararsızlıkta söyleşiler" kendisini çekse bile bitmeliydi artık. Hayır, hayran olduğu o Rojas Gimenez gibi olmayacaktı sonsuza kadar: "Tam deli, bir kadehte dumanı / bir başkasında aylak yumuşaklığını kaldırarak / iniş yokuş gitti / şarap kendisini sürüklemiş gibi / en uzak bir bölgeye."

Onun ölüm haberini alınca aynı şeyin kendi başına geleceğini düşünür. Anımsar: "Acı renkli şişeler arasında / anason halkaları ve mutsuzluklar arasında / ellerini kaldırıp ağlayarak / uçarak geliyorsun."

Yine çok sevdiği arkadaşlarından biri olan, aşk yüzünden canına kıyan Joacquim Cifuentes Sepulveda gibi olmak da istemez. "1810 yılında bir yurtsevere benzerdi; kibar, solgun, yağmur altında önder yüzlü, ölümün süvarisiydi."

Bu türden bir cana kıymaktan kaçınmak için de Şili'den ayrılması gerekiyordu. Arkadaşlarının intihar ettiklerinin bilincindedir. Onlar için ağıt yakmaktan kılpayı kurtulmuştur. *"Ausencia de Joacquim"* (Joacquim'in Yokluğu) adlı şiir, Yeryüzünde Konaklama'nın birinci bölümünde bulunmaktadır: "Onu ölümüne koşarken görüyorum yine şimdi / ve arkasında bu dönemin kapanan günlerini duyuyorum." Joacquim'in kaçmadığından, ölçüsüz gecelerden, sürekli solgunluğundan, ayakta kalmanın yasalarına "boyun eğmez ruhunun" alışkanlıklarından kaçması gerekmektedir.

Hayır, "Sıska Sıçan"[5] onu ağzı açık bırakır. Bir taverna ustası, bir küfür kralı, şarap havarisi gibi, öğrencilerine sözümona sömürgelerde doğmuş Avrupalı erkekliği dersini veren biridir. Erkek içmek, düzmek, kurulu düzene meydan okumak için doğmuştur. İlkel anarşist bir yanı vardır. Kendisini hırsızlardan, dolandırıcılardan ayıran sınırı açıkça çizemiyordu. Korkunç ve boğucu bir aşiretçiliği vazediyordu. Parlak bir dil kullanıyordu. Aşağılayıcı sözlerin ustasıydı. Tarihin bütün lanetlilerinin mirasçısı, yasadışı, keskin çizgileri, şimşek gibi cümleleri iyi kullanan, bireyci bir inkâra dönüşen uçurum bilimini elinde tutan yarı cahil, yabani ve yarınsız biriydi.

Neruda'da üstün bir yaratıcı irade vardı. Varlığının böyle, boşu boşuna tükenmesine izin vermeyecekti. Açlıktan ölünen ve düzensiz gece yaşamı ortamında yaratıcı düzene can atıyordu. Saygı duymak ve sonuna kadar götürmek zorunda olduğu, içinden fışkıran şiir mirasının sahibi olduğunu biliyordu. Har vurup harman savuramayacağı gizli bir hazinenin mirasçısıydı.

Ayrıca, Albertina'yla olan aşk ilişkisi çok güçtü... Temuco romansı bitmişti. Bir kadından ötekine fırıl fırıl dönüyordu. Girişkendi, arkadaşları vardı, ama kalabalık içinde kendini yalnız duyumsuyordu; karnı aç, başıboş dolaştığı sokaklarda yolunu yitirmiş gibiydi. Kitaplar okuyor, yazmak istiyor, "sen okuyucu olana kadar / dalga ağzınla şarkı söyleyene kadar." "ruhun madeni"ni çıkarmak istiyordu.

39. El işçisi gibi çalışan bir tembel

Şiir yazmanın doğmayı sürdürmek demek olduğunu, kurtuluşu olmayan, neşeyle aradığı bir meslek olduğunu düşünüyordu. Yaşamın "çatlak tavanı" vardı, "ama deliklerinden yıldızlar görünüyor"du. Hayır, yitip gidemezdi. Yitip gitmeyecekti. Her şeye karşın var olacaktı.

Albertina'nın kendisine verdiği her türlü acıya karşın, en önemli olan şey kitaplarıdır. Sorun, bir yayıncı bulmaktır. Carlos George Nascimento'ya bir gün Neruda'yla ilk karşılaşması sorulur: "O zamanlar acemi bir yayıncıydım. Eduardo Barri-

(5) Şili'de eski bir okul kitabı kahramanı.

os'un El hermano asno (Eşek Kardeş) adlı kitabını yayınlamıştım ve bana "Pablo Neruda takma adını kullanan rahat, alçakgönüllü genç gelip sizinle konuşacak. Büyük bir şair olacak. Bir gün kendisinden söz ettirecek. Onu gözden yitirmeyin..." dedi. Onu gözden yitirmedim. Onda açıklayamadığım bir şey vardı. Sıska ve çok solgundu, çok az konuşuyordu, ama her zaman öyle rahat ve güvenliydi ki, beni kitabını istediği boyutta yayınlamak gerektiğine inandırdı: büyük boy, kare olacaktı. Hiç de tasarruflu değildi, çünkü çok kâğıt yitiriliyordu. Ama görüyorsunuz ya, öylesine sıska ve sessiz olmasına karşın istediğini elde etti."

Daha çok genç olan şair, edebi etkinliği, su geçirmez bir bölme gibi görmemektedir. Edebiyat, birinden ötekine geçebildiği odaları bulunan, her birine umut verici mesajdan başka bir şey de bıraktığı ev gibidir. Yirmi yaşından önce edebiyat eleştirisi denmese de, bol bol kitap yorumları yapmıştır. Claridad'da Sachka takma adıyla yazar. Leonidas Andreiev'in anlattığı, Sacha Pagodin'in Romantik Öyküsü bunlardan biridir. Bütün edebiyatlara dikkatli birinde sık sık keşfin hayranlığını ve coşkusunu dile getiren okuma notları yazarı olarak elbette burada çizgisini bulmuştur. Carlos Sabat Ercasty'nin kendisini etkileyen *"Poemas del hombre: Libros del corazón, de la voluntad, del tiempo y del mar"* (İnsanın Şiiri: Yüreğin, İradenin, Zamanın ve Denizin Kitapları) adlı yapıtı yorumlar. Gabriela Mistral'ın yeni yapıtı *Desolación* (Yıkım) karşısındaki hayranlığını dile getirir. Daha sonra, Ağustos 1921'de, Juventud'un 15. sayısında, Manuel Rojas'ın şiirleri üzerine övgü dolu bir yargıda bulunur. Joacquin Cifuentes Sepulveda'nın *"La Torre"* (Kule) adlı yapıtı üzerine sıcak sözler eder. Claridad'ın her sayısında Neruda'nın yeni yayınlanan kitaplar üzerine çeşitli okuma notları bulunmaktadır. Temmuz 1923 tarihli, 95. sayıda Ruben Azocar'ın *La Puerta* (Kapı), Salvador Mirto'nun *Serenamente* (Serinkanlılıkla) ve Manuel Chávez'in *El Silbar del payaso* (Palyaçoların Yuhaları) adlı şiir kitaplarını yorumlar. Daha sonra kendi bölgesinden bir şairi, Gerardo Seguel'i yorumlar. 1924 yılında Aliro Oyarzun'dan ve Tomas Lago'dan söz eder.

Yirmi iki yaşına basmadan önce Claridad dergisine 108 yazı yazmıştır. El Mercurio ve La Nación gazetesinin kitap eklerine, Zig-Zag, Atenea, Juventud, Educeción, Dinamo, Ali Baba, Renovación, Abanico (Quillota'da), Quimera (Ancud'da) adlı dergilere yazar.

Bu adamın girip çıktığı, asıllarından biri olarak gördüğü odalardan biri de çeviridir. Büyük yazarların yapıtlarının İspanyolca'ya çevrilmesiyle çok ilgilenmektedir. Mayıs 1923'te hep hayran olduğu bir şairin, Walt Whitman'ın bir çevirisini övgüyle karşılar. Çeviriyi ABD'de profesörlük yapan Şilili Torres Rioseco yapmıştır. Rainer Maria Rilke'nin Malte Laurid Brigge'nin Defterleri adlı yapıtını çok sever; bazı parçaları çevirerek Claridad'ın Ekim-Kasım 1926 sayılarında yayınlar. Aynı biçimde Marcel Schwob'un *Uyuyan Kent* ve *Yeryüzü Yangını* adlı şiirlerini çevirir.

Seçilmiş parçalar alanında çalışır ve bütün ömrü boyunca dostça saçıp savuracağı önsözler yazar. 1924'te yine kendisinin giriş yazısını yazdığı, Anatole France'tan Seçmeler'i Nascimento yayınları arasından çıkar.

Kendini tembel bir hayvan olarak gören şair, üretken bir işçi gibi çalışmaktadır.

40. Yazarlar ve filler

Asıl ödevi yazmaktı. En önemlisi, yapıtlarını oluşturmaktı. Neruda, her gün yemek yeme güvencesi olmadan, ters etkili her türlü romantik kuramlara karşın bu biçimde yaşamanın yaratıcılığının gelişmesine elverişli bir ortam olmadığını düşünüyordu. Üstelik, yalnızca kendisiyle değil, ülkenin sefaletle, genel anlaşmazlıklarla ve yöneticilerin güvensizliğiyle karşı karşıya kalan yazarının yazgısı ve durumuyla da ilgilenmek zorundaydı. Ama aynı zamanda edebiyat insanlarından sorumluluk ve dayanışma istemek gerekiyordu. Bunu kanıtladı. Bu anlamda gösterdiği tavrın kanıtı yazılı olarak bulunmaktadır. Gerçekten de 8 Ekim 1921 tarihinde, Claridad'da *"De la vida intelectual en Chile"* (Şili'de Düşünsel Yaşam) adlı bir yazı yayınlar. Carlos Vicuna Fuentes adlı, siyasal düşünceleri yüzünden işinden atılan bir pro-

fesörü savunmak istemeyen Şilili bir yazarı acı bir biçimde eleştirir.

Neruda, meslektaşlarından nefret eden yazarın tersiydi. Yüreklendirmeden yana bir sevgisi vardı. Gözü tuzakta olsa da övgüye eğilimliydi. Eylül 1921'de, Juventud dergisinde Şilili Şairlere Çağrı'sı yayınlandı. Talca'da hapsedilen Joacquin Cifuentes Sepulveda'nın kurtulması için savaşım vermelerini istiyordu: "...Dostlar, yargıçlar onu işlemediği bir suçtan dolayı güneş görmeyen, havasız yere kapattılar. O suçu işlemiş olsa bile o bir şair..." On yedi yaşında yasaya karşı bir ayrıcalığı iç temizliğiyle ilan etmiştir: şair olmak, ceza almamak için yeterli bir nedendir.

Meslektaşlarının işini desteklemeye ilişkin doğal eğilimi öyle büyüktü ki, yazarları övüyordu, ama bunlardan bazıları daha sonra bunun karşılığını kezzap yakıcılığıyla vermişlerdir.

Aynı dergide, 16 Aralık 1922'de Pablo de Rokha'nın *Gemidos* (İnlemeler) adlı dev boyuttaki kitabı üzerine de çok övgülü bir yorum yayınlamıştır. O ise zamanla onun saygınlığını düşürmeye yönelik bir kitapta, yuvarlandıkça büyüyen bir ateş gibi patlayacaktır. Neruda, Haziran 1924'te, Defensa de Vicente Huidobro (Vicente Huidobro'nun Savunulması) başlıklı bir makale yayınlar. O da, on yıl sonra yankı uyandıran kampanyalar sırasında ona saldıracaktır.

İspanya'dan döndüğünde kendisiyle uzun uzun söyleştim. Edebiyat ortamını Darwin ormanından daha kötü bir şeye çeviren, büyüklüklerini rakiplerini dışlama üzerine kuran bazı yazarların benmerkezci eğilimlerini terk etmenin gerekliliğinden söz etti. Hayır, edebiyat yaşamı ne dinozorlar ve gliptodontlor, ne de zürafalar ve kanaryalar arasındaki savaş olabilirdi. Köpek kavgası ya da at yarışı da olamazdı. Kahrolsun edebi bireycilik ve şiirin saldırgan tekelcileri! Bütün insanların yeryüzünde yaşama hakları olduğu gibi, bütün şairlerin de barış içinde birlikte yaşamalarına geri dönelim. Filler gibi olalım! diyordu. Öylesine büyük olmalarına karşın hepsi de ormana sığmakta! Yazarları dayanışmaya, şairleri barışa çağıran bu sözlere birisi kaba bir biçimde yanıt verdi. Ona göre Neruda fil kompleksi içindeydi. Düşüncesini yeniden, çok ciddi bir biçim-

de açıkladı: "Kendisine aldırılmayan yazar, acımasız bir dönemde pazar koşulları yüzünden köşeye sıkıştırılan kişi, genellikle çığırtkan kalabalık ortasında güvercinlerini salarak malıyla rekabet yaratmak için pazara çıkar. Akşam alacasıyla kanlı şafak arasında can çekişen bir ışık umutsuzluğunu besler ve tehdit eden sessizliği ne pahasına olursa olsun bozmak ister.

Ben ilkim" diye bağırır. "Tek kişiyim" diye yineler bitmek bilmez bir bencillikle. Tek de kalmıştır. Ve herkes onu dinlemekten bıkmıştır."

41. Adalara doğru

Çalkantılı ve dizginsiz bir ilkgençlikten sonra uslanma saati gelmiştir. Kendisini baştan çıkaran hayaletlerin peşinden koşmaktadırlar: Alberto Rojas Gimenez ve Joacquin Cifuentes, Sıska sıçan. Ruben Azocar çok değişikti. Onlar kadar neşeli ve nükteciydi (bir bardağı gitara dönüştürmüştü) ama sorumsuz biri değildi. 1922'de İspanyolca ve felsefe öğretmenliği sınavına girer ve kazanır; Ancud lisesine atanır. Neruda'yı Chiloe'ye götürür: "Adalara doğru dedik" Ruben, Mart 1923'te Gabriela Mistral'i de işe alan Jose Vasconcelos'un daveti üzerine Meksika'ya gider. General Mackenna Sokağı'ndaki bir "cocinaria"da(6), kızartma kokuları arasında büyük vedalaşmalar. Hesabı ödeyecek paraları olmadığından yeleklerini rehine bırakırlar. Ruben Azocar Mayıs 1925'te Şili'ye geri döner. Peru polisi Callao'dan geçerken onu tutuklar: solculuk yapmakla suçlanıyordu. Lima hapisanesinde 21 gün yatar. Valparaiso'ya "Seju-Maru" adlı bir Japon gemisiyle ulaşır. Onun başına gelenden haberli olan yolcular gemide bol bol para toplarlar. Santiago'ya geceyarısı ulaşır. Mapocho garından Bandera ve San Pablo'nun köşesindeki Venecia barına gider. Arkadaşlarını aramaktadır. Bulamaz. "El Jote"ye gider. Her zaman gittikleri barları ve lokantaları dolaşır. Dönüşünü kutlamak için giriştiği gece araştırması tam bir başarısızlıktır. Hiç sıcak olmayan bu karşılama karşısında hırçın, üzgün, Bandera'da yürümektedir. Birden katedralin köşesinde Neru-

(6) Bir halk lokantası.

da'nın geldiğini görür. Yalnızdır. "Venecia"ya dönerler. Birkaç yıl sonra yeniden kavuşan iki dost için gece bayram olur. Sabahleyin saat dokuzda dipdinç Eğitim Enstitüsü'nün yolunu tutarlar.

Neruda, *Yirmi Aşk Şiiri* kitabı olağanüstü bir yankı uyandırsa bile, olanaksızlıklar içinde yaşıyordu. Görünüşte olanlara karşın şair sıkıntının ağırlığı altında bunalırken bütün bir yaşam düzeninin bunalımda olduğunu biliyordu. Ömrünün bir aşamasının son bulduğunu ve bir başkasına daha ciddi bir biçimde girmesi gerektiğini düşünüyordu. Gönül işleri iyi gitmiyordu. Kitabının basılıp çıkmasına karşın, şiirde bir dönemece girmek zorunda olduğuna inanıyordu.

İşte o sıralar Ruben'in onu Ancud'a daveti çıkagelir. Ruben İspanyolca öğretmeni olarak atanmıştı. Concepción'da bir mola verirler; Azocar, ailesini ziyaret eder, Neruda da Albertina'yla görüşür. Orada *Kule* adlı kitabın şairi Joacquin Cifuentes Sepulveda da vardı. Onları Pantagruel ve Gargantua'ymış gibi karşılar. İkinci konaklama Temuco'da olur. Neruda, babasıyla bağırıp çağırarak tartışır. Neden bırakıyordu eğitimini? Jose del Carmen gerçek yanıtı kavrayamazdı. Şair mesleğini yerine getirmek isteyen bir insanı anlamak çok zordur. Bu düşünceyi aklı alınıyordu.

Daha sonra Neruda, Ancud'a, Nilsson Oteli'ndeki arkadaşının yanına gider. Dilenciler kral olmuşlardı. En iyi ne varsa onu yiyorlar, Santiago'daki sefil çeteyi anımsıyorlar ve onlara torba torba deniz ürünleri gönderiyorlardı. "Dört yöne / istiridyeler fırlatıyorduk" Neruda orada *Yerleşik İnsan ve Umudu* adlı kitabını yazar. Ruben'e yazılı kağıtlarını okumada, öğrencilerinin çalışmalarını düzeltmede yardım ediyordu. Birkaç gün içinde özenli bir sekreter olmuştur. Akşamleyin biri kaptan, öteki de liseli oluyor ve Ancud'daki "Silahlar Alanı"nda kahramanlık dizeleri okuyorlardı.

"Ayın kaptanı don Gabriel
ve Çiçek'in lise öğrencisi don Gabriel
ayışık bir akşam birlikte çarpıştılar
bazı çiçekli gözlerin parıltısı yüzünden."

Ruben"in iri gözlü esmer bir genç kız olarak anımsadığı Alicia, Pablo'ya aşık olur. Bir gün Neruda, Ruben'e "Oxford pantolonlarıyla Santiago'ya dönmem gerek" der. Bu pantolonlar o zamanlar modadır. Bu son şık çığlık Chiloe'ye henüz ulaşmamıştır.

Ayrıldıkları akşam, kentin kodamanlarının geldiği otelde, beş yüze yakın kişi önünde, şairin yıldızlarla iletişiminin sisteminde oluşabilecek bir çatlağı ortaya çıkaran bir şey olur. Concepción'da piyango satıcısı da olan Ojeda adlı bir berber, Ruben'e kalan son bileti alması için aptalca ısrar eder. Arkadaşının yumuşak huyunu bilen Pablo, işaretlerle böyle yararsız bir harcamayı yapmaması için sıkıştırır. Birkaç girişimden sonra bilet satıcısı yeniden gelir. Ruben tam para çıkarmak için elini cebine atacağı sırada Pablo, parasını harcamaması için son anda ikna eder. O zaman eğlenceye katılanlardan iki kişi o bileti ortaklaşa alır.

Pablo ertesi gün, saat sekizde "Caupolican" adlı küçük bir gemiye binip gider. Öğleyin Ruben'e Puerto Montt'tan Neruda imzalı bir telgraf gelir. Geceleyin Ojeda'nın sattığı son bilete en büyük ikramiyenin vurduğunu bildirmektedir. Kabarık bir miktardır ve şans sahibinin ömrünün geri kalanını sıkıntısız geçirmeye bol bol yeter. Neruda'nın verdiği bilginin yanında kendine karşı onurlu, Telgraf'a konulabilecek en oturaklı bir küfür de yer almaktadır. Kırk yıl boyunca iki dost arasındaki söyleşilerde Ruben'in almak istediği, Neruda'nın engellediği biletin yaşamlarını nasıl değiştireceği sık sık gündeme gelmiştir. Gülerek her türlü varsayımda bulunurlardı. Defalarca her türlü durumu düşlüyorlardı. "Yaşamımız değişik mi olurdu? Şu anda olduğumuzdan başka birileri mi olurduk? Milyoner mi olurduk? Kendini hoşnut bir burjuva olarak nasıl görürdün? Şiiri evimizden başka bir yere mi fırlatırdık?" Ruben'in almadığı bilet konusunda fantastik düşünceler ardı ardına gelirdi. İkisi de iyimser oldukları için, hemen kendilerini teselli edip haklı çıkarıyorlardı. Hayır, büyük ikramiyeyi kazanmak iğrenç ve öldürücü olurdu. Kişiliklerini yitirirlerdi. Yaşama bakışlarından, şiirden, aşktan vazgeçerlerdi. Dahası, böyle olmasına boyun eğiyorlardı, çünkü Ancud'daki Nilsson

Oteli'nde Neruda onuruna yapılan eğlence sırasında o bileti alan iki kişinin başına ne geldiğini öğrenmişlerdi; biri kısa süre sonra intihar etmiş, öteki de kendisini iflasa sürükleyecek büyük yatırımların yarattığı borçlar yüzünden hapse girmişti. İki arkadaşın düşündüğü gibi, orada o kahrolası büyük ikramiyeyi bulamayacaktı.

42. Yola çıkış

Eskiden gelgeç kişisel doyum anları yaşamıştı. Yirmi yaşında başarılı bir yapıtı bitirmiş olduğunu sandı geçici olarak. Bunu, savunduğu bir tek sözcükle dile getirmiştir: "İçtenlik" "estetiğe erotik bir biçimde eşlik eden parlak bir kortejin öylesine çiğnediği, sevmediği bu sözcükte benim sürekli etkinliğim belirlenmiştir."

Nación gazetesinde "Exegesis y soledad" (Metin Yorumlama ve Yalnızlık) başlıklı yazıyı yayınlar. Orada kendisinden kişisel olarak nefret eden memurlara ve eğitimcilere Fransızca derslerinde belki uyuşuk bir öğrenci olduğunu, ama sözcükleri gün ışığına çıkarmak için yaratıcı bir serüvene girdiğini açıklar. Bu yalnız yürütülen göreve ömrünün yarısını adamış, on yılını biçem aramakla geçirmiştir. Onları yazarken oldukca acı çekmiştir. Bunlar yaşamından çıkan, bazı kadınlara duyduğu aşkla esrik şarkılardır. İçtenlik ve irade pahasına koparıp aldığı bir zafere benzeyen bir şeyi orada başardığını gösteriye kaçmadan dile getirir. Disiplini olmadığını, ancak kaygı üzerine yazan "iyi düşçü" olduğunu belirtir. Artık böyle bir başarı getiren uyanıklık onu terk etmiştir. Gemilerini yakmak ve köprüleri yıkmak gereksinimi duymaktadır. Daha önce yayınlanmış kitaplarındaki hiçbir şeyi yinelemeyecektir. Daha önceki şiirinden uzaklaşacaktır. Başka kıtaların, kendi yaratısınınkilerin olduğu kadar, evrenin kıtalarının da keşfine çıkacaktır.

Her şey onu yola çıkmaya iter.

Ömrünün bir dönemi son bulmaktadır. Tasını tarağını toplayıp uzaklaşması gerekiyordu. Burada gençliğinin başka, kanında çoktan yolculuk virüsü taşıyan büyük bir arkadaşı ortaya çıkar: Alvaro Hinojosa. 1924 yılında ABD'den gelmişti, ama tek düşü yeniden gitmekti. Kızkardeşi Silvia Thayer,

onun aracılığıyla süzgün, duyarsızmış gibi davranan ve sessiz görünen, yirmi yaşından biraz büyük bu şairi o zaman tanıdı. Onun, "Kim keşfetti bu konuşmayı?" dediğini duymuştur. Biraz güç anlaşılır ve ağırbaşlı bir kadın olan, o dönemde şairin çok az yediğini söyleyen Silvia, bunu parasızlıktan dolayı değil de, neredeyse çileciliğe özgü azla yetinme alışkanlığından geldiğini de bildirir.

Hinojoso ailesi Valparaiso'da, Deformes sokağında, Victoria'nnın köşesinde yaşıyordu. Neruda, 1925-27 yılları arasında bu eve çok sık gidip gelirdi. Denizi görmek istiyordu. Alvaro'yla pazarlarda, rıhtımlarda dolaşır, limanın çevresindeki tepelere tırmanır ve gece olunca gece yaşamına dalardı. Bu eve ilk kez girdiğinde tuhaf bir kişiliği olan Alvaro bütün ailesinden genç ziyaretçiyle konuşmamasını, çünkü konuşmayı sevmediğini söyleyerek uyarır. Pablo kısa süre sonra anneyle birkaç saat süren bir söyleşi başlatır. Evin çok meraklı olan kızı böyle uzun uzadıya neden söz ettiklerini sorar. Anne, "Ticaretten. Hoş bir çocuk." diye yanıtlar. Gerçekten de öyleydi. O dönemde Pablo'nun ve Alvaro'nun kafası kendilerini yoksulluktan çıkartacak, onları azgelişmiş ülkelerde bile Rockefeller'e dönüştürecek ticaret tasarılarıyla doluydu. Ekmeklerini güvence altına aldıkları gibi kendilerini şiir yazmaya verebileceklerdi.

Haziran 1927'de ikisi de Valparaiso'daki Deformes Sokağı, 2810 numaralı bu evden çıkıp And Dağları'nın ötesine geçen trene bindiler. Buenos Aires'e vardılar. Orada Avrupa üzerinden Rangoon'a gitmek üzere "Baden" adlı gemiye bindiler. Yola çıkışlarından bir süre sonra genç kızlardan gelen telgraflarda Pablo'ya istek yağıyordu. Yola çıkışlarına ilişkin hemen hemen kimseye haber vermemişlerdi. Silvia bu mektupları ve telgrafları açtı. Kendisini en fazla heyecanlandıran mesajlara "acıdığı için" yanıtladı.

Alvaro Doğu'da uzun zaman kalmadı. ABD'ye geri döndü. Onunla orada, 1938 yılında tanıştım. Kuzey Amerikalı bir dansözle evlenmişti. Onu görünce Neruda'nın en deneyimli, tanıdığı en yola gelmez Don Juan arkadaşı üzerine anlattığı bütün öyküleri anımsadım. "Peki, anlatsana, nasıl davranıyor-

du bu Don Juan?" diye sordum. Hedefine dosdoğru gidiyordu. Birmanya'ya gitmeden önce verdiği kısa bir mola sırasında Paris sokaklarında birlikte yürürlerken hoşuna giden bir kadın geçer. Kadına yaklaşır ve kaba bir Fransızcayla sevişme teklifinde bulunur. Kendi istatistiklerine göre yüzde doksan dokuzu reddediyor, kimisi tokatlıyor, ama bir tanesi kabul ediyordu. Bu serüvenlerden on yıl sonra onunla orada karşılaştım. New York'ta bir apartman dairesine demir atmıştı. İnce burunlu, kaba ve kalın kaşları altında açık, tanımlanamaz renkli gözleri vardı. Çeşitli dergilerde güçlükle, zaman zaman öyküler yayınlamayı başarıyordu, ancak yaşamını İspanyolca dersi vererek kazanıyordu.

Kazanova çizgilerini bulmaya çalışarak onu şaşkın bir biçimde gözlemledim. Avrupa'daki ya da Asya'daki serüvenlerinden söz etmiyordu. Bir tür ağırbaşlılık gösterisi yapıyordu ki, bu da onun gizeminin ve efsanesinin bir parçasıydı.

Neruda, İspanya savaşından döndüğünde onu Vicuna Mackenna caddesindeki evlerden birinde bir görüşme yapmak üzere görmeye gitti. Bu görüşme sadık dostu Luis Enrique Delano'nun yönettiği *Qué hubo en la semana*'da (Bu Hafta Olanlar) yayınlandı. Onu Delia del Carril'le birlikte konuk olarak ağırlayan bu ev, Silvia Thayer'in eviydi. Doğu'ya yolculuğuna onun evinden çıkmıştı.

Pablo ve Alvaro'nun yeniden buluşması otuz yıl ayrılıktan sonra Santiago'da, ressam Nemezia Antunez'in evinde gerçekleşti. Kucaklaştılar ve hiç konuşmadan bir süre kaldılar.

Yine bu 1958 yılında Silvia Thayer, Neruda'ya Porto Rikolu, ülkesinin özgürlüğü için turneye çıkmış olan Antonio Santaella Blanco'yu tanıştırdı. Neruda Porto Riko'nun bağımsızlığından yana bir kitap yazmayı düşündü. Başlığı *Puerto Pobre* (Yoksul Liman) olacaktı. İlk şiirler "Canción de gesta"nın (Kahramanlık Şarkısı) çekirdeğini oluşturur. 1960 yılında Havana'da yayınlanan bu kitabın önsözünde Neruda, "Bu kitabı Porto Riko'ya, onun içinde yaşadığı zor duruma, başkaldıran vatanseverlerinin savaşlarına ilişkin olarak oluşturdum. Kitap, Küba'daki olağanüstü olaylarla birlikte büyüdü ve Karaibler çerçevesinde gelişti."

Alvaro Hinojoso, Alexandre Dumas'nın bir kahramanı gibi, bilmece ve yapmacıklıkla bütünleşen bir takma ad altına binlerce işi denedikten sonra tablo satıcısı oldu. Böylece 1927 yılındaki çılgınlıklarının, aşka ilişkin fetihlerinin, düşlerinin kenti Paris'e geri dönmeyi başardı. Ömrünün geri kalanını orada geçirmek istiyordu. Ancak bir terslik vardı. Aradan kırk yıl geçmişti. O zamanki gençliği kalmamıştı artık. Bu durumda kesin bir karara vardı: Paris, eski Paris değildi artık. Kent çöküş içindeydi ve çekip gitti.

III
DOĞU'DA CAN ÇEKİŞME VE YARATI

43. Ayrılığın zorlukları

Sonuçta şair Rangoon'a konsolos olarak atanmayı elde eder. Daha sonra aynı görevi Kolombo'da (Seylan), Batavia'da, Java ve Singapur'da (Malezya) yerine getirecektir.

Bütün bu yerlerden Albertina'ya yazmıştır. Ancak saklanan mektuplar bugünkü Sri Lanka'dan gönderilenlerdir. "Küçük Netoşa" ya 17 Aralık 1929'da Kolombo'dan yazmaya başlar. Olay yineleniyor gibidir: "Sen daha önceki mektuplarıma yanıt yazmayıncaya kadar yazmayı düşünmüyordum, ancak gece, hava sıcak ve uyuyamıyorum." Echaurren sokağındaki odasında olduğu gibi Albertina'nın portresi tek ayaklı yuvarlak masanın üzerine yerleştirilmiştir. Sanatsal bileşimde başarılıdır. Onu demirhindi ağacından bir çerçeveye koyar, çünkü değerli ağaçları sevmektedir. Bunu öyle yapar ki, artık kendisini hiç görmeyeceğini sandığı gözler ona gece gündüz bakmaktadır.

Mektupta kesin bir şeyin tadı vardır. Tasarıları olan sevgilisinden yoksun kalmak istememektedir. "Çünkü ömrümüzde son kez birleşmeye çalışacağız. Yalnızlıktan bıktım ve sen gelmezsen başka biriyle evlenmeye çalışacağım. Sence beklenmedik mi bu? Hayır, beklenmedik olacak şey, senin gelmeyişin olacaktır. Biliyorsun, "Sayın Konsolos" sıfatına bağlı küçük bir toplumsal konumum var ve bu bazı anneler (bazen güzel kızları olan anneler) arasında bir tür umut yaratmaktadır. Ama dinle beni! Seni sevdiğim kadar hiç kimseyi sevmedim."

Albertina, Concepción Üniversitesi'ndeki eğitimini bitirdikten sonra bir "Deneme Okulu"nda çalışmaya başlar. Bir gün müdür onu çağırır ve Profesör Decroly'nin görsel-işitsel öğretim yöntemini incelemesi için Brüksel'e gitmesini önerir. Kısa süre sonra Albertine Rosa Belçika'ya gider. Mektuplaşmayı oradan sürdürür.

Kaygılı konsolos onun binmesi gereken gemiye ilişkin kesin bilgiler verir. Branch Service adlı, Paris ve Marşilya'da şu-

beleri bulunan şirkete başvurmalıdır. Bu vapurlu gemilerin bilet fiyatları birkaç bin Şili pezosudur. "Her gün ve her günün her saati kendime "Gelecek mi acaba?" diye soruyorum. Şili'den haberler almadığımı anlarsın."

Ertesi gün uçakla bir mektup gönderir. "Hiçbir uçak bunca öpücüğü taşımadı." diye yazar ona. Kullandığı dil, kararlı bir dildir. Gerçekleşebilir mutluluklarını ne kurban edebileceklerini, ne savsaklayacaklarını, ne de ona engel olacaklarını sanmaktadır. Onu Şili'ye geri dönmeye bırakmayacaktır. Gemi şirketinde değiştirebileceği Şili'ye dönüş biletini kullanarak ne pahasına olursa olsun gelip kendisine kavuşmalıdır. Kendisine sahtekarca bir şey mi önermektedir? "Korkma!" der. Bunun ne demek olduğunu çok iyi bilmektedir. Evliliklerinden sonra Concepción Üniversitesi rektörü Enrique Molina'ya yazacak, bilet ve öteki giderleri son kuruşuna kadar ödemeye çalışacaktır. Her şeye karşın, bir devlet memuru ağırbaşlılığıyla davranır. İsteğini kabul etmesi durumunda bunu el altından yapmasını ve kendisinin bu işte olduğunu kimsenin bilmemesini ister, yoksa kariyerine zarar verebilir. Sözlüsünün gelip kendisiyle evleneceğini ummaktadır. Bunun için ona bin kez yalvarır, ancak o buna boyun eğmez.

Bunu yazmakta olduğu *Yeryüzünde Konaklama*'dan şiirler gönderdikten sonra ister. "Göreceksin, dizelerimde hep senden esinlendim." der. Biraz sonra da "Bazıları hariç." diye belirtir. Sonuç olarak düzeltir: "En iyileri senden söz etmektedir."

Genç aşık konsolos, onu seven ve kendisinin de sevdiği kadının adını söyleyebileceğiyle böbürlenen bir Hint fakirine başvurur. Onu bir kağıdın üzerine yazar.

Şair, sonraki günler başka mektuplar da gönderir. 19 Aralık tarihli sıradan bir mektuptan sonra yazılmış olanı ve ondan sonra uçakla gönderilen bir başkası çok değişiktir. "Sana yazıyorum, çünkü şu dönemde seni "ödevlerin"le çatışmaya sokacak bir durumda bırakmak sakarca olacaktır. Gerçekten de, rahatını biraz kaçırdığım için bağışla beni. Bu demektir ki, senin için en doğru olanı, en uygun olanı yapabilmen için bütün yüreğimle serbest bırakıyorum demektir. Seni benimle gelmek

için zorlamak istemiyorum. Kendimi senin yerine koyamam ve o tek mektubunu yüzüncü kez okuduktan sonra Şili'ye geri döneceğini düşünüyorum. Geri dönüşünle aynı zamanda başka insanların yaşamında olduğu kadar, benim yaşamımda da bol bol bulunan acılar ve yoksunluklarda payın olduğunu bilmen gerekir. Bildiğin gibi yap."

Bu dönemdeki mektuplar bize yalnız bir yaşamın portresini çizmektedir. Haftalarca hizmetçisi dışında kimseyle konuşmuyordu. Öfkesini anlatabileceği bir kimsedir: Biliyor musun? der, çok iyi huylu biri değilim..." Belçika'dan "bu adreste oturmuyor" notu eklenmiş mektubu geri geldiğinde patlaması daha da şiddetli olur. Sorumsuz! Hanımefendi yanıtlamaya tenezzül etmemiş! Öfke ve düşkırıklığından deli olacağını sanır. Kesin bir dille yazar: "Çok zaman gerektiren tasarını bir yana bırak. Her şey ya şimdi olmalı ya da hiçbir zaman."

Daha sonra Cocepción Üniversitesi'ne, Albertina'ya bir ilişkiyi koparma mektubu gönderir. Yazdıklarının tonu kafada canlandırılabilir: "Seni aşkımızın anısına bir eş yapmak istemiyordum... Elinde bulunan bana ait her şeyle birlikte mektuplarımı imha etmeni ve sana verdiğim fotoğrafları geri göndermeni istiyorum. Onların Concepción'daki arkadaşlarının eline geçmesini istemiyorum (haberim var). Özellikle iadeli taahhütlü postayla Brüksel'e iki kez gönderdiğim portreyi de göndermeni istiyorum. Bengal giysili bir fotoğrafımdı. Acele gereksinimim var ve sana son bir kez yalvarıyorum, onu geri gönder. Sonsuza kadar elveda Albertina. Unut beni ve bil ki yalnızca senin mutluluğunu istedim."

Bu gerçek bir kopuştur. Bununla birlikte 1932 yılında ona Santiago'dan birkaç mektup daha yazacaktır. Bunlardan birinde onun daha önce bildikleri konusunda bilgi verir: "1931'den beri evli olduğumu bil. Senin iyileştirmek istemediğin yalnızlık git gide dayanılmaz oldu. Bütün bu sürgünlük yıllarını düşlersen anlarsın." Bundan sonraki paragraf geçmişe dönüştür. Bu coşkunun tümüyle ölmediğini bildirir: "Alnından biraz öpmeyi, o çok sevdiğim ellerini okşamayı, sana yüreğimde hâlâ duyduğum biraz dostluk ve şevkati göstermeyi öyle isterdim ki."

Üçüncü paragrafta biraz daha sakınımlıdır: "Bu mektubu kimseye gösterme. Kimse de senin bana yazdığını bilmeyecek."

Dördüncü paragrafta soru biçiminde bir davet bulunur: "Bir günlüğüne Santiago'ya gelebilir misin?"

15 Mayıs 1932'de öteki mektuplarda olduğu gibi, çalıştığı Dışişleri Bakanlığı'nın başlıklı kağıdına kendisini ilişkiyi koparmaya iten olayları şair bakışıyla yazar: "Seni üzmek istemiyorum, ama sanırım büyük bir yanlış yaptın. Telgraflarımda, mektuplarımda Kolombo'ya gelir gelmez seninle evleneceğim yazılıdır. Albertina, evlilik iznini ve gerekli parayı çoktan elde etmiştim... Şimdi bacımın anlattığına göre, evlenmeden birlikte yaşamak için senin gelmeni istemişim ve sen, "Kesinlikle!" diye yanıtlamışsın. Neden yalan söylüyorsun? Beni anlamayışının verdiği acıdan başka iftira ediyorsun... Neyse, birbirimize yaptığımız kötülüğü unutur ve arkadaş kalırız umarım... Aynı yıl Santiago'dan gönderilmiş 11 Temmuz tarihli son bir mektup daha bulunmaktadır. Aşığın yüreği şaşırtıcıdır ve ilişkinin bitmesi kesinlik kazanmakta gecikir: "Her gün seni düşünüyorum... Ama sen eskisinden daha nankörsün. Avrupa'da sana ne olduğunu hâlâ anlamış değilim. Hâlâ neden gelmediğini anlamıyorum."

Albertina elli yıl sonra, artık çok gerilerde kalmış olayları sakin bir biçimde anımsar: "Pablo bana Rangoon'dan yazdı. Yanına gitmemi ve evlenmemizi istiyordu. Ardından Paris'e gittim ve Paskalya tatilini Londra'da kız arkadaşımla geçirdim. Pablo'nun bazı mektupları elime geç geçti, bazıları da geri döndü ve buna öfkelendi."

Concepción'a döndüğünde Decroly yöntemini sınıflarda uygulamaya başlar. Şairin mektupları oraya gelmektedir. "Bir gün ahlakçı, söylediğinden çok değişik biri olan müdür Pablo'nun bir mektubunu açmış ve onun söyledikleri üzerine beni eleştirdi. O zaman kendisine nasıl olur da mektuplarımı açabilir diye sordum ve üniversiteyi terk ettim. Evlenmiş olan kardeşim Ruben'in Santiago'daki evine geldim ve orada Angel Cruchaga'yla karşılaştım.

1983 yılında bir gazeteci Albertina'ya Pablo Neruda'yla evlenecek miydi diye sorar. Yanıtı, genellikle olduğu gibi, hep açıklanamaz bir boşluğa kapanır: "Evet, onu çok seviyordum, ama o dönem başkaydı. Yapamazdım." Neden yapamazdı?

Kısa süre sonra, 1935 yılında Angel Cruchaga'yla evlendi. Kendisine kocasını betimlemesi istendiğinde sade bir biçimde yanıtlar: "Benden on yaş büyüktü. Pablo'dan çok değişikti. Yaşlı bir çocuktu, çok kibar bir insandı, (yeniden yineler) Pablo'dan çok değişikti, çok rahattı." Babası Bask'lıydı: Uzun boylu, mavi gözlü, kalın bıyıklı, yakışıklı bir adamdı.

Şairin kendisine taktığı adlardan Netoşa'yı yeğler.

Neruda, Angel Cruchaga'ya Jabanq, Sumatra ve Batavia'dan mektuplar yazar. 26 Ocak 1931 tarihinde arkadaşına tuhaf bir görev verir: "Evlendim. Eşimin resmini iyi ve güzel bir biçimde Zig-Zag dergisinde yayınlamanı rica ediyorum. Orada benim de bir fotoğrafım bulunmaktadır. Bunu onu memnun etmek için yaptığımı söylemek zorundayım. O seni çok iyi tanıyor. Bu evin tanıdıklarından birisin sen. Bu fotoğraflar Zig-Zag'da yayınlandıktan sonra dergiden iki adet gönder. Unutma, yoksa bir çiftin barışını bozabilirsin!"

Yirmi gün sonra ona yeni bir mektup daha gönderir, eşinin fotoğrafını Zig-Zag dergisine gönderip göndermediğini sorar ve dergi yayınlandıktan sonra iki adet göndermesini yeniden anımsatır. Mektuba Angel Cruchaga'nın son kitabı üzerine bir yazıyı ekler ve onu "Colección nokturna" (Gece Kolleksiyonu) şiirinin yayınlandığı Etenea dergisine göndermesini rica eder.

Angel Cruchaga'yla Albertina Rosa'nın evliliği gözlerden uzak gerçekleşir. Şair onları kutlar. Onlar da onun gurubuna katılacaklar, yıllarca orada, Matilde'nin resmen ortaya çıkmasına kadar, Neruda'nın eski nişanlılar ve kadın arkadaşlar gurubunu parçalayana kadar orada kalacaklardır. Onlar için yaşlı kraliçenin tahtı çevresinde toplanmak daha kolaydı, ancak genç ve yabancı bir kadının utkun bir biçimde baskın yapmasına katlanamadılar. Bu kopuştan kısa bir süre önce, 6 Temmuz 1944 tarihinde Neruda, Michoacan'dan, yani Lynch sokağındaki evinden Angel Cruchaga'ya bir soneyle birlikte Mu-

zo'nun bir kelebeğini gönderir: "Angel, al bu sabahçıl/ seni kentin sokaklarında, ilkbaharlarda/ Albertina'nın sancağı altında bulmak isteyen iki kanadı."

Birkaç yıl sonra Albertina-Rosaura'yı "Kara Ada Şiirleri'nde anar: "Aşk bir bataklık gibi/ ...düşüyoruz oraya, derin bir zevk suçüstü yakalıyor bizi/ ...Ah, beden bedene aşk/ tek söz etmeden/ ve yürek atışlarının taşkınlığını birbirine katan ıslak un."

Bu aşk, bu alt üst oluş yaşamına karışmış olarak sürecektir. Sevgiye ilişkin anı düzeyinde sabit kalır: "Orada durmaktadır yırtılmış çarşaflar." Rosaura'nın yaşamı suyla, zamanla, kentin ırmakla akması gibi akmaktadır. Bu aşk dönemine bir işaret koyar: 1923. Bütün bu sayılar suda yuvarlanmaktadır. Rosa bu günleri, "Sazie sokağının köşesinde, küçük Padura alanında, odalarını paylaştığımız evin dikeni batan gülünde" unutmuştur.

Bu, yoksul öğrenci aşkıdır. Odanın penceresi, "aylak kedilerin pisliklerinin yığıldığı/ ufacık bir avluya bakmakta"dır. İkisi de varoşlardaki bu derme çatma yatakta çıplaktı. Uyumazlardı: "Aşka hazırlanıyorduk."

Onca yıl sonra şair ona önemli bir şey söyler: "Belki de ömründe / başka bir alev tanımadın, / belki de yalnızca bu dönemde yaşadın. / Alevleniyorduk ve yatıştırıyorduk evreni,/ sen karanlıkta kaldın: / Ben yollarda yürümeye devam ettim." İkisi arasında onları ayıran, "zaman gibi / unutuşa davet eden" aynı ırmak akıyordu."

Geçmişte Rosaura'yla ilişkisini düşündüğünde şunların altını çizer: "Aşk bizi tek bir önemle karşılaştırıyordu." Ardından onda aydınlık eksikliği gibi bir şey görür: "Orospuluğun ve sahtekârlığın sidiğiyle kirlenmiş kurumlar arasında/ yalnızca yapmayı bilirdin." Sevişme içinde acıya varasıya kadar kendilerini tüketmişlerdir. Coşkunun, erkeğin, kadının özüyle karşı karşıya kalarak, koru yaratarak yaşamışlardır. Bu alev yavaş yavaş, ama kesinlikle sonsuza değin, yara ve yanık izleri bırakarak sönmüştür.

1921 yılının ekim ayında, Belediye Tiyatrosu'ndaki o lirik gece ne kadar uzaktaydı. Orada "Canción de la fiesta"

(Şenlik Şarkısı) sıska, aşık, karalara bürünmüş, yakaran sesli bir şairin ünlü yapıtına dönüşmüştür. Yıllarca sonra Temuco kökenli, Wagner'i seslendiren Blanca Hauser de sesbilim derslerinde onu öğretmiştir.

Bir gün Neruda, aşka ya da bir kadının, özellikle hoşuna giden bir kadının yakınlaşmasına karşı direnemeyeceğini söylemişti. Bir tür erkeklik görüşüne bağlı çok özel bir tutum. Çok cesur bir erkek çağrıya yanıt vermelidir. Şair, önemli aşklar ve basit serüvenlerden öteye gitmeyen gönül eğlendirmeler yaşamıştır. Üniversitede öğrenci olduğu yıllardan beri bu biçimde davranmıştır. Santiago'da gıcırdayarak giden tramvaylar dönemiydi, yirmi yaşlarındaydı ve genç kızlar, ırmağı dolduran su gibi boldu. Şair onları ilkbaharın cisimleştiği, yatağın üzerine düşmüş hanımeli sapları gibi görür: "Bir günlük, çabucak ve susamış aşklar" Bu ilişkilere derin bir anlam verir: "Sanırım şiirim yalnızca yalnızlık üzerinde değil/ evrenin bütün dizeleriyle/ ayışık tenli bedenlerde demlendi."

45. Ailesiyle yazışmaları

Neruda'nın mektupları arasında kızkardeşine değişik anlarda gönderdiği yirmi sekiz mektup bulunmaktadır. Bunlar 1978 yılında Madrid'de, Hugo Montes'in giriş niteliğinde bir incelemesiyle, İberik-Amerikan İşbirliği Merkezi, İspanyol Kültürü Yayınları arasından çıkmıştır. Aile ortamını dile getirirler. Daha önce gördüğümüz gibi Laurita sade ve güçlü bir aile duygusu taşıyan kusursuz bir kadındır. Yakın ya da uzak akrabalar arasındaki bağları canlı tutma sanatında uzmandı, ta lise çağlarından beri kardeşinin kâğıtlarının özenli bekçisiydi. Neruda'nın ilk dönemlerine ilişkin birçok metni üzerinde titreyerek korumuştur. Keskin ve doğrudan bir biçimde konuşurdu. Laurita bir insanı ya sever ya da ondan nefret ederdi. Neruda'nın şiir yazmayı ezbere okumak kadar sevmeyen büyükbabasından bir şeyler miras aldığını düşünüyordu. İncili okurdu, Victor Hugo'nun Andres Bello tarafından çevrilen, "Herkes İçin Dua" adlı şiirini hepsini ezbere okurdu. Babasına da bir şeyler borçlu olduğuna inanmıştı: Çok arkadaşa sahip olma yanı. Laura Reyes'in anımsadığına göre, demiryolcu-

lar herhangi bir saatte gelip yemek yiyebilsinler diye mutfakta öğleye kadar su kaynardı. Kardeşi Laurita'yı seviyordu. Onu porselen bir vazoyu kırdığı için ödü koparcasına korktuğunu görünce sorumluluğu üstüne almıştı.

Ona göre ün o kadar önemli değildi. Baskın bir tenor sesi olan, operaya eğilimli, özellikle La Traviata'yı seven ve bazı parçaları seslendirebilen kardeşi Rodolfo'ya hayranlığı Pablo'ya duyduğundan fazla değildi. Rodolfo şarkıcı olmayı düşlemişti. Öyle ki Ulusal Konservatuar'a bile yazıldı. Baba nasıl büyük oğlunun şair olmasını istemediyse, aynı biçimde ötekinin şarkıcı olmasına karşı çıktı. Düşünebiliyor musunuz! Bir yerine iki tembel!

Laurita'yı her zaman erkeksiz gördüm. "O duldur." diye açıklıyordu Pablo. Ramón Candia Quevedo adlı, Parral'da çiftçilik yapan bir akrabasıyla evlenmişti. Eşi 1941 yılında bir kalp krizi sonucu ölmüştü. Aşağı yukarı iki yıldır evlilerdi. Tek oğlu doğumunda öldü. "Sanırım cılız bir soyumuz var." diye mırıldanmıştı şair. Laurita, 1938 yılında Santiago'ya geldi. Yirmi dört yıl 2 Numaralı Kız Teknik Okulu'nda müfettiş olarak çalışmıştır. Emekliye ayrılınca Avrupa'ya yolculuk etmiş ve Neruda'nın evinde, Paris'te konsolosluk yaptığı sırada altı ay kalmıştır. Gece yaşamına bir göz atmak istemiş, onu yaşamıştır da. Üstelik orada onu kimse de tanımıyordu. Kadın arkadaşı Maria Maluenda'yla "Folies Bergères"e gitmiş ve "La Coupole"da sabahlamıştı. Bu kadarı yetmişti.

Laurita'nın kafasında çocukluk anısı canlıydı. "Pablo yatakta hasta yatarken pencereye gitmemi severdi. Sokakta olup biten her şeyi, en küçük bir şeyi bile unutmadan kendisine anlatmamı isterdi. Ona örneğin, "Şuradan ponço satan küçük bir yerli kız geliyor, öte yanda oynayan dört erkek çocuk var." gibi şeyler söylerdim. Ben yorulurdum, ama o doymak bilmez, durmadan anlatmamı isterdi." Bu, anlamsız bir tanıklık değildir. Şair öykülerle beslenmeye ve olup biten her şeyi bilmeye gereksinim duyar. Karınca gibi kışlık ambarını dolduruyordu. Yapmacık hiçbir şeyi olmayan Neruda, Laurita'ya karşı her zaman kibar davranmıştır. Bu zamana kadar onlar kadar değişik ilgi alanları olan kardeşler görmedim. Ancak o erkek kar-

deşinin özelliklerine her zaman saygı göstermiştir. Bazen bazı arkadaşlıkların seçimi karşısında eleştirel mırıltısını gemleyemiyordu: "Bu adamı sevmiyorum." diyordu diliyle dişi arasında, neden sevmediğini açıklamadan. Aslında annelerinin yaptığı gibi, kardeşi üzerine kanat germek zorunda olduğunu duyumsuyordu. Ancak bu ödevi çaktırmadan ve şairin yanlışları ya da çılgınlıklarına göz kulak olmaya ilişkin resmi eşlerin istedikleri üstün otoriteyi unutmadan yapmalıydı.

Pablo ona her zaman Laura değil, Laurita demiştir. Mektuplarında sözcükleri akıl almaz bir biçimde değiştirerek ona adlar takıyordu: "Coneja"(Dişi Tavşan), "Conejita" (Küçük Dişi Tavşan) gibi. Şair Santiago'ya okumaya gittiğinde onun Temuco'daki gözüymüş gibi davrandı, orada olup biten her şeyi gözlemleyip kendisini bilgilendirdi. Pablo, gizli işaretlerden bir kod kullanarak, bir tek harfle imza atarak yanıt verdi. Laurita'yı her şeyi anlatması konusunda sıkıştırdı, çünkü o penceredeki kişiydi. Başkentte çektiği sıkıntılar mektuplarda görünmektedir. Bir iş arar, bulamaz. "Segundo Rudecindo Ortega bana karşı çok iyi... hakkımda kaygılanmanızı istemiyorum, bana bir şeyler verileceği kesin gibi görülüyor. Adresim: M. Ricardo Reyes, 736 Santo Domingo, Santiago."

"Ödemeye ilişkin güvence mektubu isteyen aptal terziler"e karşı fırtına estirir. "Bütün bu parayı bir seferde ödeyemem." der. O kahrolası pansiyon değiştirme işi mektuba konu olur. 26 Ekim 1926 tarihli bu mektubunda sevgili ve sevimli "Küçük Dişi Tavşan"ına şunları yazar: "Dünden beri evsizim." Amalia adlı kadın konusunda ona sorular sorar. Ona son kitabını –*Sonsuz İnsanın Girişimi* söz konusudur– göndermeyecektir, çünkü hoşuna gitmeyeceğini düşünmektedir. "Yine de ısrar edersen, senin istediğin gibi olacaktır. Söyle, Santiago'ya gelmeyecek mi hiç? Benim güneye inmem çok zor. Artık Avrupa'ya gitmeyi bile düşünmüyorum. Oraları göremediğim için çok üzgünüm."

Çekip gitmeyi düşler. Kızkardeşine babasıyla kavga etmekten yorulduğunu ve bir aya kadar çekip gideceğini yazar. Sorun, yalnızca yol parasını ödeyecek kadar parası vardır. "Gênes'de ne yiyeceğim? Duman mı? Benim için biraz para

bulabilir misin?" Bu mektubu 1926 yılının aralık ayı ortasına doğru yazar. Garcia Reyes Sokağı, 25 numarada oturmaktadır.

Ondan sonraki mektubu altı ay sonra, 15 Haziran 1927 tarihinde Mendoza'dan gönderir. Geç kalmış, ama kaçınılmaz bir veda mektubudur. "Conejitta, babama ve anneme yola çıkmadan önce kendileriyle vedalaşamadrğım için üzgün olduğumu söylersin, çünkü biletler alınmıştı ve trenin hareket saati çok yakındı. Sonuç olarak oradan ayrılalı çok olmadı. Gerçekten acı ve üzüntü duydum, ama bu ayrılık çok uzun sürmeyecek. Yakında Ricardo'nun kulaklarını çekmeye geleceğim."

46. Deniz yolculuğu akşamları ve düşleri

Ricardo-Pablo, yurtdışına ilk kez, dünyada keşfedilmemiş olana hayran biri, her şeye şehvetle bakan ve onları koklayan genç bir köpek gibi çıkar.

Temmuz 1927'de Buenos Aires'ten Baden adlı gemiye biner. Son durak Rangoon'dur. Nación gazetesine gönderdiği mektuplar yolculuk günlüklerini oluşturur. Yoksa rastlantıyla doğan vekanüvis mi olacaktır? Böylece yalnızca insanın derin doğasına değil, kendi derinliklerine de gömülmüş gibi görünür. Bir gülmece ustasının ayrıntı anlayışıyla gülmeyi, saklı açıyı yakalamayı, kendiyle alayı geliştirmeyi bilir.

Atlantik büyüktür, ama Brezilya engindir ve bir gün bu ülkenin ruhu gemiye Santos limanında kahve ve portakal kokusuyla, makak maymunlarının attıkları çığlıklar ve rengarenk papağanlarla saldırır. Birdenbire ışıklar yiter, gemiye bütün yüzünü dolduracak kadar iri gözlü bir kadın yolcu biner. O ne güzel melezdir yarabbi! Gemi yavaş yavaş kıyıdan uzaklaşır. Kadın arkadaşı Marinech "tatlı bir Portekizce konuşmakta ve diline hoş bir hava vermektedir. On beş aşık onun çevresini alır, bir çember oluşturur."

Lisbon, Madrid, Paris.

1927 yılında, Paris'te Montparnasse dönemidir. Elli yıl sonra kızkardeşinin dört-beş gün gece ve gündüz gideceği Dô-

me ve Coupole. Kahveler Arjantinlilerle doludur. Tangonun moda olduğu dönemdir.

"Yerde hâlâ tangolar vardı
Kolombiya kilisesi firketeleri
Japon güneş gözlükleri ve dişleri
Uruguaylı domatesler
Şilili sıska bir ceset
Bütün bunlar süpürülecekti,
Devasa çamaşırcılarca yıkanacaktı
Bütün bunlar sonsuza kadar bitecekti:
Seine Nehri'nin doğal unutuşu içinde
Anlaşılmaz biçimde dalgalanan
Boğulmuşlar için ince küller."

Marsilya. Oradan Akdeniz'i geçiş, Port-Said limanına varış. Afrika palmiyeleri, dar sokaklar ve satıcıların bağırtıları; büyük, kekre kokulu; yeşil ve kızıl renkli pazar yerleri. O zamanlar okunan, ama artık bugün yüzüne bakılmayan Pierre Loti'nin betimlediği görüntüler. *Las Desencantadas*'ın (Düşkırıklığına Uğrayanlar) dirilişi. Yüzlerinin alt kısmı peçeli, peçelerin üstünde gözleri alev alev Arap kadınları. Çevrelerindeki kurugürültüye yabancı gibidirler: "Edebi saygınlıklarını bu elde tutma sorumluluğundan boğulmuş gibi"dirler, ama genç gözlemcinin görüşüne göre gizli bir haremi düşündüren bu kadınlar çok az merak uyandırmaktadırlar ve bu, şairde bir tür iç sarsıntı yaratır. Her tarafta kitaplardaki gibi kahramanlarla karşılaşabilme isteğiyle dünyayı dolaşmaya çıkmıştır ve onlar burada, bir dönem Doğu'nun çekiciliği tapınmasıyla uğraşan Avrupalı yazarların başlarında gördükleri ayladan kesinlikle habersiz, dalıp gitmiş yüzleriyle nargilelerini tüttürmektedirler. Genel bir gözlem: Güneşin dekoru yoksullar takımıdır.

Güneş Cibuti'de öyle buyurgan ki, onun tarihi sol elle yazılmalıdır (bunu kendisi diyor) çünkü sağ elle yazıldığında birden sıcaklıkla kendini koruyor olmalıdır. Koyda erkek çocuklar bozuk paraları denizden dişleriyle bulup çıkarmaktadırlar.

Şair bu limanın kendisine ait olduğunu düşünür, çünkü şair Arthur Rimbaud'nun yaşamı burada parçalanmıştır. Ancak dansözler sokağına vardığında Salambo'ya yaraşır bir sahne de vardır. Kuşkusuz yirmi üç yaşındaki bu Şilili, yeni bir Kartaca kurmayı deneyen Flaubert kadar hırçın değildir. Bu yerde aniden durur, bir halının üzerine uzanır. İki çıplak kadın yavaş hareketlerle, gölgelerinin yaptığından daha fazla gürültü etmeden dansederler. Ardından bileziklerinin müziği patlar. Onlardan birine İspanyolca konuşur. Ve hiç sıkılmadan onunla derinlemesine, öyle inandırıcı bir güçle söyleşiye dalar ki küçük dansöz boynuna atılır ve o zaman kadının İspanyolca anladığına inanır. "Harika dil!"

Gemide herkes uyur. Çabucak Sumatra'ya varılır. Arkadaşı Alvaro Rafael Hinojosa "düş görmeden, Hollanda'daki terzileri, Charlesville'deki profesörleri, Dresde'deki Erika Pola'yı düşleyerek uyur." Orada annamitler, Çinliler, Akdeniz tayfaları, Martinikli zenciler horlamaktadır. Uyuyamayan yolcu onları uyandırmaktan korkmaktadır. Bunun için gramofonları, çıngırakları, Montmartre'ı düşlememeye çalışır. Bu durumda en iyisi sessiz kadınları düşlemektir: Lulu'yu ya da "sesi daha çok düşe ait sesinin daha iyi okunduğu" Laura'yı.

Gemi çalışanlarına ve uyumuş bir geminin yolcusuna daha uygun geldiğinden, Kolombo'ya suyu çıkmış olarak varılır. Alkolsüz, şarkısız, görkemli gece. Sabahleyin kent dirilir. Yerli bir Çinlinin çektiği bir çekçek arabasıyla, kafasında devekuşu yarışına benzer sinema görüntüsü canlandırarak dolaşır. Burada arkadaşı Homero Arce'ye çok benzeyen bir tembul satıcısıyla karşılaşır. Çünkü böyledir; dünyada dolaşırken tanımadığımız yüzlerde tanıdıklarımızınkini buluruz.

Singapur'da üçüncü sınıf gemiden indiğinde Rangoon'daki görev yerine kadar gidecek parası kalmamıştı. Oradaki Şili konsolosuna başvurup kendisine bilet almasını ister. Konsolos onun isteğini reddeder: "O zaman Singapur'da Şili üzerine bir konferans vereceğim -der yarı yarıya gülümseyerek-. Öyle kuşkulandı ki, hemen para verdi bana." Ve Birmanya yönüne giden bir gemiye biner.

47. Birmanya'da yalnızlık

Genç konsolos yerine ulaşır. Cibinlik ve nemli kokular evrenine girmiştir. Artık cibinlik, yiyecek kadar önemlidir. Kesinlikle, dinlenmeye gereksinimi vardır. Lavabodaki su sıcaktır. Binlerce sivrisinek vızıldayarak uçmaktadır. Yaşamının yalnızlık ve acının ağır bastığı bir dönemi başlar. Bir gün Birmanya'ya yolum düşmüştü. Bazılarının karanlık bir şiir olarak değerlendirdikleri *Yeryüzünde Konaklama*'nın yazarı Neruda'nın acıya varasıya kadar kesin bir gerçekçilik içinde olduğunu gördüm. Ülkesinden çekip gitmeyi o kadar isteyen şair ıssız bir yere, derin bir kuyuya düşmüş, ancak sularında boğulmamıştır. Çok güçlüydü.

Binlerce girişimden sonra Dışişleri Bakanlığı'ndaki yetkili, dünyanın çeşitli kentlerindeki boş bulunan konsoloslukların adını saydığında şaşkın şair, yalnızca daha önce hiç duymadığı Rangoon adını aklında tutar. İşte Rangoon'da konsolostur ve daha ilk andan başlayarak pişman olmuştur. Dört ayda bir Şili'ye çay kasaları ve katı parafin götürmek üzere Kalküta'ya bir gemi gelir. Konsolosun çay gönderilerinin ve yelken yapımında kullanılan petrol yan ürününün gümrük kâğıtlarını damgalamak ve imzalamak için birkaç günlük bir işi vardır. Sonra dört ay beklemek gerekmektedir. Hiçbir Birmanyalı Şili'ye gitmek istemiyordu. Hiçbir Şilili Birmanya'ya uğramıyordu.

Şair, o dönemdeki hareketsizliğinden söz ederdi, oysa pazarları ve tapınakları seyretmek gibi başka işlerle uğraşırdı.

Bir şey onu çok etkilemiştir: Burası kadınların, yerel derebeylerin yaldızlı ve parlak çarpıcı renkli ya da beyaz üzerine çiçekli kumaşlardan sariler kuşanan şık hanımlarının hükmettikleri bir ülkedir. Bazıları uzun sigaralar içmektedir. Onları her yerde görmek olasıdır. İngiliz sömürgecilerden oy kullanma hakkını elde etmişlerdi. Oysa Britanya'daki oy sistemi Londra sokaklarında bununla mücadele edip Trafalgar Square olayını yaratmaktaydı. Sarı altının, büyük merkez tapınağının renginin, zümrütler ve yakutlarla dolu bir çömlekte Buda'nın üç saçının yer aldığı tapınağı kutlamak üzere asılmış yaprakların egemenliği altında, sefalet içinde yaşayan bir ülkedir. Soğuk yağmurun egemenliğini sürdürdüğü bulutlu, hüzün verici

bir bölgeden gelen insanın gözü, Budist rahiplerinin sokaklarda yemek dilenmek üzere kente yayılırken turuncu giysileriyle oluşturdukları ırmağın taşması karşısında açık kalıyordu.

İşte Rangoon'un çokrenkliliği, beyaz perdeye yansıyan görüntüsü. Sıcak kent, Beyazlara ayrılmış otelin ve altın tapınağın ötesine yayılıyordu. Cüzzamlıların yaşadıkları, pis yolda dolaşmak üzere ormandan akan bir ırmak gibi, tembul sularıyla kaplı, pazardaki dansözlerin süsledikleri sokaklara kadar uzanıyordu. Konsolosun Martaban suları yakınında bazı kadın arkadaşları olmuştur: "Aşkım, yatağım için kadın / gümüş rengi, siyah, pis ya da temiz, / göksel etobur ya da portakal rengi, bunların hiçbirinin önemi yoktu..."

Aşk Arabası'nın kenar mahallelerden ağır ağır geçişini seyrederdi. Bir Birman eşeği tuhaf ve renkli aracı çekerdi. Arabada çekik gözlü, saçları yüksek topuzlu, parlak kolyeleri ve ucuz bilezikleri olan, açık perdeler arasından göz zevki sunan kibar bir fahişe bulunurdu. Beyaz elbiseli, ellerinde siyah bir şemsiye bulunan genç ve yaşlı erkekleri seyreder, gittiği yerde pazarlık yapardı. Anlaşmaya varan yaya, sokaklarda dolaşan zevk arabasına çıkardı. O zaman bir göz kırpmasıyla indirilen perdeler içerideki sevişmeyi gizliyordu. İşlem, bütün bunları anlıyor gibi görünen kül rengi kulaklı ve ıslak gözlü eşeğin felsefi yürüşüyü içinde, şehvetli bir anda olup bitiyordu. Şair bu aşk arabasına birkaç kez binmiş ve kendisini yangına atmıştır.

Yalnızca çarşılara değil, tapınaklara da gidiyordu. Aztek-lerin Quetzalcoatl'ı gibi kıvrılmış, sonsuzluğa gülümseyen, insanı yokluğa davet eden bu yılan tanrılar, şairde kesin bir tepki yaratıyordu.

Birmanya'da yaşanan en parlak ve en ağır olayı Josie Bliss olayıdır. Şili'deki bir dergide, Yeryüzünde Konaklama yayınlanmadan önce *El tango del viudo*'yu (Dul Erkeğin Tangosu) okudum. Bir gün bu tangonun okuduğum tangolar arasında en sert olanı olduğunu söyledim. Elbette gerçek tango tutkunları arasında olay yaratan sapkın bir düşünce olarak değerlendirildi. Daha sonra Neruda'ya defalarca Josie Bliss hakkında sorular sordum. Bu, yerli bir Birmanyalı kadının İngiliz-

ce takma adıydı. Sevişme sırasında neyse o olmak üzere batılı giysilerini ve İngiliz adını terk ediyordu. Sonra cibinliğin ardından beyaz giysileriyle, elinde bir bıçakla, onu kıskançlıktan öldürmek üzere zincirinden boşanmış güzelliğiyle ortaya çıkıyordu. 1928 yılında kaçan şair, kaçtığı gün daha gemi Bengal Körfezi'nin sularını yarmaya başladığında bu Dul Erkeğin Tango'sunu yazar.

Seylan'da o kadını özler:

"Karanlıkta, evin bir köşesinde seni ince bir bal döküyormuşsun gibi işerken duymak için titreyerek, pırıl pırıl, inatçı olarak defalarca bu sahip olduğum gölgeler korosunu ve ruhumda duyulan anlamsız silahların tıkırtılarını verirdim."

Neruda için yalnızlık nedir? Çevresinde her zaman kadınlar bulunan ve durmadan onların varlığını arayan bir adam için yalnızlık nedir? Çevresiyle iletişim yokluğu, dış dünyayla ilişki yokluğudur, kendini dışlanmış duyumsamaktır. Kaldığı bu ülkelerde hâlâ Hollanda ve İngiliz sömürgecilerinin egemen oldukları dönemdir. Şair, kibirli metropollerin sahiplerinden nefret eder, ulusal kurtuluş hareketleriyle ilişkiye geçer, ama kendini yine yabancı duyumsar. Yalnızlığının doğasını tanımak için *Yeryüzünde Konaklama*'nın sularında yüzmek ve o dönemde özellikle Arjantinli öykücü Hector Eandi'ye yazdığı mektupları yeniden okumak yeter. 22 mektubun çoğu Doğu'dan gönderilmiştir. İç sıkıntısının nedenlerini anlamak için kaçınılmaz bir bütün oluştururlar: "16 Ocak 1928 tarihli mektubumda Merkara'dan, Bengal Körfezi'nden Eandi'ye yazdığım gibi, Birmanya'dan kaçtım. Umarım bir daha dönmem. Pek uzağa değil, Seylan'a gidiyorum. Sizin için çok uzak, ancak benim için aynı iklim, aynı ortam, aynı yaşam. Şimdi gemi üç saate yakın bir zamanda Kolombo'ya varacak. Şimdi kendimizi bu terk edilmiş sömürgelere hazırlamak zorundayız. Can dostumuz Eandi'nin şerefine ilk "whisky and soda" ya da "chota pegg"imizi içeceğiz. Yırtıcı bir biçimde içmek, sıcaklık, hastalık ateşleri. Her yerde alkolikler ve hastalar vardır. Yandaki kamarada hastalık ateşi ve sayıklama... Assam'da üç yıl. Beş dakikada bir kendini denize atmak isteyen bu zavallı Yunanlı gencin gözlerini görmek gerekir. Kadınlar sıcak ülkeler-

den dönen bu hastaları iyileştiriyorlar." Ulu günahkâr azizi Rimbaud, kişiliğinin doğal çeşnisiyle bu sahneyi betimleyebilirdi. Şair, Latin Amerika'dan gelen gazetelere açtır. Düş hastalığıyla yıprandığını, sıcaklık tarafından kemirildiğini düşünür. "Ne pek fazla şiir, ne de mektup yazıyorum, yüreğim dumanlı." Kendini katalepsiye yakalanmış, bunalmış duyumsar. Bu sırada insanların sonsuz hareketliliğine şaşırır. Ancak ona göre büyüklüğün işaretleri, insanüstü sesler eksiktir, bu da onun "Ses getiren ve çıkar gözetmeyen korolar" olarak adlandırdığı şeydir. Dinselliğin seyretme, edilgenlik ve devinimsizlik tutumuna dönüştüğü bu gerçeklik onu ilgilendirmez. Kendisini eyleme geçirmek için yeterli olanın katıksız ilham perisi olacağını bile düşünmez. Kölenin nefret ettiği yabancı sahibe boyun eğişi.

48. Tutkular ve arzular

Dört ay sonra arkadaşına Rangoon'dan bir mektup yazar. Bu mektup, bir önceki mektupta yazdığı umutsuzluğa karşı bir özeleştiri kaynağı oluşturur. Bu durumu aşması gerektiğini bilmektedir, ancak çok pahalıya malolacaktır. *Yeryüzünde Konaklama*'nın ilk cildi, ruhsal bunalım durumunu yansıtır. Neruda kendi kendisiyle mücadele etmektedir. Bu soruna ilişkin olarak Eandi'ye ta Arjantin'den moral verdiği için teşekkür eder. Ama aynı zamanda yaşadığı kişisel bunalımın nedenlerini de açıklar. 11 Mayıs 1928 tarihli mektup, tüyler ürperten bir dil ustalığıyla yazılmıştır:

"Değerli ve güzel, defalarca zevkle okuduğum mektubunuza bu yanıtı yazarken artık gerçekten sefil bir ruhsal durumdan çıkmak istiyorum. Yaşamda ilerledikçe edebiyat işim git gide daha zorlaştı, benim için çok değerli şeyleri geri ittim ve terk ettim, öyle ki, zamanımı boş kaygılarla, değersiz düşüncelerle, ani bunalımlarla etkilenmiş olarak geçiriyorum. Bunları yavaş yavaş terk edeceğim. Çok dostça ve değerli mektubunuzu düşünürken kendimi sefil, korkunç bir biçimde yeteneksiz duyumsadım."

Bazen uzun süre böyle, tümüyle ne söyleyeceğimi bilemez, hiçbir şeyi dile getiremez, içimdeki hiçbir şeyi kontrol al-

tına alamaz durumdayım. İçimde ayak direten şiddetli bir şiirsel duygu, bana her seferinde girilmez bir yolu gösteriyor. Öyle ki, işimin büyük bir kısmı, kesinlikle çok zayıf olan bir güçle biraz uzak bir alanı işgal etmek gerekliliği yüzünden acı içinde gerçekleşiyor. Size belirsizlikten ya da yönü belirsiz düşünmeden değil, hayır, ama gerçekleşmeyen bir özlemden, öfkeli bir bilinçten söz ediyorum. Kitaplarım bu çıkışı olmayan yürek darlıklarının üst üste yığılmasının bir sonucu. Siz, Eandi, benimle öylesine zeki bir biçimde ilgilenirken bana sade edebi anlam düzleminde daha da yaklaşıyor, bendeki en derin ve kişisel yana dokunuyorsunuz. Sizi kucaklıyorum Eandi ve çok teşekkür ediyorum."

Gördüğünüz gibi onun sorunu bir çeşit büyük tutkudan, çevresinde olup biteni en edebi derinlikle dile getirme tutkusundan gelmektedir. Ve daha da ileriye gitme tutkusundan. Kısaca söylersek, şiirde en derin, en kişisel, en insansal olana varma gereksinimi duymaktadır. Ve bu, "korkunç, yalnız ve devinimsiz" bir yaşamı bir fırlatma platformuna dönüştürmek isteyen, yirmi dört yaşında bir adam tarafından gerçekleştirilecektir. Kendisini Batı şiirinde bu zamana kadar hiç yazılmamış, yıkımların humusundan, sefalet üzerine oturmuş korkunç egemenliğin yok oluşundan çıkan bir yapıt yazmaya zorlayan bir platforma.

Bu tuhaf çocuk, gerçek bir maaşı olmayan bu konsolos, bütün bu dalgalanan ve dağınık dünyayı şiirinde yansıtmaya çağrılmıştır. Yansıtmak, bu durumda ne açıklamak, ne de paylaşmaktır. Doğu, bazı anlar ona insansal-insansal olmayan olarak görünür. Söz cambazlarının ya da "guru"ların önüne diz üstü düşmez. O dönemde Batı, onlara hayranlıkla doludur. Kısa süre sonra Krishnamurti Avrupa ülkelerinde uzun bir konferanslar turnesine çıkmıştır. Onu Santiago'da, Caupolican Tiyatrosu'nda dinledim. Tiyatroları eksiklik duyan ve kendilerine Büyük Söz'ü getirip getirmediğini görmek isteyen meraklı insanlarla dolduruyordu. Edebi yüceltme fışkırır. Neruda Asya'nın orta yerinde yaşar ve onu Marti'nin ABD'ye ilişkin yapmasından daha az dile getirir. "Doğu'nun tropikal bölgelerinden parlak terimlerle söz eden yabancı ülke tutku-

nu yazarlar bana tuhaf görünüyor. Övgülü ya da yerinsel sevgi gösterisinde bulunulmayan toprak yoktur. Bu topraklar sadece "sürekli bilgi ve sarsılmaz bir dikkat" istemektedirler. Büyük bir ateş, göz kamaştırıcı bitki yaşamları rüzgârı insanı ufacık bir duruma sokmuştur. Hindistan'da insan, doğanın bir parçasıdır ve çağdaş Batı'da olduğu gibi onunla doğa arasında kesinti yoktur. Orta ya da Brahman Doğu'nun büyük kültürel dönemleri ne insanın köklerini yıkmış, ne de Hıristiyanlığın yaptığı gibi açılıp saçılmasının ayağını kaydırmıştır. Daha çok anıtsal büyük duvarlar gibi, varlığın hastalıklarıyla ilişkisi olmadan, çevresindeki gizeme saygı göstererek yükselmektedir..."

Bu yeryüzü konuğu, insanın yeryüzündeki varlığı boyunca donanımsız ve kastlar sistemine, kaderciliğe tutsak olduğu düşüncesine karşıdır. "Evet, yalnızca zaman putlar yaratabilir ve çok eski olan eksiksizdir. Köken ve süreklilik birbiriyle uzlaşmaz erdemlerdir. Süren yaşamlar, ne başlangıç ne de son üzerinde bir gücü olmadan terk edilmiş kalırken, ilk insan hâlâ kendiliğinden olana, yıkıcı ve yapıcı olana gömülmüştür. Varlık yitmeden ve yiterek, Katha Upanishad'ın dediği üzre, "denize dönen bir damla su gibi" yaratıcı kaynağına geri döner. Kutsal olana katılmak, bu sarsılmaz etkinliğe geri dönmek, olanaksız olanın ve kuramsal öldürücü karanlıkların bir filizi değil midir?"

Yalnız şair gizeme daldığını ileri sürmemektedir. Bilmecenin büyük bir kısmının elinden kaçtığını bilmektedir. Büyücülerin sanatını elinde bulundurmamaktadır. Bu doğu ülkelerinde Sfenks, gizini bu yedi mühür altında saklamaktadır. Bildiği başka bir şey daha vardır: Bu kendi uygarlığı değildir ve bir şey bilincinde baskı yapmaktadır. Buna göre insan, kendi yok oluşunu önceden kabul etmenin damgasını yememek için, yeryüzünde yolcu olmak yerine konaklamalıdır. "Hindistan, Birmanya ya da Seylan üzerine yazmakta güçlük çekmiyorum, çünkü birçok neden ve kaynak saklanmış, birçok olay da açıklanamaz görünmektedir." Her şey yıkıntı içinde ve dağılmakta gibi, ama gerçekte güçlü, temel ve canlı ipler bu görünüşleri neredeyse gizli ve ölümsüz bağlarla birleştirmektedir."

Seçenek kesindir: Ya karanlık ortam onu yutacak ya da o son ve kendisini çeviren tehlikenin neden olduğu bir çaba göstererek, kendi güçsüzlüğünü kullanarak onu yaratıcı bir gizilgüce dönüştürecektir. Savaşmaya karar verirse başaracağına inanmaktadır. Şiirinin hammaddesi olarak karanlık ve zararlı unsurları dönüştürerek kendisini bunalıma düşüren şeye yeni bir biçim verecektir. Bu noktada yazmakta olduğu yapıtta bu kavgaya girişir. Eandi'ye yazdığı mektupta, "Neredeyse bir kitabı dolduracak kadar şiir yazdım: Yeryüzünde Konaklama. Ve yakında ifademi sürekli olarak tehlikeler ortasında sallayarak ve aynı gücü hangi sağlam ve tekbiçimli özle sürekli bir biçimde ortaya çıkartarak, nasıl bireyselleştirdiğimi göreceksiniz..." Kitabı kendisini çevreleyeni yansıtmaktadır. Ancak iyileştirici bir rol oynar. Bu Konaklama'yla yaşama hakkını ödeyecektir. Canlı kalacaktır. Bir uzman o dönemde yazdığı şiirlerle mektuplar arasında açık bir benzerlik görebilir.

Yardım ister. Amerika'sıyla beslenme, havasını içine çekme gereksinimi vardır. Buenos Aires'te kısa süre önce yayınlanan Don Segundo Sombra adlı kitabını gönderdiği için mektup arkadaşına teşekkür eder. "Yutarcasına okudum ve bir kez daha ülkemde çayırlar üzerine uzanmışım, büyükbabamı ve amcalarımı dinliyormuşum gibiydi. Ne görkemli, heyecan verici ve doğal bir şey değil mi? Havanın, atların, insan yaşamının kokusu, her şey dolaysız ve bütünlüğü içinde ele alınmış.

Bu mektuptan sonra Maligna adlı kediden kaçar. Hemen ardından özlemle sarsılır: ("...yüreğimde taşıdığım gölgeyi vermeyi nasıl da isterdim /seni bulmak için / ve nasıl da tehdit edici ay adları / kış sözcüğünün nasıl da yas belirtili davul sesi var...")

Ondan sonraki mektubu 5 Ekim 1928 tarihinde, Seylan'da, Wellewatta'ya yerleştikten sonra yazar. Arkadaşına burada rahat olduğunu ve sabırla yazabildiğini bildirir... Sakin bir biçimde demez, çünkü sorunlar bitmemiştir. Ve tanrıya yakarmasına karşın, bu kez çektiği sıkıntılar kesinlikle parasaldır.

"Benim gibi konsoloslar bütün personelin aldığı ücretin en düşüğünü alıyorlar. Parasızlık bu zamana kadar bana çok

acı çektirdi ve şu sıralar pis çatışmalar sonucu elde ettiğim ganimetlerle yaşıyorum. Ayda 166 Amerikan doları alıyorum; bu, burada bir çırağın aldığı ücret. Ve en kötüsü, konsolosluğa ulaşan gelirlere bağlı, yani herhangi bir ay Şili'den yapılan ihracat yoksa, benim maaşım da yoktur. Gerçekten çok yorucu ve aşağılayıcı bütün bunlar: Birmanya'da bazen beş ay maaşsız, yani hiçbir şeysiz kaldığım oldu. Üstelik büro, mobilyalar, posta, büro kiralama için gerekli giderleri cebimden ödemek zorundayım. Üstelik bir yere kımıldayamam, öyle ki telgrafımda size bedelini ödeyemeyeceğim ani bir yolculuk düşüncesiyle umutsuz bir durumda olduğumu açıklamadım.

"Binlerce kez teşekkürler Eadi ve gerçeği ve her günkü işkenceyi oluşturan bu can sıkıcı ayrıntıları anlattığım için bağışlayın. Maaşım yerinde ve sürekli olsaydı -yani her ayın sonunda elime geçeceğine ilişkin güvencem olsaydı- soğuk ya da sıcak, dünyanın neresinde olursa olsun yaşamak benim için o kadar önemli olmazdı.

"Evet, sürekli olarak kendi yaşamımda ve başkalarınınkinde sorumsuzluğu, hareketi savunan ben şimdi yerleşmenin, oturmanın, rahat rahat yaşama ya da ölmenin yürek daraltıcı isteğini duyuyorum. Çabucak, hatta yarın evlenmek ve büyük bir kentte oturmak istiyorum. İşte bunlar sürekli isteklerim; belki de onları hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceğim.

49. Bir boğulanın mesajları

Asya'da, Şili'deki son anlarında olduğu gibi, kaçıp gitme isteği yakasını bırakmaz. Özünde kaçak bir insan değildir. Yaşama sarılır. Onu yaşama bağlayanlar kadınlardır ve şu anda kadın yoktur. Ancak bir yataktan ötekine, yerli, İngiliz ya da melez bir kızdan ötekine gitmek onu yaralamakta ve tiksintiyle doldurmaktadır. Büyük coşkusu edebi yaratıdır. Yazmaya başladığından beri ilk kez şiirsel esin, kendi içinde, büyük olasılıkla dışarıdan gelen bir şeye çarpıyormuşçasına yavaş yavaş gelmektedir. Üstelik ekonomik durumunun güçlüğüyle sıkışmıştır, çünkü Doğu'dan gitmek için paraya gereksinimi vardır. Şiiri parasal gelir sağlayan bir etkinlik gibi düşünür. 1931 yılında Avrupa'ya gitmek ister, ama bunu yapmak için de paraya

gereksinimi vardır. Kitabını Buenos Aires'te değil ("Çünkü Arjantin bana hâlâ taşra gibi görünmekte" diye yazar arkadaşına.) İspanya'da yayınlamayı düşler. Neruda, ilkgençlik yıllarından beri, dilin yüksek makamlarında şiirinin tanınmasını dayatma aracı olarak İspanyolca konuşulan başkentleri fetihetme düşü kurar. Doğu'dan döndükten sonra gidebileceği Buenos Aires, Madrid, Meksiko gibi İspanyolca konuşulan başkentlerdeki konsoloslukların kırmızı bayraklarla işaretlendiğini unutmayalım. Genç şair korkunç sıcaklıktan bitkin düşmüştür, ömrüne biçim verme biçimini düşünmektedir. Her şey onun için güçtür. İspanya'ya yazmıştır. Takvime bakarak günleri saymış ve yanıt alamadığı için umutsuzluğa düşmüştür. Yine de yenilgiyi kabul etmez. Belki başkalarınca tanınmazsa, kendisi yapıtlarının değerinden söz etmeyi engelleyen bu utangaçlığı bozacak, onları ölçülü bir biçimde övecektir. Ancak o dünyadan gelecek tanınmayı aramaktadır. Eandi'ye şunları yazar: "Yine de orada (Madrid'de) bir parça başarı, onay elde etmek olası gibi görünmektedir; ufacık da olsa bana yeter. Bu şiirleri yazmak için yaklaşık beş yıl geçirdim. Gördüğünüz gibi çok değil, yalnızca 19 tane; bununla birlikte biçem denen bu zorunlu öze ulaştığını düşünüyorum. Dizelerimden her biri benimle doludur, onlardan damla damla ben dökülüyorum."

Ona göre Şili'de yayınlamak son çare olarak görünmektedir. Bunu yapmak zorunda olacağı noktaya gelmesi, belki bir bozgun, en ufak çabanın yasasına başvuru oluşturacaktır. Bu düşünceyi bir yana bırakmaz. Başka yerde yayınlanamazsa, boyun eğmek gerekmektedir. Sonuç olarak Santiago'da, iyiyi de, kötüyü de kabul eden, çok az da olsa telif hakkı ödeyen sadık bir yayıncı vardır. Üstelik belki de iyi bir kitap, memurluk dosyasında iyi bir not oluşturacaktır. Ve belki bir gün bu, Doğu'daki bu delikten çıkıp soluk alabileceği bir ülkeye gönderilmesinde etkili olacaktır. Gabriela Mistral'e yaptıkları gibi hiçbir zaman aynı yoğunluk ve önemle olmasa da, ülkesinde kendisine saldırmaktan hoşlanan insanlar olduğunu düşünmektedir. "Ama bakın Eandi, benim "Juntos nosotros" (Birleşmiş Biz) adlı şiirimi anımsıyor musunuz? Şili'de yayınlandı.

Buna ilişkin gazetelerde küfürlerle dolu, kesin bir şeymiş gibi benim "aptallığım"dan vb. söz eden üç dört eleştiri de çıktı."

Yeryüzünde Konaklama'nın ilk şiirleri, *Alacakaranlık* ve *Yirmi Aşk Şiiri* kitaplarının coşkulu okuyucularını çok şaşırttı. Orada da tatlı, yumuşak ve özlemli postmodern geçişlerle dile getirilen aşk izleğinin aydınlık ezgisini arıyorlardı. Burada ise karanlığa çarpıyorlardı. Gözleri derin karanlığa alışamıyordu. Ve çoğu, işin kolayına kaçarak, Neruda'nın kafayı üşüttüğü sonucuna vardılar. Elbette yirmi yaşındaki Neruda'yla, yirmi beş yaşındaki bir değildi. Şili'de yazan şairin Rangoon'da ya da Kolombo'da yazanla aynı kişi olamayacağını anlayamıyorlardı. Gerçekliği değişmişti. Bilinci gelişmişti. Yeni çevresiyle, yaşamsal ve yaratısal sürecindeki dönüşümle belirlenen şiiri de bunun için değişikti.

Ayrıca, "Coşkulu Sapancı"da bir yol açmaya çalışan, kırılmış şiirsel büyüklük düşleri yeniden, başka bir biçimde geliyordu. O zamanlar donmuş ve güçlü soluğundan yoksun olarak gördüğü İspanyol diliyle yazılan şiirde devrim yapmak istiyordu: "Gördüğünüz gibi -diye yazar Eandi'ye- İspanyol diliyle yazılan şiir ne kadar yoksul; yazarlar dengeyi yitirdiler ve zevkle, spor söz konusuymuş gibi, düşünsel bir alıştırmaya çalışıyorlar; ve hepsi bana vasat oyuncular gibi görünmekte. Çok karalamaya çalışılan Luganos'un çok yetenekli olduğunu düşünüyorum, şiiri bana hep gerçek, yani çağaşımsal ve karmaşık olsa da haklı görünüyor." Bu paragraf, şiire ilişkin bir felsefenin altını çizer. Bu şiir, Garcia Lorca'nın Neruda'dan söz ederken kullandığı gibi, mürekkepten çok kana daha yakındır ve anlayışının temel bir anahtarını oluşturur. Gabriela Mistral da, onda düzeyi yüksek sesini sevdiğini belirterek bu yanının altının çizer.

21 Kasım 1928 tarihli, bir sonraki mektubunda görüşünü derinleştirir. Şair şiiri bir jimnastik alıştırmasına dönüştürmemelidir: "...bir görev onu beklemektedir ve yaşama dalmalı, onu yalvaç gibi dile getirmelidir." Şair, şiirini yalnızca insanla ve dünyayla ilişki içinde oluşturabilir. Göksel bir deli değil, evrenin bütün düşleri ve coşkularıyla yüklü bir varlık olmalıdır. Bu dönemde Arjantinli öykücüyle mektuplaşması, en içten ve en dayatımcı düşüncesini, yaratmaya ilişkin tasarılarını ve fel-

sefesini çevresinden, doğadan, toplumdan kopuk bir insan ve sanatçı olarak değil, onlara bağlı olan bir varlık olarak gösteren bir fotoğraf kalıbıdır. Çevresindeki egemen şiire bakışı eleştireldir: "Şairlerin aklı, uzun zamandır yazdıkları şeyle her türlü insani ilişkiyi bir yana itmiştir. Şiirsel mesaj için her türlü yakınlık ve dostluk dünyadan kaçmıştır, oysa gerçekte şiir, avutmak ve düş kurdurtmaktan başka hangi amacın peşindedir? Yüksek sosyeteden bir kız gibi konuşuyorum, ama bu noktada akılcı olan şudur: şiir evrensel özle, coşkular ve düşüncelerle yüklenmelidir. İşte benim yapmak istediğim budur: şiirsel şiir. Geceleyin yalnız, beyaz kâğıdın başına oturduğumda bilimsel meraklarımdan, otomobillere hayranlığımdan, bu çekici doğanın beni çekmesinden çok az şey kalmaktadır. Sürüp gitmekte olan yalnızca benim; acılarım, mutluluklarım, kişisel coşkularımdır."

İspanya'da yayınlanma isteği yakasını bırakmaz. Yeni kitabı *Yeryüzünde Konaklama*'nın bir kopyasını çıkarır ve İspanya'daki mektup arkadaşı Rafael Alberti'ye gönderir. Bu kitabın yayınlanacağından emin değildir. Bir belirsizlik vardır, çünkü bu ilk *Yeryüzünde Konaklama* o sıralar İspanya'da basıma gitmemiştir. Ancak şair kitabı bitirdiği için mutludur. Bu mutluluk, anaların doğurduklarında ve yazarların da yazarken duydukları doğum sancısında tanıdıkları mutluluktur. Bir süre sonra yerini belirsizliğe bırakan mutluluktur. Kitabından emin değildir. Durmadan onun doğruluğuna ilişkin olanı değil, kaçınılmaz olanı düşünür. Onu yazarken ne kadar içten olduğunu yalnız o bilmektedir. İyi bir kitap yazmak için ne dayatımcı bir aktöre, ne de dürüstlük yetmektedir. Rahatsızlığı içindeki sesten, karanlık renkten, belki de yapıtın içindeki zıtlık eksikliğinden gelmektedir. "Yoksa tekdüze mi?" Kendini savunur. Kitabı karanlık bir ortamda bunaltmakta ve sıkıntı yaratıyorsa, bunu egemen düşüncelerini yadsımaya vermelidir. Buradaki savunması, onu keyfi sonuçlara götürür: "Bütün eski kitaplar tekdüzedir, ancak bu, onların başka niteliklerini ortadan kaldırmaz."

Kitabın yayınlanmasına ilişkin bir yanıt almaz. Bu dönemdeki ruhsal durumu yüreğini daraltır. Kimseyle İspanyol-

ca konuşamadığı için, yazarken dilini yalnızca kendi kendisine kullanır, kendisiyle konuşur. Karşısında konuşabileceği biri olmadan kendisiyle söyleşerek yıllar geçirir. Neruda yeryüzünün az ya da kötü konuşulan bir bölgesinden geldiğini söylemiştir. "İletilebilir bir dilden yoksun olarak eğitildim." diye yazar Kolombo'dan, 24 Nisan 1929 tarihinde. Yaşamı, sözcükler gibi askıya alınmıştır. Kendi kendine konuşma dönemi. Kendisiyle konuşmak isterken sözcükleri yerli yerinde kullanamayacağından korkar. Bundan bunalır. "Bütün cümlelerimi kaba, kendi varlığımdan kopuk buluyorum." Sessizlik içinde yaşar ve boş geçirdiği saatlerde "korkunç tropikal viski" içer. Kendini yalnız duyumsamaktadır. Hizmetçisi Ratnaigh on dakikada bir gelip kadehini doldurur. Kendini sürgün ve can çekişmekte görür. Graham Green'in romanlarındaki ortamı yaşamaktadır, ama arkadaşına hiç kurtuluş yolu olmayan sürgünler üzerine kitaplar okuyup okumadığını sorarken Joseph Conrad'a göndermede bulunur: "Eandi, yeryüzünün bu parçasını kafanızda canlandırsaydınız, bu sözcüklerle kaç tane gerçek ya da kurmaca roman yazabilirdiniz? Belki..." Eandi onları yazamaz, çünkü uzaktadır, ancak Neruda orasını şiirinde yoğunlaştırabilir çünkü yeryüzünün bu kavurucu bölgesine dalmıştır, çünkü yeteneklidir. Üstelik böyle yazacaktır, çünkü yalnızdır. Öyle yalnızdır ki, kendileriyle konuşabilmek için sokaklardan köpekler toplar. Onlar ise çekip giderler, nankörler. Bununla birlikte Conrad'ın bir roman kahramanı olmadığının bilincindedir, çünkü varoluşun anlamını güçlü bir biçimde duymaktadır: "Bu yaşama değer veriyorum." Ondan vazgeçmeye hazır değildir. Ve yaşam günlük yaşamla özetlenemez, şiiri de içerecektir. Yaşam, onun edebi felsefesinin temelidir. Mektup arkadaşı ona Jorge Luis Borges'ten söz eder. Neruda hemen kendilerini ayıran farklılıkları koyar. Borges, daha çok kendisine çekici gelmeyen kültür sorunuyla uğraşmaktadır, çünkü ona bu sorunlar insani değildir. Şöyle de diyebiliriz: bu sorunlar o kadar insani değildir. Daha yirmi beş yaşında olmayan Neruda, beğenilerini ve tiksinmelerini biraz yabani bir temizlikle, gençliğe özgü bir patavatsızlıkla, kendiliğinden bir abartmayla tanımlar: "Güç ilacı olan iyi şarapları, aşkı, acıları ve ki-

tapları kaçınılmaz yalnızlığa karşı koymak için seviyorum. Şeylerin yorumu olarak kültürü umursamıyorum; önceden edinilmeyen bir bilgi, dünyanın bize karşı ve bize karşın fiziksel bir özümlenişi bana tercih edilir görünmektedir." Edebiyattaki metin yorumcuları, "aydınlatıcılar", ufacık ayrıntılarla uğraşanlar, bilginin gizleri ona, boşluktan uzak olmasa da geniş ve karmaşık görünür. Gözleri, kendisini bir tür renk körlüğüne götüren bu özelliğe sahiptir. Düşüncelerin bitmek bilmez yorumlarından daha çok bedenleri, güneşi ve teri görür. Boş sözlerden yorgundur.

Öte yandan *Yeryüzünde Konaklama,* Doğu'daki antik çağ şiirinin etkisini ortaya koyar. Hindistan'da ozanların sokaklarda çalgı eşliğinde saatlerce tekdüze şiir söylediklerini gördüm. Yılan gibi upuzun kornolar, gümbür gümbür tamtamlar dinsel törenlere, Asya operasına özgü bir şeyle, kutsal bir yardım çağrısı gibi uzun şiirlere eşlik ediyorlardı. Batılılar bu etkiyi görmezlikten geliyorlarsa suç, Eandi'ye yazdığı mektupta *Yeryüzünde Konaklama*'nın büyük bir tekdüzelikte, neredeyse dinsel törenlere özgü, gizem ve acıyla çevrili, eskiden ozanların besteledikleri gibi bir dize yığını olduğunu söyleyen Neruda'da değildir...

50. Rangoon'da kuşkular

Kendisinde bir boşluk oluşur. Hiçliğin eşdeğeri olmayan sessizlikler... İçinde olup biten bir şeyi gösterirler. Kendisinden, edebiyattan kuşkulanmaya başlar. Kendini fazlalık olarak duyumsar. Şeylerin ifadelerini kendi kendilerine bulduklarını, ne bunların bir parçasını oluşturduğunu, ne de içlerine girme gücünü elinde bulundurduğunu düşünür. Kitabını bitirdiğinden beri bunalım anları akın eder; basımı konusundaki belirsiz geleceği onu kaygılandırsa bile, içinde bundan kurtulma savaşı verir. Neruda yazılmamış bile olsa, kitaplar olma anlamı ve nedeni olup olmadığı konusunda kendi kendini soruşturur ve cezalandırır. Bu edebiyatın kafesinden çıkmak istemektedir. Bunda temel amaç biçimi, "bana anlamı yok gibi görünen yüzeysel sorun"u değiştirmektir. Biçim için biçim arayışı hastalığına mı yakalanmıştır yoksa? Bu virüs kemiklerine kadar mı

işlemiştir? Böyle bir hastalık, edebiyat düzleminde kendisini kısırlığa götürecek öldürücü bir hastalıktır. *Yeryüzünde Konaklama*'nın ilk kitabının yazımından sonraki anlarda kendini bomboş duyumsar. Hiçbir şey onu yazmaya itmemektedir. Kendisini çevreleyen şeyler boşuna olduğu için değildir, öyle bir iç anlama sahiptirler ki, kendi kendilerini ifade edebilmek için var olmaları yeter.

Buna karşın, yazma isteği yoksa, "okumak, müzik dinlemek ve denizde yüzmek hoştur." Her gün okur ve kendisine kalan tek zevkin bu olduğunu söyler. Neredeyse yalnızca İngilizce yapıtları okur. Leonel Ventd adlı bir arkadaşı ona her ay torbalarca son çıkan kitapları, özellikle de polis romanları gönderir. Bu yıllarda tutulan yazarlarla ilgilenir: T. S. Eliot, D. H. Lawrence. Lawrence'in *Yedi Bilgelik Direği*'ni yutarcasına okur. Yerli ortam kendisine kültürel olarak içine işlenmez göründüğünden, İngiliz edebiyatına sığınır. Stevenson ve Dickens sayesinde Londra'daki tavernaların, sokakların adlarını tanır. Kuşkusuz bütün bunlar o dönemde yazdığı şiirde etkisini göstermiştir.

Çok değişken olduğu için şiirini temelden değiştirmeye girişir. Bu, onun kendini evrimsel bir şair olarak mı gördüğüne, yapıtlarının çok değişik olmalarına karşın aralarında bağ olup olmadığına ilişkin bir soruya şiirinin yazdığı ve her gün artan tek kitap olarak gördüğü şey olduğunu söyleyerek yanıt vermesini engellemez. Yapıtlarına dikkat eden kişi, büyük izleklerin yeniden ele alınışını kolayca görecektir: Başka bir biçimde yeniden ortaya çıkmaktadırlar. Bu ne tuhaf, ne de görülmemiş bir durumdur. Tanınmış ustalarından birisi, sakalı karlı dallara benzeyen Walt Whitman, *Çimen Yaprakları* adlı yapıtında bir tek kitabın durmadan artan tek şiirini yazmaktan başka bir şey yapmamıştır. Belki de Kitapların Kitabı'nın anlamını bulmak istiyordu. Neruda'da, İncil'de olduğu gibi, gördüğü ve tanıdığı her şeyi adlandırma, bütün dünyayı keşfediyormuş ve yeniden adlandırmak gerekiyormuş gibi alabildiğince kucaklama tutkusu vardı. Bazen bu, ona hep aynı şiirin değişik biçimlerine yeniden başlıyormuş duygusu veriyordu.

Ancak şeyleri, duyumları ve duyguları görme ve anlatma biçiminde bazı derin kopukluklar ve değişiklikler vardır. *Yeryüzünde Konaklama*'daki bu biçim daha önceki şiirinden oldukça değişiktir. Bu değiştirme gereksinimi onda Doğu'ya gitmeden önce vardı. Çünkü kitabın ilk sayfaları Şili havası taşımaktadır. 1925 yılının ortalarında *Yeryüzünde Konaklama*'nın ilk şiiri "Galope Muerto" (Ölü Dörtnal) Santiago'da yayınlanmıştır. Şiirinin büyümesindeki bir bunalımdan doğmuştur; gözleri suyun, toprağın, havanın, varlıkların yüzeyi altında yatanı keşfetmeye hazırlayarak dünyayı başka bir mercekten görmeyi öngörmektedir.

"Bunun için, devinimsizlikte, durarak, üstte kocaman kanat vuruşları gibi, ölü arılar ve sayılar gibi, görmek ah, sönük yüreğimin kucaklayamayacağı şey...

1925-27 yılları arasında, Santiago'da "Débil del alba"yı (Şafağın Güçsüzü) yazar: "mutsuzların günü, solgun gün ortaya çıkıyor/ soğuk acı bir kokuyla, gri güçleriyle..." Bu dönem cesaretinin kırıldığı, büyük düşünme, "gün gibi ortada yoksulluk" anlarıdır. Doğu'da olduğunun tersine ışık, "çan sesi gibi değil, gözyaşları gibi" ortaya çıkmaktadır. Günün kumaşı parlak değildir; zayıf bir kumaştır, "bir yaralıya sargı yapmaya, sinyaller vermeye yarar/ ayrılıklar sırasında, gidenin arkasından." Ayrılık zamanı gelmiştir. Ortadan yitmeye, "uzaklıklarının üstünü örtmeye, boğmaya, yenmeye" hazırlanır. "Diurno doliente" (Gün Ortasında Acılı) şiiri Şili'de yazılmıştır ve burada, yazanın maddi durumu bilinirse bilmecemsi dize açıklık kazanır: "açlık giymiş bir köle."

Doğu'ya vardığında Şili'ye özlemi odasının her köşesinde onun peşindedir. Geride bıraktığı şeyleri özlemeye başlamıştır. Bu yaban ellerde, "Fantasma" (Hayalet) şiirinde Albertina görülür:

"Geçmişten belirirmişsin gibi, gelerek
ışıltılı gözlerle, solgun öğrenci kız,
uzun ve devinimsiz aylar

sesinin avuntusunu ararlar
Bu yaban elde
toprağın kokusu değişik
ve ikindi saatleri ağlayarak gelir
gölgeli gelincikler biçiminde."

"Lamento lento" (Ağır Yakınma) adlı şiirindedir. Terkettiği şey, düş olarak peşindedir. "Colección nocturna" (Gece Örneklemesi) ona "...ayları harekete geçiren rüzgârı, bir tren düdüğünü" getirmektedir. "Dostların ve sevilen kadınların uykusu"nu duyar... "Başları variller üzerinde dinlenen arkadaşlar"ı.

Ve yeniden "Juntos nosotros" (Birleşmiş Biz) şiirindeki uzak kadına duyulan özlem. "Sürgün ağzımda et ve üzüm, ısırıyorum. O da "Tiranía" (Zorbalık) adlı şiirinin "doğrudan silah duyarsızlığı ve anlamı unutuş olan soğukluğun"la "yüreksiz hanımefendi"sidir. "Angélica Adónica" adlı şiir Marisol'un anısını taşımaktadır belki de: "Bugün tertemiz genç bir kızın yanına uzandım / ak bir okyanusun kıyısında uzanır gibi."

Bu dönemde ülkesinde yazdığı ve *Yeryüzünde Konaklama*'ya koymadığı, ama doğayı ve gerçekleri görünüşte parçalanmış iç bakışaçısıyla incelediğini gösteren şiirler de vardır. Bu aynı zamanda evrensel bir bakışaçısıdır. çünkü "Alianza" (Birleşme) yeryüzünde herhangi bir yerde yazılmış olabilir, ama batan güneşle, parıltısız metallerle, ağır boşluk ve ölüm duyumu arasında debelenen, sorunların kıskacındaki bir ruha denk düşmektedir. Yaşamı güç olan ve kendini yararsız duyumsayan bu genç adam, şiire "Caballo de los Sueños" (Düş Atı) gibi binmek ister: "Yüreğimden cehennemin kaptanını söküp alıyorum... Bir yerden bir yere başıboş, emiyorum yanılsamaları."

"Unidad" (Birlik) adlı şiirinde, "Ölümün üstünde dönen kartal gibi kendi çevremde dönerek çalışıyorum / yas içindeki kartal gibi." olduğunu bildirir.

Ancak yalnız kişiye ilişkin bu istiarelere yönelim, Doğu'ya vardığında daha da derinleşir. Değişik bir dünya. Korkunç bir eşitsizlik.

51. "Yeryüzünde Konaklama"daki gerçekçilik

Neruda Rangoon'da kalırken bir akşam, Strand Oteli'nin Hindistan'daki İngiliz imparatorluğunun en şık yerlerinden biri olduğunu gururla söyleyen şık bir beyefendiyi dinler. Strand Oteli'nin dayanılmaz çekiciliği, Britanyalı beyefendilerin Birmanya derebeyliğine yapmacık gülücükler attığı bu yerin geçmişe öykünen şatafatı onu tiksindirir. 1886 yılında ülkeleri katı ve uzak Kraliçe Victoria'nın ulaşılmaz bir simge olarak yönettiği bir taşra olduğu için mutlu olan bu yerlilerden nefret eder. Bununla birlikte katı ilkeci değildirler. Her saat İskoç viskisi içilir. En şatafatlı davetleri kimin yaptığını görmek için yarışılır. Bu, bir toplumsal ün haketme biçimidir. Belki yankı Londra'daki günlük gazetelerin sütunlarına kadar ulaşacaktır. Bu da benimsenme anlamına gelmektedir.

Şaire tüyler ürperten, öldürücü sefaleti ayıran uçurumu görmesi için sokağa çıkması yeter. Kısa süre sonra Rangoon'un "savaşın sonu" demek olduğunu öğrenir, ama bu arada kalabalık kentin sokaklarında, yoksullarla zenginler arasındaki savaşın henüz başlamadığı duygusuyla yürür. Altınla kaplı Schwegadon tapınağı önünde durur. Sokaklarda insanlar açlıktan ölmektedir. Burası Tibet'te olduğu gibi bir manastırlar ülkesidir. Rahipler ve çömezleri Irrawady ırmağı üzerindeki yüzlerce oyma kayık gibi yola koyulurlar. Yağmur mevsimi başlamış, ırmak kabarmıştır.

Akşamleyin şair dansözlerin olduğu yere gitmeyi, boyunlarının hareketini, başlarının yanlara sallanışını, gözlerini ve kalçalarını oynatmalarını seyretmeyi sever. Pozisyonların, hareketlerin sayısının hesabını yapmaya başlar, ancak iki bine ulaşmayı başaramaz. Gece görülenlerle gündüz görülen yalın ayak, başı kabak; kahverengi, kırmızı ya da sapsarı giysili rahiplerle büyük bir zıtlık oluşturur. Boyunları bütün ömürlerince çıkaramayacakları yüksek kolyelerin tutsağı zürafa-kadınlar arasında güçlükle dolaşılır. İşportacılar ona prens Siddharta'nın heykelciklerini sunarlar. Yanında başı yasemin çiçekleriyle kaplı Jossie Bliss'le birlikte gezer.

Burada sefalet kutsaldır. Yoksulluk sürmekte ve beş bin tapmak ayakta durmaktadır. Neruda Pagan'a doğru bir yolcu-

luğa çıkar. Irrawady ırmağı Birmanya'nın başkentinin üçte birini 11. ve 12. yüzyıllarda sular altında bırakmıştır. Mandalai'ye varır, çünkü kendisine buranın sanat ve edebiyat merkezi olduğu söylenmiştir. Genel görünüm o kadar değişik değildir: Tapınaklar ve manastırlar; bir tepenin üzerinde kral sarayı ve çevresinde eşeklerin çektiği arabalar, çekçekler, acınası bir biçimde el uzatarak dilenen çocuklar ve yetişkinler. İşte *Yeryüzünde Konaklama*'nın büyük bir kısmını yazarken kendisini çevreleyen şeyler bunlardır. Bundan çıkan hava o kadar neşeli değildir.

Ama kendisi için yeni olsa bile şimdilik yaşadığı bu antik topraklardan yazının fasılalarıyla terlemekte, kendisine mevsimin rüzgarını, yeşil rüzgârı, yeni gelenlerin yüzüne esen ve ruhunda karmaşa yaratan mayıs musonunu taşımaktadır. "Nasıl dinlenmeli, hangi yoksul umudu sevmeli..."

Yazar, gölgelerin ve düşlerin, günlerin ve ateşli gecelerin karmaşası ortasında olup bitene kulak kabartır. Bir ayna, "sesi kısık bir çan gibi" olacak, ama olup biteni söylemesi ve "yanıt bulmadan çağıran nesneler"e karşılık vermesi gerekecektir. Bu dönemdeki şiir sanatı budur.

Aralık 1976'da, Doğu'ya yaptığımız bir yolculuk sırasında Neruda'nın Asya'da kaldığı yerlerde yeniden yarattığı sağlam gerçekçiliğin maddi ve çevresel kanıtını gördük. Onca incelikle kaptığı bir ortamı ve ruh durumunu birebir eksiksizlikle yeniden yarattığını görünce şaşırdık. Hindistan'dan geçerken Hiderabad ve Kakinada arasında bizi pembe ve mavi bir şafak karşıladı. Bengal körfezini geçerken, Hint Okyanusu'nda bu şafak okyanusa ve güne dönüştü. Rangoon'da indiğimizde uçaktan pek uzak olmayan, kıvrılarak kayan bir yılanı görünce soluğumuz kesildi. Neruda, "bu toprak kıvrılmış yılan renkli" dir diyordu Birmanya'da, tam elli yıl önce yazılmış "Sabor" (Tad) adlı şiirinde. Burada *Yeryüzünde Konaklama*'nın kokusunu, rengini, havasını içimize çektik. Şair, "ömrünün her gününü kudurmuş dul yası içinde" ve "Kimsenin beni putlaştırmadığı, sıradan yüzümle geçtiğim, müslüman satıcılar, ineğe ve yılana tapan insanlar arasında" yaşadığı sırada muson mevsimini görmüştür. Daha kuzeyde Mandalay bulunmaktadır... "Ve yanımda karım, çok uzaktan gelmiş uğultum, Birman

eşim, kral kızı." İşte bütün tropikal bitkileriyle "Tango del viudo" (Dul Erkeğin Tangosu) şiirinin ortamı. "Beni öldüreceğinden korkarak Hindistancevizi dibine sakladığım bıçağı bulacaksın daha sonra." Karşıda ırmak. Josie'nin külleri, "bakır zincirler ve kavallar" çınlarken Irrawady ırmağının sularına dökülmüştür. Doğu'ya ilişkin biraz bilgi alınınca, işçileri ve kadınları, mosmor, "parlak muslin" giysili güzellerin geçişini görünce Neruda'nın varlıklardan ve nesnelerden özgür bir biçimde, gerçeklikle söz ettiği görülebilmektedir; şair bu ülkelerde, değişik olduğu kadar engin, tamtamların tekdüze ritminin, soluk benizli dansözlerin, yakılıp kül edilmiş cesetlerin ötesinde tanıdığımız bu kıtayı derinlemesine yaşamıştır. Yolculuğumuz *Yeryüzünde Konaklama*'nın gerçeğe doğruluğunu görmemizi sağlamıştır.

Yeryüzünde Konaklama'nın ilk kitabındaki düzyazı metinler şiirin başka bir cisimleşmesini oluşturur. İçine düştüğü dünyaya uzaktaki bir yıldız gibi bakar. Doğayı gözlem, yabanel anıları, soğuk bir gezegenden duyulan iç sıkıntısı... Bazen yirmi-otuz yaşları arasındaki bir genç erkekte olduğu gibi, iri gözlü, oynak kalçalı, "saçlarına şimşek gibi sarı bir çiçek" her ayak parmağına halka, birbiriyle yarışırcasına kolyeler takan, heykel hareketli kızlar karşısında sarsılır.

Ayrıca, tanınmayan kişi karşısındaki güvensizlik, özellikle çılgın bir aşkla seven ve kendisini uykusuz bırakacak kadar tutsak almaya çalışan kadın tarafından gözlendiği duygusu yakasını bırakmaz.

"Caballero solo" (Yalnız Adam) adlı şiiri birkaç sekanslı, geliştirilmeye yaraşır kanıtları ve kahramanları olan bir film gibidir: genç eşcinseller, aşık kızlar, şişman dul kadınlar, otuz saatten beri hamile kadınlar, kısık sesli kediler, üniformalı aşık erkekler, yağlı ve sıska çiftler, neşeli ve hüzünlüler; pantalonların ve eteklerin yaşamı, ipek çorapların hışırtısı, gözler gibi parlayan kadın göğüsleri, sonunda küçük memurun tükettiği çekicilik, çapkının akşamları ve karıkocaların geceleri, hayvanların teklifsiz çiftleşmeleri, kuzenlerin oyunları, zina, bütün bunlar Yalnız Adam'ın gördüğü sanrıların bir parçasını oluşturur.

Otobiyografik Yalnız Adam'dan sonra gelen "El Ritual de mis piernas" (Bacaklarımın Dinsel Töreni) bedeninin, organlarının nedeninin ve niçininin gizemlerini ayaklarının "yakın ve uzak, dünyanın kataloğu"nu çıkarmaya başlamasının ötesinde bir inançla araştırmayı sürdürür.

Şair, içine düşüp kalktığı bu hüzünlü ve öldürücü havaya karşın, kitabını Significa sombras (Bunlar Gölgelerdir) şiiriyle bitirir. Orada kendine ilişkin iddialı bir şey söyler: "Ölümler ve doğumların tüyler ürpertmesi beni sarsmıyor/ istediğim derin yerdir kendime sonsuza kadar ayırmak istediğim."

Oraya otuz yıl sonra dönmüştür. Bana Rangoon'dan, nefret ettiği "Strand Oteli"nin başlıklı kâğıdına yazdığı bir mektup gönderdi. Otelin tabelasında sırtı görülen bir aslan resmi vardır. Mektubun tarihi 4 Temmuz 1957. "Sevgili Vol, Amado çiftiyle Kolombo'dan itibaren Çin'i dolaşacağız ve hâlâ buradayız, Madras'ta yitirdiğimiz birkaç valizi bekliyoruz. Bu korkunç kent -burada nasıl yaşayabildim? (Gençlik mucizesi)- sinirlerimizi bozuyor. Birikmiş pislikler üzerine ısrarla yağan yağmurların mevsimi..." Buraya ilişkin düşüncesi değişmemişti.

52. Doğu'dan mektuplar

Tek başına uzun bir yolculuk yapan at iştahıyla okur. Joyce'u çevirir. Biçimsel yenilik arayışının çekiciliğine kapılmamıştır. Somut, doğrudan, dinamik anlatıları biçimi boşverme pahasına sağlam biçeme tercih eder. Şairimiz gibi bir insan için alışılmadık hoşgörü, biçimin diktatörlüğünü itiraf etmektir.

9 Haziran 1930 tarihinde Seylan'dan "dönmemek üzere" ayrıldığını bildirir. Yüreği karışık duygularla çarpmaktadır. Deniz kenarındaki evine, köpeklerine ve kedilerine, gece sohbeti yaptığı arkadaşlarına, dostu Andrew'e elvêda der. Ama konsolosluk yerinin değiştiğini bildiren bu mektubun son satırlarında kendisini alt üst eden düşünceler bulunmaktadır: Ekim 1929'da Madrid'e gönderdiği kitabın ne olduğunu bilmemektedir.

Bu kitaba ne olmuştur? İberik yarımadasına iki kez yolculuk etmiştir. Ancak onu yayınlaması gereken İberik-Amerikan yayınevi iflas etmiştir. Şairin gönderdiği birkaç mektup

yanıtsız kalır. Bu, sessizliğin böyle sürüp gideceği anlamına gelmez. Jose Bergamin, Cesar Vallejo'nun *Trille* adlı, 20. yüzyıl Latin Amerika edebiyatının bir klasiği olan yapıtının önsözünde Neruda'dan söz eder. İspanya'da değişik makaleler yayınlanır. Madrid elverişli bir yer değildi. Kitabın orjinalleri Paris yolunu tutar. Orada Alvear adlı bir hanım, *Iman* adlı bir dergide bazı şiirleri yayınlar. Aynı kadın şaire önce bir çek (önemli bir çek!) gönderir ve daha sonra *Yeryüzünde Konaklama*'nın yayınlanmasına ilişkin bir sözleşme gönderir. Şair çok kuşkucudur. Ne bu dergiden, ne de bu kadından söz edildiğini duymuştur, kitabının Arjantin'de yayınlanıp yayınlanmayacağını da bilmemektedir. "İnsana üç ay viski içirtecek durum. Sanırım kitabını İsa yayınlayacak, zaman geçiyor ve yayınlanmadan yaşlanacak."

Edebiyatın gittiği yön ve şair olarak yararlılığıyla ilgili belirsizlik karşısındaki bunalım geçici olmuştur. "...Edebiyatı bir yana bırakmak zararlı bir görüş." diye yazar 5 Eylül 1931 tarihinde, Java'nın Batavia kentine atandığı sırada yazdığı mektupta. "Onunla işimiz bittiğini sanırız, ama içimizde damla damla bir şey birikir. Daha fazla yazmasaydım ölürdüm..."

Dostu Eandi'ye gönderdiği iç parçalayıcı mektuplar, kızkardeşi Laura'ya gönderdiği mektuplardan çok değişiktir. Bu mektuplar, yazarın değişik kişilikleri varmış gibi göstermektedir. Aynı yerden değişik kişilere yazan aynı kişidir. Neruda her zaman mektup gönderdiği kişinin diline kendini uyarlayabilmiş, konuştuğu herkese kendi diliyle seslenmiştir. Eandi'ye edebiyat üzerine, onunla kendi ilişkisi üzerine en karmaşık sıkıntılarını, en acı veren kuşkularını açabileceğini, çünkü kendisini çok iyi anlayabileceğini bilmektedir, bu da ona gönderdiği mektupların özünü ve biçimini belirlemektedir. Ailesinden insanlara gönderdiği mektupların da onlar tarafından anlaşılması gerektiğini bilmektedir. Bu da onların sade, doğrudan, kesinlikle bilgilendirme özelliğini açıklamaktadır; ailesinin kendisi hakkında kaygılanmaması için gönderdiği haber ya da bilgi yüklü mektuplardır. Hiç kuşku yok ki, hareketler, olaylar, yolculuklar, sıcak havalar, hastalık korkusu, Avrupa'ya gitme gerilimi, sürgünlük duyumu yan yana dizilir. Bu

mektuplardan kendisini bırakmayan, Temuco'ya özgü bir tür aile ilişkisi yayılır. Bu mektuplaşmada ülkeye ilişkin bol bol bilgiler verirken orada Doğu'dan daha elverişli iklimlere gidebilmesi için girişimlerde bulunacağını umar.

Laura'ya 28 Ekim 1927 tarihinde Birmanya'dan, Rangoon Şili Konsolosluğu'nun başlıklı kâğıdına yazıp gönderdiği mektupta Rodolfo'ya, eşi Teresa'ya ve oğulları Raulillo'ya selam iletir. "Benim hakkımda bilgi isteyen insanlardan söz et." diye yazar. Kocası Alviso de Springfell'in ölümünden sonra dul kalan Amalia'nın yeniden evlenmediğini kesinlikle öğrenmek ister. Kızkardeşine kendisinin evlenmeyeceğini bildirir.

22 Şubat 1928 tarihli mektup, André Malraux'nun *İnsanlık Durumu* adlı yapıtı için fon olarak kullanacağı siyasal olayların geçtiği dönemde, Şangay'dan yazılmıştır. Öteki Asya ülkelerinde yolculuk etmiş, Rangoon'dan bir ay uzak kalmıştır.

Hindistan ve Hindiçin'i dolaşır. Bu ikincisinde uçsuz bucaksız ormanda yolunu yitirmiş zavallı yabancının onuruna müzik ve dans gösterisi düzenleyen misavirperver bir halkın büyüklüğünü keşfeder. Kendisiyle ortak bir dilde bir tek söz edemezler. Burada Neruda halkların gerçekten kardeş olduklarını görür. Vietnam ormanlarının derinliklerinde kendini yalnız duyumsamamıştır.

Laurita'ya yaşamak için kalmak istediği çok güzel ülkeye, Japonya'ya dönüşünde gemiden yazar. Zaturreden ve nezleden korkar. Korkunç derecede soğuktur. Aslında çok ender bir durumdur bu. Ölümüne tıksindiği Rangoon, tam tersidir: "Gece gündüz bir fırında yaşar gibi"dir. "Rangoon'da yaşam, korkunç bir sürgünde olmaktır. Ömrümü böyle bir cehennemde geçirmek için dünyaya gelmedim." Sıtmaya yakalanmaktan korkar. Öğrenimini Avrupa'da bitirmek istemektedir ve bir gün valizlerini hazırlayıp açlıktan ölme tehlikesi de olsa çekip gitmeyi düşünmektedir.

"Bizim moruklar" konusunda bilgi almak ister, ama onlarla, özellikle uzun süre önce bozuştuğu babasıyla hiçbir özel iletişim, diyalog kurma arzusunda değildir. Annesiyle çok sınırlı bir ilişkisi vardır ve gündelik işler düzeyinde kalmaktadır. Ancak ona ilişkin içten kaygısı, mektuplarının zayıf havasında

seçilebilmektedir: "Aziz anneme onu çok düşündüğümü söylersin. Gözlerindeki hastalığın başka şeylerden değil, sinirden olduğunu sanıyorum; kendisini yatıştıran ilaç alsın ve hastalığını düşünmesin artık."

Bütün bu mektuplar, görünüşte bir özden yoksun gibi görünmektedir. Kendisini aile çemberinden büyük bir duvar ayırmaktadır. Gerçekte çok az konuda birbirine dokunan, kesişen garip, tümüyle teğet geçen iki dünya arasındaki bir değişikliktir. Mektuplar birkaç sevgi sözünün, eğlenceli takılmaların ve sözcük oyunlarının ötesine geçmemektedir: "Gidip yemek yiyeceğim, herkese selam, mutluluk, sana sevgi bodur bacım... Bu birkaç satırla yetin, zaten yaşamımın geri kalanının senin için önemli, ilginç bir yanı olmayacaktır."

12 Aralık 1928 tarihli bir mektupta Kolombo'ya aynı maaşla atandığını, Rangoon artık dayanılmaz olduğu için değişikliği sevinçle kabul ettiğini bildirir. Bu yıllarda Şili'ye ilişkin aldığı tek haber Talca'daki depreme ilişkindir. Artık kendini yalnız da duyumsamamaktadır. "Buradaki bütün genç kızlar benimle evlenmeye çalışıyorlar; kahramanca direniyorum. Çok zekiler, çok şey biliyorlar, benim için bir dezavantaj bu. Ne olursa yüreğimde bir şey oluyor, bundan sana söz edeceğim. Sevgili morukları ve herkesi benim için öp ve Kemik kardeşini unutma. Neftali Ricardo." İstisna olarak "çok sevgili" ve unutulmaz anne Trinidad C. de Reyes'e, kendisine gönderdiği mektuba yanıt olarak uzun bir mektup yazar. Maddi nitelikli ve Kolombo ortamına ilişkin birkaç ayrıntıdan söz eder. "Deniz kenarında bir bungalov kiralıyorum ve büyük olan evde kesinlikle yalnız kalıyorum... Burada beyaz ırktan insanların kendi kendilerine bir şey yapmaları hoş görülmüyor. Benim için kötü bir şey, ama bu ülkenin sıcaklığı yüzünden bilinen tembelliğimin arttığı oluyor. Anneciğim, Kolombo'daki evime gelirseniz, bana sigara, kâğıt, limonata getirmesi ve pantalonlarımla, gömleklerimle, yaşamım için gerekli bütün malzemelerle ilgilenmesi için hizmetçiye sabahtan akşama kadar bağırıp çağırdığımı görürsünüz."

Yaşadığı kasaba Wellawatta, ona hiç unutmadığı Puerto Saavedra'yı anımsatmaktadır. Erkenden mayosunu giyip deni-

ze gitmekte, günün en serin saatinden yararlanmaktadır. Arkadaşı Salzberd, onun böyle mayolu, bir palmiyenin altında, sıkıntıdan patlarkenki durumda fotoğrafını çekmiştir. Yüzmeyi öğrenir. Başka günler uyumaktan başka yapacak bir şey yoktur. "Eksik olan, bir eşimin olmayışı, ama gördüğünüz gibi kimse çirkin oğlunuzu istemiyor." Bütün akrabalarının, bütün Reyes soyunun, İncil'deki gibi adları Amos, Oseas olan amcalarının, aziz amcası Jose Angelito'nun, o Şükran Topluluğu papazının nasıl olduklarını sorar. Mektuplarında her zaman araya sıkıştırdığı gibi, amcasına ilişkin şu ince alayı ekler: "Gerçekte onun hiç de aziz bir havası yoktu ya da ben azizleri tanımıyorum." Uzakta olduğu için akrabalık bağlarının daha sıkıymış gibi duyumsanması alışılagelen bir durumdur. "Don Basoalto'ya, Rosa halaya ne oluyor? Şili'den ayrılalı neredeyse iki yıl oldu ve ne zaman döneceğimi bilmiyorum." Çok uzaktan, çocukken kendisine yardım eden dayısı Rudecindo Ortega Masson'a telgraf ve mektuplar gönderip kendisini buradan kurtarmasını ister. Çevresi olan bir insandır ve matematik derslerinde öylesine dalgın şair yeğenini unutmamıştır. Avukat ve öğretmendir. Giysileri içinde öylesine özenlidir ki, halk arasında kendisine Tutkallı Ortega adı takılmıştır.

Şair denizde yüzer, kedi ve köpeklerle oynar. Köpekler ona hep eşlik etmişlerdir. Hep çok yalnızdır.

53. Tumturaklı mektuplaşma

Singapur ve Batavia'daki Şili konsolosluğundan biraz tumturaklı biçimde yazılmış bir mektup gönderir. Başta bir Hollandalı adı, Weltevreden yer almaktadır ve tarihi 15 Aralık 1930'dur. Bu, babasına gönderdiği ender mektuplardan biridir: "... Size çok önemli bir şeyi bildirmek zorundayım: evlendim. Evliliğim bu ayın altısında, bu kentte oldu. Eşim Hollandalıdır ve birkaç yıldır Java'ya yerleşmiş seçkin bir ailedendir. Evlenme kararımı size bildirmek ve rızanızı almak istedim, ama birçok nedenden dolayı evliliğimiz belirlediğimiz tarihten çok önce yapıldı. Sanırım böyle olmasına karşın, annem ve siz bugün eşim olan kadını tanıma şansına sahip olsaydınız, benim gibi siz de ondan gurur duyardınız ve benim sevdiğim kadar

severdiniz. Benim için hiç kusuru olmayan biri ve çok mutluyuz... Bundan böyle oğlunuzun yalnız ve sizden uzak olduğunu düşünmeyin, şimdi artık benimle sonsuza kadar biri var. Size ve anneme birkaç evlilik fotoğrafımızı gönderiyorum. Eşim benden biraz daha uzun boylu, sarışın ve mavi gözlü. Ben Hollandaca, o da İspanyolca konuşmadığı için, ikimizin de çok iyi konuştuğu İngilizceyle anlaşıyoruz. Kişisel olarak serveti yoktur, babası bazı tehlikeli borsa oyunları yüzünden iflas etmiş. Sonuçta ikimiz de yoksuluz, ama mutluyuz. Maria iyi huylu biri ve çok iyi anlaşıyoruz."

O sıralarda yirmi altı yaşında olan konsolos, 1930 yıllarında, Batavia'da sevilen bir kişidir. Görünüşlere bel bağlamaya eğilimli, çöpçatan ruha sahip analar için iyi bir parçadır. Ayrıca şiir yazdığı söylenmektedir, bu da kötü ya da sağı solu belli olmayan biri olmadığını göstermektedir. Bazı akşamlar, evlilik çağında kızlarla sohbet ettiği görülür. Çekicidir ve anlattıkları anlamsız değildir, geleceği parlak, zeki bir delikanlı izlenimini verir. Antonieta Agenaar Vogelzanz'ı yılın başından beri tanımaktadır. Boyu yaklaşık bir metre seksen santimdir, tipik bir Hollandalıdır, fiziksel olarak sağlam yapılıdır. Yalnız olan genç konsolos, onun gereksinim duyduğu eş olacağını sanmaktadır. Albertina'nın yanına gelmesi için çok çaba harcamış, ama hepsi boşa çıkmıştır. Avrupa kökenli genç Java'lının adını kısaltır. Onu Maruca olarak çağırır. Neruda bir tarih belirleme insanıdır ve evlilik yılını 1930 olarak saptamıştır. Bunu yılın sonunda, aralık ayında yapar.

28 Temmuz 1931 tarihinde, Batavia'dan Şili'de meydana gelen bir olaydan söz eder: "Ibanez'in istifası (ayın 26'sında olmuştur) haberini aldım, bu "paco"nun[7] çekip gitmesi için bir devrimin gerekli olmamasına sevindim. Şili'ye geri dönebilecek üzgün dostlarım (Carlos Vicuna Fuentes, Pedro Leon Ugalde, Eliodoro Yanez'in oğlu, Enrique Matta Figueroa ve dostlarımın birçoğu) adına da sevindim" Bu cümle, ailesine yazdığı mektuplarda yer alan seyrek siyasal içerikli cümlelerden biri-

(7) Şili'de halk arasında üniformalı polis ve jandarma için kullanılan aşağılayıcı ad.

dir. Genç Neruda'nın askeri diktatörlüğün düşüşüne sevinmesi çok doğaldır. Özellikle sürgün dostlarının durumuna karşı çok duyarlı davranır, çünkü belki kendini de sürgün duyumsamaktadır. Adlarını saydığı kişilerden hiçbiri, Pilo adıyla tanınan Eliodoro Yanez'in oğlu, çok sonraları Juan Emar takma adıyla daha çok gizli yazar olarak değerlendirilen Alvaro dışında samimi arkadaşı değildir. Babası, o zamanlar liberal yönetici, etkili gazete Nación'un kurucusu onu edebiyat ekini çıkarmakla görevlendirmiştir. Ve Neruda'ya Doğu'dan yazılar yazmasını isteyen Pilo'dur. Şairin onun isteğini yerine getirerek gönderdiği bu yazılar Bütün Yapıtları içinde yer almaktadır.

Aralık 1929'da Panhindi kongresinin yapıldığı Kalküta'ya gider. Kentin bir kenar mahallesinde, Mahatma Gandi ve Yawarjarval çevresinde yirmi binden fazla toplanmıştır. Buraya yabancı egemenliğine boyun eğmeyen bir halkın bütün kaygıları toplanmıştı. Neruda, herkesin görebileceği biçimde bir yatakta dinlenen Gandi'nin fiziksel olarak tükendiğini görür. Orada birkaç dakika kalacak ve yeryüzünün en büyük imparatorluğuna karşı mücadeleye geri dönecektir. O sıralar bugün Üçüncü Dünya olarak adlandırılan bölgeler arasındaki siyasi farklılıklar üzerine düşünür. O dönemde denge ABD'den gelen büyük bunalımla bozulmuştu. Şili ve büyük bir bölümü askeri diktatörlüklerin egemenliği altındaki Latin Amerika, Kuzey Amerika'dan gelip yaşlı İngiliz aslanın ayağını kaydıran şirketlerin önüne geçilmez istilasına uğramıştır. Başkaldırı rüzgârları artsa da, bu aslanın yelesi Hindistan'da henüz yerli yerindeydi. Latin Amerika siyasetinin egemen unsuru dine dayanmıyordu, ona göre bu da olumlu bir şeydi.

New York Borsası'nın 1929 yılında çatlak vermesinden doğan, bütün dünyaya parasal boyunduruk biçiminde yayılan ekonomik bunalım, Neruda'yı da kurbanlarından biri yapmıştır. Ibanez'in düşüşüne başka nedenlerin yanısıra, Wall Street'in çöküşünün sonucuna bağlı olarak Şili ekonomisinin çöküşü neden olmuştur. Diktatörden sonra gelen hükümet iflası ilan eder. Konsolos Ricardo Reyes'in çok düzensiz bir biçimde ödenen maaşlarına son verdiğini bildirir. O zaman Neruda çifti Şili'ye döner. "Sana bir Hollanda gemisinden yazıyorum."

der kızkardeşi Laura'ya. "Pieter Corneliszoon Hooft" gemisiyle yolculuk etmektedir. Seylan'da Güney Amerika ve Macellan boğazı üzerinden Puerto Montt limanına giden bir İngiliz gemisine biner. Bu, "Forafric" adlı yük gemisidir. Altmış günlük bir yolculuk. Uzun gemi yolculukları hoşuna gidecektir. Bu yolculuklar her zaman üretici olmuştur.

54. Maligna'ya dönüş

Seylan'ı bir daha dönmemek üzere terk eden bu Neruda, adaya yirmi altı yıl sonra, 1957 yılında, bir barış toplantısı nedeniyle gelir. Sokağa çıktığında insanlar kendisini, "Kim bu beyefendi? Gözüm bir yerden ısırıyor." dercesine seyrederler. Ardından Wellawatta semtinde Yeryüzünde Konaklama'daki manzarayla, ortamla, kişilerle karşılaşılır. Orada kargalar hindistancevizi ağaçları arasında uçuşmakta, "temple hower"in büyük yaprakları ve pembe "shoeflower" çiçekleri parıldamaktadır. Bir yığın dilenci çocuğun ortasında, dar bir ray üzerinde deniz kenarındaki kalabalığa düdük çalarak haber veren bir trenin yanında yürür.

Demiryolunun yakınında bir korkuya kapılarak durur. Sağ bacağında büyük bir yara izini gösterir. Bir gece demiryolu üzerinde tökezlemiş, düşmüş ve raylara çarpmıştır. Tren yaklaşırken o baygınlık geçirmektedir. Köpeği "Kuthaka", tren düdüğü gibi uluyarak makiniste demiryoluna birinin düştüğünü, treni durdurması gerektiğini haber veren havlamaları sayesinde onu kurtarmıştır. Neruda'nın Şili'deki ve öteki ülkelerdeki köpeklerinin adı, yaşamını kurtaran köpeğin anısına "Kuthaka" olacaktır. Neruda, uzun zaman sonra duymaya başladığı bu sözcüğün Hintçede "köpeklere yiyecek götürüyorum" anlamına geldiğini öğrenir. Kolombo'da geçirdiği günlerdeki bu ayrılmaz dost Kuthaka, sabahları ve öğleden sonraları ırmak ağzında fillerin yıkanmalarını seyretmek için gittiğinde kendisine eşlik ediyordu. Hortumlarıyla su fışkırtan bu kocaman ve tuhaf rakiplerini kıskanmıştır belki. Kuthaka şafakta, evin bahçesinden bembeyaz görünen yelkenlilerin gelişlerini de haber verirdi. Özenle hazırlanmış deniz haritalarında Maldiv adaları olarak belirlenen on iki bin adadan gelirlerdi.

Kendisine onca ağır gelen sıcaklığı yeniden duyunca bunalır. Ağırlaşır ve gücünü yitirir. Attığı adımlar yavaşlar. Küçük bir sokakta 43 numaraya varır; orada yerli dille bir mermer tabelaya şunlar yazılıdır: Muhm: Alex S. Lamabadusuriya. Kapıyı çalar. Gülümseyerek kapıya çıkan bir adam yanıldığını söyler. Yandaki evi gösterir. "Pek iyi anımsamıyorum, diye mırıldanır. Bu sokağın denize bakan kısmı çok değişmiş. Eskiden burada evler yoktu; yalnızca birkaç ağaç ve kulübe vardı." Aradığı evi bulamaz. Neruda, belleğinde kendisine yön verebilecek bir ipucu arar. Kendisine Şilili bir arkadaşı, Juan Lenin Araya eşlik etmektedir. Boya Pieres'in evine yönelirler. Girişte küçük bir yazı vardır: Coral Strand. Esmer bir adam karşılar onları. Çıplak bacakları incecik, beyaz bir şapka giymiştir. Onları şaşkınlıkla inceler, içeriye davet eder, hasır bir sandalyeye oturur ve birden bağırarak durur:

-Ricardo Reyes, Şili konsolosu!

O dönemlerde kötü bir komşuluk ilişkileri vardı. Boya Pieres tarihleri anımsamaya çalışır. "Ne zaman olmuştu bu? 1928-29 yılları arasında mı? Ha, evet, Brampy'yi anımsıyorum, sizinle ilgilenen genci. Ondan hiç haberim yok; siz gidince o da çekip gitti ve kendisini bir daha da görmedik..."

Adını anmadığı ve onca zaman geçmesine karşın kendini araya koyan bir kişi var: Josie Bliss. O dönemdeki durumu anlatır. Boya Pieres şairin dostu olmamıştır. Kendisine her gün küfürler yağdıran, şiirdeki bu Maligna'ya evini açmıştı. "Beni zehirleyeceğini ve sağ kurtulamayacağımı söylüyordu. Pieres'e hiçbir şey açıklayamıyordum; kişisel sorunlar söz konusuydu. Onu korumaya kalkması doğal." Daha sonra artık bitkin düşüp memleketine dönünce her şey son bulur. İki konuşmacının belleğinde Maligna saklı. Neruda evde dolaşır. "Şuraya saklanmıştı, öfkeden ağlayarak, lanetler yağdırarak, akşama doğru yalnız başına çay içerek, bazen onu anımsayarak." Onu yüksek sesle lanetlemeyi keser, bu kez Tropiklerden yakınır ve kendisini kıskanç bir biçimde gözetlemeyi sürdürürdü.

Evden çıkışta bu yerde yapmayı öğrendiği hava tahminlerinde bulunur: Muson yelinin gelişi, gökgürültüsü, gökten akan sel ve rüzgârın uğuldaması. Ardından yeniden Seylan ışı-

ğı gelir, bu ışığın merkezinde de "kefenli yalnız çırak" olmuştur. Aşırı parlak bir ışıktı, başını döndürüyor, elbiselerinin arasından geçiyordu. Belki de bu ışık -diyordu şiirinde- korkunç bir aydınlıkla geleceğini keşfettirmiştir. Ancak gün ortasında sonsuzmuş gibi süren bu aydınlıkta bütün varlığından yoksun, umutsuz olarak yaşamaktan başka çaresi olmadığı sonucuna varmıştır. Bu sürekli güneş selinde gözleri, bedeni ve ruhu su yüzüne çıktıktan sonra, bilinçaltı renk kavramı değişmiştir. Dönüşte ülkesinin güneşi ona donuk gelmiştir. Bir tür gölge içermektedir.

-Haydi hızlı gidelim -diye önerir-. Ama paslanmış ve yıkılmış bir kulübe önünde durur. "Burada bir balıkçı çift yaşıyordu. Her cumartesi günü tuhaf bir batıl inanç yüzünden mi yoksa alkolün etkisiyle mi bilmiyorum, haftalık bütün öfkesini karısının üstüne boşaltıyordu. Kadın, uluslararası bir koruma arayışı içinde umutsuzca benim konsolosluk evime kadar koşuyordu. Yaşlı kadını içeri alıyordum ve ertesi güne kadar evimde kalıyordu. Ertesi gün yaptığından utanan adam karısını almaya geliyordu. O da güçlü ve pişman olmuş kocasıyla mutlu ve minnettar bir biçimde gidiyordu. Bu, yaşlı bir kadını haftalık koca dayağından kurtarmak için sığınan kişiye dokunulmazlığı kullandığım tek fırsat olmuştur. Odun kesen kocasını zehirli bir yılan sokup öldürdüğü için bu dayaklar kesildi ve onun ardından çok ağladı."

Sonunda gereksinim duydukları kılavuzlarıyla buluşurlar. Bu, yazar ve avukat S.P. Amarasingan'dır. Onlara bir bardak cin ikram eder ve İkinci Dünya Savaşı sırasında kentin nasıl işgal edildiğini anlatır. O zaman bütün insanlar oradan ayrılırlar, yalnız kendisi kalır.

Sizin kaldığınız ev -diye anlatır Neruda'ya- kışlaya çevrildi. Son birkaç yıla kadar mektuplarınızdan birini sakladım. Zengin bir yazınızın olduğunu anımsıyorum. Onu yok ettiğime çok üzülüyorum. Eğittiğiniz firavunfaresini de anımsıyorum. (Pablo onu hiçbir zaman arkadaşının evine getiremediğini, çünkü köpeklerin ısırdığını açıkladı.)

Ev sahibi ve ziyaretçileri yakıcı yolu geçerler ve şairin eski evine girerler. Ev boştur ve yıkıldı yıkılacaktır. Otların bü-

rüdüğü, bakımsız bir bahçe ve iki hindistancevizi ağacının bulunduğu avlu. "Bu ağaçlardan birinde, diye belirtir şair, bir keresinde bir sincap yakaladım. Şurada bürom bulunuyordu. Şili'ye gidecek, çay kolilerine geçiş belgesi verirken çıldırıyordum. O belgeler sayesinde para kazanıyordum. Bugün dünyanın en güzel çayı olan Seylan çayını içmememiz ne kötü."

Yıkıntıya dönüşmüş köşelerde dolaşırken, nereden geldiyse, birden anlamlı bir anısı canlanır. Başkalarının duyması ve not etmesi, kendisinin de unutmaması için neredeyse bağırarak dile getirdi. "Bir keresinde hükümet konsolosluğa Paskalya Adası'ndan birkaç siyasi tutuklunun kaçtığını bildirdi. İlk kez böyle bir telgraf aldım. Buraya gelecekleri bildiriliyordu, çünkü büyük bir sandalla kaçmışlardı... İçlerinden biriyle sohbet edebilmek için onları günlerce bekledim... Elbette onları şikayet etmeyi düşünmüyordum. Ama geldikleri yoktu."

Hiçbir zaman da gelmediler. Yoksa bunları söylerken sürgün komünist, kararlı insan, serüven tutkunu, özgürlüğe susamış, bir gün yoldaşlarıyla birlikte Polinezya'da Pasifik Okyanusu'na kayıkla açılan ve denizde kaybolan Castor Vilarin'e mi göndermede bulunmaktadır? Yoksa İbanez diktatörlüğü sırasında bu adaya sürgün edilen Carlos Vicuna Fuentes'in ve başka siyasi tutukluların romanlara yaraşır kaçışından mı söz etmektedir?

Buraya ikinci yolculuğu sırasında kendisine Matilde eşlik etti. Şair, bedeni bir odun yığını üzerinde yakılan bir kadının maddi olmayan izlerini aramanın yanısıra, yaşadığı evi de görmek istemişti. Çünkü bu şair evleriyle evleniyor ve onlardan dul kalıyordu. "Ömrüm boyunca bir yığın evden dul kaldım, der, ve hepsini sevgiyle anımsıyorum. Onları sayamazdım ve geri dönüp yaşayamazdım, çünkü yeniden dirilişleri sevmiyorum... Yalnızca bir kez yaşadığım bir eve geri dönmek istedim. Bu, uzun yıllar sonra Seylan adasında oldu." Ev yıkıntı olmuştu. Kolombo ve Lavinia arasındaki varoşun, mahallenin adını anımsıyordu. Başka hiçbir evde bu evde olduğundan daha fazla kendini tanıma zamanı olmadı. O dönemde günler sorularla doluydu. Onca yakıcı işsizlik ortasında kendisine yabancı olan benliğine daldı. Bu derin düşünmeden "küçük bir kitap,

kişisel araştırmalarımın acılı sözlüğü, *Yeryüzünde Konaklama* doğdu.

Bundan otuz yıl önce, yıkılışının arefesinde yitik eve vardı. Ev, kendisine randevu vermişti ve o, bilmeden, "ömrünün son gününe yetişiyordu." Küçük salona ve ardından küçücük yatak odasına girdiğinde, "bütün yeryüzünde konaklama yıllarımda bir kamp yatağım oldu burada" diyecektir. Yine orada hizmetçisi Brampy'nin ve firavunfaresi Kiria'nın gölgesi gözünde canlanır. Bir buldozerin yerlebir etmesinden bir gün önce Seylan'daki evine böyle veda eder. Böylesi bir rastlantının "insanlar ve evler var oldukça bir gizem olarak" kalacağını düşünür.

IV
YAZIYA EGEMENLİK KAN PAHASINA ELDE EDİLİR

55. Şair ve maske

1932'de, hükümetin Şili ekonomisini yıkan bunalım yüzünden, Rihter ölçeğiyle 9-10 düzeyinde bir deprem gibi, konsolosluk kadrosunu ortadan kaldırmasından sonra Macellan körfezini geçerek geri döner. Olaylar ülkeyi alt üst etmişti. 1931 yılı sonunda denizciler ayaklandı. 1932 yılında Sosyalist Cumhuriyet iki hafta iktidarda kaldı ve İşçiler Sovyeti, köylüler, askerler ve denizciler Şili Üniversitesi'nin merkez binasına yerleştiler. Neruda bu olayları merakla ve yakınlık göstererek not etmiştir. O zamanlarda bundan fazlasını yapmamıştır.

Laurita, onun Temuco'ya geleceğini bildiren telgrafın eline geç ulaştığını anımsıyor. Evin penceresindedir ve birden bir arabadan valizlerin indirildiğini görür. Ardında Pablo'yu ve Maruca'yı görür. Babası onu buz gibi karşılar. Temuco'da bir haftadan fazla kalmazlar.

Santiago'da iş bulması gerekmektedir. Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başlar. Bir süre Çalışma Bakanlığı'nın Kültürel Gelişme Dairesi'nde, saçları ağarmış ve sevimli bir beyefendinin, Tomás Gatica Martínez'in emri altında bürokratik işleri yerine getirir. Martínez, yalnızca güzel kızları ve şairi değil, 20 yıllarındaki edebiyat arkadaşlarından bazılarının yanısıra Joaquin Edwards Bello gibi Şili'nin önemli edebiyatçılarından bazılarını da işe alır. Neruda, kızağa çekileceği tehlikesiyle karşı karşıya olsa da ("çalıştığım dairenin ortadan kaldırılma tehlikesi var.") aile onun etkili biri olduğunu ve kardeşi Rodolfo için bir iş bulabileceğini düşünmeye başlar.

Dünle bugünü karşılaştırır: Batavia'daki evinden, Probolingo sokağından uzaktadır. "Dinsel törenleri ve tanrıları bilincimde yer etmeksizin büyük ve mutsuz bir insan ailesi gibi" benliğine damgasını vuran Doğu'dan geri dönmüştür ve Maruca'yla birlikte Ulusal Kongre yakınında küçük bir pansiyonda yaşamaktadır.

Bu geri dönen kişi aynı değildir artık. Bir süre Albertina'yla yeniden gizli bir ilişki kurmaya çalışsa da, geceleyin Esmeralda sokağındaki "Aleman", "Hercules" ve "El Jose" tavernalarına takılsa da, değişik yer ve zamanlarda olgunluğunun gelişmesine kaynaklık eden Doğu deneyimi ruhuna öyle işlemiştir ki, dönüşte aradığını bulamayacaktır. Çok değişmiştir. Harika eşi konusunda Batavia'dan babasına yazdığı şey de aynıdır. Aşk buharlaşıp gitmektedir. Kendini ondan uzak duyumsar. Gecelerini tavernalarda sohbetle geçirir. Ve sabah saat 3 ya da 4'te eve döndüğünde onu balkonda kendisini kimbilir ne zamandan beri beklerken görür.

Kendi ülkesi onu sevinçle değil duyarsızlıkla karşılamıştır. Yoksa yeniden çıkıp gitmeli midir? Ama yapıtını yazarken ne ara verebilir, ne de dinlenebilir. *Yeryüzünde Konaklama*'nın ikinci cildine başlar. Beş yıllık yokluğu sırasında yazdıklarını vatandaşlarına göstermesi gerekecektir. Edebiyat ortamına ilk kez geldiğinde ölçülü bir bekleyiş vardır.

Santiago'daki Miraflores tiyatrosunda şiirlerinin okunacağı bildirilir. O sıralarda üniversite eğitimini yapmak için başkente gelmiş, şiirle çok ilgilenen, Neruda'yı bir efsane gibi gören bir yeniyetmeydim. Onu hiç görmemiştim ve görmek istiyordum. Onu ne yakından tanıyacağımı, ne elini sıkacağımı, ne de kendisiyle çekinerek birkaç söz edebileceğimi umuyordum. Hayır. Söz konusu olan, yalnızca yıkık dökük tiyatronun balkonunun karanlığındaki koltuğumdan onu görmek ve sesini duymaktı. Erken gelmiştim ve şairin yüzünü seçebilmek için yüksekçe bir yere yerleştim. Perde açıldı. Sahnede boyanmış Doğu maskeleri vardı. Bunlar paravanlar ya da tuhaf perdeler gibiydi. Çin operası izlenimi veriyor, yabancıl ve gizemli bir hava yaratıyordu. İnsan bedeninden daha yüksek ve geniş maskelerin arkasından aniden belirdi. Ağır, genizden gelen, yakınıyormuşçasına bir ses duyuldu: "Ne kadar temizsin günden ya da geceden / o ne ölçüsüz güzellik gözünün ağında / ekmek göğsün, iklimin tepesi / kara ağaçlardan tacın, sevgili..."

Özellikle *Yeryüzünde Konaklama*'nın birinci kitabındaki şiirlerle sürdürdü. Ses tonu değişmiyordu. Uyku saçıyormuş gibi tekdüze, inildeyen ve değişmez bir ses tonuyla mırıldanıyor-

du. Birkaç dakika sonra bu, benim üzerimde büyük bir etki yarattı. Şiir okuması bir saatten fazla sürdü. Sesin ezgisel eğrisi en ufak bir değişikliğe uğramadı. Ama sonra usul usul akan suların, değişik bir esintinin sesine dönüştü; bu boğazdan çıkan mesajın billur ve tazelik verici olduğundan değil, bu sözcüklerin ortaya koydukları şey, susamış bir ruha esriten bir tür içki veriyordu. Sarıp sarmalayan bir hava yaratıyor, birçok hayaletin içinde yaşadığı bir dünyadan söz eden fırtınalı bir ruhun kavgasının sezildiği bir hava doğuruyordu; bir adamın serüvenini, yalnızlığını ve yolculuklarını, bilincini ve dilini bize iletiyordu; bizi orada, Miraflores tiyatrosunun bir balkonuna kendisini dinlemek için yerleşmişken, olduğumuz gibi bırakamazdı.

O akşam şairin şiir okurkenki sesini tanıdık. Arokan "tutruca" sesiyle akraba gibi görünüyordu. Peki yüzünü neden göstermiyordu? Okumasının sonunda Neruda izleyicilerin alkışlarını ya da duyarsızlıklarını karşılamak üzere ortaya çıkacak mıydı? İzleyicilerin en azından yarısı hayran, aptallaşmış ve şaşırıp kalmıştı. Neruda ortaya çıkmadı ve biz onu görme isteğimizle kalakaldık.

24-25 Eylül 1982'de, Palazzo Patrici, Sienne salonunda, değişik ülkelerden uzmanların katılımıyla Neruda'nın yapıtları üzerine bir yuvarlak masa toplantısı yapıldı. Bunlardan biri, Poitiers Üniversitesi'nden Fransız profesör Alain Sicard, gürültü koparan ve polemik başlatan bir bildiri sundu: "Maske olarak yüz: Neruda'nın şiirinde otobiyografi ve tarih" Bildiriden sonraki ateşli tartışmada söz aldım ve Santiago'da, Mirofles tiyatrosundaki bu eski anıdan, şairin bütün bedeninin devasa Doğu maskeleri arkasına saklandığından söz ettim. Sonuç olarak Sicard'ın o kadar da yanılmadığını söyledim.

56. İlahiler ilahisi

Memurluk ona göre değildi, ama onu elinde bir kurşunkalem, bürokratik işleri yerine getirmek için resmi belgeler üzerinde çalışırken gördüm. 1932 yılında Santiago'da yerleşik memur azabını yaşadı. Yaşamak için iki işte çalışması gerekiyordu. Dışişleri Bakanlığı kitaplığındaki işinden kazandığı dört yüz pezos Santo Domingo sokağındaki orta halli evinde-

ki giderleri karşılamaya zor zoruna yetiyordu. Çalışma Bakanlığı'ndaki Kültürel Gelişme Dairesi'nde daha iyi bir gelir elde etti. Küreğine asılmış kürek mahkûmu acı çekmektedir. Kafası hep şiirdedir. "Posada del Corregidor"un karanlığında da şiir okudu. Aynı yıl *Yirmi Aşk Şiiri*'nin ikinci baskısı, birinci baskıdan sekiz yıl sonra çıkıyordu. Bu, şairin henüz keşfedilmediğini gösteriyordu. Tanınmamış şair aşamasından tanınmış şair aşamasına geçince bu yapıt bir milyon adet basılarak ses duvarını aştı. Biri onu İspanyol şiirinin "İlahiler İlahisi" olarak adlandırdı. Her ikisi de şairseler de, Neruda Kral Süleyman olmamıştır.

İncil'de Süleyman'ın üç bin atasözü yazdığını bildirir ve ilahilerinin sayısı bin beştir. Şairimiz bu alanda Bilge Sultan kadar üretken olmuştur. O Lübnan selvisinden duvarlar üzerinde biten hysope'a kadar ağaçlardan, kuşlardan, sürüngenlerden, balıklardan söz ettiyse, şairimiz kanatlılar soyu, kum üstündeki ev, yiyecek, kısır coğrafya, göğün taşları, tufanda sağ kalan bir çiftin yeni çeşitlemesi, yanan kılıç üzerine kitaplar yazmıştır. Neruda hem mimar, hem de şair olmak isterken, bilge ve şehvetli Sultan tapmak yapmış ve kadının şarkısını söylemiştir. Ancak Sultan Süleyman'ınki Albertina'dan daha açıktır. En azından Sultan sevilen kadından çıkan şiirleri koymuştur ağzına. "Kediotum kokusunu yaydı. Sevgilim memelerim arasında dinlenen bir çimdik çamsakızı... En-gadi bağlarında kurtbağrı çiçeği salkımı. Şölen yapılan eve götürdü beni ve bayrağı aşk oldu. Şarkı zamanı geldi. Ve ülkemizde kumrunun şarkısı duyuldu..." Dario, bazen şarkısı söylenecek Sülamit'in olmadığını söylüyorsa, Kudüs Kralı'nın sözünü ettiğidir: "Göbeğin bana durmadan su içiren yuvarlak bir havuz gibi. Karnın süsenlerle çevrili buğday kümesi gibi." Neruda durmadan sevgilinin şarkısını söylemiştir. Bunlardan hiçbirinin adı Sülamit değildir, ama hepsi o olmuştur. Bu şair hiçbir zaman kraliçe Saba tarafından ziyaret edilmemiştir, ama Mandalay kralının kızıyla evlendiğini anlatır; bu, imgelem gücünden doğan bir ifadedir. Çünkü İlahiler İlahisi'nin yazarı meslektaşı gibi firavunun kızıyla evlenmemiştir. Üstelik hepsi yoksul halk kesiminden gelse de, onları kraliçe yapmıştır. İlahiler İlahi-

si'nin yazarı meslektaşı, aşka ilişkin ünü ve deneyimi artırmıştır. İncil bu konuda çelişkilidir. Bir yandan nikahlı kraliçelerin sayısının yetmiş, nikahsızların seksen ve bakirelerinin sayısız olduğunu bildirir; bunlardan biri kusursuz güvercin Sülamit'tir. Öte yandan Eski Ahit'te yedi yüz nikahlı ve üç yüz nikahsız karısının olduğu bildirilmektedir. "Nikahsız" sözcüğü Neruda'yı kahkahayla güldürüyordu. En esprili kadın arkadaşlarından biri, Valparaiso'da ticaretle uğraşan Vicente Naranjo'yla evlenmeden yaşadı. Vicente, Neruda'ya yasaların böyle yaşamaya verdiği adın "nikahsız" olduğunu anlatır ve her ikisi de kahkahalarla gülerler. O kadar tuhaf ve işe yaramaz bu sözcük onlara gerçekten, bütün antik çağ, binlerce yıllık önyargılar gelip dünyanın değişmediğini söylüyormuşçasına gülünç geliyordu.

Neruda *İlahiler İlahisi*'ni yazdığında korkunç derecede yoksuldu. Sultan Süleyman kendisininkini yazdığında korkunç derecede zengindi. Yılda 666 okkalık altın geliri vardı. Neruda'nın altın gibi bir yeteneği vardı, ancak cebinde beş parası yoktu. Biri Fırat'tan Filistinliler ülkesine, Mısır sınırına varana kadarki krallıklara egemendi. Öteki yalnızca düşlerine egemendi.

57. "Birlikte boğa güreşi"

Neruda artık her gün yemek yiyebilmektedir, ancak maddi varlığı sallantıda ve geleceği belirsizdir.

Yazın güneye Puerto Saavedra'ya döner. *Yeryüzünde Konaklama*'nın ikinci kitabını yazmaktadır. Çocukluğunun denizini olgun gözlerle görür. *Umutsuz Şarkı*'ya akraba bir şiirdir. Bir iç çatışma içindedir. Evliliği iç karartıcı bir biçime dönüşmekte ve yıkılmaktadır. Buraya gelişi, on yıl önce Puerta Saavedra'daki yüreğinin durumuna özlem duyurarak kendisine canlılık vermektedir. Artık bu anı da ona tozlanmış görünmektedir. Üzerinde esse "karanlık bir gürültü çıkarırdı, pinekleyen bir trenin tekerlerinin gıcırtısı gibi... Deniz kenarında yüreğimde esseydin..." Aslında bu aşk bir hayalettir.

Bu yerde El sur del océano (Okyanusun Güneyi) adlı en derin yalnızlık şiirini yazar:

"Yalnız bir yer, daha önce söz ettim
bu yapayalnız yerden,
burada toprak okyanusla dolu,
burada kimse yok, yalnızca at izleri,
kimse yok, yalnızca rüzgâr
kimse yok, yalnızca denizin sularına yağan yağmur,
kimse yok, yalnızca denizde artan yağmur."

İç karartıcı yaz tatillerinden sonra Santiago'ya döndüğünde bir avuntusu vardır. On yıl dokunulmadan saklanan *El hondero entusiasta* (Coşkulu Sapancı) ilk kez yayınlanır. Önsözde yazdığı gibi, ona göre bu süre kendisini aşırı coşkudan ve etkilenmelerden kurtaran uzun bir süredir. Daha büyük bir sevinç duyar. *Yeryüzünde Konaklama* da ilk kez yayınlanır. Hector Eandi'ye değişik konsolosluklardan yazdığı mektuplarda dile getirdiği gibi, yayınlanması için canı dişinde, dirençle savaştığı bu kitap kendisinin ve dostu Rafael Alberti'nin istediği gibi ne İspanya'da, ne de Arjantin'de yayınlanmıştır. İlk andan beri sadık yayıncısı Carlos Nascimento tarafından Santiago'da gün ışığına çıkartılacaktır. O sıralar nisan ayı Neruda'ya, T. S. Eliot'un "Üzgün Toprak"ta sözünü ettiği gibi acımasız ay olarak değil, daha çok altın renkli sonbaharın sevinçli ayı olarak görünür, çünkü Şili'deki, İngiliz sömürgesi Hindistan'daki ve Hollanda sömürgesi Uzakdoğu'daki yalnızlıklarından doğan kitap baskıdan çıkmıştır. O dönemde Şili yayın sanayinin yoksulluğuna bakarak bu baskı neredeyse lüks bir baskıdır.

Kısa süre sonra yeniden Dışişleri Bakanlığı'na girer. 25 Ağustos 1933 tarihinde babasına Buenos Aires konsolosluğuna atandığını yazar. Ona ilk kez "babacığım" diye seslenir; bu da şairin bu dönemde tutumunu değiştirdiğini düşündürmektedir; öylesine yararsız, şair olmuş oğlunun yaşamını kazanabileceğini ve tek başına işin içinden sıyrılabileceğini düşünmeye başladığı içindir belki de. Yeniden yola çıkması gerekmektedir ve vedalaşmaya zamanı yoktur. Karmakarışık olan hükümet, atanmasını onaylar, ama yolculuk biletini alması için para vermez. Ele geçirilmek için can atılan dul Amalia Alviso,

aşka ilişkin isteklerine yanıt vermez, ama yolculuğu için bin pezos borç verir.

O zamanlar İspanyol dilinin en önemli kenti, İspanyolca yazan hırslı bir şair için mıknatıstır. Arjantin edebiyat ortamıyla ilişkiye geçer. Birkaç ay kaldığı Buenos Aires'te düşüncesinin uyuşmadığı bürokratik bir çalışmayla karşı karşıya kalır; başkonsolos Socrates Aguirre'le iyi ilişkilerinden dolayı yumuşar; başkonsolosun o zamanlar küçük, ışıltılı gözlü, eğlenceler sırasında kılık değiştiren, Neruda'nın arkadaşı olan esmer bir kızı vardır. Margarite Aguirre, daha sonra en fazla izin verilen biyograflarından biri olacaktır. Memurluktan bıkkınlığı, bu büyük kentte yazdığı şiirde acı bir biçimde yansıyacaktır. "insan olmaktan yorulduğum olur..." diyecektir. Terzi dükkanlarının, berberlerin, gözlük, asansör satıcılarının ortasmda yolunu yitirmiş yabani bir varlık gibidir. Kendinden, saçlarından ve gölgesinden bile yorgundur. Olay çıkarmak, "sokaklarda yeşil bir bıçakla yürümek" ister. Karanlıkta bir kök olmaktan yorgundur, artık mutsuzluk istememektedir, mahpus suratından yorgundur. "Walking around" bir ruh durumunu gösterir. "Desespediente" (Dosya Karşıtı) kendisini "kâğıtların derinliğine, resmi işlerin gölgesine" düşmüş yaşamını lanetlemeye götürür; sıfatlara ve eylemlere boyun eğmeyendir. Bürolardan, bakanlıkların kokusundan, o mezarlıklardan ve mühürlerden nefret eder.

James Joyce'un *Oda Müziği*'ni çevirir; Uluslararası Şiir Dergisi tarafından Buenos Aires'te, 1933 yılında yayınlanır.

Eşiyle ilişkileri iyice bozulmuştur. Şilili kadın yazar Luisa Bombal, hani şu Temuco alanında olay çıkaran süslü püslü çılgın kız, bir süre onun evinde kalır. Luisa orada *La última niebla* (Son Sis) ve *La amortajada* (Kefenli Kadın) olarak yer alır. Bu 1933 yılında şair onun kızkardeşi Loreto'ya aşık olur. Ömründe trajik dönemler yaşayan Maria Luisa Bombal, Neruda için "tapılan ateşten bir arı" olmuştur. Yazar olarak kendisini her zaman çekmiştir. Elli yıl sonra ABD'de onu ziyaret etmiştir. Yatakta serum takılmıştı, beynindeki bir tümörün kurbanıydı.

Bütün bunlar iyi, ay kadar uzak, Maruja Agenaar adlı bir eşin bakışları altında olup bitiyordu. Yaygın kadın görüşü şuy-

du: O şaire göre değil. Neruda'nın kadın arkadaşları onu kibarca"karabinalı" olarak adlandırıyorlardı.

Şair bu kadınlarda daha doğduğunda ölen annesini aramayı sürdürmüştür. Maria Luisa Bombal, bu onuru reddeder: "Hepimiz anne olacak değiliz."

Buenos Aires'te kaldığı sürede en önemli nokta, *Bodas Sangre* (Kanlı Düğün) adlı oyunu için ilk kez gelen Federico Garcia Lorca'yla karşılaşması ve arkadaşlığı olmuştur. Garcia Lorca'ya katılan grubun sevincini paylaşmıştır. Orada Oliverio Girondo ve Norah Lange, Alfonsina Storni, Jorge Luis Borges ve annesi Leonor; Pablo Rojas ve eşi Sarışın; Amparo Mon ve Raul Gonzalez Tuñon. Bunlar büronun sıkıntılarını ve evdeki gerginliği dağıtan kaçık, uzun uzadıya çığırından çıkan toplantılardı.

Federico parıltısı, gülüşü, şarkıları ve danslarıyla Pablo'yu bu toplantılarda gölgede bırakıyordu. Pablo zevkle ikinci plana çekiliyordu. Garcia Lorca piyanoda arkadaşlarının kişiliklerini yorumluyordu. Neruda için yavaş notalardı. Lorca İspanya'ya dönmek zorunda kaldığında onlara, "Gitmek istemiyorum. Öleceğim. Kendimi çok tuhaf duyumsuyorum." der.

Yaşgününü kutlamak için Pablo onu her yere götürür. Buenos Aires'te bu kutlamaya Ramon Gomez de la Serna ve Arturo Capdevilla da katılır. O gece arkalarında boş bir taksi gelirken kentte eğlenmeye giderler. Kendisine "Neden bu taksi?" diye sorulduğunda, "Saygı gereği." diye yanıt verir. La Boca mahallesindeki "Pescadito" lokantası son duraklarıdır.

19 Ekim 1956'da, Şili Üniversitesi'ndeki konferans salonunda Neruda, Federico Garcia Lorca'yı karşılaştığı en mutlu insan olarak tanımlar. Onu Arjantinli nesirci, şairin anılarını anlattığı sırada ölen Rojas Paz'ın evinde tanımıştır. Geçmişe yönelik olarak Federico'nun neredeyse ölümüne neden olduğu için kendini suçlamıştır. Olay pampada, büyük, göleti ve harika bir kulesi bulunan Arjantin çiftlik evlerinden birinde geçer. Neruda ve beyazlar giyinmiş genç ve güzel bir kadın kuleye tırmanırlar. Garcia Lorca çok yüksektedir. Gecenin derin göğüyle sarmalanmış, pampanın güzel kokusuyla esrikken Neruda aşk koltuğuna kurulur. Federico bunun haykırmalarla

kutlanması gerektiğini düşünür: "Yaşasın şiir! Yaşasın anti Ortega y Gasset!" Bu taşkınlığı sırasında insanları çağırmaya ve merdivenleri koşarak inmeye başlar. Düşer ve bir bacağının kırılmasına ramak kalır. "Ona, delisin sen, dedim." Deli, İspanya'nın en büyük şairi, güzel dosttu. İkisini de İspanya'yla Latin Amerika arasında bir bağ çizgisi olacak şiir bağlar.

Atlantik'i geçen bu köprünün temel kurucularından birinin, "Canto a las glorias de Chile" (Şili'nin Görkemine Şarkı) ve "Canto a la Argentina" (Arjantin'e Şarkı) adlı şiirleri yazanın haksız yere unutulduğunu düşünürler. Buenos Aires Pen Kulübü, 1933 yılında Garcia Lorca'yı ve Neruda'yı bir yemeğe davet eder. Federico masanın bir ucunda, Neruda da öteki ucundadır. Bu tutum davetlileri ve düzenleyicileri güvensizliğe iter. Kendisine söz verildiğinde Neruda ayağa kalkar ve "Baylar" diye başlar. Hemen ardından "Ve bayanlar" diyerek Lorca ayağa kalkar. Boğa güreşinde "birlikte boğa güreşi" diye adlandırılan bir figür vardır. İki güreşçi aynı pelerinin arkasında boğaya ustaca manevrada bulunurlar. Ardından Neruda, Federico'yla birlikte konuşma yapacaklarını, ama önce bir ölüyü davet edeceklerini söyler: "Karanlıklara karışmış, bütün ölümlerden daha derin ölüme dalmış, dul, çok parlak bir eşi olduğu yaşamdan dul kalan bir davetli... Gücünün unutuştan fışkırmasına kadar adını yineleyeceğiz" Lorca, onun adını söylediklerinde, "kadehler kırılacak, çatallar yerinden fışkıracak... Amerika'nın ve İspanya'nın şairini çağıracağız: Ruben" der. Neruda, "Dario" diye ekler ve "Buenos Aires'te nerede var Ruben Dario alanı, parkı, heykeli?" diye sorar. Federico, "Ruben Dario gülleri dükkanı nerede?" diye sorar ve "Korkunç bir mermer aslan altında, ülkesi Nikaragua'da uyumaktadır. Bir sıfat sayesinde ormanın uğultusunu yarattı... bütün zamanların alaylı ve hüzünlü inançsızlığıyla Korent çadırı üzerine elini koydu" diye ekler. Ardından Dario'nun ülkesine taşıdığı şeye ilişkin parıltılı bir genel görünüş sunar: "İspanyol şairi olarak İspanya'da eski ustaları ve çocukları, bugünkü şairlerde olmayan bir evrensellik ve cömertlikle eğitmiştir. Valle Inclan'ı, Juan Ramon Jimenez'i, Machado kardeşleri eğitmiştir ve sesi saygın dilin karığında su, güherçile olmuştur.

Rodrigo Caro'dan Argensolas ya da Juan Arguijo'ya kadar İspanyolca, Ruben Dario'yla olduğu gibi, ne sözcüklerin şenliğini, ünsüz seslerin, ışıkların çarpışmasını, ne de biçimi tanımıştır. Velasquez'in manzarasından, Goya'nın korundan ve Quevedo'nun dalgınlığından Majorque köylü kadınlarının elma renkli ululamasına kadar İspanya toprağında kendisininkiymiş gibi dolaştı." Neruda, Şili'deki Dario'dan söz eder: "Büyük şair ülkemizde kendini göstermeye başladı." Sağlam malzemeden bir heykel olmadığı için havadan oluşmuş bir heykel kurmayı önerir. Lorca havadan oluşan bu heykelin üzerine onun kanını bir mercan demeti gibi koymaktan yanadır: "bir ışık demetinin fotoğrafına tıpatıp benzeyen sinirleri... Milyonlarca gözyaşının olmadığı ve aylak gözleri ve eksiklikleri: ...acıklı esrikliği, çekici kötü beğenisi ve dizelerinin geçit kolunu insanlıkla dolduran yırtık süslemeleri..."

Neruda'nın 1982 yılında Seix Barral tarafından yayınlanan *El fin del mundo* (Dünyanın Sonu) adlı kitabında ilk kez "Buenos Aires'te "İçerdeki Güvercin ya da Cam El" adlı, Pablo Neruda'nın yazdığı ve Federico Garcia'nın resimlediği sorgulama biçimindeki birçok kıta" yer alır. Bu tarihe kadar yayınlanmadan kalan, Dona Sara Tornu de Rojas Paz onuruna yazılmış tek örnektir. Kalın bir etamin'le ciltlenen bu kitabın kapağında yeşil iple işlenmiş bir güvercin deseni yer almaktadır. Burada bibliografik meraktan daha fazla bir şey bulunmaktadır; buradaki dizelerin yazarı ünlü bir şairdir ve deseni çizen de ondan eksik kalmaz. Ancak oradaki şiir hüzünlüdür. Yapıt, uyarı niteliğinde bir şiirle başlar: "Sólo la muerte" (Yalnızca Ölüm). Deseni çizen şairin yaklaşık iki yıl sonra ölümünü sezinletir: "amiral üniformalı kadının/ onu beklediği / bir limana doğru yüzerek." Sonunda bu önsezi bu önemli desencinin eline geçer. İspanyol şair kendi eliyle "Bu şiir kitabının yazarı Federico Garcia Lorca ve Pablo Neruda'nın kesik başları" olarak başlık koyduğu gerçek bir desenle sona erdirir.

Federico ülkesine döner. Kısa süre sonra Neruda onu izler. 28 Mart 1934 tarihli, Laura'ya Buenos Aires'ten yazdığı mektupta "...Hükümetin beni İspanya'ya, Barcelona kentine tayin ettiğini, oraya kısa süre sonra gitmek zorunda olduğumu

söylemek istemiyordum. Kesin tarihi öğrenince sana bildiririm." Bu güney bölgelerinde uluslararası telefonun keşfedildiği dönemdir. "Ne olursa olsun, gitmeden önce size telefon edeceğim... İletişim çok net; annem, babam, sen ve Raul (yeğeni) telefonun başında olun."

58. Anaeve varış

1934 yılında İspanya'ya ulaşır. Adı daha birkaç yıl önce bir kitabın kapağına konulmuştu. Rafael Alberti bunu kitabından kurtulmuş bir meleği aracılığıyla anlatır: "Sabre los angeles" (Melekler Üzerine). Bir kış gecesi, sicim gibi yağmur yağmaktadır, şaşırtıcı bir dosya gelir (bu, üçgenin üçüncü açısından itibaren anlatılan öyküdür). Neruda'nın (birinci açı) Doğu'dan dostu Hector Eandi'ye (ikinci açı) üzüntüyle anlattığı, eline Buenos Aires'te geçen dosya. Nacional otelinin bodrum katında, boşaltılması eli kulağında Xérès marka içki şişesi dışında bir yığın boş şişenin üstüne konmuş bir dosyadır. Başlığı, *Yeryüzünde Konaklama*'dır. Onu Şili elçiliğinin sekreteri Alfredo Condon getirmişti. Bir gün Neruda üzerine bir yazı yazmış, bu da şairin hoşuna gitmiştir. Kurye olarak çalışıyordu. Dosyayı gönderen Garcia Lorca'nın çok yakın dostu danışman bakan Carlos Morla Lynch idi. Alberti, onu ilk okuyuşta şaşırır. Bunlar büyüleyici ve İspanya'da yazılanlardan çok değişik şiirlerdir. Yazarı üzerine bilgi edinmeye çalışır. Kendisine onun Java'da konsolosluk yaptığı, yalnızca yalnızlığın ağırlıyla yüklü şiirler değil, yardım mesajlarıyla yüklü mektuplar yazdığı da söylenir. Özellikle İspanyolca istiyordu. Aylar geçiyor ve kimseyle İspanyolca konuşamıyordu. Alberti yalnızca kitaptan değil, canlı canlı gömülmüş gibi onca uzak bir yerde bulunan şairin üzücü durumu karşısında da duygulanır. Keşfettiğinden cesaretle bütün kentte koltuğunun altında kitapla dolaşır. Onu kahvelere, barlara, edebiyat toplantılarına götürür ve kitaptaki şiirleri yüksek sesle okur. O dönemde Java'dan yardım çağrılarında bulunan yazarın hayranı bir genç şairler grubu oluşur: Arturo Serrano Plaja, Jose Herrera Petere, Luis Felipe Vivanco ve şiire yeni başlayan başka gençler. Gün ortasında el lambasıyla çıkan Diyojen gibi, yayıncı ara-

maya çıkarlar. Boşunadır. Rafael, Batı Dergisi'nin onu yayınlaması için Proust'u çeviren Pedro Salinas'a yaklaşır. Saygın bir aracı kullanması gerekmektedir çünkü Garcia Lorca'nın Buenos Aires'te yaptığı gibi, Rafael Alberti de Madrid'de derginin Papa'sı ve filozof Ortega y Gasset'ye bir konferans sırasında saygı göstermemiştir. Elde edebildiği tek şey dergide birkaç şiirin yayınlanması olmuştur, bu da az değildi hani. Okurların dikkatini çekecek bir ad sunuyordu. Rafael uzaktaki ve sıkıntı içindeki arkadaşına arasıra mektup gönderiyordu. Yanıtlar hemen gelmekteydi. Dilbilgisi ve yazım yanlışları yapmaktan korkan şair, kendisine bir İspanyolca sözlük göndermesini istiyordu.

Rafael Alberti, 1931 yılında Paris'te girişimlerde bulundu. Neruda'nın dostu Eandi'yc pek fazla güven duymadığını söylediği Arjantinli genç kadın Elvira de Alvear, *Yeryüzünde Konaklama*'yı yayınlamaya girişir. Ya önemli ya da en azından paralı bir kişi olmalıdır çünkü yanında sekreter olarak çalıştırdığı Alejo Carpentier adlı genç bir yazar aracılığıyla Neruda'ya bir telgraf çeker ve beş bin franklık bir avans ödeyeceğini bildirir. Bildiğimiz gibi bu yayınlama tasarısı gerçekleştirilmemiştir. Neruda telgrafı alır, ama para eline geçmez. O zaman Alberti kendi kendine yemin eder: başkalarının kitaplarını yayınlatmak için hiç çabalamamak. "Bu, hiç tutamadığım bir sözveridir" diye ekler.

Birkaç yıl sonra Neruda'nın Şili'de kardeşinin, Rafael Alberti adlı "şair kardeş"inin bir yapıtını yayınlatma çabalarına tanık oldum: *El poeta en la calle* (Sokaktaki Şair). Bu girişimde bir şey gördüm. Bir önsöz yazdı ve İspanyol şairin yaşamı ve yapıtının oluşturduğu harika canlılığı dile getirdi. Küçük hesaplar peşindeki ortamımızda şairin yaptığı öneri, Rafael'in uzak adalara canlı canlı gömülmüş Neruda'nın kitabını yirmi yıl önce yayınlamakta karşılaştığı güçlüklere benzer güçlüklerle karşı karşıya kaldı. O zaman Neruda iki durumu karşılaştırdı. Sokağa çıksalar bile şairlerin yayıncıları kontrol edemedikleri ve siyasal önyargıları yenemeyecekleri sonucuna vardı.

Yeryüzünde Konaklama'ya ilişkin acı girişimden sonra Alberti, arkadaşından bir süre haber alamaz. Bir gün biri

Madrid'deki evinin merdivenlerini soluk soluğa çıkar ve kendini tanıtır: "Ben Pablo Neruda'yım. Yeni geldim. Seni görmek istedim. Eşimi aşağıda bıraktım, korkma, dev gibi biridir." 1933 yılında bir sabahtır. Çok iri yapılı eşine ilişkin söylediği ona masum bir şaka gibi gelir. Ancak onu görünce şaşkınlığını göstermemek için elinden geleni yapar, çünkü kadın gerçekten dev gibiydi. Rafael Alberti ve eşi Maria Teresa Leon, kendilerini Pablo ve eşine bir barınak bulmaya verirler. Çiçekli Ev adını taşıyan ve savaşta yıkılan bir ev bulurlar. Bir keresinde Madrid'e gittiğimde Çiçekli Ev'in bulunduğu yere gittim. Onun yerine büyük bir bina dikilmişti.

Rafael, Neruda'nın tanıdığı ilk siyaset profesörlerinden biri olmuştur. Neruda daha yeni geldiği sırada, "Siyasetten hiçbir şey anlamıyorum, biraz anarşist eğilimliyim, hoşuma gideni yapmak istiyorum." demiştir. *Caballo verde de la poesía* (Şiirin Yeşil Atı) adlı, dönemin en iyi genç İspanyol şairlerinin yazdığı dergisi, saf olmayan, bütün konulara açık, ama yine siyasi olarak mikroplardan arınmış bir şiiri göklere çıkarmaktadır.

Yaşadığımız yüzyılın ilk çeyreği İspanyol şiiri üzerine bir antoloji hazırlayan Gerardo Diego, Amerika'da şiirle ilgilenenler için "27 Kuşağı" olarak anılan, Neruda'yla ilgi uyandırıcı bazı "koşutluklar ve ayrılıklar" oluşturan kuşağı sergilemiştir. Yine de onun yapıtını İspanya'da ilk tanıyanlardan biri olduğu için gurur duyduğunu belirtir. Ona göre Neruda İspanya'ya ve Avrupa'ya alışılagelen yoldan, Fransa'dan gelmiştir. Ekim 1926'da *Favorables Paris Poema* adlı derginin yalnızca iki sayısında *Sonsuz İnsanın Girişimi*'nden bir parça yayınlanmıştır. Edebiyat tarihinin cilvesi bu ya, bu parçayı bulan ve daha sonra İspanya'da yayınlayan kişi Neruda'yla öyle kötü bir ilişkiye girdi ki, şair onu şiirlerinde alaylı bir biçimde Juan Tarrea[8] olarak adlandırdı. Bir yazılışleri bürosuna bırakılmış Fransızca dergiyi rastlantı sonucu bulan ve Neruda'nın Sonsuz İnsanın Girişimi'nden bu parçayı daha sonra yayınlayan kişi Juan Larrea'dır. Neruda'ya bir örneğini gönderir. Neruda'da

(8) Konserve kutusu anlamında "torro" sözcüğünden gelmektedir.

ona bunun Avrupa'da yayınlanan ilk şiiri olduğunu bildirerek yanıt verir. Aslında Larrea ve Perulu şair arkadaşı César Vallejo *Alacakaranlık*'ı ve *Yirmi Aşk Şiiri*'ni tanımaktadır; onlara göre bu kitaplar güzeldir ama çok romantik yapılarından dolayı gereksiz şeylerle doludur, bu da şiir felsefesine göre bir eksiklik oluşturmaktadır. Yazarın yeni bir estetiğe geçişini gösterse de, en az tanınmış kitabı olduğunu durmadan yinelemesine karşın *Sonsuz İnsanın Girişimi* dikkatlerini çekecektir. İspanya taşralarında birçok Neruda tutkunuyla karşılaşılır. Karaipler'e, Güney Amerika'ya, Şili'ye de gitmiş olan Fernando de la Presa, 1927 yılında Oviedo'da bir kitabevi açar ve Gerardo Diego'dan Neruda'yı İspanya'ya tanıtmada kendisine yardım etmesini ister. Bir gün Carlos Morla Lynch, Madrid'deki evinde Diego'ya Nascimento'nun yayınladığı *Yeryüzünde Konaklama*'nın ilk cildini gösterir. Kitabın boyu öyle büyüktür ki, kitaplıkların raflarına sığmamaktadır. Federico Garcia Lorca'yla birlikte ziyarete gelecektir ve verdiği randevuya gelmeyip ev sahibini atlatması ilk kez değildir. Birkaç gün sonra gelir. Bu evde Federico, Neruda'nın bir memleketlisini, Claudio Arrau'yu piyanoda duyunca şaşkınlıktan donakalır. Gerardo Diego İspanya'ya gelir gelmez şairle karşılaşır. Kısa süre sonra başına gökten Filipinler'e bir yolculuk düşer. Neruda ona bu sıcak yerlerdeki günlerini iyi geçirebilmesi için öğütler verir ve beyaz bir elbise hediye eder. Elbise ona yakışır, çünkü Diego, yirmi kilo alan Neruda'dan çok daha zayıftır. Doğu'da da dolaşacağı için, 19. yüzyılda Fransızca olarak Hint ve Pasifik okyanusu üzerine yazılmış bir kitap da verir.

5 Mayıs 1934 tarihinde Barselona'ya geldiğinde Katalan dilindeki metalik sese, onu İspanyol diliyle demir gibi sağlam ve su gibi saydam bir tarzda kullanarak konuşanların zekasına hayran kalır, yazarlar ve şairlerle ilişkiye geçer. O dönem, altında fırtınalı bir geleceğin hazırlandığı kurşun bir pelerin gibi bütün İspanya'ya yayılan, Asturies'lere baskı yapılan "iki kara yıl" dönemidir. Katalan Ezquerra'dan insanlar, sosyalistler, komünistler tanır ve o dönemde çok etkin olan birçok anarşistle karşılaşır. Katalan şiirini okumaya çalışır.

59. İki özel konsolos

Konsolosluk işlerine zaman ayırmak zorundadır. Sık sık o zamanlar Avrupa'da yaygınlaşmaya başlayan telefonu kaldırır ve Şili'nin Madrid konsolosuyla konuşur. Konuşmaları, memurlara özgü, belirli konular çevresinde döner, ama çoğunlukla söz, Neruda'nın sevinçle dinlediği kişiler ve kitaplara ilişkin bilgilere ve haberlere kayar. Çünkü telefonun öteki ucundaki, kariyerini konsolosluklarda yapmış biri değil, Gabriela Mistral'dir. Şili'nin iki büyük şairini İspanya'daki konsolosluk çatısı altında birleşmesinde olduğu gibi, insanların atanmalarını koruyucu bir el yapmaktadır sanki. Bürokratik işlerini yerine getirirler, ama ruhlarına ortak şeylere başbaşa ya da telefonla tadına doyulmaz bir söyleşi içinde kaçamak yaparlar; ikisi de birlikte olmaktan büyük bir zevk duymakta, şiire ya da ülkeye özel şeylere ilişkin olarak istedikleri gibi gevezelik edebilme olasılığından büyülenmektedir. Dostluk bağlarının çok geliştiğini duyumsarlar. Büyük kadınla büyük erkek arasında küçüklüğe yer yoktur. Onlar için Neruda'nın filler kuramı denk düşmektedir. İki konsoloslukta, aynı ülkede, aynı odada bile birlikte olabilirler, hoş ya da özlü söyleşilerde bulunabilirler, çünkü iyi dostluğun ormanında barış ve kardeşlik egemendir.

Serüven filmlerinde olduğu gibi, gökgürültüsünün patladığı güne kadar gökyüzü sakin görünmekteydi. Gökgürültüleri ve şimşekler, çevrilen dolaplar ve lanetler Gabriela Mistral'in başına yağar. *El Mercurio* gazetesinde yargılanmasına neden olan bir yazı yayınlanır. Saygısızca ve konsolosluk sorumluluklarıyla bağdaşmayan bir serbestlikle görüşlerini dile getirmekle suçlanır. Doğası gereği içten ve iğneleyicidir. Mırıldanarak ya da şatafatlı sözler ederek söylenenlere göre gerçeğe olan aşkını yüksek sesle dile getirmesi, kendisine saygınlık kazandıran ülkeyi yaralamıştır. Karar tartışmasızdır: İspanya'yı terk etmek zorundadır.

Olay güvensizliğini artırmaya katkıda bulunur. Adaletsizliğe uğradığını ve yazdığı *Mesajlar*'da ülkesiyle ilişkisi konusunda hiçbir şey anlaşılmadığını dile getirir. *Materias* (Maddeler) adlı kitabı şu sözlerle başlar: "Barselona-Madrid arasındaki bir trende dostça bir bağırmayla uyanıyorum: -Kastilya'yı

geçmekteyiz!" Gözleri çivit mavisi ve güneş rengi Katalan Akdeniz'le dolmuştur ve bazen küle, bazen de "eski bir tolganın bakırı"na benzeyen manzaraya alışmakta güçlük çekmektedir. Bu metinde insanların alçakgönüllülüğe dayanarak, dürtülerin etkisi altında kalarak hiçbir şey kuramayacaklarını yazar. Ölesiye donuk, "ne tanrı, ne şeytan" olan bir yapıt yazmayı reddetmektedir. Karakterinin bu çizgisi de kendisini Madrid'i ve İspanya'yı terk ederek pencereden çıkmak zorunda bırakan olayı açıklamaktadır. O ise Sainte Teresa'yı sevgiyle izleyerek, onunla alçak sesle konuşarak Avila'ya doğru yola çıkar, çünkü huy ve şiir onları yaklaştırmaktadır. Segovi, yarımadanın kasabaları onu büyülemektedir. Barselona'yı sevmiştir, ancak ondan biraz korkmuştur. "İspanyol Amerikalılar, diye yazar, kendilerini Barselona'da çok iyi duyumsuyorlar. New York'un bu sözcüğe verdiği anlamda gerçekten bir kent. Ama Las Ramblas üzerinde eski kentleri özlemle dolaşıyorum ve deniz caddelerin ucunda görünür görünmez, "Haydi şimdi Majork'a..." diyorum. Barselonalı arkadaşlarım bana, "Palma'dan çabucak, bakıp geç ve Valdemosa'da dinlenmeye git.! diyorlar. Akdeniz'in mavisini gözlerime doldurmamı ve onları Kastilya'da kavurmamı söylüyorlar."

Kastilya, kuru toprağıyla olduğu kadar kuru insanıyla da kendisini bırakmıyordu. O orada Sevil'in çekiciliğini bulamazdı. Sevil, Şili'nin kuzeyindeki çıplak tepeleri anımsatmaktadır. "Zavallı Antofagasta" da eksik olan otlaklara benzetir. Kastilya'nın hüzün verici durumunu onun tek doğasıymış gibi göstermenin basit olacağını belirtir: "Orada ormanı yok eden büyük toprak sahipleri bulunmaktadır; bizim atalarımız olan bu İspanyol toprak sahipleri her zaman var oldu ve burada olduğu gibi Amerika'daki güzelliği öldüremediler, çünkü toprak uğursuz sahiplerine karşın zengindir ve yeniden ağaçlanmıştır." İspanya'ya karşı beslediği duygunun çoşkudan daha çok şevkat olduğunu neredeyse kızararak dile getirir. Böyle konuşan kadın, "Bizim İspanya'mız" olarak adlandırdığı ülkeyi seviyordu ve bu yüzden dürüst olmayan yöntemlerle oradan ayrılmaya zorlandı.

Gabriela Mistral, Lizbon ve Neruda da 3 Şubat 1935 tarihinde Madrid konsolosluğuna atanır. Orada temiz yürekli Şilili bir yazar olan, Gabriela Mistral'le çok iyi çalışan Luis Enrique Delano tarafından karşılanır. Çok sevinçli bir karşılaşma olur. Neruda arkadaşlarıyla mutlu, ama evliliğinde mutsuzdur. Mutlaka Maruca da çok mutsuzdu. Görüş ayrılıkları, evlilik ilişkilerinde her zaman ayrılığa neden olmaz. Kısa süre önce, yıllarca sürmesini dilediği ve mutlu olarak bildirilen bir olay olmuştu. En çok anlatıya dayanan şiiri Farewel'i inkâr edecektir: "İçinde diz çökmüş / benim gibi üzgün bir çocuk / bize bakıyor / damarlarımızda yanacak bu yaşam için / yaşamlarımızın palamarlarının bağlanması gerekti... / Onu sevmiyorum, sevgilim / bizi hiçbir şeyin bağlamaması / birleştirmemesi için... / Yüreğinden bir çocuk bana elveda diyor, elveda diyorum ona."

Şimdi durum tersine dönmüştür. Hiç kuşku yok ki artık "sevgili" değildir. Bununla birlikte bir çocuğu olmasını ister. Çocuk 1934 yılında doğar. Kızdır. Sevinçli ve mutludur, olayı herkese duyurur. Kartlar bastırır ve üç kıtaya gönderir. Değerli çiçekleri ve babasının okyanus burcunu birleştirsin diye kızının adını Malva Marina koyacağını belirtir.

Birkaç gün sonra çocukta bir şeyin normal olarak işlemediğini ürpererek öğrenir. Daha sonra José del Carmen Reyes'e yazdığı bir mektupta yüreğinin üzüntü ve umut içinde çırpındığını bildirir: "Size haberi vermekte acele etmedim çünkü her şey normal çalışmıyor. Sanırım kızımız erken doğmuş ve yaşamakta güçlük çekiyor... Bebek çok küçük, doğduğunda yalnızca 2 kilo 400 gramdı, ama çok güzel, yapma bebek gibi, büyükbabasınmki gibi mavi gözleri, Maruca'nınki gibi burnu ve iyi ki benimki gibi ağzı var... Elbette mücadele sona ermedi, ama sanırım büyük bir kısmını kazandık, artık kilo alacak ve pek yakında tombullaşacak."

Doktorların umutlanmadıkları noktada kendini cesaretlendirir. Teşhis, şiirinde yansımadan edemez. Bu şiir, kendisini acılara boğan durumu dolaylı yoldan dile getirdiği bir özyaşam öyküsü niteliğine bürünecektir. Gerçekten de yaptığı göndermeler bazen çeviri gerektiren bilmecelere dönüşmektedir,

ama bazı anlarda gerçek bütün acı duruluğuyla ortaya çıkmaktadır. *Yeryüzünde Konaklama*'nın ikinci kitabındaki "Melancolia en le familia" (Ailedeki Hüzün), "Maternidad" (Doğumevi), "Enfermedades en mi casa" (Evimdeki Hastalıklar), "Odas con un lamento" (Övgü ve Ağıt) adlı şiirler, evi sarsan acıklı durumun şiirsel billurlaşmasını içerirler.

Bir kâfur kokusu yayılır. Parçalanmış bir kadeh, terk edilmiş bir yemek salonu vardır. Neruda çamur ve ölümle dolu sokaktan gelir. En korkuncu terk edilmiş yemek salonu ve yazmak için oturan kişinin üzgün olmasıdır. Evde mutsuzluklar, hıçkırıklar. Karanlık ananın yüreğine on bıçakla vurmasını ister. Havanın açılması, küllerin baharın gelişine eşlik etmemesi için yakarır.

Babalığın sıkıntısını duyar. Babalığı istenen ve dile sığmaz bir duygu olarak karşılar. Artık sislerle kaplıdır, "ağlamalardan başka şey yok, çünkü yalnız acı çektiren şeyler var, yalnızca acı çektiren ve ağlamalardan başka bir şey yok... Ağaçların kökleri bir çocuğun elinden çekiyorlar..., bir çocuğun kanı ayla ıslanan yapraklara yükselmekte / ve orada çocukların içine düştükleri suyu zehirleyen korkunç dişli bir gezegen var / gece olduğunda ölüm, yalnız ölüm var (hiçbir şey yok ağlamalardan başka." "Enfermedades en mi casa" (Evimdeki Hastalıklar) iç parçalayıcı bir şiirdir. "Bir buğday tanesi için kimden merhamet istemeli?" Bu kesin anda yardım bulmak için en kişisel olan her şeyi ister:

"Yardım edin rüzgârlardan sonra, güneş kışlarında
sessizlikte yüreğimin taptığı,
yeryüzü bacımın ıslak kadın saçları yapraklar,
yapraksız gökteki güney ayı,
bana acısız bir gün getirin,
damarlarımı tanıyacağım bir tek dakika.
Bir damladan yoruldum,
bir tek taçyaprak yaraladı beni
ve sağır bir iğne deliği yatışmayan bir kan ırmağı
ve gölgede çürüyen çiğin sularında boğuluyorum
ve ortaya çıkmayan bir gülücük, tatlı bir ağız

gül ağacının sahip olmak istediği parmaklar
için yazıyorum yalnız ağıt olan
biricik ağıt olan bu şiiri.

Kızına duyduğu sevginin şiiri. Mutsuzluklarından dolayı onun karşısında özür diler. "Seni yalnızca öpücükler ve gelinciklerle sevebilirim." Alnına yazılmış uğursuz bir yazgının altını çizer. "Ölüm yanıbaşımda, terk edilmiş coşkularımın ve üzgün öpücüklerimin akışı içinde birçok cenaze var..."

"Beyaza bürünmüş ruhuma gel, bir demet kan
rengi gül ve kül kupalarıyla,
bir elma ve atla gel,
çünkü burada karanlık bir salon ve kırık bir şamdan var,
kışı bekleyen yamulmuş birkaç sandalye
ve numaralı, ölü bir güvercin."

Kızının beyin zarları ve karıncıkları içinde su toplanmıştı. Işığa katlanamıyordu. Karanlık bir odaya kapatılmıştı. Moğolluk hastalığına ve erken bir ölüme mahkûm olmuş bir kız çocuğuydu.

Bu acı, çifti yaklaştırmaktan çok kesinlikle birbirinden ayırdı.

Mutsuzluğunu büyük bir dil uzluğuyla şiire aktaran şair, her şeyi tüm açıklığıyla dile getirdiği ağıtlardan sonra sessizliğe gömülür. Sessizlik, ille de unutuş değildir. Neruda, yaşadığı sürece bu acıyı içinde taşıdı, ama ondan söz etmedi. Yıllar tümüyle silmese de, yatıştırdığı bu acıyı sessiz bir acıya dönüştürdü.

Evliliği bir yanılgı olmuştur belki de. Buna şiirinde şöyle bir değinip geçer. Öyle ki, önemsiz ya da üstün kadınları bir anlamda ölümsüzleştiren, Külkedilerine kraliçe ayakkabıları giydiren, çeşitli dönemlerde yaşadığı aşkları değişik biçimlerde anımsatan bu adam ilk eşine hiçbir şiir adamamıştır. Çok tuhaftır. Yazmıştır belki, ama hiçbiri bilinmemektedir. Yıllarca sonra, yaşlılık döneminde yazdığı şiirlerde düşkırıklığına uğramış ve alaylı bir biçimde kendi kendini sorgular:

Neden evlendim Batavia'da?
Şatosuz şövalye oldum,
yolcu olma nedeni olmadan yolcu,
altınsız ve giyeceksiz biri,
katıksız aptal ve aylak...

61. Karınca ya da komşu kadın mı?

Bir gece Roma'da, İspanyol Ressam José Ortega'nın Piazza del Popolo alanı yakınındaki atölyesinde, büyü meclisine çevirebildiği toplantılardan birinde Rafael Alberti, beni şaşırtmak istermiş gibi, "Karınca'yı Pablo'dan önce, Paris'te tanıdım." dedi. "Olay, Arjantin kökenli melez yazar, "Sur" dergisinin yazıişleri müdürü Victoria Ocampo'nın yaşadığı zengin semtlerden birinde geçti. Cebimde birkaç şiirle evine gittim, çünkü benden istemişti. Zengin insanların bahçelerini kafes telörgüler ayırıyordu. Kapıyı çaldım, biri açmaya geldi. Gelen ne hizmetçiydi, ne özel şoförü, ne bahçıvan, ne de aşçıydı; olgun, güzel mi güzel, danseder gibi yürüyen ve evreni fethetmiş gibi rahat davranışlı genç bir kadındı. Benden başka öteki erkekleri de onun yarattığını düşünüyordum. Victoria Ocampo'yu sordum. "Evde yok." dedi. Sanırım yüzümdeki şaşkınlığı gördü, gülümsemesi ve kısa bir cümlesiyle beni yatıştırdı: "Elbette, benim." Beni içeriye davet etti. Bu kadının İspanya'da yaşaması gerektiğini düşündüm içimden. Bunu ona önerdim. "Bu ara parasızım." "Böyle olsa bile." diye ısrar ettim. "İspanya, Fransa'dan daha iyi bir pazar." diyerek kendisini ayartmaya çalıştım. "Orada çok iyi arkadaşlarınız olur." Kısa süre sonra Madrid'de kapımı çaldı. O dönemde cumhuriyetçi aydınların çalışmalarına katıldı."

Gabriela Mistral, çevrilen dolapların ağına takılıp Madrid konsolosluğundan ayrıldıktan sonra yerine Neruda geçer. Şair, Delia del Carril'in önemli bir rol oynadığı şairler ve sanatçılar çevresi içinde coşkuyla karşılanır. Birbirlerini Carlos Morla Lynch'in evinde tanırlar.

O dönemde bu dayanılmaz kadın elli yaşındadır. Özel bir yaşam sürmüştür. Duyduğuma göre, 19. yüzyılın sonunda, çocukluğunda, Arjantin kışlarında aile -baba çok zengin bir hay-

van yetiştiricisi; anne Buenos Aires'teki kültürel ortamda; on üç çocuk- o dönemde dendiği gibi "vapurlu"ya binip Avrupa'ya yolculuğa çıkar. Bu, Fellini'nin *"Ve Yüzüyor *emi"* adlı filminden bir sahne gibidir. Delia Carril ailesi'nin ineği, yolculuk sırasında çocuklar taze süt içebilsinler diye özel kamarada yolculuk ederdi. Paris'te çocukların cehenneme çevirdikleri büyük bir otele inerler. Anababa onları en iyi koleje yatılı olarak verir. Delia, Fransız rahibeleri unutmuyordu. Ama pampadaki çiftliğe dönmeyi düşlüyordu. Çocukken atlara tutkundu. Onlar köylerin kralıydı, özgür varlıktılar, dost, soylu ve güzeldiler. Yeteneğini onların resmini yapmaya adamıştır. Ayrıca, Fernand Léger'yle birlikte aldığı sağlam bir teknik eğitimle donatılmış bir sanatçıydı. Yıllarca sonra Latin Amerika'nın ilk çağdaş at ressamı oldu. Tek konusu çocukluğundaki atlardır, öyle ki onları insanlara dönüştürmüştür.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce karmaşık bir Arjantinli "playboy"la evlenir. Delicesine yaşayan bir çift oluştururlar. Sevişmek için balayılarının yerini altına hücum döneminin Alaska'sı olarak seçerler, ki bütün Buenos Aires bundan söz eder.

Machiavel ve Marquis de Sade'in çömezi genç koca zihinsel işkence sanatını iyi bilmektedir. Karısının iradesini yıkmak ve arkadaşlarıyla arasını bozmak için şeytanca bilgisini uygulamaya sokar. Evli çift Baleares'te bir şato satın alır. Paris ve ada arasında, sürekli kavgalarla sırlı, davetler ve skandallar içinde ömür tüketirler. Delia kendini ölesiye hasta duyumsamaktadır, 19. yüzyılın "ruh hastalığı"na, ama yıkıntıya dönüştüğü için ilişkilerini bozacak gücü kalmamıştır. Bir gün Paris'e, kızkardeşi Adelina'yla evli Ricardo Guiraldes gelir. Adam durumu anlar, kolundan tutar ve emreder: "Benimle birlikte Arjantin'e döneceksin." Ülkesine döndükten sonra aile çevresi içinde iyileşir. İşsizlik onun düşmanıydı. Çok güzel şarkı söylerdi. Ninon Valin'den ve Madam Batori'den müzik dersleri almıştır. İlk resitalinde salonun tıklım tıklım olacağını ileri sürer. Sahneye çıktığında sesini yitirir. Yeni felaket, yeni bir yara. Pablo'yla yaşadığı sıralarda evinde yapılan yüzlerce düzensiz toplantılarda söylemeyi bilen ya da bilmeyen herkes şarkı

söylerdi, ama Delia hiçbir zaman her kafadan bir ses çıkan bu düzensiz koroya katılmamıştır.

Paris'e resim eğitimi görmek, kendisine uzak olmayan Picasso'nun, Juan Gris'nin, gerçeküstücülerin ve önce Aragon'nun estetik devrim dünyasıyla yeniden ilişkiye geçmek için geri gelir. Kendisine İspanya'ya gelmesini ve cumhuriyet yaşamında olmasını öneren Alberti'yle işte o zamanlar söyleşmiştir. Bu aristokrat kökenli kadın Komünist Partisi'ne katılır. O zamandan sonra siyasal düzlemdeki her konuda her zaman kavrayışlı ve ileriyi gören biri olmuştur. Toplumsal sorunlara karşı çok duyarlı, ama bu alanda henüz yeterince deneyimi olmayan Neruda'yı eğitip yönlendirmesi kısa zamanda önem kazanacaktır. Rafael Albertini'nin verdiği siyasal eğitimi Delia del Carril'inkine eklenecek, şairin toplumsal temeli arkadaşlık ve aşk aracılığıyla yükselecektir.

Delia partinin gazetesi için çeviriler yapıyor ve San Fernando Akademisi'nde okuyordu. Kalabalık karşısında şarkı söylemesini sürekli engelleyen o ilk başarısız konserin yarası, İspanya'da, esinli ve gürültü patırtıcı, kendisini kısa zamanda İşçi Korosu'na kadar götüren ortamda iyileşmiş gibi görünüyordu. (Neruda'nın müzik kulağı yoktu, ama başarılı olsunlar ya da olmasınlar, şarkıcı kadınlar kendisini çekerlerdi. Kadın arkadaşlarından birisi de Blanca Hauser olmuştur; Temuco kökenliydi ve Wagner'in "Elsa'nın Düşü"nü Şili'de ondan iyi söyleyen yoktu. Sonra Karınca, dilsiz kantocu; daha sonra kendisiyle karşılaşana kadar yaşamını şarkı dünyasında kazanan Matilde.)

Delia, düşünceye ilişkin şeyler alanında her yerdeydi. Öylesine etkindi ki kendisine "Karınca" adı takıldı. Bu adı kendisine iltifatmış gibi benimsedi. "Onlara benziyordum, -diyorduçünkü bedenimden daha büyük bir yükü kaldırıyordum." Daha sonraları Neruda ona başka, hem hoş, hem de uygun bir ad taktı: "Komşu" Doğası ve duyarlılığı gereği, toplumsal ve kişisel ilişkilerde, sanatlarda, siyasette, diplomaside balığın suda yüzmesi gibi oradan oraya koşturuyordu; ancak, küçük ve can sıkıcı günlük işler ona göre değildi. Anlamadığı ve kendisini de ilgilendirmeyen evren olan mutfaktan uzakta sürdürüyordu

egemenliğini. Neruda gibi o da babasından dostlarla çevrili sofra kültürünü miras edinmişti. Böylece bir yığın insanı davet ediyor, ama yemekle ilgilenmeyi düşünmüyordu. Neruda'nın defalarca boş tencereyle karşılaştığı ve davetlileri ağırlamayı sağlayacak hızlı bir çözüm bulmak için arkadaşlarını son dakikada malzeme almaya gönderdiği olmuştur. Onu bütün gününü yandaki evde tatlı tatlı ve bazen küçük sorunların farkına bile varmadan söyleşiye dalmış "komşu kadın" olarak görüyordu. Devrimci ateşliliğine, siyasal ve düşünsel coşkusuna kapılmıştı, krallığı büyük sorunlardı, dünyanın kurtuluşuydu. Belki de şairi büyüleyen şey, onun nitelikli düşünce yapısı, taşkın zekası, içindeki güç, yüksek değerlere karşı ateşli oluşuydu. O, tanıdığı bütün kadınlardan değişikti. Özel bir çekiciliği vardı. Arı ve güçlü bir ışık gibi yayılıyordu; çok etkileyici bir sevimliliği vardı.

Maruca'nın üzgün ve dikkatle inceleyen gözleri bu aşk ilişkisini izliyordu. Delia saldırgan olabiliyor, ona iğneleyici ve acımasız adlar takıyordu. Pablo'ya olan aşkı Delia'yı sarar. Onda kendisini havalarda en yüksek yerlere götürebilecek şairi görür. Ondan yirmi yaş büyük olduğunu düşünmeksizin kendini akıntıya bırakır. Belki de şairin doğduğunda ölen annesinin yerini tutmuştur. Belki de onu inceltebilecektir, çünkü şair tavernalarda eğitilmiş, dünyanın bir köşesinde büyümüş, uzak güneybatı Asya adalarında yalnızlık altında ezilmiş ve kaba sözler etmeye alışmış otuz yaşında bir gençti. Bu kaba odunu rendeleyebilir, oturup kalkmasında biraz daha ince olabileceği bir biçim verebilirdi; görünüşte şiire karşı her zaman sorumlu olmuştu; ancak, özellikle insanlar ve halklara karşı sorumluluğunun gerçekten bilincine vardırabilirdi. Yine de bu eğitim tasarısı bütünleyici bir tasarıydı. Bir kasırga gücüyle içinden beliren atılım aşktı. Çekinmeden ve ikircimde kalmadan daldı. Neruda'nın evinde kalmaya başladı. Neruda ürkmüş bir havaya girse de, yatağa giriyordu; titreyen ve güvensiz, uzun zaman önce yitirdiği egemenlik alanının istila edilişine tanık olan bir eşin yanında olmayacak durumlar yaratıyordu.

Delia her şeyi öyle saldırgan ve açıktan yapar ki, onların boşanmalarına neden olur. Pablo ve Delia açıkça birlikte yaşa-

maya başlarlar. 1948 yılında Meksika'da, Şili yasasınca tanınmayan bir törenle evlenirler.

Aslında Delia kendini koruyucu olarak duyumsuyordu. Ayrıldıktan birkaç yıl sonra bilmem kaçıncı kez Neruda'nın bir çocuk olduğunu yineliyordu. "Sağlığı çok düzeldi -diyordu- çünkü ben kendisiyle ilgilendim. Çocuğun doğumundan birkaç ay sonra veremden ölen bir anneden olmaydı. Çocuk -diye belirtiyordu- hasta bir bedende oluşmuştur." Bu otuz yaşındaki, oynayan, sirkleri, kılık değiştirmeleri seven, arkadaşlarının yerdeki düşsel bir ipin üzerinde yaşamlarını tehlikeye sokarak cambazlık yapmalarını isteyen çocukla ilgilenmek zorundaydı. Karşılaşmalar şakalaşmalarla geçiyordu. Madrid'deki bir kahveye garson kılığına girmiş; bıyık, sakal, beyaz önlük takmış ve yüksek sosyetenin bir eğlencesi sırasında titrettiği tabaklarla baskın yapmıştır. Delia titriyordu, ama kahkahalar atıyordu. Kendisi bu oyunlara katılmazdı. Yaramazlıklarla eğlenmesini bilirdi, ama aptallıklara son vermek için de orada bulunurdu.

Bu çift içinde Dalia kendini aynı zamanda ciddi ve neşeli biri olarak görüyordu. Çünkü birdenbire Pablo huysuz ve buz gibi oluyordu. Onu yatıştırmak ve yeniden hoş biri yapmak zorundaydı. Doksan beş yaşında onda kendisini çeken şeyin ne olduğu sorulduğunda yanıtı şu olmuştur: "Beni hiçbir zaman çekmedi. Ona karşı şevkat duyuyordum. Zavallı Pablo, o kadar güç bir yaşamı olmuştu ki!" Belki de şair onun için her zaman çocuk, "Temuco'dan yeni gelmiş küçük bir çocuk" olmuştur.

Küçük çocuk eve geliyor ve çalışkan bir öğrenci gibi yazmaya koyuluyordu. Öğretmen oydu. Ardından çalışmasını ona gösteriyordu. Delia'nın en katı sansürcüsü olduğunu söylüyordu. Gerçekten de, eleştirel görüşlerini bildiriyordu. Bir keresinde şair ona dürüst olmayan bir pazarlık önerir: dizelerinden birini yeniden yazacaktı. Delia, "Deli misin sen?" diye karşılık verir. Onun yazdığını düzeltiyormuş gibi bir şeydi bu.

Neruda Madrid'deki bir mağazanın vitrininde oyuncak bir yelkenli görür ve annesinden hediye isteyen bir çocuk gibi onu alması için ısrar eder. Onunla birlikte Leon Felipe'nin oyuncak mağazasına gider. L. Felipe, onun iyi bir İspanyol

Don Quichotte ve büyük bir şair olduğunu öğrenince "ama bunlar küçük çocuk oyuncakları..." diye bağırarak tepki gösterir. Delia Neruda'ya dönerek "d'arriéré mental" der. Pablo masumca davranmaktadır. Ve Delia, söylediğini İspanyolca'ya çevirir: geri zekalı... Aragon ve Elsa Triolet, bu ifadeyi duyduklarında Delia'yı kınarlar. Ama daha sonra Louis, şakalar sırasında kullanır. Neruda'nın bazı nesneler karşısında zayıflığı, sümüklüböceklere, kelebeklere, pruva heykellerine, laternalara, yamulmuş ayakkabılara, Hint rakkaselerine, karton atlara vb. olan tutkusu, Karınca'ya göre, hiç terketmediği çocukça saflığının ve temizliğinin bir kanıtıdır, ama insanları tanıma ve olaylar üzerine yorumlar konusunda ben de şair kadar saf bir insanı hiç tanımadım.

Aradan bunca zaman ve ayrılık geçtikten sonra Delia'ya Neruda'nın bu yanını sevip sevmediği sorulduğunda herkesin kocaman, yapılı ve çocuk gibi bir adamı sevdiğini söylemiş, bütün erkeklerin çocuk olduklarını eklemiştir.

Büyük çocuğun eğitimiyle uğraşmak zorundaydı. Konuşmaları, ağırlıklı olarak siyasete yöneliyor, onun gözlerini açıyordu: "Delia, gerçeğe açılan pencerenin ışığıdır." Ama, Delia'nın eğitmesinden daha çok o dönemde İspanya'daki hava ve olaylar, şairin gündelik derslerini oluşturuyordu. Bunlar, onun büyük coşkuyla izlediği derslerdir.

Neruda, Delia yanındayken, gizemli bir havayla, bilmeceye benzer bir şey sormak için bize yönelirdi: "Karınca nerede doğdu?". Elbette yanıt, "Arjantin'de"dir. "Hayır, Arjantin'de doğmadı." O zaman arkadaş grubu şaşırmış gibi yaparak oyuna katılırdı: "Nerede o zaman?" "Sorun kendisine." diye karşılık verirdi. "Nerede doğdunuz Karınca?" -Brezilya'da. -Hangi kentte? -Bir güney kentinde. -Kentin adı ne? -Bilmiyorum. -Nasıl olur da bilemezsiniz? -Anımsamıyorum. -Böyle bir şey nasıl unutulur? Bu sorular ve şaklabanlıklar Neruda'nın, "Karınca söylemek istemiyor, çünkü Pelotas'ta[9] doğmuştur." demesiyle son bulurdu. O zaman Delia ciddileşir ve parmağını kaldırarak bir anne gibi azarlardı: "Pablo, böyle kaba sözler ettiğinizde aynada kendinize baksanız bir daha hiç söylemezsiniz."

62. Köpekler ve şairler

Köpek öyküleri iki şairi bir araya getirirdi. Alberti anımsamaktadır. Madrid'in neredeyse hiç görünmediği sisli bir gece, Pablo sokakta yaralı bir köpek bulur. Eve getirir, ama evin taraçası yoktur. Alberti'nin evet. "Şair arkadaş"ını telefonla arar. O da "Getir onu bana." der. Alberti'ye göre gümüşi bir kasımpatı gibidir. "Bırak onu buraya." der. Neruda, "Adını ne koyalım?" diye sorar. "Adı "Sis" olsun."

Alberti'ye göre Sis, savaş boyunca kendisine eşlik etmiş ve asker gibi davranmıştır. Bombardımanlara dayanmıştır. Bu bombardımanlar sırasında da üzerine pencere camı düşmüş ve yaralanmıştır. Franko ordusu Madrid'e girme noktasındayken köpek, Alberti'nin ailesiyle ve birçok başka insanla birlikte Levant'a doğru gönderilmiştir. Castellon de la Plana'da çember altına alınan köpek Rafael'in kayınvalidesiyle birlikte dönmemiş, şair de onun kesinlikle tutsak edildiğini ve kurşuna dizildiğini düşünmüştür.

İki şair, kanin ırkına olan coşkularını paylaşırlardı. Neruda, on yıl sonra Santiago'daki evinde "Calbuco" adlı, Esmeralda gölünün volkanik kıyılarından getirdiği bir köpekten söz ediyordu. Kesin özelliklere sahip olan "Chuflai"den söz ederken yolu üzerinde karşılaştığı bütün İngilizleri ısırdığını söylüyordu. Yeniden "Kuthaka" adlı, kendisini Seylan'da tren altında kalmaktan kurtaran bir köpeği de vardı. 7 Kasım 1936 tarihinde Neruda'nın "El Monzo azul" (Mavi Tulum), kendi görüşüne göre İspanya içsavaşı sırasında yazdığı en gösterişli şiirlerden biri olan "Canto a las madres de los milicianos muertos" (Ölü Milislerin Analarına Türkü) adlı şiirlerinin yayınlanması için gittiği Aydınlar Birliği lokalinde bir süre köpeklere ilişkin güzel anılarını tazelemişlerdir. Ardından her ikisi de "savaş ve barış zamanındaki, bu harika ve korkunç yıllardaki köpekler"den söz etmişlerdir.

---

(9) Şili İspanyolca'sında kaba bir ifade olan "en pelotas", "çırılçıplak" anlamına gelmektedir.

63. İyi karşılama

Neruda İspanya'da, kendi evindeymiş gibi yaşar. Garcia Lorca'dan, Rafael Alberti'den, daha genç olan, keçi çobanı Miguel Hernandez'e kadar yeni şairlerle bir elin parmakları gibi kaynaşmıştır.

Ancak yaşam düzçizgisel olmadığı için bütün sular aynı yönde akmaz. 30'lu yılların İspanya'sındaki kurugürültülü edebiyat ortamı, anababalarını katletmeye hazır şairler kuşağını tanır. Genç şairler, büyük şairlere düşmanlıklarını ilan etseler de, onlar da başkalarını tanıdılar. O dönemde yaşayan ve yazmayı sürdürenler şunlardır: Miguel de Unamuno, Antonio Machado, Juan Ramón Jimenez. Ardından adları ünlenenler şunlardır: Jorge Guillen, Gerardo Diego, Pedro Salinas, Federico Garcia Lorca, Rafael Alberti, Vicente Aleixandre; bunlar daha yeni şiirin kenar taşlarıdır. Duyarlılık ve biçem akrabalığını paylaşan değişik şairlerdir, ama kendi aralarında bazılarının birbirine ters görüşleri vardır.

Neruda İspanyol dilinin merkezine bir eleştiri ve polemik anında varmıştır. Siyasal takvim değişiyordu. Eski saat çok sayıdaki şiirsel ortamlarda değişmemişti, ama ötekiler saatlerini çoktan ileriye almışlardı. Edebi yeniliğe ve şiirin açılımına ilişkin kesin işaretler görür. Hem çok yakın, hem de çok uzak olan Paris'ten çıkan Estetik Devrim, İspanyol edebiyatçılarına, gerçeküstücü kopuşlar da içinde olmak üzere, yeni esinler verdi. Bununla birlikte büyük sayıda şair şiiri bir bahçe gibi ekip biçmekte, kıtaya, uyağa, kesinliğe uymaktadır.

Neruda'nın bu yarımadaya getirdiği itimatname, *Yeryüzünde Konaklama*'dır. Anlatımın sık sık çift yanlı ve kaçak bir bilmeceye dönüştüğü karanlık gelgite eşdeğerde bir kitaptır.

İspanya ortamının kendisine bir şey öğreteceğini bilmektedir. Yaşamının cumhuriyetin bozgunuyla sonuçlanan bu bölümünü sona erdirdikten sonra, 24 Mart 1939 tarihinde Mitre de Montevideo tiyatrosunda verdiği bir konferansta İspanya'ya olan borcunu ve Latin Amerikalıların onun edebiyatından öğrenebilecekleri şeyi dile getirmiştir: "O zaman anladım ki İspanya'da, o korkunç savaştan önce gördüğüm, gizemi kesinliğe, klasizmi coşkuya, geçmişi umuda bağlayan o ilk hısım-

lık bizim Amerikan romantizmimizde, ırmaksal ve volkanik kuruluşumuzda yoktu."

Neruda, tanıtıcının en cömerti, en yetkilisi, şairlerin en popüleri olanı sayesinde İspanya halkına ulaşmıştır. Federico Garcia Lorca onu 6 Aralık 1934 tarihinde, Madrid Üniversitesi'ndeki bir şiir okuma toplantısında tanıtır. Sözleri kusursuz, keşif sahibi bir metin gibidir. Bu sözler yalnızca Latin Amerika şiirinin inceliğine denk düşmemektedir; aynı zamanda İspanya ve Avrupa okurunu ellili yıllarda beliriveren parlak adlarla birleştiren, Latin Amerika romanlarının en derininde bulunanı bildiren muştucunun borazanı gibidir.

"Gerçek bir şairi, bizim olmayan ve çok insanın görebildiği bir dünyada eğitilmiş kulakları olan birini dinlemek için hazırlanmanızı istiyorum. Felsefeden daha çok ölüme yakın; akıllılıktan daha çok acıya yakın; mürekkepten daha çok kana yakın bir şair. İyi ki kendisinin de şifresini çözemediği gizemli seslerle; kamışın ve kırlangıcın heykellerin sert yüzünden daha ebedi olduğunu bilen, gerçek bir insanlıkla dolu bir şair... Ama bütün bu şairlerde Amerika'nın ses tonu yok. Birçoğu yarımada ülkemizdekilere benziyor ve kimileri seslerini yabancı, özellikle Fransız esintilere ayarlıyorlar, ama gerçekler öyle değil. Gerçek şairlerde Amerika'nın romantik, acımasız, yuvalarından fırlamış, gizemli, bol ışığı geçer. Yıkılmak üzere olan bloklar, örümcek ağı ipiyle uçuruma asılı şiirler, hafif bir jaguar nüansının görüldüğü bir gülümseme, dantelli bir mendille incelikle oynayan, yumuşak tüylerle kaplı kocaman bir el. Bu şairler Amerikalılara özgü, klasiklerimizin kaynağına öylesine bağlı büyük İspanyol dilinin görülmemiş tonunu verirler. Bu şiir, kabukları kırmaktan utanmayan, gülünç düşmekten korkmayan ve birden sokak ortasında ağlamaya koyulan şiirdir."

Neruda 1927 yılında, Doğu'ya yolculuğu sırasında Madrid'de birkaç gün geçirmişti. O zamanlar kimse varlığını görmemişti. Yedi yıl sonra görkemli bir biçimde karşılanmıştır. Anlattığına göre *Yeryüzünde Konaklama,* olağanüstü bir biçimde alkışlarla karşılanmıştı. İspanya'da yeniden kendine güven kazandı. Yapıtının, kendine Şili'deki kömür madenlerinde işçilerin kömürü yedi kat yerin altından ışığa çıkarmalarına

benzer bir çalışma dayatarak sıkı bir biçimde çalışan bir insan tarafından yaratılan canlı bir organizma olduğuna inanır. Ama bu durumda şiiri gözyaşları kadar kişiseldi. Altın Yüzyıl'ınki kadar parlak olarak gördüğü şairler kuşağının ilk sırasında yer alır. Elverişli bir anda geldiğinin de altını çizer: sabırsız bir Amerikalı, geldiği kıtanın büyük bir kısmını üç yüzyıl boyunca sömürgesi yapan bir ülkede Cumhuriyet'in doğduğunu görüyordu. Trenle geldiğinde kendisini bekleyen çok insan yoktu. Garda, elinde bir çiçek demetiyle bir tek kişi, Federico Garcia Lorca bulunuyordu! Bu da fazlasıyla yeterdi.

Genç şairlerin kendisine gösterdikleri sıcak karşılamayla Şili'de karşılaştığı güçlükleri, Rangoon, Kolombo ve Java'da tek başına kalışını karşılaştırır. Ve bunu utanmadan itiraf eder; mutludur. İspanyol şairleri kendisine karşı cömert davranmışlardır. Manolo Altolaguirre tarafından basılan *El caballo Verde* (Yeşil At) adlı dergiyi onun yönetmesine karar verirler.

Böyle bir karşılama, *Yeryüzünde Konaklama*'da yer alan "Cantos materiales" (Maddi Şarkılar) adlı şiirin yayınlanması sırasında gösterilmiştir. Bu şiir, edebiyat dünyasında çok büyük bir cömertlik örneği olarak, Pablo Neruda'ya saygı çerçevesinde bir yazıyla birlikte yayınlanmıştır. Bu metne imzalarını atanlar, İspanyol şiiri tarihinde önemli yerleri olanlardır. "Şili, İspanya'ya büyük şair Pablo Neruda'yı gönderdi; şiirin geleceğini elinde tutan belirgin yaratıcı gücü, İspanyol dilinin zaferi için çok özel yapıtlar üretmektedir. Biz, genç ve göze çarpıcı, bu şiirleri yayınlayan Amerikan yazarın hayranları şairler, harika yaratısının tanıklığı ardında, onun olağanüstü kişiliğinin ve su götürmez edebi saygınlığının altını çizmekten başka bir şey yapmıyoruz. Dolayısıyla kendisine yeniden hoşgeldin diyen bu İspanyol şairleri grubu, bir kez daha, herkesin önünde İspanyol şiirinin en gerçeğini oluşturan bir yapıta hayranlığını dile getirmekten kıvanç duyar. Bu şairler: Rafael Alberti, Vicente Aleixandre, Manuel Altolaguirre, Luis Cernuda, Gerardo Diego, Leon Felipe, Federico Garcia Lorca, Jorge Guillen, Pedro Salinas, Miguel Hernandez, José A. Munoz Rojas, Leopoldo y Juan Panero, Luis Rosales, Arturo Serrano Plaja, Luis Felipe Vivanco'dur."

Çoğu Neruda'nın İspanya'ya gelişinin Ruben Dario'nun kırk yıl önce gelişiyle aynı olduğu konusunda ortak görüştedir. İspanyol şiirini etkilemiş midir? Elbette evet, onu Neruda tarzı şiir kılarak değil, daha çok yeni yollar açmaya başlayarak. Hepsi arkadaşı olmuştur; bir teki öğrencisi olmamıştır. Otuz yaşındaki şair, bazılarına olgun çağdaki bir meslektaşı gibi elini uzatıyordu. Miguel Hernandez örneğinde olduğu gibi. Bu "topraktan yeni çıkmış patates gibi" yüzlü, kendini ona, "Luis kardeşin, portakal çiçeklerinin, dağda yakılmış gübrenin kokusu"yla tanıtan ve "ağzında bir bülbül taşıyan" yabani genç onu coşturmuştur.

Miguel Hernandez Orihuela'dan ve neo-katolik yönelimli, *El gallo crisis* (Bunalımlı Horoz) dergisini yayınlayan Ramon Sije çevresinde dönen gruptan geliyordu. Neruda, görüşünü ona içtenlikle bildirir: "Sevgili Miguel, söylediğim için üzgünüm ama, "Bunalımlı Horoz" hoşuma gitmiyor. Çok fazla tütsüye boğulmuş kilise kokusu var... Sevgili çoban, biz burada bir dergi ve birçok şey üreteceğiz yakında."

Miguel değişir. Sije'den "Bunalımlı Horoz"la birlikte kopar. Bir arkadaşına yazdığı mektupta Neruda'nın bilinen sıkıntılarına ilişkin dostluğunu, sevgisini ve kaygısını dile getirir. Juan Guerrero'ya, "Biz İspanyol şairlerinin Şilili büyük şaire gösterdiği bu saygı"dan söz eder: "Pablo'nun on aylık, hasta bir kız çocuğu var; tanıdığınız, çocuk hastalıkları konusunda uzman iyi doktorlar varsa ve bana bildirirseniz çok sevinirim." Üstelik Neruda'yı memleketini, "Filistinli insanlarımızı, Palos Burnunu..." tanıtmaya götürmek ister, "Tabarca adasında ya da Mar Menor adalarından birinde yaşamasının olanaklı olup olmadığını bilmek istiyorum." Yüzeyi olağanüstü geniş bir denizi seveceğini ve ona Puerto Saavedra okyanusuymuş izlenimi vereceğini ileri sürer.

Kimsenin gözü Neruda'nın son kitabından taşralı bir genç şairinkinden daha fazla kamaşmamıştır. Miguel bunu 2 Ocak 1936 tarihli "El Sol"da yayınladığı bir yazıda kem küm etmeden dile getirir: "*Yeryüzünde Konaklama*'yı okuyunca beni saran coşkuyu dile getirmem gerekir. Gözlerime avuç avuç kum atasım, elimin üzerine kapıları kapatasım ırmanması en güç

çam ağacının en yüksek noktasına çıkasım geldi. Bu dev boylu şairin bende uyandırdığı düzensiz hayranlığı dile getirmenin en güzel biçimi budur. Bu kitap üzerine yazmak benim için tehlikeli. Sanırım duyumsadıklarım konusunda hemen hemen hiçbir şey demeyeceğim. Bu korku içinde yazıyorum."

İleri sürüldüğüne göre Neruda ve Aleixandre, Miguel Hernandez'i çizgisini bozmadan klasik biçimlerden kopmaya itmişlerdir. Böyleyse çok olumlu bir şeydir, çünkü içinde kendisini engelleyen şeye yeşil ışık yakan bu M. Hernandez, İspanya'nın ve İspanyol dilinin büyük şairi olmuştur. Özellikle *Yeryüzünde Konaklama*'da ölçünün tek başına şiiri oluşturmadığı görülmektedir. Adı geçen önemsiz sanata karşı çıkar ve ifadenin Neruda tarzı anlamında katıksız olmayan, başka bir deyişle, şiire dönüşebilecek her şeyi akışı içinde kabul eden ırmak yatağı gibi bir şiir yazmayı önerir. Hayranlığına kapılarak bir şiir yazar: "Oda entre sangre y vino a Pablo Neruda" (Kan ve Şarap Arasında Pablo Neruda'ya Övgü)

Ona göre siyaset, hüzün, ayışığı ve "seni seviyorum"la birlikte, özgürce şiirinin çerçevesi içinde yer almaktaydı. "Kötü beğeniden kaçan, soğukluğa düşer." diyordu Neruda formülü soğuk mermeri nitelendirmek için. Mürekkep ve kandan daha fazla. "Şiirin evinde, kan tarafından duyulsun diye kanla yazılan şeyden başkası yaşamını sürdürmez."

O dönemde Madrid'de Arjantin'li inançlı komünist, şiirin mekanik piyanosunun bütün tuşlarını çınlatan ve siyasetin kurdundan korkmayan coşkulu şair Raul Gonzalez Tunon da yaşar. Neruda'nın evindeki hareketli toplantılarda ya da Brasserie de la Porte'da karşılaşır; bunalım dönemlerinde şiirin rolü üzerine gün doğana kadar tartışırlar.

Miguel Hernandez, *Viento del pueblo* (Halkın Rüzgarı) adlı, Vicente Aleixandre'ye adadığı kitabının önsözünde: "Pablo Neruda ve sen, şiire ilişkin ölümsüz kanıtlar verdiniz bana." diye yazar. Neruda'ya *El Hombre acecha* (İnsan Pusuda) adlı yapıtını adar.

Neruda'ya göre Miguel Hernandez, hep toprak şairi olmuştur. Bu şiirle siyasal bildiriye varır: "Bütün şiiri / Ortadoğulu küp görünümlüdür, /gözenekli toprak, tahıl, / kum, kil ve

rüzgâr doludur... / Kırmızı bir başaktır, / İspanya'nın gölgesinde / elmaslarla işlenmiş orak ve çekiç muştucusudur."

Neruda ise ideolojik gelişmesinde Alberti'nin rolünü herkesin önünde dile getirir: "Çoktan halkın sevdiği ve devrimci bir şair olan Alberti'nin yürekli tutumunun siyasal düşüncelerim üzerinde derin etkisi olmuştur..."

Artık dünyayı başka bir ışık altında şiirinde, tiyatrosunda ve yazılarında açık bir biçimde görmeye başlayan genç Hernandez üzerinde belirgin bir etki bırakma sırası ondadır şimdi. Ancak onun savaş sırasında ve sonrasındaki bütün yaratısı etkilere değil, tarihsel bağlamın dönüştürdüğü tartışma götürmez gücüne, dolaysız içtenliğine, korkunç kişisel deneyimine denk düşmektedir. Zengin olduğu kadar yetenekli kişiliğiyle yalnızca halkın ve savaşın şairi olmamış, sadece ve kusursuz bir biçimde büyük bir İspanyol şairi olmuştur.

Eski dostu ve ustası Ramon Sije, Miguel'in ruhu için kavganın yitirildiğine inanır; suçluların adını sayar: "Nerudizm (Neruda ve orman, narsissist tören ve bacakarası altinsan, yasak atların ve yasak cinsel organ kısmının kılları, ne iğrenç!); Aleixandreizm; Albertizm. Neruda ve Alberti: iki "meslektaş". Bunlardan biri, Alberti, İspanya'ya geldiğinde Neruda'ya siyasi anlamda öne adım attırandır. Neruda-Garcia Lorca ilişkisi, iki kardeşin ilişkisi olmuştur. Birincisi son derece sevildiği İspanyol toprağında kapısını büyük bir gülümsemeyle ikincisine açmış; hoşgeldin demiştir. Neruda-Hernandez ilişkisi daha genç bir kardeşe ya da büyük bir oğula duyulan sevgi ilişkisi olmuş; Şilili onda "yağmur altında yonca, / kurşuni horozibiği / geç vakit tepelerde, / gübre kokusu" duymuştur."

Gerçekte Neruda, "altın bir koçan üzerinde toplanmış mısır taneleri" gibi olan bu şiir karşısında şaşırıp kalmıştır. Miguel'in Franco yönetimi altında uzun zaman hapiste yatması ve ölümünü kişisel bir acı gibi yaşamıştır. Onu kurtarmak için yeri göğü birbirine katmıştır. Sonuçta başaramamış, bunu da en acılı kişisel başarısızlıklarından biri olarak değerlendirmiştir. Onun ölümü karşısında şiirine duyduğu mutlak güven kendisini avutmuştur belki: "Topraktan söz ederdi / topraktan / konuşacak sonsuza kadar."

Bazıları için Neruda şeytanın konsolosuydu. Cisimleşmiş bir Kurnaz'dı, İspanyol şiirinin bozulmasının saf görevlisiydi. Elbette ilk olarak katıksız şiirin ince şövalyesi Juan Roman Jimenez onda Mefistofeles'in yüzünü görür. Şok kaçınılmazdı ve kıvılcımlar yaratmıştır.

İki farklı şiir felsefesi karşı karşıya geliyordu: Katıksız şiir, katıksız olmayan şiir; doğal yaşama yeri olarak sessizlik ve saygı duruşundan yaygaraya, dünyaya açıklığa, kaba kalabalıklarla ilişkiye gidiş. Bir yandan şiirin düzeni ve dengesi, ince ve billur nitelikleri; öte yandan zengin anlatımlı karmaşanın kabul edilişi, şelalenin ve pazarın, ötekinin içe sokulması.

İşte Juan Ramon Jimenez *Yeryüzünde Konaklama*'yı böyle görüyordu. Ona göre *Yirmi Aşk Şiiri* adlı yapıt şiire karşı daha saygılıydı, bu ezgili kitapta etkisini keşfettiğini düşünüyordu belki. Eleştirmen Ricardo Gullon, onun kişisel kâğıtları arasında, bir yazıda kullanılmak üzere ya da onunla aynı görüşte olmadığını bildirmek üzere, unutmamak için aldığı notlar bulur: "Pablo Neruda Üzerine Eleştiriler. Yirmi Aşk Şiiri üzerine etkim. "Laberinto y Estio" (Dolambaç ve Yaz) üzerine etkim. Benim "Poesia y Belleza" (Şiir ve Güzellik) şiirlerim. Onun şiiri Tagor - J.R.J. Konu Telefon olarak imzalamıyorum *El Sol* (Güneş)teki notu Cernuda Bergamin'de şölen. Benim "Españoles" taslağım. J. Revueltas'ın "Cartas America sombria"yı (Karanlık Amerika'dan Mektuplar) düzelten mektubu. Benim "Canto segundo a Stalingrado"ya (Stalingrad'daki İkinci Şarkı) yanıtım. Şili konsolosu olarak komünist saygı"

Gerçekte ikisi arasında görüş ayrılığından öte bir şey söz konusuydu. Daha genç, Neruda'yı kolları açık karşılayan gençlerle bu farklılık çoktan başlamıştı. Uzaktaki memlekette ortaya çıkan bir olay yangın çıkaracak bir kibrit oldu. Şili'de, *Pro* dergisinde Neruda, *Yirmi Aşk Şiiri*'ndeki 16. şiirinin Tagor'un *Bahçıvan* adlı yapıtındaki 30. şiire benzemesi yüzünden çalıntı yapmakla suçlandı. Bu eleştiriyi Juan Roman Jimenez'in eşi Zenobia Camprubi yapmıştı.

Ayrıca Juan Ramon Jimenez, *Caballo Verde* (Yeşil At) dergisinin ilk sayısındaki sunu yazısında asit gibi yakıcıdır.

Orada Neruda'nın adı verilmez, ama şair yazılanların kesinlikle kendisine yönelik olduğuna inanmaktadır. Kömür depolarını yağma etmelerden, yıpranmış yüzeylerden, ayak ve parmak izlerinden, terden ve dumandan, bir beden gibi sidik ve zambak kokan, yiyecek lekeli bir giysiden, utanç verici tavırlardan, cinsel arzudan söz eden bütün bu "İncil" ya da sözümona şiir sanatı; kitabi sayıklamalar, iğrenç dizeler aşağılayıcı imalarla onu hedef almaktadır. Bütün bunlar onu zıvanadan çıkarır.

Yalnızca onu değil. Barselona'da çıkan *La hoja literaria* (Edebi Yaprak) "Caballo Verde"ye karşı bir yazı yayınlar. Orada Yeşil At, Amerikan hayvanlarının tuhaf bir örneğidir, "sıcak ve nemli, etrafı çitle çevrili bir bok gübresi yerinde koşar gibi İspanyol edebiyatı içinde dörtbir yana koşturan bir tay"dır.

Juan Ramon Jimenez de susmayacaktır. *El Sol* (Güneş) dergisinde, "Engin Bir Azınlıkla" başlıklı, kendi kendini tanımlayan aforizmalar yayınlamaya alışıktır. Orada iki şiir ve şair kategorisini belirten bir yanıtın altına soylu bir biçimde imza atar: "Sayıklamanın ve kesinliğin şairleri ve dostları. Bir at kesinlik içinde dörtnala gidebilir ve bir elmas saçmasapanlıkla parlayabilir." Ama kararlı ve çıplak yanıtı 23 Şubat 1936 tarihinde *El Sol* (Güneş) dergisinde yayınlar. Gerçek, özgün, ince, az bulunur, doğrudan, kısacası canlı şiirin eşanlamlısı olarak katıksız şiir kavramını savunması söz konusudur. Katıksız olmayan şiiri savunanları, "sarımtırak şiirsel piliçler" olarak adlandırır. Kesin konuşur. Yalnızca katıksız şiir vardır ve o sorumlu olmalıdır. Yarı bilinçli olan, her zaman yarı bilinçaltının yazdığına yanıt vermelidir.

Edebiyat gerillaları, boks maçında gibi birbirine darbeler indirirler.

Platero y yo (Platero ve Ben) adlı yapıtın babası 1936-37 yıllarında, İçsavaş'ın patlak verdiği Porto Riko ve Küba'ya yaptığı yolculuk sırasında yazılı bir konferans sırasında aynı saldırılarda bulunur. Ancak bu, yalnızca Neruda'ya bir yüklenme değil -ki temel amaç budur- kozmopolit niyetli olarak suçladığı, kendi sularında yüzmeyen Latin Amerikalı ve İspanyol şairlerine de yüklenmedir. Bu yıldırım gibi çarpan saldırının altına Vicente Huidobro, özellikle de Herrera ve Reissing'i, Sa-

bat Ercasty'i, Parra del Riego'yu bozmakla ve İspanya'nın özünü boşaltmakla suçladığı Neruda düşer. Ama salgın, İspanyol Huidobro'cular olarak nitelendirdiği Juan Larrea'ya ve Gerardo Diego'ya ve sert eleştirisinde yazdığı gibi, "Neruda kendi dili olmayan bir yolcu" olsa da, Neruda'cı olan geri kalmış gerçeküstücülere kadar yayılmıştır. İleride bir tür açıklama girişiminde bulunarak Neruda'nın kestirimsel ve kararsız dilinin "binlerce yıllık İspanyamız"dan daha çok toy bir Amerika'da daha fazla anlaşılır olduğunu ileri sürer. Polemik tersine döner. İspanya üzerine etkide bulunan Neruda değil, Moreno Villa, daha sonra Alberti, Lorca ve Aleixandre gibi şairlerin "daha iyi bir biçem ve daha gelişmiş bir bilinçle" aynı yolu aldıklarından beri Neruda ve Huidobro üzerine etki eden İspanya'dır. Bütün bunları anlamlı bir biçimde "Çağdaş İspanyol Şiirinin Manevi Bunalımı" konulu bir konferans sırasında dile getirir.

Ağır toplar çeşitli yönlerde ateş eder ve "profesör şairler" olarak adlandırdığı kişiler üstlerine düşen bu güllelerden kendilerini esirgeyemezler. Bunlar Jorge Guillen, Pedro Salinas, Gerardo Diego ve Damaso Alonso'dur.

Böylesi bir olgu yeni değildi. Kavganın kökü eskiye dayalıydı. Daha sonra değişik genç İspanyol şairlerine karşı saldırılara ve görüş ayrılıklarına dönüşen ilişkilerinin tarihi, Rafael Alberti'nin *La arboleda perdida* (Yitik Koru) adlı, bitmemiş çekici anılarında zevkle okunabilir. Daha sonra duyarsızlığa dönüşecek bir arkadaşlık söz konusudur: "Alberti'nin çingenelerle, boğa güreşçileriyle ve kötü yola düşmüş başka insanlarla düşüp kalktığını öğrendim. Gördüğünüz gibi, yitmiştir." Federico Garcia Lorca'ya ilişkin daha kötü bir şeyi savunuyordu, çünkü edebiyat için yazıyordu. Mariana Pineda oyununun ilk temsilinden sonra basın onu "gelecekle dolu genç bir yazar" olarak tanıtırken, Juan Ramon, "Lorca! Zavallı Lorca! Yitmiştir!" diyordu. Hiçbir zaman sahnede görmediği kesinlikle söylenen *Bodas de sangre* (Kanlı Düğün) ona göre "cart-curttan başka bir şey değildir."

Arias Tristes'in yazarı, şiiri "katıksız, masumlukla örtülü" gören ve "bir çocuk gibi" seven Ramon Jimenez, onu birden pezevenkler tarafından orospuluğa itilmiş görür.

1939 yılında bir Pablo Neruda portresini çıkarırken onu, "kötü bir büyük şair, düzensizliğin şairi..., kendinin ve başkalarının ağır çevirmeni, kendisinin ve başkalarının madenlerinin zavallı işleticisi, bazen özgün metinle çeviriyi karıştıran... Abartılı bir romantizmin bol ürünlü ve savsayıcı gerçekçi yazarı." Burada belirtelim ki katıksız şair katıksız olmayan suçlamalar yapabilmektedir. Bu da onun son kılıç darbesi olmayacaktır.

66. Düzeltme

Bu, iki şiirin, iki felsefenin, iki kuşağın, iki kişiliğin çarpışmasıdır. Ve bir biçimde de iki kıtanın.

Bu yan, göründüğünden daha önemlidir. Neruda'nın şiiri konusunda gelecekte "Juanramoncu", Neruda düşmanlarının bol bol kullandıkları polemikte olağanüstü bir tersine dönüş gerçekleşir. *Jardines Lejanos* (Uzaktaki Bahçeler) adlı yapıtın yazarı, Ocak 1942 tarihli, Coral Gables'e yazılmış, Repertorio americano (Amerikan Repertuvarı)nda aynı ayın 17'sinde yayınlanan "Carta a Pablo Neruda" (Pablo Neruda'ya Mektup) yazısında görüşlerini gözden geçirir. Belge büyük bir önem taşımaktadır:

"Amerika ülkelerinde uzun zaman kalışım Amerika ve İspanya'nın birçok yanını başka türlü görmemi sağlamıştır (bunu *Universidad de la Habana* dergisinde belirttim), bunlardan birisi de şiirinizdir. Artık benim için şurası açık ki, taşkın bir elyordamıyla gerçek bir genel İspano-amerikan şiirini, bu kıtanın yaşamının ve ölümünün değişimini doğal bir devrimle dile getirmektesiniz. Latin Amerika'nın çok büyük bir kısmının şiirsel düzeyinin böyle olmasına üzülüyorum; aynı sizin gibi, Avrupa şiirini duyumsayacak düzeyde olmadığınızı söylediğiniz gibi, onu duyumsayacak düzeyde değilim, ama bu var. Ve karmaşık üst üste yığılma, tarihöncesinden sonrasına, bulanık ve kapalı gölgeden canlı ışığın üstünlüğüne ulaşmak üzere gerekli kesin açmadan öncedir. Siz öncesiniz, tarihöncesi ve bulanık, kapalı ve karanlık. Bana gelince, İspanya eskiden yüzüm, Amerika ise tersimdi. Atlantik'in ortasına geldiğim an-

dan başlayarak bu değişim beni ikiye böldü. Şimdi Amerika'nın yüzüm, İspanya'nın ise tersim olduğunu söylemeyeceğim, ama eskiden bana göründüklerinden tümüyle değişik iki yüz ve iki terstirler ve kendi aralarında değişiktirler. Ve gerçek, özellikle şiirsel gerçek nerede bulunur ve hangisi şiirsel gerçektir, nasıldır, kim için vardır? Uzun zamandır üzerinde çalıştığım *Modernismo* (Modernizm) kitabımda bu büyük soru üzerine görüşlerimi bildirmeye çalışacağım."

Görüldüğü gibi Juan Ramon, Neruda'yı tarihöncesi hareketlenmenin sadık temsilcisi, kusursuz olmayan Latin Amerikalı bir insan olarak değerlendirmektedir. Eskiden tersiyse de, şimdi artık iki yüz olduklarından var olma hakkına sahiptirler. Bunu dile getirmesi anladığı ve onu toprağın şairi yapan sel gibi manzarasında yasal bir şey gibi duyumsadığı için, yoksa Oluşum'dan önce, en azından Yaratılışın Üçüncü Günü'nden sonra olmadığı içindir. Neruda, Juan Ramon Jimenez'deki bu değişimi görmezden gelmemiştir. Buna sevinmiş; sorunu incelemediği, ama duyumsattığı bir bildiriyle dile getirmek istemiştir. Mektup, Miguel Hernandez'in ölümünden duyduğu acısını dile getirmektedir.

Meksiko, D.F., 15 Ekim 1942
Juan Ramon Jimenez
Miami

Hayran olduğum dostum,

Bugüne kadar açık mektubunuza yanıt vermedim, çünkü günlük çalışmam arasma bir yığın şey girdi, ama geniş bir biçimde yanıtlamadan önce, satırlarınızı derin bir coşkuyla okuduğumu söylemek istiyorum. İçtenlikle yazdığınız bu satırlar, yapıtlarınıza karşı yaşamım boyunca duyduğum hayranlığı artırdı.

Bugün size acı bir nedenden dolayı yazıyorum. Madrid Büyükelçiliği'min kişiye özel gönderdiği, Miguel Hernandez'in ölümünü bildiren mektubun bir kopyasını gönderiyorum: Öteki bir yığın ve korkunç kıyımlara eklenen bir kıyım daha. Ama hiçbir zaman bu kadar ağır bir biçimde yaralandı-

ğımı duyumsamadım ve sanırım siz de aynı şeyi duyumsayacaksınız.

Onunla ilgili bir anı kitabı düşünüyorum; sizden birkaç sözle başlamak istiyorum, umarım bu sözler bol bol olur. Yazdığım bu anı kitabına Rafael Alberti'nin de bir şeyler eklemesini isteyeceğim.

Umarım yanıt verir ve kararınızı daha sonra iletirsiniz.

Bu ilk mektubumla size acı haberi ilettiğim için üzgünüm, ama bu dönemin her gününü böyle yaşıyoruz.

Dostunuz ve hayranınız.

Selamlar.

Pablo Neruda!

Mektuba eklediği kişiye özel belge, Neruda'ya arkadaşı Miguel Hernandez'in ölümünü bildiriyordu.

Bir gün, uzaktan katı ve iğrenç bir anıtı görmek istedim: Orihuela'lı şairin anısına yapılan uçuk bir ziyarette gibi, Ocana hapisanesini. Klasik Tiyatro'nun bu uzakta kalmış Altın Yüzyıl'ın yönetici şövalyesini istiareli bir biçimde sunduğu alana yerleştik. Anıtı büyük bir tiyatro, kocaman bir sahnede gibi bütünü içinde gördük. Orada olayın nasıl geçtiğini görmemizi sağlayan her ev bir levazım dairesi, başka bir çağın tribünü gibiydi. Lope'nin mesajından Altın Yüzyıl'da yaşamış meslektaşlarını seven ve zamanının bir insanı olan şairin son imgesine geçelim. Neruda'nın Juan Ramon Jimenez için mektubuna eklediği, Şili'li ağabeyin ilk kez Madrid'de, savaştan önce bir yaz günü gördüğü şairin ölümünü bildiren belge aklıma geliyor. Yeni doğum yapmış keçilerin karnı üzerinde sütün çıkardığı sesi duymayı sevdiğini söylediğinde Neruda onun yüz çizgilerinde İspanya'yı görmüştür: "ışıkla yontulmuş, ekilmiş bir toprak gibi kırışık." İçinde geleneğin ve devrimin eridiği bir insan olarak değerlendirmiştir onu. Resmi belgeye göre hapis yerinin defalarca değiştirilmesinden sonra Ocana hapisanesinde tifo ateşine tutulmuştur: ölmemiş, ama çok zayıflamıştır. Şili büyükelçiliği -ve elçiliğin ardında da Neruda'nın sürekli baskısı vardı- onun Alicenta sanatoryumuna taşınmasını istedi. Orada şiddetli bir tüberküloza yakalandı.

İçsavaş dönemindeki yoksunluklara ve hapis yıllarına katlanan bünyesi iki ay direndi. 28 Mart 1942 tarihinde bir hapisane-hastanede öldü, çünkü Şili konsolosluğunun hapishane olmayan bir sanatoryuma taşınmasına ilişkin isteği kabul edilmemişti.

Neruda, öldürülen şairin anısına yazacağı kitap için Juan Ramon Jimenez'in işbirliğini istediğinde, onun ortaya çıkışını "Orihulela'lı olağanüstü delikanlı" olarak selamladığını anımsıyordu. Miguel Hernandez, Juan Ramon'un şiirine hayrandı; özellikle "Arias tristes"e. Şiire ilk başladığı dönemlerde ona bir mektupta, "Herkesin düşlediği gibi, ben de Madrid'e gitmeyi düşlüyorum. Keçileri bırakacağım -ah, öğleden sonraları onların çıngırakları!- ve ailemin bana verebilecekleri pek az parayla on beş gün sonra trene binecek, kente gideceğim. Sayın Juan Ramon, beni evinizde kabul edip, getireceklerimi okuyabilir misiniz? Gerçekten ne düşündüğünüzü belirtmek üzere bana yazabilir misiniz? Size sonsuza kadar minnettar kalacak bu biraz şair çoban için yapın bunu."

Juan Ramon Jimenez, 1946 yılında yayınladığı, "İspanya ve İspanyol Amerika'sında Şiirsel Modernizm" başlıklı yazısında Pablo Neruda'yı "Ruben Dario'dan sonra İspanyol Amerika'sının en güçlü şairi" olarak değerlendirir. Onun büyük yayılma gücünden, kendisinin olmayan, ama içinde "olağanüstü ve duru kaynaklar" bulunan bir şiirden söz eder.

1953 yılında Porto Rico Üniversitesi'nde verdiği bir konferansta İspanyol dilinde Ruben Dario, Unamuno, Machado, Lugones ve başka dillerde Yeats, Paund, Elliot, Rilke, Ungaretti, Montale gibi şairlerin yanısıra Neruda'yı 20. yüzyılın en tipik şairler listesine koyar.

Evrensel Şarkı'da yerli özelliğin bir ifadesini görür. Onu Diego Rivera'yla karşılaştırır. Juan Ramon Jimenez'in bütün bunlarla hiçbir ilişkisi yoktur. Bunlar onun öteki yüzüdür. Ama bunun da edebiyatta dile getirilme hakkına sahip olduğunu sonunda anlamıştır.

Bu olay Neruda'nın İspanyol şiirinin sularına, onları omurgasıyla yara yara girdiğini göstermektedir. Onları birbirinden ayırmaya, eski yönelimleri ve şiir felsefelerini yıkmaya

katkıda bulunmuştur. Bu anlamda 20. yüzyılda, İspanya'da böylesine geniş bir iz bırakan başka bir yabancı şair yoktur.

67. "Antoloji" ve "Bahçıvan" çevresinde yapılan polemikler

Şili'de edebi polemik üç yandan yakıyordu: Neruda, Huidobro ve De Rokha. Çok zaman önce biri şiir, Güzel Elena ve talipleri arasındaki uyuşmazlığı ortaya atmıştı.

Eskiden hareketli ve korkunç siyasal mayalanmalar sonucu ortaya çıkmıştı.

Santiago'ya gelişimi izleyen ilk aylarda, içinde yaşadığımız 1932 yılını alt üst eden olaylar oldu. Çevremde olup bitenin karşı konulmaz bir biçimde beni çektiğini duyumsadım. Uyuşuk bir seyirci değildim. Ben de katılmayı ve bu ateşli, romantik dönemin büyük gelgitine kapılmayı düşlüyordum. Devrim'in dünyanın şiiri olduğunu ve Şiir'in de Devrim'e öylesine bağlı olduğunu, onsuz var olamayacağını sanıyordum. Dolayısıyla bunun kurulu olan her şeyi sarsan, sözcüklerin eski katedrallerini küle çeviren ve eskiden Gerçek olarak gördüğümüz şeyin sınavına tutan devrimci bir şiir olması gerekiyordu.

Gabriela Mistral, o harika kancasıyla kündeye getirmişti; ancak etkileyici kitabı *Desolación* (Yıkım) bize artık yetmiyordu. Neruda'nın *Yirmi Aşk Şiiri*'nin hepsini ve *Alacakaranlık*'taki şiirlerin büyük bir kısımını ezbere biliyorduk. O dönemde *Coşkulu Sapancı*'nın ilk basımı yayınlanır. Böğüren sezgi, çırılçıplak ortaya çıkan cinsellik. İyiydi, çok iyiydi. Ama... Başka ne vardı? Hepsi bu muydu? Çünkü dünya tam bir değişim içindedir. Onu tümüyle değiştirmek gerekir.

O zaman güvercinli sihirbaz sahneye girer. Avrupa'dan gelmektedir, ekonomik bunalım yüzünden memleketinde dönmüştür. Valizini açar ve şaşkın gözlerimiz önünde içinden tavşanlar, uçaklar, imgeler çıkar. Bu *Creacionismo*'dur (Yaratıcılık). Bize yapıtlarını sunar: *El espejo de agua* (Sudaki Ayna), *Horizon Carré* (Kare Ufuk), *Tour Eiffel* (Eyfel Kulesi), Hallali, Ecuatorial. Marinetti hakkında kötü şeyler söyler, ama *Pasando y pasando* (Katlanan ve Katlanan) adlı yapıtında şunu yineler: "Alışagelenden, kalıptan ve parlak söz söyle-

me özentisinden nefret ediyorum. Mumyalardan ve müzenin yeraltı katlarından nefret ediyorum. Edebiyat fosillerinden nefret ediyorum." Huidobro benim doğduğum yılda, 1916 yılında Paris'e gitmiştir. Şiiri alt üst olmuştur. "Doğanın bir ağaç yaratması gibi bir şiir yaratmak gerek"mektedir. Fransızca yazmaya başlar. Huidobro oynar. Hoş biçimde oynar: "ağaçların tepesindeki sudan bir oyun yarattım, /seni kadınların en güzeli yaptım, /öyle güzeldin ki, kızarıyordun öğleden sonraları... Hiç var olmamış ırmakları koşturdum, / bir çığlıkla bir dağ yükselttim." Huidobro, yeni bir estetik yaratmaya can atmaktadır. Bize *Automme régulier* (Düzenli Sonbahar) ve *Tout à Coup* (Birdenbire) adlı yapıtlarını imzalar. Yeni şiir buradadır. Neruda'da değil. *Altazor*'u ve *Temblor de cielo*'yu (Göğün Sarsılması)nı okumaya dalıyoruz. Maldoror'dan, Lautréamont'nun yazdığı şarkılardan söz etmektedir. *Gilles de Raiz* adlı tiyatro oyununda etkisi belirgindir. Huidobro sapkın olduğunu söylemektedir. Şeytan okulunun üyesi ve Paris'in estetik devriminin tam yetkili elçisi olduğunu ilan eder. Şili'de ekol yaratmak ve öğrencilere sahip olmak istiyordu. Eduardo Anguita ile ilk müridleri olduk.

Her şey karmaşıktı, ama mutlak devrimciler olmak için yeni şairler olmak zorundaydık. Bu düşünce benimdi. Anguita başka türlü düşünüyordu. Dinsel bir temeli hiçbir zaman terketmedi. Her öğleden sonra Ulusal Kitaplık'ın genel kaynaklar bölümünde kitap kurduna dönüştüm. Fransa'dan gelen her şeyi yutuyordum. Orada hemen hemen her gün gizemli, gerçek ya da düzmece buluşlar uzmanı, benden eksik kalmayan bir başka okuyucuyla karşılaşıyordum: Eduardo Molina Ventura. Ancak ben, elime geçen onca şiir kitabını okuyordum. Bir gün Rabindranath Tagore'nin "Bahçıvan" adlı şiirini okurken *Yirmi Aşk Şiiri*'nin 16.sının sesini duydum. Metinleri karşılaştırdım. Neredeyse aynıydılar. Yıllar sonra Meksikalı şair Efrain Huerta'nın dediği gibi, "Bin kez açımlamayı yeğlerim. Latinlere ya da İtalyanlara öykünmek için Garcilaso de la Vega, Tagore'yi açımlamak için Pablo Neruda olmak gerekir." Bu sorunu şair bir arkadaşla tartıştım. Bu tartışma Huidobro'nun yayınladığı *Pro* adlı dergide suçlayıcı terimlerle yayın-

landı. O dönemde bu konu çok gürültü çıkardı. Neruda kuşağından arkadaşlar, bunun bir çalıntı değil, açımlama olduğunu açıkladılar. Birçoğu, *Yirmi Aşk Şiiri*'nin birinci basımı yapılmadan önce, 16. şiirin Tagore'nin "Bahçıvan" adlı şiirinin bir açımlaması olduğuna ilişkin bir not düşmesini kendisine söylediklerini anımsarlar. Neruda'nın da anımsadığına göre, o dönemde ateşli bir biçimde sabahladıkları bir gece, şafakta Joaquin Cifuentes ile birlikte Santiago sokaklarında dolaşırken, birdenbire ona, "Bana anımsat. Tagore'yi açımlama konusunda basımı yapılan kitaba bir not düşmem gerek." der. Joaquin, "Gülünç olma Pablo. Yapma bunu. Seni çalıntı yapmakla suçlarlar." "Bu da olay yaratan bir reklam olur. Kitap taze ekmek gibi satar."

Daha sonra Neruda, 1937 yılında, *Yirmi Aşk Şiiri*'nin Santiago'da yapılan beşinci basımına şunları yazar: "Yüreğim İspanya içsavaşıyla dopdoluyken, gözden geçirmeye zamanım bile olmadan bu kitap beşinci basıma ulaştı. Son bir şey ekleyeceğim: 16. şiir, aslında Tagore'nin "Bahçıvan" adlı şiirinin bir açımlamasıdır. Bu herkesin tanıdığı bir şiirdir. Bana kızan ve yokluğumda bu durumdan yararlanmaya çalışanların üzerine bu yeniyetme şairin kitabının büyük canlılığı sayesinde unutuşun örtüsü düşmüştür. Benden önlenemez bir bitki ya da kendini gösteren bir metal gibi çıktığını gördükleri bu kitap, sevgili arkadaşlarıma, büyük yazar Diego Munoz'a, Tomas Lago'nun pırıl pırıl zekasına ve soyluluğuna, Antonio Rocca del Campo'nun canlı ve cömert yüreğine adanmıştır. Pablo Neruda. Santiago, Şili, Aralık 1937." Tagore'nin bu "Bahçıvan" şiiri, Terusa'nın en çok sevdiği şiirdi. O da onu bir açımlama gerçekleştirerek sevindirmek istemiştir.

Bu, Neruda'nın yayınladığı binlerce şiirden biridir. Devasa yapıtlar toplamında özgünlüğü bol bol kanıtlanmıştır. Ancak "olay" defalarca alevlendirilmiştir. Elbette hedef alınan kişi kendisine saldırıldığını düşünmüştür.

Nisan 1935'te, yeni bir olay yarattık. *Antología de la poesía chilena nueva* (Yeni Şili Şiiri Antolojisi) Kısa zamanda yeni bir skandal taşma dönüştü. Derleyiciler Anguita ve bendim. Bu durumdan yararlanarak, on şair arasına kendimizi kattık.

Orada yayınlanmamış, *Yeryüzünde Konaklama*'nın ikinci kitabında yer alacak şiirlerini yayınladığımız Neruda da yer alıyordu. Bugünkü gözlerle değerlendirilse bile, bize göre haklı olarak De Rokha da bulunuyordu. Neruda, yapıtımızı Huidobro'nun egemen olduğu bir derleme olarak eleştirdi ki, tümüyle haksız da değildi.

"Değerli gülünçlerin yapıtı mı?" diye sordu yüksek sesle bir gün Alone, Nación gazetesinde. Antoloji'yi ve yazarlarını yerlebir eden bombardımancı çalımının zaman geçirmeden Neruda tarafından bilinmesini istedi. Ona, Madrid konsolosluğuna görkemli bir mektup gönderip Antoloji'den geriye birkaç gülüşten başka bir şey kalmadığını belirtti. Alone haklı olarak yırtındı. Başkaldırı zamanların bir işaretiydi ve bütün alanlarda geçerliydi. Ve onu demir bir elle ezmek gerekiyordu.

Antoloji'nin, hazırlayıcılarının ve Neruda'nın oluşturduğu gülünç opera karşısında kahkalarla gülerken *El socio* (Ortak) adlı yapıtın, aşırı dinci Ilustrado gazetesinin iğneleyici yazarı, düzen yanlısı siyasetçi, sağcı (dört kat tutucu) milletvekili Jenaro Prieto'nun çeneleri ayrıldı. "Poesía de vanguardia" (Avangard Şiir) adlı yazısında, "Ciddi insanların avangard şairlerden nefret ettiği bilinen bir şey." olduğunu ileri sürdü. Kibarlık hastalığından söz ederek bana yüklendi ve Quevedo'nun garipliğe karşı eleştirisine başvurdu. Ona göre bizler yeni garipliğin temsilcileriydik. Quevedo'nun ünlü yazarların yaptıkları tuhaflıkları ve yanlışları içinde toplayan kitabını güncelleştiriyorduk. Benim durumumda haklı olacak bir şey bırakmıyordu. Saçmasapanlıklar hoşuma gidiyordu. Neruda konusunda söyledikleri ise şunlardı: Doktor arkadaşlarını toplar ve onlara, "Hastaneler neden maviye boyalıdır?" diye sorar, herkesin verdiği yanıt "Sinekler yüzünden"dir. "Yanılıyorsunuz." diye düzeltir, "Garcia Lorca yüzündendir." Onlara Neruda'nın Lorca'ya adanmış şiirini okur: "...çünkü, senin yüzünden, hastaneleri maviye boyuyorlar." Bütün bunlar Illustrado'nun 30 Kasım 1935 tarihli sayısında okunabilir. Dört gün sonra aynı bölümde Lota'dan Onios Perez P. adlı öfkeden kudurmuş bir okuyucunun "Avangard Mektup" adlı yazısı yayınlanır. Bunu yazan elbette *Un muerto de mal criterio* (Anlamsız

Bir Ölüm) adlı yapıtın yazan, Huidobro için birkaç tekme eşliğinde Neruda'yı küçültücü küçük yorum heveslisi kişidir.

68. Ağır sıklet boksörü

Kestirilebileceği gibi, De Rokha, çok daha dağlayıcı oldu. İki ay sonra ardı ardına dört yazı yayınladı: "La Opinión"da, 10, 11, 12, 13 Haziran'da çıktı. Saldırıları, Rus Cephesi'nden bir Katiutkas'ın ağzı gibi ateş püskürüyordu. Ayakta kalan hiçbir şey bırakmadı. Önce satırları bizimle ilgilidir: "Bu antolojiler yalnızca kıyıda kalmış bazı gençlerin çevrede ortaya çıkmasını ve başkalarının sırtından kendilerini göstermelerini sağlar." Daha sonra Alone hakkında, "Mağara döneminden bir bilgenin numarasını yapması için..." der. Ardından o zamanlar anonim şirket, yayınevi Zig-Zag'ın sahibi Helfman hakkında, "Az çok Şilili, az çok cimri ve karanlık bir tüccarın yazarların sırtından haksız kazanç elde etmesi için..." diye yazar. "Marginal à la Antología" (Antolojinin Dışında) başlıklı yazısında haksız ve keyfi diyerek karşı çıkıyordu. En büyük haksızlık Winett de Rokha'nın dıştalanmasıdır. "Dıştalanan başka 12 kişi daha var" diyor ve tuhaf bir yumuşaklıkla, "bazıları bana kötü ve önemsenmez görünse bile." diye ekliyordu. Biraz daha ileride Neruda'ya sıra gelir: "Burjuva çöküşünün şairi, aklın mikroplarının ve bir yığın gübrenin şairi." Eduardo Anguita'ya "manastırların eşyalara bakan rahibesi, koro çocuğu ve Pontife'nin uşağı" diyerek saldırıyordu. Tuhaftır, bana en azından ad vererek dokunmuyordu. Angel Cruchaga Santa Maria'ya özel sıfatlar yakıştırıyordu: "ve melekleri ve gül sulu Meryem'leri ve bu sarışın ve göksel jelatin..." Rosamel del Valle'den yana daha kaba bir paragraf ayırmıştı: "Berber bebesi suratlı sümüklüböcek: hem birçok dilde yazan, hem de bir İngilizceyi Almancadan daha fazla Fransızca konuşan çıkarcı." Hedefin ortası uzun zamandan beri Huidobro'ydu: "Emperyalist Avrupa'yla ve onun can çekişen, kurnazlık, zayıflık ve sirk numarası dolu aydın bagajından çıkan sanatıyla ilişkiye geçen ve bağlar kuran küçük büyük burjuva..., daha önce bildiğimiz şeyleri bize yeniymiş gibi anlatmaya gelen avangard edebiyatçı."

Huidobro, eşek arısı sokmuş gibi tepki gösterdi ve kendi tarzında yanıt verdi. Önce birinci raundu bir ayak oyunuyla geçiştirdi: ısınma ve bir "punching-ball" "Bu yapıtın gerçekleştirilmesinde hiçbir şey yapmadım... Rokha benden daha fazla tepki gösterdi, çünkü eşinin bir şiirinin alınmasını istedi."

Daha sonra Vicente Passa o zamanlar moda olan ruhçözümsel yoruma geçti. "Birçok insan kendi kendine, "Neden herkese karşı bu saldırganlık?" diye soruyor. Freud'u tanıdığımıza göre, bütün bu gösterilerin ve farfaralıkların yalnızca aşağılık komleksini yansıttığı bilinmektedir. Antoloji'nin onu rahatsız etmesi, bana bir üstünlük verildiğini sandığı içindir. Bana 56 sayfa, kendisine ise 30 sayfa ayrıldığını söylemektedir. İlk solukta sönmekten korkan saman ateşi kimdir!"

Mücadele yeni, ama çok yoğun bir biçimde başlamıştı. Rokha, üç sütunda bir yanıt mektubu yayınlar; edebiyatçı küçük patronla matrak geçer.

Huidobro, üç sütuna askerlerini yerleştirerek yaptığı atılımda direndi. Rakibini, başka kibarlıklar da içinde olmak üzere, iftira uzmanı ve profesyoneli, kudurmuş jandarma, Marksist-Leninist-Stalinist-Grovist, ilk tarikatın devrimcisi, varoşun etipişmezi olarak nitelendiriyordu. "Güzel mektubun, millete yaralarını ve zayıflıklarını gösterme biçimi yüzünden herkes önünde günah çıkarma gibi bir şeydir... Sana değişik fırsatlarda yalancı dedim. Yalancısın ve Apollinaire ve Lautréamont dışında, benden sonra gelen ve hiçbir ilgim olmayan şairlere öykündüğümü söylerken de yalan söylüyorsun. Gerçek şu ki, yararsız bir biçimde alıntılar yaptığın bu yazarların hiçbirini anlamıyorsun... Son aya kadar yazdığı çocukluk şiirlerinden söz etmek istemiyorum... Eklenmiş çamurlar ve doldurmalara karşın İsa'nın küçük kurnaz yobaz şiiri olmayı sürdürmektedir. Beni okumadığını söylüyorsun ve her zaman benim yapıtlarıma gönderme yapıyorsun...; onları çok fazla okuduğun görülüyor, bu da onları anladığın anlamına gelmez... Zengin bir aileden geldiğimi söylemekte diretiyorsun. Bu benim suçum değil. Engels'in Manchester'deki fabrikasının geliriyle yaşadığını anımsarsak bağışlanırım ben... Benim yapıtlarımı senden daha önemli yargıcılar yargılamışlardır... Uzmanların incele-

necek birçok ciddi belgeleri vardır..." Ardından birçok kitabın adını ve Max Jacob'un bir adak yazısını anıyordu: "Yeni şiiri yaratan Vicente Huidobro'ya." "Ve lütfen, yaşamak için gerekli parayı kazanmakta güçlük çektiğini anlatma bize. Bunlardan hiçbiri hiçbir şey kanıtlamaz..."

Santiago, karşılıklı küfür yağmuru sayesinde eğleniyordu. La Opinión tükeniyordu. Birkaç gün sonra yeni bir tank-mektup yazılışlerine ulaştı. Yazılışleri müdürü Juan Luis Mery onu bir tür cesaret kırıklığıyla aldı. De Rokha çarpışmanın sonunu bildiriyordu: Sana vurmayı sürdürmeyeceğim -diyordu ağır sıklet boksörü- tembellik ve iğrenme duyuyorum Vicente'ciğim. Şişko, pembe, aptal, sözle anlatılmaz bir zengin çocuğu gibi tepinerek sarfettiğin soytarıca sözlerin kendini yıkıp seni küçülttükçe küfredip böğürüyorsun. Bu küçük Vicente hikayesi beni sıkıyor artık. Ayrıca, Avrupa'da bir yumurta yumurtladığı için kabaran bir tavuk önünde yere kapanacak ödlek biri değilim...; ahlaki sefalet, yanıltıcı galip ve yalancı heybende bağırıyor Vicentico."

Huidobro, üç gün sonra başka bir kibarlık konseriyle karşı saldırıya geçti: "Polemiğe beklendiği gibi bir son veriyorsun: yeşil balgamlı koca bir tükürükle... Hiçbir şey kanıtlamadan geri çekilerek çarpışıyorsun... Senden kanıtlar istedim, okuyucular da istedi. Değerli insanlar seninle dalga geçiyorlar. Kibar kişiliğini kaplayan tembellik çok üzücü bir şey. Yüzüstü bırakılmış, kendini beğenmiş fok gibi yüz seksen derecelik dönüş yapıyor ve kaçıyorsun. Zavallı küçük Pablo, bağırmaya ve bozulmaya alıştın... Ortaya hiçbir şey çıkarmadan ve sana bir ders verilmeden bu yönde gidebileceğini sanıyorsun. Bu sana bir deneyim olur. Ayrıca, çevrede dolaşan ağulu bir akrepten kurtulmak gerekiyordu. Öyle aptalsın ki, kırk iki yıldır aptal olduğunun ayrımına varmadın. Neyse, bir alanda bir rekor yaptın. Bundan hoşnut olmalısın. Vicente Huidobro."

Bu polemik bir derinlik modeli değildi, ama o döneme özgü bir belge, çok değişik iki rakibin ateşli savaşçılığının bir tablosudur. Her ikisi de öfke içinde söylediklerinden daha fazla değerliydiler. Ama bu, yaralı benliklerinin ve şiddetli teşhirciliklerinin zorunlu bir parçasıydı.

Neruda uzakta, İspanya'da, bu buruk tartışmaya açıkça girmedi. Biri daktiloyla yazılmış, Gongora, Lope ve daha sonra Quevedo gibi Altın Yüzyıl İspanyol şairleri arasında ortalığı kırıp geçiren savaşı anımsatan, altına imza atılmamış dizelerden birçok sayfayı buldu. Bu sayfaların kendi tarzları vardı. Bazen çok pis sözler yer alıyordu. Ama onları iyi ki hiç yayınlamadı ve kime ait olduklarını göstermedi.

Edebi gerillanın kendisini çekmesine ve bir saldırı karşısında hiçbir zaman sessiz kalınmaması ve yanıt verilmesi gerektiği ilkesine inanmasına karşın çarpışmada yer alınıyordu. Edebi rakipleri düşmanlıkları sürdürdüler. De Rokha, askeri sancakları hiç eğmedi. Yineliyorum, bir tokat vurulduğunda öteki yüzünü gösteren bir insan olmayan Neruda, kendisine savaş ilan edene karşı düşman güç gösterme rolünü almaya karşı çıktı. Belki de zafer onun elindeydi. Uzun zaman önce yapıtlarıyla, halkın ve eleştirinin sevgisiyle, uluslararası düzeyde, yıldan yıla olağanüstü bir biçimde gittikçe artan ünüyle, şiirinin değişik dillere çevrilmesiyle kazanmıştı. Belki de boşuna enerji harcamaktan, şairlerin uluorta soyundukları, birbirini parçaladıkları, ilk sırayı kendilerine istedikleri gösteriden zevk almıyordu. Filler kuramını anımsamıştır. Ona göre şairler, kendi alanı için öldüresiye kavga eden yırtıcılar gibi değil, Seylan'da sabahları seyrettiği kocaman savunma dişleri ve üstlerine su serpmeyi sağlayan sulama hortumlarıyla kalın derili filler gibi bir arada yaşamalıdırlar. Yırtıcılar içindeki söz konusu hayvan ötekilerden biridir ve kavgaları kendi kendilerini yıkmaktan başka şey değildir. Ayrıca, örneğin şiir yazmak gibi yapacak daha önemli bir işi vardı. Öte yandan aklı İspanyol edebiyatında yaşadığı polemikteydi, ondan kendini çekip alamazdı. Bu ülkede, toplumda birçok belirti volkanik bir patlamayı haber vermekteydi.

69. Akşam saatleri

Toplumsal bilincinin eleştirel gözü Rafael Alberti onu dışardan izliyordu. Neruda'nın yönettiği *Caballo verde para la poesía* (Şiirin Yeşil Atı) adlı dergiden yana hiçbir coşku göstermiyordu. İspanyol şair, devrimci yazarların, aydınların ve

sanatçıların yer aldıkları *Octubre* (Ekim) adlı dergiyi yeğliyordu. Bir biçimde kan sokaklarda akmaya başlamıştı. Bir işçinin öldürülmediği tek bir gün yoktu. Solcu gazeteleri satanlar öldürülme tehlikesiyle karşı karşıyaydılar. Faşist saldırıda katledilenleri gömmek üzere her hafta mezarlığa gitmek gerekiyordu. Alberti, bir meydan okuma gibi Rus Devrimi'nin adı verilen dergide çalışmak gerektiğini biliyordu. Durum son derece tehlikeliydi ve çok açık tavırlar gerektiriyordu. Bu nedenle Neruda'nın dergisini sevmiyordu. Savaş ortalığı kırıp geçiriyordu ve *Şiirin Yeşil Atı,* ekmek ve silah yüklü bir arabayı sokaklarda götüremiyor, kesin bir yöne giden bir atlıyı sırtında taşıyamıyordu bile. Alberti'nin bu uzaklaşması Neruda'nın kavrayışından kaçamazdı. Ona "Casa de las Fleurs" (Çiçek Evi) yakınında bulunan bir kahvede randevu verir ve aralarında şu konuşma geçer:

-Sevgili meslektaş (aynen böyle) ne oluyor sana, bana karşı çok ciddisin.

-Bir şey olduğu yok, sanırım sen biraz oyun dışısın... Biz başka şey yapmak istiyoruz.

-Biliyorsun ki ben diplomatım, siyasetten bir şey anlamadığım gibi beni pek ilgilendirmiyor da. Anlıyor ve görüyorum ki, İspanya nasılsa öyle. Ben sizinle birlikteyim, ama derginin hâlâ yaşayacağı görüşündeyim.

-İyi, çalışmayı sürdür.

Neruda, şiire tutkun şair yaşamını sürdürür. Şiir çevirileri yaparak yarı yarıya unutulmuş büyük meslektaşlarını gün ışığına çıkarır. Madrid'de yayınlanan, arkadaşı Jose Benjamin'in yönettiği *Cruz y Raya* (Çarpı ve Çizgi) dergisinde kendisini çeken ve "Göğün ve cehennemin düğünü" adlı yapıtını yorumladığı William Blake'den "Vision de las hijas de Albion" (Albion'lu Kızların Görüşleri) ve "El viajero mental" (Aklın Yolcusu) adlı şiirleri çevirip yayınlar. Ömrünün sonuna kadar kendisini alt üst etmiş başka bir şaire, Quevedo'ya da yol açar. Onun "Senatos de la muerte" (Ölüm Soneleri) şiirini tanıtır. Ardından sarayda çevrilen dolapları yaşamış, orada sözü edi-

len aşkları ve mutsuzlukları dinlemiş Villamediana'dan *Poesias* (Şiirler). Sonuç olarak İspanya'da, Cruz y Raya yayınevinde *Yeryüzünde Konaklama*'yı (1925-1935) yayınlar. 1936 yılının ilk ayında *Primeros poemas de amor* (İlk Aşk Şiirleri) basılır. Kitapta *Yirmi Aşk Şiiri* bulunmaktadır.

Sürekli olarak Federico Garcia Lorca'nın ya da Carlos ve Bebe Morla'nın evindeydi. Buralarda iki eğlendirici düş gücü sihirbazı Federico ve Şilili besteci Acario Cotapos'tu. Federico'dan şarkı söylemesi istenirdi. O ise, "Hayır, nezleyim ve en azından altı dram bana acı vermekte." diye yanıtlardı. Yine de söylerdi.

Pablo, Garcia Lorca'nın yönettiği "La Barraca" tiyatrosunun gösterilerine sık sık giderdi. *Fuente Ovejuna* (Koyunlu Çeşme) oyununun sahneye konulmasını görmüştü. Dekorlar ve kostümler Toledo'lu ekmekçi, yontma kalemiyle işlediği taş gibi sessiz ve sağlam Alberto Sanchez'e aittir. Cumhuriyetin bozguna uğramasından sonra Sovyetler Birliği'nde yaşayıp çalıştı, orada yapımcı Kozintskev'in *Don Quichotte* adlı filminin dekorlarını gerçekleştirdi. Neruda, Sovyetler Birliği'ne her gidişinde sevgili arkadaşı Alberto'yu ve eşi Clarita'yı ziyaret ediyordu. Daha sonraları Neruda, Tirso de Molina'nın *El burlador de Seville* (Seville Çapkını) karşısında çok etkilenecektir. Özel olarak Zamora'ya yolculuk eder. Onu garda karşılamaya Lorca, Luis Saenz gelir. Onlarla birlikte Unamuno da vardır. "Kültür başka şeydir, ışık başka bir şey. İşte sahip olunması gereken şey: ışık." diyordu. Federico'nun *Bodas de sangre* (Kanlı Düğün), Yerma, daha genişletilmiş *Zapatero prodigiosa* (Olağanüstü Ayakkabı Tamircisi) ve öteki oyunları oynanır.

"La Barraca"nın İspanya'nın kasabalarındaki turnelerinden sonra Madrid'e dönüşte "Casa de las Flores"e gitmeye alışıktırlar; oraya birçok insan koltuğunun altında yemeğiyle gelirdi çünkü bazen gerçek bir ordu gibiydiler. Duvarda afişi asılı, doktor Winter'in lapasının reklamı bulunan adamın gözleri önünde eğlenirlerdi. Biri uyuyakalırdı. Susuzluk onu uyandırırdı. Bazen biri Neruda'nın evinde üç gün üç gece sohbet etmek, eğlenmek, uyumak, yeniden konuşmayı sürdürmek üzere kalırdı.

Federico onunla Arjantin'de ve Uruguay'da geçirdiği yedi ayı anımsıyordu. Federico'ya göre pampa, "sessizlikle örtülü, dünyadaki en melankolik şey"di. Bazen siyaset üzerine tartışırlardı. Neruda da Garcia Lorca gibi İspanya'da olup biteni kaygıyla görüyordu. Federico kehanette bulunmayı severdi. Ve bunu, geleceği okuyan bir çingene gibi yapardı: "Korkunç şeyler olacak."

31 Mart 1934 tarihinde Mussolini, Torlonia villasında birçok generalle birlikte İspanyol aşırı sağcı siyaset adamlarını topladı. Onlarla Roma Paktı imzaladı ve ayaklanmayı hazırlamak üzere silahlar alabilmek için para yatırmalarını emretti.

"...Bu dünyada her zaman yoksulları tuttum ve her zaman da tutacağım, -diyordu Garcia Lorca- Her zaman hiçbir şeyi olmayanların yanında olacağım ve onlara hiçliğin rahatlığı bile verilmiyor."

Ortam hiç sakin değildi. Franko ve Godet generalleri, mağrip birliklerini ve yabancı lejyonu, yani Fas'tan gelen hainleri Asturies madencilerinin üzerine salmışlardı. Biri, "İspanya'da öldürülenlerin sayısı belli bile değil." demiştir. Yerma, bu ortamda sahnede yaratıldı. *Bernarda Alba'nın Evi* ve *Bekar Dona Rosita ya da Çiçeklerin Dili* adlı oyunlar ilk kez 12 Aralık 1935 tarihinde, Barselona'da, Margarita Yurgi tarafından sahneye kondu. Ancak Federico, Sivil İspanyol Bekçinin Romansı adlı oyununa ilişkin olarak, Tarragone'li erdemli bir komşunun "bu saygıdeğer kuruma hakaret" ediyor diye ihbar etmesi üzerine mahkemeye verilir.

Alberti'nin eşi Maria Tereza Leon'a bir telgraf çeker: "Daha adil bir toplum isteğiyle bu 1 Mayıs kutlamasında bir araya gelmiş bütün İspanyol işçilerini sevgiyle selamlarım." Yeni bir oyun üzerine çalıştığını bildirir. 7 Nisan'da *La Voz*'dan bir gazeteciye söylediğine göre "Açlığın ortadan kalktığı gün dünyada insanlığın bu zamana kadar hiç tanımadığı en büyük manevi patlama olacaktır. Büyük Devrim günü insanların hiçbir zaman düşleyemeyecekleri bir sevinç patlayacaktır...."

Federico 11 Temmuz 1936 tarihinde, Neruda'nın evinde bir Endülüs yemeği olan "gaspacho" yemektedir. Rafael Al-

berti büyük zevk aldığını belirtir. Milletvekili Fulgencio Diez Pastor gelir ve ayaklanmanın ayın 15'i olarak öngörüldüğünü bildirir. Mussolini Etiopya'yı istila etmiş, Hitler ise Rhenani'yi işgal etmişti. Anfistora Kulübü'nde Federico'nun başka bir oyununun, *Beş Yıl Sonra*'nın provası yapılmaktadır. Radyo Cueta'nın "İspanya üzerinde hava bulutsuz." anahtar cümlesini yaymasını bekleyen insanlar vardı.

Federico, ortadan yitmelerin ve sessizliklerin insanıydı. Arkadaşlarından bile gizlenmeye alışıktı. Ortadan yitiyordu. Toprak delinmiş de içinde yitmiş gibiydi ve daha sonra suçlu bir çocuk gibi ortaya çıkardı. Yine bir süre ortadan yittikten sonra La Luna kahvesinde ortaya çıktı, cebinden bir mendil çıkardı, yere serdi, Pablo'nun önünde diz çöktü ve bütün dünyanın çingenelerinin yaptıkları gibi ondan ezilip büzülerek özür diledi.

Bir göz atması için Neruda'ya içinde yaklaşık yirmi şiir bulunan, *Sonetos del amor sombrio* (Karanlık Aşk Soneleri) başlıklı yeni bir kitap verdi. Daha sonra Neruda, "Ne oldu onlara? Kurşuna mı dizildiler?" diye soracaktır kendi kendine.

Neruda 18 Temmuz 1936 tarihinde, Bobby Geglane adlı bir Şilili'nin Madrid'de akşam saatlerinde düzenlediği bir serbest güreş gösterisine katılmak üzere Federico'yla randevulaşmıştı. Daha sonra öğrendiğine göre Federico Granada'ya gitmiştir. Price sirkine giderken arabası çoktan kendilerini göstermeye başlayan milisler tarafından durdurulur.

Federico, Granada'ya gitmeye karar verdiğinde Diez Pastor ona, "Burada kal; senin için Madrid'den daha güvenli bir yer yok" der. Bir arkadaşı kendisine, "Defol Federico!" diye bağırır. Daha sonra onun Beşinci Alay'ın şeflerinden biri olduğunu öğrenir. Federico Granada'ya 17 Temmuz sabahında varır. Radyo Cueta o masum cümleyi yayar: "İspanya üzerinde hava bulutsuz." Ve ayaklanma başlamıştır. O gün Melilla kışlası ayaklanır, bir milyon kişinin ölümüne neden olan içsavaşı başlatır. La San Federico günü 18 Temmuz'du. Ölüm, bir gün, "Adımın Federico olması ne tuhaf!" diye yazan şairin üzerine bir çarpı işareti koyar.

70. Viznar'daki kurşuna dizme

17 Temmuz gecesi Granada'da Melilla'nın düştüğü öğrenilir. Askeri vali, general Çampins, hükümetten bir telgraf alır: "Afrika'da bir ayaklanma başlamıştır. Silahları dağıtın." Bir tek asi askerin olmayacağını resmen bildirir. Ama Beşinci Alay, orduyu mahkûm ediyordu. Halk silah istiyordu. Yanıt olarak kundakçılar askeri komutanlıkları işgal ettiler ve 20 Temmuz günü belediye başkanı Doktor Fernandez Montesinos'u tutsak aldılar. O güne kadar Garcia Lorca sokakta dolaşıyordu. O andan başlayarak Huerta de San Vicente'ye kapandı. Yeni bir tiyatro oyunu yazmayı düşünmüştü: *Los sueños de mi prima Aurelia* (Kuzenim Aurelia'nın Düşleri) Çocuk Federico oyunun baş kişisi olacaktı. Amcası Francesca'nın kaldığı Huerta de Tamarit'i aramaya geldiler. Garcia Lorca, falanjist milletvekili Ruiz Alonzo tarafından, Rosales ailesinin evinde tutuklandı. Arkadaşlarına, "Görüşmek üzere. Savunmamla ilgilenin!" diyerek veda etti. Kendisine battaniye ve tütün gönderilmesini istedi. Kendisini görmek isteyenler arasında yalnızca Manuel de Falla hapisaneye girebildi. Müzisyen, "Buraya sanatçı ve Hıristiyan biri olarak geliyorum" demiştir. Aldığı yanıtsa, "Hiçbir yararı yok... Güvenliğiniz açısından bu işe karışmamanızı rica ediyoruz. Öte yandan Garcia Lorca, bu gece kurşuna dizildi."

Bu bir yalandı.

1935 yılında Federico, Carlos Morla'ya, "Ölüm düşüncesi beni çok korkutuyor. Sonradan gelmesi yüzünden değil, çünkü umurumda değil, ama "çekip gidiyorum", kendimden ayrılıp gidiyorum düşüncesini veren ürküntü yüzündendir." Rastlantı bu ya, Laura Reyes, ağabeyinden şu son sözleri duymuştur: "Çekip gidiyorum, çekip gidiyorum"

Garcia Lorca utanç duymadan içini dökmeyi severdi: "Kendime karşı büyük bir sevgi duyuyorum." Kandan çok korkardı. Neruda'nın anlattığına göre Lorca, hayra alamet olmayan kehanetlere ve çingene boşinançlarına gözü kapalı inanırmış. Örneğin okyanusu geçmemek gerekirmiş, çünkü bunu yapan kan işermiş.

Federico doğduğunda köyün, Fuente Asquerosa'nın adı Asquerosa'ymış. Anlatıldığına göre çocukluğunda tanıdığı pa-

paz iğrenç hücresinde kendisini ziyarete gelmiş. Papaz Enrique Palacios uzaktan akrabalarından biriymiş. Bu kanıtlanmamıştır.

Sözkonusu gece, Granada'dan iyi bir delikanlının otomobiline el koyarlar. Valiliğin önünde Federico Garcia Lorca'yı ve Granada belediyesinden, topal bir görevliyi bindirirler. İki falanjist ve iki muhafız eşliğinde götürülürler. Federico sadece bir hapisane değişikliği olduğunu düşünür. Topalı avutmak için, "Soytarılık edelim... Tiyatro yapalım." der. Viznar'daki küçük alana varırlar. Ardından Alfacar'a kadar ilerlerler. Topal memuru indirirler. Ve Federico silah sesleri duyar. Sonra sıra ona gelir. Bağırmaya başlar: "Beni öldüremezsiniz! Ben bir şey yapmadım! Komünist değilim! Katoliğim!" Söylendiğine göre günah çıkarmak için papaz ister. Kendisine küfrederek isteklerini reddederler. O ürküntü ortasında "Efendimiz İsa"duasını anımsayamamıştır. O zaman "Babamız" duasını okur. Viznar'da, Fuente Grande adı verilen gölete bir taş atımlık uzakta kurşuna dizilir. Orada engel oluşturan iki kayalık tepe, yamacında ise çam ağaçları vardır. Çamlığın ortasına, Endülüs'ün bu ağaçlı kesiminde benzerlerinden uzakta kalmış bir tek zeytin ağacının bulunduğu yere bir çukur kazarlar.

Garcia Lorca'nın ölüm haberi Madrid'e 9 Eylül'de gelir. Neruda, haberi gazete satıcılarının, "Federico Garcia Lorca Granada'da kurşuna dizildi!" diye bağırmalarından öğrenir. *El Sol* (Güneş) gazetesi bundan kuşkuluydu. "Garcia Lorca'nın Katledildiği Varsayımı Üzerine" başlığını atar. Federico'nun ablasının eşi, Granada'nın sosyalist belediye başkanının kurşuna dizildiği bildiriliyordu. Ertesi gün Londra Pen Klüp başkanı Herbert George Wells'in yetkililere gönderdiği bir telgrafı yayınlandı: "Değerli meslektaşım Federico Garcia Lorca hakkında kaygılıyım, haber edinmek istiyorum, yanıt verme nezaketi gösterilirse çok sevinirim." Nezaket yazılı olarak şöyle geldi: "Federico Garcia Lorca'nın nerede bulunduğunu bilmiyorum. İmza: Albay Espinosa." Albayın yalnızca Federico Garcia Lorca'nın nerede olduğundan değil, Ramon Luis Alonso'nun yönettiği çete tarafından öldürülen bu adda bir şairin varlığından bile haberi yoktu belki de.

Daha sonra suçu inkâr edemediler. Kasım 1937'de, Buenos Aires'te yayınlanan *La Prensa* (Basın) adlı günlük gazetenin muhabiri, Obras completas del Generalissimo (Başbuğ'un Bütün Eserleri) üzerine Francisco Franko'ya sorar: "Dünyaca ünlü İspanyol yazarları kurşuna dizildi mi?" Başbuğ yanıtlar: "Yurtdışında Granada'lı bir yazardan çok söz edildi; çok söz edildi, çünkü kızıllar bu adı bir propaganda aracı gibi salladılar. Şurası açık ki, Devrim'in ilk anlarında, Granada'da bu yazar isyancılar ortasında öldü. Bunlar, savaş sırasındaki normal kazalardır. Granada günlerce başka yerlerle ilişiksiz kaldı ve halka silah dağıtan cumhuriyetçi yetkililerin çılgınlığı içte çatışmalara neden oldu, Granadalı şair de bu sırada yaşamını yitirdi."

Neruda bu ölümde ne rastlantıyı, ne talihsizliği, ne de cumhuriyetçi yetkililerin sorumluluğunu kabul ediyordu. Ona göre Federico Garcia Lorca "gitar kadar popülerdi, neşeli, sevdalı, derin ve çocuk gibi, halk gibi açıktı. Köşe bucakta adım adım, kurban etmek için biri aranmış olsaydı İspanyol evreninde ondan daha popüler biri bulunup seçilemezdi. Onu kurşuna dizerek türünün yüreğini vurmak isteyenler yanılmadılar. İspanya'ya boyun eğdirmek ve katletmek, en canlı kokusunu tüketmek, onu en coşkun soluğu içinde parçalamak, en yıkılmaz gülüşünü kesmek için seçimlerini onun üzerinde yaptılar. Bu ölümün varlığıyla en uzlaşmaz iki İspanya ortaya çıktı: Korkunç şeytan pabuçlu yeşil ve kara İspanya, karanlık ve lanetli İspanya, hükümdarlıkların ve kiliselerin devasa cinayetlerini işleyen, çarmıha gerici ve ağulu İspanya, onun karşısında da akıl ve yaşamsal gururla ışıl ışıl, sezginin, sürekliliğin ve keşfin göktaşı İspanya, Federico Garcia Lorca'nın İspanya'sı."

Bu olay Neruda için apaçıktır. Dünyaya bakışaçısını değiştirir. Şiirini değiştirir. Bir bomba, Viznar'daki küçük ağaçlıkta kurban edilmiş şairin kanından bir damla düşmüştü şiirinin üstüne. Elbette, bu kan damlası, daha önce birçok kan damlasıyla ve bir o kadar da evrimindeki ya da devrimindeki nedenlerle dolu bir vazoyu taşıran son damla olmuştur.

71. Değişimin nedeni

İnsan olarak düşündüklerini söylemek zorundaydı. Açıklamalarını özellikle şiirle yaptı. Masaya oturup şu şiiri yazdı: "Explico algunas cosas" (Bazı şeyleri açıklıyorum)

Soracaksınız: Nerede leylaklar?
ve gelincikle kaplı metafizik?
ve sık sık sözcüklerine
delikler ve kuşlarla
doldurarak çarpan yağmur?
Anlatacağım size başıma gelen her şeyi.
Madrid'in bir mahallesinde yaşıyordum,
çanlarla, duvar saatleriyle, ağaçlarla.
Orada Kastilya'nın
kuru yüzü görülürdü
bakır okyanusu gibi.
Evimin adı
Çiçek Evi'ydi, çünkü her yandan
sardunyalar fışkırırdı:
güzel bir evdi
köpekler ve çocuklarla.
Raul, anımsıyor musun?
Anımsıyor musun, Rafael?
Federico, anımsıyor musun
yerin altında,
anımsıyor musun ağzını çiçekle dolduran
haziran ışıklı balkonlarını?
Kardeşim, kardeşim!

İleride bu şiirde alt üst oluşun nedenlerini açıklar:

Ve bir sabah her şey alev alevdi,
ve bir sabah alevler yerden çıkıyorlardı
yalayıp yutarak varlıkları
ve o zamandan beri
ateş ve barut o zamandan beri,
o zamandan beri kan.

Eşkiyalar uçaklarla ve mağriplilerle,
eşkiyalar yüzükler ve düşeslerle,
eşkiyalar kendilerini kutsayan evlerle
gökten geliyorlardı öldürmek için çocukları,
ve sokaklarda çocukların kanları
koşuyordu sadece, çocuk kanı gibi.

Soracaksınız: Neden onun şiiri
bize düşten, yapraktan söz etmez,
memleketinin büyük volkanlarından?
Gelip görün sokaklarda kanı,
gelip görün
sokaklarda kanı,
gelip görün sokaklarda
kanı.

Başka bir açıklama, Neruda'nın yaşamının ve yapıtlarının yönünün değişmesinde etki yapan dönemecin nedeni üzerine daha açık ve aydınlatıcı olacaktır. Gerçekte İkinci Dünya Savaşı başlamıştı. Yalnızca mağripliler milliyetçi isteklerle gelmediler, Hitler'in nazileri ve Mussoli'nin faşistleri de geldiler. Neruda ve arkadaşları, iyi yazarlar gibi, dünyadaki karışıklığın ilk bölümünün ya da önsözünün İspanya'da mı yazılıp yazılmadığı konusunda sürekli tartışıyorlardı.

Alberti ve diğer yazarlar, sanatçılar, hemen "Antifaşist Aydınlar Birliği" adlı bir birlik oluştururlar. Kaçan bir aristokratın, marki Heredia Spinola'nın sarayını işgal ederler. Söz konusu birlik burada çalışmaya başlar. Doğrudan doğruya birliklere ulaşan ve yüksek sesle okunan, askerlere yönelik bir gazete yayınlarlar: *El Mono azul* (Mavi Tulum). Bu ad İspanyol işçisinin tulumundan esinlenerek konmuştur. Madrid'in bombalanması başlamıştı. Halk göğsünü gererek atıldı ve cesareti sayesinde "Montana" kışlasını ele geçirir. Neruda, böylesine büyük bir kahramanlığı görünce ağzı açık kalmıştır.

Ayaklanmanın başlamasından yaklaşık on gün sonra Alberti'nin evine gelir, "Sevgili meslektaş, sana bir şiir getirdim. Bu savaşa ilişkin angaje bir şiirdir. Onu yayınlamanı istiyorum,

ama adımı koyma, biliyorsun hâlâ diplomatım." Alberti'nin görünce şaşkınlıktan donakaldığı bu şiiri Santiago'da gözlerimiz kamaşarak okuduk: "Canto a las madres de los milicianos muertos" (Ölü Milislerin Annelerine Şarkı)

Ölmediler! Barut ortasındalar,
ayakta, tutuşturulmuş fitiller gibi.
Gölgeleri deri renkli
otlakta toplandı
zırhlı rüzgârdan perde hattı gibi
öfke renkli bir baraj gibi
göğün görünmez göğsü gibi.

Çiçek Evi bombalanmış ve hemen hemen tümü yıkılmıştı. Elçiliğin yakınında yaşamaya başladı.

Görünüşe bakılırsa bilinçlenmesi aniden oldu, ama bu izlenimde yanıltıcı bir şey var. Ortaya çıkan bu durum gökten düşmemiştir, ayrıca şaşılacak bir şey de yoktur. Gerçekte biriken bir sürecin en yüksek noktası olmuştur. Toplumsal bilince varışının kâh süreğen, kah kesintiye uğrayan ana çizgisi Temuco'daki çocukluğundan bu yana yaşamındaki uzun dönemlerde oluşmuştur. Ta o zamanlar burjuva yaşamına başkaldırıyor ve bunu ilk şiirlerinde ve yazılarında dile getiriyordu. Bu evrim, *Claridad* gazetesinde ateşli bildirilere imzasını atan, 20'li yılların kuşağının şairinde gelişimini sürdürmüştür. Gençliğinden beri yüreği soldan yana olmuştur. Evrimsel süreç, otuz iki yaşına ulaşan bu insanda organik tanım aşamasına kadar gelişir. Bilinci için de aynı şey söz konusu olduğunu bilmektedir. Şair arkadaşının öldürülmesinin oluşturduğu mızrak darbesiyle bilinci yara almıştır. Onun ölümü, yaşamın çekiciliği ve durmak bilmez yaratının ışığının ölümü olarak özetlenmektedir. İlkel bir öc isteğine kapılmadı. Daha büyük bir şey söz konusudur. Ona göre bütün bunlar trajik bir dersi kapsamaktadır: faşizm, zekayla uyuşmaz. Böyle düşünüyordu. Bunun için kişisel düşmanıydı. Şiirin, sanatın, İnsan'ın düşmanıydı. Bütün gücüyle, nerede ve nasıl yapabilirse, ona karşı savaşım verecek, ona karşı direnenlere katılacaktır. Onun durumunda nerede ve

nasıl, yazılı yapıtlarında bulunmaktadır. İşe koyulur ve Garcia Lorca'nın ölümünden sonra savaşın neden olduğu ani değişimi dile getirir. Bir aydan kısa zamanda münecimmiş, çevresinde oluşan tarihin dikte ettirdiğini elleri yazıyormuşcasına boşalım oluşturan bir kitap yazar. Bu kitabın adı *España en el corazón*'dur (Yürekteki İspanya) Louis Aragon, bu yapıtı "Günümüz modern edebiyatına devasa bir giriş" olarak selamlar.

Bir süre sonra, 1937 yılının şubat ayında, Paris'teki bir konferans sırasında, daha önce şiiriyle dile getirdiğini düzyazıyla dile getirir. "Belki birçokları savaştan ve yeryüzünden uzak şiirsel terimler bekliyorlardı benden... Ben bir siyasetçi değilim, siyasi mücadelede yer almadım ve birçoklarının tarafsız olmasını yeğledikleri görüşlerim coşkunun izini taşımaktadır. Anlayın beni, İspanyol Amerika'sının ve İspanya'nın şairleri bizleri, en büyük olarak, dilimizdeki içinde yaşadığımız anın meleği olarak değerlendirdiğimiz kişinin katledilmesini hiçbir zaman unutmayacak ve bağışlamayacak bizleri anlayın... Bu cinayeti ne unutabilir, ne de bağışlayabiliriz. Asla!"

Neruda'nın, "Ben bir siyasetçi değilim, siyasi mücadelede yer almadım" demesine dikkat edelim. İlk gençliğinin anarşist ideolojisini hâlâ korumakta; "siyaset" sözcüğüne güven duymamaktadır. Ancak bu paragraf, bir insanın yaşam tarafından itilince nasıl siyasete katılacağını göstermektedir. Bunları olaylar içinde, tümüyle siyasi mücadeleye katıldığı bir sırada söylemektedir. Ne komünist, ne de sosyalist olduğunu söyler. Öyleymiş gibi de davranmamaktadır. Tarafsız değildir. Şairin siyasi tanımına göre antifaşisttir. Yıllarca sonra, zamanla aydınlanan bir görüş açısının ışığı altında şunları söyleyecektir: "İspanya'da komünist olarak hareket ettiğimi düşünüyorum." Bu sözlerde bir tek görünür çelişki vardır. Tavır alış süreci, bilinç düzeyinde gelişme göstermekteydi. Ve bir gün, Federico'nun ölümünün bunu hızlandırdığını, kendi tutumunun belirleyici olmadığını anlaması gerekecektir. Aslında ne kadar bağlı olursa olsun, yalnızca bir insanın başına gelen temel üzerinde değil, yeryüzündeki milyarlarca insanın başına gelenin temeli üzerinde topluma karşı genel tavrını belirlemekteydi.

Önce dağınık şiirler biçiminde yayınlanan yapıtın Madrid'de, Rafael Alberti'nin yazdığı bir önsözle çıkması gerekiyordu. Bu tasarı gerçekleşmedi. Buna karşın, Doğu Cephesi askerlerinin işbirliğiyle, bir savaş olayıymış gibi Katalanca olarak basıldı.

Yürekteki İspanya, içeriğine ve içinde doğduğu durumlara yaraşır bir biçimde beklenmedik bir olay yarattı. Şair Altolaguirre, 1941 yılında yazdığı mektubunda, kitabın 1938'de, top gürültülerinin yakınında nasıl doğduğunu anlatmıştır. "Basımı Montserrat Manastırı'nda yapıldı. Orada rahipler, Katalonya'daki en iyi basım atölyelerinden birine sahiptiler... Cephenin yakınında, Orpi'de terk edilmiş bir kâğıt fabrikasının olduğu haber verildi bize ve onu işler duruma getirmeye karar verdik... Neruda'nın kitabı için gerekli kâğıt üretildiği gün, değirmende askerler çalıştılar. Yalnızca komiserliğin bize verdiği hammadde (kullanılmış kâğıt) kullanılmadı, ayrıca askerler hamurun içine giysiler, sargılar, savaş ganimetlerini, bir düşman bayrağını ve mağripli bir tutsağın gömleğini de attılar. Kitap... tipograf askerler dizdiler ve yine askerler bastılar."

Alberti'ye göre bu kitap, İspanya savaşının doğurduğu en büyük kitaptır. Dikkat! Savaş onu değişmiş bir insan aracılığıyla doğurmuştur; dramı bir sanat yapıtına dönüştüren bir şair tarafından yazılmıştır. Onun içedönük şiirden halka dönük şiire geçişinin işaretlerini de veren bir yapıttır.

Alberti, bu korkunç trajedinin korkunçluğuna da tanıklık eden bir başka kitaptan, çok sessiz ve gizemli bir varlık olarak tanımladığı César Vallejo'nun bir kitabından söz eder: ***España aleja de mi cáliz*** (İspanya, Uzaklaştır Benden Bu Kadehi).

Tercera residencia (Üçüncü Konaklama), beş değişik bölümlü bir yapıtın genel adıdır: 1. *"La ahogade del cielo"* (Gökte Boğulan Kadın). 2. *"Las furias y las penas"* (Öfkeler ve Acılar). 3. *"Reunión bajo las nuevas banderas"* (Yeni Bayraklar Altında Toplanma). Ardından dördüncü bölüm gelir: ***España en el corazón*** (Yürekteki İspanya) ve beşinci bölüm: *"Canto a Stalingrado"* (Stalignrad'a Şarkı). Belki de *Üçüncü Konakla-*

ma, iki dünya, iki durum, iki dönem arasında bir yolculuktur. Yaşadığı acının baskısı altında değişen bir yolcunun giriştiği bir yolculuk. Zamandan ve olaylardan bu geçiş, 1935'ten 1945'e kadar on yıl sürecektir.

İlk bölümde "Yeşil At"ın şairi, atına binip Asya'da çektiği sıkıntıdan başka bir evrene gider. Orada yararsız olduğunu duyumsamayı sürdürmektedir. "Ne kimseyim, ne kimsenin işine yarıyorum, ne de kimseyi tanıyorum." Yalnızca yalnız kalmaya hazır insan yolunu sürdürür: "Beni çağırmayın: işte benim uğraşım. / Ne adımı, ne de durumumu sorun. / Kendi ayımın ortasında, yaralı topraklarımda bırakın beni."

Avrupa'ya yolculuk eder. Ama "Bruselas" (Brüksel) adlı şiiri bize yine kendisini sunar: "Karanlıklara pes diyen..., bitkisel, yalnız" İşte "El abandonado" (Terk edilmiş) adlı şiirin havasının neye benzediği. Bu dizeler felaketin ışığını yakmasından kısa süre önce yazılmıştır. 1934 yılında iğneleyeci ve putlaştırılmış Quevedo'nun, "Yüreğimde öfke ve acı var" dizesinden hareketle güçlü bir şiir yazar: "Las furias y las penas" (Öfkeler ve Acılar). Bu şiir, erotik şiirin doruk noktası, aşkın kine karıştığı "Coşkulu Sapancı"nın ağabeyidir:

Belki de hiç bana yazılmamış bir
tek günü anımsıyorum,
başsız, sonsuz bir gündü,
bir perşembe.
Rastlantıda sarsılmış bir adamdım
yanımda bir kadın, uzak bir tanıdık,
soyunuyorduk,
ölmek için, yüzmek için ya da yaşlanmak içinmiş gibi
ve birbirimizin içine giriyorduk,
beni bir çukur gibi çevreledi
ve ben, çan çalan biri gibi sarsılarak onu,
çünkü beni yaralayan bir sesti o
ve titremeye kararlı sıkı bir kubbe."

Şair, "korku" ve "şevkat" sözcüklerini oluşturan, sonu gelmezcesine kökü kazınmış heceleri bir yana bırakarak yolu-

nu "Yeni Bayraklar Altında Toplanma"da sürdürür; böylece ara uzayın tünelinden geçer. O zaman bir düş görür: sessiz adımlarını insanlarınkine eklemek. Artık hüzün içinde yanıp yakınmayacaktır. Kösnül acılara tapınmayı bırakacaktır. Yanıt ya da yatışma olarak gözyaşlarına bir son verecektir. Artık "gözyaşlarının inine sığınmayı" aramayacaktır.

İçinde değişim, kopuş, yeni durumlarda harekete geçen bir öz içeren bir çatlak oluşur birden (birden sözcüğü, yaşadığı trajediden ileri gelmektedir).

"Yürekteki İspanya, Savaşan Halkın Zafer Marşı" (1936-1937) korkunç gerçekçi ve pırıl pırıl bir şiir yapıtıdır. Kompozisyonu bir antik çağ şiirininkine benzer: yakarı, ilenme, anlatı, nedenlerin çözümlenmesi, açıklama, geçmişin tablosu, Dante'vari savaş tutanağı, general Franco'nun cehenneme mahkûm edilişi, yıkıntılar üzerinde şarkı, çarpışmadan sonraki manzara. Yapıt, epik soluğu yüzünden destanla akrabadır.

Ama siyasi mücadele vermediğini söylemeyi sürdüren şair, "España pobre por culpa de los ricos" (Zenginlerin Hatası Yüzünden Yoksul İspanya) adlı şiirinde "görkemli vatana ekmek değil, silah getirenler"i lanetler. "Ölü öfkeli" bir geleneği eleştirir. Başka bir deyişle, tümüyle siyasi bir alanı kapsayan bir yargıyı dile getirir.

Birden kendini esine, yakılan ülkenin kasabalarının adlarını söylerkenki sade ve kösnül müziğe kaptırır. Uzun şiiri "Cómo era España?" (İspanya Nasıldı?) yarımadadaki kasabaların adlarının dökümüyle oluşmuştur neredeyse. Orada bir tek sıfat yoktur. Yalnızca adlar vardır. Bu, bir özel adlar ya da şairin yaptığı anlamlı terimi seçmesi sayesinde İspanya coğrafyasının ve ruhunun sıcak bir portresi değerini kazanmış bir turist klavuzu olabilirdi. İberik, Romen, Yahudi, Got, Arap yamaçlarından gelen bir yankıdır. Bu adlarda birçok yüzyılı ve tarihin karma mesajını bulan şairin kulağını okşarlar.

Bu adları sıralarken, yapıtta üç dakika dinlenir ve "Llegada a Madrid de la Brigada Internacional" (Uluslararası Tugayın Madrid'e Gelişi) adlı şiiriyle destana geri döner. Onun tanığı olma ayrıcalığına erişmiştir: "O zaman sabahleyin / sis içinde Madrid'in soğuk ayının kırağısını yumuşatarak / bu göz-

lerle gördüm, bakan bu yürekle, / ışıklı, katıksız ve katı ve olgun ve ateşli taş tugayın, savaşçı fatihlerin geldiklerini."

Neruda, alt üst oluşu defalarca açıklar. Şair, insan olarak İspanya'dan olumlu bir biçimde değişerek su yüzüne çıkmıştır. Semender gibi ateşten geçmiş, canlı kalmış, ama değişerek çıkmıştır. Mart 1939'da yayınlanan Öfkeler ve Acılar'dan önce açık ve tartışmaya yer vermeyen bir not düşer: "Bu şiir 1934 yılında yazılmıştır. O zamandan bu yana çok şey oldu! Şiirin yazıldığı yer, İspanya yıkımla kuşatıldı. Ah! keşke bir damla şiirle dünyanın öfkesini yatıştırabilseydik, ama yalnız mücadele ve kararlı bir yürek bunu başarır."

Mücadele ve kararlı yürek, Neruda'nın Yürekteki İspanya'sında gerçekleştirdiği değişimin gizli açıklamasıdır. Kendisinin de dediği gibi, değişmişti, şiiri değişmişti. Bir anlamda karşımızda yeni bir Neruda vardır.

73. Sokakta bir şair ve karşı konulamaz bir kadın

Konsolos Bey ağırbaşlılığını yitirmişti. Başta koruduğu her türlü çekimserliği terk etti. Ardından İspanya'daki Şili konsolosu Aurelio Nuñez Morgado'nm sabrı da taştı. Bu ona pahalıya patlamadı. Eski ekolden bir siyasetçiydi. Başkan Arturo Alessandri Palma'nın kişiliğine adanmış, hayali Radikal Sosyalist Parti'nin üyesi olarak parlemantodan diplomasiye geçmişti. Orada Şili'deki sağcı hükümetin temsilciliğini yapmakla görevliydi. Elçilik, Beşinci Alay'ın otel-sığınağı olmuştu. Bunları elbette şefinin değil, Santiago'daki şansölyenin emirleri üzerine yaptı. Hükümeti kundakçılara yakınlık gösteriyordu. Cenevre'de, Uluslar Birliği'nin toplantısında İspanya Cumhuriyeti'ne yarı daimi bir koltuk vermek kararlaştırdığında El Mercurio şirketinin sahibi, La Moneda'nın temsilcisi Augustin Edwards MacClure dıştalamadan yana oy verdi.

Sabahları üniversitede Edebiyat dersleri veren Luis Enrique Delano, öğleden sonraları Madrid konsolosluğunda çalışıyordu. Şair, eski arkadaşıyla (Delano üç yaş küçüktü) yalnızca bürokratik işleri değil, her şeyden öte, İspanya'nın yazgısına ilişkin kaygıyı da paylaşmıştır. Yaşamakta oldukları dram, bu

iki insan üzerinde aynı etkiyi gösterdi. Yaşamlarını değiştirdi. Tavırlarını saklayamazlardı. Ayrıca, Neruda herkesin tanıdığı bir insan, İspanya savaşının bir şairi olmuştu. Bunu sıkılmadan yapıyordu. Rubicon'u geçmişti. Büyükelçi zaman geçirmeden Santiago'yu onun attığı her adımla ilgili olarak bilgilendiriyordu. Bunun gereği yoktu, çünkü Pablo, temsil ettiği hükümetin kuramsal tarafsızlığını çiğneyen konsolosun açıkça etkinliklerini anında iletiyordu.

Kendisini işten el çektiren karar şaşırtıcı olmadı. Pablo Neruda kapıya atıldı. Kısa zamanda Madrid konsolosluğundan kovulan ikinci şairdi. Bombalanan, saldırılara direnmeyi sürdüren kentte sokaktaydı. Sokaktaydı, ama yalnız değildi. Kendisine göre çok iyi biri eşliğinde.

Bu tepkiye de şaşırmadı. Bir biçimde ürkmüştü. Belki de böylesi daha iyiydi. Böylece özgür bir biçimde mücadele edebilirdi. Yemek konusunda bir yolunu buluyordu!

Temuco'da bir süre tahta evde yaşayan çocuk, ilk olgunluk dönemine girmiş olarak bir varlığın eşliğinde yaşam yolunda birkaç adım atmıştı. Bu varlık yaldızlı bir beşikte büyümüş ve Henry James'in tanımlamasına yaraşır çocukluğunda Nevil Holt evinde sıkılan biriydi. Genç kızlığında, Neruda gibi yirmili yıllarda, edebi bohemliğin kadehini dibine kadar boşaltmıştı. Elbette bu Santiago'nun karmakarışık San Pablo semtindeki Hercules barında değil, daha çok Londra'nın şık köşe bucaklarında oluyordu.

Daha sonra, otuz yıllarında kesin ve içten bir coşkuyla siyasal etkinliklere katıldı. İşte o zaman şairimizle karşılaşmıştır. Orkestranın bütün çalgılarıyla, bağırıp çağırarak derebeyi ailesine ve onun bulunduğu ortama başkaldırıp özellikle de orkestra şefi Sir Thomas Beecham'ın metresi olan annesine saldırdı. Annesi Edouard VIII.'nin ve Wally Simpson'un yakın dostları içinde yer alıyordu. Nancy, herkesin benimsediği toplumsal ve cinsel ilişkilerden tiksiniyordu ve başkaldırısını pahalı ödedi. Çevresine sorgucu biri havasıyla bakardı. Kendisiyle Şili'de karşılaştığımızda, bizim küçük marjinal dünyamızı delip geçen mavi gözlerini görünce kendi kendimize, "Kimdir bu?" diye sormadan edemedik. "Kim bu kadın?" Işıl ışıl bir

çekiciliği vardı, ama aynı zamanda uğursuz ve karanlıktı. Jzabel, karşı konulmaz kadın ya da şeytan Loulou?

Nancy Cunard, 1936 yılının yazında ve sonbaharında, içsavaş sırasında İspanya'dayken iki kişiyle uzun süren bir arkadaşlık kurmuştur. Biri Barselona'daki Hotel Majestic'in kapıcısı Angel Goded, öteki ise Madrid'de karşılaştığı Pablo Neruda'dır.

Çok değişik olan hemşerisi George Orwell o dönemde Barselona'ya gelmiş ve ortamı betimlemiştir. Buna göre kahve garsonları ve ticarette çalışanlar müşterilerin gözlerine doğrudan bakmakta, onlara kendileriyle eşit insanlar gibi davranmaktadırlar. Gondolcularla, otel görevlileriyle ve taksi şoförleriyle olan ilişkileri konusunda sapkın tuhaflıklarının dedikodusu yapılan Nancy, onun bir parçasıydı.

İngiltere konsolosundan çok daha sevimli Şilili halk adamı konsolosu buldu. Onu sıcak; dostluğu, yemeyi, şarabı ve kadınları seven biri olarak gördü. Nancy şairi büyüledi, o da hemen onu İspanyol şair arkadaşlarına tanıttı. Nancy, onlar üzerine otuz yaşındayken yaptığı etkiyi kırk yaşında gerçeküstücüler üzerine yaptı.

Eline geçen her türlü yöntemle cumhuriyeti savunmaya kendini adaması gerekiyordu. 1936 yılında şairin ve Nancy Cunard'ın yönettiği *Los poetas del mundo defienden al pueblo español* (Dünyanın Şairleri İspanyol Halkını Savunuyorlar) adlı dergi yayınlandı. Her sayıda İngilizce, Fransızca ve İspanyolca şiirler vardı. Dergi Londra ve Paris'te satıldı; toplanan para cumhuriyet davasında kullanılıyordu. Nancy Cunard'ın eski arkadaşları Tristan Tzara ve Louis Aragon'un yanısıra Langston Hughes, Nicolas Guillen, Brian Howard ve tanınmış başka şairler şiirleriyle katkıda bulunuyorlardı. İspanyol diliyle işbirliği Pablo Neruda'dan, Federico Garcia Lorca, Rafael Alberti, Raul Gonzalez Tunon, Vicente Aleixandre'den geliyordu.

İspanyol arkadaşlarıyla görüş birliği içinde olan Neruda, en yararlı ülkenin Fransa olacağı sonucuna vardı. Yayın işinde Nancy'ye yardım etmek için Reanville'e gitti. Beş sayı Paris'te yayınlandı. Derginin örneği, bazı değişikliklerle dünyanın başka ülkelerinde çıkarıldı. Santiago'da da Şilili şairlerin İspanyol halkı için yazdıkları şiirlerden bir antoloji yayınlandı.

Nancy Cunard o dönemde bir efsane oldu. Santiago'da beşinci sınıf bir otele birlikte gittiğimizde Neruda onu bana "karşı konulmaz kadın" olarak tanıttı. Cumhuriyetin yenilgiye uğramasından sonra oraya gelmişti. Aldous Huxley, karşılık görmeyen bir aşığın duyduğu küskünlük üzerine öç alışını işleyen *Ses Sese Karşı* adlı yapıtında onu Lucia Tantamount'un çizgileri içinde betimledi. Nancy Cunard, onun için bir saplantıya dönüşmüştür. Romanlarının birçoğunda onu karşı-kahramana dönüştürmüştür. *Kısırdöngü*'deki kafadan çatlak kadındır. Aristokrat serüvenci, kendini ısıran ve damak tadına uygun düşmediği için yüzüstü bırakan fareyle bir süre oynar. Huxley, bir tür büyücülük girişimiyle onu kâğıt üzerine oturtarak mutsuz coşkusundan kurtulmaya çalışır. O ise karşı-kraliçe Victoria olarak cisimleşir. Yalnız, Virginia Troy adını alır. Siam kedisi gözleri vardır. Dalgalanır ya da bir bıçağın keskin ucunda yürüyormuş gibi yer değiştirir. Evelyn Waugh, onu Virginia Troy adında bir roman kahramanı yapmıştır. Onu iki savaş arasında yaşamış, kuruntucu, düşçü ve romantik, cehennemlik olmanın nedeni, kösnül bir sesten yoksun, erkeklere can çekiştiren, hayran olunacak kadınların sonuncusudur. Meredith'e hayranlıktan Proust'a geçmişti. Kederi seviyordu, çünkü Baudelaire ve Oscar Wilde da sevmişti. Bir keresinde Bernard Shaw'a karşı büyük bir ilgi göstermiştir. T.S.Eliot'la tartışmış ve bir dönem D.H.Lawrence'e hayran olmuştur. Paris'teki kübist patlama, heykeltraş Diaghilev ve Fokine ve Amerikan cazı onu çılgına çevirmiştir. Louis Aragon, onu "Blanche ya da Unutuş" adlı öyküsünün merkezine oturtur. İstisna bir coşkuyla Nancy'ye aşık olmuştur. "Yaşamımda çok güzel, ama gerçekte birlikte yaşayamayacağım bir kadın oldu. Ta Venedik'e kadar intihar edeceğini bildirir. Nancy bunu hemen yapmasını söylerken, "Gerçekleştirmeye cesaretin varsa şaşarım." diye ekler. O zaman Aragon bir otele gider ve çok sayıda uyku ilacı alır. Çelişkili bir biçimde *Büyük Sevinç* başlığıyla yayınlanan bir kitabın bölümlerinden birini oluşturan şiirinde acısını dile getirir: "Poème à crier dans les ruines" (Yıkıntılar İçinde Haykırılacak Şiir).

Nancy, *Le noir et Milady* (Siyah ve Milady)de matbaa harfleriyle, "Siyah, samimi bir dostum var." diye belirtir. Annesinin gözünü korkutması söz konusudur. *Associated Negro Press*'in muhabiri olarak İspanya'ya gelmiştir. Orada Neruda'yla karşılaşır. Onu Madrid konsolosluğunda görmeye gider. O sıralar şair otuz iki yaşındadır, ondan sekiz yaş küçüktür. Pablo dizgici olmak istemiştir. *Dünyanın Şairleri İspanyol Halkını Savunuyorlar* dizisini basmaya yardım etmek için onun Fransa'nın güneyindeki evine gider. Neruda çok sıradan bir dizgicidir. Örneğin "parpados" (gözkapağı) sözcüğünü "dardapos" olarak dizer. Daha sonraları Nancy, Londra'dan yazdığı bir mektupta ona, "Sevgili Dardapos" diyerek takılır.

1940 yılında, Neruda'nın alması için yardım ettiği bir vizeyle, beş haftalık bir gemi yolculuğundan sonra Şili'ye gelir. Genç bir boğa güreşçisiyle birlikte gelmiştir. Gelince de dişleri dökülmüş, alkolik bir şair sevgilisi oldu. Adam, İngiliz kökenli hanımefendiye gece dayağı atıp, gözlerinin morartılarını gündüz kara gözlükler arkasında gizlemeye zorluyordu.

Kadın coşkudan sinir bunalımına giriyor; fiziksel ve ruhsal sağlığı git gide bozuluyordu. Neruda, 1960 yılında Nancy'nin önce Valence ve ardından Majorque hapisanesinde birkaç gün geçirdikten sonra İspanya'dan sürüldüğünü duyunca kaygılandı. Yapabildiği her seferinde polisle kavga ediyordu. Olaylar çıkarıyor ve yumruklaşmaya giriyordu. Öc almak kendisine çok sayıda tekmeyi çekiyordu, bu da paranoya eğilimini iyice artırmıştı. Sünger gibi içiyor ve siyası baskı altında olduğunu sayıklıyordu. Cinselliği teşhircilikti ve içki alemleri eşliğindeydi. Bunlar bazen herkesin gözü önünde yapılan gösteriye dönüşüyordu. Kendisini muayene eden bir doktorun koyduğu teşhis, "Alkolün artırdığı fiziksel bozukluk" olmuştur. Ona göre kadın alkolikti ve bakım altına alınması gerekiyordu. Her gün sarhoş olduğundan sözleri de tutarsızdı. Sözlü saldırıları ölçüsüz ve korkunçtu. Londra'da, Est End'deki Saint-Clements hastanesinde tecrit bölümüne kapatıldı. Kendine has bir tarzda ve ideolojik içerikli yakarılar yazmış ve devlet başkanlarına ulaştırmıştır. Bunun üzerine Juriskov onun serbest bırakılmasını istemiştir. Oradan çıkar, ama bu kez kendi-

ni dört ay Holloway yurdunda kapalı bulur. Dostu Charles Burkhardt, onun durumunu şöyle açıklar: "Eski aşığı Louis Aragon, kendisi için intihar etmek istediği kadını savunmak üzere silahını, yazısını kullanmıştır. Amerikalı şair Walter Lowenfels de ona yardım etmek üzere araya girmiştir. Kendi kendinin, aynı zamanda soğuk savaşın kurbanı olduğunu düşünüyordu. 1960 yılında Neruda Şili'deydi, çok uzaktı. Kendisi de durumunu "idari çılgınlık" olarak değerlendiriyordu." Modern bir canavarın korkunçluklarından acı duyuyordu. Yurttan 10 Eylül'de ayrılmıştır.

Bunalımlar zamanla artar. Bazen aklını yitiriyor ve sayıklıyordu. Sözcüğün gerçek anlamıyla bir deri bir kemik olmuştu. Öldüğü yıl yalnızca 26 kiloydu. Buchenwald toplama kampından çıkmış birine ya da boynunda Afrika kolyeleriyle Biafra açlarını andıran Lady'lerden birine benziyordu. Uyluk kemiğinde bir çatlak vardı, durmadan konuşuyordu, yaşadığı aşklardan kalan anıları anlatıyor, her gün listesi uzayan iğrenç faşistlere karşı lanetler yağdırıyordu.

Bitkin düştüğü ve karabasanlarla dolu bir günde, artık bıkmış dostları Sadoul ve Michelet'ye Paris'teki berbat bir otelde bir oda ayırdığını bildirir. Oda üçüncü kattadır ve asansör yoktur. Arkadaşları yukarı çıkması için yardım ederler. Bacağının kırık olmasına karşın yalnız çıkmak ister. Gücünü toparlamak için basamaklara oturur. Odasına kadarki şaşırtıcı yolculuk iki saat sürer.

Odalarına çıkan müşteriler, merdivene oturmuş, kendilerine saçma sapan sorular soran bu hayalati görünce şaşırırlar. "Pablo Neruda'yı tanıyor musunuz. Bu yıl Nobel Edebiyat Ödülünü alacağını düşünüyor musunuz?" Ardından kendisine eşlik eden dostlarından Samuel Beckett'in Paris'te olup olmadığını öğrenmelerini istiyordu. Kendisini gelip görmesini istiyordu. "Ona şu mesajı iletin: Bu kadın -kendisini üçüncü şahıs olarak belirtiyordu- bugün 69. yaşgününü kutlamış ve yetmiş yaşma girmiştir."

Ertesi gün kendisini ziyarete geldiklerinde otelden kaçtığını öğrenirler. Üç gün sonra iki savaş arası aydın İngiltere'nin sapkın imajı olarak cisimleşen kadın, Cochin hastanesinde ru-

hunu teslim eder. Neruda da altı yıl sonra aynı hastanede bir ameliyat geçirmiştir. Hastalığı 1973 yılında onu ölüme götürmüştür.

Nancy, Şili'de yirmi ay kalmıştır. Yaşamı çeyrek yüzyıl sonra hayalete dönüp, 16 Mart 1965'te yalnız, Paris'teki bir hastanede oksijen çadırı altında can verdiği güne kadar sürmüştür. "Evening Standard", "Yirmi yıllarının kraliçesine acılı elveda" etmiştir. George Sadoul, "Les Lettres Françaises" dergisinde yazdığı yazıda onun görüntüsünü zenginleştirir. "Çılgın yılların kaçık bir figürü olmaktan öte birisidir. Gölgesinin çevresinde maviler ve Afrika-Amerikan canları, baladlar ve cumhuriyetçi İspanya ve modern Fransız şiirinin töredışı marşları dalgalanmaktadır."

İşte Santiago'da berbat bir otelde, arkadaşı Neruda'yla birlikteyken karşımda duran oydu. Ömründe gerçekleştirdiği en temel şeylerden biri olarak değerlendirdiği kolleksiyon üzerine Neruda'yla birlikte burada çalışarak unutulmaz günler geçirmiştir.

İlk buharlı yolcu gemisi şirketinin, Cunard Line'ın kurucusunun torunu Nancy, Titanik gibi sulara gömüldü. Devasa ve alt edilemez bir buzdağına, içinden geldiği toplumsal sınıfa çarptı. Onun durumunda kişisel çöküş öyle kesin ve korkunçtu ki, deniz kazası, her türlü görünüşe karşın, uçuruma yalnızca zavallı, direği kırık bir kayığı sürükledi. Ama ateşli ve trajik başkaldırısının sonuna kadar gururlu olan bu kadın, sancağını açıp meydan okur bir tavırla son kavgasını vererek okyanusa gömüldü.

74. Yazınsal coşkular

İşten atılan şair artık şimdi örgütleyici aklını kullanacaktır. Cesar Vallejo'yla birlikte Paris'te "İspanya'ya İspano-Amerikan Yardım Grubu"nu kurar. Fransız yazarlar ondan İberik yarımadasında yapılacak kongreye kıtasından edebiyat adamlarının katılmasını güvence altına almaya yardım etmesini isterler. Az miktarda para verirler. Yoğun ve zaman alıcı bir iştir. Seçim yapmak, davetliler listesini hazırlamak gerekmektedir. Latin Amerika edebiyatında kimin kim olduğunu

ondan daha iyi bilen yoktur. Birçok mektup yazması gerekir. O sırada, bütün ünlü yazarlar, saldırıya uğramış İspanya cumhuriyetine yakınlık gösterirler. Uluslararası İkinci Yazarlar Kongresi Temmuz 1937'de Madrid'de ve Valence'ta yapılır. Katılan birçok yazar arasında André Malraux, Louis Aragon, İlya Ehrenburg, Waldo Franck, Ernest Hemingway de bulunmaktadır.

Latin Amerika'dan çok sayıda yazar gelir. Bunlar Küba'dan Nicolas Guillen, Juan Marinello, Meksika'dan Octavio Paz, Şili'den Alberto Romero ve Vicente Huidobro'dur.

Huidobro hareket etmeden önce harfi harfine, İspanya'nın elektrikli gökkubbesi altında bomba patladığını söylemişti. Bir hainler ve serseriler sürüsü, demokrasinin yolunu kesmek, halkın mantıklı gelişimini engellemek, yolunda giden insanın soylu geleceği önüne tüfeklerden bir duvar dikmek için silaha sarılmıştı. Sözleri coşku doluydu: "Soluk soluğa bir ruhla savaşta olup biteni izliyoruz ve dünyanın geleceğini savunan bu kahraman halkın içinde olamamak en büyük acımız..." Daha önce iyimser bir kehanette bulunmuştu: "İspanyol halkı yitiremez. Tarihin kör akışı duramaz. Zaman ondan yanadır, başka bir deyişle, bizden yana." diye yazıyordu. Bu makaleyi basına göndermiş, "okyanuslar ve kıtalar üzerine İspanyol halkının yazdığı en büyük şiirin birinci yıldönümü" nedeniyle kesinlikle 12 Ekim'de yayınlanmasını istemişti. Yazısını hem kişisel, hem de tumturaklı bir notla bitiriyordu: "Senin ırkının ve gizemin topraklarından çekip kopardığın toprakların oğlu olarak seni coşkuyla selamlıyorum acılı ve yüce, ayakta ve hiç diz çökmemiş İspanya."

Davetiyeyi alır almaz yola çıktı. İkinci ya da belki ilk vatanı Paris'e geri dönecekti. Alevler ortasında İspanya'ya "Burada!" diye bağırıyordu. Ama olaylar istediği gibi gelişmedi.

İspanyolca ve Fransızca yazan iki dilli şair, Paris'te bir yabancı olarak değerlendirildiğini gördü ve İspanya'da insanların ilgi alanı başka yerdeydi: her şeyi yutan, kudurganlıkla esrik, her köşeye ölüm kusan savaş vardı.

Cid'in İspanya'sı lanetli bir İspanya mıydı? Kanı ve küçümsediği soyluluk sıfatı Marquis de Casa Real ondan geliyor-

du. Bu ülkede kendisi hakkında bir tek söz duymadığı epik kahraman -Huidobro'nun cisimleşmesi- üzerine bir şiir yazdı. Franko'nun galip geleceğini düşündü ve daha kötü bir şeyden kuşkulandı: cumhuriyetçilerden yana öteki yazarlara kendisinden daha fazla değer veriliyordu. Valence Kongresi, duyarlılığına ve Yeni Şiirin Babası gururuna bir saldırı oluşturdu. Söyledikleriyle kimse ilgilenmedi. Ona göre kongrede, görülmese de anlaşılan kurulu sıradüzen edepsizce görünüyordu. Rimbaud, Mallarmé, Baudelaire, Apollinaire, Huidobro adları Hindistan'dan gelmiş murşitlerin, Antonio Machado'ların, André Malraux'ların ve bir milyon kez uygunsuzu, Neruda'ların gölgesinde kalmıştı. Ona göre unutulmuş şairler, gerçek şairlerdi. Aşçılık sanatının şiiri kutsal ilan ediliyordu, oysa gerçek Keşif yapıtları yazanlar tanınmıyorlardı.

Ruhu hâlâ ayakta mıydı ya da diz mi çökmüştü? Daha önce zaferin peygamberiyken şimdi artık bozgunu mu bildiriyordu? Umuttan umutsuzluğa mı geçiyordu? Bilmiyordu. Ve bunu itiraf da edemiyordu.

Vicente Huidobro, Fransa ve İsapanya'da Neruda'nın bir saygınlık kazandığını gördü. Bu da ona göre bir skandaldı, dolandırıcılıktı. Latin Amerika'nın en dikkate değer aydını olarak değerlendiriliyordu.

Paris'ten Madrid'e giden trende ve kongre sırasında birçok olay olmuştu. Huidobro çok düşkırıklığına uğramış olarak döndü. Konuya ilişkin olarak kaçamak davranıyordu. Önce trajedinin genişliğine uyan bir cümleyi dile getirdi: "Bize İspanya'dan gelen büyük, soylu ve tüyler ürperticidir." Ama kıtanın ilk şairi sıfatından yoksun kalmış olarak geri dönüyordu. Kendi kendime neden oraya gittiğini sordum. İspanya'ya gitmişti, çünkü oraya gitmesi gerekiyordu. Tibet'li bilginlerin Katmandu'ya gitmeleri gibi, edebiyatın büyükleri, yarı büyükleri, "who's who"ları oraya giderken o, evrenin en uzak taşrasına demir atmış olarak kalamazdı.

Çok kederlendi. Usta, Avrupa'da başarı elde edememişti. Valence Yazarlar Kongresi'ni kötü insanların sinsice yaptıkları bir toplantı, küçük bir Huidobro karşıtı evren olarak gördü. Geçici zaferler pis kokular gibi mayalanıyordu. Orada

sahte inciler satılıyordu. Kendisine önem verilmemişti. Orada kapalı, ikiyüzlü bir grup vardı. Edebiyatın kil tanrıları, orospuları ve eşkiyaları dirsek dirseğeydiler. O sokağı yeğliyordu. Evet, ama sokağa bomba yağıyordu. Orada bir kazaya kurban gidebilirdi. İmgelem gücü, gece gündüz, düşkırıklığı üreten bir makina gibi çalışıyordu.

Nerudą onun gözüne şeytan gibi göründü. Tangoların yazarı *El tango del viudo* (Dul Erkeğin Tangosu bir rastlantı değil, "yazı haber veren kırlangıç"tı) ozansı taslağı, taşralı, yüzsüz, vampir, korkunç kaba bir karabasana dönüştü.

Bulutlu bir pazar akşamı, Eduardo Anguita'yla, her zamanki gibi Iris Çeşmesi'ndeki masamızda oturuyorduk. Gerici bir akşam gazetesi olan, her gün solun çarmıha gerilmesini isteyen El Impartial (Tarafsız) gazetesini okumaya koyuldum. Bizden başka müşteri yoktu. Birden Anguita'ya, "Şu "Neruda'nın Yüreğindeki İspanya" başlıklı makaleyi dinle." dedim ve birkaç paragraf okudum.

-Kim yazmış

-Adaletçi.

-Kimdir adaletçi?

-Sesini tanıyorum. Vicente, dedim düşkırıklığıyla.

Ustaca kılık değiştirmiş bir saldırıydı. Yazar kendini ateşli bir cumhuriyetçi karşıtı, Franko'nun bir taraftarı gibi gösteriyordu. Ona göre Tanrının yardımı sayesinde Başbuğ'un zaferleriyle bir gün ufacık kalacak İspanya Neruda'mn yüreğine sığacaktır. Dilin üstü kapalı kuruluşu, bu aşk gemisinin babasının özel biçemini ele veriyordu. En özel ifadelerini; bir tür naftalinli şiir, tangoların yazarı Neruda, türkücü Garcia Lorca gibi ona has cümlelerini duyumsuyordum. Gizliliği içinde hayran olduğum her şeyi yakıyordu. O zaman acı gerçekle karşı karşıya gelmiştim: Vicente kendisinden başka hiçbir şeye inanmıyordu.

75. Aydınların başkanı

Valence Kongresi, gerçekleştirilebilecek bütün ülkelerde Antifaşist Aydınlar Birliği kurmayı kararlaştırır. Neruda Şili'de bu görevin sorumluluğunu üstlenir. Delia'yla Paris'te yaşadığı pis otelden ayrılır. Şili'ye dönmek üzere Arjantinli şair

Raul Gonzalez Tunon ve eşi Amparo Mon'la birlikte bir Fransız yük gemisine biner. Güverteden denizi seyrederken Aydınlar Kongresi'nin bir olay yarattığını, ama cumhuriyetin çöküşün kıyısında olduğunu düşünür. Çevresine bakınca görünen şey kaygı vericidir. Nasyonal sosyalizm atılımdadır. Kendisine dinlenmek yoktur.

Şili'de halk İspanya savaşını kendisininkiymiş gibi yaşıyordu. Kısa süre önce Halk Cephesi oluşturulmuştu. Radikal Parti, Demokratik Parti, Sosyalist Parti, Komünist Parti ve Şili İşçileri Konfederasyonu'ndan oluşuyordu. Gonzalez von Marées'in önderliğindeki nazilerle her gün sokak çarpışmaları oluyordu. Ortam alevlenmişti ve İspanya gazetelerde hep ilk manşetteydi. Neruda, vatanında silahlı halkın davasına en doğrudan bağlı Şilili gibi karşılandı.

Bir anlamda Buenos Aires'te Garcia Lorca'yla "birlikte güreş" tarzı yaptığı konuşmayı anımsatan şimşek gibi bir başlangıç yaptı. Ama artık Federico, yeryüzünde hiçbir yerde konuşma yapamazdı. Neruda'nın mücadele ettiği faşizm tarafından kurban edilmişti. Şili'nin alarm durumuna geçmesi gerekiyordu, çünkü onun tehtidi altında yaşayan dünyanın bir parçasını oluşturuyordu.

Coşkulu bir kalabalıkla tıklım tıklım dolu Santiago Belediye Tiyatro'sunda, bir pazar sabahı yaptığı konuşma "birlikte güreş" tarzı değildi, ama karşılıklı bir konuşmaydı. Şilili şair Pablo Neruda ve Arjantinli şair Raul Gonzalez Tunon, birlikte bir konuşma yaptılar. Konu, İspanya'nın durumuna ilişkindi. Dinleyicilerin duydukları en soluk kesici, inandırıcı ve alt üst edici, yakıcı bir tabloydu. Doğrudan doğruya Cephe'den gelen benzersiz tanıkların dile getirdikleri şiir-gerçeğin büyüsüydü. O gün Belediye Tiyatrosu, savaş dumanıyla doldu ve kanın aktığını duydu.

Mesajı iletenler kadar onu alanlar da, İspanya sözcüğünün bulunduğu yere Şili sözcüğünün yazılabileceğini duyumsadılar. Vatanımız da bir gün faşizmin girme tehlikesi altındaydı.

Neruda, o sabah halkın önüne şiirin alt üst eden ve içe işleyen büyüklüğüyle siyasal taraflılığı kaynaştıran önemli bir kişilik olarak çıktı. Yürekleri sarsabildiğini ve orada olup bite-

nin yarın ya da öbür gün kendi ülkesinde yaşanabileceğini açık bir biçimde açıklayarak aklı harekete geçirebildiğini gösterdi.

Neruda, Ekim devriminin yirminci yıldönümü olan, bilinçli olarak seçilen 7 Kasım 1937 tarihinde, üniversitenin onur salonunda Şilili Aydınlar Birliği'ni kurdu. Bu toplantı sırasında da başkan seçildi. Birlik, kültürün en geniş ve etkin biçimde ülkenin bütün yıllıklarında dağıtılması hareketi oldu. Bu hareket, sanatın ve bilginin bütün kollarından insanları bir araya getiriyordu. Estetik eğilimler, siyasal, ideolojik, dinsel kavramlar paletinin enginliği, faşistler ve gericiler dışında hareketin kütüğünde temsil ediliyordu. Yüzlerce aydın işe koyuldu. Bunlar arasında Alberto Romero, Juvencio Valle, Angel Cruchaga, Antonio Quintana, Humberto Diaz Casanueva, Judith Weiner, Francisco Coloane, Carlos Vicuna Fuentez, Roberto Aldunate, Acario Cotapos, Luis David Cruz Ocampo, Gabriel Amunategui, Guillermo Labarca, Ruben Azocar, Oscar Castro, Gerardo Seguel, Bernardo Leighton, Sergio Larrain, vb. bulunuyordu.

Aydınlar birliği özel yöntemler, özellikle de ülkede ne büyük bir dağıtıma sahip olan, ne de resmi çevrelerde saygı gösterilen bir araç kullandılar: Basılı Yaprak. 24 Aralık 1937 tarihinde ilk kitap fuarı Alameda sokağında yapıldı. Bu olay bir geleneğe dönüştüyse de, cahil yönetimler daha sonra bunu şeytan işiymiş gibi ortadan kaldırdılar.

Birlik, yalnızca başkentte arı kovanı gibi çalışmıyordu. Iquique'te, Antofagasta'da, Valparaiso'da, San Felipe'de, Rancagua'da, Concepcion'da, Temuco'da ve başka kentlerde iki çekirdek oluşturuldu. Neruda, çok kişisel bir çaba gösterdi. Birliğinin isteklerini dile getirdi ve edebi sahiplik hakkını savunmak üzere bir kampanyaya girişti.

Kültür hareketinin merkezinde bulunan yaşamının yeni bir dönemi başladı. İspanya'yla dayanışmada itici güçtü. Halk Cephesi'nin özel bir kişiliği olarak Şili siyaseti üzerine etkide bulundu ve Pedro Aguirre Cerda'nın başkanlık adaylığı propagandasında çalıştı.

Bu katılım, kısa süre önce bırakıp geldiği kitlesel ve acılı ölüm anısını yatıştırmıştır belki. Vatanını, yaşamı yeniden bul-

ması ve örgütlü mücadeleye katılması gerektiğini düşünmektedir.

76. Yaşam ve ölüm suyu

O dönemde yakınlarının ardı ardına ölümüne üzülür. Peru'daki And Dağları kadar heybetli gördüğü ve Avrupa'da geçirdiği son zamanlarda kendisiyle dirsek dirseğe çalışan bir şairin Paris'te öldüğü haberini alır. Oda a Cesar Vallejo (Cesar Vallejo'ya Övgü) doğduğu ülkenin çıplak dağları gibi derin kırışıklarla dolu yüzünün anısını anımsatacaktır.

Yaşamları başka yönlere doğru yön çevirmiştir. Neruda, Doğu'ya yolculuğu sırasında büyüsünden, gerçeğinden ve yalanından kaçmak için Paris'ten şöyle bir geçmiştir. Vallejo orada, "sefiller için o berbat otellerde" kalmıştı. Daha sonra İspanya kanı onları çağırdığında ikisi de aynı zamanda koşarlar. Arkadaşı ikinci kez sürülmüştü. İlişkilerini bir horoz dövüşüne çevirmek isteyen edebiyat yaşamı fesatçısına karşın ona "kardeşim" derdi.

Üzücü haberi alınca Aydınlar Birliği'nin yayın organı *Aurora de Chile*'in ilk sayısında *Cesar Vallejo ha muerto* (Cesar Vallejo Öldü) başlıklı bir yazı yayınlar. "Umut savaşçısı dost, sevgili dost, olur mu?" Ondan "sevgili hayranımız" olarak söz eder. Amerika toprağını isterken İspanya'nın onu Fransa'da alıkoyduğunu, orada hiç kimsenin onun kadar kendini yabancı duyumsamadığını anımsar. Ona göre Amerika'mızın bir insanıydı. Vallejo'da maden dünyasıyla, ay krateriyle akraba olan bir şey vardı. Juan Larrea onun "çok sayıda isteğine saygı" gösterdiğini yazmıştır. "...İspanya'da olup biten şey, senin engin iyiliğinin günlük çelik kalemi oldu. Vallejo, yeraltında büyük bir taş saray gibi, içte ve büyüktün..."

Ama bu ateşli ve zor yılda ölüm, ailesinin kapısını da çalar. Babası çok hastaydı. 7 Mayıs 1938'de ölür. Cenaze töreni için Temuco'ya gitmesi gerekmektedir. Tren yolculuğu ona durmadan servis treni makinistini anımsatır. Oraya varınca don Jose del Carmen Reyes, Arakonya toprağına gömülür. Bakışı hep tahta su depolarına çarpar. Yeniden yağmurun ve çocukken babasının keşfettirdiği bitkilerin unutulmaz krallığı-

na dalar. Gece treninde onca yolculuk! En üzücüsü budur. Güneş doğup da yoksul köy çocuklarının su ve çamurda, ellerinde okul çantalarıyla berbat sınıfa doğru yürüdüklerini görünce içindeki okula geç kalmış ilkokullu çocuğu görür. Yas giysisiyle yolculuk eder ve amcaları onu garda beklemektedirler. Evde, yatan babasının yanına oturur. Sessiz kalır. Amcaları kendisini avludan çağırırlar; bir kuzunun bağrını delip kanını bir kadehe akıttıktan sonra bir yudum içmesi için ona verirler. Artık babasını toprağa verecek ve yeniden ilk yıllarının bütün havası, keskin bir bıçak gibi o buruk dille kendisini sorguya çeker. Şair "kesinlikle laik" nitelik vermek istese de, cenaze törenleri çok zaman dinsel bir niteliğe bürünür. Babasına bakan doktor arkadaşı Manuel Marin'in evinde kalır. Yazmak için uzun zaman geçirir: "Almagro Kuzey'den taşıdı kırışık ateşini... her köpük denizci sakalından çıkıyor, /her kömür onu gizemli öpücüklerle dolduruyor..." (Evrensel Şarkı). Babasına hemen elveda demeden yapamaz. Bu dizeleri mezarının başında değil, ama mezarlıktan gelir gelmez yazmıştır.

Santiago'ya geri döner. Birkaç hafta sonra bir başka uğursuz telgraf gelir. "cicianne"nin kocasının ölümüne dayanamadığını ve 18 Ağustos'ta ruhunu teslim ettiğini öğrenir. İkinci bir yasla güneyin yağmuruna döner. Annesiyle babası uzun uykularında birlikte yatabilsinler diye babasının yerini değiştirmek gerekiyordu. "Kardeşim ve rahmetlinin birkaç demiryolcu arkadaşıyla öğleyin gidip çoktan mühürlenip çimentolanmış mezarı açtırdık, üzeri bir yığın mantar bağlamış tabutu çıkardık. Bir karış yerde ölü ve kara çiçekler vardı. Bölgenin nemi tabutu yarmış ve oradan inerek inanılmaz bir şey olmuştu. Tabuttan litrelerce suyun, babamın özü akıp gitmek istiyorcasına aktığını gördük...

Yine de bütün bunların açıklaması çok basitti: yaşamını çevreleyen madde, ölümüne de eşlik ediyordu. Ama tuhaf olacak ne vardı? Kendisinin olan iklim tipine geri dönüyordu. "Ama her şeyin bir açıklaması var: Bu trajik su yağmurdu belki, bir gün boyunca, belki bir saat yağmış güney kışımızın yağmuruydu ve bu yağmur çatılardan, tırabzanlardan, briketlerden, öteki maddelerden ve belki de başka bedenlerden geçip

babamın mezarına düşmüştü. Ve şimdi o korkunç su, içine girilmesi olanaksız, olağanüstü gizli bir yerden çıkıp gelen su, bana sel gibi gizini sunuyordu: bu özgün ve korkunç su bir kez daha, bu gizemli yağış aracılığıyla belirli bir yaşamla, bölgeyle ve ölümle olan yıkılmaz bağımı anımsatıyordu."

O yağmur ülkesine aitti. Yağmuru yeniden buldu. Yaşamda ve ölümde ona çarpmıştır her zaman.

Ama güneşle de karşılaştı
Gökkuşağını hesaba katmak gerekirdi

II BÖLÜM
COŞKU VE ÖLÜM

V
AMERİKA'YI KEŞFİ

77. Lanetli kentler

Şair, babasını toprağa vermek için Temuco'dayken bazı taşra yöneticilerinden gelen, kendisini duygulandıran bir istek aldı: "Bize yardım edebilecek tek kişi sizsiniz! Bizi ikna edebilecek tek kişi sizsiniz!" Kimi ikna etmek gerekiyordu? Yeniyetme çağında kendisine Rus yazarlarının yapıtlarını ödünç veren ve bir gün bütün yetkisiyle içinde bir şair taşıdığını söyleyen kum renkli, bol giysili, alçak topuklu o kadındı.

Levazım'ın, Okul Yönetimi'nin görevlileri sinir çöküntüsünün kıyısında bulunuyor gibiydiler. Arjantin'in güneyindeki bir dağ kaplıcası olan Bariloche'den gelen ve Temuco garından geçecek Gabriela Mistral, Temuco'da birkaç gün ya da saat durması için her türlü yakarıyı geri çevirmişti. Kendini suçlu duyumsayan Temuco, şiirini okuyacak halkı ve okullu çocuklarıyla kendisine gerçek saygısını göstermek istiyordu. O ise bunu kesinlikle reddediyordu. Ne kendisine gösterilecek bu saygıyı, ne de Temuco'da onu gösterecek olanları kabul ediyordu. Kentle göreceği eski bir hesabı vardı. *Desolación* (Yıkım) adlı yapıtındaki bir şiirinin altında yayınladığı güçlü mizacı Temuco'da kötü ve kaba bir yoruma neden olmuştu. Bunu hiçbir zaman bağışlamadı. Neruda'nın bana yıllar sonra dediği gibi, Temuco'yu İncil'in lanetlediği kentler listesine kaydetti. Peygamberler soyundan olduğunu düşünüyordu. Öc alıcı tanrı ateşi damarlarında yanıyordu. Bu arındırıcı, Sodom ve Gomore'nin yerle bir edilmesini emredebilecek kutsallığa hayrandı.

Neruda bütün bunları bildiğinden, kendisine zor bir görev verildiğini anladı. Son çare kendisiydi. Her ikisi de şair, üs-

telik arkadaş olduklarından, ona hayranlığını sunmak isteyen kentte birkaç saat kalması için rica etmesini istiyorlardı.

O dönemde Temuco'yla Bariloche arasında telefon bağlantısı yoktu. Gabriela Mistral'le doğrudan konuşabilmesinin tek yolu telsizdi; Mösyö Mayo'nun yeni yeni kullanılmaya başlanan bir telsizi vardı. Güçlükle bağlantı kurmayı başardı. Neruda, yüreğinin bütün sıcaklığıyla, bulunduğu istekten daha çok, kendisine karşı beslediği duygularla Gabriela Mistral'a seslendi. Mistral, biraz tereddüt ve direnmeden sonra azıcık yumuşadı; tren Temuco'da durunca on beş, yirmi dakika basamakta kalabalığı selamlayacak, hatta perona bile inecekti. Bu büyük bir zafer değildi, ama hiç yoktan iyiydi.

Söz konusu gün, belirlenen saatten önce gar Efsanevi Kadın'ı görmek, ağzından çıkacak birkaç sözü duymak için bekleyen kalabalıkla dolar. Çocuklar, dizelerinden birkaçını kendisine söylemek ve tren harekete geçtiğinde duygulandırıcı uğurlamalarını yapmak için toplanırlar.

Ama o ne basamaklara, ne de perona iner; pencereden bile bakmaz. Yataklı vagondaki kompartımanının perdeleri kapalıdır. Ne o kimseyi, nede kimse onu görür. Temuco'yu lanetli kentler listesinden çıkartmamıştır. Sodome ve Gomore. Bir kükürt ve ateş yağmuru! Arkasına bakmaz. Böylece tuzdan heykele dönüşmemiştir. "Duman, fırından çıkar gibi çıksın topraktan."

Neruda bütün bunları bana anlattığında elbette Gabriela'yı hiç kınamadı. Temuco'ya güvenmemesinin yanısıra, memleketine karşı eleştireldi. Bir mektubunda buraya sürekli olarak yaşamak üzere geri gelirse, bazılarının yıkıcı anlayışları, her şeyi sahiplenme alışkanlıkları ve dünyanın yarısına hiç değer vermeyişleri yüzünden üç ay içinde artık Gabriela değil, "Gaby" olacağını söyler.

Köylü kökenli bu kadın, "her türlü kültür toprakla başlamıştır... Şili'de kültürün lise diplomasıyla başladığı düşünülüyor." görüşünü savunuyordu. Her gün "inanılmayacak kadar saldırgan ve kaba" anonim mektuplar almaktan yakınıyordu. Şili'de ve elbette başka Latin Amerika ülkelerinde var olan bir anlayış türü karşısında alarm veriyordu. Kendilerini üstün gö-

ren insanları sergiliyordu: "Katıksız Avrupalılığını haykıra haykıra ilan eden melez bozuntusu; bununla birlikte çıkık elmacık kemiğinde, zeytinimtrak ten renginde ve çekik gözlerde inkâr etmeye çalıştıkları soylu yerli ırktan geldiklerini gösteren Asyalı kanın sırrını görüyorum... Bunlar her zaman, özlerinden uzak oldukları için güvenilmemesi gereken insanlardır." Neruda, bu konuda aynı görüştedir. Yapıtları buna tanıklık etmektedir. Gabriela, şairin paylaştığı şu öğüdü veriyordu: "Halklarımız arasında boy verecek en ufak yabancı düşmanlık filizini gözlemek, boğmak, yok etmek gerekir." Baskıcı ve saldırgan askeri yönetimden olduğu kadar, korkak demokratların zayıflığından ve mantıksızlıklarından tiksiniyordu. "İspanyolca konuşan halklarımızın geleceği düşüncesi beni titretiyor. Onu ruhun ve bilincin en çürütücü unsurunun meyvesi iktidarı elinde bulunduran küstah diktatörlüklerin yarattıkları ürküntü ve duygusuzluk arasında kararsızlık içinde kalmış görüyorum. Bu geleceği güçsüz, geleceği görmeyen, temel bir siyasi katılımı, somut bir toplumsal yönü olmayan demokrasilerde cisimleşmiş olarak görüyorum." Yapıtlarının kendi ülkesinde çok az dağıtılmasından hoşnut değildi. "Şili, beni en az tanıyan, en az okuyan ülkedir." diyordu.

Maruz kaldığı aşağılamayı ve acımasızlığı hiç unutmuyordu. Kendisine Nobel ödülü verildiğinde, küçükken ilkokulda kendisine iftira edildiğini, bunun başında yaralara neden olduğunu, çünkü öğretmenlerden birinin kendisini hırsızlıkla suçladığını anımsamıştır. İlk kez La Serena'da bir çocuğun zekasını ölçmek için test uygulanmıştır. On iki yaşındaydı ve öylesine bilimsel değerlendirmenin sonucu, "her türde eğitim için yetersiz" olmuştur. Bunu hiçbir zaman unutmamıştır. Saldırılar çöplüğünde, 1917 yılında *Sucesos* (Olaylar) dergisini satın alan ve altı ay boyunca ona küfreden bir adamınkiler bulunmaktadır. 1922 yılında Meksika hükümeti kendisini davet ettiğinde, kısa süre önce Şili Komünist Partisi'ni kuran Luis Emilio Recabarren'in onun yol parası olmadığını öğrenince meclise bir önerge vermesini ve beş bin pezos istemesini de belleğinden silmemiştir. Bu istek, ordudaki bütün subayların aileleriyle birlikte Avrupa'ya, bol bol yolluk alarak yolculuk yapma-

ya alışık oldukları bir dönemde alaylı gülümsemeler ve dalga geçmelerle reddedilmiştir.

"Lanetli kentler" kurumu onda, kendi çocuklarını yalayıp yutabilen karanlık tanrıların egemen olduğu ülkeye eklenmektedir.

78. Şili'de seçim

Şair kendini ilk kez, Şili'de, uzun bir dönemden beri süren cumhurbaşkanlığı kampanyası etkinlikleri içinde bulur. Ülke topraklarını boydan boya aşmak ve birbiri ardına oy koparmak gerekmektedir. Neruda, Halk Cephesi'nin adayı, avukat ve siyasetçi Pedro Aguirre Cerda için propaganda işinde durmaksızın çalıştı. Solcu Şilililerin gözünde bu, devasa bir kavga olarak görünüyordu. İktidarın mültimilyoner ve uluslararası düzeydeki vurguncu adayını, Arturo Alessandri Palma'nın ikinci dönem başkanlığı sırasında maliye bakanı olan adayını yenmek belki çok fazla büyük bir meydan okumaydı. Gustavo Ross Santa Maria'ya çabucak yaygınlaşan birkaç ad takılmıştı: Açlık Bakanı, Pasifik'in Son Korsanı. Rüşvetin meyvelerini vermeyi sürdürdüğü ve çoğunlukla seçim sonuçlarını belirlediği bir dönemde parayı göz önünde bulunduruyordu.

Neruda, vicdanları ya da vicdansızlıkları satın alan bu sistemin karanlık harikalarını *Canto General* (Evrensel Şarkı) adlı yapıtında, *Elección en Chimbarongo* (Chimbarango'da Seçimler) şiiriyle betimlemiştir. Orada "Vatanın saygın efendilerinin nasıl seçildiğini" görür: rençberlerle yüklü arabalar gelir. Kıştır. " Çıplak ayakları su içinde, pis, aç, Chimbarongo'nun köleleri/ indiler arabalardan. / Sert, kavruk, hırpani, / ellerinde bir/ oy pusulasıyla yola düşürülmüşler, /sıkış sıkış, itiş kakış ücretlerini almaya / ve yeniden kendilerini getiren / atlar gibi sıra sıra bindirildiler arabalara. /Sonra et ve şarap atıldı kendilerine, /hayvan gibi / ve belleksiz bırakıldılar orada." Daha sonra böyle seçilen senatörün konuşmasını dinler. Yurtseverlik ilan ediyor ve düzeni övüyordu. Marksist materyalizme karşı dikilmiş düşüncenin oğluydu. Şair onu tarihöncesinden ıslık çalarak çıkan bir mamut gibi görür. Ancak kabarık banka hesabıyla donanmış, ülkeyi her zaman kendilerinin ve çevrele-

rinin malları gibi gören mağara insanları söz konusuydu. Yalnız onlar önemliydiler. Ötekiler satın alınabilir bir kitle oluşturuyorlardı. Neruda, kendi aktörel görüşüyle siyasi yaşama katılıyordu. Ancak bu aktöreyi yerleştirmek için önce ülkenin ekonomik ve siyasal gerçekliğini değiştirmek gerekiyordu.

25 Ekim 1938 tarihinde seçim yapıldığında Santiago'da, enerjik teğmen Gustavo Ross'un, kamu hazinesinin paralarıyla servetine servet katan, çıkarcı, bayındırlık mütahiti Guillermo Francke'nin uygulamaya soktuğu birçok seçim manevrasının farkına vardı. Francke, nadasa bırakılmış engin topraklara altın fiyatına resmi binalar dikerken, binlerce yurttaş düzeni bozmasın diye polis tarafından gözaltında tutuluyordu. Seçimden önce bir çift ayakkabının birini, kendilerini satın alan için oy verdiklerinde de ötekini alıyorlardı. Sistem yarım yatakla sürdürülüyor, satın alınan kişi uygun oy verince öteki yarısına sahip oluyordu. Ancak şair, bu hastalığa karşı bir panzehirin tanığı da olmuştur. Bu, şiddetli çatışmalara neden oluyor, polis alış veriş anlaşmasının kutsal kokusunun bozulmadan kalmasını, sağcı adayın küçük bir para karşılığı satın aldığı oy hakkını güvence altına alıyordu.

Halk Cephesi'nin bir anakonusu vardı: gericiliğe ve faşizme karşı durmak. Bu temel bir konuydu; ama şairin kısa süre önce, acıyla döndüğü İspanya'dan yankılar taşıyordu. Görevi sona ermemişti. Hesaplarını bu anlamda yapıyordu: Şili'de Halk Cephesi iktidara gelirse, ölüm tehlikesi içindeki İspanyol cumhuriyetçilerine yardım edebilirdi.

Akşam saat onda bütün ülke diken üstündeydi. Bu saatte seçim sonuçlarının açıklanması gerekiyordu. Kuşkulu bir gecikme! Halk, kendi iradesine saygı gösterilmesini isteyerek, sağın tarihte büyük bir ikiyüzlülükle kusursuzca uyguladığı her türlü seçim oyununu reddederek sokaklara döküldü.

Seçim sonucu açıklandığında Neruda, binlerce kişiyle birlikte Alameda'da bulunuyordu. Halk Cephesi'nin adayı, yaklaşık iki bin çoğunluk oyuyla cumhurbaşkanı seçilmişti. Çoğunluğun zayıflığı nedeniyle sonuca hile katmak için yapılan baskı daha güçlü olmuştu. Ancak birçok insanın sokaklara dökülmesi sağın gözü dönmüşlerinin sonucu değiştirme girişimi-

ni başarısızlığa uğratmıştı. Neruda, geceyarısı, Pedro de Valdivia'nın yakınında, Irarrazabal Caddesi'ndeki evinde zaferi kutluyordu. Arkadaşları dipteki balkonda şarkı söyleyip dans ediyorlardı. Tasarılar kuruyordu. İspanyol kardeşlerini unutmuyordu.

79. Evler

Yeniden Şili'ye yerleşmek, kentte, ama özellikle deniz kenarında yaşamak istiyordu. Orada kentin gürültüsünden ve hareketliliğinden uzakta kendini çalışmalarına yoğunlaştırabilirdi.

Daha kabarık telif hakları almaya başladı. Onları neredeyse kimsenin yaşamadığı, Pasifik kıyılarında, Algarrobo yönünde Valparasio taşrasının başladığı San Antonio ve Cartagena'dan itibaren kuzeye doğru uzayan Las Gaviotas'ta gözden uzak taştan bir ev almaya ayırdı. Sabrino soyadlı, İspanyol kökenli, ülkesinde tutarlı bir tavır sergileyen bir adamın alıcı olmasına sevinen ev sahibine ilk taksidi yatırdı. Ev, bir salon, banyo, mutfak ve iki odadan oluşmaktadır. Şimdilik bu kadarı yetmektedir. Onu bir gazete ilanı sayesinde bulmuşlardır. Sabrino, orada kaldığı sürece birçok serüven yaşamıştır. Karınca, onu gitarıyla toprağa inen ve gemisini yitiren bir kaptan olarak anımsamaktadır. Adam okyanusa özlemi nedeniyle okyanusun kıyısında, o dönemde hiçbir değeri olmayan toprakların sahibi olur. Orasını almak isteyenin Neruda olduğunu öğrenince, "Neruda için istediği olacak. İspanya için yaptığı şey nedeniyle!" demiştir. Daha sonra, yıllar geçtikçe ev, devleşen bir çocuk gibi büyür. Şair bir kule de ekler. Onu tuhaf bir Şili şatosuna dönüştürse de Temuco'da yağmur altındaki tahtalı evin özgün görüntüsünü gizleyemez. İnsanlara ve nesnelere ad takma huyundan vazgeçemeyen şair, üç hanelik köyün adını değiştirir. Oraya *Isla Negra* (Kara Ada) adını verir. Onun tuhaf fantezisini gösteren bir yer adıdır, çünkü burası bir ada değildir; ev, toprağa sıkıca bağlıdır ve kara renkte değildir. Gerçekte yalıyarlarla kumlu toprakla, kıyıdaki yeşillikle uyuşmaktadır.

Hukuk alanında ve sigorta işlerinde uzman bir arkadaşı, şairin kulağına devlet memurları ve gazeteciler sandığı sayesin-

de Santiago'da bir ev satın alabileceğini fısıldar. Hoşuna giden bir mahalleyi, Los Guindos alanından And'lar yönünde Nunoa'ya doğru yayılanı anımsar. Büyük evlerin bulunduğu bir mahalle değildir, ama hâlâ büyük satılık evler bulunmaktadır, bu da otuz ya da cepheden kırk metre eninde, yüz metre boyunda toprağı olmasını sağlayacaktır. Seçimini iki yapı malzemesi üzerinde yapar: tahta ve taş. Sonunda gündüzsefalarının altına gömülmüş, görünüşte sade, hiç gösterişi olmayan bir ev bulur. O dönemde ev, barışın simgesi bile olan Simpson sokağında bulunmaktadır. Şair yaratıcı düş gücünü kullanır. Dostu Garcia Lorca'yı anımsayarak geniş arka bahçenin ortasına bir tiyatro sahnesi diker. Bu sahne üzerindeyken manzara bir ağaç yüzünden ikiye bölünmüştür. Evin yanında bir bahçe bulunmaktadır. Yemek salonunda kap kacak ve bardakların rengi parıldar. Ev, Neruda'nın yaptığı değişiklikler sayesinde biçim değiştirir. İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa süre sonra, o dönemde İtalya Dışişleri Bakanı olan Kont Sforza'yı konuk etmiştir. Bakan içeri girmiş, bir göz atmış ve "Çin sarayı!" diye bağırmıştır.

Evlerin de, insanlar gibi yazgıları vardır. Değişimleri yaşarlar, bu evde olduğu gibi büyürler, yaşlanırlar. Serüvenleri vardır. Neruda Avrupa'ya gittiğinde bir grup çingene tarafından gizlice işgal edilmiştir. Kışın soğuğu karşısında ısınmak için döşeme tahtalarını yakmışlardır.

80. "Kurtarma" operasyonu

İspanyol cumhuriyeti bozguna uğrayınca İberik yarımadasını boşaltan arkadaşlarının durumu acıdır. 1939 yılının başıdır ve İkinci Dünya Savaşı aynı yılın 1 eylülünde patlak verecektir. Fransa'ya sığınmış cumhuriyetçiler, Léon Blum'un başını çektiği sosyalist hükümet tarafından dostça karşılanmamışlardır. Sağın baskısı altında, İçişlerine Karışmama Komitesi'nin tuzağına takılmış, Hitler'den korktuğundan İspanyol sığınmacıları güneydeki toplama kamplarına yığar.

Neruda'nın 98 Kuşağı olarak tanınan İspanyol şair grubunun en tipik temsilcisi olarak gördüğü Antonio Machado, bir Exodus sahnesindeki gibi Fransa'ya, Collioure'a geldikten iki gün sonra ölür. Neruda bunu öğrenince onun *En el entierro de*

un amigo (Bir Dostun Toprağa Verilişinde) şiirini anımsar: "Bir tabutun toprağa çarpması çok ciddi bir şey." Onu Birleşmiş Sosyalist Gençler'e konuşurken dinlemiştir: "Gençlere verebileceğim en güzel öğüt, gerçekten genç olmaktır. / ... / Teorik bakış açısıyla Marksist değilim, hiçbir zaman olmadım, büyük bir olasılıkla bundan sonra da olmayacağım. / / Bununla birlikte bütün açıklığıyla görüyorum ki, iş, herkese verilen eşitlik ve sınıf ayrıcalığının ortadan kaldırılması üzerine kurulan sosyalizm, insanların bir arada yaşama biçimi olarak adalet yolu üzerinde kaçınılmaz bir aşama oluşturmaktadır; açıkça görüyorum ki, çağımızın en büyük insan deneyimi buradadır, hepimiz buna bir biçimde katılmak zorundayız..." Neruda onun bu konuşmasını 1937 yılında, Madrid'de, 1 Mayıs töreninde dinlemiştir. Adalete ulaşmak için Marksist olmak istemesine karşın büyük şairin bu görüşlerini paylaşıyordu.

Ayrıca, onu Valence'ta, Uluslararası Yazarlar Kongresi'nin kapanışında konuşurken de dinlemişti. Orada daha sonra klasikleşecek şu cümleyi söylemişti: "Halk için yazmak, diyordu ustam, daha başka ne isteyebilirim ki!" Neruda'nın 1936 yılında milisler için şiir yazması gibi, don Antonio da onları Jorge Manrique'in şu dizesinin altına yerleştirmiştir: "İnançlarını savunmak için yaşamını masaya yatıran" silahlı halk "derin bir biçimde duyumsanan" bir dava için çarpışmaktadır. Juan Mairena çukurun dibine inmiştir ve onun içine de "Ağır kesekli, tozlu toprak" düşmüştür. Şair sürgünde, kum üstünde can veren arkadaşı için hiçbir şey yapamamıştır. Sağ kalan İspanyolları kurtarması gerekmektedir.

Konuyu Şili Komünist Partisi'ne açar. Parti, Akdeniz'in Fransız kıyı şeridindeki kumsallarda, insanlık dışı koşullarda, yokluk ve yoksulluğa boyun eğerek ve kısa süre sonra Hitler'in pençesine düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalarak çırpınan binlerce İspanyol cumhuriyetçinin kurtarılması için Halk Cephesi hükümetinin dışişleri bakanı Abraham Ortega'yla ve cumhurbaşkanıyla tartışmaya girişir. Acele etmek gerekmektedir, yoksa çok geç olacaktır.

Neruda "İspanyol göçmenleri özel konsolosu" sıfatıyla acil bir biçimde görevlendirilir. Konsolosluğun merkezi Pa-

ris'tedir. Rahatlama, sevinç ve kaygı arasında duraksar. Bu, zamana, ölüme karşı bir yarıştır. Kabul eder. İşi sıcağı sıcağına ele almalıdır. Hemen yola çıkar.

Aslında Neruda böyle bir atanmayı elde edebilmek için her türlü yola başvurmuştur. Kampanyaya katılmasını kutlamak üzere Santiago'da kendisi için bir şölen verilir. Bu şölene yeni cumhurbaşkanı da katılır. Aynı kişi, otuz yıl önce Gabriela Mistral'i, ortaöğrenimde görev alabilmesi ve bir lisenin müdüresi olması için balta girmez resmi ormanın sarmaşıkları arasından bir delik açarak korumuştur. Şairimiz eğitimde görev almak istemiyordu. Çok değişik bir istekte bulunur: İspanyol göçünü düzene sokmak üzere Avrupa'ya gönderilmek. Cumhurbaşkanı şaşkınlıkla bakar. Onu pek iyi tanımamaktadır. Belki de birçoklarının Fransa'da bir görev isteyerek yaptıkları gibi, onun da Paris'te eğlenmek istediğini sanmıştır. Ama Aydınlar Birliği'nin başkanı önemli bir kişilikti ve kendi seçim kampanyası için çok çalışmıştı. İsteğini kabul eder.

Neruda, Paris'e geldiğinde yüklendiği görevin büyüklüğünü görür. Hemen sürgündeki İspanyol Cumhuriyeti Hükümeti'yle ilişkiye geçer. Gelişinin nedenlerini açıklar. Fransa'da toplama kamplarında kalanlara yardım etmek istediğini bildirir. Kendisine alaylı ama umut dolu gözlerle bakılır. Oralarda yarım milyon insan vardı. Şili onların hepsini alamazdı. Yarım milyon nitelikli İspanyol. Her şey için her şeylerini tehlikeye atanlar. İşlerinde usta işçiler, dikkate değer aydınlar, sağ kalan şairler. Bu şairler listesinden Fransa'ya annesiyle geleni ve iki gün sonra öleni silmek gerekiyordu.

Antonio Machado 65, annesi de doksan yaşındaydı. Şair öldükten iki saat sonra da annesi ölür. Bu, Neruda'ya babasının ve annesi dona Trinidad Candia Marverde'nin ardı ardına ölüşlerini anımsatmıştır. Ancak Machado'lar, bir tuzağa ya da mezara düşer gibi bir toplama kampına ulaşmanın acı bilinciyle boğulmuş, bir ruh ve beden üzerine çöken bütün bir keder ve mutsuzlukla ezilmiş kaçak sürgünler olarak ölmüşlerdir.

Neruda, "ömrümde yerine getirdiğim en soylu görev" olarak nitelendirdiği bu görev için Paris'e yerleşir. Quai d'Horloge'da, Karınca'yla birlikte kalmaktadır. Kısa süre son-

ra aynı çatı altında Rafael Alberti-Maria Teresa Leon çifti de yaşayacaktır.

İşe dört elle sarılır. Amaç, en küçük köşesine kadar bir gemiye 3.000-3.500 İspanyol'u doldurmaktır. Bunlar arasında Fransa'nın güneyinde, kamplarda sıkışıp kalmış olanlar yer alıyordu. Doktor Juan Negrin'in başını çektiği Sürgündeki İspanyol Hükümeti "Winnipeg" adında bir gemi satın alır. Neruda, şairlerin sağı solu olmaz görüşünün tersine, neredeyse benzeri olmayan pratik bir ruhla, bütün gün çalışır. Meslekler dikkat ediyordu, çünkü onların kendi ülkesi için yararını düşünüyordu. İnşaat işçileri grubu, deneyimli balıkçılar, kâğıt sanayinde uzman insanlar, tarımcılar, kısacası Şili'nin gereksinim duyduğu her türlü iş ve bilgi kolundan insanlar seçer.

Binlerce sorun arasında önemli bir tanesi vardı: hepsi bu gemiyle gitmek istiyordu. Bu anlaşılırdı. Birçoğu için bu, cehennemden kurtulmanın, ölümden kaçmanın tek olanağıydı. Ancak dünyada hiçbir gemi yarım milyon insanı alamazdı. Çok geniş görünen umut gemisi, sonuçta, ona binmek isteyen herkese bakarak çok küçük kalıyordu. Toplama kamplarındaki durum git gide bozuluyordu. İnsanlar her gün salgın hastalıklardan ölüyorlardı. Neruda'nın güvertede bile olsa bir yer bulması için kaç mektup aldığı kafada canlandırılabilir. Bunlardan birinde şunlar yazılıdır: "Büyük şair Neruda, eşinizin sabahleyin öten küçük bir kuş gibi olduğunu biliyorum." Uçan sopranoya dönüşmüş Karınca üzerine şakalar yağıyordu. Ama mektup şairi duygulandırır ve Dalia'yı bülbül gibi gören kişi gemiye biner.

Alberti her zaman onun yanındaydı ve her işine yardım ediyordu. O da yeterince çılgınken sağduyulu bir adam oldu ve Neruda'da korkunç ve kaprisli bir çocuğun karakteriyle örtüşen çekici bir kişilik buluyordu. Yörüngesine düşmemeye dikkat! Aşırı düşkünlüklerinden birisi, iyi şarabın Mekke'si Fransa'da Şili şarapları aramaktı. Alberti'ye göre bu, anlamsız bir ulusallık çocukluğuydu, en güzel bayrak ya da en güzel ulusal marş üzerine iddiaya girmekten daha kötü bir şeydi. Alberti'ye göre Neruda, "Winnipeg" gemisini doldurmaktan ibaret olan Herkül işleriyle aynı zamanda tuhaf, çok özel işler yapı-

yordu. Bir gün, Paris'in küçük, geçen yüzyılın romanlarında adı geçen bir sokağında, Chat-qui-pêche sokağında yürürlerken bir anahtarcının kapısı üstünde, iki kolla tutturulmuş kocaman bir anahtar görürler:

-Sevgili meslektaş, gördün mü? Ne harika bir anahtar. Onu anahtar kolleksiyonuma koymak için Şili'ye götürmek istiyorum.

-Saçma. Duvara çakılı bir anahtar bu.

Dükkâna girerler.

-Beyefendi, bu kadar bir anahtarınız var mı? diye sorar kollarını açarak.

Anahtarcı o kadar büyük bir anahtarı olduğunu anımsamaz.

-Nasıl beyefendi, bu kadar bir anahtar mı?

-Evet, evet, gelin benimle. Şu anahtarı satın almak istiyorum.

-Nasıl almak istersiniz bu anahtarı? Deli misiniz?

Üç-dört kez oraya gider. Beşinci kez Fransız Komünist Partisi'nden, merdiveni olan bir duvarcı ustasıyla birlikte gelir. İşçi duvara bir delik açar, yaşamın serüvenlerle dolu olduğuna kanaat getiren anahtarcıya iki bin frank ödedikten sonra anahtarı alıp götürürler.

81. "Winnipeg" serüveni sürer

Fransa'daki Şili büyükelçisi Gabriel Gonzalez Videla'ydı; ülkesindeyken İspanya'yla Dayanışma Komitesi'nin başkanı olmasına karşın, cumhuriyetçileri kurtarmak için gösterilen bu anlamsız çabaya iyi bir gözle bakmıyordu. Neruda'nın saygınlığı onu rahatsız ediyordu; büyükelçi onun yanında gölgede kalıyordu. Hükümete özel konsolosun başına dert açacak bilgiler ulaştırmaya başlar.

İşte burada başdanışman görevini gören ve Neruda'nın bana durmadan sözünü ettiği bir adam sahneye girer. Aslında bir Hitchcock filmi kahramanı gibidir ve Elsa Triolet, onu bir romanının baş kahramanı yapmıştır. Adı Manuel Arellano Marin'di. Otuzlu yılların başında Santiago Katolik Üniversitesi'nde olağanüstü bir öğrenci olmuştu. Başkentin tiyatrolarında

birçok yapıt üretmiş ve geceleyin rektör Carlos Casaneuva'yla uzun uzun kumar oynamıştır. İnce uzun yüzlü, ıslak ve kaçak gözlü, büyük ve nemli eliyle sürekli hareket eden gözlüklü bir yılandı. Koruyucuları New York'ta, işadamı, ihracatçı, devlet başkanı Alessandri'nin kişisel arkadaşı Alfonzo Grez'in yönetimindeki konsoloslukta onun için bir görev elde etmişlerdi.

Ben de Arellano Marin'i 1938 yılının ortasında, Poughkeepsi'deki Barış İçin Gençlik Kongresi'ne giden birçok delegeye eşlik ettiğim sırada, New York'ta tanıdım. Başkanlık seçimi yakındı. Arellano, av köpeklerine özgü koku alma yetisi olduğundan, Halk Cephesi'nin kazanacağından korkuyordu. Birdenbire karşımda solcuymuş gibi davranarak olağanüstü bir şey yaptığını sandı. Dram yazarı ve devrimci içtenlik sahneleri oynamak için oyuncu deneyimini kullanıyor; halkı kucaklamak için her şeyi bırakmaya hazır olduğunu gözleri yaşlı söylemeye kadar gidiyordu. Anımsıyorum da, Brooklyn Köprüsü'nü geçerken, ömrünün sonbaharında, benim de tanıdığım ve hiç de öyle görmediğim bir kadına duyduğu coşkudan iki anlama çekilebilir bir biçimde söz etti. Annesine çok bağlı görünüyordu.

Halk Cephesi'nin zafer kazandığı gece ilk uçağa binip New York'tan ayrıldı. Ertesi gün Santiago'ya indi. Doğrudan doğruya bizi görmeye, diplomasiden vazgeçtiğine ve ömrünü komünizme ve Devrim'e adayacağına ilişkin sarsılmaz kararını bildirmeye geldi. Keten ayakkabı giymişti ve kravat takmamıştı. Sokaklarda, stadlarda kitle tiyatrosu yapmak, binlerce ve binlerce işçiyle korolar düzenlemek istediğini söyledi. İnanç değiştirmiş, coşkulu biriydi. Şam'ın ışıkları kaçamak gözlerinde yine parlıyordu. Yeni yoldaşlarına armağanlar getirmişti.

On beş gün sonra, Halk Cephesi Hükümeti sayesinde, Pedro Aguirre Cerda'nın atamasıyla danışman olarak Dışişleri Bakanlığı'na yerleşti. Beni bütün bir duvarı dünya haritası gravürü bulunan, "Dünya haritası salonu" olarak adlandırılan bir salonda karşıladı. Değişik renkte küçük bayraklar Şili büyükelçiliklerinin ve konsolosluklarının yerini belirtmekteydi. Orada olup biten şey, on iki yıl önce Neruda'nın yurtdışında bir görev alabilmek için yaptığı girişimleri anımsattı, çünkü Manuel Arellano bütün dünyadaki atamaları belirliyordu.

- İstediğin konsolosluğu seç.

- Nasıl? diye sordum şaşırarak.

- Evet, istediğin konsolosluğu, çünkü büyükelçi olmayacak kadar çok küçüksün.

- Ben burada çalışmak istiyorum diye yanıtladım. Ayrıca, yalnız başıma karar vermiyorum. Atamaları partinin belirlemesi gerekir. Ben bir şey istemiyorum ve ülkede kalmak istiyorum.

Daha sonra bu salıneyi o dönemin birçok genç aydını önünde yinelediğini öğrendim.

Diplomatik görevlerden tümüyle el çektiğini ve kendini bütün ruhuyla devrimci sanatın, kitlelerin gelişmesine adayacağına yemin eden adam, Fransa'daki büyükelçiliğe Neruda'dan önce varmıştır. Şair Paris'e geldiğinde Arellano onu baş danışman olarak, sıcak bir biçimde karşılar. Neruda da onu solcu edebiyat evrenine sokar. Aragon ve Elsa Triolet'nin dostu olur. Sürgündeki hükümetle görüşmelere katılır. Güvenilir bir insan gibi görünmektedir; olaylar içinde ne görev olursa olsun yapmaya hazır bir militan gibiydi.

Eylül 1939'da savaş ilan edildiğinde Neruda, Arellano Marin'le görüş birliği içinde, Aragon ve eşini büyükelçiliğe sığındırırlar. *Güzel Mahalleler*'in yazarı o tuhaf savaş döneminde polis tarafından aranmaktadır. O dönemde aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık durumunda sıkışıp kalan Cumhuriyetçi İspanyol Hükümeti, parasal varlığının büyük bir kısmını Manuel Arellano Marin'in güvenli ellerine emanet eder. Kısa süre sonra o da hazineyle birlikte ortadan yiter. Türk metresiyle balayına çıkmıştı ve İspanyolların yaşamlarını kurtarmaya kullanılacak bu para, onun parmakları arasında su ve sele dönüşmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'ndan yıllarca sonra cumhuriyetçi bir çift onu New York'ta bir otelde bulur. Kendisinden hesap sorarlar. Arellano Marin ter döker. Ağlar, diz çökerek af diler. İspanyollar bir kuruş almadan ve kendisine dokunmadan çıkıp giderler.

Neruda, idari işlerde Arellano'yu çılgın ve kuşkulu yaşamına ilişkin defalarca uyarmış ve bütün bu parayı nereden bul-

duğunu sormuştur. Nazilerin Paris'e girişlerinden öncesini ve sonrasını izleyen umutsuz bir dönemdir. İnsanın yaşamını kurtarabileceği bir pasaport elde edebilmek için servet ödenmekte, Amerika'ya kaçabilmek için elinde bulunan altın ve mücevherler bırakılmaktadır. Doğal olarak Neruda'nın gözlemleri Arellano Marin'in üzerine kütle gibi düştü. O ise bilinçdışı dürtülerle Özel Konsolos'u Santiago yetkililerine gammazlamaya katkıda bulunmuştur.

Hollywood'da özellikle *Cinelandia* dergisiyle yaşadığı çok sayıda serüvenden sonra, tango gibi "alışılmış yolda aşağı" indikten sonra *El Diario Illustrado*'da (Resimli Günlük) aşırı erdemli bir biçimde kendini komünizmin kandırdığı örnek bir göksel melek olarak ilan etti. Masumluğunun kefaretini ödedikten sonra Kutsal Ana'nın kucağına pişman olmuş olarak geri dönüyordu.

Birkaç yıl sonra onu birden Santiago-Puerto Montt arasındaki bir trende gördüm. Bakışı daha da kaçaktı. Çöken bir alçak havası vardı. Genel Sekreteri olduğu Güney Valdivia Üniversitesi'ni tavlamıştı. Üniversiteye açık verdiren bir dizi çekmeyi sürdürüyordu. Git gide alta gidiyordu. Hapisaneye girip çıkıyor, ama her seferinde ayakta uyutacak, eşi benzeri bulunmaz bir usta olduğu türden öyküler anlatabileceği bir saf buluyordu. Elsa Triolet, romanında Manuel Arellano Marin'in karşı konulmaz inişinin ve düşüşünün tümünü anlatmamıştır. Yazık, çünkü bu adam, bir romancının başından sonuna kadar anlatmasını gerektiren tipik bir örnektir.

Seçim işi bitmişti. Yolcular demir alınması için sabırsızlanıyorlardı ve Özel Konsolos'un "Winnipeg"in suların ötesinde kurtuluşu bulacak yüküyle suları yarmayı görmesi gecikmekteydi. Büyükelçinin ve başdanışmanın olumsuz gizli bilgileri yüzünden Neruda'nın değeri La Moneda'da düşürülmüştü. Bir gün oradan kuru bir telgraf alır: "Basındaki bilgilere göre kitle halinde İspanyol göçü hazırlamaktasınız. Haberi yalanlamanız ve göçmenlerin yolculuğunu iptal etmeniz rica olunur." Bu beklenmedik ültimatomu okuduktan sonra iki çözüm düşündü. Birincisi, basını çağırmak, iki bin İspanyol'la dolup taşan gemiyi göstermek, "telgrafı yüksek sesle okumak ve ardından başı-

ma bir kurşun sıkmak." İkinci çözüm, gemideki göçmenlerle yola çıkmak "akıl ve şiir için Şili'ye çıkartma yapmak."

Şili Komünist Partisi, hükümet katında girişimde bulundu, sorunun bir ölüm kalım sorunu olduğunu bildirdi. O dönemde uzakla telefon görüşmesinin ne kadar zor ve serüvenli olduğunu bildirmiştik. Ama Neruda telefonu aldı ve öyle güçlü bir biçimde konuştu ki, bütün Şili'de duyuldu ve Dışişleri Bakanı onu destekledi. Bir kabine bunalımı baş gösterdi. Bu, hükümeti "Winnipeg"in yolculuğunu incelemeye ve gelmesine izin vermeye zorladı.

Fransız yetkililer Neruda'yı "kusursuz bir örgütleme" yaptığı için kutladılar. Bunun tersine bir şey söylenmedi. İspanya'nın her yerinden geliyorlardı. Bu insanlar için ülke yıkılmıştı. Dünya ezilme noktasındaydı. İkinci Dünya Savaşı birkaç gün sonra patlak verecekti. Daha sonra Neruda, Başkan Aguirre Cerda'dan bir mektup aldı; ülkeye nitelikli insanlar gönderdiği için teşekkür ediyordu.

"Winnipeg" -başından beri adı hoşuna gitmişti, çünkü "kanatlı" gibiydi- sonunda Valparaiso yolunu tutmak üzere, üstünde gülücükten gözyaşına geçen yolcularıyla demir aldı. Şair o zaman yazdığı en güzel şiirin burada olduğunu bildirdi. "Eleştiri, uygun bulursa silsin bütün şiirimi. Ama, bugün diyorum ki, bu şiiri hiçbir zaman ortadan kaldıramayacaktır."

82. İspanya deneyimi üzerine görüşler

Gemiyi beklemek üzere Valparaiso limanına gittik. Bütün halk oraya seğirtti. Gelenler, İspanya savaşının *El Quinto Regimiento* (Beşinci Alay), *Dónde vas, morena* (Nereye Gidiyorsun Esmerim), *El Tamborilero* (Davulcu) adlı şarkıları, ülkenin kendi şarkılarıymış gibi söylenirken karşılandılar. Şarkıların ilk sözlerini duyan yolcular birbirinin üstüne yığıldı. İki okyanusta yolculuk etmişler, Panama kanalını geçmişler, köpekbalıklarından daha kötü nazi denizaltılarının doldurdukları Pasifik üzerinde yol almışlardı. Güverteden bakınca kendilerine birkaç katlı büyük bir at nalı gibi görünen bu limana girmek için, haritadaki son ülkeye vardılar. Kendi marşlarıyla, savaş alanında besteledikleri şarkılarla karşılandılar. Yakınlık duydular.

Santiago'daki tıklım tıklım Mapocho garında da karşılama sıcak oldu. Şilililer çok acı çeken ve her şeyi yitiren insanları karşılamanın bilincindeydiler. Bu biçimde onlara yaşamlarını burada yeniden kurabileceklerini dile getirmek istiyorlardı. O dönemde çok sınırlı oteli olan bu kentte barınacak bir yer bulmak çok karmaşık bir işti. Birçoğu, geçici olarak insanların evlerinde barındılar.

Fransa'daki işini bitiren Neruda da Panama Kanalı'ndan geçerek Şili'ye döndü. "Winnipeg" yolcularını orada buldu. Şili'den "baskıya karşı yurt" olarak söz eden ulusal marşın bu dizesini ciddiye almıştı.

Aydın arkadaşlarının, özellikle şairlerin güneydeki topraklarında yaşamalarını düşlüyordu. Vicente Aeixandre biraz zor gelirdi, çünkü sık sık hastaydı ve "Cuatro Caminos ve Wellingtonia sokağı üzerinde yeni yapılan üniversite yurdunun arasındaki çiçeklerle dolu mahallede" bulunan evinden hiç çıkmıyordu. Şair, Rafael Alberti'nin Şili'de kalması için çok çaba harcadı, ama o daha büyük, daha kalabalık ve yapıtlarının daha fazla yayınlanma olasılığı bulunan Arjantin'i yeğledi. Orada pasaportsuz, hiçbir yere gidemeden on dokuz yıl kaldı. Arjantin'de yirmi dört, İtalya'da ise on altı yıl sürgün yaşadı.

Neruda güvenini yitirmiyordu. Arturo Serrano Plaja ve Vicente Salas Viu'ya, "Siz, İspanya'daki edebiyat evrenimden ülkeme gelen tek arkadaşlarsınız. Herkesi buraya getirmek istedim ve vazgeçmiş de değilim. Onları Meksika'dan, Buenos Aires'ten, Santo Domingo'dan, İspanya'dan getirtmeye çalışacağım." der.

Evet, hepsini getirtmek istiyordu... Ah, bir de ölüleri kurtarabilseydi... Garcia Lorca'yı Santiago'da düşünüyordu... Miguel Hernandez'e üzülüyordu. Başarma noktasına geldi. Miguel Hernandez, Kardinal Baudrillart aracılığıyla doğrudan doğruya Franco'ya yapılan bir istekle ilk hapisanesinden kurtuldu. Yüksek rütbeli papaz neredeyse kördü. Kendisine Miguel'in gençliğinde Ulu Tanrı'ya yazdığı şiirler okundu. Bunu duyunca duygulanıp girişimde bulundu. Şair, Madrid'deki Şili konsolosluğuna sığındı. Oradan Neruda'ya, "Şili'ye geleceğim.

Orihuela'ya gidip eşimi alacağım..." diye yazdı. Ölümlü yolculuk. Yeniden tutuklandı ve hapishaneden ancak ölü çıktı.

Neruda, Santiago'da, *Qué Hubo* (Ne Var Ne Yok) dergisine 20 Nisan 1940 tarihinde yayınlanan bir yazısında İspanya'yla ilişkisinin kendisi için ne anlama geldiğinden söz eder. Ülkeye yeni gelmiş, "Winnipeg"in serüvenli yolculuğu sona ermiştir. Bu ülkenin düşüncelerini aydınlatmayı sağladığını, kendisinin de onlara şu nedenlerle yardım ettiğini yazar:

"...savaş öncesi, sırası ve sonrası derin sorunlar nedeniyle. Siz bana daha fazla yardım ettiniz. Bana sıcak ve dikkatli bir dostluk gösterdiniz. Düşünsel birikiminiz beni başta şaşırttı: ülkemin acımasız kıskançlığından, karmaşıklıklardan çıkıyordum. Beni kendinizden biri gibi karşıladığınızdan, varlık nedenime ve şiirime ilişkin öylesine bir belirginlik kazandırdığınızdan beri gelip halkın sancağı altında rahatça savaşabildim. Dostluğunuz ve soyluluğunuz bana kitaplardan daha fazla yardım etti.

Ve bu güne kadar, doğru olarak gördüğüm bu yol, bütün aydınlara sunulan tek yoldur."

2 Ocak 1940'ta karaya ayak basar basmaz kendisiyle görüşmeye gittim. *Qué Hubo* (Ne Var Ne Yok) dergisi için söyleşi yaptım. Bana yayınlanması için yeni bir şiirini verdi: "Himno y Regreso" (Marş ve Geri Dönüş) "Winnipeg"e ayrılan son sayfaydı, ülkesine kendini adamak için geri döndüğü andı. Düşenleri kaldırmak için dünyanın çocuklarını aramaya gitmişti. Artık, en azından bir süre için, kara Amerikan göğünde ışıldayan aydınlık damlasına dönüşmüş ülkesinin bilmecesi olarak algıladığı şeye içeriden bakmak istiyordu. Bu hem bir gözlem, hem de kaygıydı. Vatanı, dayatımcı olduğunu bildiği bu ışığı koruyabilecek midir? "Seni uyuyan Amerika'nın enginliğinde yalnız, / gizemli bir çiçeği savunmaya götüren / bu insanlık yürüyüşü."

İyi bir şair olarak geleceği gören bir gözü, namuslu ve uyanık bir bilinci olduğunu kanıtlar; dünyanın bu bölgesinde ışığı savunmak çetin bir iştir.

Yine 1940 yılında Buenos Aires'te yapıtlarının derinlemesine eleştirisinin başlangıcı olarak değerlendirilen bir kitap yayınlanır. Başlığı: *Poesia y estilo de Pablo Neruda* (Pablo Neruda'nın Şiiri ve Biçemi). Yazarı: İspanyol Amado Alonso. Yayınlanmasından bu yana elli yıldan fazla geçmiştir. Kullanılan biçemsel yöntem birçok görüş ayrılığı yaratmıştır, ama kitap o dönemde bir ilk adımı atmıştır. O zamandan beri Neruda üzerine inceleme, bütün Amerika, Avrupa ve bazı Asya ülkelerinde temsilcileri olan bir dal oluşturmaktadır. Dönem dönem çok sayıda seminer ve yuvarlak masa toplantılarında kendini göstermektedir. Sempozyum ve yayınların zorunlu izleğidir.

Amado Alonso, yorumunda *Yeryüzünde Konaklama*'nın Neruda'sına kadar gider. Onun gözünde şairin şiiri, gelişen bir düşünceyi göstermektedir. İç sıkıntısı ve parçalanma. "Tanrısız bir kıyamet." Şairin daha önceki yapıtlarında kendi güzelliğinden tad alan bir hüzün, yalnızca *Yeryüzünde Konaklama*'da "gerçekten sonsuz" bir acıya dönüşecek bir dalgınlık. Altbaşlık anlamlıdır: *Ensayo de interpretación de una poesia hermetica* (Kapalı Bir Şiiri Yorumlama Denemesi). Amado Alonso kitabını yayınladığı sırada Neruda yön değiştirmekte; yaşamında ve yapıtlarında katalizör görevini yerine getiren İspanya deneyiminin oluşturduğu değişimi gösteren bir ışıkla canlanmış olarak içine kapalılıktan çıkmaktadır.

83. Pişmanlık

Dostları sık sık gelir. Hemen hemen her akşam Los Guindos'ta toplanırlar. Herkes kendi ağız tadına ve evde bulunana göre yer, içer. Neruda'nın yatacağı bir saat gelir, ama bu akşamın bittiği anlamına gelmez. Kendi evlerindedirler ve herkes canı istediği zaman çekip gider. Pablo genellikle iyi, başta deliksiz, sırtüstü uyur. Biraz horlamaktadır belki. Uyurken Şilili sadık "Kuthaka"sı ellerini yaladığı izlenimindedir; bu, köpeğe özgü ve sahibine sevgisini gösterdiği bir alışkanlıktır. Ama, birden, ellerinin ıslanmış olduğunu duyumsayarak uyanır. Ellerinin üstüne düşmüş bu saçlar "Kuthaka"nın kılları değildir. Daha çok bir aslan kafasına benzemektedir. Ağlayan, hıçkıran ve insan gibi konuşan bir aslan. Özür dilemektedir hem de:

- Pablo, Pablito, ben korkağın biriyim, hainin biriyim. Beni bağışlamanı istiyorum. Hainim ben -diye yinelemektedir yatağının yanında, ağlarken omuzları sarsılan dev-

Neruda iyice uyanır. Karanlık ortasında bu aslan kafasının kime ait olduğunu görür, ama daha önce titreyen ve yalvaran sesin kimden geldiğini anlamıştır.

- Bunu senden saklayamam Pablito. Pablo de Rokha'nın evine gittim ve senin hakkında kötü şeyler söyledi, ben ise seni savunmadım. Bir sefil gibi sessiz kaldım. Şimdi bunu söylemem gerek.

Pablo, arkadaşının Dostoyevski evreninden kahramanların alışkanlığını aldığını düşündü. Tumturaklı söylevler çeken bu adamı özellikle rahat uyuyabilmek için hemen bağışladı!

84. Büyülü ve acımasız ülke

Neruda çekip gidiyor, ama her zaman geri dönüyordu. Nereye gittiğini ve ne aradığını biliyordu. Bu kez uzağı yakın eden objektifi kendisini büyüleyen, İspanyol dilini konuşan ülkeler arasında daha kalabalık, daha renkli, yerlileri çok ve canlı olan bir ülkeye çevrildi. Gabriela Mistral gibi "çiçekli ve dikenli" Meksika'nın çekici büyüsünü iliklerine dek duyumsamıştır.

Halk Cephesi Hükümeti onu bu ülkeye konsolos olarak atamıştır. Dostu ve siyaset arkadaşı, kendisi gibi Meksiko'ya konsolos olarak atanan Luis Enrique Delano'yla birlikte, "Racuyo Maru" adlı bir Japon gemisiyle gider. Ağustos 1940'ta Manzanillo'dan binerler. Guadalajara'da bir gün geçirir ve başkente trenle giderler. Paseo de la Reforma üzerindeki Montejo otelinden bu cömert sığınma toprağına inmiş İspanyol aydını dostlarını davet eder. Şairler: Jose Herrera Petere, Juan Rejano, Pedro Garfias, Lorenzo Varela; sinemacı: Eduardo Ugarte; ressam: Miguel Prieto.

Kısa sürede Revillagigedo sokağında bir apartman dairesi kiralar. Orada Ludwig Renn, Bodo Uhse gibi antifaşist Alman yazarları konuk eder. Eşi Johann Lorenz Schmidt (Laszlo Radvanyi) gibi onun büyük dostu olacak Anna Seghers, serüvenli gemi yolculuklarından ve dolaylı yollardan daha sonra

gelir. Fransa'daki Vichy hükümetinden kaçmaları gerekmiştir. "Paul Remerle" adlı Fransız gemisiyle Martinik'e gitmek üzere yola çıkarlar. Yolculukları Cezayir'in Oran limanından itibaren başlayacaktır. Kazablanka'dan ve Cebelitarık boğazından geçerek Trujillo'nun şatafatı ve korkunçluğuyla egemenlik sürdüğü Santo Domingo'ya varmak için yolculuk ederler. Vize sorununu yaşarlar. Sinirli telgraflar ve düşlenen Veracruz limanına bir gün ulaşmanın gerginliği dönemidir.

Yaşam gemisi "Winnipeg"in silueti sohbetlerde ve düşlerde sürmektedir. Ama bu kez Amerika ülkelerine başka antifaşistleri getirirken Üçüncü Reich'ın denizaltılarına yakalanmamak için hayalet gemi başka yolculuklar yapmaktadır. Neruda, artık efsaneleşmiş, siyasi göçmenlerle dolu geminin Barbada'ya geçişi sırasında Port of Spain limanında verdiği bir mola sırasındaki yeni marifetlerini dinlemektedir. Burada yolcular bir haber alırlar: Hitler Sovyetler Birliği'ni istila etmiştir. Ülkeyi altı haftada fethedeceğini sanıyordu. Alman radyosunun tumturaklı haberi buydu.

"Winnipeg"in bir akrabası oldu: Portekiz gemisi "Serpa Pinto" Üstünde Alman antifaşistleriyle Meksika'ya gidecek son gemi. Kasım 1941'de başlayan Kazablanka-Veracruz yolculuğu yirmi dokuz gün sürdü. Açores'ten, Bermuda'dan, Santo Domingo'dan, Küba'dan geçerek Meksika'ya ulaştı. Santo Domingo'dan geçerken Japonya'yla ABD arasında savaşın patlak verdiğini öğrendiler.

Neruda, Meksika'nın çekiciliğini defalarca dile getirmiştir. Bütün derinliğini geçen biri için sonu yoktur ve akşamdan sabaha kadar rengi canlı kalır. Her köşesine gitmiş ve Kolombiya öncesi dönemin kalıntılarıyla ilgilenmiştir. Piramitlere gitmiştir. "Amate"lar satın almış, sömürge konaklama yerlerinde dolaşmıştır. Volkanların, dağların, çöllerin, kuşların, başka hiçbir yerde yaşamayan kocaman kelebeklerin güzelliğine büyülenmiş gözlerle bakmıştır. Yukatan, Nayarit ve Aşağı Kaliforniya onu büyülüyordu. Gittiği her yerde pazarları aradı, ama özellikle bu ülkede, "çünkü Meksika pazarlarda bulunmaktadır." Yumuşakçalar bilimcisi oldu ve 15 000 değişik türden kabukla bir kolleksiyon oluşturdu.

Daha büyük bir eve, villa Rosa Maria'ya taşındı. Değişik biçimli, başka bir döneme ait bir havuzun yanında önceden, Kid Azteca ile başarısız bir karşılaşma yapacak Şilili boksör Raul Carabantes hazırlık yapıyordu. Boksörün "punching ball"ı kaynana zırıltısı gibi çaldığı yerde şair Ramon Lopez Velarde kalmıştı. Boksör çekip gitti ve hiçbir şeye yumruk vurmayan İspanyol dostlar geldiler: şair Leon Felipe, Marx'ı İspanyolcaya çeviren Venceslao Roces; denemeci Sanchez Vasquez, şair ve ressam Moreno Villa; dostu ve Cruz y Raya'nın (Haç ve Çizgi) müdürü Jose Bergamin; yazar Constancia de la Mora, hava kuvvetleri generali Ignacio Hidalgo de Cisneros; Meksikalılar: Carlos Pellicer, Octavio Paz; Guatemalalı Cardoza y Aragon. Alman romancı Anna Seghers onu sık sık ziyaret etmiştir. Her zaman arkadaşlarıyla birlikte yemek yerdi. Alfonso Reyes'i, Enrique Gonzalez Martinez'i, general Heriberto Jara'yı ve yazar Jose Mancisidor'u ziyaret ederdi. Şili'de Halk Cephesi'nin zafer kazanmasından kısa süre sonra, Ocak 1939'da Chillan'da bir deprem olduğunda ressam David Alfaro Siqueiros Şili'ye gidebilmesi için Meksika hükümetinden bir vize istedi. Ressam, kısa süre önce eşi Angelica Arenal'la birlikte hapisten çıkmıştı. Meksika'nın tasarısı, dayanışma amacıyla Chillan'da bir okul yaptırmaktı. Orada Siqueiros'in ve Xavier Guerrero'nun duvar resimleri hayranlıkla seyredilebilecekti.

Olayların iç yüzünü bilen Enrique Delano, "Pablo Neruda Meksiko'da" adlı denemesinde Neruda'nın Dışişleri Bakanlığı'nın özel ulaklı iznini beklemeden vize verdiğini yazar. Bunu yapması "disiplinsizlik" olarak değerlendirilir ve bir aylık maaşı kesilerek cezalandırılır. Bu disiplinsizlik sayesinde Meksiko Okulu, "İstilacıya Ölüm" adlı duvar resmine sahip olur.

Uzun zaman sonra, bir sabah, Santiago'daki Alameda garında, Chillan'daki Meksiko Okulu'nun ve resimlerinin açılışına gidecek devlet başkanı trenine bağlı bir vagonda yerimizi aldık. Pedro Aguirre Cerda ölmüştü ve kortejde bulunan başkan, kartal burunlu, uzun boylu bir adam olan Juan Antonio Rios'tu. Siqueiros için büyük bir zafer oldu. Kınama ve para cezası alsa da şair ona vize vermekte haklıydı.

Neruda. Meksika'da "Araucania" dergisini yayınladı. Çekici bir dergiydi ve kapağında bir yerli kadın yüzü bulunmaktaydı. Çok büyük bir günah! Bakan onun kulaklarını çekti. Meksika'da Şili'nin bir kızılderililer ülkesi olduğu düşünülecekti. "Araucania" böyle, yöneticilerin beyaz kompleksleri yüzünden ilk sayısıyla doğup öldü.

Meksika, Lazaro Cardenaş ve Sovyetler Birliği'nin nazilerce istilası dönemini yaşıyordu. Neruda, Antonio Castro Leal'ın yönettiği, savaş durumundaki Rusya'ya Yardım Komitesi'ne katıldı. Aslında Sovyetler Birliği saldırıya yalnız başına direniyordu. İkinci Cephe'nin açılışından yana bir uğultunun yükseldiği duyuluyordu. Neruda, bu duyguyu tartışmalara yol açan bir şiire dönüştürdü. "Stalingrad'a Şarkı"yı yazdı. "Onları terk mi ediyorsunuz? Daha sonra size karşı gelecekler! Batı cephesinde daha fazla ölü istiyorsunuz / gökkubbenizi tümüyle tıkayana kadar." Elektrikçiler Sendikası Tiyatrosu'nda okunan şiir, bütün Meksiko kentinin duvarlarını kapladı. "Novedades" (Haberler) gazetesi sokakta işlenen kötülüğü kullanmaya karşı öfkesini dile getirdi. Ona göre sokak, şiir için yapılmamıştır. Siyasal şiir için hiç. Şair, çağrısı duyulmadığı için "Nuevo canto de amor a Stalingrado" (Stalingrad İçin Yeni Aşk Şarkısı) şiiriyle ayak diretmiştir. Şair burada ilk şarkıyı eleştirenlere yanıt vermektedir. Sovyetler Birliği için yapılan, Anna Seghers'in duygulandırıcı bir konuşma yaptığı aydınlar şöleninde okunmuştur. Seghers'in romanı *La septima cruz* (Yedinci Haç) Hollywood'da ekrana taşınmıştı. Alman antifaşistlerinin Hitler'e karşı savaşları içinde büyük özverilerini ve kendilerini adamalarını öven film dünyayı dolaştı. Wenceslao Roces'in İspanyolcaya çevirdiği bu kitabın yayınlanması da bu sırada kutlandı. Nuevo canto de amor a Stalingrado kısa zamanda ünlendi. Her kıtanın dördüncü dizesi uyaklı şiirle epik şiirin bir karışımı olan bu metinde şair, yapıtlarında ortaya çıkan değişimin altını çizer:

"Zaman ve su üzerine yazdım,
Yası ve eflatun metalini buldum,
Göğe ve elma üzerine yazdım,
Şimdi Stalingrad üzerine yazıyorum."

Duvarlara yapıştırılan bu şiir ona pahalıya patlayacaktır. Bir pazar gününün öğleden sonrası Neruda, Dalia, Delano, eşi Lola Falcon ve daha sonra masal yazarı olacak oğlu Poli ve arkadaşı Clara Porset, Meksika'ya özgü kır havası olan Amatlan de Cuernavaca parkında gündelik şeylerden söz etmektedirler: uzakta ortalığı kasıp kavuran savaş onların içlerini yaralamaktadır. Sohbet yüksek sesle sürmekte ve her cümlede faşistlerden iğrenme kendini göstermektedir. Keyifli bir an gelir ve kadehlerini Roosevelt ve Avila Camacho için kaldırırlar. Birden üstlerine bir çığ düşer. Küçük salonda bira içen Alman nazi sürüsü kadın, çocuk demeden saldırırlar. Kavga öyle büyür ki, yumruklaşmadan sandalye ve şişe darbelerine geçilir. Bir kemer tokası ya da tabancanın Neruda'nın başında açtığı yaradan kan fışkırmaya başlar. O zaman saldırganlar arabaya binip kaçarlar. Savcı yardımcısı Roberto Guzman Araujo soruşturma açar, ama polis saldırganları hiç bir zaman bulamaz.

Pablo, Cuernavaca karakoluna götürülmüştür. Kafatasının üst kısmında on santimetreden daha uzun bir yara vardır. Meksiko'ya taşınır, doktorlar beyin sarsıntısı tehlikesini atlatmak için kesinlikle kıpırdamamasını emrederler.

Saldırganlara hemen bir yanıt verme kararını alır. Ilya Ehrenburg'un "Muerte al invasor" (İstilacıya Ölüm) adlı kitabına bir önsöz yazar.

85. Meksika karışımı

1941 yılında Şili Üniversitesi'nde yaz kurslarına katıldıktan sonra dönen iki öğrenciye büyük bir destek verir. Bu iki genç arkadaşın adı Luis Echeverria ve Jose Lopez Portillo'dur. Zamanla ikisi de ardı ardına Meksika'nın başkanı seçileceklerdir. Şair, Devrimci Öğrenci Birliği'nin düzenlediği bir gösteri sırasında Ulusal Hazırlık Yüksek Okulu'nun Bolivar Salonu'nda yaptığı ve "Tierra Nueva" dergisinde yayınlanan bir konuşma üzerine bu jesti yapma cesaretini gösterir. Orada şairin sözcükleri ne bir çiçek defilesindeymiş gibi, ne de diplomatik inceliklerle kullanmaktadır. "Yeni bir konuşmacılar mitolojisi bizi kolay pohpohlamalara götürmektedir. Ülkelerimiz arasındaki benzerliklerin altını çizerek birbirimizin hoşuna gittiğimi-

zi sanıyoruz. Emin olun, bence Meksika ve Şili kadar değişik iki kardeş ulus yoktur... Mavi Acapulco ve kutupsal Punta Arinas arasında iklimleri, ırkları ve değişik bölgeleriyle bütün bir yeryüzü toprağı vardır... Biz Meksikalılar ve Şilililer yalnızca köklerimizde birleşiyoruz ve birbirimizi orada aramak zorundayız: köklerin açlığında ve doyumsuzluğunda, ekmek ve gerçek peşinde, aynı gerekliliklerde, sıkıntılarda, evet, toprakta, kökende ve yeryüzü mücadelesinde bütün kardeşlerimize, bütün ekmek kölelerine, dünyanın bütün yoksullarına benziyoruz."

Neruda'nın evi ve konsolosluk bürosuyla, daha sonra Elba ve Varsovia sokağında oturacağı evler, gelip giden Meksikalı aydınlar ve Avrupalı sürgün antifaşist aydınlarla arı kovanı gibi kaynıyordu. Vittorio Vidali, coşkulu söyleviyle alanı gürültüye boğuyordu. Beşinci Alay'ın efsanevi komutanı Carlos, İtalyan fotoğrafçı eşi Tina Modotti'yle birlikteydi. Tina, Gerardo Machano'nun gönderdiği katiller tarafından kurşun yağmuruna tutulan Kübalı devrimci Julio Antonio Bella'nın da yaşam arkadaşı olmuştu. Onun da yola çıkış saati geldiğinde Neruda bir elveda şiiri yazdı: "Tina Modotti ha muerto" (Tina Modotti Öldü). Bu şiir, kahraman yürekli bir kızkardeşe söylenen bir şarkı ve daha sonra faşizmden kurtulacak İtalyan halkına yönelik bir mesajdır. Neruda bunun haberci belirtilerini görmektedir.

"Vatanın eski mutfaklarında, tozlu yollarda fısıldanan ve mırıldanan bir şey var, yaldızlı halkının çağrısına yanıt veren bir şey, uyanan ve şarkı söyleyen bir şey."

İtalyan antifaşizminin önemli kişiliği, Palmiro Togliatti'nin eniştesi Mario Montagnana bu toplantıya katılıyordu.

Aydın ve sanatçı Meksika Neruda için kendi ülkesiymiş gibiydi. Oraya o dönemde genç bir yazar olan Fernanado Benitez, büyüleyici bir kadın olan Maria Asunsolo, sinema oyuncusu Rosario Revueltas; besteci, müziğini konuşturmak için kendisi susan kardeşi Silvestre de geliyordu.

Neruda'nın ilk yaptığı şeylerden birisi, İspanya'ya gitmiş Meksikalılara bir yemek vermek oldu. Elena Garro, Juan de la Cabada, Octavio Paz ve Silvestre Revueltas katıldı. Üç gün sonra konsere giden dinleyiciler, Güzel Sanatlar binasında Revuelta'nın yeni duydukları yapıtlarından birini ayakta alkışlar-

ken bestecisinin ortaya çıkmasını istediler. Çıkamadı. Nedeni açıktı: daha yeni ölmüştü. Ölünün başında aynı yerde beklendi. Ardından Neruda, açık mezarın başında "Ölümü nedeniyle Meksikalı Silvestre'ye" "Oratoryo Minör" şiirini okudu. "Bu günden başlayarak müzikten taşan adın uçacak / bir çanın yaptığı gibi vatanına dokunduğunda."

Kapısı açık kalan evinde her zaman Meksikalıların "gachupines" olarak adlandırdıkları İspanyol dostları vardır.

Şairin insanları çekmek için sahip olduğu güç üzerine düşünmek gerekecektir. Bir tür sarayın oluşması tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Sınırsız hayranları onu Şiirin Kralı olarak görüyorlardı; gerekli saygıyı göstermeleri gerekiyordu. Ama Neruda aslında bir halk adamıydı, halktan bir kimseydi. O dönemde çok ince biri olan eşi Karınca, bunu herkesten daha iyi gördü. Demokratik görüş, yakınlarının büyük bir çoğunluğuna kılavuzluk ediyordu. Onun dostlarıydılar, saray insanları değildiler.

Meraklı çocuk, Meksika'da sıradan bir pazar gününü yaşıyormuş gibi bulunuyordu. Laguinilla çarşısına gidebiliyor, eski eşyalar keşfine yolculuk edebiliyor, eski kartpostallar, küçük müzik kutuları, düzensiz biçimli kadehler, renkli şişeler, yumuşakça kabukları ve kelebekler, naif ve romantik ressamların tablolarını arayabiliyordu. Juan de la Cabada'ya yazıp Yucatan'daki balıkçılarla konuşmasını, onların kendisi için derinliklerde kabuklar ve mühre boncukları aramalarını ister. O ise hiç yanıt vermez. Buna karşın, 1943 yılında, şair onu dörtbeş ay evinde yaşaması için davet eder. Ev, çalçene "gachupines"lerle doludur. Dalia uyurken, sabahın beşinde ya da altısında iki arkadaş 16 de Septiembre ve Colima arasında yer alan bir kahveye gidip "gusanos de maguey" yemeye alışıktı. Sonra da kente gezmeye giderlerdi.

İlk tartışmasını Octavio Paz ve Jose Bergamin'le yaptı. *Laurel* "Defne" (Seneca Yay. 1940) adlı İspanyol-Amerikan şiiri antolojisi yayınlamışlardı. Seçimlerini paylaşmadı. Kendisine göre antolojide yer alması kaçınılmaz olan üç şairi, Herrera y Reising, Nicolas Guillen ve Leon Felipe'yi dıştalamışlardı.

Böylece, İspanya'da olduğu gibi Meksika'da da edebi kasırga başladı. Yemekli toplantılardan birinde Octavio

Paz'la kopuş ortaya çıktı: Neruda'nın yandaşları ve karşıtları olarak iki kampa ayrıldılar. Şairler, herkesin önünde savaş ilan etme yetenekleri olan Meksikalı ressamlarla aynı düzeyde olduklarını gösteriyorlardı. Şilili, yalnızca evinin avlusundaki "Pinata"yı değil, Meksika edebiyatındakini de parçaladı. Neruda, barışı değil, kılıcı baskın çıkartmak için gelmişti. Bu ne Paz'ın, ne de o zamana kadar kavga çıkartmayan, bir köşede kendini gösteremeyen silik şairlerin hoşuna gitti. Neruda, bir röportaj sırasında diplomatik ama eleştiri yüklü, paradoksal bir ifadeyle, "Meksika'da büyük şairleriniz var; Şili'deki şairlerin de buradakiler gibi, *biçimde* yatan bu özelliğe sahip olmalarını isterdim... Bana gelince Şili'deki şairlere bu konuda bir şey diyemem, çünkü ben, özellikle Meksika'ya özgü biçimi yıkmaya çalıştım." Bir anlamda tümüyle edebi olmayan bir sınır çizgisi çizdi. Bu *biçim,* çökmekte olan bir şiir kavramıyla da belirlenmişti. Bu da daha insancıl ve toplumu değiştirme görevi yüklenen bir içerik barındırdığı ölçüde büyük olabilirdi. Bunu harfi harfine Morelia'da, San Nicolas de Hidalgo Üniversitesi'nde kendisine Fahri Doktorluk verildiğinde dile getirdi. Öğrencilere seslenirken kuşkuya yer vermeyen, açıkça karşılanan bir mesaj verdi: "Şu andan başlayarak sizin varlığınızı alıyorum genç kardeşlerim ve biliyorum ki bugünden başlayarak belleğimde ormanlar ve güzel anıtsal taşlar çöl olmayacak, ateşle, gençlikle, umutla, olduğunuz ve olacağınız şeyle, savunucusu olduğunuz ruhla, insan olmaktan başka büyüklük biçimi aramayan bir adamın çevresinde bu salondaki varlığınızla dolacaktır... Genç ve kardeş yürekli sizlerin arasına katılışım, Morelia'nın soylu taşlarından itibaren insanlar arasındaki son kardeşliğe doğru bilgiyle, kültürle yol almanıza yardım etsin."

Savaş Avrupa'yı kasıp kavuruyor, ruhları, en başta şairimizinkini alevlendiriyordu. Kesinlikle tarafsız değildi. Sevgisini ve öfkesini her yerde yüksek sesle dile getiriyordu. "Stalingrad'a Yeni Aşk Şarkısı" şiirinde karşıtı olan şairlere kem küm etmeden, doğrudan doğruya yanıt verir. Bile bile, Gonzalez Martinez'in boynunu koparmaya çağırdığı, güzel mi güzel tüylü kuğudan söz eder:

"Çok becerikli bir kuğu gibi geçici olarak genç, o yaşlı tüylünün Stalingrad'a aşk çığlığım önünde saygıdeğer acısını dağıttığını biliyorum. Hoşuma giden yere yerleştiriyorum ruhumu ve mürekkeple, mürekkeplikle süslü yorgun kâğıtla beslenmiyorum. Stalingrad'ın şarkısını söylemek için doğdum."

Edebi polemiğe bir kez daha fiziksel saldırıya götüren siyasi saldırı eklenir. Yeniden Bolivar Salonu'nda, büyük kurtarıcıyı anma sırasında, filozof Joaquin Xirau'nun söz alıp "İspanyol Yurtsever Bolivar" konusunu işledikten sonra ilk kez kitle önünde "Canto para Bolivar" (Bolivar'a Şarkı) adlı şiir duyulur. Dinleyiciler etkilenmiş gibi görünürken bir grup falanjist, Neruda'nın sözünü, "İspanyol cumhuriyetine ölüm!", "Yaşasın başbuğ!" diye bağırarak keser. Dinleyiciler tepki gösterirler. Birkaç dakika içinde bu seçkin salon kavga alanına döner. Üniversite, zararını karşılamak için Julio Prieto'nun resimlediği *Canto para Bolivar*'ı çok güzel bir kitap olarak yayınlar.

Şair, 1943 yılında, siyasetin ve şiirin yan yana bulunduğu bir dergi yayınlamak ister. Derginin adını seçmeden önce uzun uzadıya düşünür: *La sangra y la letra* (Kan ve Yazı). Yayıncısı Neruda olacaktır. Müdürler Jose Iturriaga, Andres Henestroza ve Juan Rejano; sekreter Wilberto Canton olacaktır. Para işini de Neruda yönetiyordu ve dergiyi finanse edecek sermayeyi Walt Whitman'ın bir kitabının sayfaları arasında saklıyordu. Bir gün gidip parayı oradan almak ister, ama para uçup gitmiştir. Bütün evi altüst eder. Halıların altına kadar bakar. Şair bağırır. Canton, *Çimen Yaprakları*'nı yerden alır. Kılı kırk yararak inceler. Kapağın bir köşesinde bir not vardır: "Bakınız, Bernai del Castillo, Cilt II, sayfa 309." Bu kitabın 309.ncu sayfasında başka bir not vardır: "Bakınız, Sainte Thérèse, sayfa 120." Ve Sainte Thérèse'den Milocz'a, ondan Cesar Vallejo'ya, ondan da Elizabeth Barret'ye gidilir. Bu sonuncudan Esquilo'ya, Dante'ye, Rainer Maria Rilke'ye, Platon'a, Rabindranath'a, Tagore'ye, Alonso de Ercilla'ya, Goethe'ye, Dostoyevski'ye... gidilir. Dünya edebiyatında bir yolculuk yaptıktan sonra parayı çocuk edebiyatının bir hazinesi olan *Andersen Masalları*'nın 213. sayfasında bulurlar. Bu şakayı yapan hiçbir zaman bulunmamıştır ve dergi de hiç yayınlanma-

mıştır. Delano'nun dediğine göre şakacı kişi, jeolog, antikacı, özellikle eşek şakalarında uzman olan Jaled Mujaes'tir.

Şairin arkadaşlarını evlendirmekten ve onların çocuklarına ad vermekten hoşlandığı bilinmektedir. Los Guindos'taki evinde önce sekreteri, sonra da biyografi olacak Marguerita Aguirre'yle Arjantinli, sığır çobanı görünümlü, centilmen arkadaşı ve siyasi baskıya uğrayanların avukatı Araoz Alfaro'nun evliliği gerçekleşir. Meksiko'daki evinde Andres Henestroza'nın kızı Cibeles'in vaftizini kutlar. O gün, binanın sahibi Pablo Neruda'yı kovar. Bunu beş yüz kişiyi konuk ettiği için değil, çoğunun yüzlerce litrelik meskal ve tekiladan içtikten sonra kendilerini maymun sanıp ağaçlara tırmandıkları ve hasar verdikleri için yapar. Böylece bu yükseklikten Jose Revueltas ve Pablo Neruda'nın oynadıkları antik Yunan tiyatro oyununu daha iyi görmek istiyorlardı.

Henestroza'nın anlattığına göre şair, hangi toplantı olursa olsun itfaiyeci kılığına girermiş. Başına bir kasket geçirir, üniforma giyer ve eğlence biletlerini toplarmış. Onun yorumuna göre Neruda'nın kılık değiştirmesi, çirkinliğinden tiksindiği içindir. Katılmadığımız, tartışılır bir görüş.

Dostlarına özel hediyeler verirdi. 1943 yılının başında 100 adet basılan *Canto General de Chile* (Şili'nin Genel Şarkısı) "Canto General"in (Evrensel Şarkı) ana çekirdeği olacaktır.

86. Çarpışmalar, serenatlar ve kılıç darbeleri

İspanya gibi Meksika da Neruda'nın ateşkese girmediğini kabul edecektir. Artık kendi sesiyle yeniden yaratma ve anlatma hakkına sahip, Tarihsel Olayların Sekreteri olduğuna inanmaktadır. *Yürekteki İspanya, Üçüncü Konaklama*'da 4 sayısıyla belirlenmişken, 5. bölümdekilerin çoğu Meksika'da doğmuştur. İlk "Stalingrad'a Aşk Şarkıları"ndan başka "7 de Noviembre. Oda a un Dia de Victoria" (7 Kasım. Bir Zafer Gününe Övgü) adlı şiirini de yazacaktır. Hitler, Leningrad'ın 7 Kasım 1941 tarihinde ele geçirmesini Neva üzerinde kurulan kentte, Saint Isaac katedralinin karşısındaki "Astoria" otelinde kutlamak üzere davetiyeler gönderir; Moskova'mın düşüşünü Kremlin'de kutlayacağından da emindi. Çarpışmalardaki

gelişmeleri dakikası dakikasına inceleyen şairin yüreği kahramanları över ve "bu halk ve demir ordusu"nun zafer toprağına "ay gibi büyük bir gül" dikmesini umar. Bunu kişisel, otobiyografik bir görüşle dile getirirken yaşamının savaşçılara duyduğu saygı çizgisinde milyonlarca yaşama benzediğini bilmektedir:

"Selamlıyorum seni Sovyetler Birliği bu günde
alçakgönüllülükle: yazar ve şairim.
Babam demiryolcuydu: her zaman yoksulduk.
Büyük yağmurlu küçük memleketimde
seninle oldum dün. Orada büyüdü ateşli,
halkın göğsünü yakan adın,
cumhuriyetinin en yüksek göğüne dokunana kadar!"

Hiçbir zaman bütün Almanları faşizmle aynı kefeye koymaz. Bu ülkeden Meksika'ya gelen, bazıları İspanya içsavaşı sırasında Uluslararası Tugay'da yer alan sığınmacılarla derin ve dostça ilişkisi, halkların karanlık yanından söz eden tarihsel gerçekliği bir kez daha göstermektedir. Üstelik, Marx ve Engels adını iyi tanımaktadır. Gençliğinden beri Heine'yi sevmektedir. "Lorely" adlı şiiri bilinmeyen bir şiire atfetmenin bütün şairlere bir hakaret, güzelliğe karşı savaş ilan etmek olduğunu düşünmektedir. "Özgür Almanya, / kim ileri sürebilir savaşmadığını? / Ölülerin toprak üzerinde konuşuyor... / Kardeş Alman tugayları: / dünyanın bütün sessizliğini aştınız / geniş göğsünüzü bizimkiyle germek için." Yasak adları sayar: "bir ırmak sesi" Einstein; Heine, Mendessohn..., "Thaelmann'ın bir yeraltı ırmağı gibi sesi."

Burada Katalan arkadaşlarınca çevrilmişken "Canto en la muerte y resurrecion de Luis Companys" (Luis Companys'in Ölümüne ve Yeniden Dirilişine Şarkı) adlı şiirini yazar.

Şiiri birçok devrimciye esin vermiştir. Che Guevara, Bolivya ormanındayken sürekli olarak yanında taşıdığı Bolivar İçin Şarkı'dan hemen hemen otobiyografik olan anahtar bir dizenin altını çizer: "Sen, yiğit bir kaptanın küçük cesedi." Kendi yazgısına ilişkin bir önsezi.

Mart 1942'de Eğitim Bakanlığı'nda kültür müdürü Jose Maria Chacon'un davetlisi olarak ilk kez gördüğü Küba'ya bir yolculuk yapar. Ulusal Sanat ve Edebiyat Akademisi'nde birçok konferans verir. Bunlardan ikisi Quevedo üzerinedir. Amerika'da ilk kez kralın büyük habercisi, Villamediana kontu, kraliçeye aşık, bir gün soylu ve herkesin erişemediği bu sevgiliyi kaçırabilmek için sarayın sahne kısmındaki perdeleri yakan Juan de Tarsis'ten söz eder. Havana'da Arokanlar'ın geçmişini anımsatır. İspanyol cumhuriyetini savunurken ölen, Brunete mezarlığında sonsuz uykusundaki genç bir Kübalıyı da anımsar. "Bu, Alberto Sanchez'dir, Kübalı, suskun, yiğit, kısa boylu ve yirmi yaşında kaptan..."

1942 yılında Küba devrimini haber veren birkaç dize ekler.

"Sizin olan bu başka güçlü ve kokulu kahramanı övün: Küba, Küba.
İspanya'da uyuyanı anımsayın
Siz uyanasınız diye uyuyor o, çünkü yeryüzü uyumuyor
çünkü saldırılan defneler üzerinde, uzak gömütte
sizin adımınız duyulacak, sizin şarkınız, benim şarkım,
bizim şarkımız, o tek, Özgürlük ve Zafer şarkısı."

"Siquerios olayı" yüzünden konsolosluk görevinin askıya alındığı aydan yararlanıp Guetamala'ya bir yolculuk yapar. Orada da Miguel Angel Asturias'la ömürlerinin sonuna kadar sürecek olan bir dostluğu pekiştirir. Fiziksel olarak biraz birbirlerine benziyorlardı. Hindiler gibi göğüsleri ve karınları öne doğru çıkıktı. Birlikte yürüdükleri sırada biri bunu görmüş ve onları "iki hindi" olarak adlandırmıştı. Ancak Neruda, Miguel Angel'i büyük bir zevkle "babahindi" olarak adlandırmıştır.

Brezilyalı komünist önder Luis Carlos Prestes'in annesi Leocadia Felizardo de Prestes, 18 Haziran 1943'te Meksika'da ölür. Başkan Getulio Vargas, Rio de Jenairo'da hapiste olan oğulun annesinin cenazesine katılmasına izin vermez.

Neruda, mezar başında: "küçük zorba ateşi saklamak istiyor / küçük soğuk yarasa kanatlarıyla" der. Görünüşe bakılır-

sa bu yarasa benzetmesi Getulio Vargas'ın onuruna dokunmuştur. Brezilya elçiliği dağlayıcı açıklamada bulunur. La Moneda, Itamaraty'nin protestosu nedeniyle Şilili konsolosun işten el çektirilmesini ister. Neruda yanıt verir: "Şili başkonsolosu olarak (diplomatik temsilci olarak değil) görevim Meksika'yla Şili arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesi için çalışmaktır. Ama yazar olarak görevim, sivil ve insani durumun mutlak ölçüsü olarak özgürlüğü savunmaktır. Ne başkalarının istekleri, ne de başka bir şey tutumumu ve şiirimi değiştiremez... Özgür insan görevlerimi yerine getirirken gerileyecek biri değilim... Şilili yazarların bir gelenekleri vardır; yüksek ya da alçak resmi bir görev ya da hükümette bir yer alırken ne özgürlüğümüzü, ne de özgür insan namusumuzu ipotek altına yatırırız. Herkesin kendi alanında temsil ettiği ideolojik ya da toplumsal ilkelere bağlılığımızı bozmayız... Luis Carlos Prestes'e ilişkin resmi açıklamalar yetmez. Siyasi rakiplerini alaşağı etmek için onlar hakkında nasıl adi suçluymuşlar gibi dava açıldığını hepimiz biliyoruz."

Yolculuklar ve yaslar, kâfur kokusunun yayıldığı iki katlı uzaktaki ev, terk edilmiş yemek salonu, nakarat: "çünkü üzgünüm ve yolculuk ediyorum / ve tanıyorum toprağı ve üzgünüm." Öldürücü bir şeyin damgasını yemiş anneyi onca anımsama. Tek istediği, çocuğun "ölmek zorunda olmadan konuşabilmesi"dir. Böylece öyle bir saate gelinmiştir ki, "gözyaşlarından başka, gözyaşlarından daha fazla bir şey yok / yalnızca acı çekilebilir, yalnızca acı / ve başka şey yok gözyaşından başka." Yıl 1942'dir ve kızı Malva Marina'nın Hollanda'da öldüğü haberini alır. Derin acı duyar. Şili'ye geri dönmeyi çok ister. Tam bir özlem, karşı konulmaz bir geri dönüş isteği. Yolculuk için somut planlar hazırlar.

Burada kaldığı dönemin bir dökümünü yapar kafasında. Daha sonra bunu yüksek sesle yapacaktır. Tarımbilimcileri ve ressamları "sivil aktöresi eksik" olarak eleştirdiği birçok şaire yeğler. Yeniden Octavio Paz'ın ve Jose Luis Martinez'in son derece sert saldırıları.

Zehirli saldırılara yanıt: kentin duvarlarına asılı, Neruda'yı uğurlamaya davet eden afişler. Davetiyeyi imzalayanlar

ne Bask sünger top oyuncuları, ne boksörler, ne futbolcular, ne de Romen güreş şampiyonlarıdır; yazarlar, müzisyenler, sanatçı ressamlar, profesörler, diplomatlar, siyasetçiler, sendikacılar ve parlamenterlerdir.

Meksikalılar Neruda'yı 27 Ağustos 1943'te uğurlarlar. Bütün tanıdıkları, şairle yakın ilişkisi olan herkes toplantıya katılmak ister. Bu bir "elveda" değil, "görüşmek üzere" olacaktır. Evlerde ve lokantalarda toplantılar ve içkiler tufanı kopar. Morelia Üniversitesi ona büyük bir organizasyonla Onur Profesörü sanını verir. Her şey genel, büyük bir uğurlamada doruk noktasına ulaşmalıydı. Başka yerler yeterince büyük olmadığından Fronton Mexico stadı kiralanmak zorunda kalınmıştır.

İki binden fazla davetlinin yabancı bir şairi uğurlamak üzere yer aldığı oyun alanı dev bir yemek salonuna dönüşmüştür. Bu, alışık olunmayan bir durumdur.

Bu toplantıda okuduğu bir şiir yazmıştır. Ona önce "En los labios de Mexico" (Meksiko'nun Dudakları Üstünde) başlığını koyar. Daha sonra onu "En los muros de Mexico" (Meksiko'nun Duvarları Üstünde) olarak değiştirecektir. Yaşadığı durumları ve içten minnettarlığını açıkça dile getiriyordu: "Cardenas'ın onuruna şarkı söylüyorum. Oradaydım / ve Kastilya'nın üzerine çöken fırtınayı yaşadım... / O anda yalnız Rusya'nın kızıl yıldızı, Cardenas'ın bakışı parladı insanlığın gecesinde. / General, Amerika'nın başkanı, seni bu şarkının, İspanya'da derlediğim / bu parıltı parçasının içine bırakıyorum."

Bu kez kendisini bin yıllık Amerika ülkesi ve bitek toprak olarak her zaman düşündüren Meksika'dan böyle ayrılır. Kara Ada Şiirleri olarak başlık attığı şiir biçimindeki otobiyografide "Serenata de Mexico" (Meksiko Serenadı) şaşırtıcıdır. Güneyli ayaklarıyla en kuzeydeki kardeş toprağa basmıştı. Orada dolaşırken kendisiyle dopdolu bir toprak söz konusuymuş duygusu içindeydi. Bin kez insanların ve doğanın fantezisi karşısında ağzı açık kalmıştır. "Karanlık bıçkı işliklerinin kemanı / bir halkın / evrensel kantatı / cırcır böceklerinin sırrı" kendisini duygulandırmıştır.

Her şeyden daha canlı olarak duyumsadığı tarihöncesi o yeraltı dünyası kendisini büyülüyordu. Damarlarında bu geç-

mişin hecelerinin aktığını, onları soluğunda taşıdığını duyumsuyor, görevinin onları dile getirmek olduğunu düşünüyordu.

Şili'ye vardıktan sonra Kara Ada'daki evinin büyük camına dayanmış bakarken deniz üzerinde bir şeyler arayan kuşların "gizemli bir yol" izliyormuş gibi "büyülü ülkelerin sonuncusu Yaban Meksika'nın kıyılarına indiklerini düşler.

1 Eylül 1943'te, Balbuena havalimanı marlaşilerin türküleriyle dolar. Bazı metinleri şarkı olan şair meslektaşlarını uğurlamaya gelmişlerdi. Şair –unutmuyordu– Meksikalı bir müzisyen için Oratorio menor (Oratoryo miner) yazmıştı. Bu müzisyen bir marlaşı olmasa, Plaza Garibaldi'de söylemese de "maranitas" (Bir kişinin onuruna söylenen Meksika halk türküleri) söyleyenlerin emek isteyen işini yerine getiriyordu. Yolcuyu "Les Colondrinas" (Kırlangıçlar) şarkısıyla uğurlarlar.

87. Kaynaklarına iniş

Uçak Bogota'ya indiğinde Dışişleri Bakanlığı'ndan siyahlar giyinmiş, bez şapkasının kenarı şeritli bir memur uçağa çıkar. Neruda'nın karşısında şapkasını çıkarır ve Napolyon dönemine özgü bir biçimde selamlar:

Dört yüz şair sizi bekliyor.

Bu cümleyi onca Mısır pramidi ya da binlerce yıl için değil, Ruben Dario'nun dört yüz fili için kullandı.

- Dört yüz... Bunca şairin ortasında ne yapacağım?

Görünüşte uykuluymuş gibi duran göz çevreyi gözlemler. Kafasında Amerika üzerine senfonik bir şiir tasarısı vardır. Kıtanın birleşip ayrıldığı yerin oluşturduğu bu arı beline dikkat etmiştir. Bir gün Vasco Nunez de Balboa'yı anımsayacak ve ilk konaklama yeri Panama Kanalı'nın yarasından söz edecektir.

O zaman ikinci konaklama yeri olan Amerika'nın Atina'sı Bogota'da bir kavgaya girişmiştir. Siyahlar giyinmiş adam yanılmamıştı. Techo havaalanı pervanelerin uğultusunun toplanmış şairlerinkine karıştığı böyle bir gürültüyü duymamıştır; bütün kuşaklar kutsal hayvanı, masal aslanını karşılamak için toplanmışlardı. Aynı gün öğleden sonra Şili konsolosluğu ko-

nukevinde toplanırlar: Juan Guzman Zalamea, Leon de Greiff, Jorge Rojas, Gerardo Valencia, Jose Umana Bernal, Carlos Martin, Dario Samper, Jaime Posada, Fernando Charry Lara... Eduardo Carranza o anın coşkusunu tumturaklı bir dille betimler. "Dev şair, enine boyuna yapılı kardeşimiz, yeni büyülü baba ve usta aramızdaydı!" Ona göre bu göksel lirik şair Verlaine'i anımsatan Dario'nun yapıtlarına postu serer. Havalardan gelen şair, gökyüzünden daha çok toprağa aittir.

Toprağa öylesine aittir ki, akşam toplantısına katılanlar ideolojik olarak bölünmekte geç kalmazlar. Yolcu, Jüpiter'in siyasi öfkelerinin hedefi olmuştur; Kolombiyalı gerici Laureano Gomez, *El Siglo* (Yüzyıl) gazetesinde onu öldürücü bir yazıyla hedef alır. Neruda, bağırsaklarında ağulu saldırılara kükürtlü yanıt lavının fışkırdığı yaşlı volkanın kükrediğini duyar. Buraya gelişinden bir ay önce bu gazetenin Neruda karşıtı başyazılar yayınladığını öğrenir. Ona yakıştırılan sıfatlar, gerçekten daha çok kudurganlığın kanıtıydı. Dar düşünceli, bahane saldırılardı, çünkü Gomez'in temelde aradığı şey o dönemdeki başkan Alfonzo Lopez'e engel olmaktı. Karşıt düşüncede olduklarından, kavganın bazen edebi bir biçim alması doğaldı. Dağlar ötesi "caudillo" (Başbuğ) Gomez "Taş ve Gök" şairler grubuna saldırırken, onlar da ona ve yandaşlarına gökten daha çok taşla yanıt veriyorlardı. Neruda da sessiz kalmaz. Kalemini sert mürekkebe daldırır ve yanıt olarak bir dizi "Senatos punitivos" (Cezalandırıcı Soneler) yazar.

Geri dönüş yolculuğu hareketli ve dopdolu olur. Şili'ye dönerken yolda iki ay, dört gün geçirir. Uçakla yolculuk ediyordu, çünkü ziyaret ettiği ülkeyle dolu olmak istiyordu. Kendince nedenleri vardı. Güney Amerika'yı az tanıdığını düşünüyordu. Kıtasının ne olduğunu, nasıl bir biçimde kurulduğunu daha kusursuz ve derinlemesine "görerek" tanıması gerektiği inancındaydı. Aniden Doğu'ya düşmüş Şilili olarak gözlerini İspanya'nın yakıcı ateşinin patlaması karşısında açmış ve Buenos Aires'te kısa zaman geçirmişti. Amerika'yı neredeyse hiç tanımadığı duygusunu gerçek anlamıyla Meksika vermişti. Onunla borçlu olduğunu, çünkü kendi yeraltını keşfetmediğini görmüştü. Bu nedenle büyük bir toprak olan Kolombiya'ya ayak bas-

mıştır; Cuzco'yu, Macchu Picchu'yu görmesi gerektiğini biliyordu. Bu, uzun zamandır beklediği bir karşılaşmaydı. Meksika'da güçlü bir biçimde ayaklarının altında toprağa gömülü ve üzerinde bilmeden yürüdüğü bir evrenin varlığına ilişkin görüş kafasında olgunlaşıyordu. Kökleri buradaydı; bireysel değildiler ve ait olduğu bütün bu halkların kökenini oluşturuyorlardı.

Sıradanmış gibi görünen bu yolculuk, daha sonra tek bir biçim aldı. Böylece Bolivar'ın Amerika'nın ikinci kaşifi olarak Alexandre Humboldt'u görmesi gibi, bazıları Macchu Picchu'nun ikinci kaşifi olarak Neruda'yı görürler.

Kalekentte dolaşırken Neruda'ya eşlik eden Karınca'nın çektiği fotoğraflar vardır. Bu fotoğraflarda şair kolunda ceketini taşımakta ve her şey çok sade görünmektedir. Söylendiğine göre kendisine, "Bu yüzyıllar öncesi uygarlık karşısında duygularınız nedir?" gibi sıradan bir soruya, "Tam et kızartması yenilecek bir yer." diye yanıt verir. Uzun bir süre sonra böyle bir espri yapıp yapmadığına ilişkin bir soruya da kuşku uyandıran bir karşılık verir: "Öyle bir şey dedim mi bilmiyorum; olabilir. Bir insan devasa ve gizemli bir yapı karşısında afallayıp kalmışsa ve ona böyle bir soru sorulmuşsa, bir sonsuzluk anı karşısında bulunan bu insanın ilk psikolojik savunması, yeryüzündeki varlığını dile getirmek için en güncel bir olguya sarılmak olacaktır."

Neruda'da birçok olayın doğrudan şiirsel karşılığı vardır. Onları yaşıyor, birkaç dakika, birkaç saat sonra bir yüzden, bir söyleşiden, kavak ağaçlarının hışırtısından, bir dostun ölümünden esinlenerek birdenbire beliriveren şiirini yazıyordu. Şiirsel tepkisi anlık gibiydi. Macchu Picchu konusunda böyle olmamıştır. Onu yavaş yavaş ve derin bir biçimde filizlenen bir tohum gibi özümlemiştir. Çiçek, yeryüzüne iki yılda çıkmıştır. Macchu Picchu'ya Ekim 1943'te uğramış, şiiri Kara Ada'da, 1945 yılının ağustos ve eylül ayında yazmıştır. Şiir ilk kez 1946 yılında yayınlanmıştır.

Bu birkaç olgunlaşma yılı, yitik siteyi seyretmekten doğan düşüncenin evrimi için gerekli olmuştur. Kişisel ve siyasal yaşamındaki olaylarla bütünleşen bu düşünce, toplum ve tarih karşısındaki tutumunu belirlemeyi sağlayacaktır.

Şiiri yazdığında Şili Komünist Partisi'nden senatör seçilmiştir. Temsil ettiği bölge, 1879'a kadar Peru ve Bolivya'nın bir parçasıydı. Macchu Picchu'dan pek uzakta değildi. Kendisini parlemantoya seçen birçok pampa işçisi, Juan Comefrio'nun, Juan Cortapiedras'ın, Juan Piesdescalzos'un, Wiracocha'nın, Estrella Verde'nin, Turquesa'nın doğrudan torunlarıydılar. Bugünün Trapaca ve Antofagasta'ki seçmenleri, dünün "granit lambası ve taş ekmeği"nin üreticileri olmuşlardır. Unutulan insanların torunlarıydılar. Onlara tarihlerini anlatmaya katkıda bulundu. Bu bilgi onu bir biçimde değiştirmekti. "üşüşün damarlarıma, ağzıma / sözcüklerim ve kanımla konuşun." Ses taşıyıcı oldu. Bu siyasi bir yakarı değildir, ama pampadaki güherçile işletmelerinde, "yüksek taş kent"in anonim kurucularının oğulları karşısında yaptığı konuşmada sergilediği düşünceye denk düşmektedir. Söylevleri aslında şiirdir. Sözcüğü sözcüğüne. Çünkü çöldeki bu işçiler karşısında hemen hemen her zaman bir şiir okuma seansını oluştururlar. Şimdi toprağı parçalamak ve güherçileyi açığa çıkarmak için dinamit kullanmaktadırlar. Dün mısır tohumu ekiyorlar, vikunya tüyü eğiriyorlar, savaşçılara boyun eğiyorlardı. Aynı yazgıyı yaşamayı sürdürmektedirler. "Bir tek uçurumun ölüleri, bir tek, en derin vadinin gölgeleri..."

Tarihlerin yakınlığı şiirinin anlamını kavramaya yardım etmektedir. Neruda, 8 Temmuz 1945 tarihinde Komünist Partisi'ne resmen katıldı. Onu izleyen ay, Macchu Picchu tepelerini yazmaya başladı. Aynı dönemde yaptığı iki önemli şeydir. Bunlar yalnızca zamandaş değil, aynı zamanda birbirine girişiktir, birbirinden ayrılmaz.

88. Macchu Picchu'nun kişisel ve kişiselüstü anlamı

Hiçbir zaman akıl almaz olmayan şiiri, burada mitlere özgüymüş gibi yorumları kabul etmez. Bir kazıbilimci değildi. Tarihi gözlemleyen bir şairdi. Elbette değişik bir gözle. Evet. O zaman değişik bir ses düzeni sayesinde geçmişin sesini dinler. İspanya'dayken yapamazmış gibi, yıkıntıların yaydıkları gizemli kokuyu koklar. Yirmi yaşındayken Macchu Picchu'ya

gelmiş olsaydı, büyük bir olasılıkla bir şiir yazardı, ama bundan çok değişik olurdu.

Akademik görüşe hayır! Özlem edebiyatına da hayır! Onun istediği şey, bir parçasını oluşturduğu dünyaya yeniden girmektir. Geçmişin şairleri gibi iktidardaki seçkinin ya da kültürü ellerinde bulunduran anlaşılmaz yerli bilgelerin öyküsünü anlatmak istememektedir.

Şair, yalnızca devrimlerin, büyük toplumsal altüst oluşların değişimi doğurucağı düşüncesine sarılır. Bu değişim Juan Cortapiedra'nın ve bugünkü, özellikle bugünkü kardeşlerinin insanlık durumunun bütünlüğünü tanıyacaktır.

Bu şiirinin ne yolculuk edebiyatıyla, ne de geçmişin kutsallıklarına saygı marşıyla bir akrabalığı vardır. Ona göre, özellikle kendisini kişisel tarihinin kaynağı Kolombiya öncesi tarihten ayıran uzun ve eski bir sınırı geçmek söz konusudur.

Şiir zaman zaman her türlü soru işaretinin dışında gelişir gibi görünmektedir. Aslında tutarlı bir doğrulama bütünü kapsamaktadır. Büyülü düşünceden daha uzağa gider. İki uygarlık arasındaki, sahip olanlar ve sahip olunanlar arasındaki kopuş noktasını çubuğuyla gösterir.

Tarihi anlamanın geleneksel biçimiyle şiiri birbirinden koparır. Şiiri deneyimin oğlu olarak kurgular. Macchu Picchu'yu, sorularına yanıt veren ayrıntıları, taşları, malzemeleri dikkatle gözlemler. Dikkatini saklı, yüzyıllarca toprak altında kalmış kaleyi kuran marjinal insan üzerinde yoğunlaştırır. Ona göre o insan, bütün zamanların en alt sınıflarında yer alan insandır. Büyük olasılıkla içinde bulunduğu durumun bilincinde olmayan sömürülenin hareketlerini canlandırır kafasında.

O zamanlar sözlü kültür olduğu için, sessizlikte onun söylediği ve kimsenin yinelemediği sözü açığa çıkarır. Taşların mesajına kayıtlı, yitik ifadeyi yeniden kurmaya çalışır. Şair kendini herkese ait olan belleğin ve sesin sözcüsü olarak görür.

Bu kent, yirmi kuşak boyunca ormanda sessizlik içinde ve saklı kalmıştır. Şair onun ağzı, ne görenlerin, ne duyanların sönmüş boğazı olacaktır. Macchu Picchu'yu yeniden yaratacaktır. Bu kızılderili yerlilerin kentini kendine ait, kendini de ona ait kılar. Onu imgeye, kendisinin bir parçasına, güncel bir

ifadeye, edebiyat ve tarih sayfasına dönüştürür. Sessizliği doğan bir söz yapar. Gizemli site şaire açınladığı şey içinden belirir. Kendi gözleriyle gördüğü, adım adım dolaştığı, bütün varlığıyla soluduğu bu bilmecemsi sitedir.

Köklerine inişi ve şiirin doğuşu arasında geçen iki yıl, malzemelerin ve kaynağın yavaş yavaş kendilerini gösterdikleri zihinsel sürecin çalışmasının bir parçasını oluşturur. Bilinçaltı çalışmasının, ortaklaşa imgelemin ve toplumun devrimci bir tasarımının verimli karışımının sonucudur.

Neruda bu şiirde eski bir tanıdıkla konuşmaya koyulur: Ölüm. Onu devinimsiz ve zamandışı olarak değil, daha çok bir değişim ve birbiri ardına geliş olarak görür. Burada yüklerini indiren yüzyıllar vardır. Bütün bir yerli kent, uzun zaman önce ölmüştür; bununla birlikte mesajı güncel kalmıştır. Tarihin ritmini, soluğunu duyar. Tarihin hiçbir zaman devinimsiz olmadığını bilir. Saklı kent, geçmişte bir çöküşün ardından toprağın altında kalan yekpare taş değildir. Gelir ve önüne geçilmez kopuşu hemen bulur. Aynı kopuş, bölünmüş bütün toplumları çatlatır: güçlülerin ve zayıfların, zenginlerin ve yoksulların büyük sessiz ya da gürültülü savaşı.

Macchu Picchu'ya yolculuğu anlamlıydı. Gerekli gördüğü çağdaş devrimden yana kanıtları geçmişte de arıyordu. Bu devrim, zamanla, büyük bir olgunluğun kanıtlarını derlemiştir. Milyonlarca saatlik, onca günlük, yüzyıllık, bin yıllık yapıtı ileten diyalektiği görür. Onu bir değişim niteliği kazanan ani bir kopuşu belirleyici sıçramaya kadar iletir. Aynı değişim, kendi içinde de duyduğudur.

Macchu Picchu, yapıtları içinde devrimci bir çalımdır. Latin Amerika şiirine başka bir yönelim ve yol önerir. Macchu Picchu, Güneş Siteleri gibi kutsallaştırmaları elinin tersiyle iter. Geçmişin keşfini şimdiki zamana destek yapmak, ama aynı zamanda geçmiş olayları kavramanın ayarlayıcısı da yapmak gerekmektedir. Macchu Picchu, düşüncesinde gerçekleşen değişimlerin bir yansımasıdır. Bilincine varıştır. Macchu Picchu, kırk yaşındaki şairdir.

Bu şiir, Neruda üzerine incelemelerde ayrıcalıklı bir yer alır. Birçok görüntünün altı çizilir: ölüm, eski ve yeni insan,

yüzyıllarca Yerli insana yeniden değer kazandırma girişimi içinde birleşmiş Neruda ve Inca Garcilaso arasındaki ilişki üzerine düşünme.

Kuzey Amerikalı bir uzman, bu kitabın onun için bir kıtayı ve bir şairi eşzamanda keşfetmeye bir giriş olduğunu söylemiştir.

Kuşkusuz orada, sokaklarda, "boş bir file gibi havada", atmosferde gezen insanın -şairin- kendini betimlemesiyle başlasa bile, kişisel bir buluş sezinlenmektedir. Ancak bu adamı "kemanlar arasında" biri beklemektedir ve toprağa gömülü kuleye benzer bir evreni keşfetmesine yardım eder. Özetlersek, onu Amerika'nın doğuşunu keşfetmeye götürür. Hades'lerin derinliğine doğru değil, Tarih'in sırrına doğru inişi başlar. Halklarının ruhuna kadar, bin yıl inecektir. O "içine işlenmez" sonsuz damara dalmak ister. Soru şudur: "Kimdi insan?" herkesin ölümünü "geniş kanatlı küçük bir ölümü" tanımasına karşın "yıkılmaz, ölümsüz yaşamı" nerede yaşıyordu? Ölüm, kendi yaşamında birkaç kez göz kırpmıştır. Onunla her yerde karşılaşmış ve bir anlamda bu kartal yuvasını dolduran insanların, başkalarının ölümüyle ölmüştür.

O zaman "yitik ormanların korkunç karmaşıklığında" Macchu Picchu'ya kadar çıkar. "Şimşeğin beşiği" oradadır. Aynı kökleri karıştıran Manuel Scorza, Peru'daki And Dağları'nda bir ayaklanmayı konu edindiği romanlarından birine böyle bir başlık koyar: *La tumba del relámpago* (Şimşeğin Mezarı).

Kent ölmüştür. Belki de bunun içindir ki kimse onun üzerine ağlamaz. Sanki orada yalnızca unutuş ve sis egemendir. Sis göğün ve toprağın bu parçasını taçlandırmaktadır. Sanki zaman her şeyi suları altına gömmüştür.

Şair "insan şafağının en yüksek yerini" keşfeder. Ardından sessiz kalmayacaktır. Genel ölüm önünde eğilmeyecektir. Onun için bu yitik siteyi keşfi, yaşamaya ve sevmeye bir uyarı oluşturmaktadır: "Yanıma çık, Amerika aşkı / Gizli taşları benimle kucakla." O zaman büyük soruyu sormuştur: "Mesaj nedir? Bu yıkıntılar bize neyi iletmek istiyorlar? Kutsallıklarına ne olmuştur? Macchu Picchu, yerliciliğin ötesinde bir Amerikan şiiri manifestosudur."

Sorulardan sonra belirleyici imgeler ortaya çıkar: "Yıldızsal kartal, sisin üzüm bağı..." Işığı, yılanı, ayın atını sorgular; ama asıl soru insana ilişkindir: "İnsan neredeydi?" Çünkü Macchu Picchu, taşla kurulmuş bir kaya değildir. Bu taşı işleyen ve birleştiren yoksul, ölümlü kardeşinin anlatılmasını ister. Onun nasıl yaşadığını, düşlerinin ne olduğunu, duvarı nasıl diktiğini bilmek istemektedir. Çünkü yüzyıllarca eski geçmişi, Amerika, mısır eken odur, "çünkü insan denizden ve onun adalarından daha geniş / ve onun içine bir kuyuya düşer gibi inmeli / dipten çıkmak için gizli bir su / ve sular altında kalmış gerçek demetiyle."

Bu dizeler, o dönemdeki Neruda'nın düşüncesinin temel anahtarını kapsamaktadır. İnsanın tanımının yanısıra şiirsel çaba ve görevin tanımını da oluşturur. Derine dalmak ve saklı gerçeklerle ortaya çıkmak.

İçli havayı yadsır. Yeniden dirilişe davet eder. Yaşama geri dönmek üzere sulara gömülmek. "Çık, benimle doğ, kardeşim." Şair ona kollarını açar, kendini kurtarması için elini tutmasını ister. Başını yukarı kaldırmasını ister: "Bak bana toprağın dibinden / ey çiftçi, dokumacı, kapalı dudaklı çoban: / Koruyucu vikunyaların eğiticisi: / düşman yapı iskelesinin inşaatçısı." Bütün işçilerden yaşamlarını yeni bir yaşamın kadehine boşaltmak için getirmelerini ister. Onlara acılarını tanıtacaktır. "Ölü ağızlarınızla konuşmaya geldim...," "sözcüklerimle, kanımla konuşun."

Yapılan yorumda şiirin Macchu Picchu'nun ikinci keşfini oluşturduğu anımsatılmıştı. Kılgısal düzlemde şiir, Neruda'nın yapıtının yayınlanmasından sonra gittikçe artmaya başlayan turist dalgasına karşılık verecek bir dizi hizmet ve yolun açılmasına neden olmuştur. İşte şiirin tuhaf gücü.

89. Dört yolculuk

Neruda, 3 Kasım 1943 tarihinde Santiago'ya varır. Savaş, Avrupa'yı ve Doğu'yu kasıp kavurmaktadır. Pasifik kıyısında uzun yolculuk, And'ları iniş ona coğrafya derslerinden fazla bir şey öğretmiştir. Kendi kendini çözümlemiştir. Yalnızca varlığının topraktan bir yayılışı olarak değil, siyasal tavrını

kaydettiği insanın genel tanımı olarak da gördüğü kimliğinin daha fazla bilincine vararak geri döner.

Kırk yaşlarında Şili'ye geri dönen adam, bilindiği gibi, olgunlaşıp gelişmeye İspanya'da başlamıştır. Bize kararını İspanya içsavaşı sırasında aldığını söyler: "Komünistler bana, yaşlı kapitalist dünyayı değiştirmeye, adil, aydınlık bir toplum kurmaya yetenekli, bu yüzyılın en büyük devrimci gücü olarak göründüler. O zamandan beri kendimi bir militan olarak görmekteyim." Bu sözleri elli beşinci doğum gününde söylemiştir. Altmışıncı yaşgününde şunları eklemiştir: "Benim için komünist olmak doğal bir şey. Tuhaf olan şey, komünist olmak için onca zaman geçirmiş olmamdır..."

Macchu Picchu Tepeleri'nde bulunan "Çık, benimle doğ, kardeşim!" daveti, yalnızca şiirsel bir çağrı değildir. Bir yaşamın yön değiştirmesidir. Ancak şimdilik onun için partinin kartını edinmek söz konusu değildir.

Ülkeye dönüşünden bir ay sonra, 8 Aralık'ta Şili Üniversitesi'nin onur salonunda "Şiirim Çevresinde Yolculuk" konulu bir konferans vermiştir. Bu konferansı dinlemek, birçok şeyi görmek için bir fırsat olmuştur. Her şey açık görünüyordu ve Goethe'nin temel unsuru olarak gördüğü şeyden, altüst oluştan geçiyordu. Ancak fazladan bir şey vardı: bu derin akıntı bir çocuğun ve adamın yaşamını, sırları gösteriyor, kendisini zamanla aldığı büyük kararlara götüren yolu tanıtıyordu.

Bu, onun tek yolculuk öyküsü olmamıştır. O dönemde gölgede kalan yol alışının bazı boyutlarını gün ışığına çıkarmayı sağlayan ve okun aldığı yolu açıklayan dört yolculuk yapmıştır. Önce Şiirim Çevresinde Yolculuk. Sonra "Quevedo'nun Yüreğine Yolculuk", üçüncüsü: "Toprağın Kıyılarında Yolculuk", dördüncüsü: "Kuzeye Yolculuk". Bu yazılar, kendisi içinde yolculuk yapmanın yanısıra doğanın bağrından çıkmış açıklamalardır. Bu kaygılı yolculuklarından sonuncusunu ülkesinin bir bölgesini, neredeyse hiç tanımadığı kumlu yalnızlık manzarasını, büyük Tamarugal çölünü görmek için yapmıştı, çünkü kendisi ülkenin orta bölgesinden gelmiş ve yeşilin tonlarının egemen olduğu güneyde büyümüştü. Güneyden kuzeye alınan bu yolun birkaç anlamı vardı: yağmurdan güneşe, yalnızlıktan

çokluğa giden yoldu. Siyasal bir yol almaydı. Şiir ve toplumun yaşamsal çekirdeğinde eriyen bir bütünleşmesiydi.

Olgunluk dönemine erişmiş adamın ve şairin bu değişim sürecini aramak isteyen kişi, bu yolculukları savsaklamamalıdır. Birçok önemli ipucu bulacaktır.

Olgun çağına geldiğinde, gözlerini hiç yapmadığı kadar tarih üzerine düşünmeye çevirir. Tümüyle yeni olmasalar da daha güçlü bir ışık altında ortaya çıkan ilişkiler kurar. "Toprak, halk ve şiir gizemli yeraltı bağlarıyla bağlı bir bütünlük oluşturmaktadır. Toprak açılıp saçıldığında halk özgürlüğü içine çeker, şairler şarkılarını söyler ve yol gösterirler. Zorbalık toprağı zehir ettiği ve halka acı çektirdiğinde toprak, her şeyden önce kendisini güçlü bir biçimde duyuracak sesi arar ve o zaman şair, tarihin kuyusunun dibine düşer. Zorbalık, şarkı söyleyenin kafasını keser, kuyunun dibindeki ses, toprağın gizli kaynaklarına döner ve halkın sesiyle karanlıktan açığa çıkar."

Quevedo'yu Marti'nin gözüyle görüyordu: "ortaya çıkacak olayları öylesine önceden gördü ki, bugün yaşadıklarımızı tanımlamak için onun sözcüklerini kullanıyoruz." "En büyük boylu" Quevedo derin İspanya'yı öğretmiştir. Neruda, orada köklerinin yarısını görmüştür. "Köklerimin, kanının hâlâ sallandığı kaya üzerine kurulmuş temellerimin boyutlarından birinin bilincine orada vardım." Burada zorunlu bir resmen tanıma söz konusudur.

Kınamaya çalışmadı, ama silinmez unutuşların ayrımına vardı. İspanya, Amerika'yı fethettiğini unutmuş, Amerika da İspanya'nın fethini ve özellikle kültürel mirasını unutmuştu. Yüzyılın başında Dario, Paris kavşağından geçerek kopmuş bağları yeniden kurmaya çalışmışsa da, Neruda bütün bir kıtayı, orman evrenini, "asıl babası ve İspanya'nın ziyaretçisi" Quevedo'nun çizdiği panorama karşısına gelene kadar boydan boya geçen bir güney Amerikalıdır. Quevedo'nun ömrünü çok değişik bir yazarda, Akdenizli ve Arap İspanya'nın bağışıyla kişileşen Federico Garcia Lorca'da yinelendiğini görür. Bununla birlikte onun ölümü, Neruda'da Quevedo tarzı bir karabasan oluşturur. Antonio Machado'nun ve Miguel Hernandez'in ölümünde olduğu gibi.

Toprağın Kıyılarında Yolculuk'u kendini siyasal düzlemde belirleyen şairin ne yitirdiği, ne de yaratıcı düşüncesini yoksullaştıran sınavı oluşturur.

Aldığı yolda insanı, toprakları, denizleri arar. Kaptan Nemo'nun seferleri ve Jules Verne'in serüvenleriyle okyanusun derinliklerine dalar. Sualtı av sahneleri kendisini çekmektedir: geniş kıskaçlı yengeçler, kör kabuklular.

Bu dalıştan sonra Altın Yüzyıl'a bir dönüş gerçekleştirir, ardından Arauco ülkesine girer. İstilacı karşısında ilk halk cephesini doğuran ve Amerika yerlilerinin İspanya'ya karşı üç yüzyıl boyunca savaştıkları bu toprağa ait olma bilinci ve gururu yaşamaktadır. İşte ilk öncüler o zaman gelir ve Temuco'yu kurarlar. Kısa süre sonra ailesi gelir. Bir süre sonra da oradan şiiri kaynar. Öncüler soyuna ait olmanın gururunu duyar: "Annem ve babam, soğuğun ve fırtınanın egemen olduğu bu bakir bölgede ilk lokomitivi, ilk hayvanları, ilk sebzeleri gördü. 1904 yılında doğdum ve 1914 yılından önce ilk şiirlerimi yazmaya başladım..." Bütün bu unsurlar, Neruda adlı bu güney ağacının köklerini oluşturur.

Toprağın Kıyılarında Yolculuk bizi Doğu'da gezdirip İspanya'ya kadar götürür. Orada Kolombiyalılara yaptığı konuşmayı ekler. Onlara karanlıkların, burada ve başka yerde lambaları söndüren askeri diktatörlerin Amerika'sının haritasından söz etmiştir. Kıtada yaptığı yolculuktan sonra açıkça görür ki, gerçeğin düşmanı değildir güzel; insan acısına bir gün son vermek için birlikte söylenmek zorundadırlar. Daha sona Şilili vatandaşlarına ve başka Amerikan uluslardan insanlara seslenir. Onları "kendimize ve düşmana karşı savaşmaya" davet eder. "Ne evinden, ne bahçenden, ne de şiirinden çık" diyenleri geri iter. İçeri giren kişi, şiirinin açık bir ev ve bahçe olması için evinden ve bahçesinden çıkan kişidir.

Dördüncü yolculuk çelişkili değildir. Ormanların çocuğu, kırmızı renkli ve tırmanıcı bir bitki olan copihue aramaya giden, ellerini sarmaşıkların üstündeki çiyle ıslatan ufaklık, ay manzarasına benzeyen bir dünyaya gider. Her türlü bitkiden arınmış toprak, aynı gezegende bulunan tuhaf bir gezegendir. Ancak daha fazla şaşırtan şey, insandır, aşağılanmış metaldir.

Bu engin kumlarda Şili Komünist Partisi başkanı Elias Laferte'yle birlikte dolaşır. Neruda'nın tanımlamasına göre her ikisi de "profesyonel ajitatör"dür. Bu bölgenin temsilcisi Hristiyan demokrat parlemanter Radomiro Tomic, "Kendisini yaşatan aracı bile yaralayıp öldüren kapitalizm ne kadar kör!" diyordu. İnsanı savunmayı kendine görev biliyordu. Ve en alışılmamışı da, onu başka insanlara karşı savunması gerektiğiydi. Bütün bunları gezegenin en terk edilmiş yerlerinden birinde, güneş altında çatlayan tuzlaların çatırdadığı çölde, "çiçeklerle bezeli o tarla" ulusal marşı dizesini bir düşte gibi söyleyen derin seslerin duyulduğu gecenin sonsuz yalnızlığında duyumsamıştır.

90. Özel bir konuşma

Hemen hemen yapıtlarından birinin, *Yeryüzünde Konaklama*'dan birkaç sayfanın *Seçme Şiirler* başlığıyla ABD'de ilk İngilizce çevirisinin yayınlandığı aynı anda kendisine Santiago Belediyesi Şiir Ödülü verilir. Bu gecikmiş ve eksik bir tanıma olsa, ödülü hor görmeden alsa da, daha sonra ormanlaşacak ödüller arasında küçük bir dal olduğunu bilir.

Neruda siyasal kavgaya birdenbire girer; buraya gelmek için aldığı yol, üzerinde uzun zaman beklenilen birçok bekleme salonlu yol değil, doğrudan yol olmuştur. Bunun bilançosunu yaparken on dört yaşında halk savaşıyla ilgilendiğini anımsar. "On beş yaşındayken Temuco Lisesi'nde *Claridad* dergisinin muhabiri ve temsilcisiydim. On altı on yedi yaşında o dönemdeki öğrenci hareketleri içinde yer aldım. Daha sonra, o dönemin en kavgacı dergisi olan *Claridad*'ın yazıişleri müdürü ve bazen başyazarı oldum. Komünist Partisi'ne giriş kararımı İspanya'dayken, en dürüst, en örgütlü ve en iyi antifaşist militanların komünistler olduklarını anladıktan sonra aldım."

Komünistlerle çalışır. Parti, kendisine Trapaca ve Antogagasta taşralarını örgütün başkanı, yaşlı güherçile işçisi Elias Laferte'yle birlikte temsil etmek üzere aynı listeden senatör adayı olmasını önerir. Bu öneriyi kabul ettikten sonra Neruda için yeni bir aşama başlar. Bu doğrudan toplumsal angajman, halkın içine girmesini, güncel sorunlarını tanımasını, tabanla, ülkenin en buruk gerçeğiyle ilişkiye geçmesini sağlar.

Kendini sorgular: senatör seçilirse şiirine ne olacaktır? Onu bir yana mı bırakacaktır? Sekiz yıllık parlamenter yaşamı boyunca şiiri susacak mıdır? İşinin kendisine bırakacağı ender serbest zamanlarda anımsayacağı akrabaya mı dönüşecektir? Parti yönetimine soruyu önceden sorar. Yanıt kendisini rahatlatır. Onu ne büyük, ne de kötü bir parlamenter yapma hevesi vardır. Kültürün en yüksek ifadesinde halkı temsil etmesi gereklidir; böylece asıl bir halkayı oluşturacak, o zaman dendiği gibi kol gücünün ve kafa gücünün birliğini ilan edecektir. Arzu edilen, Neruda'nın Recaberren'le birlikte çalışması, bunun işçilerin ve aydınların birliğinin simgesini oluşturmasıdır. Şiire ayrılacak zaman koruma altına alınmalıdır. "Senatoda konuşma yapacaksın ya da seni ilgilendiren konulara el atacaksın. Başkaları olağan işlerle uğraşabilirler. Uğraşlarınla en uyumlu olarak gördüğün fırsatları kendine sakla. Komünist Partisi, şairin mezarı olmak istemiyor. Onun istediği şairin git gide büyümesi ve halkın en güzel bayrakların onun ellerinde dalgalandığını görmesidir. Bu, senin süs diye duran bir kişi olmanı istediğimiz anlamına gelmez. Kişiliğinle, doğanla kavgalarda kararlı bir insan olduğunu biliyoruz. Kişiliğinin ve kanıtlarının bütün gücüyle bu kavgalara atılacağından eminiz."

Neruda başka bir şey sorar:

- Peki, senato seçimleri kampanyasına nasıl katılacağım? Siyası konuşmalar yapmam gerekecek mi? Başkaları gibi doğaçtan konuşmayı bilmiyorum. Ve parlamento seçimi günde üç-on arası konuşma yapmayı gerektirir.

- Buna kafanı yorma. İstersen onları şiirle yap. Başkaları düzyasıyla konuşma yapacaklar.

Neruda, kampanyayı şiirle yapmayı ciddiye aldı. Ve senatör adaylığı konuşması, "Kuzeye Selam" başlıklı uzun bir şiir oldu.

Bu dönemde genç aydınlar olarak bizler şairin adaylığına Destek Komitesi oluşturduk. Adaya destek mitinglerinden birinin tanığı olduk. Özel bir gösteriydi. Herkes en yıkık dökük ve çürümüş güherçile işletmelerinde kendilerine kendi dilleriyle konuşan, çalışırken atılan çığlıkları atan yaşlı bir tanıdığı dinlemek için toplanmışlardı. Pampada yaşayan insanlara öz-

gü jargonu kullanıyordu, çünkü bu sözcükleri bin kez kullanmıştı ve gençliğinin diliydi. Sonra işçi ya da siyasi yönetici alarak gelmişti. Ona yaşlı Laferte diyorlardı. Babalarına benziyordu. Elias'ın sanatçı yeteneği vardı. Gençliğinde, güherçile işletmelerinin kurulması sırasında oyunculuk yapmıştı. 1907 yılında Iquique'te Santa Maria okulundaki kıyımı yaşamıştı ve kalabalığa onlarla eşit birinin doğallığıyla, ama siyasi ustası Luis Emilio Recaberren olan bir tiyatrocu edasıyla sesleniyordu. Aslında Elias bir kuramcı değildi, ancak açık, canlı ve etkileyici bir konuşma yapan konuşmacıydı. Ne uzun, ne de çok yüklü olan konuşmasını bitirdikten sonra sevgi ve şaka arasında duraksayan bir gülümsemeyle şunları ekledi: "Şimdi pampada duyulabilecek en özel konuşmayı dinleyeceğiz. Sözü benimle aynı listeden adaylığını koyan yoldaşım, şair Pablo Neruda'ya bırakıyorum."

Adı duyurulan konuşmacı biraz heyecanlıydı, gülümsedi: "Bağışlayın, ben büyük konuşmacı değilim, ama size okumak istediğim küçük bir şey hazırladım." Genizden gelen ses yükseldi ve kendine güvenen birinin tonunu aldı:

"Kuzey, sonunda dünkü ve bugünkü / katı sessizliğine geldim, / sesini aramaya ve bana ait olanı tanımaya geliyorum, / ama boş yürekle gelmiyorum, / neysem onu getiriyorum sana."

Kalabalığa bir göz attım. Yüzlere bir şaşkınlık ifadesi yerleşiyordu. Bazıları afallamıştı. Ağır ağır, ama kulaklarını okşayan bir müziksellikle kendilerine seslenen bu tuhaf konuşmacının işin sonunu nereye getireceğini kestiremiyorlardı. Bazı şeyleri yeni bir biçimde dile getiriyordu. Kendilerini şaşkın bırakıyordu.

Şair ne mikrofonun, ne de megafonun kullanıldığı bu mitingte okumasını daha katı bir tonla sürdürdü. Yaşlı bir adam yüzyılın başında başka bir şairin, Carlos Pezoa Veliz'in de pampanın şiirini okuduğunu anımsadı. Ama ona göre şimdi konuşanda daha özel bir şey vardı:

"Sabırlı sesini de dinlemek istiyorum, / duygulu şarkısını da pampanın, / insanının yüreği gibi, / boğazı gözyaşı düğümleri gibi yakalayan, / acı yazgıyı söyleyen o eski şarkıyı."

Konuşmacı onları dinlemek istediğini söylüyordu. Onlarla paylaşmak istiyordu:

"Sesimin pampanın bütün köşelerine / gitmesini istiyorum, / bütün keseklere ulaşmasını. / Güherçileyle kurulmasını istiyorum şarkımın / ve başka anlar kurutma işiyle yükselmesini, / kanın üstüme sıçramasını istiyorum / pampaya gözyaşları yağınca."

Çünkü pampa üzerine yağan tek şey, kanı saymazsak gözyaşıdır. Orada birbirine karışan gözyaşlarının tarihi yeniden çizilir. Kan yağmuru, güçsüzlüğün ve büyük öfkenin gözyaşlarına karışır. Şili'de en kanlı kıyımlar burada olmuştur. Bütün oyun karanlık, iğrenç, o zamanlar ilkel Shanks sistemine uygun olarak çalışan Sierra Overa işletmesinde olup bitiyordu. Bu işletme "gece gündüz kül tozuyla kaplı"ydı. Beş dakika geçmişti. İnsanların yüzlerini inceliyordum. İfadeleri şaşkınlıktan coşkuya geçiyordu. Onu kendilerinden biri gibi görüyorlar, o ise öyle olma isteğini dile getiriyordu.

"Şarkımın Baba Recabarren'in gri bakışı, / kalay renkli saçlarıyla / çölün bir ucundan bir ucuna / elimde tuttuğum aynı bayrağı taşıyarak / yoluna başladığı yerde yaşasın. / Çünkü Recaberren ölmedi."

Tribündeki yoldaşına döndü, "Şimdi Lafertte ilerliyor adım adım / savaşarak, şafağı hazırlayarak..." dedi.

Şiir söylev, söylev de şiirdi. Bütün metni, sırrın fısıltısından pampanın çölünde haykıran yüksek sese kadar uzanan şiirin devingen sınırından söz ediyordu bize. Bu kez çöl, dünyada çok az duyulan şeyi dinledi: şiirini bir silah yapan aday bir şair ve sözün "katıksız aydınlığı" onları birleştiriyordu, çünkü özgürlük onları çağırmıştı. Belki de -Ama aynı biçimde değil- otuz yıl önce Victor Domingo Silva onların önünde Nouvelle Marseilleise marşını okuduğu gibiydi.

Bu deneyim, şaire şiirin kitleler üzerine etkisine ilişkin güven kazandırdı; şiirin içine kapanık ve ulaşılmaz bir hanıme-

fendi olmadığını, ama onların dostu ve yoldaşı olabileceğini gösterdi.

Daha sonra işletmede sade, bu kum yalnızlığında elde bulunan birkaç yiyeceğin yenildiği bir toplantı oldu. Şair dolup taşıyordu, bu yeni deneyim onu ışıl ışıl etmişti.

Bir yerden bir başkasına, bir işletmeden ötekine gidiyor, Tamarugal'ın pampasının oluşturduğu bu güney Amerika Sahra'sını dolaşıyordu. İster geceleyin, yıldızlar altında, bazen çölün kalın sisinden beyaz pelerinle kaplı kuzey soğuğunda; ister gün ortasında ışıklarını mızrak gibi saplayan güneş altında her toplantıda kendini tanıtıyor, birkaç giriş cümlesi söylüyordu. Bu cümleler git gide yoğunluk kazanıyor ve gerçek siyasal sorunlara saldırıyordu. Ardından şair *El Siglo* (Yüzyıl) gazetesinde, 27 Şubat 1945'te yayınlanan şiirini fırından çıkarıyordu. Bu şiir, Recabarren'in kırk yıl önce yayınladıklarıyla aynı formada bir halk şarkıları kitabına dönüştü.

Şiirde bazı kentleri ya da işletmeleri kendi adlarıyla ya da yöre insanlarının taktıkları adlarla belirtmekten ibaret olan bir teknik vardı. Maria Polvillo, Maria Elena oluyordu. Orada şairin gördüğü çalışma geçit yapıyordu. Chuquicamata'nın gökgürültüsü. Iquiqe maviydi. Tocopilla sandallarla çiçekliydi kuşkusuz, çünkü bitki örtüsü konusunda zayıftır! Antofagasta "ışıkla inşa edilmiş"ti. Ve Taltal "terk edilmiş güvercin"di. Arica, pampadan doğan başıyla Peru'ya dokunan ve "bir deniz ateşböceği gibi / yolunu yitirmiş oğula vatanı gösteren bir kum gülüydü. Ona göre Şili, "yakılmış bir meşale"ydi. Güney, yeşermiş bir koldu. Kuzey, katı memleketi ve Tarapaca, alevdi.

Gençliğinde oyunculuk yaptığında dizelerle yazılmış uzun tiradları ezberleyen ve kampanya sırasında pampada yaptıkları uzun, bitmek bilmez otomobil yolculukları sırasında ezbere şiirler okuyan Lafertte, "Kuzeye Selam" şiirini duya duya başından sonuna ezberledi. Şair buna çok sevinmiştir. Onu Neruda'nın ağzından beddua ve yemin okur gibi çıkan tekdüze tonla değil, daha çok ölçülü bir İspanyol vurgusuyla, Borras okulundan bir oyuncunun olgunluğuyla kusursuz bir biçimde okuyabiliyordu.

Şiir, söylevlerin en etkilisi ve coşkulandırıcısı oldu. Elbette, herkesin hoşuna gitmese de, yeni bir konuşma sanatı başlattı. Jenaro Prieto, buna kahkahalarla güldü. "Haykıran Bir Aday" başlıklı, 12 Şubat 1945'te yayınlanan bir yazıda "Eski şair ve yeni Tarapaca ve Antofagasta senatör adayı Neftali Reyes Basoalto Bey" konusunda çok dağlayıcı bir dil kullandı.

Prieto, Neruda'nın söylev-şiirini hafife aldıktan sonra, 25 Şubat'ta onun yayınladığı "Lirik İlan"a yüklenir: "Oy veren ve çekip giden seçmenlerin sevgisini seviyorum." Ardından taşlamacı gerici, "Bolivar İçin Şarkı"nın yayınlanmasından sonra bir "Nerubolivar'a Övgü"yü yazar.

4 Mart'ta yapılan seçimlerden sonra Elias Lafertte ve Pablo Neruda, büyük bir çoğunlukla senatör seçildiler.

91. Parlemanto yaşamının ilk dönemleri

O yılın mayıs ayı, Güney yarımkürede sonbahar olması bir yana, başka nedenlerle Neruda'ya bahar getirmedi. Ancak şairin birbiriyle uyuşmaz gördüğü iki nitelik getirdi: biri senatör seçilmesi, diğeri Şili'de belirli bir kitaba değil de bütün yapıtlara verilen Ulusal Edebiyat Ödülü'nü almasıdır. Bu ödül, o dönemde henüz yeni sayılırdı ve ona Aydınlar Birliği'nin başkanı olarak yarattıklarına verilmişti. Daha önce aynı ödül yalnızca kendisinden yaklaşık yirmi yıl önce doğan düzyazıcılara, Augusto D'Halmar'a, Joaquin Edwards Bello ve Mariano Latorre'ye verilmişti. Ödülün manevi bir değeri vardı ve az bir paradan ibaretti. Şair ne birini, ne de ötekini değersiz bulmuştur.

Neruda o ödülü alan ilk şair ve kendi kuşağından ilk yazardı. Şair o sıralar etkin ve gerçek bir komünistti. Jürinin yalnızca yazarlardan değil, hükümet ve üniversite temsilcilerinden oluştuğu göz önünde bulundurulursa, ödül şairin konumunu resmen tanıma anlamına geliyordu.

Şair, aynı mayıs ayında senatör olarak güvenoyu alır. Ayın 21'nde, Kongre Onur Salonu'nda başkan Juan Antonio Rios'un ulusun durumu üzerine mesajını dinler. Neruda anayasal yemini eder. Birkaç gün sonra Dış İlişkiler Komisyonu üyesi seçilecektir. Parlamento yaşamındaki ilk dönemlerin

ağırkanlılıkla hiçbir ilişkisi yoktur: fırtınalı görüşlerle başlar. Senato başkanı Arturo Alessandri Palma, iki kez cumhurbaşkanını davet ettiğinde, "söz, sayın Tarapaca ve Antofagasta Reyes Bey'indir."der. Pablo Neruda, "hemen hemen hepimizin bütün ağırlığını duyduğumuz ideolojik, aktörel ödevler, bana göre çok daha ciddidir." diyerek başlar.

Şair, seçim sandıklarından gerçekten galip çıkan parlamenterlerin adaylıklarını sekreterin kurnazca oyunuyla ellerinden alan Seçimleri İnceleme Mahkemesi'nin süregiden yolsuzluğunu yalnızca sorumlulukları daha büyük olduğu için değil, kendisini özel olarak ilgilendiren nedenlerle, seçim kararları üzerinde çok az etkisi olan bir etkinlik sektörünü yazar olarak temsil etmesi dolayısıyla da dile getiriyordu.

O zaman yazar olarak yazarlardan söz etti: "Gerçekten de, konumları öldükten sonra bir yer açıldığında yapılan doyumsuz söylevlere ve sevinçli anma toplantılarına yarayan yazarlar, yüce niteliklerine ve parlak yeteneklerine karşın, kapitalizmin haksız düzensizliğine karşı örgütsüz muhalefetleri yüzünden karanlık, zor bir ömür sürdürmüşler ve sürdürmektedirler. Şili'de Baldomero Lillo ve Carlos Pezoa Veliz'in yapıtlarını halklarının acıları ve istekleriyle bütünleştirerek bize bıraktıkları örnekler dışında, ya sefalete boyun eğme ya da başkaldıran bir disiplinsizlik tutumuyla direnmediler..."

Bütün öteki ücretli iş kolları için olduğu gibi yazar, şair tarafından genel olarak ayrıcalıklı bir azınlığın yaşadığı görkemle karşıtlık oluşturacak pis bir yaşam sürdüren bir toplum kesiminin üyesi olarak tanımlanacaktır. Sürmek isteyen bu lüksün temsil ettiği "büyük ve kahraman pampa işçileri"nin sefaleti pahasına elde edildiğini de sözlerine ekler. "Tanınmayan, unutulmuş, acıyla katılaşmış, kötü beslenen, üstü başı dökülen, her fırsatta kurşunlara hedef olan, bana gerçek Ulusal Ödül'ü veren o vatandaşlarımdır..."

Karşılaştırma önemlidir: gerçek Ulusal Ödül.

Senatoda kendisini türü az bulunur kuş olarak görenlerle çatışmaya girer. İşte yalnızca sayıları bir kongre üyesini seçemeyecek kadar az olan şairleri değil, özellikle büyük kuzey kıyılarının güherçile, bakır ve altın işçilerini temsil eden şair bir

parlamenter... Onlara güven duydukları için gurur duyduğunu dile getirmek ister. Şu anda halkı için yazar olarak üstlendiği sorumluluk yararlı olacaktır belki. Belki de Bağımsızlık döneminden beri elde tutulan gecikmeyi gidermek için bir şey yapmaya katkıda bulunabilecektir. "Kışkırtıcı" adlı yırtıcı bir kurdun girişimleri yüzünden altüst olan ve sökülüp alındıkları gül renkli küçük şatolarında yaşayan" madencilerin yaşamına ilişkin peri masalları son bulmalıdır artık.

Parlamentodaki ilk dönemlerine çok değişik bir biçimde başlar. Acı olaylardan söz edecek, şeylerin adı neyse onu koyacaktır. Başka yerlerde yaptığı yolculuklarda yerlilerin bin yıllık sefaletini gördüğünü, ancak Coronel'de Puchuco Rojas lojmanları tablosunun çok daha kötü olduğunu dile getirir. Orada evler iğrenç malzemelerle yapılmıştır: çöplükten toplanan mukavva, taş, teneke, demir on dört kişiye kadar insanın birbiri üstüne yığılarak yaşadığı ve "sıcak-yatak" kurumunun egemen olduğu bir göz yer yapabilmek için kullanılmaktadır. Maden işletmelerinden gelen işçiler oralarda sırayla yatmakta ve ot minder bütün bir yıl boyunca sıcak kalmaktadır.

Böyle bir şey nasıl olur! Bütün bunları gözleriyle görmüştür. Kuzeyde bu üç metrekare yerde dört bekârın yaşadığı kulübelere girmiştir. Bu sefalet evreninde yaşayan erkekler. kadınlar ve çocuklar bütün bir yaşamları boyu suları ve elektrikleri olmadığı için acı çekmektedirler. "Bu bilincimde sonsuz acı bir tad bırakmıştır" diyecektir. Orada insanların boyu küçülmektedir. Şair, konuşmasında en alt düzeyde yaşam ve psikolojik sefaleti gösteren istatistikleri kullanmaya kadar gider.

Bunun neden böyle olduğunu açıklamaya girişir. Kötü bir anlayışın acı meyvesi değil, daha çok feodal yaşam ve sınıflar arasındaki korkunç ayrım söz konusudur. Bunu halka bir sövgü olarak değerlendirir. Paçavralarla, kendisine verilen giysilerle eş tutulmaktadır. Ona "roto" (halktan insan) denilmektedir. "Yaşamımın bu aşamasında ve Saygıdeğer Senato'da yaptığım bu ilk konuşmayı fırsat bilerek Şilili bilincim kendimi sorgulamamı ve böyle bir adaletsiz durumun sürüp sürmeyeceğini sormayı dayatmaktadır."

"Bütün bunlarda büyük bir saçmalık vardır. Varlıkları üreten ona sahip değil. Onlara üretmeyenler sahip ve bu varlıklar onları yaratanlara verilmemektedir.

Kâğıdı Puente Alto işçilerince üretilen bu gazetede yaşamı bütün üyelerine ileten vatanımızın kocaman ve etkin yüreği yerilmektedir. Bu sivil güven yıkıcıları, Şilililerin barınmaları için çoğaltmayı arzu ettiğimiz rahat, Şilililerin elleriyle üretilip yerleştirilen aletlerle çevrili El Melon işçilerinin zahmetli çalışmasıyla, katı betonla yapılmış evlerde oturmaktadırlar. Yungay sendikası işçilerinin ürettikleri kristal kadehlerine üzüm bağlarından şarabı taşıyanlar Şilililerin elleridir. Bu sayısız ve anonim işçiler giysilerimizin kumaşını da örmekte, trenlerimizi yürütmekte, gemilerimizi yüzdürmekte, kömürü, güherçileyi, madenleri çıkartmakta, ekip biçmekte ve zahmetli gece işi sonunda her günkü ekmeğimizi vermektedirler. Ve işçilerimizce dizilip basılan bu gazetelerde vatanımızın yüreği yerilmektedir."

Senatör şairin, yazarın sorumluluğundan bu düzeyde söz eder. Doktora hastasından uzak kalması ve hastasını iyileştirmeye çalışmaması söylenmez, ama yazara şu söylenir: "Halkınla uğraşma, aydan inme. Egemenlik yerin bu dünyada değil."

Halkının sorunlarına burnunu sokmamaya ilişkin bu çağrıyı reddeder. Son on yılların en büyük antikomünist biri yolunun sonuna gelmişti. Şair onu hedef alarak senatoya giriş söylevini bitirir: "Daha önce, son günlere kadar antikomünizm bayrağı altında insanları, kentleri, tarlaları ve köyleri, halkları ve kültürleri kıran ve yıkan, kirleten ve küfreden, istila eden ve canlarına kıyan bunak bir insan var oldu. Bu adam, insan tarihinin gördüğü en büyük kin ve şiddet seli yaratmak için yetiştirdiği güçleri bir araya getirdi. Bugün, ulusunun yıkıntıları ortasında, mezara sürüklediği milyonlarca ölü arasında yanmış, buruşmuş, adı sanı belirsiz bir paçavra gibi kendi kalesinin yıkıntıları altında yatmaktadır. Şimdi bu kalenin en yükseğinde, kırmızı fonunda orak ve çekiç bulunan utkun bayrak dalgalanmaktadır. Bu bayrak, öteki görkemli flamalarla birlikte barış ve saldırıya uğramış insan onurunun yeniden kurulması anlamına gelmektedir."

Bu konuşmayı 30 Mayıs 1945 tarihinde, dünya çapındaki son olayların iyimserliğe sürükledikleri anda yapar. Hitler, birkaç hafta önce Şansölye barınağında intihar etmişti, kızıl ordu Berlin'e girmişti Üçüncü Reich'ın kayıtsız koşulsuz teslim olması Postam'da imzalanmıştı. Başkan Rios, herkesin hazır bulunduğu meclise gelip mesajını vermişti. Buna göre resmen yalnız bir düzensizlik Şili'yle Sovyetler Birliği'ni ayırabilirdi. Senatörümüz, Şilili bir yazar olarak, "bizde olduğu gibi, halkın güçlükle ulaşabileceği bir ayrıcalık olmaması için büyük tarihsel çabayı göstererek kültürü yaygınlaştıran bu büyük ulus"u saygıyla anar. "Yazar olarak yüreğimi tükenmez bir kaynak gibi doldurup taşıran resmi bir istatistikten öğrendiğime göre Sovyetler Birliği'nde, savaş süresince 57 000 değişik kitaptan bir milyar adet yüz dilde yayınlanmış."

Artık iftiralara bir son vermenin zamanı gelip gelmediğini sorar.

Bu konuşmacıda görünüşte çelişik bir durum vardır: militan olmaksızın Komünist Partisi için senatör seçilmiştir ve açış konuşmasında partinin kurucusu Luis Emilio Recabarren'in tanımlamaya başladığı çizgiyi anımsatır. Komünistler, diye ekler, vatanseverlik duygusunu tekellerinde bulundurduklarını değil, "daha çok onu gülünç biçimde giydirilen bu parlak tutumdan kurtarmayı ve onun yerine halkımız için dayanışma ve adalet anlayışını koymayı ileri sürmektedirler" Bu özelliğin tarihi yeni değildir. Bütün Amerikan vatanının babalarının bu düşünceleri bir Avrupa devriminden aldıklarını, bu yüzden libareller ve yabancılar olarak suçlandıklarını, oysa gerçekte onların kıyılarımızı süpüren evrensel akımların yankısı olduklarını anımsatır.

Bu konuşma bazılarını coşturmuş, bazılarının da hoşuna gitmemiştir. Tutucu partinin sözcüsü Horacio Walker Larain, "Trapaca ve Antofagasta taşralarının bize temsilci olarak gönderdiği şairin açılış konuşmasında dile getirdiği sözlerin saygıdeğer evveliyatın bozulmasına yöneliktir ve anayasal suç oluşturmaktadır." der. Ona göre şair, anayasal düzenin saygınlığını ve yüce meclisin düzenini böylece sarsmaktadır.

Gerçekten de şair buraya kadar yalnızca kurulu düzeni bozmak ve bazı parlamenter kurallara saygı göstermemek için

değil, bir sistemin temel adaletsizliğini tartışma konusu yapmak için de gelmişti.

Siyasal bilincinin evriminin kendisine dayattığı sorumlulukları doğrudan doğruya ve açık bir biçimde üstlenme anı gelmişti.

Bu nedenle 8 Haziran 1945 tarihinde, Santiago'daki Caupolican Tiyatrosu'ndaki yedi bin seyirciden hiç kimse Pablo Neruda'nın resmen Komünist Partisi'ne katılmasını tuhaf bulmamıştır. Bu girişimi tek başına yapmıyordu. Çok tanınmış bir grup sanatçı, aydın, değişik yaratı ve bilgi dallarından değerli insan kendisine eşlik ediyordu. Bu günü yaşamın kendilerine öğrettiği devrimci inançların oluşmasındaki bir iç sürecin doruk noktası olarak görüyorlardı. Bu süreçte Neruda'nın büyük etkisi vardı. Şair, onların gözünde yol alışının ve kişiliğinin doğal bir gelişimi olarak siyasal sorumluluklarını üstlenen aydın örneğiydi.

92. Zaman sorunu

Şair, yaşamının bu yeni aşamasında İsa'nın ekmekler ve balıklara ilişkin yaptığı gibi zamanı çoğaltabilecek midir? Ya da senatörlük işi, taşraya geziler, güherçile işletmelerine ziyaretler, seçmenleriyle görüşmeler, kişisel bir sorununu çözmek ya da imzalı kitaplarından birini göndermesi için kendisine başvuran binlerce insan yüzünden sessizliğe mi gömülecektir? Kendisi de zor bir duruma girmiştir; peki neden? Durumu iyi değerlendirirse, kendisine fazla iş yükleyen başka uğraşlar mıdır?

Zaman! Zaman! İşte büyük bilmece. Onu bir lastik gibi söndürebilecek midir? İşin içine girecek ve zamanla görecektir. Şimdilik kendini alt üst etmenin gereği yoktur. Ayrıca, son çare olarak parti yönetiminin yaratı için gerekli zamanı kendisine ayırabileceğine ilişkin sözü vardır. Bunu gerçekleştirmek, siyasal yaşamın gereklerine bir sınır koymak nasılsa yalnızca kendi elindedir.

Öte yandan, amansız bir yolcudur. Başka yere gitme, yeni topraklar ve gökler görme, geri gelme gereksinimini duymaktadır, bu açık. Şimdilik giremediği ve yirmi yıldır göremediği Amerika üzerine serilmiş yeşil kefen, ölçüsüz sayıda bitki ve hayvan ve bol sulu ırmaklar ülkesi yönünde yola çıkar. Bu-

rası dış dünyaya ilk çıkışında bindiği geminin bir gün boyunca Santos limanında demirli kaldığı ve hâlâ anımsadığı o genç kızın, Marinech'in gemiye bindiği yerdir. Bu kez Rio'ya kadar uçakla gider. Brezilya Akademisi onu 30 Temmuz'da sıcak bir törenle karşılar. Şair Manuel Bandeira onu öven bir konuşma yapar. Bunu Tropiklilere özgü abartılı ince terimlerle değil, inancından gelen terimlerle yapar: etkisi yalnızca İspanyolca yapılan edebiyat değil, Portekizce yapılan edebiyat üzerinde de duyulan büyük bir şairin karşısında bulunmaktadır.

Neruda, başta bir şaşkınlık geçirirse de bunun açıklamasını bulur. Brezilya, Şili dışında yalnızca coğrafi açıdan bütün ülkelerin komşusu değildir, iki ayrı kıtada birbirimizi tanımazlıktan gelsek bile, dili de bizimkiyle komşudur. Neruda orada buna benzer sıcak başka karşılamalar da görür. Şiiri dilin temel meridyenlerini geçmiştir. İspanya'da, Meksika'da, Arjantin'de, Kolombiya'da ve Peru'da ululaştırılmasını kişisel olarak görmüştür, ama bu kez kendisini yerli bir şairmiş gibi kabul eden Brezilyalı okuyucunun duyarlılığıyla buluşur.

Yapıtlarının bütün İberik Amerika'ya bir mesaj iletebildiğini görmeye başlar. Belki daha da ileri gidecektir. Akademideki o akşam, kendisine tanıdık görünen sıcak bir havanın girdiği bir pencere açar. Bu salonda sesi, avangard olarak ün salmamış ve en ünlü üyeleri akademi üniforması giymiş bir seçkin aydın grubu tarafından gürültülü bir biçimde karşılanır; şaire göre onların giysileri Fransa kralı Louis'nin ya da Maison de Bragance'daki bir imparatorun terzisinin elinden çıkmış gibidir. Bu büyük salonda avangarda duyarlı şairlerin sesleri çınlasa bile, üzerinde zemzemle yıkanmışçasına çalışılmış edebi yapıtların havası solunmaktadır. Bununla birlikte şair, kendini bu ortamda hiç yabancı görmez. Neyse o kalarak, siyasi ve edebi düzlemde düşündüklerini gizlemeden değişik ortamlara kendini uyarlama yeteneği vardır.

Ertesi gün, kadife giysili, üç kenarlı, kenarları yaldızlı şapkalı edebi seçkinler karşısından Rio Stadı'nda, ter içinde büyük bir kalabalık karşısına çıkar. İki hafta önce, Sao Paulo'da, Luis Carlos Prestes'i anma gününde yüz bin insanla dolu Pacaembu Stadı'nda bu deneyimi yaşamıştı. Şair orada da-

ha sonra gelecek futbol tanrısı Pele ya da şiirin ve kavganın Garrincha'sı gibi karşılanmıştır. Şairin yüreği bu halkla birlikte çarpar, çünkü orada tüm Amerika'yı duymaktadır. Ulusların ve kıtanın temelini halkın oluşturduğunu bilmektedir. Ayrıca, kendisinin kesinlikle halk adamı olduğunu onaylayan bu gösteriler dalgası tarafından sürüklendiğini düşünmektedir.

Dönüşünde Montevideo ve Buenos Aires'te konferanslar verir, toplantılarda şiir okur. Orada daha önce bildiği bir olayı not eder. Hemen hemen dobra dobra bir şair olarak değerlendirilir. Bir yerden bir yere giderken Amerika'yı gözleri ve derisinin gözenekleriyle özümler. Bir yaratma hazırlığı sürecini izleyerek, kendi içinde taşıdığı bir yaratık söz konusuymuş gibi, iddialı bir şiiri gün ışığına çıkaracaktır. Bu şiir, ustası, eğitim gördüğü üniversitenin kurucusu Andres Bello'nun zamanında yazdığı *"Kavurucu Bölgenin Tarımına Övgü"* düzeyinde olacaktır, en azından bunu ummaktadır. Onu yüz yirmi yıl sonra, klasik biçimde değil, kendi bakışına ve kişiliğine tümüyle uygun bir biçimde yazar.

Uğraşlarını iyi düzenlemiştir. Öğleden sonra uyur, akşamları arkadaşlarını ağırlar. Geceleyin önünde şarap şişesi, tartışır; ancak sabahleyin gül gibi diridir; bağırsaklarından fışkıran bir dayatma gibi gördüğü bu şiiri yazar. Bir gün, esinlenmiş olsun ya da olmasın, gök gürlesin ya da kar yağsın yazdığını çünkü iştahın yemek yerken gelmesi gibi esinin de yazarken geldiğini söylemiştir. Sabah saat dokuzda masasının başına oturur ve başlığını "Macchu Picchu Tepeleri" koyduğu uzun bir şiiri sayfaları çizgili, büyük bir deftere yazmaya başlar. Eylül ayıdır. İlkbahar yüzünü göstermektedir. Yitik kente inmesini, bazılarının siyasetin buzları altında ezilmiş, artık hiç gelmeyi başaramayacağını söyledikleri yeni bir ilk baharın uç vermesi olarak görür.

93. Saygıdeğer Mösyö Reyes, Lucila Godoy Alcayaga'yı över

Şili şiiri, bir ilkbahardır; üstelik parlaklığı kaynağını bir güneşten alır. 20 Kasım 1945'te, salı günü senato başkanı yeniden sözü Saygıdeğer Mösyö Reyes'e verir. O günün öğleden sonrası şair siyasetten değil, şiirden ve bir şairden söz edecek-

tir. Ülkesinden söz edecek, ülkesinin dünyanın merkezinden çok uzakta -doğru- ilk değil, son ülke olmasının yanısıra "düşünceler evreninin gökkubbesine kızıl bir ok" fırlatıp yeni bir yıldız astığını söyleyecektir.

Halkın derinliklerinden çıkan, takma adı Gabriela Mistral olan (Maria Teresa Leon'un onu "bir başmelek –Cebrail– ve bir rüzgâr –Karayel– adı" olarak adlandırdığını anımsatır) büyük Lucila Godoy Alcayaga önünde selam durur. Bu şair kadına ilk kez bir Latin Amerikalı yazara verilen Nobel Edebiyat Ödülü verilmiştir. Neruda, "ulusun halk tabakalarının örnek bir saygınlığa kavuşması"yla ortak bir zafer sevinci duyduğunu belirtir. Küçük Gabriela'ları ve halkın yaşadığı madenin dibinde boğulmuş yaşamlarını düşünür.

Senato üyeleri Mistral'dan söz eden Neruda'yı sessizce dinlerler. Anlamsız bir olay değildir. Ülkenin iki büyük şairi söz konusudur. Hem yukarıdan, hem de aşağıdan bakar çünkü onu bir doruk olduğu kadar, halkı içinde çok sayıda insana kendi ağzından sıkıntılarını dile getirmeyi sağlayan saklı bir maden damarı olarak görmektedir. Şiiri duyarlılığın kızı değildir yalnızca. Çocukluğunda duyduğu acıları da içinde olmak üzere bütün deneyimlerle beslenmiştir. Hiç de Orphée'nin barınağı olmayan bu salonda Neruda, Mistral'ın temel bir acımaya banmış yapıtlarının ne başkaldırıya, ne kurama dönüşmeyi başardığını, ancak alçakgönüllü bir merhameti de aştığını belirtir. Ona olan hayranlığını dile getirir ve kendilerini ayıran sınırları gösterir, çünkü o bu sınırı aşmıştır. Onun halka sofuca bağlılık duygusunu küçümsemez. Bu duygu kendisine Dostoyevski ve Gorki gibi başka büyük hümanistlerin sade ve ezilen insanlara karşı besledikleri sevgiyi anımsatmaktadır. Birçok okuyucunun hümanistlerden acımadan daha başka bir şey elde ettiğini ekler. Gorki de bir siyasetçi olmuştur. "Şevkat temelinde bir insanlık ve adalet düzeni" kurmaya katkıda bulunmuştur. Neruda, bu konuşması sırasında küçükken bu yazarların yapıtlarını kendisine onun ödünç verdiğini belirtmez. Ama bu adları andığı anda ona kılavuzluk edenin kendisi olduğunu bilmektedir.

Mistral, bir düzlemde Neruda'ya benzemektedir. Belki de bunun için onun "coğrafyamızın ve ortaklaşa yaşamımızın

büyük yandaşı" niteliğinin altını çizer. Bu çocuksuz ana -diye ekler- bütün Şilililerin anasıdır. Yapıtları Şilili olan her şeyi baştan sona sorgular ve över; ülkenin bileşenlerinin, insanların ve taşların, çiçeklerin ve ekmeğin şarkısını söyler. Yüzünü inceler. Yapıtlarına geri döner. Her şey onun Şili toprağının bir parçası gibi olduğunu göstermektedir.

Onun her türlü Avrupalılaştırma savını ve mutlakiyetçi eğilimi yadsıdığını belirtir. En derin ve popüler özüyle ülkesinin onurudur. Şiirini ve mesajlarını yurtsever değerlere dönüştürmüştür.

Şaire göre Mistral'e verilen ödül, ülkede düşünce filizlerine özen göstermeye daveti içermektedir. Bu ise ancak "Mistral madeni"nin geldiği damar, yani Şili halkı yüzüstü bırakılmışlıktan kurtulup bütün çocuklarına yeteneklerini sonuna kadar geliştirmeyi sağladığı zaman gerçekleşecektir. "Gabriela Mistral'in soylu ve Arakon-İspanyol başı"nı kucaklar.

Konuşmasının temelinde derinlemesine kişisel bir anlam yatmaktadır. İkisi de yer ve gök kadar değişiktirler. Bununla birlikte Mistral'da olduğu gibi Neruda da halkın çocuğu olmuştur. Bu da onları ayrılıklarında ve benzerliklerinde birleştiren bir nitelik ve bükülmez bir eğilimdir.

Bu ulusal gurur günlerinde elbette kesin bir sonuca varan bazıları da eksik değildi hani. Onlara göre Neruda hiçbir zaman Nobel Ödülü'nü alamazdı, çünkü başka nedenlerin yanısıra komünistti ve ödül kıyıda kalmış küçük bir ülkenin iki yazarına verilmezdi.

94. Anımsatma

Dopdolu olacak 1946 yılı önceleri fırtınasız geçer. Ocak ayı Meksika hükümetinin verdiği bir madalyayı getirir: Aztek Kartalı Madalyası. Bu, başka madalyaların da ardı ardına gelişinin habercisidir. Ancak bu madalya onu çok duygulandırır, çünkü bir anlamda Meksika'yı uzun zamandır yüreğinde taşımaktadır.

Yılın sakin geçen başı yanıltıcıdır. Özel durumları kapsamaktadır. Shakespeare'in yapıtlarında olduğu gibi, ölüm ve ihanet çakışır. Başkan Juan Antonio Rios, kanser kurbanı olarak Paidahue'de ölür. Onun yerine başkan yardımcısı, zengin

bir radikal olan, güney kökenli kayınbabası Alfredo Duhalde geçer. Mavi gözlü, kır saçlı, sonbaharında bir Don Juan'dır. Neruda'nın "Chimbarongo'da Seçimler" şiirinde gözler önüne serdiği dolaplarla, yani dini maske ederek ve köylüleri oya zorlayarak seçildiği senator koltuğunda yıllarca kalmasına karşın, siyasetin bir beyefendi işi olduğuna ve isterse keyfi bir otorite kurabileceğine inanmaktadır.

Halk Cephesi'nin parçalanmasından sonra artmış olan komünist-sosyalist rekabeti dönemidir. Bernardo İbanez yönetimindeki bir grup, "Üçüncü Cephe" adlı bir siyaset vazederek Duhalde hükümetine katılır. Bernardo İbanez'in Şili İşçi Konfederasyonu Genel Sekreteri olmasına karşın sendika karşıtı fobisi, özellikle işçilerin komünist yöneticileri seçmesiyle iyice artar.

Lafertte ve Neruda, "Humberstone" ve "Mapocho" güherçile işletmelerinde grevlerin patlak verdiği kuzey pampa için harekete geçer. Neruda bu deneyimden çıkardığı şiirsel tutanağını zamandizinsel bir biçimde yazar:

Güherçile bölgesinde adsız kahramanlarlaydım,
gezegenin katı kabuğu üstünde
ince ve bereketli karı kazanlarla
ve gururla sıktım toprak ellerini.
"Bak kardeş, dediler, nasıl yaşıyoruz
burada "Humberstone"da, burada "Mapocho"da,
"Ricaventura"da, "Paloma"da, "Piojillo"da."

Bir gıdım tayınlarını gösterdiler bana,
evlerinin toprak tabanını,
güneşi, tozu, vinchuca'ları*
ve bitimsiz yalnızlığı.

Madencinin işini gördüm,
kürek sapını kavrayan elinin
nasıl iz bıraktığını.

* Vinchua: Şili'de yaklaşık iki cm. boyunda, kara kanatlı bir gece böceği. Kan emer ve çok acı veren iğnesi bazı bulaşıcı hastalıklara neden olabilir.

Korkunç bir dölyatağı gibi
madenin daracık deliğinden
gelen bir ses duydum,
topraktan çıkan
yüzsüz bir insandı
kana, toza ve tere
banmış bir maske.

Ve bana diyordu ki:
"Gittiğin yerde acılarımızdan söz et,
anlat kardeşim, aşağıda,
bu cehennemde yaşayan
kardeşinden söz et."

Şair ısrar eder. Oradaydım... Dediler... Ve gösterdiler bana... İşi gördüm... Bir ses duydum... Bana diyordu ki... Gözüyle görüp kulağıyla işittiğine ilişkin tanıklığının, onlar adına temsil ettiği istekleri ve savunmacı rolünün altını bu biçimde çizer. Görevini yerine getirir.

Kalkan olmak için orada bulunuyordu. Ona göre bu, komünist parlamenterlerin göreviydi. Ancak onların ozanı, muştucusu, haksızlığı açığa vuran, dile getiren, sözcü, vekanüvis de olacaktır.

Bir yaz alacakaranlığı saatinde La Moneda karşısındaki alanda, general Bulnes'in atlı heykeli yanında, gecenin örtmeye başladığı bir insan kalabalığının ortasındaydık. Bu, "Humberstone" ve "Mapocho" işçileriyle bir dayanışma gösterisiydi. Halk eski, hüzünlü bir şarkıyı söylerken makinalı tüfeklerin tarrakaları duyuldu. Tanıdığım bir kız, Ramona Parra yanıbaşıma düştü. Daha sonra şair onu "altın gerilla" olarak adlandıracaktır. Bu yaz akşamında ölenleri birer birer anmıştır: Manuel Antonio Lopez, Lisboa Calderon, Alejandro Guttierrez, Cesar Tapia, Filomeno Chavez. Daha sonra *Alandaki Ölüler* (28 Ocak 1946, Santiago)* şiirini yazacaktır.

Ressam Jose Venturelli'nin resimlediği şiirin kısa zamanda yayınlanmasını gerçekleştirmek için propaganda komisyo-

* Bu şiir *Evrensel Şarkı* kitabında yer almaktadır. (ç.n.)

nunda çalışıyorduk. Konu kıyımlardı. Şili'de tütekleri kullananlar uzmandılar. Körü körüne öldürümlerde "Kimse ya da hiçbir şey ölmüyormuş gibiydi, /toprağa düşen taş, suya kavuşan suydu sanki." Şair bir ceza ister. Kırmızı bir hat çizer. Seçtiği yandaki halktır; öte yandakiler düşmanları. Ne elçiler olarak adlandırılan bu sonuncuları, ne de evlerinde rahatça oturanları görmek ister. Onları bu alanda yargılanırken görmek ister. Düşenlerin kanının unutulduğunu kabul etmez. Şiirinin belleğin yeniden kurucusu olmasını ister, çünkü ölenlerin unutulmasından daha kötüsü yoktur. Kurbanları belleklerden silen, bu lanetli ve iyi yönetilen bellek yitirimidir.

Daha sonraları Şili'de, Pinochet diktası sırasında gece ortasında öldürülüp topluca gömülen köylülerin gizli mezarları bulunacaktır. Bazıları terk edilmiş bir kalsiyum madeni koridoruna gömülmüşlerdi. Lonquen'deki bir toplu mezarın ortaya çıkarılmasından sonra ölülerin yakınları, olayı belgeleyen ve belleklerde yaşamasını sağlayan sözleri bir tabelaya yazma kararı aldılar. Bu sözleri en emin yerden aldılar. Neruda'nın şu dizelerini seçtiler:

"Bin gece çöker ka kanatlarıyla
bu ölülerin bekledi i bi günü yıkamadan.

Her birimizin bekle o günü
dünyada, acının o son gününü.

Savaşta fethedilen adalet gününü.
Ve siz, düşen kardeşlerim, sessizlik
yanımızda olacaksınız o büyük günde,
evet, o büyük son savaş gününde."

95. Tuhaf vals

Mart ayında verdiği konferansları bitirir: "Şili'nin Kuzeyine Yolculuk" şiirinde güneyli adam, kendisini ay krateri gibi çeken bu acılı bölgeden söz edecektir.

Kalabalıkların yüreğine dokunmakla ün salmıştır. Belki de bu yüzden cumhurbaşkanı adayı Gabriel Gonzalez Videla'nın

kişisel isteği üzerine ulusal propaganda sorumlusu olarak atanmıştır. Düş gücünü buraya yatıracak, ama pahalı ödeyecektir.

Bu cahil sancaktarın görüntüsünü her türlü yöntemle popülerleştirmek gerekmektedir. Sloganı şudur: "Onu çorbaya kadar katmak." Basının ve radyonun yardımına başvurur. Şili'de henüz televizyon yoktu. Arica'dan Ultima Esperanza'ya kadar bütün duvarları kaplatır. Onun adının reklamını yapmak için kısa bir halk şarkısını kullanacaktır. Bu konuda Temuco'daki tanıdığı soprano Blanca Hauser'in önerilerini alacaktır. Soprano, Şili Senfoni Orkestrası şefi olan eşi Armando Carvajel ve kantatris bir kadın arkadaşıyla birlikte buluşma yerine gelir. Bir şey onu bu zayıf kadına gözlerini dikerek bakmaya iter. Ondaki bir şey duyarlı bir tele dokunmuştur: gülüşü. Arkadaşı Cotapos, onu dinlerken gülüşünün müzik gibi, "yüksek bir kulenin atmacası gibi" yuvarlandığını söyler. Şair onu şarkı söylerken dinler ve sesini Sol Güçlerin Marşı üzerine kaydeder. Müziğin hiçbir özgün yanı yoktu. Andrew Sisters'lerin moda olan "Rom ve Coca Cola" şarkısının bir uyarlamasıydı. Neruda, coşkun gülüşlü kantatrisle bir serüven yaşar. Ancak bu serüven kısa sürer. Çok fazla işi vardı. Bir kuş gibi dalış yapan kadın uzağa gitmiştir.

Neruda bunun ardından kuzeye doğru bir yolculuğa çıkar. Adını iyi anımsamadığı kadın arkadaşı ise, Blanca Hauser'in kendisine dediğine göre Meksika'ya gitmiştir. Bu her şey demekti: yolda iyi bir an.

Birinin doğruladığına göre, Los Guindos'taki Michoacan adını taktığı evi Latin Amerika'daki en ünlü üç evden birisiydi. Bir vekanüvise göre, yazarlar için en sıcak öteki iki ev San Isidro'daki (Arjantin) Victoria Ocampa'nın ve Popayan'daki (Kolombiya) Guillermo Valencia'nmkiydi.

Paul Valery'nin bir sözüne göre "özbeöz Amerikan" yazarlardan biri konuk olarak Michoacan'a gelir. Neruda, kıtanın romanının bu büyük yazarını çok değerli bir dost gibi karşılar. Guatemalalı yazar, babahindi Miguel Angel Austurias'ı kucaklar. Asturias, İspanyol yazar Ramon del Valle Inclan'ın Tirano Banderas (Zorba Banderas) romanıyla başlattığı roman dizisine Bay Başkan adlı, melez diktatör üzerine yeni bir sanatsal gizilgüçle yazdığı romanı katmıştır.

Neruda oradan oraya gider. Yapıtlarının başka dillere çevrilip yayınlandığını öğrenir. *Yürekteki İspanya* Çekoslovakya'da yayınlanmıştır. Danimarka ve ABD'de *Yeryüzünde Konaklama* yayınlanır. Sao Paulo'dan aldığı bir habere göre *Yirmi Aşk Şiiri* ve *Bir Umutsuz Şarkı*'nın Portekizcesi peynir ekmek gibi satılmaktadır.

Bununla birlikte şair herkesin hoşuna gitmez -nedendir pek bilinmez- ve şairin ateşli, bazen gizli düşmanları vardır. Bunlardan biri, seçilmesine katkıda bulunduğu cumhurbaşkanıdır. Ulusal propaganda şefi olarak bir şiir yazmış, dopdolu bir stadda okumuştur. Üstelik köylere, kasabalara, kentlere gider, oralarda onu neredeyse nakarat gibi yineler durur. Başlığı: "El Pueblo lo llama Gabriel" (Halk Ona Gabriel Diyor). Söz konusu olan, bir durum şiiridir. Şiirdeki Gabriel, başmelek değildir. Şiirin Ş'sinden anlamaz ve şairin popülerliği kendisini yaralamaktadır. En çok kullandığı söz, "Haydi gel, bi sarılalım"dır. Otuz iki dişiyle birden gülerse de bazı gülüşleri sahtedir. Gerçekte, özellikle komünistlerin coşkulu desteğiyle seçilmiştir. Kadın gibi ince bir ses ve her sözcüğün son harflerini yutarak konuşma biçimiyle ünlüdür; başka bir cümlesi vardır: "Beni komünist partisinden koparacak hiçbir insani ya da tanrısal güç yoktur."

Seçilmesinden sonra merkez komitenin genel kurul toplantılarından birine katıldı. Komite, seçilmesine katkıda bulunduğu hükümete katılınama tezinden yanaydı ve bu, Soğuk Savaş ortamı yüzündendi. Neruda'nın kendisi için şiir yazdığı adam mecliste söz aldı, yakarı ve tehditle karışık bir konuşma yaptı: "Cebinizde partinin kartı var. Benimki yüreğimdedir. Komünist bakanlar olarak hükümete katılmazsanız ben de cumhurbaşkanlığından cayarım." Bu numaradan sonra genel kurul kabineye katılmaya karar verdi.

Neruda, senatör görevini eksiksiz yerine getirdi. Yaklaşık iki yıl parlamenter görevlerini yerine getirirken içten içe birine dikkat etmesi gerektiğini düşünür. Bu, kıskanç bir kadındır: şiir öyle rekabetçidir ki, rekabeti hiç hoş görmez. Yeğlenme hakkını ısrarla ister, yoksa dıştalayıcıdır. Şair, onun yaşamındaki en önemli kadın olduğunu bildiğinden, kendisine acı veren bu ısrarlı yakarıya, sızlanmaya kulak verir. Bunu özellikle

geceleyin, horuldamalarını gizleyemeseler bile kamuflaj sanatında gerçekten usta meslektaşlarından bazılarının uyuklamalarını seyrederek sıkıntıdan patlarken yapar. Kendisi için bunu yatağında yapması daha yerindedir. Daha sonra şu zavallı "Halk Ona Gabriel Diyor" şiirinden daha az ağır gelen dizeler yazmaya saatler ayıracaktır.

Ayrıca, tam bir yolculuk adamı olduğundan, saat sarkacı gibi gidip gidip geri döner. Her dönüşünden bir süre sonra yeniden dayanılmaz demir alma isteğini duyar. Yolculuk pusulasının ibresi yeniden "üzüm salkımı vatanı" gösterir. Kendi ülkesi gibi bu ülke de üzüm bağlarıyla doludur. Kendisini çağıran güzel yemekler, katıksız zeytinyağı ve bin yıldan fazladır tadılan şarap mıdır? Tanrıların egemenlik sürdürdükleri ve başında en büyük imparatorluğu yaşamış topraktır, ancak burası özellikle günlük yaşamını heykeller arasında sürdüren halkı yüzünden hoşuna gider.

Bir karar alır ve partiye dayatır: İtalya'ya elçi olarak gitmek ister. Bundan başkana söz edilir. O da ilke olarak onaylar. Ne olursa olsun onu ülkeden çıkartacak, uzağa gönderecektir. Yaldızlı bir sürgünlük mü? Bu pek fazla güzel olmaz mı? O zaman Gonzalez Videla, tasarıyı boşa çıkartacak gizli bir komplo hazırlar. İktidara geçişler sırasında Truman'ın temsilcisi general Leahy'e Komünist Partisi'ni birkaç ay içinde yasadışı ilan etmeye söz vermiştir.

"Sotto voce", sağla birlikte elçilerin atanmasını onaylayan senatonun Neruda'nın atanmasını reddetmesi için fesat çevirir. Tam red önergesinin kabul edildiği sırada komünist parti çevresinde aynı göreve can atanlar fırıl fırıl dönmeye başlarlar. Bunlar arasında Angel Guarello adında biri de çok değerinin yanısıra şu nedenlerden dolayı başkan için daha uygun bir insandı: hiçbir zaman bir tek dize yazmamıştı ve senatonun kendisini İtalya'ya elçi olarak atanmasını onaylamaya razı etmek üzere yaptığı başvuru dışında komünist partisiyle hiçbir ilişkisi yoktu. Bu durumda şairin Elçi Neruda olması için yirmi beş yıl beklemesi gerekecektir.

Ortalık yeniden sakinleşir. Senato başkanından 28 Aralık'taki Aziz Masumlar Bayramı'ndan itibaren hiçbir zaman

Saygıdeğer Ricardo Reyes Bey'e söz hakkı vermeyeceği güvencesini elde eder; daha çok Pablo Neruda Bey olarak söz alacaktır. Buna gülesi gelir. Bu salonda var olunduğu için değil, yürürlükteki bir kural nedeniyle saygıdeğer olunmaktadır. O akşam kadehini kesinlikle ortadan yitecek bir ad için kaldırır. 1 Austos 1904 tarihinde Parral nüfus kütüğüne kaydedilmiş kutsal Ricardo Eliecer Neftali Reyes Basoalto adı ve soyadına bir kadeh kırmızı Macul içerek son verir. O günden başlayarak, çocukluğundan beri babasının şiir karşıtı baskısından kurtulmak için yıllardır kullandığı o aynı ad ve soyadı, yani Pablo Neruda'yı yasal olarak kullanacaktır. Gelecekte her fırsatta, hatta yasa önünde bile böyle çağrılacaktır. Başka bir adı olmayacaktır. Şaşırtıcı mı? Hiç de değil. Çoktan Reyes ve Basoalto soyadlarını terk etmişti. Reyes Basoalto "Kemik" adlı çocuğa, Temuco'daki cılız yeniyetmeye, servis treninde makinist Jose Del Carmen'e eşlik edene daha uygundu. Lokomotif hattaki kalasları sağlamlaştıracak çakılların toplanması için uzun zaman dururken Ricardo Reyes adındaki bu çocuk keklik yumurtaları, ana yılanın yuvası, gürgen meyvesi arıyor ya da birkaç capihue topluyordu, çünkü onların kan gibi kırmızı renklerini seviyordu. Bütün bunlar tarihöncesinde kalmıştı. Çok uzaktı. Yılbaşında, maskeler takıp şarkı söylerken kendi kendine, mesleği yüzünden neredeyse aldattığı şeye, hani o çıplak ya da giyinikken sevdiği Bay ya da Bayan Şiir'e yaşamını gerçekten adayıp adamadığını sorar. Sabahleyin onunla birlikte işçi çabasını sürdürür. İçinde sabah yedide ıslık çalıp kendisini işe koyulmaya davet eden bir denizkızı vardır. Elverişli bir dönem yaşadığını duyumsar.

Tercera Residencia (Üçüncü Konaklama) Buenos Aires'te yayınlanmıştır. Bu kitap, geçmişteki yalnız yaşamından kalanları, aşkla çıldırışlarını ve tarihle buluşmalarını, 1935-45 yılları arasında yazılmış bütün ürününü bir araya getirir. Burada yeni bir şey bulunmaktadır: yapıt çeşitli biçimlerden oluşan bir mozaik içermektedir. Başı sonundan farklıdır. Yaşamının en kişisel boyutlarını siyasal fırtınalarla, savaşla aynı biçimde, tek sözcükle yürekten yaşamıştır. Geceyle gündüzün yanyana bulunduğu bir kitaptır. Geceye ilişkin "La ahogada del cielo"

(Göğün Boğulanı) ("Ölü çiçekler arasında geceyle kırılmış: duruyor ve acı çekiyorum") "Alianza" (Alyans) (Sonat. "Gece şekeri, taçların ruhu...") adlı şiirler karanlıkların krallığına da aittirler. Cinsel ilişki istenilen kaçamağı oluşturur belki ("Sevgilim, yalnız olmak istiyorum parçalanmış gümüşün / bir hecesiyle. karlı göğsünün / bir tek meme ucuyla.") Bunlar Doğu'nun yeşil ışığının ya da güneşin sulara gömüldüğü sırada son parıltılarıdır. Beni Kara Ada'da birkaç kez, güneşin son parıltısı anında ufku dikkatle seyretmeye davet etmiştir. Kitap, Marx kardeşlerin filmindeki çift kapılı ev gibidir. Biri açılırsa kışla yüz yüze gelinir. Öteki açılırsa ilkbahara çıkılır. İşte acının şu tuhaf "Vals" şiiri: ("Yokum, işe yaramıyorum, hiçbir şeyi, hiç kimseyi tanımıyorum.") Orada Brüksel adlı hayalet bir kent ortamı bulunur. Orta yerinde, aylar ve bıçaklar arasında, karanlıklarda ölür ve ölesiye yalnız olduğunu itiraf eder. Bu "El Abandonado" (Terkedilen) adlı şiirinin havasıdır. "Las furias y la penas" (Öfkeler ve Acılar) şiirinde toprağa gömülmüş, yeryüzüne çıkmak isteyen, ama karanlıkta olgunlaşmayı sürdürmek zorunda olan bir tohum gibidir: ("Haziranda bir kirazın yumuşak yüreği gibi.") "La reunion bajo las nuevas banderas" (Yeni Bayraklar Altında Toplanma) adlı şiirinde tomurcuk, başını yeryüzünde göstererek patlayacaktır. Yürekteki İspanya ve Stalingrad'a Şarkı şiirlerinde toprağın derinliklerinden dünyanın yüzü karşısında, kanın ve ateşin ateşli parıltısının ortasında yalnız belirecektir.

Yeraltındaki şair ışığa doğru fışkırır, ancak fırtına ortasında gökgürültüleri ve şimşeklerle çevrilmiştir.

96. Büyük kaçamak

1947 yılı, nisan ayının ilk pazar günü bütün ülkede belediye seçimleri yapılmıştır. Sonuçlar Komünist Partisi'nin çok ileride olduğunu gösterir. Ertesi gün ben, genel sekreter Ricardo Fonseca ve iki siyasi komisyon üyesi cumhurbaşkanıyla görüşmek üzere La Moneda'ya gittik. Bir önceki sonuçlara ilişkin coşkun sözler edeceğini düşünüyorduk. Bizi daha çok tetikte karşıladı ve kör bir boğa gibi saldırdı. Olacak şey değildi, komünistlerin seçim yoluyla büyük bir partiye dönüşmelerini ka-

bul edemezdi. O zamandan beri moda olan bir ifade kullandı. Dalgaların altına gömülmemizi istedi. "Karanlığa gömülmeniz gerekir. Balıklar gibi olmalı, gürültü etmemeli, sizi kimsenin göremeyeceği bir yere gizlenmelisiniz. Yaşayabilmenizin tek koşulu budur. Yoksa mahkûm olursunuz."

Canımız oldukça sıkılmış olarak hiç böylesine anti demokratik bir öneri duymadığımızı söyledik. Sonuç olarak halk, iradesini dile getirmişti. Buna saygı göstermek gerekirdi. "Siz ve biz, bir programı gerçekleştimeye karar verdik. Biz, bu kararı yerine getirmek için bütün gücümüzü kullanacağız. Ne demek bu "dalgaların altına gizlenmek"? Kasaba kasaba, işyeri işyeri alnımız açık dolaşıp başkan seçilmeniz için çalıştık. Seçim kampanyası sırasında dalgalar altına gizlenmemizi söylemediniz hiç. Mantıksız olan hiçbir şeyi yapmayız. Hükümetteki varlığımızın değişiklikler isteyen halkın kandırılmaması için bir güvence oluşturduğuna inanıyoruz."

Birdenbire tartışmaya bir son verdi. Başkanlık sarayından bir demagogun striptiz gösterisine katıldığımız duygusuyla çıktık.

Neruda, şiirinde ve Senato'daki konuşmasında Lota'da, kömür bölgesinde bulunan Puchoco Rojas'ın akıl almaz yoksulluğunu dile getirmiştir. Deniz altındaki bu işletmelere madenciler alınlarındaki küçücük bir lambayla iniyorlardı. Yolda bir grisu patlamasıyla karşılaşmamışlarsa yüzeye çıkabiliyorlardı. Bu işçiler grevdeydiler. Şair senatör onlarla birlikteydi.

Onu hemen hemen her gün görüyordum ve söyleşi özellikle ülkede olup biten üzerineydi. Cumhurbaşkanıyla ilişkiler kopmuştu.

Kısa süre önce bu sonuncunun tutumuna ilişkin kaygı verici işaretleri not etmiştim. Bu, son derece resmi bir görevdi. Haftada bir gün kendisiyle görüşecek; haberlere, kamu görüşlerine ilişkin görüş alış verişinde bulunacak ve yapılabilecek girişimleri ya da alınabilecek bazı önlemleri söyleyecektim. 1947 yılının ocak ayında bir pazartesi günü Gabriel Gonzalez toplantıya geç geldi. Nedenini açıkladı. Hafta sonunda bindiği gemi Pirihueico gölünde alabora olmuştu ve kendisi de içinde

olmak üzere bütün yolcular boğulma tehlikesi atlatmışlardı. Çevreden kayıklarla yardıma gelen köylüler tarafından -Gonzalez Videla'nın eklediği bir ayrıntı- kurtarılmışlardı. Bunlardan biri cumhurbaşkanını kurtardığını öğrenince çok şaşırmıştı. "Ona elli pezos verdim" diye ekledi.

Bu mucizevi kurtarılıştan dolayı kendisine geçmiş olsun dileğinde bulunduk. Sıra bana gelince: "Sizin için boğulup ölmüş olmam daha iyi olurdu belki. Kötü bir hançerden kurtulmuş olurdunuz." Şaşkınlık ifademi gördü. Konuyu hemen değiştirip bana bir uzman öğüdünde bulundu: "Bir gün aynı durumda bulunursanız, ilk olarak ceketinizi ve ayakkabılarınızı çıkarmalısınız. Su alınca kurşun gibi ağırlaşıyorlar."

Bu sahne bana kuşku verici bir şaka gibi göründü. Daha sonra adamın planlarını çoktan yaptığını ve kedi-fare oyununu oynamayı sevdiğini anladım.

Ağustos ayında Bağımsızlık Günü'nün kutlandığı Bolivya elçiliğine gittim. Birden biri omuzlarımı sıktı. Gonzalez Videla'ydı. Hem saf, hem de duygulu bir ifadeyle, "Neden La Moneda'dan uzaklaştınız? Nankör olmayın! Yarın beni görmeye gelin." diyordu.

Ertesi gün aynı kişiler onunla hükümet konağında karşılaştı. Bürosunda yalnızdı. Sesinin tonu benimle Bolivya elçiliğinde konuşandan farklıydı. Önce son Brezilya yolculuğu sırasında aleyhine yapılan gösterilerden dolayı bizi suçlamakla başladı. Bundan bizi sorumlu tutuyordu. Ardından yüzümüze bakmadan, bir kağıdın üzerine bir şeyler çiziktirerek Kongre'yi feshetmek ve "kendi kendimize hükümet darbesi" yapmak için kendisine katılmamızı önerdi. Bu hem kışkırtıcı, hem de son derece çılgınca bir öneriydi. Bize bir tuzak hazırladığını anlamamız için birbirimize bakmamız gerekmedi. Hükümet darbesine çağrısını reddettik. Bize yeniden tehditler savurdu. Toplantıya beklenmedik bir biçimde son verdi.

Neruda'yı bütün bunlardan haberli kılıyordum. Onu bizden daha iyi tanıyordu, ancak yeterince değil. Görünüşe bakılırsa aramızdan hiç kimse onun kim olduğunu yeterince bilmiyordu. Ancak şair, psikolojik bir ileri görüşlülüğe sahipti. "Her şey açık -diyordu- kötüye doğru gidiyoruz."

Gonzalez Videla'nın amiral Leahy'yle söyleşisinden söz edildiğini duymuştu. Bu görüşme, Amerikan elçisi Claude Bowers'in "Şili Görevi" adlı anılarında doğrulanmıştır. Her ikisi de Vichy hükümeti nezdinde saygınlığı olan diplomat olmuştu. Mareşal Pétain'le yakınlık kurmuşlardı. Hitler'in birlikleri girdiklerinde Gonzalez Videla Paris'teydi. Parlak botları ve hamasi yürüyüşleriyle yan yana Zafer Anıtı'na kadar yürüdüklerinde onlara hayran kalmıştı. Başkan Rios'un ölesiye hasta olduğunu öğrendikten sonra Şili'ye aceleyle geldiğinde, Cupolican Tiyatrosu'nda bunu kekeleyerek anlatmıştı. Karga, gelecekteki ceset çevresinde bir tur attıktan sonra Fransa'ya döner. 1946 yılı ekim ayında eskiden beri tanıdığı Amerikan amirale tasarısını açıklayarak güvence verir. Komünistlere desteklerinin karşılığı olarak hükümette altı ay barındıracaktı. Ardından onları alçakça dışarı atacak ve yasadışı ilan edecekti. "Truman'm sözcüsüyle yapılan anlaşma gerçekleştirildi. Bu daha da ileri gidecektir." diye bildirdi yüzü hüzünle gölgelenen şair.

Gonzalez Videla, Komünist Partisi temsilcilerini 21 Ekim'de La Moneda'ya davet etti. Bu kez yanında Dışişleri Bakanı Raul Juliet, radikal senatör Ulises Correa ve bu partiden başka parlamenterler vardı. Başkan, bize üç komünist bakanın istifasını istemeye karar verdiğini bildirdi. Ona yanıtımız şu oldu: "İstifa etmeyecekler, çünkü bu hareket Başkan'ı seçenlere verilen sözün ağır bir biçimde çiğnenmesi olur ve hiç kimsenin komünistlerin halka ilişkin yükümlülüklerini terk ettikleri izlenimine kapılmasını istemiyoruz."

- O zaman onlara görevden el çektirteceğim, diye tehdit etti Gabriel Gonzalez.

- Bildiğinizi yapın.

Bu son cümle aşağılık küfürlerin yağmasına neden oldu. Tam bir histeri bunalımına kapılmış gibi en kaba sözler çıkıyordu ağzından. Cumhurbaşkanı sıfatına yaraşmayan kaba, korkunç bir gösteri sergileyerek yağıp gürledi. Bir ara tuvalete gitti, geri geldiğinde sessizdi, yüzü ıslanmıştı.

La Moneda'dan ilişkilerin kesinkes koptuğu duygusuyla çıktık.

Durumu tartışmak ve takınmamız gereken tavırı belirlemek üzere merkez komite binasına gittik. Birkaç saat sonra - gece olmuştu- milletvekili, Şili İşçi Federasyonu Genel Sekreteri, kömür işçilerinin grevinden sonra La Moneda'ya uğrayan Bernardo Araya geldi. Bakanlar kuruluna katılan, Bernardo Araya'nın bekleme salonunda olduğunu öğrenen Gonzalez Videla onunla konuşmak ve Komünist Partisi'ne savaş ilan ettiğini bildirmek üzere çıkar. Bernardo Araya ona, "Ben de bu savaşın içindeyim." der. Gonzalez Videla, "Dostum, ayrılmadan önce bir kucaklaşalım." diye ekler.

Bernardo Araya (ki Pinochet yirmi yedi yıl sonra onu da kaybolanlar listesine eklemiştir) hemen Moneda caddesi üzerinde, Maclver'in köşesindeki Komünist Parti binasına gelmiştir. Bütün yöneticilerin içeri atılması için emir verildiğini bildirir. Birbirimizden ayrılıp sığınacağımız yerlere yöneldik; yıllarca sürecek illegaliteye daldık.

Neruda'nın bu sırada saklanmaya gereksinimi yoktu. Cumhuriyetin senatörü olarak parlamenter dokunmazlığı vardı. Bu dokunulmazlık kaldırılmadıkça yasallık içinde hareket edebilirdi.

97. Şair suçlar

Geceleyin kendisini sık sık ziyaret ederdim. Şair, Gonzalez Videla'ya "Züppe" adını taktı. Gizli sığınaklarım konusunda kaygı duyuyordu. Pek fazla olmadığımızı söyledim. Bir noktaya kadar baskıya hazırlıksız yakalanmıştık. Ülkesinin elçiliğinde kültür ateşesi olan Kolombiyalı yazar Eduardo Carranza'nın evinin emin olduğunu belirti. Yazarın siyasal düzlemde bizimle hiçbir ilgisi yoktu. İnançlı bir İspanyolca uzmanıydı. Onu Neruda'ya yaklaştıran şiirdi. Neruda'nın arkadaşı olduğum için onun ve eşinin de arkadaşı olurdum. Neruda bir gün onun eşine "tatlı Rosita Coronado" demişti. Bebek sepeti adı verilen bir sepetle yiyeyecek taşırken görmüştüm. Pedro de Valdivia alanına bakabildiğim pencereleriyle bu eve beni görmeye gelirdi ve siyasal bir belge hazırladığını öğrendim. Daha sonra ona *"Milyonlarca İnsana Açık Mektup"* başlığını koydu ve Caracas'ta, 27 Kasım 1947 tarihli El Nacional gaze-

tesinde yayınladı. Gerçekte onu ülkedeki duruma ilişkin uluslararası kamouyuna yönelik siyasal bir dosya gibi hazırlamıştı. Bu nedenle ona özgün bir biçimde, "Şili'de Demokrasi Bunalımı Kıtamız İçin Üzücü Bir Uyarıdır" başlığını koydu. Şair orada tümüyle içtenlikli bir dil kullanır. Şili'nin dışarıdan gelen bir planın etkileriyle acı çeken tek Amerika ülkesi olmadığını düşünmektedir. Yabancı baskıların altını çizer. Komünist Partisi'yle Gonzalez Videla arasındaki ilişkilerin tarihçesini çıkarır. Onun 18 Haziran 1947'de, Londra'da yayınlanan News Chronicle'ten bir gazeteciyle yaptığı görüşmeyi anar. Yazının ilk paragrafında yazılanlar harfi harfine şöyledir: "Başkan Gonzalez Videla Rusya'yla ABD arasında savaş çıkacağına ve Şili'deki bugünkü siyasal ortamın içte olduğu kadar dışta da bu kuram üzerine kurulduğuna inanmaktadır." Daha sonra şunlar yer almaktadır: "Başkanın açıkladığına göre savaşın elinin kulağında olması, kesin bir kırgınlığı olmadığı Şilili komünistlere karşı takındığı tavrı açıklamaktadır." Ona göre "Şili, güçlü komşusu ABD ile işbirliği içinde olmalıdır. Savaş başladığı an, Şili Rusya'ya karşı ABD'yi destekleyecektir."

Neruda'nın sert eleştirisinin bölümlerinden birinin başlığı, "Gonzalez Videla'nın İhaneti"dir. Onu kişisel olarak tanıdığını gösterir. Yaşamının tüm ülküsü şu cümleyle özetlenebilir: "Başkan olmak istiyorum." Onun Komünist Partisi merkez yönetimine ve La Moneda'ya yaptığı bozguncu öneriyi, yani "herhangi bir partinin katılımı olmadan askeri bir hükümet yaratmayı" hedeflediğini anımsatır. Kendisini bir diktatör yapan olağanüstü güçler yasasıyla baskıya kapıyı açmıştır. Neruda, Santiago belediye meclisi üyesi, birkaç aylık hamile olmasına karşın sabahın saat dördünde bir hücreye sürüklenen Julieta Campusano olayını anımsatır. Seçim kampanyası sırasında başkanla ülkenin her yerine giden kadın, yine onun emri üzerine uğradığı şiddet yüzünden erken doğum yapmıştır.

Neruda, kendisini özellikle isyan ettiren bir olayın altını da çizer. Yıllarca Franko Karşıtı İspanya-Şili Derneği'nin başkanlığını yapan Gonzalez Videla, Winnipeg gemisiyle gelen İspanyol sığınmacıları kampa sürmüştür. Pisagua ve ülkenin başka yerlerinde toplama kampları açmıştır. Korkunç suçla-

malar uydurarak önce Yugoslavya'yla, ardından da Sovyetler Birliği ve Çekoslovakya'yla diplomatik ilişkileri bozmuştur. Gonzalez Videla'nın Şili-Sovyetler Birliği Kültür Enstitüsü'nün onur başkanı olduğunun altını da çizer.

Çarpışma ortasında yazılan ve bir "kişisel mesaj"la son bulan bu belgede dikkate değer bir paragraf bulunmaktadır. Parlamenter ve aylak yazar yaşamındaki yılların kendisine çok şey öğrettiğini belirtir. Halkın yaşamını dikkatle incelemiştir. "Ancak tam iki ay önce Şili Komünist Partisi yönetimi şiirsel çalışmalarıma daha çok zaman ve özen göstermeye çağırıyordu. Bu amaçla bana özellikle *Canto General* (Evrensel Şarkı) adlı yapıtımda ilerleyebilmem için bir yıl gerekli olan kendi başıma kalabilme olanağını sundu."

Bu görevin önemi, bu isteği yaptıran yapıtına karşı saygı üzerinde ısrar eder. Şair, fabrikasının makinalarını çalıştırır, köklerin nasıl büyüdüklerini duymak için kulağını toprağa dayamışken ihanet kendisini düşüncesinden çekmeye gelir. O zaman kavgaya girişmek üzere Kara Ada'daki yalnızlığından çıkar. Ne pahasına olursa yazar ve yurtsever ödevini yerine getirmelidir. Kişisel tehlikeleri yüklenip kendisine karşı her türlü saldırının doğrudan sorumlusu olarak Gonzalez Videla'yı suçlar.

Hemen yanıt verilir. Ertesi gün devlet başkanı, Pablo Neruda'nın senatörlükten el çektirilmesi için hukuk mahkemeleri önünde "siyasi yargılama" adı verilen şeyi seferber eder.

Neruda işten el çektirilince ülkeden çıkmak ve Mendoza'ya yönelmek ister. Meksika elçisi Alba, onu arabasıyla götürür. Ancak polis sınırı geçmesine izin vermez.

Yılbaşı gecesini birkaç arkadaşla birlikte geçirdik. Şair kılıklara girdi, eğlendi, ancak geceyarısı, 1948 yılına girildiği anda kucaklaşma üzgün oldu. Neruda umutsuzluğa kapılmadı. Bir safta yer almanın gücüne inanan insanlardandır. 2 Ocak'ta onu Senato'nun gelecek oturumunda yapacağı konuşma üzerine çalışırken görüyorum. Arjantinli sürgün avukat arkadaşı Faustino Jorge'a yazdırıyor. Dreyfus Davası'ndaki suçlamayı birkaç kez okumuştu. Zola gibi "Yo accuso" (Suçluyorum) diye yazar.

Şair konuşmaya başladığında senato salonunda kararsızlık içinde bir bekleyiş egemendir. Yedi yıl önce, aynı tarihte, 6 Ocak 1941'de Franklin Delaono Rosevelt'in bir mesaj vererek evrende Hitler'in karşı çıktığı dört temel özgürlüğün; söz, tapınma özgürlüğünün, sefaletten ve korkudan kurtulmuş olarak yaşama hakkının tanınmasını istediğini anımsatır. Şili'de gerçeği söyleyenler baskıya uğramaktadır. Ülkede ne söz hakkı, ne de korkmadan yaşama hakkı vardır. Burada eski bir Amerikan trajedisi söz konusudur. Devlet başkanını eleştirmenin vatana ihanetle eşdeğer olduğunu ileri süren bazıları, vatana ilişkin acıklı bir görüşe sahiptir. Constitution alanında Gonzalez Videla'nın dile getirdiği sözlerini anımsattıktan sonra şunları ekler:

İşte baylar, bu ülkede herkesin tanıdığı, kılık değiştirmiş faşistlerin istedikleri. Bana gelince, sağdaki adamlardan daha çok solun kara Laval'larından -çünkü onların soylu Fransız topraklarında nasıl davrandıklarını gördüm- korkuyorum. Gerçekte komünist karşıtı hareket baskıyı, işçi sınıfının ezilmesini hedeflemektedir.

Hitler'in güçleri Fransa'ya girip Paris'i aldıklarında naziler gidip işçilere Komünist Partisi'ne üyelik kartlarını sormamışlardır; baskı görmeleri, hapse atılmaları ve zorunlu çalışmaya mahkûm edilmeleri için sendika militanları olmaları, bir sendika örgütüne üye olmaları yetiyordu..."

Bu, melez bir Laval'ın portresiydi.

Şair iddianamesini okudu. Doğrudan ve somut, kanıtlanmış olgulara dayalı on üç suçlamada bulundu. Geçen gece evinin yakılmak istendiğini, yangının giriş kapısının büyük bir kısmını tahrip ettiğini belirtti. Telefonu hükümet tarafından kontrol edildiği için polisle bağlantı kuramadığını, kursa da bunun tümüyle yararsız olacağını söyledi.

Gerçeği söylemek küfretmek değildir. Kuşkusuz şair, suçluya biçeceği cezayı dile getirme hakkını ileride kullanacaktır. Bunu yapıtlarıyla dile getirecektir. "Ancak, kendimi onun durumunu şu sıralarda yazdığım ve vatanımızın toprağını ve tari-

hinin şarkısı söylediğim Evrensel Şarkı kitabımda ele alma zorunluluğunda duyuyorsam da, bunu aynı içtenlik ve temizlikle siyasal yaşamımda da yapacağım." diye ekler.

Bir önceki gece mahkemenin verdiği dokunulmazlığının kaldırılması kararını dinlemişti. Buna şu yanıtı verir: "Halk dışında hiç kimse benim dokunulmazlığımın kaldırılmasına karar veremez."

98. Yeraltı yaşamı

Yüce divan alt mahkemenin kararını onaylayınca Neruda hapse atılabilirdi. Av köpeği hazır beklemektedir. O zaman yeraltı yaşamına girmesi gerekmektedir. Karıncayla birlikte bu yaşama dalar. "Pedro Amca ve Sara Hala" olurlar. Elimizde sığınacağımız çok yer bulunmadığından birbirimizle sık sık karşılaşır ya da bu yerlerde birbirimizin yerini alırdık. Bunlar genellikle küçük apartman daireleriydi, bazen pencerelerden düşmanın karargâhını gözleme olanağı vardı. Burası üzerimize yapılan baskının köklendiği yerdi, ABD büyükelçiliğiydi. Forestal Parkı yanındaki bu daire, kibrit kutusu kadar küçüktü. Bir gece, beklenmedik biçimde bazı arkadaşlar ev sahibesine ziyarete gelirler. Pedro Amca ve Sara Hala, eski komedilerde olduğu gibi, güçlükle ayakta kalan bir giysi dolabına saklanmak zorunda kalırlar. Bir ara hapşırası gelir. İyi ki kendisini tutmayı başarır.

Yer değiştirmeye karar verirler. Sabah saat 3'te Santa Ana de Chena'nın bir evine taşınırlar. Şair gün boyunca kitabına çalışır. Bana kitabının alanını genişletmek için başlığı değiştirmek istediğini bildirdi. Amerika'nın Genel Şarkısı olacaktı. Daha sonra daha da sadeleştirdi. "Evrensel Şarkı", ondan daha fazla esin istiyordu. Şiirsel çalışmanın temel bir bilgiyle beslenebilmesi gerekiyordu. Tarih ve coğrafya bölümü eksikti. Gece yer değiştirmeleriyle görevli tarihçi bir arkadaşı vardı. Ona başvuru kaynakları, Karınca'ya da güzellik malzemeleri, şampuanlar ve gözle görülür derecede beyazlayan saçları için saç boyaları sağladı. Gün boyunca köy evinde kapalı kalıyorlardı. Pablo sakal bıraktı. Gece olunca gezmeye çıkıyorlardı. Evin meyve ağaçları arasında uzun gezintiler. Çift,

keçiyoluna ustaca sokuluyordu ve kısa süre sonra arkadaşları onlara sık sık eşlik eder oldular. Aynı biçimde onlarla birlikte beş kedi, üç köpek ve mısır koçanı versinler diye burunlarıyla onları kollarından iten birkaç at. İki gezici işte o zaman köpeklerin biyolojik bir saate sahip olduklarını öğrendi. Saati içgüdüyle algılıyorlardı ve hoşlarına çok giden gezinti saatini gergin bir biçimde bekliyorlardı.

Tarihçi onları geceleyin kente götürür. Bir jandarma sokağın köşesinde arabayı durdurur, biner ve kendisini belirli bir yere götürmelerini ister. Öne, şoförün yanına yerleşir.

Bahçeli bir evde Pedro Amca ve Sara Hala'nın güvenliğiyle görevli, onları çiçek ve güvercin çizerken gören çocuklar, bunu nasıl yaptıklarını göstermelerini isterler. Amca öyle yapar ki, çocuklar kâğıttan çiçek buketi yapar ve küçük bir reçel kabının içine koyarlar. Ardından bir ağaca çıkar ve yüksekçe bir dalın üstüne koyarlar. Kısa süre sonra ağaç sinekkuşlarıyla dolar. İçlerinden bir tanesinin başında şapkaya benzer bir şey vardı. Neruda ona Kukuruko adını taktı. Öteki hiçbir kuş ona yaklaşamıyordu. Şairin kâğıttan çiçek yapmayı öğrettiği bu çocuklar onun en iyi korumalarıydılar. Onun bulunduğu odaya kimseyi sokmuyorlardı. Kimsenin Pedro Amca ve Sara Hala'yı görmemesi için bütün yabancıların hareketlerini gözlüyorlardı.

Eski gazeteler ve kâğıtları didik didik ederek 5 Şubat 1948 tarihli "El Imperial" gazetesinin ilk sayfasını bulduk. Bütün sütunların üstündeki başlık çok büyük harflerle şöyleydi: "NERUDA BÜTÜN ÜLKEDE ARANIYOR" Ortada bir yazı haberin içeriğini özetliyordu. "Çok sayıda görevli, kaçan komünist senatörü aramaktadır. Dava dosyasıyla sorumlu bakan Gonzalez Castillo arama ve tutuklama kararı çıkartmıştır. Kara Ada'da önemli girişimlerde bulunulmuştur. Bunlar Neruda'nın sığınağına ilişkin bilgi sağlayabilecektir." Biraz daha ilerde iri harflerle şunlar okunabilmektedir: "Onun sığınağını bulup ortaya çıkaran sivil polis ödüllendirilecektir." Sayfanın üst kısmında tuhaf bir ilan bulunmaktadır. "Topaze" adlı derginin ilanıdır: "Şili Caupolican Tiyatrosundaki bir atom bombasıyla Üçüncü Dünya Savaşı'na başlamıştır." Bu ilan, doksan

gün sonra Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkacağını söyleyen Gabriel Gonzalez Videla'ya atıfta bulunmaktadır. Komünistlere ve sendika hareketine yapılan baskı, Neruda'nın aranması, elbette Washington mutfağından beslenen bu devlet başkanı psikozunun sonuçlarıydı. Ayrıca siyasi ihanetini maskelemek için duman tabakası işlevini görüyordu.

Neruda, peşine düşülmüş bir av hayvanı gibi izlenip gizli bir yerden ötekine koruma altında giderken, bu safari öyküsü dünyada duyulmaya başlar. Halkları, sanatçıları, yazarları harekete geçirir. Öyle ki, Pablo Picasso, Temmuz 1948'de ilk ve tek konuşmasını Polonya'nın Wroclaw kentinde yapılan Dünya Aydınlar Kongresi'nde bu konuda yapar. İşte kem küm etmeden dile getirilmiş sözler:

"Bir dostum var. Tanıdığım insanlar arasında en iyilerinden biri olan bir dost. Burada olması gerekirdi. Yalnızca ülkesi Şili'nin en büyük şairi değil, aynı zamanda İspanyol dilinin en büyük şairidir, dünyadaki şairlerin en büyüğünden biridir. Söz konusu kişi Pablo Neruda'dır.

Dostum Pablo yalnızca büyük bir şair değil, aynı zamanda buradaki herkes gibi, iyiyi güzelin biçimi altında vermeye çabalayan bir insandır. Her zaman mutsuz insanların, adalet isteyen ve bunun kavgasını verenlerin yanında olmuştur. Dostum Pablo'nun şu sırada bir köpek gibi peşine düşülmüştür ve nerede olduğunu kimse bilmemektedir.

Bana göre kongremiz hepimize dokunan böyle bir adaletsizliği kabul etmemelidir.

Pablo Neruda özgürlüğüne kavuşamazsa, kongremiz özgür olmaya yaraşır insanların kongresi olmayacaktır.

Geniş bir biçimde dağıtımını yapacağımız, aşağıdaki şu kararın alınmasını öneriyorum:

Wroclaw'da toplanan Dünya Aydınlar Kongresi Pablo Neruda'ya desteğini, hayranlığını, sevgisini ve dayanışma duygusunu iletir.

46 ulusun temsilcisi 500 kongre üyesi, faşist hükümetlerin kültürün en saygıdeğer temsilcilerinden birisine saldırmak için kullanmaya cesaret ettikleri polis yöntemlerinin iğrenç niteliğini bütün halklara duyurur.

Pablo Neruda'nın istediği yerde özgürce yaşama ve düşüncelerini özgürce dile getirme hakkını dayatır."

Parti yönetimi Neruda'nın ülkeden çıkmasına ve yurtdışında Şili'de olup bitenlere ilişkin bir bilgilendirme kampanyası yürütmesine karar verdi. Birkaç başarısız girişimde bulunuldu. Bu dönemde yaşadığı olaylar, Evrensel Şarkı'nın onuncu bölümünde bulunmaktadır: "El fugitivo" (Kaçak) şiiri bunları dile getirir.

Neruda zamansal açıdan iki tip şiir yaratır. Anlık, zamandizinsel, gördüğü ve yaşadığı şeyin içselleştirilmiş tarihinin şiiri ve anınaya ilişkin, geçmiş yıllara yöneltilmiş bir bakış olan şiir. "El fugitivo" (Kaçak) şiirinin yanısıra "La tierra se llama Juan" (Juan'dır Toprağın Adı), "Los flores de Punitaqui" (Punitaqui'nin Çiçekleri), "Coral da Año Nuevo para la patria en tinieblas" (Karanlıklardaki Vatanım İçin Yeni Yıl Şarkısı) adlı şiirleri anlık şiir tipine uygun düşmektedir. Bu şiirler, dökümü yeni yapılan, çifte su verilmiş çelik gibi dövülmüşlerdir. Şiirsel örtü günlük yaşamı maskelemez. "Bu boğucu günlerde" bir yerden bir yere geceleyin gider. Polisten kaçarken kentleri geçer, arkadaşlarının evlerine saklanmaya gider ve kardeşlik karanlıkta pekişir. Hemen hemen her zaman tanımadıklarının evlerine varıyordu. Uyuyor ve kendi kendine soruyordu: "Neredeyim? Kim bunlar? Neden beni saklıyorlar şimdi?.."

Santa Ana de Chena'nın evine sonbaharda varışını böyle anımsar. Üzüm toplama zamanıdır. Kısa boylu, yaşlı, veznedar gibi çalışan ama toprağın bütün sırlarını bilen ve ağaçlara aşı yaparken elini cerrah eli gibi kullanan ev sahibini zevkle dinliyordu. İşte şair burada, dalları meyveyle yüklü şeftali ağaçları arasında atlarla, beş kedi ve köpekle çocuklarla söyleşir gibi söyleşmiştir.

Derinliklere bu dalış, paylaştıkları değerlere bağlılığı yüzünden baskıya uğramış kaçak bir insanla dayanışma içinde tehlikeyi göze alan insanlar arasında gerçek bir ilişki kurulmuştur; bazıları için tanıdıkları bir şairdi, çünkü kitaplarından birini okumuşlardı ya da yalnızca adını duydukları ve saygı duydukları bir insandı. Kimileri için de namuslu bir kişiydi, adaletsiz bir baskının kurbanıydı.

Geceleyin yer değiştirmeler. Yapılan yolculuklar. İşte bu gecelerden birinde eşiğinden daha önce hiç geçmediği bir kapıyı açınca arası bozulmuş çiftle, zengin yazar ve İspanyol mühendisle karşılaşır. Ayrılmışlardı, ama şairi kibrit kutusu kadar yerde konuk etmek için çaba harcamışlardı. Kadının adı Maria Jara'ydı, ama insanlara ad takmayı seven şair, ona gizli yaşam için bir ad taktı: Irene. Daha sonra Katalonya'ya dönen erkeğe ise Andre adını verdi.

Birçok kaçış planı incelenir. Şair çok tanınmıştı. Polis onu köşe bucak arıyordu. Bir an deniz yoluyla kaçış düşünülür. Neruda Valparaiso'ya gider. Yeniden Pasifik'in kokusunu soluyor, okyanusu dinliyordu. İki denizcinin evine sığınır. Anne sorar: "Onu nasıl rahat ettirebiliriz?" Oğullar yanıt verirler: "O bizdendir." Oraya varınca pencereye yerleşir. Orada kentin, tepelerin binlerce kırpışan gözleri vardı. Manzarayı seyrettikten sonra çevresine bir göz atar. Masanın hazırlandığını, üstüne ekmeğin, şarabın, suyun, peçetelerin konduğunu görür. Sıcaklığı duyumsar. Valparaiso'ya bakan bu pencerede saatlerce kalmıştır. Evdeki denizciler kendisini gizli yolcu olarak taşıyabilecek bir gemi ararlar. Yanıltıcı sözveriler dönemi olur. Önce "Atomena", ardından da "Sultana" gemisini kaçırır. İki gemici yeniden işe koyuluyorlardı. Şair evde yalnız kalıp gününü Valparaiso'yu, kapılarının renkleri canlı yoksul evleri, kayaların tepesinde düştü düşecek gibi duran barınakları seyrederek geçiriyordu. Körfeze girip çıkan gemileri gerginlik içinde izliyordu. Bu, Valparaiso'yu uzun uzadıya seyretme fırsatı oldu ve burada gizli geçirdiği günler bu liman kentinin tepelerinden birine "La Sebastiana" adlı evini inşa etme düşüncesini vermiştir. O zaman Valparaiso'ya olan sevgisini şu dizelerle dile getirir: "Seviyorum seni Valparaiso, içeri kapattığın, / nuraylanın dışına / ondan da öteye attığın her şeyi / ey okyanusun nişanlısı." Pencerenin önüne bir masa yerleştirir ve kenti seyrederek yazar: "Sana aşkımı ilan ediyorum Valparaiso, / ve karşılaşmamızı paylaşmaya geleceğim / ikimiz de serbest kaldığımızda."

Gizliliğin yasalarından biri aynı çatı altında uzun zaman kalmamaktır. Yer değiştirmek gerekir. Bir evden ötekine gider. Hepsi de sade evlerdi. Herkes sırrı saklıyordu. Küçük bir

tenekecinin, birkaç kızı olan bir annenin, sarsak bir köylünün, sabun üreten bir adamın, "iç karartan büroya bir böcek gibi çivili bir delikanlı"nın evinde kalır. Kimseyi tanımasa da içeri dalıveriyordu ve kardeş gibi karşılanıyordu.

Gizli kapının şairi, bu şiirde kendisini saklayan herkese teşekkür eder, ellerini sıkar. Kendisini yalnız görmez, sayısız halk gibi duyumsar. Çünkü sonuçta kendisini koruyan, kendi halkıdır.

99. Çıkış arayışında

Valparaiso'dan gemiyle kaçma işi yatınca şair öfkelendi, Santiago'ya geri döndü.

Neruda'nın dokunulmazlığının resmen kaldırılmasıyla birlikte önce hapsedilmemesi, ardından da kendisini ülkeden sağ salim çıkartabilmek için bir plan incelenmeye başlandı. Birçok olasılık üzerinde duruldu. Bunlardan bazıları gerçekleştirilmeye çalışıldı, ama Valparaiso planı gibi başarısızlıkla sonuçlandı. Bazıları ise daha gerçekleştirilmeye çalışılmadan dışlandı.

Şili'de iki sınır vardır; okyanus ve And Dağları. Denizin onun için kapalı bir kapı olduğu ortaya çıkmıştır. And'lardan başka bir geçiş yolu bulmak gerekmektedir. Parti, birkaç aşamalı bir kaçış planı hazırladı. Bir gece, yönetim üyeleri kendisiyle vedalaştılar. Bu, dostluk ve özlem anı oldu. Şair sakallı ve ışıl ışıldı. Sabah saat biri biraz geçe bir araba onu almaya geldi. Birbirimize sarıldık. Onu yıllarca görme fırsatımız olmayacaktı.

Baskının başlamasından bu yana altı ay geçmişti ki, Komünist Parti yönetimi babayiğit, bedensel olarak çok güçlü, zihinsel olarak uyanık, kendisine verilen her işi yapmaya yetenekli Jorge Bellet Bastias'la ilişkiye geçti. Şili'de ve yurtdışında birçok işte çalışmıştı. Serüveni reddetmeyen bir ruhu vardı, ama aynı zamanda sakınımlı olmayı bilirdi. Boksör bedeninde bir devrimcinin sorumluluk duygusu ve bir girişim adamının ruhu kök salmıştı. Üstelik şiiri seviyor ve şairlere saygı duyuyordu. Bu nedenlerle birisi bu karmaşık işi yerine getirebilecek tek kişi olarak onu düşünmüştü. Bu seçim, çok somut sonuç veren bir nedene de bağlıydı: o dönemde Valdivia taşra-

sında, sıradağlara bitişik, her tarafı sık ağaçlarla kaplı bir çiftliği yönetmekteydi. Kendisiyle görüşüldüğünde gözleri faltaşı gibi açıldı. Fransız bir babadan ve Şilili bir anneden olmaydı. Kızkardeşlerinden biri güzel bir heykeltraştı ve genç yaşta denizde bir kayaya çarparak ölmüştür. Sinemacı olan bir erkek kardeşi ise kendini tarıma, sanayiye, ticarete ve daha sonra da Arica marka sucuk-sosislerini hazırlamaya vermiştir. Jorge, sanat ve bilimle ilgili her şeyle de ilgileniyordu. Üstelik şairin arkadaşlarının dostuydu. Bir süre Ulusal Hava Yolları'nda memurluk yapmıştı. Büyük yerlerin üzerinden uçmayı seviyordu, ama sık ormanlar da dahil, yerde gitmesini de biliyordu. Neruda'nın gençliğini geçirdiği Temuco'ya yakın bölgenin sel gibi akan ırmaklarını geçebilirdi.

Yanıtı hemen, "Evet, ama yaz ortasında yapmak gerek." oldu. Santiago'ya gelmesi istendi. Orada Ricardo Fonseca ve Galo Gonzalez'le görüştü. Çeşitli olasılıklar üzerine tartıştılar. İki varsayım üzerinde duruldu. Birisi Santiago'dan Valdivia'ya ve oradan da Arjantin sınırına kadar, polisin tutuklamaya ya da ateş etmeye kalkışması durumunda Neruda'nın çevresinde bir savunma perdesi oluşturacak yirmi kadar deneyimli militandan oluşan bir grup tarafından korunarak yolculuk yapmaktan ibaretti. Bu plandan vazgeçildi. Verdiği onca güvenceye karşın şair için de olmak üzere birçok tehlikeyi barındırıyordu.

Daha ağırbaşlı bir seçenek kabul edildi. Tam bir gizlilik. Partinin en sorumlu yönetim çekirdeği dışında yalnızca Bellet ve Neruda bilecekti hazırlanan şeyi.

Baskı çemberi gittikçe daralıyordu. Gonzalez Videla'nın polisi bu arada tetikte kalmıştı. Şairin dostlarından ve tanıdıklarından oluşan yaklaşık 200 kişinin listesi çıkarılmıştı. Şafakta Santiago'dan yüzlerce kilometre uzaklıktaki çiftlikleri istila ediyorlardı. Şair, Pedoro de Valdivia'nın yakınında, Providencia caddesinde bir apartmanda kalıyordu. Parti, Bellet'nin hizmetine tamirci bir şoförün kullandığı bir araba verdi. Üstelik, güneye giden yol üzerinde çeşitli kasabalarda yaşayan militanların bir listesi emanet edildi. Bu militanlar, çaktırmadan alarm durumunda olmaları için uyarıldı.

Son gün akşam saat dokuzda, başka bir araba Neruda'nın kaldığı evin karşısında durdu. Jorge Bellet'e eşlik eden doktor Raul Bulnes Cerda'ydı gelen. Doktor ve eşi Lala, daha önce söylediğimiz gibi, Neruda'nm Kara Ada'daki komşusuydu. Şair, doktor Bulnes'inki kadar güzel bir bahçeye sahip olmayı hiç başaramamıştır. Hafta sonlarında kendini çiçekler yetiştirmeye veren bir araştırmacıydı. Şairle bahçıvan doktor arasında çok sıkı bir dostluk kurulmuştur. Doktor Bulnes, akşam olunca Neruda'yı Graneros kasabasına kadar götürmek üzere arabasıyla gelmişti işte. Onu kod adı Andres olan bir komünistin evine bıraktı. Kapıda partinin arabası bekliyordu, direksiyonda da tamirci şoför.

Şoför, gür bir sakal ve alışık olmayan bir giysiyle değişmiş yolcusunu tanıyamadı. Kendisine yolcusunun kimliği şöyle açıklandı: Antonio Ruiz, kuşbilim uzmanı. Şair gizlilik serüveninde bile beğenilerine önem veriyordu. Bir şairin adını, çeşitli dönemlerdeki düzyazıcıların soyadını ve yapmak istediği bir işi seçmişti. Bunu bir anlamda yapıyordu, çünkü Şili'deki kuşların uzmanıydı ve yakında Arte de Pajaros *Kuş Sanatı* başlıklı bir kitap yazmakta gecikmeyecekti. Ancak kendisini 444.968 numaralı, görünüşe göre 1 Nisan 1946 tarihinde Santiago nüfus idaresinden verilmiş, dört ay sonra süresi sona eren kimliğin üzerine mesleğini kuşbilim uzmanı diye yazdırmak şeytanla oynamakla eşdeğer olabilirdi. Öyle tuhaf bir uğraştı, öyle az kullanılan bir sözcüktü ki, bir polis memuru bu kırk yaşlarında, iri yapılı, yuvarlak yüzlü, kabak başıyla tam bir karşıtlık oluşturan gür sakalı ve sarkık bıyığıyla bu adamı daha dikkatle, baştan ayağa inceleme eğilimi duyabilirdi. Tepesinde düşmeden kalan birkaç saç yakında dökülecek son kıllardı. Belki de o gizemli kuşbilim uzmanı sözcüğüne bakıldıktan sonra kalın kaşlarla çevrili gözleri ve gagaya benzeyen burnu dikkatle incelenirdi. Burnu işgüzar bir sınır polisinin hemen dikkatini çekebilirdi: "...e benziyor!" Bu mesleği Antonio Ruiz Lagoretta adına uygun düşmesi için seçmişti. Kendisine teknisyenlik yapan arkadaşları bu adı ve soyadı kabul etmişlerdi. Belki de daha yaşlı göründüğü için yaşını 3 yıl büyüttüler, buna göre 14 Şubat 1901 tarihinde doğmuştu. Ayrıca kendisine Parral'ı ve

Temuco'yu tanımadığını söylemesini, uzun boylu olduğu için kolayca inandırıcı olacağından Santiago kökenli olduğunda ısrar etmesini tembihlediler. Aynı biçimde bu belgede Dalia del Carril'den ayrılmıştır. Onca evli erkeğin işlediği günah olarak kendini bekar yapmıştı. Bütün bunları, hatta gerçeği söylediğinin bile altını imzalamıştır. Belgedeki "Okur?" sorusuna büyük harflerle evet yazar. "Yazar?" sorusuna verdiği yanıt ise yine güvenle evet olmuştur. Bu soru ona yazarlık mesleğini düşündürmüştür. Öğrenmek istenen onun yazar olup olmadığı değil, çok daha sade ve evrensel bir şeydi: okuma yazması olup olmadığı öğrenilmek isteniyordu. Başkentte ayağını hiç basmadığı, ama önünden, özellikle Doğu'ya gitmeden önce sık sık geçtiği, Alameda sokağından birkaç adım ötedeki Carmen Sokağı 46 numaralı evde oturuyordu. Bir tek ayrıntı: bu kapının önünden kaç kez ayrımına varmadan geçtiğini bilmiyordu. Önemli olan bu adreste bir evin olduğuydu. Etkili olmak için bu yeterdi. Kimlik belgesine "kuşbilim uzmanı" olarak yazılmasında ısrar etmiştir. Sözcüğü ve mesleği seviyordu. Dalgın bir şair ya da kuşbaz olarak olarak nitelendirilmekten çok hoşlanıyordu. Hayır, diye ısrar ettiler uzmanlar. Kendisine yaygın, "şiirle ilişkisi olmayan" bir meslek bulmak gerekiyordu. O zaman memur oldu.

Belgede alışılagelen, daha önceki iyi ya da kötü geçmişini dikkate almadığını onaylayan bir not vardı. Bunu elinde bulunduran için bir iyi hal kâğıdı değildi, ama elinde bulunduran da kişinin kendisi değildi. "İlgilinin imzası" yerine eksik bir Antonio, Ruiz'in sonundaki z'yi de büyük harfle yazdı. Herhangi bir yazı uzmanı bu yazının Pablo Neruda'ya ait olduğunu kolayca çıkarırdı.

Yolculuk uzundu, ana yoldan yaklaşık 800 kilometreydi ve geçilecek birçok köy ve kasaba vardı. Her şey kazasız belasız olur. Yine de Valdivia'ya varmadan önce, durduk yerde ortaya çıkan bir jandarma arabayı durdurur, ama onlara kimliklerini soracak yerde kendisini birkaç kilometre güneyde bulunan bir köye götürmeleri için rica eder. Sakallının yanına oturur. O ise ona yolculuğun yorumunu yapar ve bazen -ah ne tedbirsizlik!- hükümet aleyhinde konuşur.

100. Ormanda hazırlıklar

Valdivia kentini geçmek ve Futrono'ya kadar yol almak güç olur. Tam bir göl bölgesine giriyorlardı. Şairin şiirinde sözünü ettiği Ranco gölünde Lifen'den Puerto de los Yoyes'e gitmeleri gerekiyordu. Daha sonra başka bir gölü geçerler. Sonuçta kızılderili bir adı olan yere gelirler. Buraya bir işyeri şefi olan, yıllar sonra banka sistemi çarkına, oradan da hapise giren Jose Rodriguez'in topraklarına hızar atölyeleri yerleşmişti. Ülkeye dönmüş ve özgürlüğüne kavuşması için elinden gelen her şeyi yapan Neruda'ya oradan uzun mektuplar yazmıştır. Ben de bu nedenle adaletsizliğe kurban gitmiş bu iyi insan için bir şey yapmamı isteyen Neruda'dan ivedi notlar aldım.

Burada şairin ata binmesi gerekiyordu. Böyle bir şeyi yirmi beş yıldan bu yana yapmamıştı. Temuco'daki son tatillerinde Albertina'ya mektuplar yazdığı dönemden bu yana böyle bir sanatın ne olduğunu unutmuştu. Yeniden öğrenmesi gerekti. Ata binme alıştırmalarından sonra bacakları uyuşmuş ve ağrımış olarak iner. Ancak, böyle bir ödünde bulunması gerektiğini biliyordu. Yürümek için kendi ayaklarını kullanabildiği zaman Jorge'un oğlu, o dönemde on bir yaşında olan Juan'la söyleşiyordu. Sonra şair, yeni kesilmiş ağaç kokuları içinde şiirler yazıyordu. Her gün Bellet'le durumun özetini yapıyordu. Hazırlıklar iyi ilerliyordu.

Birden işin içine şeytan karışır. Bir çatışma olur, silahlar sıkılır. Bölgedeki bir yerli şefle çiftlikte çalışanlar arasında silahlı çatışma olmuştur. Şef Toprak Bakanlığı'ndan soruşturma yapmaları için memurlar göndermesini ister. Neruda'nın rengi atar. Her şey suya düşecektir. Varlığı ortaya çıkacaktır. Başkentten gelen müfettişin gözünden kaçması güçtür. Birkaç gece gözüne uyku girmez.

Soruşturmacı geldiğinde saklandığı evin bir penceresinden gizli gizli bakar. Yüreği durmuştur sanki. Bu, Gogol'ün Müfettiş'i değil, kuşaktaşı, birçok yeteneği olan, desinatör, karikatürist ve yaşama sevinciyle dolu, özellikle kadınları tavlamak için çok güzel gitar çalıp şarkı söyleyen arkadaşı Victor Bianchi'dir. Kardeşleri Yüce Divan'da yargıç ya da elçiydiler, ama o Ulusal Varlıklar müfettişi olmayı yeğlemişti. Ormanlar,

parklar ortasında bir yaşama ve doğanın yeni sırlarını bulup ortaya çıkarma biçimiydi bu. Böylesi onun için bir mutluluktu. Birbirine sarıldıktan ve Victor yapılan hazırlıkları öğrendikten sonra serüvenin işbirlikçisi oldu.

Yıllarca sonra, çok sayıdaki yolculuklarından biri sırasında arabasının kapısını açar ve başka bir arabanın altında kalır. Neruda onun öldüğünü öğrenince bir süre masasına oturur ve Hucinahue çiftliğine soruşturma yapmak için gelen ve guruba katılan bu müfettiş üzerine birkaç sayfa yazar. Şairin anımsadığına göre Victor gitarını hep yanında taşırdı, çünkü ormanın ortasında söylediği şarkısını duymayı seviyordu.

Bu birkaç sayfaya *"Victor Bianchi'ye Bir Mektup"* başlığını koyar. "Kahramanlıkların ve yıkımların, olağanüstü durumun, gizemli altüst oluşların, en yıldızlı çevrenin seyircisi." Himalaya tırmanıcıları gibi And'ların tırmanıcısı Victor, Aconcagua tepesine yapılan seferlerden birinde sağ kalan birkaç kişiden biriydi. Dönenceler arası bölgelerin ırmaklarında bir yerden bir yere oyma kayıkla gitmeyi seviyordu. Çoğu tanınmayan adaları, kaya tuzu madenlerini keşfetmişti. Çölün kükürtlü tütenlerini arıyordu. Kolombiya'da cıvanın damarlarını incelemişti. Kısa boylu ve şıktı. Yerinde durmazdı, Antartika'ya kadar gitmiştir. "Serüvenli bir gitarı vardı. Ne Jorge Bellet, ne de geçişimin adsız yoldaşları And'ı benimle geçmek için atma yalnızca bir örtü ve gitar bağlamandan seni caydıramadılar. Ve yıldız tozuna benzeyen And tozuyla kaplı havataşı gibi vardığımız San Martin de los Andes'te şarkı söyleyip büyüleyerek bu sesle dolu kutu bize nasıl da can verdi... Neylersin. Güzel dostum Victor Bianchi bize bir kez daha sürpriz yaptı. Bir kez daha müziğiyle birlikte başka yere gitti."

Girişim öyle tehlikeliydi ki, sınıra varmak için bir yol bile açmak gerekti. Neruda'nın o alışılagelen çocukluk ve gençlik arkadaşı yağmur, tasarlanan girişime karşı düşman ve fesatçı yüzünü gösterir. Sel yolu yıkar. Yol açabilmek için toprağın kurumasını bekleyemezlerdi. Tehlikeyi göze almaya karar verirler. Sınırı o karanlık "kaçakçı yolu"yla geçecektiler. Neruda da aynı görüşteydi. Tehlike büyüktü, ama başka çözüm yoktu.

101. Uzak bölgelere doğru

Belirlenen gün erken kalktılar. Neruda "üç Jean" diye adlandırdığı gençlerle birlikteydi. Ormana girdiler ve bir düzlüğe geldiklerinde atlarını tırısta sürmeye koyuldular.

"Uzun bir yolculuktan, kuzeyin manzarasına ve ıssızlığına benzeyen yerlerden, çok uzak yerlerden söz edeceğim. Ülkemin en güneyinden söz etmek istiyorum..." Bu yolculuk, işte bu sözünü ettiğimiz yolculuktur. Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldığında Stockholm'da yaptığı konuşmada anlattığı budur. Bu olaylardan, uzak bölgelerde sınır arayışıyla And'ları geçmesi gerektiğinden beri yirmi iki yıl geçmiştir. Uzak geçmişten kalan anı, öylesine uzaktaki ülkesinin ormanlarında bir şarkıdır. Bu ormanın ağaçları tüneller oluşturuyorlardı. Orada hiçbir yol yoktu ve her şey aşılmaz gibi görünüyordu, ancak iz ve yol yokluğundan daha kötü bir şey vardı: atlılar, duvar gibi yükselen ağaçlar, aralık bulmaları gereken kayalar arasında bir yol açmaları gerekiyordu, çünkü özgürlüğe doğru yol alıyorlardı. Bütün bunlardan en belirleyicisi, en önemlisi yön duyusuydu. Ağaçların kabukları üzerine kazınmış, görünmez yolu gösteren bilgilere bel bağlamak gerekiyordu. Bakire hasım olan doğa, yeşillik ve sessizlik evrenidir. Orada yalnızlık, beklenilmeyene ve yok olmaya eklenir. Başka bir hasım daha vardı: bazı yerlerde hâlâ erimeden kalan kar. Satırlarla vurarak, çoğu ölen yolculara mezar olan kozalaklı ağaçların dallarını kesip kendilerine yol açarak ilerliyorlardı. Kesilen dallar, oradan geçtiklerinin belirtisiydi. Irmakların tehtidi de onları bekliyordu. Gezegenin bu kısmında, Avrupa'daki ırmaklardan çok değişiktirler. Kaynaklarını And'lardan alırlar ve korkunç bir hızla, önlerine çıkanı sürükleyip götürerek şelale gibi akarlar.

Bir yavlan arıyorlardı. Atlar suya giriyorlar, bir süre sonra artık ayakları yere değmiyor ve öteki kıyıya kadar yüzüyorlardı. Şairin atını ırmak sürükler. Neruda artık hiçbir şey yapamadığını duyumsar. Atın yelelerine yapışır. Korkuya, ölmeye gittiği duygusuna kapılır.

Karşı kıyıya ulaştıklarında üç Jean'ın onu yakından bir kementle izlediklerini öğrenir. Bunlardan biri babasını böyle yitirdiğini, suya kapılıp öldüğünü açıklar. "Aynı şey sizin başı-

nıza gelmeyecekti..." Sonra insanın değil, bir sarsıntı hareketinin açtığı bir tünele girerler. İçeride hayvanların ayakları kayıyor, nallarından kıvılcımlar fışkırıyordu. Şair birkaç kez düşer. Hayvanın ayakları ve burnu kanıyordu.

Birden dağın yamacında neredeyse şiir gibi bir vadi. Barış görüntüsü. İspanyol Garcilaso de la Vega, böylesine arı su, çayırın tatlılığı, hiçbir elin sulamadığı çiçeklerin şenliği, pırıl pırıl gökyüzü karşısında büyülenip kalmıştı. Ortada bir tanrı gibi öküz kafatası duruyordu. Atlılar kafatasındaki göz çukurlarına birkaç maden para atarlar ve yerliler gibi kemiklerin ortasındaki çukura yiyecekler bırakırlar. Şair, ormanda yitmiş insanların kutsallığına minnettarlık tavrı içinde törene katılır. Atlılar şapkalarını çıkarırlar ve tek ayak üstünde dansetmeye başlarlar.

Saatlerce at sürer ve Chiu Chiu'nın sonuna yorgun ve açlıktan bitkin varırlar. Neruda, anılarında ve Stockholm'da yaptığı konuşmada bu yolculuğu ve bu tehlikeli yalnızlıklara dalan yolcular için hazırlanmış ocakta yanan altı metre uzunluğundaki korlar sahnesini keşfetmelerini anlatır. Ateşin üstündeki demir çubuğa takılı et pişmektedir. İçeri girerler ve sıcak peynirle pişen etin birbirine karışmış kokusu, güçlerini hemen yerine getirmeyi vadederek ağızlarının suyunu akıtır. Ateşin çevresinde tahta masalar ve sandalyeler vardır. Selelerinin altında bulunan koyun postlarını alır ve bir köşeye yerleşirler.

İçeriye girdiklerinde korların çıkarttığı ışıkla gözleri kamaşmıştır ve ancak gözleri ortama alışınca bir adamın, sonra bir başkasının derken yirmiden fazla insanın olduğunu görürler; hepsinin de ateşin verdiği renkle kızarmış, güven vermeyen yüzleri vardır.

Burası tabanca ve bıçak kullanmada usta kaçakçıların, katırcıların, yasadışıların, sınırı gizlice geçme, hayvan hırsızlığı ve buna benzer iş uzmanlarının gizli sığınağıdır.

Birden, yalnızca ateş tarafından kesilen karanlığın ortasında şairin betimlediği gibi "bir aşk ve ayrılık, aşk yakarısı ve uzak ilkbahara, geldiğimiz kentlere, yaşamın engin sonsuzluğuna özlem şarkısı" yükselir. O zaman kendi kendine temel bir soruyu sorar: "Beni tanıyorlar mı?" Tanımadıklarını düşü-

nür. Tanınmış olsun ya da olmasın, birlikte şarkı söyler ve doyana kadar birlikte yerler.

Yolun bu kısmı Neruda için yalnızca özgür dünyaya doğru aldığı yol değil, aynı zamanda toprağın yorumu ve şiir sanatı dersiyle eşdeğerde bir yaşam simgesi olmuştur. Şiirde çıplak gerçek ve düşlerin gerçeği, insan ve doğa, görünüşte içine girilemez orman ve "ele geçirilemeyen yalnızlık yok" sonucu bulunmaktadır.

Şair oradaki insanlar gibi davranır. Peyniri dişleriyle keser. Kızarmış eti çok lezzetli bulur. Cebinden küçük bir matara çıkarır, bir yudum viski alır ve yavaş yavaş öyküler anlatmaya karar verir. Yarım saat sonra kaçakçıların sığınağının bir tiyatro salonuna dönüştüğünün ayrımına varırlar. Neruda büyüleyici serüvenlerin iyi bir anlatıcısıydı ve çıt çıkarmadan kendisini dinleyenler yirmi kaçakçıydı. Kendisini ilk kez gördükleri bu adamdan büyülenmişlerdi; daha önce böyle konuşan birini dinlememiş gibiydiler. Orada bulunan ve coşkulanan insanlar içinde bu tuhaf yerin sahibi de bulunuyordu. Hesabı ödeme saati geldiğinde hiçbir şey kabul etmek istemez. Ne şarkı söyleyen, ne mimikler yapan, ne gitarı, ne de mızıkası olan, ama bu yitik yerlerde neredeyse hiç kullanılmayan, söz adındaki özel bir araçla oradakileri büyülemeyi bilen bir sanatçıyı, bu yemek salonunu bir tür sahneye çeviren bu yabancıyı ödüllendirme biçimiydi.

Daha sonra tabanın altından kaplıca suyunun aktığı ve sıradağların magma sıcaklığında kendilerini sarmaladığı dağınık bir yatakhaneye yönelirler.

Şafakta suları yerden fışkıran bir kaynakta, özgürlük kendilerini temiz karşılayacağı güvencesiyle yıkanırlar. Öyle mutludurlar ki, yeniden atlarına bindiklerinde hep birden şarkı söylemeye koyulurlar. Atlar da bu yükseklikte ilerlemekten mutlu gibidirler.

102. Özgür insanların Aziz Martin'i

Bir süre sonra, işte Hosanna! Sınır. Neruda şair olduğunu anımsar. Terk edilmiş bir demiryolu kalası görür. Demiryolunu sağlamlaştırmak için servis treninde odun, taş ve çakıl taşıyan babası Jose del Carmen'i anımsar. Kalasa eğilir ve düşlemeyi bırakır. Öc alan şair silahını kuşanır ve neşeli bir elveda dörtlüğü yazar: "Lilpela geçidinde / Nasıl soluk alınıyor ya / hain Gonzalez Videla'nın / pisliği ulaşmaz buraya."

Arjantin kenti San Martin de los Andes'e Don Quichotte gibi değil, özgürlük peşindeki insanlar gibi girerler. Neruda, özgürlüğün kendisini kurşun gibi ağır bir giysiden kurtardığını duyumsuyordu. Bağırmak istiyordu. Tiz savaş çığlıkları uydurur, ancak taşkın Bellet tedbirli olunması gerektiğini bildirir. Kim olduklarını belli edecek yere henüz gelmemişlerdi. İşin sorumlusu, grup şefi rolünü oynar. Planın üçüncü kısmı başlıyordu. Kendilerini Şilili, paralarıyla ticaret yapmaya gelen "zengin köylüler" olarak göstermeleri söz konusuydu. Birinci nokta: en zengin otelde kalmak. Pek fazla seçenek yoktu. Turistik Otel'e varırlar. Birkaç saat sonra Arjantin'li ilişkileriyle görüşmeleri gerekmektedir. Yıkanır ve serinlerler. Zaman geçer ve onları almaya kimse gelmez. Parola, Bellet'nin giysisiydi: otelde iri yarı, kare gömlekli, ağzında ya da elinde piposu, başında da jokey kasketi olan bir adamla karşılaşılması gerekiyordu. Bellet, umutla beklenen Mesih gelmediği sürece gömleğini değiştirmemeye, kasketini çıkarmamaya ve piposunu elinden bırakmamaya mahkûmdu.

Günler geçer, ama o kişiden yaşam belirtisi yoktur. Tuhaftı bu Şilililer, otelden hiç ayrılmıyorlardı. Kent yöneticilerine ulaşmak için bir şey yapmak gerekiyordu. Üç silahşörler, yani Bellet, Bianchi ve Mösyö Ruiz emniyet müdürünü, ordunun garnizon şefini ve üniformalı iki beyefendiyi yemeğe davet ederler. Davetliler böylesine cömert ve sempatik Şilililerden etkilenirler.

Ancak ilişki kuracak kişi hâlâ gelmiyordu. Elektrik teli üzerindeki kuşlar gibi gergindiler. Bir süre sonra Bellet, kurulan ilişkiye güvenerek çok riskli olabilecek bir harekette bulunma tehlikesini göze almaya karar verir. Alayın komutanı albaya ticari nedenlerden dolayı Mendozalı bir avukatla görüşmeye ivedilikle gereksinimi olduğunu bildirir. Albay ona bu kişinin adını sorar: "Benito Marianetti", diye yanıtlar Bellet. Albay yerinden fırlar: "Komünistin biri o!" Bellet poker oyuncusu yüzüyle karşılık verir: "Demeyin yahu!"

Alay komutanı telsizi hizmetine sunar. Marianetti kendisine hiç beklenmedik bir biçimde gelen çağrıyı aldığında önce çok şaşırır. Ne olup bittiğini anlamıyordu. Şaşkınlığı yüzünden neredeyse bütün planı altüst edecekti. Sonra anlar. O zaman ilişkiye geçecek kişi otele gelir ve birlikte Buenos Aires'e giderler.

Pablo Neruda için arkadaşlarını görmemek olanaksızdı. Eski "meslektaş"ıyla ilişkiye geçer. Bir gün, Rafael Alberti'yle birlikte Sovyet elçisi Serguiev'in evine gider. Avrupa'ya yolculuk üzerine tartışırlar. Ancak onun ortaya çıkmasıyla büyülenen kişi, elçinin eşi Tamara Alexieievna Sieverova'dır. Erkekler tartışırlarken o da şairin bir portresini çizer. Kırk dört yaşındaki Neruda'nın bu portresini çok sonra, şairin ölümünden sonra, 1980 yılında eşi onu Moskova'daki Şilili sürgünlere armağan etmiştir. Şairin Volgorad müzesine bağışladığı bir büstünü de yontmuştur. Bu kent, şairin birçok Aşk Şarkısı adadığı kenttir. Aynı kentin o zamanki adı Stalingrad'dı.

103. "Şarkı": bir yaratma görevi

Şili'den çıkmıştır, ama arkadaşlarına bir görev verir: *Evrensel Şarkı*'nın gizli yayını. Önceleri bu yayın işini üstlenen üç kişi bir grup oluşturur: El Siglo gazetesinin idarecisi Americo Zorilla, ressam Vanturelli ve yayıncı Luis Osorio.

Bu gizli kitap çok büyük boyda, saklanması güç bir kitap oldu. Geçmişte marangozluk yapan Guillermo Recabarren ve basım işçisi Manuel Segundo Recabarren Rojas özellikle basım işiyle uğraştılar. Birincisi idareci olarak uğraştı. Sonuncusuna gelince 30 Nisan 1976 tarihinde UBD (Ulusal Bilgi Da-

iresi) görevlilerince tutuklandı. Bir gün önce oğulları Manuel Guillermo'yu, Luis Emilio Recabarren Gonzalez'i ve gelini Nalvia Rosa Mena Alvarado'yu tutuklamışlardı. Bu güne değin nerede oldukları bilinmemektedir. Mutlaka kaybolan öteki iki bin beş yüz Şilili gibi öldürülmüşlerdir.

Bu ekip, 19 x 27 santimetre ölçülerinde, 468 sayfalı kitaptan beş bin adet yayınlamaya koyulur. Çok kâğıt gerekiyordu: dört ton. İki tip kâğıt kullanılmıştır: "264 numara" adı verilen, çok sıradan görünen, dayanıklı bir kâğıt ve "tüy" adı verilen, daha pahalı kitapların basıldıkları kâğıt.

O dönemde polis gizli propagandanın peşine düşmüştü. Bütün basımevlerini belirlemişti ve kullanılan harflere bakarak bir yayının hangi basımevinden çıktığını bulabilirdi. Parti, on beş yıl boyunca koruduğu bir harf kalıbı kolleksiyonu çıkardı. Bir tek harf yapımcısı bütün harfleri gerçekleştirdi. Sayfa düzenini bir tek kişi, yoldaş Osorio; basımı da Manuel Recabarren yaptı. Her aşama değişik bir yerde gerçekleşti. Harf kalıplarını ve harfleri dizgi yerine taşımak gerekti. Bir araya getirilen sayfalar, Zorilla'nın anımsadığı gibi, kitabın basıldığı basımevine taşınmıştır.

Bu tür işlerde alışılageldiğinden, yasadışı propaganda malzemesi arayan polisler basımevine geldiler. Operasyonu yöneten rütbeli polis, üstü birkaç at yarışı dergisiyle örtülü büyükçe bir kâğıt yığınına dayanmış biçimde ortalığı kolaçan edip emirler verirken, her tarafı aradılar. Bu kâğıt yığını 55 x 77 santimetre ölçülerinde Evrensel Şarkı'nın kâğıtlarıydı.

Başlıkların sorununu çözmek için çeşitli basımevlerinden malzemeler ödünç aldılar. Venturelli'nin metinden ayrı desenlerinin kalıpları, bir fotogravür atölyesinin sorumluluğu altında kolayca yapıldı. Kitabın başına ve sonuna fotoğrafın konması daha tehlikeli oldu. Birinci fotoğrafta Neruda yalnız, ikincisinde ise Delia'yla yürürken arkadan görünmektedir. Daha önce ciltlenmiş her kitaba yapıştırılan gravürler gibi onlar da tek tek yapıştırıldı. Formaların dikilmesi ve ciltlenmesi bir tek işçi tarafından gerçekleştirildi. Kentten uzakta yaşıyordu. Orada küçük bir atölyesi vardı ve parke taşları üretiyordu. Kitapları tek tek ciltleyerek kırlık kesimde aylarca kaldı. O

dönemde partinin propaganda bölümü sorumlusu Luis Corvalan tashihlileri yaptı. Bu işe Joaquin Gutierrez de katıldı. Neruda'nın Meksika'da, Juarez basımevinde basılmış bir kitabını sattığımızı duyararak ödemeli gönderme yoluyla sattık. Kitaba sahte bir kapak da yaptık. Üstünde Benigno Espinoza, Ağlamak ve Gülmek yazılıydı.

104. Paris'te ilk zamanlar

1949 yılının mart ayı sonunda ya da nisan ayı başında Paris'teki evin zili çalınır. Ev sahibi kapıya çıkar. Karşısında iri yarı, sakallı, geniş çerçevesi olan güneş gözlüklü bir yabancı durmaktadır. İkisi de birkaç saniye birbirine bakar. Adam sorar: "Beni tanımadın mı?" Ev sahibi sessiz kalır, şaşırmıştır. Tanımaya çalışır. Tanımamıştır. Öteki, "Pablo Neruda'yım. Evinde birkaç gün kalabilir miyim? diye sormaya geldim."

- Gir Pablo, beni bulduğuna çok sevindim. Evinde gibi davran.

Onu konuk eden kişi, kendisini Neruda'nın Los Guindos'taki evinde, Şili'ye ülkesinin elçisi olarak geldiğinde tanıdığımız, Guatemalalı yazar Luis Gardoza y Aragon'dur.

Yemekten sonra böyle çıkagelişini kutlamak için şampanya içilir. Neruda valizinden bir çanta çıkarır ve gün doğuşuna kadar *Evrensel Şarkı*'dan parçalar okur. Evde çalışanlar ona "don Antonio" diyorlardı. Ancak o özellikle Paris'te içeri kapanıp kalacak bir insan değildir. Cardoza y Aragon'un eşi Lya'yla birlikte arabayla tüyüyordu. Uzun zamandır bağlı kalmış bir köpek gibi, kendisine uzun uzadıya sürecek zevkler buluyordu: sahafları, doğacıları, böcekçileri ziyaret. Az bulunur yayınlar ve deniz kabukları arıyordu.

Yoksulluğa dalmışken bile oynamayı bırakamıyordu. Ev sahibinden Arjantinli yazar Alfredo Varela'yı davet etmesini ister. Bu sonuncusu coşkulu, yaşamla dolup taşan ve ömrünün sonuna kadar da öyle kalan bir delikanlıydı. Varela geldiğinde Luiz Cardoza y Aragon onu ülkesinden yeni gelmiş bir Çek profesöre tanıtır; Varela sessiz kalır. Champs-Elysée'deki Café Marignan'da masada kendileriyle birlikte bulunan üçüncü adama şöyle bir göz atar ve ağzını açmaz. Savunmadığı bir da-

va için kendisini yakalamaya çalışan, ithal edilmiş profesyonel anti komünistlerden biriydi belki de. Kararlaştırılan an geldiğinde Çek profesör şapkasını ve kara gözlüklerini çıkarır, Varela yerinden sıçrar. Bu adam ne profesördü, ne de Çek'ti.

Aptallık etme -der kahkahalarla gülerek, parmağını bir işaret gibi dudaklarına götürerek-. Pablo Neruda'yım. Sonra, "Paris'te kaçak" olduğunu bildirerek onu da sırra ortak eder.

Alfredo Varela'nın kısa süre önce Mar del Plata'da öldüğünü anımsatalım.

Şairler tarikatı genellikle uluslararası bir tarikat gibi çalışır. Jules Supervielle, *Maldoror'un Şarkıları*'nın yazarı gibi Uruguaylıdır. Montevideo'dan bir yüzyıl aralıkla gelmişlerdir. Supervielle, Lautréamont'dan farklı olarak lanetli bir şair değildir. Bazıları onu katıksız, Valéry'ye yakın bir şair olarak görür. Bankayla ve polisle de bağ içinde zengin bir ailedendir. Supervielle, yüksek mevkiden yakın akrabası bir memura Neruda'nın yasal kalışını kolaylaştırmakla uğraşmasını ister. Supervielle'in arkadaşı olan Pablo Picasso işe fırça değil, el atar. Alfredo Varela bir metro girişinde bekliyordu. Picasso, belirlenen saatte arabayla gelir. Ona beklediği haberi bildirir. Neruda yasal olarak ortaya çıkabilir. Birkaç dakika sonra Pleyel salonunda yapılan Barış Kongresi'nin son oturumuna gider. Picasso bir sürpriz olduğunu bildirir.

Neruda kürsüye baskın yaparcasına gelir. Avrupa'da ilk günleridir. 25 Ağustos 1949'da, beş gün önce başlayan Dünya Barış Yanlıları Kongresi'nin kapanışı kutlanır. Orada dünyanın en ünlü yazarları ve sanatçılarının yanısıra siyaset adamları da bulunmaktaydı. Fransa'dan Yves Fargue, Paul Eluard, Aragon, Elsa Triolet, Eugénie Cotton, Jean Cassou, Aimé Césaire, Pierre Cot, Paul Rivet, Armand Salacrou, Frédéric ve Irène Joliot-Curie, Pierre Seghers, Pablo Picasso katılıyordu. İtalya'dan Pietro Nenni, Elio Vitorini, Italo Calvino, Renato Guttuso, Giulio Einaudi, Emilio Sereni. Almanya'dan Anna Seghers ve Arnold Zweig. ABD'den Howard Fast, Langston Hughes, Charlie Chaplin, Paul Robeson, Albert Kahn, E.W.E Dubois. Sovyetler Birliği'nden Ilya Ehrenburg, Mijail Sholojow, Constantin Fedeiev, Wanda Wassilewska, Shostacovich. Yugoslav-

ya'dan Ivo Andric. Yunanistan'danMelpo Axioti. Çin'den Kuo Mo-Jo ve Emi-Siao. Latin Amerika'dan 200 delege katılır, bunlar Meksika'dan Diego Rivera ve Lazaro Cardenas; Arjantin'den Antonio Berni, Luis Seaone, Alfredo Varela; Küba'dan Nicolas Guillen, Jean Marinello; Brezilya'dan Jorge Amado ve Caio Pedro; Guatemala'dan Luis Cardoza y Aragon ve Jose Manuel Fortuny; Haiti'den René Depestre; Venezuela'dan Miguel Otero Silva ve Hector Poleo'dur. Yves Fargue bu son oturuma başkanlık eder. Güzel bir dille şunları bildirir: "Sözü tüm üyelerin hazır bulunduğu bu oturumu kapatacak bir konuşmacıya veriyorum. Söz alacak kişi yalnızca birkaç dakikadır salonda bulunmaktadır. Onu henüz görmediniz. Baskıya uğramış bir insandır... Pablo Neruda'dır." Toplantı salonundaki herkes ayağa kalkar. Tiyatronun içine dolan böylesi bir elektrik boşalmasını beklemiyorlardı. Neruda geç kaldığından dolayı özür dilediği kısa bir konuşma yapar. "Sevgili dostlar -der- toplantınıza biraz geç ulaşmamın nedeni buraya kadar gelebilmek için üstesinden gelmem gereken bazı güçlükler olduğundandır. Hepinize uzak topraklarda yaşayan insanların selamını getirdim. Ülkemde var olan siyasal baskı insan dayanışmasının her türlü engelden daha güçlü, her türlü vadiden daha bereketli olduğunun tadına daha iyi varmamı sağladı..."

Evrensel Şarkı'da yer alan *"Bolivar İçin Şarkı"*yı okumak için bu anı seçer.

Şair aynı gün kitabından bir tane eline geçmiş, onu da Pablo Picasso'ya armağan etmişti. Sonra şiiri okumak için onu ödünç almıştı.

Okuması bittikten sonra, sözcüklerini değiştirmeden söylersek, "Verdiğini geri alanın kamburu çıkar." atasözündeki gibi elindeki tek örneğin bu olduğunu Picasso'ya açıklayarak kitabı yanında alıkoyar.

Salonda bir haberi yalanlamıştı. Ertesi gün Santiago'daki gazeteler Paris'ten gelen bir haber yayınlarlar; birinci paragrafta şunlar okunmaktadır: "Aranan Şilili komünist şair Pablo Neruda, beklenmedik bir biçimde bu başkentte ortaya çıktı. Burada yapılan Dünya Barış Yanlıları Kongresi'nin sabahki oturumuna katıldı ve kürsüde konuşma yaptı. Ülkesinden çık-

mayı ve yolculuğu gerçekleştirmeyi başarmasına ilişkin hiçbir şey bilinmemektedir."

Neruda'nın Paris'te insan içine çıkışından bir gün önce sivil polis ve siyasi polis şefi Luis Brum D'Avoglio, Santiago basınına Neruda'nın adamlarının ellerine düşme noktasında olduğunu bildirmişti.

France-Presse'ten bir gazeteci gelip Neruda'yı bulur ve Gonzalez Videla hükümetinin onun Fransa'da ortaya çıktığı haberini öğrendikten sonra kendisinin Neruda olduğunu ileri süren kişinin bir üçkâğıtçı olduğunu tumturaklı bir biçimde bildirir. Gazeteci şairin bu çiftini görmek istiyordu.

105. Avrupa bir keşifte bulunur

Bu sürgünlükle yaşamının yeni bir dönemi başlar. 1949 yılında eleştiri Neruda'yı Latin Amerika'nın en büyük şairi olarak değerlendiriyordu. Bizim kıtada bu görüş az çok kabul edilen bir görüştü, ancak, işin içinde olanların dışında geniş bir Avrupa kitlesi onu henüz keşfetmemişti.

Şair, ardı ardına gelen okurların aklı başında bir fatihi olmuştur. Önce Temuco taşrasının, ardından Santiago'da 20 kuşağının, daha sonra Şili'nin ulusal şairi, aşıklar için bir tür El Kitabı olmuştur. Asya'da dört yıl kalmış ve hemen hemen hiç kimse onun şair olduğunun ayrımına varmamıştır. Bilenler de onun şiirlerini okuyamazlardı çünkü Kastilya dili bu uzak yerlerde bilinmiyordu.

Ünü önce Arjantin'de, sonra İspanya'da, Meksika'da ve bütün Latin Amerika ülkelerinde geçirdiği kısa dönemlerde kendisinin ve kitaplarının varlığıyla, kişisel ilişkileriyle yayılmıştır. Bu, ününün ilk çevresiydi, ünlülüğünün ulaştığı ülkelerin bütünüydü.

Ancak bu ne kuzey Amerika, ne de Avrupa okurlarına kadar götürüyordu. Bu sürgünlük, yaşlı kıtada, o dönemin toplumsal ve siyasal durumuna bağlı olaylar ortasında geçirdiği birkaç yıl, şiirinin başka diller ve kültürler tarafından çabucak tanınmasına ve ısrarla istenmesine neden olmuştur.

Öyle bir kentte tanındı ki, yirmi yıl önce böyle bir şey kendisine olanaksız gibi görünüyordu. Paris bin ayine bedeldi.

Yetenek bir yana, bunlar dostluklardan doğanlardı. Mayıs ayında Barış Kongresi'ne katılan yabancı yazarlar Fransız Yazarları Ulusal Komitesi'nin Maison de la Pensée'de düzenlediği toplantıya katılırlar. Neruda orada "Kaçak" adlı şiirini okur. "Ne yapabilirsin, lanet, havaya karşı?.. Ne içler acısı ufak ve geçici zaferim/ Aragon, Ehrenburg, Paul Eluard / Parisli şairler, Venezuelalı yiğit yazarlar / ve ötekiler benimleyken / sen, lanet, Escanilla ve Cuevas, / Peluchoneaux ve Poblete arasındayken!..."

Alice Ahrweiler yapmıştı çeviriyi. Kutsama oluşturan bir ses, Aragon'un sesi onu Fransızca olarak dile getirir.

Neruda her zaman bir dostlar topluluğu aramıştır. Eski ve yeni arkadaşları Paris'e akın ederler. İspanya içsavaşı sırasında kendisine Preneler'de bir iletişim geçidi açan eski dostları ve Meksika dönemindeki eski dostları. Ehrenburg, Aragon, Anna Seghers, Nicolas Guillen, Jorge Amado, birçok Latin Amerikalı dostları. Artık şimdi yeni büyük dostluklar eklenmektedir: Paul Eluard, Paul Robeson, Jean Marcenac, Pierre Courtarde, Ronato Guttuso.

Bütün bu son zamanlarda herkesten uzak yaşayan, tek uzun ve canlı söyleşiyi uzaklarda, ormanın ortasındaki yemek salonunda kaçakçılar ve at hırsızlarıyla yapan o, artık dünyanın merkezinde bulunuyordu. Bol bol konuşuyor, günde on söyleşi yapıyordu; günün adamı olmuştu.

Ancak gece, dostlarına ayrılmıştı. Ve pazar sabahı zamanını Santiago'da kendisini avutan İran Pazarı gibi Paris'teki bitpazarında zaman yitirmek ve kazanmak ne büyük sevinçti! Bu güçlü insan sancağını Paris'e dikmişti. Pusulanın ibresi tanımadığı ve çekici bir başkente dönüktü şimdi: Moskova.

106. Yaşlı Yeni Dünya'nın rüzgârı

Hâlâ *Evrensel Şarkı*'ya çalışsa bile yeni bir kitap yazmaya başlamıştı. "Coral de Año nueva para la patria en tinieblas" (Karanlıklardaki Vatan İçin Yeni Yıl Korosu) şiirine son noktayı koymayı düşünüyordu. Kaçak çantasında biri Şili coğrafyası, öteki de Şili kuşları üzerine iki kitabın yanısıra yeni kesilmiş bir akdiken dalıyla yolculuk ederken baskıya uğradığı dö-

nemi düşünür. Bu yeni yıl selamında "Pisagua İnsanları"na seslenir. Onlardan biri gibi hapis olabilirdi. Toplama kamlarında ölen Felix Morales'i, Angel Veas'ı anımsar. Bir kez daha "yalancı köpek"i lanetler. Avrupa'da kafasını sürekli meşgul eden bir şey vardı: Şili'nin sesini başka yere ve kendi sesini de Şili'ye duyurmak. Neruda her zaman kişilerden söz eden bir şair olmuştur. Şiirinde kahramanları ve olmayanları, "bütçe fareleri"ni, "elleri kocaman açık çıkarcılar"ı adlarıyla anar:

Evet, sayacağım adlarını,
vatan, bana verdiğin bu tatlı ayrıcalık
yalnız köpüğüne ve şebboylarına övgüler düzmek için
değil,
kara ve görkemli saçlarından düşen
çiy damlaları ekerek
yalnız altını, çiçek tozunu,
kokunu yaymak için vermedin sözcükleri:
Süt ve etle
karnında kaynayan, kanının peşine düşen
ve yaşamını yakıp yıkan bu mor kurtçukları
sayıp dökmek için de verdin bana heceleri.

Sert bir biçimde "Adı Şililiydi" diyorlar bu larvalar benden yana." diye yazar. "Onların arkasında, hepsinin arkasında / bu hainlerin bu kemirgen lağım farelerinin / sakladığı bir şey vardır, aramak gerekir, /kurşun ve yemek sunulan masanın başındaki / bir imparatordur." Bağışlamayacaktır. "Bana yazdıklarına göre iktidardaki hokkabaz / silmiş binlerce adla birlikte benim adımı / Cumhuriyet yasasının yaptığı listelerden." *Evrensel Şarkı*'daki son şarkıda otobiyografik not öyle önemlidir ki, ona yalnızca Yo soy "Ben" başlığını koyar. Yaşadıklarını anlatır: Sınır, sapancı, yolculuk arkadaşları, Santiago'daki öğrenci kızın, Yeni Esramadur'un aşığı, Birmanya yolcusu, Saygon ya da Madras sokaklarından geçerken Hindistan'ın eleştiricisi, Bangkok'ta ak maskeli dansözleri seyreden kişi. Ölmesine daha yirmi dört yıl vardır, ama o bu kitaba iki vasiyetname koyar, Kara Ada'ya gömülmek istediğini bildirir. Bu kita-

bı 5 Şubat 1949'da, "Godomar de Chena" olarak adlandırdığı Santa Ana de Chena'da, kırk beşinci kutlamadan birkaç ay önce bitirmiştir.

Yeni yazmaya başladığı, her sabah üzerinde çalıştığı, Avrupa ve Asya'daki yolculuklarında tuttuğu bir tür seyir defteridir ve başlığı *Las uvas y el viento* (Üzümler ve Rüzgâr) olacaktır. Bu yolcu, muhabir olmadan önce birçok ülkeye gitmesi ve orada yaşayanlarla karşılaşması gerekecektir. Yeni Dünya, Eski Dünya'yı tanımalıdır ve ikincisinde bazı şeyler çok yenidir.

Bu arada birçok Avrupa ülkesinde ağırlanır, kitapları yayınlanır, alkışlanır. Kıtasının birçok ülkesine suçun damgasını vurur. Latin Amerika'da Neruda'nın kitabını bulundurmanın suç oluşturduğu gelişmemiş dönemler olmuştur. Cesar Godoy Urrutia, Gonzalez Videla döneminde Mendoza'da polisin yaptığı kılı kırk yararcasına bir aramadan Neruda'nın "Que despierte el lenador" (Uyansın Oduncu) adlı şiirinin aslını kıl payı kurtarmıştır. O sıralar şiirin yazarı emin topraklarda dolaşmaktadır.

107. Senato'dan ayrılık

Aracılar sayesinde bana yazıp Senato'daki izninin yenilenip yenilenmeyeceğini sordu. Gizlilik yaşamı baskı günlerinin ilk günlerinde olduğu kadar zor değildi, oysa yapmam gerekenleri yerine getirmek için geceleyin yalnız dolaşıyordum. Şairin bana verdiği görevi yerine getirmeye çalışıyordum. Santiago'nun merkezinde, Silahlar Alanı'nda bir adam beni evinde bekliyordu. Phillips sokağına bakan asansörle çıktım. Zile bastığımda kapıyı genç bir kız açtı.

- Beyefendi hasta, yine de girin.

Birkaç dakika bekledim ve çatlak bir ses beni çağırdı. Ter içinde kalmış, pijamalı bir adamın yatak odasına girdim.

Bağışlayın beni don Arturo, dedim. Hastaymışsınız ve bana beni bu saatte kabul edebileceğiniz söylendi.

- Doğru. Yalnızca ağır bir grip. Benimle hangi konuda konuşmak istiyordunuz?

- Senato Başkanı sıfatıyla Neruda'ya bir yıl yurtdışında kalma iznini istemenizi rica ediyorum.

Aniden kalktı, odadan çıktı ve bir demet kâğıtla geri geldi.

- Okuyun şunları, dedi.

Baktım. İvedi niteliklerini yitirmiş telgraflardı. Çeyrek yüzyıl önce olup bitmiş olaylarla ilgiliydi. Onlara hızlı bir göz attım.

Göreceksiniz, dedi tumturaklı bir biçimde- onun çok önem verdiği bir sorun söz konusuydu. La Coruna ve San Gregorio ölüleriyle hiçbir ilişkim yok.

Bu konuda tartışmadım, sırası değildi. Yavaş yavaş görevimle ilgili konuya döndüm.

- don Arturo, umarım Neruda'ya bu uzatmayı verirsiniz.

- Elimden geleni yapacağım, diye karşılık verdi. Gelecek hafta gelin.

Yeniden buluşmaya gittim. Bir kez daha bana La Coruna ve San Gregorio kıyımına ilişkin telgrafları gösterdi. Bir yanıt almak için ısrar ettim. Babacan ve güvence verir bir biçimde :

- Kaygılanmayın delikanlı. Vereceğiz, vereceğiz.

Neruda'dan özel bir senatör olarak söz etti. Arturo Alessandri Palma o zaman Neruda'nın Gabriela Mistral'ın Nobel Edebiyat Ödülü almasından sonra yaptığı konuşmayı anımsadı. Senato gibi bir yerde bu türden konuşmaya alışık değillerdi. O konuşmada Neruda'nın anmadığı şey, Gabriela Mistral'ın Nobel Ödülü'nü aldığı sırada yaptığı konuşmada söyledikleriydi: "Stockholm Akademisi Şili şiirini onurlandırmak istiyorsa, ülkemin en büyük şairi Neruda'ya ödül vermelidir."

Arturo Alessandri'nin görüşüne göre Neruda, senatoda basit bir şair senatör olmamıştır.

Gerçekten de ulusal ve uluslararası siyasetten, öğretmen maaşlarının günün koşullarına uydurulmasını onaylayan Birleşmiş Milletler yasasından düz bir biçimde konuşabilirdi. Tarihçi Domingo Amunategui ya da Sovyetler Birliği Sovyet Süprem Mikail İvanoviç Kalinin olsun, ölen değerli insanları anma konuşmasını yapmayı da biliyordu. Şili'ye yeni gelmiş Uruguaylı kültür delegasyonunu da selamlıyabiliyor ve siyasal baskının kurbanı İspanyol şairi Antonio Aparicio'yı savunabiliyordu. O dönemde Bolivya'da yapılan hükümet darbesinin çözümlemesini yapabiliyor ve kitapların girmesinden yana bir

anlaşma isteyebiliyordu. Gabriela Mistral adına bir yüreklendirme ödülü yaratılması için bir yasa tasarısı önermişti. Kadınlara oy hakkının verilmesinden yana bir savunma söylevi yapmıştı. (Ah tarihin acı alayı, silahlı güçlerin ücretlerinin artışıyla ilgilenmişti!) Somoza hükümdarlığına boyun eğmiş Nikaragua'daki duruma ilişkin konuşmuş ve Ekvator başkanı Jose Maria Velasco'nun devrilmesinin çözümlemesini yapmıştı.

Kendisine sunulan dilekçeleri ve görevlerine karşı dikkatli bir senatör gibi davranmaya çalışıyordu. Çabucak ayrımına vardı ki, bu görevi çok iyi yerine getirse de ona göre bir şey değildi. Senatör Ulises Correa'yı dinleyecek yerde kendini Kara Ada'da pencereden denize bakarak, dostlarıyla söyleşerek, şakalaşarak şiirler yazmaya vermesi gerekiyordu. Bu senatör, Gonzalez Videla'ya saldıran şairle farklı olduğunu göstermek için Bernardo O'Higgins'in İspanyol genel valisi Casimiro Marco del Pont'a karşı bir tek sözcük yazmadığını savunuyordu.

- O bir konuşmacı değil -dedi bana Alessandri- ama bir yazar.

- Sizce hangisi daha iyi? diye sordum.

- Siyasette iyi konuşmacı olmak gerekir. Yaşamın içinde bir yazar, iyi bir yazar olmak daha iyidir. İyi konuşmacı geleceğe kalmaz. İyi bir yazar kalır.

İzin bir yıllığına uzatıldı. Süre geçti ve senatör, sürekli yokluğu nedeniyle kadrodan çıkarıldı.

108. Puşkin'le karşılaşması

İlk kez 1949 yılında, şiir sayesinde, bir kutlamaya katılmak üzere Sovyetler Birliği'ne gider. Puşkin'in doğumunun 150. yıldönümü kutlanıyordu. Neruda oraya şiirinden sonra varır. On yıl önce Moskova'da çevirisini Ilya Ehrenburg'un yaptığı *Yürekteki İspanya* yayınlanmıştı. 1938 yılında bu yapıtın ilk şiirleri Fidor Kelin'in çevirisiyle okunabilmiştir. Neruda'nın bu büyük yolculuğu Sovyet basınında, özellikle "Yeni Zamanlar"da ve "Edebiyat Gazetesi"nde birçok yazının yayınlanmasına neden olur. İspanya içsavaşı şairi orada tanıtmıştı. Adının bu ülkeye gelmeden önce çok tanındığına ilişkin yazılar çıkıyordu. O zamanlar yurtdışıyla ilişkilerle uğraşan

VOPS onun karşılanmasıyla ilgilenir. İlk çevirmeni ve klavuzu genç bir kadın olan Viera Kutieishikova'dır; daha sonra Latin Amerika üzerine uzman Sovyet olarak alanında isim yapacaktır. Kıtamızın edebi ve kültürel süreci üzerine incelemeler yayınlayan ve ileride Neruda'yı Rusçaya çeviren ünlü bir çevirmen olacak Lev Ospovat'la kısa süreden beri evlidir.

Şair, Mikailovskoy'da Puşkin'in evini ziyaret eder. Viera, Neruda'nın Puşkin'in bulunduğu kasabaya yaptığı bu ziyareti onun sekseninci doğum gününde anımsar. Bölgenin köylülerini, şairleri, başka yerlerden gelen Puşkin hayranlarını bir araya getiren bir şenlik vardır. Birdenbire bir yıldırım çok yakına düşer. Gökten sicim gibi yağmur boşanır. Şair bu sağanağın kendisiyle bir ilişkisi olduğunu düşünür. Temuco'dadır sanki.

8 Haziran'da Leningrad'a gelir. Gecenin neredeyse hiç olmadığı mevsimdir. Kent, en fazla yarım saat hafif bir alacakaranlığa bürünür, ardından da güneş doğar. Neva adlı gemiyle kanallarda gezer. Bu ortam onu çeker. Bundan uzun zaman önce bir düelloda ölen şair arkadaşı köprüler üzerinde pelerıniyle (ki bu gençliğinde giydiği, demiryolçu oğlunun giydiği pelerini anımsatır) geziyormuş gibidir. Puşkin'in evine sessizce girer. Kitaplarını dikkatle inceler. Bunlardan birçoğunun kendisininkileriyle aynı olduğunu görür. Bu evden ayrıldıktan sonra şu dizeleri yazar: "Leningrad yakınında çamlar / deniz ufkunun / valsini yapıyorlar." Bir yüzyıldan fazla zaman önce, bedeninde bir kurşunla toprağa gömüleni ziyarete gelmişti. Katledilen Puşkin'in kanını, bu yaranın izini görmeye gelmişti.

Gogol ve Dostoyevski'nin gölgelerini, Mayakovski'den başlayarak bu Cermen kuzen şairlerin gölgelerini; kapılardan, Amirallik Kulesi yakınındaki giriş boşluğundan, taklardan kayan ya da Saint-Isaac sütunlarının arasına giren bu gölgeleri görür.

Bundan kısa süre önce, seksen yıl sonra, "Lenin, umudun dibine attığı imzasıyla tarihi değiştirmiştir..." O zaman kan, kahpe kurşunun bıraktığı alçak delikten akmayı bırakmıştır. "Puşkin gömleğine baktı. Yaldızlı kazaklı kiralık katilleri kovmuştu..." Arkadaşı genç Puşkin konuşmuyordu; onu okumak gerekirdi. Kendini buna coşkuyla verir, çünkü Rusya'yı ve

Sovyetler Birliğini anlamanın en iyi yolunun bu olduğunu düşünür. Bir sahaftan Puşkin'in birçok özgün yapıtını ve bütün yapıtlarının on bir ciltlik birinci basımını satın alır. Yıllarca sonra Neva yakınlarında aldığı kitaplar da içinde olmak üzere kitaplığını Şili Üniversitesi'ne bağışladığında 1938 yılının Gotha almanağını da satın aldığını açıklamıştır: "Çünkü orada ufacık harflerle yazılmış küçük bir satır vardır: "Rus şair Alexandre Puşkin, 12 Şubat 1837 tarihinde bir düelloda ölmüştür." Bu satır, benim için bir hançer darbesidir. Evrensel şiir bu yarayla hâlâ kanamaktadır." Puşkin'in kapısından içeri girmiştir.

İşte daha sonra birkaç kez gideceği bu ülkeyle ilk karşılaşması böyle olmuştur. Tören Bolşoy Tiyatrosu'nda başlamıştı ve Neruda, o zamanki çevirmeni Viera Kutieishikova'yla birlikte hâlâ havaalanındaydı. Dolayısıyla görkemli toplantıya geç gelir ve oturduğunda tüyleri ürperir. Gabriela Mistral'in ve öğretmeni Torrealba'nın Temuco'da kendisine Rus yazarlarını ödünç verdikleri günlerden bu yana onca zaman geçmiştir. Şimdi işte bu topraklardadır ve çocukluğundan beri tanımak istediği bu ülkeyi daha önce tanıyormuş gibi bir duygu içindedir.

Bir ülkede insanlar, manzaralar, ama dostlar da vardır. 27 Haziran 1949 tarihinde Neruda için yapılan bu tören nedeniyle Moskova Konservatuarı'nı çok büyük sayıda insan doldurmuştur. Bunlar arasında Neruda'nın büyük dostları olacak insanlar bulunmaktadır: çevirmeni Ovadi Saviç, Martinov, Mikailkov, Safronov. Bunlar ömrünce hep sürecek dostları olmuşlardır.

Daha sonra Moskova fabrikalarının birinin kulübünde şiir okumaya gider. O sırada kendisine eşlik eden çevirmen Vladimir Kuzmichev, onun "Canto de amor a Stalingrad" (Stalingrad'a Aşk Şarkısı) adlı şiirinin Sovyet işçiler arasında yarattığı tepkiyi unutmamıştır. Anımsadığına göre şair, onca çılgınlığı arasında, Moskova'ya her gelişinde bir düzine gömlek ısmarlamak üzere bir İspanyol terzisine gider. Nesnelerde ayrıntılara çok düşkündü ve bulamazsa yaptırtıyordu. Bazen gezilen bir yer için dalgın yüzünde bir ilgisizlik okunarak şaşırılır. Görünüşte bu uykulu, coşkusuz, gerçekliği değişik bir biçimde, en kişisel bir görüşle yorumlayan bu bakışın kaptığı ay-

rıntılar ve en beklenmedik açılar daha sonra şiirlerinde görülebilmektedir.

Yazarlar Birliği'nin 27 Haziran'da Neruda için konservatuarın büyük salonunda düzenlediği akşama *Bozgun* ve *Genç Bekçi* kitaplarının yazarı Alexandre Fadieyev başkanlık eder. Çok sayıda şair katılır. Bunlar arasından Nikolay Tijonov ve Şili'yi birkaç kez ziyaret edecek, Neruda'nın neşeli arkadaşı olacak taşkın Simion Kirsanov da bulunmaktadır. Neruda'nın bazen Şilili, bazen de Arap havası bulduğu, savaşın buharından ve tozundan daha yeni çıkmış, kendisini her zaman etkilemiş bütün Sovyetler gibi uzun boylu, babayiğit bir delikanlı olan Konstantin Simonov da oradaydı.

Bu akşamda İlya Ehrenburg söz alır. Birbirlerinin çevirmenleri ve önsöz yazarları olmuşlardır. Sovyet yazarı Yürekteki İspanya'yı Rusçaya çevirdiyse, Neruda da Hitler'e karşı top atışları gibi her gün basında yazıları çıkan Ehrenburg'un *İstilacıya Ölüm* adlı yapıtının İspanyolcasına önsöz yazmıştır. Ehrenburg'un konuşması, kişisel bir belirlemenin bireşimidir. Birkaç gün sonra devlet yayınevinin yayınladığı, Neruda'nın kitabına öndeyiş olan denemedeki görüşü izler. Lev Ospovat'a göre, "Ehrenburg'un 1949 yılında yayınlanan *Pablo Neruda'nın Şiiri* adlı parlak denemesiyle ülkemizde Şilili'nin yapıtlarının incelenmesine başlanmıştır."

Neruda, o andan başlayarak, Latin Amerika edebiyatı üzerine uzman Sovyetlerin sürekli olarak inceleme konusu olur. Yapıtları üzerine yazılmış yüzlerce makale ve deneme bulunmaktadır. Hemen hemen bütün yapıtları Rusça, birçok kitabı da başka dillerde yayınlanmıştır.

Yabancı yazarlara Sovyetler Birliği'nin hangi bölgesine gitmek istedikleri sorulur. Neruda duraksamadan, "Stalingrad!" diye yanıtlar. Orada Dolores'in oğlu Ruben Ruiz Ibarruri'nin anısında ortaya çıkar.

Bu hareket Pasionaria'nın gözünden hiç kaçmaz. "Nasıl söz etmeli -diye ekler- acılarımın en derininden, oğlunu yitirmiş ananın acısından. Tek oğlumdu. Dünyaya getirdiğim altı çocuktan bir tek Amaya kaldı." Dolores Ibarrui, anılarında kimsenin Neruda kadar İspanya'yı ve Stalingrad'ı birbirine ka-

rıştıramadığını belirtir. Şiiri çok sevdiğinden aşağıdaki dizeleri anar:

"Ve kurşuna dizilenlerin sırtı duvara dönük,
İspanya yaşayıp yaşamadığını sorar Stalingrad'ın:
ve hapiste kara gözlerden bir zincir vardır
duvarları senin adınla delen
ve İspanya senin kanınla, ölülerinle vuruşmakta
İspanya seninkilere benzeyen kahramanlar doğurduğu
anda."

Bu ilk yolculuk nedeniyle daha tanımadan aşk şarkısı yazdığı bu kenti tanımalıydı.

Volga Nehri'yle yıkanan kıyılarına vardığında gürleme duralı 4 yıl olmuştu. Yazdı. Her şey yıkıntıdan yeniden doğuyordu. Kendini tutamaz ve üçüncü bir şiir yazar. Normal yaşantıya dönüş, tozlu günde sokağı karşıdan karşıya geçen bir köpekte ve elinde bir haber taşıyarak koşan genç bir kızda cisimleşiyordu. Karşıda dolu ve usul, karanlık sulu Ana Irmak akıyordu. Kadınlar yeniden çocuk doğurmaya başlamışlar, çocuklar okullara dönüyorlar ve rüzgârın salladığı dallarda kirazlar yeniden kızarmaktaydı. Kent ölüydü ve yeniden doğuyordu. Şair, Stalingrad'ın güzel kokusunu içine çekmek için bir akasya dalı koparır. Kent bu kez aydınlık bir yaz günü karşıladığı, zor günlerin eski dostunu selamlayan minnettar bir kadın gibi kendisine gülümsüyordu. Işık ve gururla dolu olsa da ona bedenindeki yara izlerini gösterir.

Neruda, Moskova'da Ulusal Otel'e gitmek ister. Petrograd hükümetinin Moskova'ya transferinden sonraki ilk zamanlarda Lenin'in bir süre kaldığı otelde kendisine bir oda verilirse çok iyi olacaktır. Ancak, Çar döneminde soyluların ve zengin tüccarların kaldıkları Metropol otelinin barok dönemden kalma lüksü içine yerleştiriliyordu. İçinde iki kuyruklu piyanonun, mor çiçeklerle ve iri zümrüt yapraklarla süslü banyo küvetlerinin bulunduğu eksiksiz bir daireydi. Harika elektrik taşıyıcı katıksız yün halılar öyle yumuşaktı ki, insan içine gömülüyordu. Kuzmiçev'in anımsadığına göre bir ziyaret söz ko-

nusu olduğunda şair ziyaretçiyi birkaç dakika bekletiyor, bedeninde elektrik dolmasını sağlıyordu. Ziyaretçinin içeri girmesiyle alnına dokunuyor ya da elini sıkıyordu ve bu da bir kıvılcım yaratıyordu. İçeri giren kişi elektrik akımı karşısında şaşırıyordu. Bunlardan biri Şilili şairin beyninin elektrik gücüyle dolu olduğunu söylemiştir.

Daha sonra Moskova'ya düzenli aralıklarla gelir. Uluslararası Lenin Barış Ödülü üyeliği görevini yerine getirmek için her yıl gelmesi gerekiyordu. Bir keresinde Şili'ye geldiğinde Ermitage adlı evine ziyaret sırasında Alonso de Ercilla y Zungia'nın bir portresini gördüğünü söylemiştir. Bazıları onu Greco'nun, bazıları da bilinmeyen bir ressamın yaptığını ileri sürerler. Şili'de bir sahtesini getirdiği bu portre konusunda çok gürültü yaratmıştır. Onu görünce gözlerine inanamamış, yerine çakılıp kalmıştır.

Neruda'nın önerisi üzerine Kolombiyalı yazar ve dilbilimci Baldomero Sanin Cano'ya Lenin Barış Ödülü verilmesi düşünülmüş, alışkanlık olduğu üzere kendisine telgraf çekilerek böyle bir ödülü kabul edip etmek istemeyeceği sorulmuştur. Pablo bu telgrafın yazılmasını üstlenir. Yanıtı büyük bir zevkle gönderir, çünkü kazanan kişi böyle bir ödülü aldığı için çok mutlu olmasının yanısıra, ünlü dilbilimci, Neruda'nın yanlışlar bulduğu metni yeniden düzelterek göndermiştir. Bu, dilbilimciyle şair arasındaki sonu gelmez çatışmaydı. Şair buna gülüyordu.

Şair, bazen jüri toplantıları sırasında dizeler yazmaya ya da kendisine eşlik eden Ella Braguinskaya'nın resmini çizmeye koyulur. Şair onunla çok çeşitli konularda söyleşirdi. Kadınlarla yarenlik etmeye bayılırdı. Bunların baştan çıkarmaya ilişkin bir kuşku duymaları daha iyiydi. Birden yanında oturan ressam Renato Guttuso'nun aynı kadının portresini yaptığının ayrımına varır. O zaman içine kapanır.

109. İntihar eden bir gencin altı çizili dizesi

Neruda, Avrupa'ya bu yolculuğu sırasında önce Polonya'yı, sonra da Macaristan'ı ziyaret eder. Yine bir yüzyıl önce ölmüş başka kardeşlerinden birini, Sandor Petöfi'yi ziyaret et-

mesi için davet edilir. Onun şiirlerini okumuştu. Puşkin Ruslar için, Byron ya da Shelley İngilizler için, Victor Hugo Fransızlar için neyse Petöfi de Macarlar için aynısıydı. Ancak her şair kendi kişiliğiyle, çizgilerinin bütünlüğü kaygısıyla yaşar ve ölür. Yirmi altı yaşında ölen Petöfi, romantik şairlerin genç öldükleri o dönemdeki Macar şiirinin en büyük ve içten sesidir. Neruda, Habsbourg'ların monarşisinden kurtulmaya çağırarak kalabalıklar karşısında ateşli dizeler okuyan, 1848 devriminin bu ozanına duyarsız kalamazdı.

Bir başka şairler toplantısına katılır. Bu toplantılar, Neruda için kardeş toplantılarıdır. Orada kardeş gibi gördüğü bir can dostunu, Paul Eluard'ı kucaklar. Neruda'yı kendi diline çeviren şair Eugene Jabeleanu de oradadır. Bir şiir okuma toplantısından ötekine giderler. Fabrikaları ziyaret sırasında Eluard'ın Petöfi'den şiir okumasından sonra Budapeşte lunaparkı Vurstli'den geçerler. Orada bütün protokol kurallarını çiğner, hedefe atış yarışmasına girerler. Bu da yetmezmiş gibi bir eşeğin üzerinde fotoğraf çektirirler.

Duyarlı şair György Somlyo, o sırada Neruda'nın son yapıtlarından bir seçme çeviri yapmıştı. Ziyareti dolayısıyla yayınlanır. Kitapta çok sayıda fotoğraf bulunmaktaydı. Bunlar şairin büyük dostu Antonio Quintana'nınkilerdi. Onları faşizm yıllarında Şili'de coşkulu bir yaşam sürdürdükten sonra ülkesine dönen ve her zaman Neruda'yla yakın ilişkisi olan Judith Weiner getirmişti.

O dönemde Dünya Barış Konseyi, Eylül 1949'da Meksiko'da yapılacak Amerika Kıtası Barış Kongresi'nde temsilci olmasını ister. Bu öneriyi büyük zevkle kabul eder. Düşünsel ve insansal düzeydeki bu davayı kucaklamasının birçok nedeni vardı. Atom bombası iki sistem arasındaki ilişkileri dondurmuştu. Gonzalez Videla'nın bütün bir halka, kendisine de kişisel olarak yaptığı baskıyı haklı göstermek için üç ay içinde dünya savaşının çıkacağını ileri sürdüğünü yineliyordu. İki yıl savaş patlak vermeden geçmişti ve belki daha nice yıl da öyle geçecekti. Şair de içinde olmak üzere dünyada aklı başında hiç kimse son savaşın patlak vermesini istemiyordu. Evet, büyük bir kısmı kendisinin olan bu ülkeye gidecekti. 28 Ağustos, Pa-

zar günü Delia del Carril, Paul Eluard ve Roger Garaudy'yle birlikte Meksiko'ya varır.

Ertesi gün bir basın toplantısı yapar. Burada sözcü olarak davranır. "Lazaro Cardenas, Gabriela Mistral, Baldomero Sanin Cano, Joaquin Garcia Monje, Henry Wallace, Thomas Mann, Alfonso Reyes, Paul Robeson, Diego Rivera, Enrique Gonzalez Martinez... gibi insanlardan kıtamızın gurur duyduğu destekler aldık. Biz, savaşı önleyecek sivil bir ordunun disiplinli askerleriyiz... Barışa karşı olanlar, yaşama karşıdırlar."

5 Ağustos akşamı Meksikalı şair Enrique Gonzalez Martinez, Arena Coliseo'da kongreyi açar. Profesör Linus Pauling başkanlığındaki Kuzey Amerika delegasyonunun yanısıra başında doktor J. G. Endicott bulunan Kanada delegasyonu ertesi gün Birleşmiş Milletler'in nükleer silahlar işini üstlenmesini isterler. Meksikalı sendika yöneticisi Vicente Lombardo Toledano, her ülkede, her kentte, her fabrika ve okulda barış hareketi düzenlemeleri için Latin Amerika işçilerine bir çağrıda bulunur. Kübalı Juan Marinello, Carlos Rafael Rodriguez, Nicolas Guillen ve Lazaro Peno; Venezuelah Miguel Otero Silva ve Şilili Salvador Ocampo'nun yanısıra Meksika'nın büyük sesleri de oradaydı.

Neruda, kapanış günü söz alır. Kuzey Amerikalı gazeteci Lloyd L. Brown, New York'ta yayınlanan *Masses and Mainstream* (Kitleler ve Ana Akım) adlı dergide bir yazı yazarak Neruda'nın kongrenin doruk kişisi ve konuşmasının da en güçlü an olduğunu yazar.

Kongre üyelerinden, Meksika resminin üç devinden birinin, Jose Clemente Orozco'nun koltuğu boş kalır. Neruda ondan söz ederken üç gün önce yaşamını yitiren ressamın ne kadar canlı olduğunu anımsatır. Konuşması yarı edebi, yarı siyasi olur. Savaş tehlikesi karşısında yazarın görevini anımsatır. Estetik erdemler adına kaçışa ve nevroza sarılmayan, varlıkçı bir konuşma yapar. Üstelik içinde "ölü bir dönemin acısının kırışıklıklarını taşıyan" yapıtlarından bazılarını da yadsıyarak kendi kendini eleştirir.

Edebiyat dünyası şiirleri ve kitapları hedef alan şairin söyledikleriyle sarsılır. Konu, polemik konusuydu. Şiirinin bir dö-

nemine, o dönemdeki duygularıyla yazdığı şiirine başkaldırıyordu. Macaristan'dayken Budapeşte'de yayınlanacak bir antalojiye yapıtlarındaki hangi şiirlerin konmasını istediği kendisine sorulmuştu. Çevirmenlerin bu isteğine karşılık vermek için ilk yapıtlarını yeniden okumaya koyulur ve "artık yararsızdırlar, eskimişlerdir." diye düşünür. Kısa süre önce üzücü bir haber almıştı: intihar eden bir delikanlının yanıbaşında yapıtlarından biri bulunmuştu. Genç, kafasına bir kurşun sıkmadan önce birkaç dizenin altını çizmişti. Kitap, *Yeryüzünde Konaklama*'ydı ve sayfalarından birindeki altı çizili dize şuydu: "İnsan olmaktan bıkkınlık duyduğum olur..." Neruda bundan korkar. Gençliğinde okuduğu Werther'i ve o dönemde neden olduğu intihar salgınını anımsar. Kendini suçlu duyumsar...

Bu, onu çok etkiler. Bu yapıtları, adını vermese de özellikle *Yeryüzünde Konaklama*'yı herkesin önünde reddeder. Neden bu yargıya vardığını açıklayarak konuşmasını sürdürür: "Eski yaraların yaşam karşısında cesaretsizliği beraberinde getirmesini istemedim. Beni iç sıkıntısına kadar götürebilen bir sistemin yansımasının korkunç bir çamur yaratmasını istemedim. Bu çamur kendi gençliğimi karartmıştır, oysa bugün umudu kurmaktayız." Daha da ileri gider. Bu yapıtın Amerika'da yeni basımının yapılmasını da istemiyordu.

Bunun üzerine tuhaf olay ortaya çıkar: birçok okuyucu, yazarına karşı çıkarak bu mahkûm edilen yapıtı savunur. O sıralarda şair bir çığın ortasında yaşıyordu. Kısa süre önce düşlerinin mezarına dönüşen ülkesinden at sırtında kaçmıştı, ilk kez yıkıntılardan ve milyonlarca insanın ölümünden yükselen değişik bir dünyayı ziyaret etmişti. Kendini ülkesi ve insanlık karşısında sorumlu duyuyordu. Yararlı olmak istiyordu. Kendisine içten içe acı veren gençliğinin üzüntülerinden hoşnutsuzdu, ancak bunun kaynağı dıştandı. Şiirinin yaşama sevincine katkıda bulunmasını, insanlığın mutluluğuna yardım etmesini istiyordu. Söze sığmaz yürek temizliği mi? Zeki bir insandaki kabul edilemez saflık mı? Yeni yeni komünist olan kişideki gerçek dışı bir ütopya mı? Kendisini yapıtlarının bu kısmına karşı giyotin isteyecek kadar yakan devrimci ateş mi? Belki. Belki de bütün bunlardan çok öte bir şey.

Aslında insanın iyiliğini isteyen bir varlığın romantik itkisi; gizemli Beethoven gibi şiirinin destekli bir "sevinç marşı" ve "insan seviyorum seni" olmasa da varlık yasaları olarak görülen kötümserlik, yalnızlık, yoksulluk ve boşluk duygusunun doğurduğu yüceltilmiş, yıpratıcı ağusuna karşı panzehire dönüşmesini istemesi söz konusuydu. Bu anlamda Neruda Paris'e ters meridyendeydi, bulantının düşmanıydı, felsefi olarak olumlayıcı bir varlıktı.

Bunu saldırgan bir biçimde söylüyordu: Göksel şairlere gülmekle yetinmiyor, onları katı bir biçimde suçluyordu:

Ne yaptınız, siz, Gide'ciler,
akılcılar, Rilke'ciler, gizemciler,
varoluşçu sahte büyücüler, siz,
gerçeküstücü uyuşturucular,
siz ki alev alevdiniz bir mezar üstünde,
Avrupalı modanın cesetleri,
kapitalist peynirin beyaz kurtçukları,
ne yaptınız hüküm sürerken sıkıntı,
bu karanlık insan denen varlık önünde,
bu ayaklar altına alınmış varlık,
bu boka gömülen kafa,
bu çiğnenen katı yaşam önünde?

Onları kaçtıkları, çöplük sattıkları, göksel atlar aradıkları, "Katıksız güzellik"in, "büyü"nün, yani her türlü kaçış biçiminin peşinden gittikleri için suçlu sandalyesine gönderir.

Bundan önce "Amerika'mızın sahte aristokratları"nı, sömürücüleri izleyenleri ve kıtanın yiyicilerini sert bir biçimde eleştirmişti. Snoplara, favorilere, dolar avukatlarına, süslü aptallar olan diplomatlara, kerhane siyasetçilerine, dilenciler üreten, yerlileri öldüren, yargıçları satın alan, görevleri kent alanlarını ölülerle doldurmak olan diktatörleri başa getiren Standard Oil Company, Anaconda Copper Mining, United Fruit siyasetçilerine karşı Quevedo tarzı bir şiirdir. "Göksel şairler" bu yırtıcıların ceketinin çiçekli astarıdırlar.

Kendi deneyimime dayanarak söylüyorum. Aynı zamanda birçok okur, hemen hemen hepsi bu görüştedir. Yadsınan şiirleri okumayı hiç bırakmadım. Sanırım kimse de şairin emirlerine uymadı. Gençler aşklarını *Yirmi Aşk Şiiri* sayesinde dile getirmeyi sürdürmektedirler. İçedönükler *Yeryüzünde Konaklama*'nın sularında yüzmeyi sürdürüyorlar. Bunu şairin soylu nedenlerine saygıyı elden bırakmadan yaptık. Ne ki yapıtları artık ona ait değil. Kimsenin öğüdü, şairinki bile kendilerini engellemezse, onları okuma ya da okumama kararı okuyuculara aittir.

Birkaç yıl geçer ve Neruda sessizce düşünmesini sürdürür. Lanetli yapıtları iyi ki bütün yapıtlarının içine alınır. Neruda, 1951 yılında Buenos Aires'teki yayıncısı Gonzalo Losada'ya okuyucuların coşkuyla karşıladıkları *Yirmi Aşk Şiiri*'ni yayınlaması için izin verir. Kısa süre sonra bu küçük kitap İspanyolca olarak bir milyondan fazla bir tiraja ulaşır. Zamanla Sovyetler Birliği'nde *Yeryüzünde Konaklama* ve hemen hemen bütün yapıtları yayınlanır.

Daha sonra *Yeryüzünde Konaklama*'dan daha sakin bir biçimde söz eder. Kendisine ait, içinden çıkmış, ancak uzak bir yapıt olarak okur. "Bu kitabın ses tonu, kaynağını gerçek bir umutsuzluktan alsa bile, kasten iç karartıcı olmuştur -diye açıklar-. Şiire kişisel bakışım doğal olarak abartmada yatmaktadır. Aynı biçimde öteki yapıtlarda sevincin tonunu yükseltttim. Sevinç kimseyi öldürmüyor."

Şurası açık ki, sevinç o delikanlıyı öldürmeyecekti. "Bana öyle geliyor ki zeki ve yaşam dolu bir insandı. Ölüme banmış kitabım onun ölümüne neden olmuştur... çok ciddi bir şey bu! Bu beni çok düşündürdü. Bir yazarın yalnızca kendi yaşamında değil, yapıtlarında da sorumluluklarını dikkate alması gerektiği düşüncesini elden bırakmadan görüşümü değiştirdim."

Geçen yıllar, Neruda'nın İspanya savaşından önce yazdığı şiirlerle barışmasını sağlar. Şiir okumalarına katıldığım birçok kez genç bir kitlenin ısrarla "20. Şiir" okumasını istediğini gördüm. Neruda gözlüklerini burnunun orta kısmına yerleştiriyor ve özlem zevkiyle okumaya başlıyordu: "Bu gece en hüzünlü dizeler yazabilirim..."

110. Aşk ve flebit hastalığı

Neruda Orozco'nun cenazesine katılır ve rahatsızlanır. Flebit hastalığına tutulmuştur. Ayakta kalır. Aydınlar Kongresi'nin son gününe kadar direnir, ardından yatağa düşer. Her zamanki gibi arkadaşları apartmanına gelip gider. Akşam olunca bir edebiyat salonu ya da tavernaymış gibi burada her zaman birileri vardır. Üstelik, her zaman olduğu gibi, kadınlar da vardır. Tanıdık bir yüz bulunmaktadır. Kahkahası çınlayan, becerikli, hastanın odasını düzenleyen, yastığını yerine yerleştiren, ona verilen ilaçları alması için başını tutan bir kadındır. Bu Şilili kadının gözlerini nerede görmüştü? Çünkü bu gözler, "Daha önce görüştük" diyordu. Ona öyle geliyordu ki, bu kadın daha önce ağaçlar arasında, pek o kadar uzak olmayan bir geçmişte dinlediği bir müzikle ilişkiliydi. Kadın ilacını alması için yeniden başını tuttuğunda daha önce tanışıp tanışmadıklarını doğrudan doğruya sorar. Evet Parc Forestal'da bir açık hava konserinde tanışmışlardır. İkisinin de tanıdıkları bir arkadaş çift birbirlerini tanıştırmışlardı. O zaman Neruda Blanca Hauser'e yanındaki kadının adını sormuştu. Aradan üç yıl geçmişti, ancak fazladan bir şey de olmuştu. Bir erkekle kadının başına gelen şey baş döndürücü bir hızla, 1946 yılındaki başkanlık seçimi kampanyasının curcunası ortasında gelmişti. Serüven, şairin belleğinin derinine kazınırcasına gömülmüştü. Kadın ise Santiago Konservatuarı'ndaki eğitiminden sonra birçok Amerika ülkesinde resitaller vermek üzere turneye çıkmıştı. Demiri Meksika'ya atmış, orada bir müzik okulu kurmuştu. Şimdi o şarkıcı gönüllü hemşire olmuştu; Parc Forestal'deki geçici esrimeyi hiç unutmamıştı.

Matilde Urrutia ve flebit hastalığına yakalanmış Neruda gizli ilişkiyi başlatırlar. Bu, şairde ad takma hastalığını doruk noktasına çıkaracaktır. Yeni aşkına önce Rosario adını verir. Bu adı *Evrensel Şarkı* kitabına koymayı başarır. Uyansın Oduncu şiirinde "yalnızca Rosario yazmak" isteyen sağ eli için barış ister. Şili'de bastırttığı kitaba başka şiirler de koyar. Ancak belki de duyduğu en büyük sevinç, görünüşte masumca olan bu adı sayfaları arasına kaydırmak olmuştur.

Bütün bunlar Paseo de la Reforma üzerinde kiralanan bir apartman dairesinde olup bitmektedir. Rehavet dönemi oldukça uzundu. 1949 yılında sıkıca kurulan bu ilişki şairin ölümüne kadar yirmi dört yıl sürecektir.

Şairin boş durduğunu düşünmek, onu kötü tanımak demektir. Her sabah yazıyordu. Yatalak olsa da, dış dünyada çok çeşitli nitelikte girişimlerde bulunuyordu. 18 Eylül'de bir resepsiyon vererek Şili ulusal bayramını kutlar; yabancıların dışında 300 Meksikalı katılır. Resepsiyonun bir özelliği vardı; onu veren şair yataktaydı ve her şeyi uzaktan telefonla kontrol ederek izliyordu.

Evrensel Şarkı'nın görkemli bir yayınını tasarlıyordu. Neruda bu alanda hiçbir zaman masrafı düşünmemiştir. Maria Asunsolo, mühendis Cesar Martino, mimar Carlos Obregon Santacilia, İspanyol Wenceslao Roces ve Şilili Cesar Godoy Urrutia ve Enrique de los Reyes'in yer aldıkları bir yayıncı komisyonu kurar. Miguel Prieto dizginin yönetimini üstlenir. Liste etkili bir bileşimi oluşturuyordu: genel bir heybet ve parasal devinim kapasitesi. Neruda üç duvar resimcisi devin kitabın kapağını resimlemelerini istiyordu. Orozco ölmüştü, Diego Rivera ve David Alfaro Siqueiros metnin düzeyine uygun iki tablo yaratırlar. Neruda kitaba son ana kadar şiirler ekler. Değişiklikleri götürmek için belirlenen son tarih 5 Şubat 1949 olsa da, Neruda bu yılın aralık ayında beşinci bölüme "Şili'nin Haini Gonzalez Videla" adlı bir sondeyiş yazar. Bu şiirin aslı yazı makinesiyle yazılmış ve dostu Luis Enrique Delano tarafından saklanmıştır. "Los rios del canto" (Şarkının Irmakları) adlı 12. bölüme aynı ay yazılan "İspanya Hapishanelerinde Öldürülen Miguel Hernandez'e" adlı şiirini son anda ekler. Bunlar değişik şiirlerdir. Birincisi iğneleyici, lanetleyicidir; ikincisinin soylu lirik bir tonu vardır ama aynı zamanda ilenç yüklüdür, suçlulara suçlarının cezasını kanlarıyla ödeyeceklerini bildirir. Şair, ağzında barutun ekşi tadını duymaktadır. Bu sırada kendisini çevreleyen olaylar bu ruh durumunu açıklamaya katkıda bulunur.

Bir gün yatağından, evinden ve kentten çıkar. Veracruz'a kadar yorucu bir yolculuk yapar, orada Gabriela Mistral'ı ziyaret eder. Ağustos 1949'de Luis Enrique Delano ve Cesar

Godoy onu Xalapa'da ziyaret etmiş, Barış Kongresi'ne katılmasını ısrarla istemişlerdi. Delano'nun anlattığına göre onunla yirmi dört saat geçirirler, yirmi saat boyunca konuşurlar. Onlara katılacaklarını bildirir. Neruda'nın ve Claudia Arrau'nun da katılımıyla savaş tehlikesine karşı koyacak Şilili en evrensel üçlüyü oluştururlar. Kısa süre sonra Gabriela Mistral o ünlü yazıyı yazdı: "La palabra maldita" (Lanetli terim). Ona göre barış sözcüğü kutsanmıştır. "Nerede olursak olalım, nereye gidersek gidelim onu somutlaşana, kendini "barışın militanlığı"olarak yaratana, yoğun ve pis havayı doldurup temizleyene kadar yineleyelim." Neruda onu İspanya'dan beri görmemişti. Lizbon'dan sonra Santa Barbara, Kaliforniya ve daha sonra da Petropolis'te konsolosluk yaptı. Pablo Neruda ve o Delano'nun konsolosluk hizmetine girmesinde destek oldular. Gabriela, Luis Enrique'e bir kart gönderip yirmi yıllık çalışmadan sonra El Mercurio gazetesinden "bir hizmetçi gibi" kovulduğunu bildirmiştir. Bütün bunları Veracruz'da Neruda'ya anlatır. Bu arada "Stockholm olayı"nı da anlatır. Nobel ödülünü böyle adlandırıyordu. Uzun uzadıya, hıçkırarak yeğeni Yin Yin'in ölümü üzerinde durur. Bir cinayet olduğunu ima eder. Belki de Brezilya'da, aynı bölgede yaşamına son veren iyi yürekli ve fırtınalı Stefan Zweig'inki gibi bir intihardır bu.

Neruda, Gabriela Mistral'ın evinden ayrılıp kendisini yeniden Avrupa'ya götürecek gemiye binmek üzere limana kadar gider. Meksiko'ya birkaç günlüğüne gelmiş, ama birkaç ay kalmıştı. Orada ömrünün geri kalanı için belirleyici bir karşılaşma olmuştu. Şilili "o kuş", "Matildina Silvestre"e aşkı yüzünden "ben kuş", "Pablo insulidae Nigra" şarkısını artık başka biçimde söylüyordu. Matilde, her gün gizli mesajlarla beslenen bu kaçak aşka kendini vermek için şarkı söylemeyi bıraktı. Resmi olarak Delia'yla aynı evlilik çatısı altında yaşayan şairle birlikte olmak üzere Avrupa'ya gitmekte gecikmeyecekti. Bu, yedi yıl sürecek bir çifte yaşamdı.

111. Sürgünlerin söyleşileri

Yolculuklar dönemidir. Son olarak Guatemala'ya uğramıştır. Prag yakınında Dobriss şatosunda Jorge Amado'yla

birlikte kalmaktadır. Orada Çekoslovak Yazarlar Birliği'nin konukseverliği sayesinde ağırlanırlar. İki arkadaş sürgünlüklerinden söz ederler. Melezliği ve Bahia kentini romanlarında işleyen Brezilyalı yazar, Neruda gibi bir coşku dönemi yaşamaktadır. İkisi de oradan gelecek her haberi kapan iki kulaktır. Neruda, son iyi davranışlarından biri kendisinin And Dağları'ndan kaçışını planlamak olan Şili Komünist Partisi Genel Sekreteri Ricardo Fonseca'nın kötü ölüm haberini alır. "...ikimiz de aynı, terk edilmiş / Sınır bölgesinden geliyorduk / ve iki bora arasında / aynı çatı altında buluştuk / insanın göğsünden çıkararak / hazırladığı ateşin yanında."

Hindistan'da Nehru'yla karşılaşır. 1950 yılında Varşova'da 2. Barış Kongresi'ne katılır. Stalin ödülünü alır. Avrupa'yı dolaşır ve Asya'ya gider. Bütün bunları *Las Uvas y el Viento* (Üzümler ve Rüzgâr) adlı yapıtına gazeteci gibi not eder. Dizeler biçiminde yazılmış bir turist rehberi söz konusu değildir. Angaje birinin gözleriyle iki kıtanın keşfidir. Şair adım adım ilerlerken her şeyi tarih sırasına göre anlatır. Evrensel Şarkı'nın kapandığı noktadan hareket eder. Bin yıldır çiğnenmemiş humuslu toprağa basarak And sıradağlarını atla geçişini, insanın hiç görmediği kuşlarla dolu, "kuyrukları elektrikli tilkilerin ölçtükleri" ormanda güçlükle ilerlemesini anlattığı yeni bir dönem başlatır. Orada batan dikenler arasında, satır darbeleriyle kendilerine yol açıyorlardı. Gerektiği her seferinde başka bir insan, geçebilmesi için kendisine yardıma geliyordu. İşte, elini uzatan bu başka insan sayesinde varacağı yere gelmiştir.

İşte, Arno'nun ne Orenok, ne de sıradağların yaban kaynakları olmadığı Floransa'ya gelebilmiştir. Kendisine Eski Saray'a girmesini sağlayan budur. Romanya'da Tuna'nın sarı rengiyle kendi ülkesinin suları arasındaki karşıtlığı not eder. Orada her şey köy havası taşıyordu, burada çok cilalı, Prag'da, şatonun yakınındaki Charles Köprüsü gibi tarihle paslanmış. Orada Julius Fuçik onunla bir söyleşi yapar, o görkemli Julius.

Adını anma yasağının kalkmasının yanısıra saklanma ve arkadaşlarını görmeme zorunluluğu artık aşılmıştır. Artık sokaklarda gülüp oynayarak, çılgınlıklar yaparak dolaşır. Vallauris'te Picasso'yu ziyaret eder. Onu atölyesinde küçük sontor-

ları dörtnala kaldırmışken bulur. Sonra kır evinde bulduğu dik saçlı bir adamın evine gider. Ona, "Yaseminler üzerine herhangi bir şey öğrenmek istersen, Ehrenburg'a mektup yaz." önerisinde bulunur.

Oradan oraya dolaşan Amerikalı, Avrupa'yla söyleşir. Ona kapısını yüzüne kapatmaması için yalvarır.

Sabah erkenden Asya'ya gidecektir. Sonra Baltıklara geri gelecektir. Özlediği, ama sınırı kendisine kapalı bir ülkeye girme iznini ister. Kendisi için "içinin derinliğinde bir unsur"u temsil eden bir ülkedir: İspanya.

Geniş Rus topraklarını, tarihin değiştirdiğini, Sibiryaötesi geminin güvertesinde bir sonbaharda yaşadığı serüveni şiire döker.

Kendisine kum dağları, yüzünü kamçılayan Gobi Çölü rüzgârıyla Şili'nin Büyük Kuzeyi'ni anımsatan Moğolistan'da yolculuk eder.

Gittiği bütün ülkelerin adını bulmak için haritaya baktığı düşünülmemelidir. Bunlar kültür ve özgürlük için yerine getireceği yükümlülüklerdir. O dönemde halkın kanının aktığı, Praxitel gülü, kenger yaprakları ülkesi Yunanistan'a gider.

Bir gün, uyanınca, ölüm değirmeniyle işkence gören Berlin'i pencerede karşısında bulur. Ama sabah erkenden, ilkbahara dönüş güvenceleri varmış gibi, ülkeyi yeniden kurmak üzere cehennemden çıkan insanları da görür.

Şiiri tartışmacıdır, sözü döndürüp dolaştırmaz; açıktır. Vardığı her kentte bir yerden bir yere götürülemeyen bir toprağı göğsünde taşımaktadır. Cuando de Chile[10] adlı şiir kimliğini belirleme şiiridir: "...Lota'ya yağmur yağarsa / yağar benim başıma... Cautin'in esmer buğdayı içimde boy atar / Benim Villarica'da bir Araucaria'm var, / Büyük Kuzey'de kumum var / kırmızı bir gülüm var taşrada..."

Kore'de savaş yıllarıdır. Her şey oradadır: "Daha önce Nikaragua'yı yerle bir edenler. Teksas'ı çalanlar. Valparaiso'yı aşağılayanlar. İğrenç seralarında Porto Rico'nun boğazını sıkanlar. Kore'ye gelenlerdir onlar."

---

(10) İspanyol sömürgeciliği döneminden kalan bir halk şarkısı ve dansı.

Çok açık olan taraf tutmasının tek yanlı bir saflığın sonucu olduğu sanılmamalıdır. Emperyalist siyaseti sevmez, ama sırları, "yağmur altında şarkı söyleyen o Shelley"i kavrayabilen İngilizlere yakınlık duyar.

"La luz quemada" (Yakılan Işık) Vietnam için yarattığı bir güldür. Bu yaralı kahramanlar toprağı için barış ister. Oradaki gül bahçelerinde güzel koku ve gömüt rüzgârı yükselir.

Bir başka ülkeyle daha ilgilenir. Oraya ancak gizlice girebilmiştir: Portekiz. Denizden Lizbon'u, "gök renkli liman"ı görünce pencerelerin arkasında karalar giymiş zindancıların halay çektiklerini ve Camoens'in bıraktığı altın sitarın unutulduğunu düşünür. Sokaklarda bir Portekizliye, "Alvaro Cunhal'ın nerede olduğunu biliyor musun?" diye sormak isteyecektir.

Neruda'ya göre "birden fazla Fransa" vardır. "Domateslerle yapıldığı gibi" Rabelais'yi kullanmasını bilen o, çok dürüst bir polisin kendisine sigara ikram ettiğini, sonra da ülkeden dışarı attığını görmüştü. Ne Charles d'Orleans'ın anısını onurlandırmış olması, ne de Rimbaud'nun kendi evinde yıllarca gizlice kalması yardımına koşmamıştı. Comte de Dampierre'in kendisine nişan vermesine karşın başka yere sürülmüştü. Soğuk Savaş'ın dondurucu lezzetleri buradaydı.

Şair, Fransız dostlarının, Aragon ve Eluard'ın buna kendisinden daha fazla üzüldüklerini biliyordu. Çöpçatan şair, Eluard'ın son aşkı Dominique'le Meksiko'da karşılaşmasına bir biçimde katkıda bulunmuştu. *Üzümler ve Rüzgâr* adlı yapıtını daha bitirmemişti. Aldığı bir telgraf, Fransa'nın kendisine verdiği acıyı artırır: Paul Eluard ölmüştü. "Ne kadar çok şey / yer alır yerde ve zamanda / bir insan yaratabilmek için." Daha sonra şunu ekleyecektir: "Her günkü dostum oldu ve ekmeğimin bir parçasını oluşturan yumuşaklığını yitirdim. Onun kendisiyle birlikte götürdüğünü bana kimse veremez, çünkü etkin kardeşlik, yaşamımın değerli lükslerinden biriydi."

Neruda'nın öteki kitapları gibi bu kitap da kaçınılmaz olarak dostluğa, bütün ömrünce besleyip büyüttüğü duyguya adanmış sayfaları kapsamaktadır. Matilde için duyduğu gizli aşkı Neruda'nın ağzından değil, Türk şair arkadaşı Nâzım Hik-

met'ten duydum. Neruda ona vermem için bana bir mektup bırakmıştı. Bu Nâzım bir harikaydı. Karşılaşmalarından kısa süre önce ülkesinin büyük ve korkunç hapishanelerinden çıkmıştı ve ilk jesti ona yaldızlı iple süslü bir gömlek vermek olmuştur. Bu yeni dostu ne kadar da acı çekmişti! "Dörtnala gelip Uzak Asya'dan / Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan / bu memleket bizim" dediği ülkeden geliyordu. 1902 yılında Selanik'te, köklü bir Osmanlı ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Çocukluğundan beri yazıyordu. Devrimci bir harekete katılır ve 1921 yılında Moskova'ya gidip Doğu Halkları Üniversitesi'ne kaydolur. 1928 yılında Türkiye'ye döndükten sonra komünist militanlığı nedeniyle ya gizlilik içinde ya da hapiste yaşamıştır. 1951 yılında sürgünlüğe çıkmıştır. Ülkesinin en büyük ve 20. yüzyılın en önemli şairlerindendir. Neruda onun imajının unutulmamasını istemiştir: "Yüksektir / kule gibi / ve tepede / iki pencere: / gözleri, Türkiye'nin ışığıyla" 1952 yılında Pekin havaalanında bagajlarımızı bekliyorduk. Bana Rosario hakkında bilgi verdi. Şaşkınlığım karşısında gülmeye başladı. Bunun üzerine Neruda, Nâzım'ın gülüşüyle benim gülüşümün aynı olmadığını söyledi.

Bu yolculuklar kitabını sürgünlüğü son bulunca bitirdi. Sonsözü Şili'de yazdı. Rüzgârla büyümüş yeni üzüm salkımlarıyla geri döndü. Savaşın bıraktığı yıkıntıları ve barışın doğuşunu görmüştü. Hâlâ gizli olan bu aşkla mutlu döndü. Mutlu döndü.

112. Kısa İtalyan oyunu

Neruda *İtalya Yolculuğu* başlıklı bir kitap yazmamıştır. Apolinaire tarzı görkemden yoksundu. Şairliğinin yanısıra senatör, elçi ve cumhurbaşkanı adayı olduysa da, hiçbir zaman ne devlet bakanı, ne maden müfettişi, ne sulama projeleri şefi olmuştur. Hele hele ordunun yeni üniformalarının denetleyecisi hiç olmamıştır. Wolfgang von Goethe bunların hepsi olmuştur. O kişi olarak Avrupa sanatı, kültürü, uygarlığıydı. Görkemli bir yapısı, "kral gibi fiziği" vardı. Dünyayı dolaşan yolcumuz Neftali Ricardo Reyes Basoalto yerel ve sarsak bir halk adamıydı. Tinsel açıdan ve giysileri bakımından çok La-

tin Amerika'ya özgüydü. Kuşkusuz bazı çizgiler onları birbirine yaklaştırabilir. Her ikisi de şairdi. Bir anlamda ikisi de siyasetçi oldular. Üstelik, ikisi de insanın ve şairin gücüne inanıyorlardı. Önce insan, sonra şair. Faust efsanesini yeniden yazan kişi, tanrıları bir araya getiren Olympe'e kimin katlandığını kendi kendine sormayacaktı. Yoksa bu, şairde görünen insan gücü müdür? Neruda, Chilam Balam deyişiyle şairin rolünü herkesin adına konuşan ağız olarak kabul etmişti.

Her ikisi de İtalya'ya olgun yaşlarda varırlar. Goethe, ömrünün ortasında bir bunalımla otuz altı yaşındadır. Büyük Weimar Dükü'nden kaçmaya çalışmak için maskeli bir kaçışın yanısıra Charlotte von Stein'in etkisiyle de bir kaçıştır. Tarihsel olarak bir yıl sonra patlak verecek Fransız devrimiyle karşılaştırıldığında onun bunalımı hafifti.

Neruda daha sonra buraya gelişinden söz etti: "Bu sürgünlükte oradan oraya dolaşırken o sırada tanımadığım ve yoğun bir biçimde sevmeyi öğrendiğim bir ülkeye vardım: İtalya. Bu ülkede her şey bana masallardaki gibi görünüyordu. Özellikle de İtalyan sadeliği: yağ, ekmek ve doğanın şarabı." Kırk altı yaşındadır. Üstelik duygularının altüst olduğu bir anda buraya varır. Şişirme bir formül kullanırsak: saklı tutulan, ama İtalya'da daha az gizlenen bir aşkın itkisi altında çıkan bir ulusal, uluslararası ve dahası evliliğe ilişkin bir bunalım kasırgasının gözünde gelir.

Ülke, uzunca süre kalan her iki şairin de hoşuna gider. Goethe kendini "kuzey kaçağı" olarak adlandırıyordu. "Güney kaçağı" ise gerçekten baskıya uğramış biridir. Soğuk Savaş bahanesiyle düzenlenen insan avı sırasında And Dağları'nı at sırtında aşmıştı. İtalya'ya bir sığınak ve aşklarına gizli bir yer bulmak için gelir. Ancak orada da Soğuk Savaş'la karşılaşır.

Goethe, orada geçirdiği dönemi *İtalya'ya Yolculuk* adlı yapıtında ve mektuplarında dile getirir. Neruda, buna ilişkin özel bir kitap yapmaksızın bu ülkeyi şiirinde, mektuplarında ve sonuçta anılarında betimler. Goethe orada bitmemiş yapıtlarını bitirip Tasso, Egmont ve Iphigénie adlı yapıtlarına son biçimlerini vermişse, Neruda *Los versos del capitán* (Kaptanın Dizeleri) ve *Las uvas y el viento* (Üzümler ve Rüzgâr) adlı ya-

pıtları üzerine çalışmıştır. İtalya'ya ilişkin sayfaları aşka, dostluğa, biraz doğaya, çokça da kendisini alana sürükleyen bir deneyim olarak siyasete ayrılmıştır. Polisle sürtüşmelerini dile getirmeye alışıktır. Onları yaşamının serüvenli yüzleri olarak değerlendirir ve eğlenceli bir gözle incelemesini yapar. Çünkü olayların gülünç yanlarını sevmektedir. Kahkahalarla gülmesini bilmektedir. Sade insanlara ve "italyan mizacı" olarak adlandırılan çekiciliğe yakınlık duyar.

Goethe, "Parlayan şey bir an sürmek için doğmuştur ve gerçeğe uygunluk gelecek kuşaklara bozulmadan kalır." der. Ancak, İtalya'da iki yıl yaşamasına karşın Floransa'da aşağı yukarı üç saat kalmıştır. Buna karşılık bitki türleri toplar ve etimoloji üzerine tartışır. Neruda, burada Akdeniz doğasını gözlemler, okyanusları (Napoli ve Şili'dekileri), şarapları ve soğanları karşılaştırır, kadınların büstünü, konuşma biçimini inceler. *Confieso que he vivido* (Yaşadığımı İtiraf Ediyorum) adlı yapıtında müzelere ziyaretlerinden çok az söz eder. Milano'da bir tek sergide, otelin karşısında Palais Royal'e çok güzel bir biçimde yerleştirilmiş modern İspanyol resminin güzel bir örneğinde kendisiyle birlikteydim. Görkemli yıkıntılara ilgisizliği beni bazen şaşırtmıştır. İtalya'da onu daha yüzyıllardır, binyıllardır özgürce sürüp giden günlük yaşamı incelemek çekiyordu. Herkesin kendi ömrünü ve dönemini yaşaması gerektiğini biliyordu. Şaire özgü iç dünyaya bakma yeteneği vardı. Büyük bir bölümü bilinçdışı olan bir süreç sayesinde seçim yaparak her şeyi gözlemliyordu. Kendisini ilgilendiren şeyin Ortaçağ'da "gizemli ve estetik spor" olarak tek boynuzlu masal atı avı olduğunu söylese de anıtlara hayrandı. Rönesans, insan bedenine olan sevgiyi alevlendiriyordu; ancak kafasını her şeyden çok kurcalayan şey, insanların yürüyüşündeki kaçıştı, zamandan kaçıştı ve coşkularının ağırlığıydı. Büyük bir davetsiz konuktu, yola gelmez bir meraklıydı, yüreklerin dibinde yatanı öğrenme isteğiyle doluydu. Romeo ve Juliette'i soğuk ya da sıcak terler dökerek çevirdiği sırada (bu zor çabasından sonra bana "Shakespeare'in bir yapıtını çevirmeye bir daha girişmeyeceğim." dedi.) bunu elbette büyük dramaturg yeteneğinden dolayı yapar, ama özellikle duygunun gizemlerinin dibini ka-

rıştırmak istediği için de yapmıştır. Shakespeare'in "gözyaşlarının opalında, aşkın yakutlarında, kıskançlığın zümrütlerinde, yasın ametistlerinde" yontulmuş aşk soneleri gözdeleri arasında yer alır. Onu defalarca yüksek sesle okurken duydum.

Capri'de yazdığı anılarında birçok ölmüş dostlarını anımsar: Augusto d'Halmar, Gerardo Seguel, Munoz Meany ve hâlâ yaşayan bir başkası. Bu bir başkası bendim. 1952 yılında "Austral" yayınevinin yayınladığı *Hijo de balitre* (Güherçilenin Oğlu) adlı romanım için bir öndeyiş yazısı gönderdi. Orada halkımız için "büyük ve zor anlar yaşadık" diyordu. Doğruydu ve dünyada kaldığı sürece böyle olmayı sürdürdü. Sırlar arasındaki bu büyük araştırmacı Minerva Tapınağı'nı ya da gotik bir tarzı uzun uzadıya seyre dalabilirdi. Şeyleri seyretmeye ilişkin kösnül bir beğeniyle devinirdi. Kendisine defalarca yinelendiği üzere, edebiyatının geniş bir kısmının olduğu gibi, o da ruh ve şiir açısından elbette barok bir Amerikalı olmuştur. Quinchamali'nin kara çanak çömleği gibi köylü dokumacıların çalışmaları, Meksikalı yerlilerin "amates"leri[11], oluklar, süsleme ayrıntıları ve taşlardaki gülbezekler onu büyüler. Onları şiirlerinde de buluruz. Klasik antik çağ onu çekmez, çünkü tarihsel antikliğin olmadığı ve klasizme karşı çıkan bir ülkeden gelmektedir.

İtalya'da tehlike anlarında bile hoşnuttur. Venedik'te bir gondolla kaçmasının eğlenceli öyküsünü anımsayalım: "Polis, Desdemona'nın doğduğu ve acı çektiği kenti terketmemi istiyordu." Kazanova gibi değil, daha çok afacan büyük bir çocuk gibi davranır. Bu afacanlık Büyük Kanal'da belediyenin motorlu gondoluyla hızla giderken polis onları kürekle çekilen, "Venedik'teki aşıkların kullandıkları, altın rengi süslemelerle siyah bir gondal"la izlemektedir. Bu kez umutsuz bir bir biçimde yunusbalığı-şairin peşindeki ördek, sürücüleri güvenlik güçlerinden insanların oluşturdukları aşk gondoluydu. Sahne, Agramont alanına dönüşmüş Roma'daki rıhtımlara indiklerinde ani bir değişmeyle, toprakta yinelenir. Bu, edebiyat, sanat ve polis arasında bir kavgaydı. Bu hareketli kovalamacada yer

(11) Meksika'da bir elişi nesnesi.

alan aktörlerin her birini anımsamak hoşuna gidiyordu: Moravia, Guttuso, Carlo Levi. Bu sonuncusu, "Roma akşamı yavaş yavaş indiğinde sabırsız zaman koyulaşıyormuş gibi renkler güçten düşerken" atölyesinde onun portresini yapmadan önce barışçı bir biçimde güller sunmuştur. Ona göre Carlo Levi "bir baykuştur, bu gece kuşununki gibi dikkatle inceleyen gözleri vardır." Aynı zamanda sonsuza kadar kalacak bir imgedir: çok işgüzar bir polise şemsiyeyle vuran Elsa Moronte. Daha çok Milano, Turin ve Cenova'dan, binlerce Şilili göçmenin geldiği bu limandan hoşlanmıştır. Bu göçmenler arasında kendisine bölgesinin mutfağının lezzetini tattıran büyük dostu Solimano da bulunmaktadır. Eskiden dizelerini tiyatrolarda, üniversitelerde, tıklım tıklım dolu salonlarda okumuştu. Dünya turnesinde oradan oraya dolaşan bu halk ozanı burada da aynı şeyi yapıyordu. Sesinin tonunu, ezgisel eğrisini ve söylemini İtalya'da geliştirmiştir. Milano'da Neruda'yı kendi şiirlerini, bir tiyatro sanatçısını da çevirisini okurken dinledim. Şair, şiirini okumayı seviyordu. Elbette bu şiir, Şilililerin alışkanlıkla ve belki de hayranlıkla sonunda kabul edilebilir buldukları genizden çıkan sesinden çok daha değerliydi. Bu uzak yerlerdeki insanların ağızlarından kendi şiirlerini dinlemek ona büyük zevk veriyordu. "Yanımda biri kıtalarımı harika bir İtalyancayla çeviriyordu ve ben bu harika dilin onlara verdiği parıltıyla okudukları şiirlerimi seviyordum."

Ancak İtalya'daki en mutlu günleri -her mutlu gün bulutunu taşır, ateş olmayan yerden duman çıkmaz- Napoli ve Capri'de geçirdiği günlerdir. Bunun nedenleri çok kişiseldir, ortamla ilişkilidir. Sönmüş eski Vezüv yanardağlarının soğuk lavı altında Verona'nın değil, Capri'nin çanları çalıyordu. Bir kış gecesi sevgilisiyle geldiği bu adada, devinimsiz büyük bir gemi gibidir; doğan şafakta, vitrayın içindeymiş gibi, doğan güneşle ortaya çıkan kıyıyı, daha sonra da korlara benzeyen günbatımlarını görür. İşte karşılaşmanın çerçevesi. Yıllarca önce, Matilde'yle birlikte, olayın geçtiği aynı yerde, Napoli ortamında ya da Capri'deki manzarayı, kayaları seyrederken bundan söz ettim. Denize yakın kaya üzerindeki bir işaret, otuz yıl sonra bile bu dönüşe tanıklık etmektedir.

Pablo yokken, ama Matilde'yle birlikteyken, Erwin Cerio'nun Capri aşıklarının hizmetine sunduğu, uçurumun kıyısında asılı gibi duran bangalova gözlerimizi şaşkınlıkla açarak baktık. Bu yer, şairin sözleriyle söylersek, "İtalya'nın geniş, cömert ve hoş kokulu yüreği"dir. Evi yalnızca dışarıdan görebildik. Sahipleri duygusal anıları ve edebi anmaları istemediler.

Neruda. İtalya'yı hiçbir zaman kartpostal koleksiyonu ya da opera dekoru gibi görmemiştir. Bu gemi omurgası üzerine yerleşmişken -orada düş ve yaratı yaşıyordu- Capri'de iki cepheyi açık bir biçimde görmüştür: "birincisi yoksulların, arabacıların, balıkçıların, denizcilerin, üzüm bağı işçilerinin, zeytin satıcılarınınki." Öteki, "Kitaplarda görülebilen her türlü kötülüğün bulunduğu çöküş"ünki. Bu ikincisi, ona göre bir fantezidir, elle tutulamayan bir yandır. "Tam bir yalnızlık içinde ya da dünyanın en mutlu halkının ortasında mutlu bir yaşam tanıdım." diyordu. Bu, unutulmaz bir dönemdir. Her sabah çalışıyordum ve öğleden sonra Matilde şiirlerimi daktiloya çekiyordu." Burada eleştiriye çivi gibi bir eleştiride bulunarak şunu ekler: *"Las Uvas l el viento* (Üzümler ve Rüzgâr) gibi daha az tanınan kitaplarımın büyük bir kısmını orada yazdım." Konuşması güzel, coşkulu ve hareketli Mario Alicata, Sarah'la birlikte Napoli'den gelir. Şair onunla soğanı kimin daha iyi hazırlayacağı konusunda dişe diş bir yarışmaya girer. Bu, mutfağa ilişkin Homeros'a özgü, Fenike, Etrüsk, Doğu Akdeniz, Romen kültürleri ve uygarlıklarıyla Antartik sınırlarına komşu Batı Hint yerlilerinin lezzetinin ilkel duyusunun çatışması olmuştur. Rabelais'den Günther Grass'a kadar, ağzının tadını bilen çok sayıda edebiyat insanının büyük bir zevkle kendisini verdiği bu mutfak eğlencesiydi. Bu, yenilebilir bir sanat yapıtı yaratma gururudur. Burada bilerek saçmalama durumunda geliştirilmiş yemeklerle Marinetti'nin "gelecekçi mutfak"ı söz konusu değildir. Burada duyuların tensel ve ince tadı, tatma, doğanın yenilebilir unsurlarının şiirsel okunuşu yeniden bulunmaktadır. Bu unsurlar tatlı ya da tiz, acı, kösnül vurgularla eğlenceli bir müzik gibi işlenmişlerdir; onları bir kadın eli ya da şairlerin neşeli düş güçleri çekip koparmıştır.

Daha sonra Napoli'de ad koymadan yayınladığı bir kitap yazar: *Los versos del Capitan* (Kaptanın Dizeleri). Ne boş, ne de olağanüstü bir yapıt söz konusudur. Pornografiden özenle kaçındığı dramatik ve kösnül bir yapıttır. Bununla birlikte sayfalarında cinsellik ve denizin kokusu dalgalanmakta, isteklerden ve korkunç kuşkulardan bir yapı olarak kırk yaşlarının tüketici coşkusu bulunmaktadır. Yazı sansüre uğramaz, ama yazar yüzüne bir maske koyar. Kitabın kapağında "Anonim" sözcüğü görülmektedir. Bu anonimlik onu çatışmaya ilişkin bir mite, şiddetli kuşkulara götürür, çünkü tenin bağırtıları gizlenmiş kimliğin ortaya çıkmasını istemektedir. Neruda bunun gizli motoruydu, der kedi huylu bir eleştirmen, kavrayışından gururla. Bir "ad portas" trajedisi izlenimi bizi titretmeye alışıktı. Daha da kötüsü, bu kendini beğenmiş kaşifler, yaygaracı bilmişler arasında öyleleri vardı ki, yazarın adı üzerinde bulunmasa da, kitabın yazıldığı kadının yanında bu buluşu yüksek sesle ilan ediyorlardı.

Bu ilk gizli basımı 1952 yılında, Prag'da bir akşam, Alfredo Varela'nın evinde buldum. Yani ev sahibi onu bana gösterdi. Bu gizli, Paolo Ricci'nin vazo gravürleriyle süslü, Bodoni harfiyle yazılıp yayınlanmış kitabı -ki bugün çok değerli ve az bulunur bir yapıttır- uyumadan önce okumam için ödünç verdi. Onu bana uyumakta güçlük çeken konuğuna uyku ilacı veren biri gibi değil, gökle denizin sınırlarında dalgalanan, bir yüzün siluetinin, şairin isteği üzerine karartılmış portrenin bulunduğu ışık ve gölgeyle çevrili gizemli bir alana arkadaşını sokmak isteyen biri gibi verdi. Şair yüzünü göstermek istemiyordu, ama ruhunu saf bir biçimde açık bırakmıştı. Bu ruh, yalnızca cinselliğin ve şevkatin çarpışması altına, bir tek adamın elinin yazdığı coşkun dizelerin çığı altına hemen düşen rastlantısal ve geçici bir maske taşıyordu. Anonimliğin nedeni mi? Bir tek neden vardı: Delia'yı yaralamamak.

Goiania'da, nemli sıcak bir öğleden sonra, daha Oscar Niemeyer'in kafasında kent olarak oluşmamış, kent uzmanlarının planlarında çizilmemiş ve adı Brasilia olacak, engin yeşilliğe bir meydan okuma gibi yükselmeye başlayacak yerin yakınında, bedenlerinin üst kısımları kırmızı bir kumaşla örtülü

kızlar şairi çevrelemişken, Dalia'nın ateşli bir biçimde yakındığını duydum. "Beni kandıramazsın, onun yazarı sensin." Bir dalgınlık havasının dalgalandığı yüzü yalnız ve bitkin, gölgeye büyük, trajik pelerin gibi dalan bir kadının görüntüsünü yansıtıyordu. Sahne, benim için Neruda'ya ilişkin inceliği temsil etmeyi sürdürmektedir. Kendisinden yirmi yaş büyük bu kadına işkence etmek istemiyordu.

113. İki başlı kadın

Bu çifte yaşantılı yıllar bitkin düşürücüydü. Matilde'nin gizli gizli buluşabilmesi için Pablo-Delia çiftine koşut olarak yolculuklar yapması gerekiyordu. Meksika ve Bahia'ya böyle gitmiştir. Pablo, yazarlık durumuna ihanet etmeyen bir aşıktı. Ona hergün, bazen küçük kâğıt parçalarına ya da başkalarıyla yemek yediğinde bardakların üzerine örtülen peçetelere yazılmış aşk şiirleri ulaştırıyordu. Capri, ilk kez birlikte yaşadıkları yer olmuştur. Matilde, sedef kakmalı tahta bir kutuda *Kaptanın Dizeleri*'nin elyazmasını saklıyordu. Bu şiirleri masasına oturup yazmamıştır. Katıldığı kongre seanslarında, trenle yolculuklarında ya da Paris'te bir kahve masasında yazmıştır.

O günler gizlenmeler, gerçeğe benzeyen yalanlar, bir yerlere gittiğini söylediği ama gitmediği günlerdi. Bu aşkın kaynağı Fransa-İspanya sınırında yer almaktadır.

Matilde, Peru'da yüzünün kızarmaması için dalga geçtiği bir film çevirmişti. Daha sonra kendisini Buenos Aires radyosunda ve Meksika'da şarkı söylemeye verdi.

1952 yılında Diego Rivera onun bir portresini çizdi. Resimde iki başlı bir kadındı. Biri yandan, biri karşıdan görülüyordu. Matilde Urrutia ve Rosario de la Cerda (de la Cerda ikinci soyadıydı). Neruda beni Santiago'da, San Cristobal tepesine onun için yaptırdığı eve, Chascona'ya götürdüğünde tabloyu gösterdi ve "Ne görüyorsun?" diye sordu. Ses çıkarmadan kaldım, baktım. Şairin gür saçların içinde gömülmüş ince profilini, gizli aşığı gördüm.

Çift, sık sık Capri'den Napoli'ye gider. Güzel rastlantı bu ya, Şili konsolosunun adı Gabriela Mistral'dır. Onları kolları açık karşılar. Evini onların hizmetine sunar. Bunu yaparken

görevini tehlikeye atar, çünkü bütün konsolosluklar Dış İlişkiler Bakanlığı'ndan bir emir almışlardır; kaçak Pablo Neruda'ya kapıları kapatacaklardır. Gabriela buna güler. Bir kadın arkadaşına şunları yazar: "Oradan kapımı Neruda'ya açmamı yasakladılar. Beni pek tanımıyorlar. Evimin kapısını dostuma, İspanyol dilinin en büyük şairine ve baskıya uğramış Şililiye kapatsam ölürdüm. Ben de çok baskıya uğradım. Ben de gazetelerden, dergilerden kovuldum ve daha birçokları da kovulacak. Bunu hiç unutmayın. Ruhumuzun bütünlüğünü ve yüreğimizden fışkıran cesareti dile getirmek gerekmektedir..."

Şair bazen karmaşa yayıyordu. Haftalar ya da aylarca nereye gittiğini gizliyordu ve sahte pistler uyduruyordu. Bizler Şili'de baskıya uğramış görkemli şairimiz yüzünden kaygı içinde yaşıyorduk. Ülkeye yakında döneceğine ilişkin haberler almıştık. Ele geçirilmesinden kaçınmak için hepimizin dikkatli olması gerekiyordu. Halkın korumasından daha iyi bir şey yoktur. Santiago duvarlarında tebeşirle ya da siyah boyayla "Neruda'ya dokunmayın!" yazıları göründü. Bir pazar sabahı, Santiago'nun en büyük tiyatrosu Caupolican'da söz aldığımda bir yoldaş yanıma yaklaştı, konuşmamın arasına bir mesaj okumayı sıkıştırmamı istedi. Bu bir buluşmadır. Yedi bin kişilik kitlenin önünde yavaş yavaş şunları okuyacaktım: "Pablo Neruda bugün öğleden sonra saat ikide "Los Cerrillos" havaalanına geliyor. Polisin onu yakalamasını engellemek için herkesin oraya gelmesi gerekmektedir." Bu metin dinsel bir ödev gibi karşılandı. Hiç kimse gelmemezlik etmeyecek ve kimse başka bir şey dinlemeyecektir. Toplantı bitti ve kalabalık havaalanına kadar yürümeye başladı.

Neruda gelmiyor! Diktatörlerle dolu Güney Amerika kıtasının zorlu yollarında mı kaçırıldı? Yoksa Şili'ye vardı ve üç yıllık çabalardan sonra tutuklanma emrinin yürürlükten kalkmasına karşın hapse mi atıldı? Binlerce girişimde bulunduk. Allende zamanında İtalya büyükelçisi olacak dostu Carlos Vasallo'nun evine gittik. Telefon bağlantısı kurmaya çalıştık. O dönemde öylesine uzakta biriyle telefonla konuşmak şimdiki kadar basit değildi ve otomatik iletişim mucizesini düşlemiyorduk. Gergin bekleyiş. Hayır. İtalya'da değildi. Neredeydi

peki? Bilmiyorduk. İsviçre'ye gitmişti. Cenevre'yi aradık, İspanyol şair Herrera Petere'yle konuştuk. Evet. Burada kalıyor, ama Fransa'ya gitti. İzini yitirdik. Daha önceki korkularımız sürüyordu. Bir gün şairin birkaç gün Montevideo'da geçirdiğini, arkadaşları Mantaras'larda kaldığını öğrendik. 12 Ağustos'ta Santiago'ya vardığında bu tuhaf iş konusunda kendisine hiçbir şey demedim. Daha sonraki yıllarda birkaç kez aynı soruyu sordum: "Ne olup bitti Pablo?" Ciddi ve afallamış bir havaya giriyordu. Caupolican tiyatrosunda kalabalık önünde olup biteni, devrilen çamı ayrıntılarıyla anlattım. Gülmeyi o kadar seven o, gülümsemiyordu bile. Ciddileşti. Olayların nasıl olup bittiğini anlamam için epey zaman geçirmem gerekti. Aşıkların izini bulmamaları için sahte yönler belirterek Rosario de la Cerda'yla Güney Amerika'ya giden bir İtalyan gemisinin güvertesindeki Kaptan'ın sır saklamaya gereksinimi vardı? Bu strateji bir kişiye karşı geliştirilmişti. O buna inandı mı bilmiyorum, ama biz, evet, inandık. Bu şairin, aynı zamanda da yüreğin kurnazlıklarıydı. Soğuk Savaş yılları boyunca ateşli coşkularla ve yazarken yalnızca öğleden sonraları, Ana Capri tepeleri mor renge bürünürken kâğıt üzerine yatmayı bıraktığı bir yapıtı yaratmaya ilişkin sakınımının tamamlayıcı kurnazlıklarıydı bunlar.

114. Çokeşlilik ve saptırmaca

Birkaç kişi dışında herkes Neruda'nın dönmesini istiyordu. Bu oybirliğini özetleyen bir belge düzenlendi. Onun ülkeye dönüş hakkını dile getiren insanların sayısı yüksek değilse de, halkın büyük bir çoğunluğunu temsil ediyordu. Alfabetik sıraya göre bu belgeyi imzalayanlar şunlardır: romancı Eduardo Barrios, demokrat-Hristiyan yönetici Eduardo Frei, o yılın eylül ayında cumhurbaşkanı seçilen Carlos Ibanez, Gabriela Mistral, tarihçi Francisco Encina ve radikal siyasetçi Marcial Mora.

Resmi gazete, bu isteğe kudurganlıkla karşılık verdi. Gonzalez Videla bu isteğin reddedilmesi için emir vermişti. Yazıyı kaleme alan kişi altına imza atmaya cesaret edemedi. "Historiador" (Tarihçi) gibi kaypak bir takma adın ardına gizlendi. 30 Mart'ta hükümet gazetesi ilk sayfada "Neruda Olayı"

başlıklı bir yazı yayınladı. Bu saldırının bir sanat yapıtı olduğunu kimse ileri süremedi. Yazar, böylesine hoş olmayan bir konu hakkında yazmakta zorlandığını belirtti: "uluslararası komünizmin, bu partinin yöneticisi Pablo Neruda'nın dönüşü çevresinde başlattığı kampanya" Aman yarabbi! Bu konuyu ele almaktan tiksinmektedir çünkü "bir suç işleyen, küfreden ya da inatla ve alçaklıkla iftira eden kişiyi cezalandırmayı bırakmayan yüce adalet vardır." Bu kampanyayı Komintern başlatmıştır ve "diğerlerinin yanısıra Liberal Parti üyesi, eski 1800'ler milletvekili ve bugün tarihçi don Francisco Antonio Encina'nın; El Mercurio gazetesinin redaktörü ve Sayın Ibanez del Campo'nun başkanlık seçim kampanyası müdürü Eduardo Barrios ve kadın şair Gabriela Mistral'ın imzaladıkları dilekçeyi yem olarak atmıştır." İmzayı atanlara saygı duyamamaktadır. Üstelik, ülkeyi "Sayın Neruda siyasi baskıya uğramıştır..." diyerek inandırmaya çalışmaktadırlar ve hiç de öyle değildir; Sayın Neruda hakkında Şili mahkemelerinde iki dava açılmıştır: birisi ceza yasasına ve yasa hükmünde kararnamenin 425. maddesine göre ülke genelinde yayılan iftiralar ve hakaretler, ikincisi ise çokeşlilik..." Kendine "Tarihçi" adını verene göre ilk dava, ikinci davanın tersine, Sayın Neruda'yı o kadar ilgilendirmiyordu. Sayın Neruda, "Java'da terk ettiği ve ödemesi gerektiği nafakayı ödemediği için Hollanda vatandaşı" ilk eşi tarafından açılan dava nedeniyle sarsılmıştır.

Gonzalez Videla, kişisel olarak, ama devletin parasıyla Hollanda'dan Maruja Agenaar'ı getirtmiştir.

Kadın, aslında iyi tanımadığı bir dünyaya; kullanıldığı, kendisine korkunç miktarda paranın vaadedildiği dünyaya geldi. Başkan, kadına kuklaymış gibi davranan bir avukat tuttu. Tanımadığı ve korkunç bir makinenin çarklarıyla sürüklendiği, Kafka'ya özgü bir fare kapanma girdiğini, tümüyle şaşırdığını ve benliğini yitirdiğini duyumsadı. İradesini yitirmiş biri olarak kullanılan kadın, yapmaya zorlandığı şeyi ve nereye gittiğini pek anlamıyordu.

Üstelik -diye ekler Tarihçi- Neruda'nın dönmesini isteyenler özür dilemedikleri gibi "halk önünde özür dilenmesi"ni dayatmaktadırlar. Olacak şey mi! O zaman Neruda Meksi-

ka'da ve Paris'te demeçler verir. "Bütün bunlar, doğduğunu gördüğü üzücü yazgıyı tanıyan ülke için hakaret değilse, korkunç derecede gülünç ve tuhaftır, çünkü şair-siyasetçi şairin Şili'de ve yurtdışında, uluslararası komünizme boyun eğmiş işçilerin koltukaltlarından sızdırılmış yüksek vergiler sayesinde yürüttüğü bir eli yağda bir eli balda "paşa" yaşamını herkes tanımaktadır."

Öylesine gerçekçi Tarihçi'nin üzgün olmak için başka bir nedeni vardı. Kendisini terk edilmiş duyumsuyordu. Yalnızca aşırı gerici yayın organı *Diario Ilustrado* haçlı seferinde kendisine eşlik etmekteydi. Ve bir tek gelenekçi siyasetçi, milletvekili Luis Valdes, Neruda'yı Şili'ye döndüğünde "ülkeye hakaret"ten dolayı mahkemelerde yargılanmayı isteyeceğini söyleyerek tehdit etmişti. Bu onun tek avuntusu olmuştur.

Neruda dönüşünü hazırlar ve mesajlar gönderir. Gemiyle ve Matilde'yle birlikte yavaş yavaş gelir. Bu, onu yanıltmaca oyununa katlandırır. Zamanı geldiğini düşündüğü ana kadar, kimsenin nereye gittiğini bilmemesi için doğru olmayan yönler bildirir.

27 Temmuz 1952 tarihinde, Şili'ye doğru gelirken herhangi bir "Afrika kıyısı"ndan herkese açık bir mesaj gönderir: "Halkım çağırdı, ülkeme dönüyorum. 15 Ağustos'ta Şili'de olacağım." Bu, siyasal bir mesajdır. Şunu ekler: "Biz Şilililerin yapacakları çok şey var." Söz konusu Tarihçi'yi yanıtlayarak: "Yaşamımı Şili'nin onurunu savunmaya adadım." der.

Caupolican tiyatrosunda bütün izleyicilerin Neruda'yı karşılamaya gitmelerini istendiği o 26 Temmuz, benim ağzımdan 12 Ağustos'a dönüştü. O gün yaşlı bir işçi kadın ona bir buket kuru çiçek sundu. Onu ilk kez karşılamaya geldiğinde ve onun da gelmediği Los Cerillos havaalanında çiçekler tazeydi. O salı, kendisini Montevideo'ya karşılamaya giden Astolfo Tapia, Carlos Vicuna Fuentes ve Sergio Insunza'yla birlikte uçaktan indi. Üçü de onu ülkeye ayak basmadan önce karşılamaya giden komiteyi oluşturuyorlardı. Aynı zamanda muhafızlığını yapıyorlardı, çünkü rejim tarafından birilerinin onun üzerine ateş açmalarından korkuluyordu.

Kalabalık onu görünce ulusal marşı söylemeye koyuldu.

Sistemin yasalarına göre Neruda'nın Los Cerrillos'ta tutuklanması gerekiyordu, çünkü asi olarak suçlu bulunmuştu. Gümrük memurları valizleri formalite gereği açtılar. Ertesi gün *El Mercurio* gazetesi ondan söz ederken Neftali Reyes adını değil, çoktan yasallık kazanmış Pablo Neruda adını kullandı.

O sıralarda Halk Cephesi'nin başkan adayı ve genel sekreterlerden biri olan Salvador Allende'yi görmeye gittiğimde hava güzeldi. Quillota telefon bürosuna gittik. Allende, bu yerden şaire, "hoşgeldin" dedi. Sonra aynı şeyi ben de yaptım.

Ertesi gün, Palaza Bulnes'te şaire bir hoşgeldin toplantısı düzenlendi. Konuşmasında siyasal olarak bölünmüş Şililere dünyanın barışı ve vatanın mutluluğu için çalışmaları çağrısında bulundu.

Los Guindos'tan evine kadar neşeli bir tören alayı gitti. İki jandarma kapı önünde duran arabaların plaka numarılarını aldılar.

Neruda, *Ercilla* dergisi için kendisiyle söyleşi yapmaya gelen büyük dostu Lenka Franulic'e ülkedeki mücadelelerin yalnızca seçim düzleminde düşünülmemesi gerektiğini belirtti. Elbette, Allende'yi destekliyordu, ama bu kampanya çok uzun sürecek savaşta bir andı. "Disiplinli bir Şili komünistiyim, der-. Koşulsuz döndüm, çünkü dönüşüm, ülkeden ayrıldığım andan itibaren başlayan utkun bir kavgayı oluşturmaktadır. Tarih geçmişin bilimidir, ama siyaset tarih değildir. Halkın umutlarını gerçekleştirmek için yeni kaynaklar yaratmaktır. Geçmişe dönersek ilerleyemeyiz. Bu, geçmiş olayları unuttuk demek değildir."

115. Eve hoşgeldin

Dünyanın her yerinde 4 yıl, kendisinden birkaç ay önce dönen Delia'yla birlikte dolaştıktan sonra, Michoacan'daki evini yeniden bulduğu o ağustos ayı gününde en fazla sevinenler, "Calbuto" ve "Kuthaka" adlı köpekleri olmuştur. Açık renk palto ve kenarları geniş, o dönemin modasına uygun şapka giymiş iri yarı adamı hemen görürler. Büyük "calbuco" önünde durur ve kucaklaşmak istiyormuş gibi iki ayağını onun omuzlarına koyar, küçük "Kuthaka" ise efendisinin çevresin-

de dans ederek ve koklayarak birkaç tur atar, onu tanıdıktan sonra elini yalar.

Neruda önce eve, sonra yarı yarıya bakılan avluya girer. Ertesi gün kendini bir yazı yazmaktan alamaz: "El olor del regreso" (Dönüşün Kokusu). Onu içine çekiyor ve tadına varıyordu. Bakımsız bırakılan bahçede kokusu bilinmeyen gerçek çalılar boy atmıştı. Küçük bir kavak ağacı dikmişti, şimdi artık kocaman olmuş. Kendisini kestanelere tanıtabilmek için çok zaman geçirmiştir. Onlardan birinin en tepesindeki bir filiz, rüzgârla sallanarak kendsini selamlamıştır. Kitaplık çok acı çekmiştir. Kapalı kitaplardan bir terk edilmişlik yayılmaktadır. Oda düzensizdi. Bacon'un 18. yüzyılda basımı yapılan bir kitabının yanında Salgari'nin *La capitana del Yucatan* (Yukatan'lı Kaptan) adlı yapıtını bulur. Deniz kabukları onu ağırbaşlılıkla karşılarlar. Sözünü ettiği nesneler arasında Paris'in bir banliyösünden satın alınmış, "Maria Celeste" adlı bir pruva heykeli bulunmaktadır. Son derece edebi olarak değerlendirilen güllerle ilgilenmiyordu eskiden. Ama şimdi onlar evin her köşesinde bulunuyorlar, yumuşak kokularını ya da yalnızca her şeye egemen gibi görünen taşranın kır kokusuna kendini bırakan işinin erbabı bir ciddilikle alevli şimşeklerini yayıyorlardı, çünkü evinden yayılıyordu ve gençliğinden beri kendisini sarıyordu. Kapıyı çalan ilkbaharın ilk kaçak öpücükleri, hanımellerinin kokusuydu.

Lenka'ya bu dönüş izleniminden uzun uzadıya söz eder. Sonra Lenka evine dönmek üzere yanından ayrılır. Büyük dost olurlar. Bu kadın, dokuz yıl sonra kesin vedalaşmasını yapar.

"Seninle vedalaşmak için siyah bir kravat taktım Lenka.
- Deli misin? Çıkart şunu.
- Dün akşam seni düşünerek ağladık Lenka.
- Ne aptallık! Birlikte güldüğümüz anları düşün daha çok.
- Sana ne diyebilirim Lenka.
- Bir öykü anlat ve sus.

Bu ilişkide çok derin ruh inceliğinin yanısıra Neruda'nın bu yürekli kadına minnettarlığı da vardı.

"Anımsıyorum da, ben ve halk baskıya uğradığı ve maskeli kişilerden bir karnavalda yaşandığı sıralarda ak yüzünün, yazılı sözün onurunu yükselten altın başlığının temizliğiyle söyleşirdin. Şiirimin izini çoban köpekleri gibi süren gazeteciliğin öteki sahte efendileri palyaçoluklarını ve hafiyeliklerini yerine getirirlerken sen gerçekliğin, yanılsamasız, ama ihanetsiz gerçekliğinin saydamlığı olarak cisimleşiyordun.

- Bana övgüler düzerken abartıyorsun Pablo. Seni tanıyamıyorum artık.

- Bağışla beni Lenka, çok insan kalıyorum. Şimdi sen daha da güzelsin, mavi gözlü, soylu ve ışıl ışıl, belki de artık zavallı kumumuz üzerinde altın ve kar köpüğünü üretmeyecek billur yaprağısın."

Neruda neredeyse hemen, kendisini Puerto Saavedra'ya götüren Salvador Allende'nin çamlarla çevrili Playa Blanca alanındaki başkanlık kampanyasına katıldı. Lota, kendisi gibi derinlikleri işleyen madencilerle ilk karşılaşma sahnesi oldu. Şair, onlara sürgünlüğünü anlattı. "Deniz engin, toprak engin -diyerek başladı-, ama onları iki kez dolaştım." Bazı anlar konuşmacı bu madencileri bir daha görmeyecekmiş gibiydi. Bununla birlikte onlara teşekkür etmek istiyordu. "Dönüşümü halka borçluyum. Hükümet bana hiçbir iyi davranışta bulunmamıştır."

116. Aydınlar toplanırlar

Neruda büyük şeyler düşünmeyi ve tasarlamayı biliyordu. Amerikan aydınlarıyla bir karşılaşma düşlüyordu. Kıta kültürünün üç büyük kişiliğiyle ilişkiye geçti. Çağrılmaları için yeterince ağırlıkları vardı: Gabriela Mistral, Baldomero Sanin Cano ve Joaquin Garcia Monge. Çağrı 1952 yılında yayınlandı. Kısaydı ve dikkate değer unsurları kapsamaktaydı. Evrensel bilincin kaygılı ve sıkıntılı dönemler yaşadığı söyleniyordu. İnsani sorumluluk yazarlar, sanatçılar, bilim ve kültür adamları, yani düşünce işçileri de içinde olmak üzere herkesin işiydi. En iyi Amerikan davalarına katkıda bulunmak üzere ilişkiye geçmek için her eğilimden kadın ve erkekler neden buluşmasın-

dı? Görüşler ve yargılar masaya konsundu! Bu karşılaşma yalnızca aydınlar için değil, halklar için de yararlı olacaktı. Çağrı Kanada'dan Arjantin'e, Şili'ye kadar yankı yaptı. Kayıtlar gelmeye başladı. Böylece Brezilya'dan geleceklerini bildiren mimar Oscar Niemayer, ressam Candido Partinari, şair Vinicius de Moraes'in yanısıra, romancı Jorge Amado Santiago'ya gelip karşılaşmanın düzenleyicisi oldu.

Kıta kültürü kongresi, 1953 yılının mart ayı sonu ve nisan ayı başında yapıldı. Carlos Ibanez'in hükümeti ona çok güçlükler çıkardı. Vizeleri geciktirdi ve kongreyi yasaklamakla tehdit etti. Her zamanki uluslararası düzenek toplarını çevirdi ve klasik güllelerini savurdu. 26 Nisan'da gerici *Diario Ilustrado* gazetesinde Coke'un *Trampa para zorzales* (Kurnaz Tilkiler İçin Tuzak) başlığı altında bir karikatürü yayınlandı. "Kültür Kongresi" etiketi taşıyan bir kasanın kapağı altında ördek Neruda önünü düşünmeyen kuşları çağırmaktadır. Bunda nükteli hiçbir şey yoktu, ama bazılarının bu türden bir girişime karşı duydukları tiksintiyi gösteriyordu.

Şili'de hiçbir aydınlar toplantısı böylesine başarı sağlamamış, Amerikan kültürünün ünlü kişiliklerini bir araya getirememiştir. Açılış, bir pazar sabahı, Santiago Belediyesi Tiyatrosu'nda yapıldı. Kongrenin genel sekreteri oldum. Dolayısıyla sahne önündekileri ve kulislerdekileri tanıdım. Bu günlerde Santiago bir tür kültür meridyenine dönüştü.

Yaşlı bir Tolstoy'cu, romancı Fernando Santivan şu soruyu sorarak toplantıyı başlattı: "Amerika ulusları ekonomik ve manevi olarak tümüyle özgürler mi?" Bir efsaneyi bozmak gerekiyordu: yola gelmez yalnız kurtlar gibi halklarının ve ülkelerinin uzağında yaşayan aydınlar efsanesi. Böylesi hiç görülmemiş bu karşılaşma, ona göre bir dayanışma ilkesiydi. Böylece, kendi aramızda bir karşılaşmayı ilk kez düzenliyorduk. Yalnızca insanlar arasında bir ilişki değil, aynı zamanda çeşitlilikleri içinde temel bir birlik barındıran kültürler arasında da bir karşılaşmaydı. Latin Amerika, değişken ve biçimsiz bir yığışım olamaz. Bireyliği olan varlıklar olarak tarihsel inşalarının yolunda ilerleyen uluslardan oluşmuştur. Onların unsurları aydınlar tarafından temsil edilmektedir. Her delegasyon

kendi halkının manevi kültürünün yüzünü taşıyacaktır. Bu toplantı apaçık, kapalı kapıları olmayan, doğası gereği yapıcı bir toplantı olacaktır. Bu kongre yalnızca bir tek hareket noktası oluşturmaktaydı.

Akşamleyin Santiago Belediye Tiyatrosu'nun opera ve dramaturji sahnesinde Caruso ve Chaliapin'in ünlü Avrupalı meslektaşlarını yansılayarak vizon kürkleri ortasında şarkı söylediler, Pavlova dans etti ve Sarah Bernhardt boy gösterdi. O akşam bu tiyatro, yeni şarkıcıların sunacakları gösterilerin ilanıyla doluyordu. Diego Rivera hem şaşırtıcı, hem de heyecan yaratıcı oldu. Dev bedeni ve çağ dışı yüzüyle fresklerinin olağandışı öyküsünden, Rockefeller'le kavgasından söz etti: onun ısmarladığı resme Lenin'in kafasını çizmişti. Dinleyiciler bir sürprizden ötekine gidiyordu. Herkesin önünde general Rommel'in kardeşi olduğunu söylemesiyle doruk noktasına ulaştı. Anlattığına göre babası Meksika'daki Almanya elçisinin eşiyle bir aşk serüveni yaşamıştır. Bu nedenle -diye açıkladı- Rommel dünyaya koyu tenli gelmiştir. Maria Felix'e yanıp tutuşmasından söz ettikten sonra, coşkusunun altını çizmek için insan etinin tadına baktığını, tatlı olduğunu ekledi. Bir sayıklama ortamına bürünmüş dinleyiciler bu büyücü ressamın katıksız gerçeği anlattığını sanıyorlardı. Sonuç olarak olağanüstü öyküleri Amerika'mıza özgü sayıklamalar ve büyücülükle ilgiliydi ve daha sonra "büyülü gerçekçilik" olarak adlandırılacak şeyin ilk adımıydı.

Neruda, kongre sırasında kuzey Amerikalı sakallı babası Walt Whitman'ı anarak başladı, "Tuhaf görünse de, bir halkın yüksek tanıklığı onun şiirinde yer almaktadır." görüşünü savundu. *Evrensel Şarkı*'nın oluşum koşullarını anlattı, şiir yapıtlarında karanlığın ve aydınlığın yaptığı kavgayı sergiledi. Ona göre ülkemizin şairleri her şeyin oluşmakta olduğu bir kıtada yazmakta ve her şeyi yapmak istemektedirler. Latin Amerika halkının meslekleri, zanaatçılığı, sanatları ve dokumacılığı yeni öğrenmiş; çünkü istila eski taş yonutucularını ve seramikçileri ortadan kaldırmıştır.

Her şeyden önce okumayı yeniden ele alarak baştan başlanmalıdır. Bu halk için yazılmaktadır. Bir Avrupa ülkesinde

"Uyansın Oduncu" adlı şiirinin bir dizesinin çevirisinin canlı bir tartışma yarattığını anlattı. Bu dize "yeni satın alınmış çanlar"dan söz etmektedir. Bu çanlar Avrupa kulağına tuhaf bir biçimde çalmaktadır. Çocukluğunu geçirdiği güney kasabalarında, çanlar da içinde olmak üzere her şeyin yeni olduğunu açıklaması gerekmiştir. Çevirmen, bu bilmeceyi çözmeleri için tanıdığı İspanyollara sorduğunda düşünmeleri gerekir, çünkü ülkelerinde çanlar yüzyıllar önce satın alınmıştır.

Neruda, daha çok çan satın alacak olan bu halk için yazdığımızı ekledi. Ona göre yazı ya da basımevi gelmeden önce şiirin var olduğu toprak burasıdır. Şiir, bilgililerle bilgisizlerin beslendikleri ekmek gibiydi. Uruguaylı genç bir eleştirmen onun yapıtlarının Venezuelalı bir şairinkilere, Andres Bello'nunkilere benzediğini söylemiştir. Bu kendisine iletildiğinde kahkahalarla gülmüş. ardından Andres Bello'nun *Evrensel Şarkı*'yı kendisinden önce yazmaya başladığını söylemiştir.

Şair, şiirinin diğer hedeflerin yanısıra Amerika'nın keşfine ve yeniden fethine katkıda bulunma hedefini güttüğünü bildirdi. Bu görevi iyi bir biçimde yerine getirmek için sadelikle konuşmak gerekiyordu. Amerika, açıklığın eşanlamı olmalıydı.

Neruda o gün, kişisel bir itirafta bulundu: karanlıktan aydınlığa çıkması ona çok pahalıya mal olmuştu, çünkü sözün karanlığı edebiyat kastının bir ayrıcalığı olarak görülmüştür ve sınıf önyargıları sade şarkıyı, herkese seslenen ifadeyi halka özgü olarak değerlendiriyordu. Bazıları kapalı bir söylemin üstünlük kanıtı oluşturduğunu düşünüyordu. İşte köklerinden kopmanın, gerçeklikten uzaklaşmanın, Neruda'nın adlandırdığı gibi "terslik"in fetişleştirilmesi buradadır. Şiir alanına yansıtılmış derebeyliğe özgü görkemle toprak kölelerinin koyu grisi arasındaki uzaklığın bir sürekliliği söz konusudur.

Neruda'nın konuşması, açıklığı savunma ve övme konuşması oldu; yazmaya başladığı *Odas elementales* (Temel Övgüler) adlı yapıtlarıyla yeni bir döneme bağlanıyordu. Bu yolda şimdiye kadar yaptıklarından hoşnut değildi. "Yeni şarkılarımda daha sade olacağım" diyordu. Doğal olarak şairin yoluna her zaman kuşkunun taşları döşenmiştir. Kahramanları ve suçluları, küçük yaramazları adlandıracak mıydı? Bunu yap-

maya karar verdi. Zaman dizinin ya da anıların yollarında dolaşacaktı. Yirmi yıl önce böyle bir şeyden tiksinirdi. Bunu yapma tehlikesini göze almaya karar vermişti, çünkü gerekli görüyordu ve "gerçeklerimiz söz konusu olduğunda karşı-şiirsel yapı gereci yoktur" görüşüne inanmıştı. Yalnızca çiçeklerden, ırmaklardan ve volkanlardan söz etmek gerekmiyordu. Bunu hemen yapmak gerekiyordu çünkü "biz geç bırakılmış bir doğumun vekanüvisleriyiz"di.

Konuşması sırasında *Evrensel Şarkı*'dan sonra yazdığı kitaptan söz etti. Bu kitapta yeni Avrupa'yı dile getiriyordu. Bu yapıtın barışa katkı olmasını istiyordu. Doğu ve batı Avrupa'daki en iyi unsurlar orada toplanmıştı. Bu anlamda söz aldığı karşılaşma bir barış yapıtı oluşturmaktaydı.

Kır ve dağınık saçlı dostu Ilya Ehrenburg konusunda canı sıkılmıştı, çünkü yetkililer öteki Sovyet yazarlar gibi onun da ülkeye girmesine izin vermedikleri için gelememişti. Onların toplantıya katılamayışlarının temel bir eksiklik olduğunu savundu. Sovyet toprağında en çok hayran olduğu şey, onun kültürden yana çabasıydı. Yakında Sovyetler Birliği'nden ve ABD'den gelen aydınların Latin Amerika'da buluşmasını düşlüyordu. Yeniden ustası Walt Whitman'ı anımsar. 20 Aralık 1881'de şunları söylemektedir: "Siz Ruslar ve biz Amerikalılar, ülkelerimiz o kadar uzak, toplumsal ve siyasal olarak o kadar değişik olmasına karşın, bazı yanlardan birbirimize çok benziyoruz... Sürekli bir biçimde sabitleşmemiş, ama son derece büyük bir geleceğin hazırlıklarını oluşturmak için yan yana gelen birçok şeyin biçimsiz ve bulanık durumu aslında siz Ruslar ve biz Amerikalılarda ortak olan bir özelliktir."

Sahne ışıklarının ardında çok şey oldu. Diego Rivera, genç bir Uruguaylı gazeteci kadınla Meksika'ya geri döndü. Nicolas Guillen Santiago sokaklarının kralıydı. Jorge Amado, toplantıyı düzenleme işinin gölgesinde çalışmayı sürdürüyordu. Konuşması sırasında, "binlerce sorun konusunda birbirimizden farklıyız ve bir araya gelebiliyoruz." dedi. Romancı Brezilya'da olduğu kadar Arjantin'de de ünlüydü ve Şili'de neredeyse hiç tanınmıyordu. O "bomba" kitabını, *Dona Flor ve İki Kocası* adlı kitabını yazmamıştı daha. Neruda, Ama-

do'nun yorulmak bilmez çalışmasına hayrandı, aydınların ve Şilili kitlenin onun kongreye büyük katkısını bilmelerini istiyordu. Ayrılık akşamı yabancı delegelere "La Bahia" adlı lokantada ona bunu dile getirme fırsatı verdi. Amado sıkı bir konuşma yaptı, saygıyla alkışlandı. Ardından Nicolas Guillen söz aldı. Şili'den ayrılma anı kendisini öyle hüzünlendiriyordu ki, gözyaşlarını silmesi için yedi milyon kare genişliğinde bir mendil gerekiyordu. Yeşil bir mendil. Bu mendil Brezilya'ydı. Ertesi gün Amado ve harika eşi Zelia Gattai'yle birlikte oraya gitti. Guillen, bir kez daha yıldızı çaldı.

117. Sofre Kuşu'nun sevinçleri ve acıları

Santiago'da yapılan bu Kıta Kültürü Kongresi'nin aynısı, kıtanın öteki ülkelerinde de yapıldı. Kısa süre sonra Brezilyalılar, Neruda başkanlığında bir delegasyonu ülkelerinin ilk kültür kongresine katılmaya davet ettiler. Bu kongre ne Rio de Janiero, ne de Sao Paulo'da yapılmıştır; kıyı ülkesi olan Brezilya'nın tarihiyle sona erdirmek üzere ülkenin merkezinden daha iyi yararlanma isteğine uygun olarak Goiania'da gerçekleştirilmiştir. Bu, kongreyi düzenleyenlerden birinin, mimar Oscar Niemayer'in sınırsız düşünün planları üzerine çalışırken savunduğu bir şeydir: bu aynı Goyaz Devleti'nde adı Brazilia olacak yeni bir başkent kurmak.

Birkaç aşamalı bir yolculuk oldu. Dinlenmek bilmeyen Jorge Amado bizi Rio'da karşıladı. En şatafatlı, Kuzey Amerikalı milyonerlerin ve Hollywood yıldızlarının uğrak yeri olan Copacabana oteline götürdü. Allah kahretsin! Zamanımızı her adımda prenslere yaraşır bahşiş almaya alışmış oda hizmetçilerine yakalanmamaya çalışarak geçiriyorduk. Otelden çok büyük güçlüklerle, fazla kalmadan ayrıldık. Goiania'ya kadar yaptığımız yolculuk, çocuklara yönelik havacılık serüvenleri kitaplarına kaydedilmeye değerdi. Yolcuları arasında atların da bulunduğu yük uçağında yerimizi aldık. Her kasabada yere iniyordu, alçaktan uçuyordu ve fırtınalara karşı koyması gerekiyordu.

Günün sonunda tehdit eden gökten toprağa indik de rahat bir soluk alabildik. Goiania ülkenin ortasında, Portekiz sö-

mürgeciliğinin rengini taşıyan, serin ve rahatlatıcı tropik havası varmış izlenimi veren bir taşra kentiydi. O dönemin Brezilyalı aydınları toplanmışlardı. Bunlar arasında sinema sanatçısı Alberto Cavalcanti; Brezilya Mimarlar Enstitüsü Başkanı Milton Roberto; yazar, Santiago'daki karşılaşmaya katılan Origenes Lessa; yazar Afonso Schmidt; ressam Werneck; besteci Edino Krieger ve birçokları bulunmaktaydı.

Pablo ve Delia dışında Şilili delegasyonda siyaset adamı ve yazar Baltazar Castro. romancı, Costa Rica doğumlu Joaquin Guttierez; bu yapıtın yazarı ben ve gitarı, şarkısı, cilvesiyle ortalığı yıkan, bir "cueca" söyleyeceğini bildirerek seyirciler arasında büyük bir coşku yaratan Margot Loyola bulunuyordu. "Cueca" bir Brezilyalı için Şili ulusal dansı değil, bir kadın külotuydu.

Genç kızlar yıldızların ve özellikle Neruda'nın çevresinde fır dönüyorlardı. Gözlerinde derin bir üzüntü okunan Karınca, ondan bir saniye ayrılmıyordu.

Mat bir güneyden gelen Neruda'yı tropik ve tüylerinin renkleri çarpıcı kuşlar çekiyordu. Şili'ye ibikleri malımuz gibi sivri ve güçlü bir çift tukan götürmeye karar verdi. Onları Rio'da, kaldığı apartmanda bir kafese koydu. Geceleyin evi su basmıştır. Herkes uyurken tukan kuşları kafesten çıkar, gagalarıyla su borularını delmeyi ve evin su basmasını başarırlar.

Şaire Brezilya'dan sofre kuşu gönderilir. Hızlı nabız atışlarını ve tüylerindeki sarı yansımaları seviyordu. Omuzuna yerleşiyor ve açık sağ eline konuyordu. Canlı bir kıvılcıma benziyordu. Kuş, mutlaka kendi toprağında göğün doruğunda kartal gibi özgürlüğe aitti. Bu kül rengi ışığı tanımıyordu. Üzgünleşti. Sıcak toprakta sıkılıyordu. Kafesinde eriyip gitti.

Bir gün Neruda'nın Kara Ada'da, kumun orta yerine bir çukur kazıp güneş kuşunun cansız bedenini gömdüğü gün geldi. Yaptığına pişman olarak odasına gitti ve üzüntüsünü "Oda al pajaro Sofre" (Sofre Kuşuna Övgü) şiirinde dile getirdi.

118. Masallar ve hesaplar

Aralık 1953'te Neruda'ya Kremlin'de yapılan İkinci Yazarlar Kongresi'ne gidişinde eşlik ettik. En büyük kişiliği Mak-

sim Gorki olan birincisinden bu yana yirmi yıl geçmişti. İki kongre arasında Sovyetlerin "Vatanın Büyük Savaşı" olarak adlandırdıkları bir acı yaşanmıştı. Koridorlarda her adımda erkek yazarların öpüşme sesleri geliyordu. Birlikte cephede savaşmışlar ve o zamandan beri görüşme olanağı bulamamışlardı. Ölümü yenmişlerdi. İçeri girer girmez ölenlerin listesi okunabilirdi. Edebiyat ağacının en verimli birçok dalı kesilmiş gibiydi.

Neruda oradakilerin hepsini tanıyordu ve kendisine büyük bir değer veriliyordu. Şili delegasyonu adına konuşma yaptı. Bu belirsiz, yaslı günlerde yazarın sorumluluğu konusunu ele aldı. Alışılageldiği üzere halkının sözcüsü olduğunu belirtti. Burada da Santiago Kıta Kültürü Kongresi'ne katılan birçok Latin Amerikalı yazar bulunuyordu.

Dışarıda her şey karla kaplıydı. Neruda hastalandı, ateşi çıktı. Doktorlar kendisine antibiyotik ilaç yazdı. Santiago'ya noelden önce dönmekte ısrar ediyordu. Delia bana üzüntülü bir biçimde, "Bu durumda nasıl yolculuk edecek bilmiyorum. Tehlikeli belki. Ne acelesi var?" derken bir şey bilip bilmediğimi sorarcasına gözlerime bakıyordu.

Bu sahne Metropol otelinin şatafatlı, 1900 yıllarının lüksüyle döşeli, eskiden ciddi, biçimsel sahnelerin geçtiği, Pantagruel tarzı eğlencelerin yapıldığı, çöküş serüvenlerinin yaşandığı, devrim öncesi Rus edebiyatındaki parlak söylevlerin verildiği süitlerinden birinde geçti.

Hasta, yatakta oturan Neruda, yola çıkmak gerektiğini bana ısrarla söyledi. "Patoja" onu bekliyordu. Onunla buluşacaktı, onu görmek istiyordu. 38 derece ateşi vardı, ama o, ne olursa olsun gitmek istiyordu.

O akşam klasik olmayan bir ayrılık yemeği verdi. Büyük yemek salonu dostlarıyla doldu. Şair hiçbir protokolü yerine getirmiyordu. Bildiklerini de çiğniyordu. En samimi olduklarını onur yerine oturttu. Sevdiği şairlerden birinin eşi, güzel bir Sovyet tenisçiyle yarenlik etti ve ona Güney Amerika adı verilen sefil ve çılgın, harika bir toprağın söz konusu olduğu bir öykü anlattı. Bu protokol dışı anarşi sayesinde çekici bir genç kadının masasına komşu oldum. Bu, göz kamaştırıcı ve Bolşoy'un dahi balerini Maia Plisetskaya'ydı.

Santiago'ya dönüşümüzde İkinci Sovyet Yazarlar Kongresi'ne ilişkin bir rapor vermeyi kararlaştırdık. Dieciocho tiyatrosu pazar sabahı için ayrıldı. Neruda'nın sağlığı iyi değildi, günlerini deniz kıyısında geçiriyordu, ama olayın bekleyişi içinde yaşıyordu. İşi mektupla ayarladık. 1954 yılının mart ayında ondan şu mektubu aldım:

Çarşamba 21, Kara Ada

Sevgili Volodia, yarın seninle görüşemeyeceğim için çok üzgünüm. Pazar günü barış için bir gösteriye katılmak üzere Villa Alamena'ya gittim ve Stalin'in ölümü nedeniyle yapılan toplantıda olduğu gibi, sahnede okurken neredeyse baygınlık geçirdim. Bununla birlikte şimdi biraz daha iyiyim ve dinlenirsem çok daha iyi olacağım. Yol sarsıntıları ve toplantılar yüreğimi yoruyor.

Ne olursa olsun metni, yani yalnızca Rus şiirine ayrılmış akşama ilişkin olanı hazırlıyorum. Bu az değil, çünkü Puşkin ve Mayakovski'yi İngilizceden çevirmem gerekecek. Ayın birinde hazır olur. Sanatçılarla konuşmak gerekir, sahneyi doldurmak için altı ya da yedi kişi olmaları gerekiyor. Kadınların ve erkeklerin giyiminde tekbiçimlilik olmalı, abartılı olmamalı. Kadınlarda aynı renkten bir şal bu etkiyi yaratabilir. İlle de şal olması gerekmiyor, herhangi bir kumaş yeter.

Ayın 29'nda geleceğim ve metni getireceğim. Doğruca senin evine geleceğim.

İki günde bir yazıyorum. Mart ayında Losada'ya (yayıncı) bir kitap teslim etmeliyim ve kitabın çıkabilmesi için haftada üç şiir üretmek gerekmektedir.

Burada hava bulutlu.

Seni kucaklıyorum.

Pablo

Pablo bu gösteriden bir sanat yapıtı çıkartmaya katkıda bulundu. Konuşma metnine "La lamparas del Congreso" (Kongrenin Işıkları) başlığını koydu.

Neruda ülkeye girer çıkar. Tartışmaların kızışmış merkezinde yer alır. Bazen çok sinirli bir hasmının karşısında saldırgan bir biçimde yanıt vermek ister. Bu kavgalarda hiç yenik düşmez. Kendisini boğduğunu ileri süren bir hasmına karşı her zaman saldırıya geçiyordu. Siyasal tavrı konusunda kapalı hiçbir şeyi yoktu ve onu şiirin dışında tutmakla övünmüyordu. Austral yayınevine *Poesia Politica*'yı (Siyasal Şiir) iki cilt olarak yayınlama izni verdi. 1953 yılında kendisine Stalin Ödülü (daha sonra da Lenin Barış Ödülü) verildi, bundan mutluluk duyduğunu gösterdi ve nedenini açıkladı. Bir süre önce savaş adamı general Marshall Nobel Barış Ödülü'nü almıştı. Bir İtalyan papaz, bir İsveçli araştırmacı, Hindistan'dan bir tıp teknisyeni, Kuzey Amerikalı bir yazar, Polonya asıllı bir başkası, Belçikalı sosyalist Isabel Blume, eski Fransız başbakanı Pierre Cot ve İngiliz bilim adamı Bernal'le birlikte, çok değişik insanlarla birlikte böyle bir ödülü alması hoş olmuştu.

18 Eylül 1951 tarihinde, Pekin'de bir törende bu aynı ödülü Çin Cumhuriyeti'nin kurucusunun eşi Sun Yat Sen'e veren Neruda da Kültür Kongresi'nden beri özlediği dostunun neredeyse And Dağları kadar yüksek güçlükleri aştıktan sonra geldiğini görür. Ilya Ehrenburg bu ödülü vermek üzere Santiago'ya ulaşır.

O dönemdeki siyasal polis onu öyle yöntemlerle engellemeye çalışmıştır ki, Sherlock Holms bu yolculukta geçen olayları büyük bir zevkle anlatırdı. Uçakta çözdüğü bulmacaya el koyarlar, çünkü bunun gizli talimatları içeren bir kod söz konusu olduğunu sanırlar. Botaniğe düşkün bu yazar, bir kâğıt parçasına Şili'den araucaria tohumları götürmesi gerektiğini yazmıştır. Bunun üzerine Arokanların başkaldırısı hakkında soruşturulmuştur. Bu kurnaz uzman hafiyeler ad hoc (duruma uygun) bir memura Neruda'nın şiirlerini Rusçadan İspanyolcaya çevirmek gibi yararsız bir işi verirler. Ilya Ehrenburg onları kendi diline çevirmişti. Bu kuşkucu Voltaire'ci, her şeyde devrim yapma kaşıntısıyla, serüvende bir romantizm tadı bulmuştur, oysa Çar döneminde Kiev'de, Lukianova hapisanesinde yattığı zaman olduğu gibi, yeniden polisle karşı karşıya gelmişti.

Hükümetin baskıları yüzünden bir tiyatro bulmak olanaksızdı. Tören 10 Ağustos 1954 tarihinde Savoy otelinde yapıldı. Sahne fonu olarak Nemesio Antunez'in gerçekleştirdiği Şili çanak çömlek motiflerinin yer aldığı bir tuval kullanıldı. Eşi Liuba'yla birlikte gelen Ehrenburg'un yanında üç büyük Çin yazarı da bulunmaktaydı: Emi Siao, Ai Ching, Chao I Ming. Ulusal Edebiyat Ödülü sahibi Fernando Santivan karşılaşmaya başkanlık ediyordu. Salonda egemen olan hava gergindi ve polis kordonu belirgin bir biçimde görülüyordu. Bu, törene bir meydan okuma havası vermek içindi. Ehrenburg, bir kısmı Hitler'e karşı yazılarını anımsatan bir konuşma yaptı. Bunun yanısıra çok uzaktan bu ödülü getirdiği insanın değerine ilişkin görüşlerini de dile getirdi.

Ödül sahibi başkan, dostunun yolculuğuyla atomik yıkımı vazedenlerin, savaş yanlılarının sık sık yaptıkları ziyaretler arasındaki çelişkiden söz etti. Ötekiler ülkemizde resmi onurlarla karşılanırken kimse ne kimliklerini, ne bulmacalarını, ne ağaçların bilimsel adlarını ellerinden alıyor, ne de kendi dillerine çevirdikleri şiirleri ters yönde çevriliyordu.

Şair, Ehrenburg çiftini Los Guindos'taki Michoacan adlı, taş ve pas lekeli tahtadan yapılma, yakındaki sıradağların soğuğunun içinde yaşayanların kemiklerine işlediği evinde ağırladı. Ehrenburg sert gülümsemesi, ağzında uzun küllü purosuyla bize ne Moskova'da, ne de Sibirya'da bu kadar titrediğini söylüyordu. Ama geceleyin ev şöminedeki odun, özellikle şarap ve içinde yaşayanların yüreğindeki sıcaklık sayesinde ısınıyordu.

120. Bağışlar, vakıflar ve aşağılamalar

Neruda ne aziz patronları, ne aziz Ricardo, ne aziz Eliecer, ne aziz Neftali, ne de havari aziz Paul bayramlarını kutluyordu. Buna karşın yaş günlerini kutluyordu. Elbette nasıl kutladığı bilinmektedir! Ellinci yaşgününde hiç masrafa bakmadan bir şölen düzenledi. Olay günü sevincin sınırı yoktu, yalnızca aylarca değil, bütün yıl sürdü. Yarım yüzyıl ne her gün, ne de her yıl kutlanıyordu.

Telaş, ellinci yaşgününden altı ay önce başladı. Neruda, Ercilla dergisinin manşetine göre "on beş milyonluk bir kitap-

lık"ı Şili üniversitesine armağan etti. Aslında 1953 yılı, aralık ayının son günlerinde, Lynch Caddesi, 164 numaralı evindeki kitapları bu kuruma bağışladı. Bunu noterin önünde imzalanan bir belgeyle yasal olarak yaptı. Kitaplığındaki her şey, - kartpostallar, elyazmalar, deniz kabukları kolleksiyonu da içinde olmak üzere- Şili Üniversitesi'nin malı oluyordu.

Burada sıradan bir kitaplık söz konusu değildi. Beş bin adet kitabının yanısıra tek bir belge oluşturan çok sayıda elyazması ve özgün yayınlar bulunuyordu. Bunların arasında Baudelaire'in *Kötülük Çiçekleri,* Gongora'nın 1664 basımı bütün yapıtları; Victor Hugo'nun Mart 1886'da kendi eliyle yaptığı düzeltmeler ve notlarla *Deniz İşçileri* adlı yapıtı; Marcel Proust'un kendi eliyle yazdığı bir mektupla Gouermantes Tarafı; Verlaine'in, Quevedo'nun, Villamediana Kontu'nun, Lope de Vega'nın ve Alexandre Puşkin'in yapıtlarının özgün yayınları vardı. Bundan başka Dante Alighieri'nin özel olarak Rusya imparatoriçesi Elizabeth Petrovna için yazılmış *Düzyazılar ve Lirik Uyaklar* adlı yapıtı da bulunmaktaydı. Şair Louis 14, Victor Hugo, Charles D'Orleans, Gustave Flaubert, Paul Verlaine, Rimbaud, Leconte de Lisle, Rouget de Lisle, Francis James gibi yazarların elyazmalarının yanısıra Marcel Proust'un elyazması başka belgelerini de bağışlıyordu.

Kitaplığını bağışlamasının yanısıra yayınlanmış bütün yapıtlarını ve çevirilerini, ölümüne kadar ve ondan sonra yapılacak olanları da bağışlıyordu. Örneğin işlek yazı karakterini bulan basımcı Aldus'ün harfleriyle basılan iki kitap ne kadar ediyordu? Ya Lorenzo de Medicis'in ve Victoria Colonna'nın şiirleri? Petrarka'nın basımcılığın ilk dönemlerinden kalma, Amerika'nın keşfinden on altı yıl sonra yayınlanan şiirlerinin ederi ne kadardı? Rimbaud'nın *Cehennemde Bir Mevsim*'i açık artırmada kaça alınabilirdi? Ya da Tristan Corbière'in *Sarı Aşklar*'ının lüks örnekleri? Ya da Otello'nun ilk basımı? Peki ya şair Arthur Rimbaud hakkında yazılı iki belge, kızkardeşi Isabelle'in Marsilya'dan annesine şairin bir hastanede öldüğünü bildirmek için yazdığı iki mektup? Pablo Neruda için bu belgelerin manevi bir değeri vardı: ona bunları Paul Eluard hediye etmişti.

Şair kitaplığını hangi kuruluşa bağışlayacağını uzun uzun düşünmüştü. Başlarda ulusal kitaplığı seçmişti. Ancak milyonlarca kitabın ortasında kendisinin bağışladığı beş bin kitabın görünmeyeceği sonucuna vardı. Sonunda üniversiteyi, *Evrensel Şarkı*'da dediği gibi, "Amerika'nın yeni şairleri için" saklayabileceğini düşünerek seçti.

Bunu sürgünden döndüğünde ve kitaplığını kasalarda uyuşmuş, neredeyse ölü görünce düşünmüştü. Zavallı kitaplar kendisinin yokluğunda acı duymuşlardı. Sıkılmışlardı. O dönemde üniversitenin coşkulu rektörü Juan Gomez Millas da Neruda'yı etkilemiştir. Hemen bağışa ilişkin fikirler ve planlar geliştirmeye başlar. Bu planların içinde eski ve modern, Şilili ve yabancı şiir üzerine bir araştırma merkezi de vardır. Bu merkez Neruda'nın kitaplığına öteki şairlerin özgün yapıtlarını, biyografilerini ve ikonografilerini de ekleyecektir.

Birkaç ay sonra şair Los Guindos'taki evinde "Pablo Neruda Şiir Araştırma Vakfı"nın açılışını yaptı ve kitaplığını herkesin önünde bağışladı.

Bu yılın 20 Haziran gününü çok iyi anımsıyorum. Solgun ve dik vuran kış güneşi altında önce rektörü, sonra da Neruda'yı dinlemek için kıpırdamadan duruyorduk. Rektör, şairin halka bağlılığından ısrarla söz etti. Şair ise bu yerin yasal olarak tanınmasından mutlu olduğunu bildirdi. Kısacası bu onun göreviydi. Dolayısıyla, "şair yitik bir taş değildir. İki kutsal görevi vardır: gitmek ve geri gelmek."

O, dünyanın her yerinden kitaplar ve deniz kabukları toplamak için giden ve onları yüklenip geri gelen, halktan aldığını karınca kararınca halka vermek için onları üniversiteye bağışlayan kişi olmuştur. Kitaplarında yalnızca yazarlarının yaşamları değil, ölümleri de bulunabilirdi. Katledilen şairin (G. Lorca) kendisine imzaladığı *Çingene Romansı*'nı da bağışlıyordu. Bu imzalamayı yaptığı son andaki Federico'dan söz etti.

Tam burada Rafael Alberti'yle sert tartışmasından ve şişman şairlerin olgunluğu üzerine yaptıkları ortak övgüyü de anımsadı. Sloganları "Becquier gibi sıska değil, Balzac gibi şişko olmalı"ydı. Bir kitabevinin vitrininde şişmanlıklarını karşı-

laştırıyorlardı. "Ben 'Deniz İşçileri' kadarım." "Ben de 'Notre Dame de Paris' kadar."

Onun için bu bağış, elli yaşını kutlamaya başlamanın; onları vatanın mal varlığına katmanın bir biçimiydi. Çünkü o "tırnaklarının ucuna kadar kast gururunu vazeden ve ardından da geçmişlerini açık artırmada satan aileler"den değildi.

Tam bu sırada geçmişteki genç Neruda'ya bir göz attı: "Benim kuşağım, dönemin çökmekte olan titizliğine karşı tepki olarak kitap ve edebiyat karşıtı olmuştur. Vampirciliğin, gece işlenen cinayetlerin, tinsel alkaloitlerin yeminli düşmanlarıydık. Yaşamın anası babası belirsiz çocuklarıydık."

Yaşam ona daha önce anlamadığı birçok şeyi öğretmiştir. Araştırma ve kuram kitaplarından daha fazlasını. Bununla birlikte bağışladığı kitaplarının çoğu yaşam ve güzelliği izlemeye ilişkin kitaplardı. Onları yeni gözlere bırakırken "ışık vermek ve almak olan geleceklerini tamamlıyordu."

Neruda bunu yaparken yanıldı mı?

1969 yılında olayı acı bir ifadeyle anımsadı. "Sözünü ettiğim koleksiyonları belirsiz bir gelecekten korumak için bir karar aldım. Onları büyük üniversitelerimizden birine bağışladım. Rektörün güzel konuşmasıyla büyüleyici bir bağış olarak karşılandılar. Böylece onları ortak mal varlığımıza katma görevimi yerine getiriyordum. Bu olaydan bu yana on beş yıl geçti ve onları kimse bir daha görmedi. Ne kitaplar, ne de deniz kabukları, kitabevlerine ve okyanuslara dönmüşler gibi ortada yoklar. Birkaç yıl önce bağışımın ne durumda olduğunu sordum, bana "Şuradaki kasaların içindeler." karşılığı verildi."

Bazen kendi kendi kendime üniversite konusunda mı yanıldım, diye soruyorum. Yoksa ülke konusunda mı yanıldım?"

121. Elli yaylım ateşi ve iki ilenme

Ayın tam on ikisinde, akşam saat 7'de kutlama Şili Üniversitesi Onur Salonu'nda başladı. Sanatçı Roberto Parada, Altın Yüzyıl'da bazı oyunlarda perdenin açılışını bildiren insanlar gibi davula bir tokmak vurdu. Bu, Neruda'nın bugün kitaplarının bir parçasını oluşturan beş konferansın başlangıcı oldu. Şairin yaşamındaki temel unsurlarla öylesine beslenmiş bu billur gibi konuşması dinleyiciler üzerinde büyüleyici bir güç yarattı.

Lago Ranco'dan geriye doğru yola çıktı. Ona göre şiirinin kaynağı ya da her süreme dayanıklı beşiği orada bulunmaktaydı. Ayırıcı özelliği doğanın hem saldırdığı, hem de savunduğu şeyde yatmaktadır. Şiir, bazı anlar yüzü çok güzel görünse bile sıkıntısız bir alıştırma değildir. Çelişkilerin dışavurumudur. Söz ve sessizliktir. Gökyüzü, hava, servilerin kibirli tepeleri, her şey kıpırtısız gibidir, ama sadece bir şeyi, belki de bütün ormanı devindirecek rüzgârı beklerler. Kısa süre sonra her şey titremeye başlar. Bir doğuşun eli kulağındadır.

Gerçekten de şair, başta suları az ve sessiz, ama yıkılmış büyük ağaç bedenleri ve devasa taşlar arasında bir çıkış arayan bir ırmağın doğuşunu görür. Binlerce yıldır bu kaynağı tıkayan ölü yaprakları akıntının gücü alıp götürmüştür, ancak sıvı madde kendine bir geçit açabilmek için her şeyin içine işlemiştir. Şair için mesaj açık olmuştur. Böylece şiir doğmuştur. İlk başlarda gizli ve anlaşılmazdır, yalnız ve güzel kokuludur. Irmağın akışı içinde her şeyi kendisine mal edeceği gibi, dağlar arasında yolunu arayacaktır. Ve üstelik, "Tarlaları sulayacak ve açа ekmek sağlayacaktır. İnsanların dinlenmesi ya da savaşması için şarkı söyleyecektir." Halkları birleştirmek için şarkı söyleyecektir. Şiir yararlıdır. Dahası, buradaki ve başka yerlerdeki insanların sahiplenebileceği bir mesaj taşıyıcısıdır.

Floransa'da bir fabrikaya davet edilmiştir. Rönesans'ın başkentinde yaptığı konuşma sırasında, kırsal bir kıtadan ge-

len bir şairin kapılabileceği utangaçlıkla işçiler önünde birkaç dize okumuştur. Bu işçiler kendisine Petrarka'nın 1500 yılında yayınlanmış bir yapıtı armağan ederler. Şiir yüzyıllarca Floransa'dan geçmişti. Petrarka, bu ince şair, işçilerin ellerindeydi.

Bir şairin ellinci yaşgününü kutlamak, aynı zamanda şiirin elli bin yılını kutlamaktır. Temelde şiir, insanın zaferidir. Amerika'mıza birleşmiş olduğu izlenimini de veren bir iletişim aracı söz konusudur. Tropiklerden çıkan Ruben Dario, "porteño" kışı ortasında "İspanyolca olarak şiiri yeniden kurmak için" gelir. Bir gece önce Laura Rodig, kendisine Gabriela Mistral'ın kırk yıl önce yazdığı *Ölüm Soneleri*'nin düzeltmelerle dolu, kurşunkalemle yazılmış ilk karalamalarını vermiştir.

Neruda, şiirin göğünde takımyıldız oluşturanlara borcu olduğunu bildirirken doğaya ve coğrafyaya olanı da dile getirdi. Bununla birlikte en büyük ustası zamandı. Ellinci yaşgününü kutlama anında zor başlangıçları, üzüntü verici ve güzel yağmuru, sefaleti, acıyı, yalnızlığı, yoksun bırakılmışlığı unutmuyordu. Yalnızca kendisininkini değil, halkınınkini de unutmuyordu. "Ona borçlu olduğum her şeyi şarkımla ödemek istiyorum."

Her zaman var olan bir borcunun altını çizdi: "Aşka borcum var... Aşk şiirimi bütünüyle doldurdu." Başta erkeğin kadına sevgisini dile getirdiyse de, şimdi bütün insanlığa olan sevgisini şarkıya dökmektedir. Bu durumda ötekinde olduğu gibi her şey sevgidir.

Yaşamı sürekli bir kabtan kaba aktarılma, bir gidiş dönüş, uluslar ve sistemler arasında bir karşılaştırma olmuştur. Bu bilanço ve geleceği kestirme gününde bilinen şey üzerinde ısrar eder: "Kurumların değişmesini, ülkemin hızlı ilerlemesini istiyorum."

Yarım yüzyıla ulaştığı günde sesinin kendi halkına ve başka halklara "sevgi, barış, saygı ve sevinç" taşımasını diler.

Hemen her yerden gelmiş yazarlar onu sessizce dinliyorlardı. Bunlardan yirmisi Arjantin'den gelmişti. Eski dostları Oliverio Girondo ve Norah Lange; Rodolfo Araoz Alfaro ve Şilili ve yazar Margarita Aguirre'nin evliliğinden olan vaftiz

çocuğu; İspanya'daki yoldaşı şair Raul Gonzalez Tunon; tekerlekli sandalyesindeki Maria Rosa Oliver ve Pablo Rojas Paz. Engin Arjantin topraklarında pasaport sorunu yüzünden neredeyse hapis gibi yaşayan Rafael Alberti ve Maria Tereza'nın yine bu yüzden toplantıya katılamayışlarına üzüldüğünü dile getirdi.

Şili'ye giriş güçlükleri yüzünden Sovyetler Birliği'nden insanlar da gelememişlerdi. Çekler, fıkır fıkır kaynayan, *Sessiz Barikat, Elin Çukurundaki Kasaba* ve *Canlı Su* adlı yapıtların yazarı, Çek Yazarlar Birliği'nin başkanı Jan Drda'yla birlikte oradaydılar. Şair Jan Kostra ve Prag'daki Universite Charles'da İspanyolca uzmanı Jaroslav Kuchvalek'le birlikteydi. Çekler Kara Ada'da Pasifik Okayanusu'na girmeye ve tehlikelerine göğüs germeye karar verdiler. Gece yarısı yüzme yarışına giriştiler. Ellinci yaşını kutlayan şairin yüreğini korkudan ağzına getirdiler.

Bulgar davetliler daha rahattılar: romancı, *Teğmen Bentz, Lanet Ruhlar* adlı yapıtların yazarı, *Tütün* adlı yapıtıyla doruktaki Dimiter Dimov ve *Büyük Günler*'in yazarı, şair Nicolas Furnanciyev. Çek ve Bulgar temsilciler, kitle halinde hafiyeyi Los Cerrillos havaalanına çekmenin ve bagajlarının milimetre milimetre kurcalanıp tehlikeli komünist edebiyatla dolu bir zula aranmasının tadına doyulmaz ayrıcalığına sahip oldular.

Neruda'nın onuruna yapılan kutlama daha önce Bahia'da 160 kişilik bir yemek şöleniyle başlamıştı. Hemen hemen herkes bir tost getirmiş ve birçoğu değişik nitelikte konuşma yapmıştı. Aslında bu hafta ayın 11'i, pazar günü başlamalıydı, ama açılış töreninin parlamenterlerin ve yabancı kişiliklerin konferansının kapanış tarihiyle çakışmaması için bir gün ertelendi.

Bununla birlikte herkesin şairin ellinci yaş gününün kutlanmasından mutluluk duyduğu sanılmasın. Açılışın belediye tiyatrosunda yapılması düşünüldü, ancak gerçek dışı yapıtların gösterimine bağlı danışman müdür, böyle bir isteği kabul etmenin iyi olmayacağını, çünkü karşıt gösteriler yapılabileceğini söyledi. Böylece ilk kutlama Şili Üniversitesi'nin onur salonunda yapıldı. Hukuk Fakültesi'nin büyük anfiteatrında ve

Valentin Letelier salonunda başka kültürel gösteriler yapıldı. İlk gün bibliografik ve belgesel serginin açılışı yapıldı.

Bir hafta sonraki pazar günü Caupolican'da, şairin felsefesine saygı gösterildiği bir programla kapandı: toprağın özlerini bir araya getirmek. Bunlar Margot Loyola ve Violeta Parra'nın ağzından dile getirildi. Yerli müziği ve danslarıyla dile getirildiler ve Rosario'dan, La Ligua'dan gelen Valle Hermoso de la Virgen adlı şaşırtıcı grup Neruda'ya dogaçlama dizeler okudu. Şair, Roberto Parada ve Maria Maluenda'nın okudukları ilk övgü şiiri "Oda al Viento"yu (Rüzgâra Övgü) ordakilere sundu.

İşte olayın sevinçli yanı, çünkü daha önce dediğimiz gibi herkes alkış tutmuyordu. On dokuz yaşında bir şaire ilk kitabını yayınlayabilmesi için biraz borç para veren eleştirmen Alone, *"Pablo Neruda'nın Oluşturduğu Tehlike"* başlıkla bir makale yayınladı. Şili Üniversitesi'nin düzenlediği sergi sırasında 1923 yılında yayınlanan, basımı için para verdiği bir şiir kitabını incelemek istiyordu. Kendisiyle birlikte olan kişi öfkeyle yanıp tutuşuyordu. "Nasıl olur! Bütün bunların, bu serginin, bu anmaların görüntülükten, Komünist Partisi'nin şairin karnına vurarak kullandığı, onun başına dayanmış yankı kasasından başka bir şey olmadığını bilmiyor musunuz? Şili'de bir gün şiir ve şairle ilgileneceğini biliyor musunuz? Pedro Antonio Gonzalez hastanede ölmüştür, Pezoa Veliz hastanede ölmüştür, kimse Ernesto Guzman'ın ve Max Jara'nın yaşıyor mu yoksa ölü mü olduğunu bilmiyor. Dalga geçiliyor..."

Küfürlü dizelerle ödüllendirildi. Alone, aynı yıl 28 Mart'ta El Mercurio'nun edebiyat köşesinde Neruda'yı kitleler için şarkı yazmakla, görüşünü "hiçbir şey duymayanlar" anlayana kadar aydınlatmakla eleştirdi. Yazdıklarına göre biri (Korkunç, Orwell'in "1984" tarzında Deus ex machina) onu süreğen ve nedensiz hüznünden dolayı eleştirmiş, o da bunun yeni bir döneme saldırı olduğunu söylemişti. Gerçekte kimse onunla böyle bir şey konuşmamıştı, ancak Neruda, artık üzgün olmayacağı sözünü tutmuştur.

Gördüğümüz gibi Neruda'nın ellinci yaşı kutlandı, saldırıya uğradı ve çamur atıldı.

Neruda, bir söyleşi sırasında ilginç bir şey söyler. Üniversite'de öğrenim gördüğü şey üzerine soru sorulunca, "Başta mimarlık ve Fransızca." diye yanıt verir. Mimarlık mı? Belki birkaç derse girmiştir. Daha sonra okuldan uzaklaşır. Çok mu yazık? Belki. Çünkü Neruda'da doğuştan bir mimarlık yeteneği vardır. Onu her zaman bir ev inşa etme görevine atıldığını gördüm. Delice hevesler söz konusu değildi, çünkü Lo Curro tepesine bu hevesle yaptırdığı dışında hepsini kendi kişiliği ve beğenileri doğrultusunda bitirdi ve döşedi. Cumhuriyetçi İspanyol Rodriguez Arias, Şilili Fernando Castillo Velasco, Carlos Martner, Ramiro Insunza, Raul Bulnes gibi genellikle yeni bir yaklaşım içinde olan mimarlara danışmaya alışıktı.

Ancak özgün tasarı hemen hemen her zaman kendisininkiydi.

Genellikle Kara Ada'da yaşayan sade, tahtanın damarını ve iliğini tanıyan, taşın, briketin ve çivilerin gizemiyle içli dışlı, şairin önerdiği karmaşık yapıya kocaman bir deneysel bilgi valiziyle çözüm bulabilen bir inşaat ustası yetiyordu. Fiziksel olarak iri, jokey şapkalı, geniş bir hırka giymiş şairle cılız, küçük, özenli, açık ve sade yüzlü ustanın kusursuz bir saygı ve ölçüyle işler üzerine tartışmalarını seyretmeye değerdi doğrusu. Pablo, Rafito'nun kim olduğunu biliyordu ve Rafael Plaza, odaları, garajı yapmada ya da Valparaiso'dan getirtilmiş yeni ve ağır pruva heykelini yerleştirmede kendisine yardım edene saygı gösteriyordu.

Ne inşaat ustası kölelik yaptığı duygusuna kapılmış, ne de şair büyük patron hareketinde bulunmuştur. Bu ilişkiyi ustanın becerikliliğine ve birkaç sözle işini anlamayı sağlayan bu sanata verilen büyük değerle karşılıklı bir saygı çevreliyordu. Neruda-Rafita ilişkisini anlatmaya uzun bir bölüm gerekir. Onları seyrederken işlerinden anlayan ve görevlerini bilen iki usta sözkonusu olduğu izlenimi içindeydik.

Şairin üç evi vardır. Biri Los Guindos'taki, Karınca'nın kutsal yeri olan evdir. Öteki, Providencia'daki, Rosario'nun gizli yuvasıdır ve üçüncüsü ise bazen biriyle, bazen ötekiyle paylaştığı Kara Ada'daki evdir.

Delia kendi hesabına yolculuklara çıkmaya alışıktır. O zaman Neruda gizli güvercin yuvasına rahatça yerleşir. Oradan bana şunları yazar: "Sevgili Balalayka, telefonunun olmayışını çok can sıkıcı buluyorum. Beni ivedilikle görme gereksinimi duyarsan Providencia 2457, daire no 514'te olacağım. Ayrıca yarın saat 11.30'a kadar evde olacağım. SAS uçağıyla gelen Delia'yı karşılamaya gideceğim. Sen de gelirsen iyi olur. Bir kişilik yer var. Seni almaya gelebilirim. Telefon et. Makalen için bir cizvitin yazdığı, pazar günkü Ilustrado'da yayınlanan yazıyla Schomlyo'nun mektuplarından birinde yer alan küçük bir görüşünü okumanı öneririm. İkisini yarın sana verebilirim."

Görüldüğü gibi o dönemde bir evden ötekine, bir kadından ötekine aşırı bir serbestlikle geçer. Bu güvenlik bir felakete götürebilir.

123. Ayrılık

Neruda, Lenin Ödülü'nün parasıyla San Cristobal tepesinin yamacında, yakındaki hayvanat bahçesinde bulunan yaban hayvanların bağırtılarının duyulduğu küçük Marquez de la Plata sokağında bir ev yaptırmaya girişti. Eskiden bu küçük toprak parçası, küçük bir kanaldan akan suyla dönen eski San Cristobal değirmeninin bir kısmına aitti. Neruda manzaraya vuruldu. Birçok ağaçla ve avlunun dip kısmında suyun şırıltısıyla bir ev...

Yapı, yarı İnka teras sistemiyle, birkaç basamaklı olarak garip bir biçimde ortaya çıktı. Aşağıda, çıkmaz sokaktan yana küçük giriş kapısı, heykeltraş Marta Colvin ve her zaman büyük dostu olan fotoğrafçı Quintana ve Uruguaylı eşi Queta'nınkiyle komşudur. Güney İspanya'dan bir ev izlenimi vermektedir. Bir yemek salonu ve ufacık yatak odaları bulunmaktadır. Daha ilerde beyaza boyanmış girişik bezeklerle metal bir merdiven görülür. Bunun benzerlerini 50'li yılların İtalyan filmlerinde görmüştüm. Buradan bir salona çıkılıyordu. Orada anlatılmaya değer bir olay olmuştu ya da olacaktı. Neruda tarzı havayı taşıyan salon ve iki başlı kadın. İşte kızıl saçlı kadın burada egemenlik sürer. Burası Patoja'nın alanıdır. Dört ya da

beş iç basamak bir yatak odasına çıkar. Orada bir tek yatak vardır. Yatağın başucuna P ve M harfleri kazınmıştır.

Daha sonra şair tepeye tırmanmayı sürdürdü ve bir üst basamağa bir çalışma odası yaptırdı. Oraya yazmak için kapanırdı. Ancak daha sonra anlatacağım olay burada geçti.

Neruda bu arada Los Guindos'ta kalmayı sürdürüyordu. Yemek masasında her zaman arkadaşları vardı. İkinci tabaktan sonra uykusu gelirdi ve doğal olarak hiçbir açıklamada bulunmadan öğle uykusuna yatmaya giderdi. Ancak evde yatmazdı. Aslanların kükremesinin uykusunu bozmadığı La Chascona'ya giderdi. Ne zaman olursa olsun hiçbir şey demeden evden çıktığı bir dönemdi. Her gün böyle davranıyordu. Dram herkes için gözle görünürdü. Ancak kimse bir şey demiyordu, daha doğrusu Delia'nın önünde demiyordu.

Neruda git gide daha az tedbirsiz davranıyordu. Karınca neredeyse hiç Kara Ada'ya gitmiyordu. Buna karşın Rosario, şairle birlikte orada uzun günler geçiriyordu. Evdeki hizmetçiler değişmiyordu. İki hanımla ilgilenmeleri gerekiyordu. Görünüşe bakılırsa şair, önceden yapılan gerekli bir anlaşma olmaksızın, onların ağzı sıkılıklarına güvenmiyordu.

Bir gün Kara Ada'da çalışan bir hizmetçiyle bir sorun çıkar ve genç kız gidip her şeyi Delia'ya anlatır.

Gururu incinen kadın ilişkiyi bozdu. Mutlaka kuşkulandığı, ama böyle birdenbire gelinip kendisine anlatılmamış bu içli dışlı dostluktan önceden haberi var mıydı?

Ezildiğini duyumsadı. Neruda da kendi açısından acı duyuyordu. Matilde'yle ilişkisinin başından beri anlaşmaya varmış, Delia'yla evliliğinin süreceğine karar vermişti. Bununla birlikte o dönemde yasal olmayan bir evlilikti. Pablo elli yaşında, o ise yetmiş yaşındaydı. Sadece yaşam yasası kendini dayatıyordu. Pablo gerçek aşkını yaşayacak, aynı zamanda da herkesin bildiği bağını koruyacaktı. Delia'yı yaralamak istemiyordu. Onu böyle bir yalanı sürdürmeye siyasal saygınlıklar değil, daha çok Karınca'yla acılı bir ayrılıktan kaçınma gerekliliği itmiştir.

Matilde'yle bir aşk ilişkisi vardı. Evlenme gereksinimi duymuyorlardı. Bütün gün bu bekleyişi işin içine sokarken -Matil-

de'nin de dediği gibi- ortaya çıkan korku ve telaşların heyecan verici bir yanı vardı. Ayrıca Matilde, Delia'yı kıskanmıyordu. Kıskanamazdı. Öteki evdeyken bile Neruda'nın kendisine ait olduğundan emindi. Böylece sekiz yıl gizli aşk yaşadılar.

Delia'nın gerçek durumdan haberi olduğu gece Neruda, beni Marquez de la Plata'daki evde kendisini görmeye gitmem için çağırdı. Yalnızdı. Matilde, durum üzerine yalnız başına düşünmesi için yanından ayrılmıştı. Eve varınca bana, "Bana büyük bir iyilikte bulun, Delia'ya benden bir mektup götür." dedi.

Beklemem gerekti. Mektup bitmemişti. Girişin yakınında uzatmalı bir masaya, İtalya'dan getirdiği, çok hüzünlü bir manzaranın göründüğü bir tablonun altına yerleşti ve saatlerce yeşil mürekkeple Delia'ya veda mektubunu yazdı. Beklerken bir kitap aldım ve okumaya başladım. Ondan bir başkasına, daha da başkasına geçtim. Elveda mesajının uzun ve yazması güç olduğunu düşündüm.

Elimde mektupla geç saatte yanından ayrıldım ve onu Delia'nın bir arkadaşına, Luis Cuevas MacKenna'ya vermeye gittim. Sanırım ne o, ne de ben bu mektupta denilenleri hiçbir zaman öğrenmedik. Buna hiç hakkımız yoktu ayrıca. Ancak Karınca, daha sonra bana karşı tavrını değiştirdi, ben de ona karşı, en azından birkaç yıl. Ondan sonra da ilişkilerimiz normalleşmeye başladı.

O dönemde Pablo bana, "Onda Bask gururu vardır" diyordu. Ona göre Gaskonya Körfezi kıyılarından kaynağını alan bu gururu onunla birlikte yaşamayı sürdürecekti belki ve kendisine karşı oynayan yaş sorununa karşın ömrü uzun olacaktı.

Ayrılık haberi çevrede sarsıntı yarattı ve Delia-Neruda çiftinin dostları arasında kutuplaşmalara neden oldu. Tomas Lago örneğinde olduğu gibi, bütün bir ömür boyu süren dostluklar bu noktada sona erdi. Neruda'nın eski sevgilileri kendilerine çok saldırılmış duygusuna kapıldılar ve bunlar arasında Albertina da bulunuyordu. Delia'nın selefi olan, samimi dostlar arasına katılmış Albertina, daha genç ve tanımadığı bir kadının böyle birdenbire ortaya çıkmasına katlanamadı.

124. Görünmez adam kendini görünür kılar

Odas elementales (Temel Övgüler) adlı yapıtın 1954 yılının sonunda yayınlanması, *Üzümler ve Rüzgâr*'ın yayınlanmasında olduğu gibi başka bir fırtına kopardı. Bazıları Övgüler'i genellikle kısa dizelerle yazılmış olmasından dolayı eleştirdiler. Biri, şairin sayfaları böyle, çabucak doldurmak istediğini ileri sürmüştür.

Katolik papaz Francisco Dussuel onlara "El Diario Ilustrado"da (Resimli Gazete) materyalist, Marksist ve Hıristiyanlık karşıtı olmakla eleştirerek saldırdı. Kitapta dine hakaretler buldu. Yoksulluğun "kutsal" niteliğini inkâr eden şairle aynı görüşte değildi. Şaire göre bu "insanların sonsuz yazgısı"nın bir parçasını oluşturmuyordu.

Kitabı eleştirip mahkûm eden tek kişi papaz Dussuel değildi. Yayıncı Losada'nın kitabı yayınladığı Arjantin'de papaz Franceshi'nin yönettiği *Criterio* adlı Katolik dergi, papaz Verisimo'nun yazdığı bir metin yorumlamasını yayınladı. Orada "büyük şair"den söz ederken *Övgüler*'in verdikleri "tehlikeli mesaj" karşısında genç katolikleri uyarır. Ne olursa olsun Neruda "gerçek vatan"a, yani göğe geri dönecektir. Yazıda açık bir sansür yoktur. Neruda aslına uygundur ve Nerudacılar sahtedirler. Papaz Verisimo şairin kendi içten portresinin eksik olduğunu söyler. "Aktörel ve dinbilimsel hayaleti eksiktir" Ona göre Neruda metafizik düzeni istila etmektedir. Kendisinin yeryüzünde konakladığını ileri sürerken her türlü umuttan, selametten, ışıktan caymaktadır. Tuhaftır, o dönemde umudun neredeyse ustası olmuş şairi yıkım doruğunun en tepe noktasına ulaşmış, yola gelmez bir kötümser olarak görür. "Bir uçuruma dalmış bu ruhun, kendi yaşamında bile her sözcükte, biçimde, yürek atışında kendisini çağıran gökten isteyerek sürgün edilmiş bu varlığın karanlıkları üzerine eğilmek insanın yüreğini donduruyor." Ancak, -diye ekler- belki de şairin içinde kendisini ışığa götürecek bakışaçıları açılmak üzeredir.

Yapıt, Neruda şiirinde gerçek bir değişimi temsil eder. Kötü peygamber, papaz Verisimo'nun anladığı anlamda değil, sıçramalardan ve değişimlerden yapılmış bu kariyerin yeni bir

aşaması olarak. Alınan yol, öteki kutba, *Yeryüzünde Konaklama*'nın ilk cildine bakarak çok büyüktür. Biçim düzleminde farklılık, özde çeşitlilik. Kendisine kitabı üzerine sorular sorulduğunda sade şeylerle ilgili çok sade bir şiiri *Övgüler*'le yaratmak istediğini söyler. İzlekler özgür bir seçimi izlerler. Böylece bir tek kayıtlâ sınırlı şiiri ortadan kaldırmaya can atar. Yirminci yüzyılın şiiri neredeyse tümüyle epik izlekten ayrılmıştır. Onu *Evrensel Şarkı*'da uygulamıştır. Hiçbir yapı gerecini dışlamamalıdır. Bugün, dünün şiirine özgü izleklerle çok az şiir yazılmaktatır. Aya, güneşe, havaya geri dönülmelidir. Bütün izleklere geri dönülmelidir.

Buenos Aires'teki Nacion, Neruda'nın *Övgüler*'le dünyanın bir sayımını yapmak istediğini savunur. Şairin yanıtı şudur: "Geriye kalan çok engindir... Bütün şairlerde olduğu gibi, bana evreni ve onca şeyi dile getirmek kalmaktadır."

Üstelik kitap yazılmıştı, çünkü şair nesnelerde ve en basit şeylerde yatan potansiyel güzellik yükünü genç şairlere göstermek istiyordu. Her türlü yazılı şiirde olan her şeye, çiye hayrandır, ama öteki adları görmeyi engelleyen ilk kişinin aşırılıklarına gülümser. "Öteki insanlarla birlikte /görünmez adamın şarkısını" söylemek istemektedir. Bu şarkı, evrenin Çarşamba Pazarı gibidir: Havaya, enginara, sevince, Amerikalara, aşka, atoma, Şili'nin kuşlarına, yılanbalığı çorbasına, yerdeki kestaneye, soğana, aydınlığa, bakıra, eleştiriye, Angel Cruchaga'ya, mutlu güne, eve, enerjiye, isteğe, umuda, toprağın verimliliğine, mavi çiçeğe, ateşe, Guatemala'ya, tele, sade insana, kaygıya, kışa, laboratuvardaki araştırmacıya, Leningrad'a, kitaba, yağmura, güdüklüğe, denize, kuşlara bakmaya, fısıltıya, geceye, sayılara, sonbahara, ekmeğe, halk ozanlarına, ilkbahara, gecede bir duvar saatine, Rio de Janeiro'ya, sadeliğe, yalnızlığa, üçüncü güne, zamana, yaza, yaşama, şaraba övgü. İşte kitabın içindekilerin listesi. Bir sözlükten alınmış gibi görünen her şey, bir şair Kral Midas'ın elleriyle dokunduğunda can bulmaktadır.

Liste kusursuz gibi görünmektedir. Bununla birlikte şair bir meydan okuma gülümsemesiyle yanıtlar: "*Nuevas Odas Elementales* (Yeni Temel Övgüler) adlı yeni bir kitap hazırlı-

yorum." Onu 1955 yılında yayınlar. Konular çeşitlidir. Orada bazen alışılagelen izlekleri, bazen de Dikenli Tele Övgü, Çoraplara Övgü, Tutarsız Güne Övgü, Karaciğere Övgü'de olduğu gibi kullanım düzenine göre alışılmamış özü işler. Görünüşe bakılırsa bu ikinci ciltte bir eleştirmenin "nesneci" olarak adlandırdığı şair bütün nesnelerden cephanesini tüketmiştir.

Hayır; övgüye dönüşecek daha çok şey vardır. Yarı kışkırtıcı, yarı alaycı olarak *Tercer libro de las Odas* (Üçüncü Övgüler Kitabı)nı yayınlar. Kendisiyle rekabet eden bir gözlemcinin şiiridir. Onu Kara Ada'da ziyarete gittiğimde sık sık kendisiyle birlikte içinde birçok gizemi barındıran "Las Petras" ormanında dolaşmaya davet ederdi. Birlikte oturmaya zaman bulurduk. Birçok yüzyıllık ağaçlarda yara izleri ve örümcek ağları vardı. Her şey sakin gibiydi. Bir gün sinemada bu orman gibi taşlaşmış bir orman görebildik. "Oda al bosque de Las Petras" (Las Petras Ormanına Övgü) şiirini okuduğumda şairin gözünün başkalarının görmeden baktıkları şeyi görme ayrıcalığına sahip olduğunu gördüm.

Neruda, şiirini bir hesaplaşmayı gerçekleştirmek için kullandı. "Oda al Picaro ofendido" (Onuru Kırılmış Hergeleye Övgü) şiirini 1956 yılında, iğrenç bulduğu eleştirilere yanıt olarak yazdı. Şair, övgüler evinde dünyaya ait olan her şeyi iri gözlü aşkına geri dönmek için gezegende çıktığı uzun yolculukta şarkıya dökmüştür. "Oda al viaje venturoso" (Mutlu Yolculuğa Övgü), "Oda al vals sobre las olas" (Dalgalar Üzerinde Valse Övgü) bunlar arasındadır; unutulmuş şeylerin konusunu kendisine taşıyan bu valse yaşlı yüreği hayrandı.

125. Savaş yüz yıl sürmez

Yaşlı Karınca'nın ruhunda bir şey sonsuza kadar parçalanmış olsa bile, Luther tarzı büyük parçalanmadan sonra savaş yüzyıl sürmedi. Bütün kentte yapılan ve bazıları dünyaya yayılmış dostlara şimşek gibi ulaşan kavgalar ve suçlamalar yavaş yavaş yatıştı.

Neruda'yla yirmi yıl birlikte yaşayan kadın emekliye ayrılmış bir sanatçı ressam oldu, parçaları birbirinden ayrı büyük atlarına döndü. Michoacan adlı evdeki ortam ve nitelik değiş-

ti. Bu evi böyle adlandırmayı bırakıp Los Guindos ya da 163. Lynch Sokağı olarak andı. Atölyesini evlilik dönemlerinde kullandıkları yemek salonuna yerleştirdi. Oradan ışık bol bol giriyor ve büyük bahçe çok iyi görülüyordu.

Ev, şair orada yaşarken var olan curcunalı havasını yitirdi. Her zaman hazır yemek masası ortadan kaldırıldı; herhangi biri kim ya da neden burada olduğu sorulmadan gelip otururdu. Öyle ki, bir gün tatlı yeme zamanı, masada samimi dostların dışında uzun boylu, Boris Karlof'a benzeyen, hasım hükümetin sivil polis genel sekreteri Waldo Palma'nın olduğunun ayrımına varılmıştır.

Terk edilmiş Delia'nın erinçli egemenliği başladı. Yine de ince konularda egemendi, kendini çekici kılmayı biliyordu; karmaşık konuların gölünde kuğu gibi yüzer ve bütün olaylara ilişkin hayran kalınacak bir yargıyla tartışırdı.

Matilde'yle birlikte La Chascona'ya yerleşen ve Karınca konusunda kaygılanan Neruda, birkaç ay sonra onun kendine gelmesini ve neden olduğu şiddetli ayrılığın sarsıntısından kurtulmasını isterken artık tümüyle Delia'ya ait olan Los Guindos'taki evinde eskiden olduğu gibi ressamların ve edebiyatçıların toplandıklarına ilişkin haberler almaya başladı. Rahat bir soluk aldı.

Kendisi de rahattı. Bu yıpratıcı ikili yaşamdan kurtulmuştu. İkinci bir eve gidip öğle uykusuna yatmasına gerek yoktu artık. Yapmacıklığa ve dünyada dolaşan, çığlıklarla babasını arayan bir oğulun babalığını resmen üstlenmeye kadar gidebilirdi. Bu oğul *Les versos del capitan* (Kaptanın Dizeleri) adlı yapıtıydı.

Pablo, Matilde'den çocuklar istiyordu. O da... "Üç çocuk yitirdim -diye anımsar- sonuncusu altı ay hamilelikten sonraydı. Onu yitirmemek için neredeyse hep yatakta kaldım. O zaman Pablo artık denemeyeceğimizi söyledi..." Ona "Sana bir şey olursa bu oğlan çocuğundan nefret ederim sonra." demiştir.

Neruda, 1946 yılının bir gününde bir biçimde başlayan, hasta olduğu bir sırada, daha çok Meksika'da gerçekleştirilen çok eski bir aşk öyküsüne böylece bir son verdi. O zamandan

beri birçok ülkenin havaalanında buluşup ayrılmışlardı. Kendi dillerini konuşmayan insanlarla çevriliyken birbirlerini tanımıyorlarmış gibi yapıyorlardı. Hep Paris'in ya da Transilvanya'nın sokaklarında buluşuyorlardı. Oralarda gece Kont Drakula'nın gözleri gibi parlıyordu. Chillaneja[12] kentinin toprağı killiydi, ama değişik açılardan görürken bu kent onun gözünde yalnızca Quinchamali'nin kara testisine değil, Pompei anforasına da dönüşmüştür. İki bin yıl sonra kalın lav örtüsünden çekip alınan ve Capri'deki o evden pek uzak olmayan bu kent ilk kez, 1951 yılının kışında, ani heyecanlardan korkmaksızın bir çatıyı paylaşmayı sağlamıştır.

Artık gizlilik bitmişti. Yaşamlarını La Chascona ve Kara Ada'da paylaşıyorlardı. Mutluydular. "Kimseyi ilgilendirmese de -diye yazar şair- mutluyuz. Birlikte geçirdiğimiz saatleri Şili'nin ıssız kıyısındaki uzun günlerde paylaşıyoruz. Yazın değil, çünkü güneşin kuruttuğu kıyı sararıp çölleşiyor. Ama kışın yağmur ve soğuk sayesinde yeşil ve sarı, mavi ve kırmızı tonlarda garip bir çiçeklenme ortaya çıkmaktadır."

Yolculuklarla, her gün dizelerle ve bazen mektup yoluyla yapılmasının dışında konuşmaya kadar varan yasakların konduğu hastalıkla, belli belirsiz günler. Bana Kara Ada'dan 17 Ocak 1958 tarihli bir mektup gönderdi:

"Valentin, biliyorsun, doktor bana iki ay konuşmamamı emretti. Juvencio Valle buna sevinirdi. Biraz rahatladım, çünkü daha kötüsünden korktuk. "Ne zaman yemek yiyoruz?" gibi herhangi bir insan olarak düşüncelerimi yazdığım küçük bir kitabım var. Ne korkunç! Bütün bu sessizlik, beklesek de, ikinizi konuk etmemizi engellemektedir. Correa (Corvalan)a mart ayının sonunda belki iyi olacağımı söyle. Sesime yeniden kavuşabilecek miyim? Doktor Tello beni bir ay sonra muayene edecek. Sevgilerimle. P "

Konuşmasının yasaklanması yazmasını engellemez. Şili'de resmi olarak sonbahar başladığında bana bir mektup gönderdi:

(12) Chillan kentinin özgün adı.

Kara Ada, 21 Mart

Sevgili Vol, Patoja'nın uyguladığı bir tür tutkallı kâğıt sayesinde boğazım daha iyi. Ivette (Joie) Valparaiso'dan pazar günü geliyor. Birbirinizi daha fazla görememeniz ne kötü. Yolculuk etmek için kendini ayarlayabilirsin belki. Kutsal Hafta'nın sonuna kadar burada kalacağız. Bazı kitapları bitirmekteyim, keyfim yerinde. Jose'ye ilişkin olan şeyi aldım. Onu arkadaşımıza haber verip iletebilir misin? Yakında elimde bir propaganda planının yanısıra manifesto olacak.

Kıyıda kimse yok. Harika. Güneş olmadığı için bize yapışan gri ve nemli bir şey egemenliğini sürdürüyor. Uygarlığa dönmek için hiç istek duymuyorum. Sevgilerimle. P."

Kara Ada'ya çekilmiş olsa da dünyadan sesler kendisine ulaşır. Bunlar yalnızca kâğıt üzerindeki sözler olsa bile. 11 Ağustos'ta bana iki elyazması sayfa gönderir: "Sevgili Vol, şu son günler iyi çalışma günleri oldu (yalnızca mektuplaşma için) yarından başlayarak yazmaya koyuluyorum." Küba'ya karşı sürekli olarak çevrilen dolaplar ve Amerika Devletleri Örgütü'nün düzenleri konusunda hep kaygılı ve öfkeliydi. "Fidel gelmediği için Genel Kurul Toplantısı'na kadar burada kalıyorum. Bu mektubu Lucho'ya göstermen için yazdım. Basılmasını uygun bulacak olursa, olabildiğince birkaç kopya çıkarılsın ve delegasyonlardan her birine gönderilsin. Sana gönderdiğim bu özgün metin Sayın Mora'ya gönderilsin." A.D.Ö sekreteri, delegasyonların her biri gibi Neruda'nın Küba için yazdığı savunmayı da otelde karşıladı.

126. Başlıklar üzerine tartışma

Güneş yapraklar arasından sızmakta. La Chascona'nın yeşillikle çevrili taraçasının ikinci sahanlığına yerleşmiş, tartışıyoruz. Sakin sakin, önümüzde bir yığın zaman varmış gibi konuşuyoruz. Neruda bana, "Değişik bir kitap yazmaktayım." Övgüler dönemini bitirip bitirmediğini soruyorum. "Sanırım evet... şimdilik. Bu, sorularla dolu felsefi bir kitap. Kaç gün var pazartesinde? Bir günde ne kadar zaman geçer? Bu bir sonbaharın, benim sonbaharımın başlangıcının kitabı...

Susuyor. "Başlığı ne?" "Henüz başlık seçmedim." "Hangisinden yana eğilimlisin?" "Ben mi? Belki tutucu bir yanım var. *Alacakaranlık* hoşuma gidiyor." "Evet, ölümle alayın alacakaranlığı."

Kısa süre sonra *Estravagario* (Ölümle Alay)[13], ardından da *Libro de las preguntas* (Sorular Kitabı) yayınlandı: "Ne kadar kadar zaman yaşar insan? /Bin ya da bir gün mü? /... Ne demektir "sürekli?" Şair hoşnuttur, "zaman zaman mezar banyosu yapmak" gerektiğini düşünür. Karşıt anlamlı mesleğini tanımlar: "Ben yaşamın öğretmeniyim, / ölümün basit bir öğrencisi."

Silinmez görüntüleri algılayış. Kışın Berlin'de "birden, bir adamın önüne kattığı / on at belirdi sislerin içinden / ...Renkleri bal, amber, yangın rengi atlar... / Alacakaranlık Berlin'in kışını unuttum / Atlarının ışığını unutmayacağım."

Ölümle Alay birçok sürprizi ve serbest izleklerden bir çeşniyi barındırır. Bu kitap, özgürce seçilen konulardan oluşmuştur. Orada ana ve ara tonları birbirine karıştırır. Bize çatışmaların izlerini gösterir. Kendisini görmezden gelen "dostları ve düşmanları"nı bombardımana tutar. Esrarlı bir aşkın korları beni kıvrandırırken / aşk ve acımayla acı çekiyordum / uyuyup uyandıkça, / kervan bozuldu, / develeriyle göç edip gittiler." Yara henüz kapanmamıştır. Kendisini lanetlemek için toplandıklarını ve yere yıkmak için değişik biçimler bulduklarını dile getirir: "Dilde karar kıldılar."

Ellinci yaşını geçmiş Neruda hiçbir şeyi unutmaz. Ne dostlarını, ne de hasımlarını. Elbette bu sonuncuların ayak diretmesini unutmaz: "Yaşamı boyunca şeytandı / hep tutkun ve coşkulu... / Ezici kanıtlarla / işimi bitiren yeni bir kitap / yazsa iyi olur."

Evetin ve hayırın kitabı, "Anti-Kent" ve "Anti-Santiago", başkentin iki yüzlü parası, "Amerika'yı keşfe giden karanlık yüzlü serüvenciler / acınası tuğla gibi yonttular onu."

---

(13) Saçmasapan ya da Dalgasayıklama gibi bir karşılığı olan, ama çevirinin akışını bozan başlığı, kitabın içeriğini göz önüne alarak "Ölümle Alay" olarak çevirmeyi daha uygun gördüm.

Coşkulu şair, hani ölürse diye varlıklarını miras bırakmaya ilişkin belgeler hazırlar. Kitap *"Sonyaz Vasiyetnamesi"* şiiriyle son bulur. Görünüşe bakılırsa sonsuza değin çekip gitmektedir: ama içinde yaşadığı ana ilişkin kaçınılmaz düşünmeler ve duygular yer alır. Güzel bir dille düşmanlarına yumruğunu gösterir, bu da bu şiiri yazdığı sırada ayrılığın neden olduğu kavgadan kalan izlerin ruhunda taze olduğunu kanıtlamaktadır: "Parçalara ayırdılar beni / altedilemez görünen / kinci hayvanlar." Kendisine "neden böyle anlaşılmaz" yazdığını soranlara ve kendisine "basitlikle suçlayarak saldıran" zevzeklere yanıt verir. Yeni yaşadığı olaylara ilişkin olarak yanıt verdiği apaçıktır.

Bazı iyi niyetli insanlara üzüntülerini iletir, sevinçlerini düzenler, kine karşı düşündüklerini dile getirir. Vasiyetindeki ekler, "hayran olduğu sevgilisine" seslendiği sözcüklerle doruk noktasına ulaşır. "Kızılsın ve acıtansın / aksın ve tuzlusun / soğanlı salamura balık gibi." Şair, Don Quichotte tarzında, çeşitli değişikliklerden söz ederek ve şiire olan inancını bildirerek kitabına son verir.

Bazen konabilecek başlıklar sorununa dönüyordu. Sonunda "Övgüler"i yeniden depreştiren yeni bir kitaptan söz etti bana. "Ancak, ona 4. Övgüler Kitabı başlığını koymak istemiyorum." Her zaman olduğu gibi, bu yapıtta da her şey vardı. Ancak orada yolculuklar, yola çıkışlar ve geri dönüşler de bulunmaktaydı. "O zaman *Navigaciones y Regresos* (Yolculuklar ve Geri Dönüşler) başlığını koy."

Ben de ona Pisagua toplama kampı üzerine yeni bir romanı bitirdiğimi anlattım. Bana bir başlık söyle, dedim.

- Saydam hapisane, dedi anında.

- Hapisane mi? Hayır, dedim. Çok açık bir başlık.

Zamanla o başlığı koymadığıma pişman oldum. Birkaç yıl sonra kendi kendime *La semilla en la arena* (Kum Üzerindeki Tohum) adlı kitabım için çok güzel bir başlık olacaktı, dedim.

Başlık bulma oyununu seviyorduk. Bazıları matbaa harfleriyle buluştu. Bazıları da sözcük coşkusunun sözle anlatılmaz tadının beraberinde getirdiği o tek iletişim zevki içinde, dikkat etmeden dile getirilmiş başlıklar olarak yitip gittiler.

Onun önerdiği başlığı kitabıma koymasam da, kitabım için hiçbir zaman İspanyolca olarak basılmamış birkaç güzel söz yazdı. Romanın 1981 yılında Portekizce basımına önsöz olarak yayımlandı.

127. Neruda evet. Neruda hayır

Neruda kitaplar, evler, dergiler yaratmayı seviyordu. 1955 yılında, onun yönettiği La Gaceta de Chile yayınlandı. Bir yapıtın yayınlanmasını kutlamayı, arkadaşlarıyla birlikte topluca kitap imzalamaya ya da yaptırmakta olduğu evin konan kirişlerini şarapla ya da empanades'le kutlamaya gitmeyi severdi. Sürgündeyken La Gaceta de Chile'in Neruda, Matilda Urrutia, Blanca Hauser, Antonio Quintana (Tonita at Tonito) ve birbirine karıştığı için adını okuyamadığım birçokları tarafından imzalanmış bir sayısını bile sakladım.

Yazıişleri müdürü Gaceta okuyucularına bir mektup yazdı. Onlara çok teşekkür ediyordu. "Picon Salas ve Miguel Angel Asturias, bize Caracas'tan daha sonra yayınlayacağımız güzel yazılar gönderiyorlar" diyerek haber veriyordu.

Ancak düşmanın saldırısı hiç eksik olmuyordu. Onu hesaba katmak gerekiyordu. La Gaceta'ya karşı küçük bir gazete yayınlanır ve Thomas Mann'a saldırır. Gazetede tanıdık bir imza: "Gestapo"

Pablo Neruda'nın yönettiği Sanat ve Edebiyat Dergisi'nin içine yaprak yeşili tek sayfaya "Rose de Poesia" eklenir. Orada o yılların genç şairleri bulunmaktadır. İspanyol ve Amerikalı kadın şairlerin güçlü şiirlerinin yer aldığı bir sayfa yayınlar ve yeni dostu "Portena"dan (Buenos Aires) şiirler koyar. Birkaç yıl sonra Sara Vial, Neruda ve Valparaiso üzerine ışıl ışıl bir kitap yazar. Elbette belli başlı yapıtları "Çimen Yaprakları"nın yüzüncü yıldönümüne adar. Evinde bulunan ve kendisinden yüzyıl önce yaşamış, gür ak sakallı, ayakta duran genç adamın, Walt Whitman'ın portresini çok sevmektedir.

Kitaplarının hiç tanımadığı dillerde basımlarını alma sevincini yaşar. "Bu şiiri Farsçaya çevirebilir misin?" diye sordu bana bir gün. şakayla. Ne Farsçaya, ne Arapçaya, ne Urdu. ne

Bangladeş, ne de içine işlenmez öteki dillere çevirebilirdim. Ama yapıtlarının bu dillerde basımları kendisine ulaşıyordu.

Özenli basımlara canı gider. Nesne şiirler oyununu uygular. *Oda a la tipografía*'nın ya da *"El grand oceano"*nun Stockholm'da yapılan basımına hayran kalır. Çok zahmetli matbaa harfleri, zerafet yayan eğik harfler onu büyüler. Basımcı olmak isterdi. Her zaman da öyle olmuştur. İlk gençliğinden beri hiçbir zaman yayınlanmadan kalan yapıtları için güzel, iri harflerle kapak resimleri yapmıştır. Bu tutku, ilk yapıtının dizgisi yapıldığında basımevinden çıkmamaya ve yayıncıyla kitabın boyutları, kapak sayfaları, kâğıdın rengi ve kalınlığı, ciltlerin oylumu ve başlıkların güzelliği konusunda tartışmaya itmiştir. Basılı harfin gizli çekiciliğine karşı duyduğu büyük coşkuyu hiç yitirmemiştir.

Kendisine her taraftan istek gelir. Yolculuklar onu büyülemektedir. Beğenilerinin ve çalışma programının bir parçasını oluşturur. İşte yayınlanacak olan düzyazılar kitabının konusu. Başlığı tam tamına *Viajes* (Yolculuklar)dır. Bütün ömrü boyunca yeni yola çıkışlar ve dönüşler olmuştur. Sovyetler Birliği'ne ve öteki sosyalist ülkelere gider. Çin'e yolculuk yapar. Neruda-Matilde çifti, Amado-Zelia çiftiyle oraya varır. Çinli dostları üzgündür. Kültür devriminin her şeyi karanlığa gömecek bir dalga gibi geldiğini görürler.

Uruguay'dan dönüşünde bana 7 Kasım 1956 tarihli bir mektup gönderdi: "Bu ülkede çok beğenildim. Ayrıntıları anlatmak uzun sürer. Çarşamba günü Rio'ya gidiyorum. Jorge ısrar etti ve yolculuğu düzenledi. Oradan Buenos Aires'e gidecek, iki şiir okuma toplantısına katılacağım ve ayın başında dönüşümde sizinle birlikte olacağım." Mektuplarında her zaman geçtiği yollarda soluduğu hava bulunmaktadır. "Süveyş'te savaş tehlikesinden kaçınılmış ve Macaristan kurtulmuş gibi görünüyor. Burada uçakla ya da hoparlörlerle yayılan karşıt bir propagandayla sürekli bir kışkırtma havası egemen.

Yurtdışında kendisine bazen iyi, bazen kötü davranılmaktadır. Aynı kentte her şey olabilir. 30 Ocak 1957 tarihinde Losada, Buenos Aires'te bütün yapıtlarını ince İncil kâğıdına basar. Kitap binlerce sayfa ve şiirden oluşmaktadır. Artık genç yaşta ölerek silinip giden unutulmaz sekreteri Jorge Sanhu-

eza'nın görevi olan eksiksiz bibliografiler dönemindeyiz. Bu kaçınılmaz, her kitabın basımına, basım sayısına, sınıflandırmaya ilişkin bilgiler görevini Hernan Loyola sürdürmüş ve sona erdirmiştir. Neruda'nın yapıtlarının derin incelemelerin geniş bir biçimde konusu olduğu zaman gelmiştir. Bazen hayran kalmaktan daha çok soğuk duran yorumcular tarafından derinlemesine ve mercek altına yatırılarak incelenmiştir. Bu dönem "Neruda tarzı dağınıklık"ın toparlandığı, mektupların, önsözlerin, konuşmaların, makalelerin, davetiye kartlarının bir araya getirilmeye başlandığı dönemdir.

Neruda üzerine yazmayan bir eleştirmeni ya da Şili edebiyatı uzmanını bulmak çok zordur. Dolayısıyla yerli ve yabancı bu insanların adlarının yer aldığı eksiksiz bir listeyi buraya çıkarmak olanaksızdır. Ayrıca bu kitapta adları anılanlar arasında izin verilen Jaime Concha'nın *Neruda* adlı zengin yapıtını anmak gerekmektedir. Derin bilgili Eugenia Neves'in doktora tezinin yanısıra Juan Leveluck'ün, Juan Alazraki, Saul Yurkieviç, Alfonso Carrasco, Vintimilla, Emilio Miro, Frank Riess, Maria Magdalena Sola, Carlos Santander, Jaime Giordino, Luis İnigo Madrigal gibi eleştirmenlerin çözümlemelerini eklemek gerekmektedir.

Bazen kendisine kötü davranıldığını söylüyorduk. Daha önce soğuk savaş nedeniyle İtalya'da ve Fransa'da tutuklanıp yurtdışı edilmişti. 11 Nisan 1957 tarihinde de Buenos Aires'te tutuklanmıştır. Bir buçuk gün Ulusal Hapisane'de kalmıştır. Polemiğin ortasındaydı. Kendisine vurulmuş, o da karşılık vermiştir.

Bu dönem, şairin şarkıya geçtiği dönemdir. "Romans de Los Carrera" adlı şiiri, "Canto a Bernardo O'Higgins" şiiri gibi Vicente Bianchi tarafından bestelenir. Yurtsever izlek onu kışlaya kadar götürür. Bu şiirler, "Tonada a Manuel Rodriguez" şiiriyle birlikte askeri koronun bir parçasını oluştururlar.

Nascimento, 1957 yılında Yeni Pablo Neruda Antolojisi adlı, bir dizi fırtına başlatan bir kitap yayınlar. Aslında bu, Arturo Aldunate Philips, Margarita Aguirre ve Homero Arce'nin hazırladığı, övgüler kitaplarından şiirlerle eski yapıtlarından birkaç metnin bulunduğu antolojinin üçüncü basımıdır.

Siyaset elektrik etkisi yapan bir fırtına koparır.

Alone, matematiksel bir sonuca ulaşan bir Fransız yazarından alıntı yapar. Ona göre şair elli yaşında doruğa ulaşır ve başyapıtını üretir. Bu açıklamadan dolayı onu kutlamak gerekecektir.

Alone, her zaman heyecan duymaz. Şairin "mesaj"ını sevmediğinde böyledir.

La Nacion'da German Sepulveda, bu yılın 23 Şubat'ında aynı antolojiyi yorumlarken doğrudan doğruya o dönemde ağır topların ta Avrupa kıtasından başlayarak neden Neruda'ya ateş açtıklarını ele alır. Kültürün Özgürlüğü İçin Kongre'nin dergisi "Cuadernos", ona karşı yöneltilen, Julian Gorkin, Javier Abril ve Ricardo Paseyro'nun attıkları ısırma darbelerinin yayınında uzmanlaşır. Şair onlara Max Scheller'in adlandırdığı gibi "varlıksal duyumsama"nın bulaştığını düşünür. Ortaçağ İspanyol uzmanı buna "Invidencia" yani "başkasının iyiliğinden üzüntü duymak" adını vermektedir, kabacası: kıskançlık. Concepcion'da yapılan Yazarlar Buluşması sırasında denemeci Mario Osses'in "Neruda'nın büyüklüğü, sürekli olarak hakkında kötü şeyler söylenebilmesinde yatmaktadır" dediğini anımsadı.

Bütün bunların, bu öylesine örgütlü ve verimli eleştirinin ardında başka bir şey bulunmaktadır. Onun siyasal tavrı.

"Kültürün Özgürlüğü İçin Kongre" ona cephe alır, o da düşmanlarına çekinmeden yanıt verir. Muhaliflerin baskısına hiçbir zaman pabuç bırakmamıştır: "Komünist olmayı hiç bırakmayacağım." der 15 Haziran 1958 tarihinde, Pazar günü Belediye Tiyatrosu'nda verilen bir konferans sırasında. Bu yılın mart ayında partinin genel sekreteri Galo Gonzalez'in cenaze töreni sırasında komünist aydınlar adına söz alır. Mayıs ayında Şili Yazarlar Derneği'nin başkanı seçilmiştir. Aynı ay, başkan Ibanez'e seçim kütüğünden silinmiş yurttaşların düzene sokulmamış durumları konusunda bir mektup gönderir; kendisi de onlar arasında bulunmaktaydı. 3 Ağustos 1958 tarihinde, El Siglo gazetesinde yayınlattığı "Zafer Günüdür: Lanet Yasa Düştü" başlıklı yazıda zafer çığlıkları atar.

128. Açık ve bulutlu günler

Şair kavgacı bir güçle canlanmıştır. Aynı zamanda kimse ondan daha fazla yazarların durumu ve çökmekte olan dünyanın geleceğine ilişkin edebiyat üstü davalara kafa yormamaktadır. Barışın olduğu kadar şiirin de neferi bir şairdir.

Ercilla'nın 1953 yılındaki son sayısında Leopoldo Panero'nun başından sonuna kadar başlığı ve özü bakımından Neruda karşıtı olan kitabına, *Canto Personal* (Kişisel Şarkı)ya yanıt verir. Eylül 1954'te, Kara Ada'dan, yıllar sonra Şili'ye uğrayan *Gabriela Mistral'a Hoşgeldin*'i yayınlar.

Kasım 1955'te Şilili "criolismo"nun babası Mariano Latorre'nin cenazesinde etkileyici bir yazıyı okur.

Yapabildiği her seferinde Kara Ada'ya gider, ama kentin gürültü patırtısı onu oraya kadar izler. 17 Ocak 1957 tarihli mektubunda bana, "Ele geçmez ve tanınmayan koca kafa Valentin, neden denize gelmiyorsun? Konuşacaklarımız var." diye yazar. Bunları yazarken bir eleştirmen bozuntusunun ona "kaba ve densiz" demesini ima etmektedir. Saldırıya geçeceğini bildirir. "Elbette bunu kendi tarzımda, onu yıllarca yakacak Övgüler'le yapacağım. Hodri meydan! Göreceksin, kısa zamanda ağularının içinde yuvarlanacaklar."

9 Mart'taki daveti daha ısrarlı oldu. "Burada saydam günler vardır. Günde birkaç kez yazıyorum. Tembellik etme ve cumartesi günü gelin; pazartesi günü birlikte gideriz. Çalışmamın sürekliliğini güvence altına almak için iki hafta üst üste Kara Ada'da ve on beş gün Santiago'da kalmaya karar verdim. Bütün yıl böyle olacak. Dolayısıyla Santiago'da geçireceğim on beş gün boyunca bir dizi toplantıya katılabilirim. Ayın on sekizi, pazartesi günü, öğleyin geleceğim. Bana güvence verilirse dernek yönetiminin kurul toplantısına katılacağım... Görüşeceğiz. Sana Valparaiso'dan söz edeceğimi anımsat bana."

En uzak ülkelerden bana gönderdiği mektuplar almaya alışıktım. Bunlardan biri Paris'ten, Eylül 1957'de gönderilmiştir: "İşte sonunda dönüyoruz. Ermenistan, Seylan, Hindistan, Çin ve Moskova hakkında söylenecek çok şey var. Ama bu Kara Ada'da, bitek okyanus karşısında olacak." Korkunç bir çocuğu, her şeyin sırrını açığa çıkarmaya, onları yerlerinden

sökmeye ilişkin dayanılmaz isteği yüzünden "vida çıkarıcı" adını takan Claudio'yu anımsamıştı.

Stockholm'dan gelen bir başka mektup 10 Kasım tarihini taşımaktadır. "Bolivia de la Johnson Line" gemisine binmiştir. "Aralık ayının ortasında Valparaiso'ya varacak"tır. Şairin başka şeylerin yanısıra gemileri, uzun yolculukları, birkaç ay süren gemi yolculuklarını sevdiği bilinmektedir. Bu yolculukların sonunda gemide yazdığı bir kitapla inerdi. "Hastayım. Romatizma yüzünden ayağım ağrıyor. Bu nedenle bu mektubu Pat-Hoja'nın[14] eli sayesinde yazabiliyorum. Sana sözünü etmek istediğim çok şey var. Doğrudan doğruya Kara Ada'ya gidecek seni orada bekleyeceğim. Varışımızda ortaya çıkarak bize sürpriz yaparsın belki. Fena da olmaz hani. Bilmesi gerekenlerin dışında geliş tarihimizden kimsenin haberi olmasın."

Salvador Allende'nin ikinci seçim propagandasına katılır. 8 Ağustos 1958 tarihinde önemli bir aydın grubu onu Baquedano'da alkışlar. Neruda orada, "Allende'yle geçmişin, bugünün en iyisi ve bütün gelecek buluşuyor." der. Bunu Allende'nin ve kendisinin ölümünden on beş yıl önce söylemiştir. Bizce yanlış değildi. Bu toplantı sırasında benmerkezci ve put düşmanı bir yazar olan Benjamin Subercaseaux ve ben söz aldık. Onun söz alması büyük bir yenilikti ve benim söz alınamın yeni hiçbir yanı yoktu.

Kıyıdan yana çıktık. Kara Ada'ya doğru yöneliyoruz gibiydi. Ancak oraya varmadan yakında bir yerde, Cartagena'da duruyoruz. O kış akşamı otomobil bir yol ayrımında duruyor ve biri bizi karanlığın ortasına, ıssız sokaklara götürüyor. Yılın bu ayında deniz kıyısı yalnızlık izlenimi verir. Gizlice eski ve büyük, tahta bir yapıya giriyoruz. Bir saat sonra kapı açılıyor ve Neruda kalın yün kazağı ve denizci başlığıyla görünüyor. Kahkahalarla gülüyoruz. "İşte yeraltı yaşamına daldık." diyor. "Kim olduğumu ve adımın ne olduğunu bilmiyorsun!" Yarı yarıya işe yaramaz duruma gelmiş odayı paylaşmak zorundayız.

---

(14) Neruda'nın Matilde'ye taktığı Patoja adından hareketle bir sözcük oyunu.

Ertesi gün bu aynı evde Şili Komünist Partisi'nin gizli kongresi başlıyor. Neruda orada halkla kültürün bütünleşmesini gerçekleştirmenin gerekliliğinden söz ediyor. Öyle yapmalıdır ki, işçilerin partisi aynı zamanda aydınların partisi de olmalıdır. Büyük sükse yaptı. Şairin ölümünden on yıl sonra Şilili komünistler Recabarren ve Neruda'nın partisinden olduklarını gururla söylüyorlardı.

Onun durumunda siyaset, gönül işleri için bir aksiliktir. Genel uğraşlara daldıkça duygularını dile getiren dizeler yazar. Komünistlerle kötü içli dışlılığının ruhunu kuruttuğunu ileri sürenlerin ağzını kapatmak istercesine sevdiği kadının, Matilde Urrutia'nın esinlediği *Cien sonatos de amor* (Yüz Aşk Sonesi)ni yazmaktadır. Şövalyelere yaraşır bir biçemle, Ekim 1959'da yazdığı bir öndeyişle bu şiirleri ona adar. Ona "gümüş, kristal ya da top ateşi gibi" ses çıkaran uyakları değil, "baltayla, bıçaklarla işlenmiş ağaçlardan, hayranı olduğum ve şarkıya döktüğüm gözlerin yaşasınlar diye on dört tahtayla kurulmuş küçük evlerden soneleri" adar.

Görünüşte bir yığıntı olan önceki kitabı *Yolculuklar ve Dönüşler* dünyayı dolaşmış ve bazı sayfalarında Venezuela'nın adlarını övmüştü. Beş ay dolaştıktan sonra bu ülkeden büyük güçlüklerle ayrılmıştı.

Sesini yeniden buldu ve 1958 yılında, bininci kez küçük vatanına döndü. Çocukluğunda olduğu gibi, Cautin taşrasını geçen trenin penceresinden bakar, evleri tahtadan yapılma kasabalarda kimseyi görmez. Yağmur sarmaşık ve ipeksi köpük gibi duvara yapışmaktadır. Anababası artık yoktur. Tanıdık insanlar ve nesneler ortadan yitmiştir. Bunun gerçekten çekip gitmek olduğu duygusunu yaşar. Çünkü "Çünkü çekip gitmek, yalnız yağmur / yalnız yağmur beklediğinde geri gelmektir. / O zaman artık kapılar yoktur, / ekmek yoktur. Kimse yoktur."

Şili'nin güneyindeki göllere, Razliv Gölü'ne kadar gitmiştir: "Razliv Gölü'nün saydamlığında / Lenin'i balık tutarken görmek hoşuma gidiyor..." Bir anlamda onu kendisine benzeyen biri gibi algılamaktadır, çünkü o da düş kuruyordu. Ya da ona benzemek isterdi. Lütfen, karıştırılmasın. "Onu soğuk bir mühendisle / ateşli bir mistikle karıştırmamaya dikkat. / Zeka-

sı hiç küle dönmeden yandı. / Ölüm ateşten yüreğini dondurmada daha." 1959 yılının sonunda *Yüz Aşk Sonesi*'nin özel bir basımı yapıldı. Bu, sağduyunun yanısıra yaşamın dört mevsimini; sabahı, öğleyi, öğleden sonrasını ve akşamı tanıyan elli yaşlarında bir aşığın kitabıdır. "Aşkı bekliyorum, dikenlerle taçlı menekşeyi..." Çünkü içinden coşkudan ve kıskançlıktan doğan öfkelerin geçtiği bir ilişki söz konusuydu. "Acılı ateşle" tutuşuyorlardı. Bazı anlar *Coşkulu Sapancı*'nın yakıcı görkemine geri gelir gibidir: "Ağzına açım, sesine, saçlarına... tüm kadın, etten elma, sıcak ay."

Matilde, Komşu Kadın değildir. Gönül ve ev işleri sanatlarına egemendir. Kovanın kraliçe ve işçi arısıdır, sahte yabanarısını öldürmeyecektir. Büyücüdür, mutfak evrenine çeşni veren ve düzenleyen odur. Evişleri krallığında hiçbir şey gözünden kaçmaz. "Evin öğleyin giden bir tren gibi çınlar / yabanarıları vızıldar, tencereler şarkı söyler. İşte suyun şırıltısı ve aslanların kükremesiyle birbiri ardına sıralanan günlük olayların ev çerçevesi böyledir. Bazen, "Homero ayakkabılarıyla ses çıkarmadan yukarı çıkar." Bu İlyada'nın kör şairi değil, sekreteridir.

Bu çiftin başına, uzaktan atılan darbeler de içinde olmak üzere, her şey gelir. Matilde güçlüdür. Bu oklar kendisine dokunmaz gibi görünmektedir. Bu aşkı eleştirmekle uğraşan birkaç kişi vardır. Soneler, bıçak parıltısı da kazanırlar. Bir an gelir, şair sorar: "Matilde, neredesin?" Onu kışın büyük güney yağmuru gibi özlemektedir. Diego Rivera'nın kendisine "iki korlu volkan tepesi" ödünç verdiğini anımsar. Orada şairin gözleri fileye takılmış olarak gizlice kalmaktadır.

Bir kez daha unsurlarından birini geceyle bağdaştırır: ölüm. "Öleceğim zaman ellerin gözlerimin üstünde olsun."

129. Sebastiana ve içki testileri

Valparaiso'da Florida tepesine kurulan La Sebastiana adlı evin kirişlerinin konması nedeniyle sevinçli bir kutlama yapıldı. Ev sahipleri, ikinci katta oturan Neruda-Matilde çifti; alt katta oturan doktor Francisco ve Mari Martner çifti oldu. Bu, çok özel bir yapıydı. Ev, sokaktan görülemiyordu. Mauri tiyatrosunun arkasındaydı. (Tiyatro'nun adını Mauricio, sahibinin

oğlu böyle koymuştu) Eve ulaşmak için "Ayakyolu Geçidi"nden geçmek gerekiyordu. Kara Ada'daki öteki evin önünde deniz vardı, burada ise neredeyse hiç yer yoktu. Tepeye döner merdivenle çıkmak gerekiyordu. Neruda, bu evin yapımına 1958 yılında başladı. Kendini dayatan bir uyak gibi onu yapmaya boyun eğdi, çünkü yapının büyük kısmı daha önceden başlamıştı. On yıl kadar bitirilmeden ve terk edilmiş olarak kalmıştı. Hayaletlerin ve yarasaların yaşadıkları bu yeri, Valparaiso'da yaptırmayı çok istediği bu evi bulması için şairin bakması gerekmiştir. Onu ispanyol bir ticaret adamının mirasçısından, Tamarit de Litera'da doğan Sebastian Collado'dan satın aldı. Satıcının doğduğu kasabanın adı ona Federico'yu, *Tamarit Divanı*'nı anımsatmıştır. Zenginliğine zenginlik katan adam biraz düşçü biriydi. Evin bir katını kuşhane yapmak istiyordu. En tepede, sinemanın da gizlediği terasa bir helikopter alanı yapmayı tasarladığı söyleniyordu. O dönemde böyle bir şey enderdi. Bu öyküyü duyan Neruda derin düşüncelere dalmıştır. Hayaletlerin yaşadıkları bu yıkıntıyı alması ve on yıl önce ölen, belki şiirler yazmayan ama bütün Valparaiso'yu bir göz atışla kucaklamak üzere böyle bir yere yerleşmeyi seçen bu İspanyol şaire saygısını göstermeliydi. Bu nedenle bu adamın ruhuyla kendi arasında yakınlık gördü.

Aslını söylemek gerekirse, mimari düzlemde tasarlanan ev, tam bir işlevsizlikle, hiçbir rahatlığın olmayışıyla tam bir saçmalıktı. Her iniş tepeyi başka bir kez tırmanmaya eşdeğerdi. Su sorunu vardı. Üstelik bir deprem olsa, kule yıkılırdı. Belki de bu nedenle on yıl geçmesine karşın kimse ilgilenmedi. Yazar Sara Vial, Sebastian Collados'un kızının arkadaşıydı. Kelt havasıyla zarif bir sarışındı. Ona alıcılar pazarında değeri olmayan bu büyük yapıdan söz etmiştir. Neruda, kendisine bu keşifi yaptıranla birlikte Kemer yolunda, Alemania Caddesi'nde dolaşırken bu evi geceleyin görür. Karanlıkta Piedra Feliz'in yakınındaki Punta Angeles farını tespit eder. Orası aşıkların buluştukları ve intihar adaylarının kendilerini denize attıkları yerdi. Hemen kararını verir.

Evin yapımını üç yılda bitirdi. Ufacık bir toprakta dikine, dar bir ev olarak Kara Ada'daki evin kuzeni ve tepeye yapıl-

mış La Chascona'nın ikiz olmayan kızkardeşi oldu. Üst katta kitaplık bulunuyordu. Çocukluğundan kalma, Temuco'da bir yangından kurtarılan ve Julio Escamez'in tamir ettiği atını oraya getirdi. Dördüncü katta bir yatak odası vardı. Birçok yılbaşını orada, gökyüzüne çok yakın, taraçadan ışıklı körfezin gösterisini seyrederek kutladık.

1965 yılındaki deprem kuleyi yıktı ve yemek salonunda denizlerin terörü olarak başkanlık eden korsan Morgan'ın pruva heykelini alıp götürdü.

Valparaiso, Neruda için dünyanın en ışıl ışıl yerlerinden biriydi. Valparaiso'da La Sabastiana'yı keşfettiği o gece "ışıklı ve gürültülü, köpüklü ve orospu" limanda görüş çok açıktı. Panama Kanalı'nın açılışının çökerttiği bu limanın geleceği kafasını kurcalıyordu. Burası tarihi olan bir kentten çok, tarihleri yaşamış bir limandı. Eskiden Cap Horn'un boraları ve kasırgalarıyla boğuşan bütün gemiler, firkateynler onun sığınağından geçerlerdi. Macellan Boğazı'nı sürenler burada mola vermeyi umarlardı. "Bir gemiyle kuyruklu piyano geldi, bir başkasıyla Flora Tristan geçti, Gaugin'nin Perulu büyükannesi. Üstelik Wagner'le etten ve kemikten, Juan Fernandez adasında bulunan Robinson Crusoe geldi."

Nasıl *Yürekteki İspanya*'da yarımadanın kentlerinin adlarını anmaya kendisini verdiyse, burada da liman kentinin yayıldığı tepelerin adlarını anarak coşar: Cerro Alegre, Cerro Mariposa, Cerro de la Loberia, del Arbol Copado, de la Cabriteria, de don Elias, del Membrillo, del Buey ve son olarak "evimin bulunduğu" diyerek gururla andığı Florida Tepesi.

Merdivenli kentte, "Valparaiso'nun bütün merdivenlerini tırmansak, dünya turu yapmış oluruz" der.

Valparaiso onun sık sık ziyaret ettiği bir kentti, ama orada eskiden hiç yaşamamıştı. Kendisine hemen uygun bir çevre yaratması, arkadaşlar edinmesi gerekiyordu. Bu onun doğasında vardı. Kısa zamanda limanda İçki Testisi Klübü'nü kurdu. Bu, tam olarak 3 Haziran 1961 tarihinde, tanrı Neptün'ün üç dişli yabasını çeşmenin ortasına taşıdığı Anibal Pinto alanının yakınındaki Aleman Lokantası'nda oldu. Şair bu dostluk kulübünün açılışına büyük bir seramik içki testisi ve oyma ça-

naklar getirdi. Hepsini Meksika'dan getirmişti. İçki Testisi Kulübü üyelerinin adı "müsrifler"di[15] Neruda, bir *Antlaşmalar Kitabı* getirdi. Kitapta Adsız Nefer'den, *Gizemli İtfaiyeci*'den, *Yalnız Denizci*'den, *Cerro Alegre'nin Panteri*'nden ve başka saygıdeğer müdürlerden oluşan idare bürosu anayasası tutanakları bulunmaktaydı. Helene de Troie, Ramon Gomez de la Serna'nın küçük yeğeni Elena Gomez de la Serna ve Muhteşem Lorenzo, ressam Arturo Lorenzo, Bordeaux yakınındaki Trompelout'da Winnipeg'e binen genç cumhuriyetçi İspanyollar üyeler arasındaydı. Gelecekteki iki "müsrif" orada tanıştı. Başka bir deyişle Neruda, Elenita ve Muhteşem Lorenza arasındaki evlilikte dolaylı olarak rol oynadı.

130. Ehli keyif

Çok uzakta yapılması gerekse de, düzenlediği eğlenceler üzerine çok önceden düşünüyordu. Her şeyi ayrıntısına kadar düşünüyordu. Şiir gibi haberler alıyorduk. Bunlar daha sonra yazacağı *Comiendo en Hungaria* (Macaristan'da Yemek Yerken)in habercisidir.

Sizinle 1 Ocak'ta, Kara Ada'da yemek yemek istiyoruz. Tasarlanan menü: Süper olgun yeşil fasulye. "Homitas" ve "Anti-Homitas" Leziz denizyosunu. Domates yarımküreleri. Küçük soğan karları. Sonunda kızarmış denizyılanı. Temel "Empanadas" Harika bir et kızartması. Ulusal Cazuela. Piliç "Puro Chile"

Yemekten önce ve sonra çeşitli Sputnik içilecektir. Pablo-Neruda.

Yüksek deniz, Curaçao yakını, 5 Aralık 1957.

Yalnızca "ağzının tadını bilir" bir şair değildi, aynı zamanda İyi Sofra konusunda mektup sanatında ustaydı. Yüksek düzeyli şiirle sunulmuş bir tarife olan "Yılanbalığı Çorbasına Övgü" şiirini yazdığında, bu dize ustası Brillat-Savarin[16]

(15) "Botarates" Şili İspanyolcasında "müsrifler" demektir. Üstelik, sözcük "bota" (matara, içki testisi)'yle ilgilidir: "botarates" "Club de la Bota'nın üyeleridir.

(16) Derin yemek bilgisi olan Fransız yazarı.

günlük yaşamda hazırlamasını bildiği yemeklerden söz ediyordu. Uzun zamandır soğanın yerli ve evrensel sırlarını biliyordu. İşte soğanın Avrupalı uzmanlarına karşı İtalyan-Şilili yarışmasına ya da düellosuna atılmasının nedeni. Yenilebilir maddeyi oluşturan bütün unsurları tanıyordu -ve hemen hemen hepsi doğadadır-, "Curanto" yemeğinin hazırlanmasında kullanılan güneye özgü büyü gibi gizli bilgileri, taş ve ateş büyücülüğünü biliyordu. Bir öğleden sonra bizi Kara Ada'ya, bahçede oturup söyleşmeye davet etti. Batık gemi ve demir, lokomobil ve çan arasında denizden daha yeni çıkarılmış birkaç choritos[17] göründü. Çamlara kadar gitti, birkaç yeşil diken kopardı, deniz ürünlerinin üstünü örttü ve harlı bir ateş yaktı. Harika! Büyülenmiş gibi açıldılar. Denizin, çamların kokusu ve ateşin gücüyle üç kat leziz olmuşlardı.

Bir gün masamızda tanımadığı bir yemek yedi. Buna çok şaşırdı. Yemeğin adını Eliana'ya sordu. Öğrenince öyle coştu ki, onu şiirine sokmak istedi: "Mavi Kuzu"

131. Koşuklu mektuplar

Yirmi yıl öncesinden, başlığı *Las Piedras de Chile* (Şili'nin Taşları) olan bir yapıt yazacağını kafasını koymuştu. Kayaları seyre dalar giderdi ve yetenekli bir fotoğrafçının fotoğraflarını seyrederdi. Fransa'dan Venezuelalı fotoğrafçı Fina Gomez'in Atlantik ve Akdeniz kıyısı taşlarını fotoğraflarla görüntülediği ve Pierre Seghers'in yazdığı bir kitap almıştı. Kendisi daha yabani, başka bir kıyının, soğuk ve derin ülkeyi çevreleyen yalıyarlarla beş bin kilometrelik Güney Amerika kıyısının taşlarının şiirini yazacaktı. Taşlar toprağın kemikleridir. Kitaba öndeyiş yazısında, "Dostum Gabriela Mistral Şili'de hemen evrenin iskeletini göreceğimizi, dağlarda olduğu kadar kumlarda da kayalarımız olduğunu söylemişti. Her zaman olduğu gibi doğruydu. 1939 yılında Kara Ada'ya yaşamaya geldim ve kıyıda taşların olağanüstü varlığını gördüm. Onlar benimle katı ve ıslak, denizci çığlıklarının ve temel uyarıların birbirine karıştığı bir sesle söyleştiler." İnsanla bu dev taş-

(17) Çok küçük bir midye türü.

lar arasındaki karşılıklı konuşma yeni yapıtının belkemiğini oluşturur.

Lenin Ödülü jüri üyesi sıfatıyla her yıl Avrupa'ya yolculuk yapması gerekmektedir. 1960 yılında bir kez daha Moskova'ya gider. 8 Mayıs'ta benimle dalga geçer. Şaka yapma fırsatını hiç kaçırmazdı. "Büyüklerin başka bir karşılaşma toplantısının yapılması için varlığınız eksikti don Valentin." Ardından Polonya'ya, Bulgaristan'a, Romanya'ya ve Çekoslovakya'ya gider.

Paris'te bir ay geçirir. Pablo Picasso, Neruda'nın büyük dostu Jean Marcenac'ın çevirisini gerçekleştirdiği *"O Zaman Boğa Kurban Edildi"* şiirine eşlik edecek 16 resim yapar. *Yüz Aşk Sonesi*'ni de çevirmiştir. Onun eşi ve Matilde'yle birlikte, UNESCO'da Neruda için yapılan bir anma toplantısına katılmıştık. Tam bu paragrafı yazdığım sırada Jeannot'nun da -Neruda ve tüm arkadaşları onu böyle çağırırlardı- bizi sonsuza değin terk ettiğini öğrenmenin acısını duyuyorum. Pablo, ona şu dizeleri adamıştır: "Bu büyük beyefendi Marcenac / şimdi Saint-Denis'de uyuyor. / Evinde büyük sessizlik, / Çünkü kafamı dinliyor." Jeannot o zamanlar yaşıyordu. Şimdi bu şiir ne yazık ki, küçük bir düzeltme yapılırsa onun yazdığı zamankinden daha gerçek, çünkü Saint-Denis'de oturan şair, son uykusunu uyuması için doğduğu yer olan Figeac'a gömülmüştür. Bize şiirleri ve Neruda'nın gülümsemeyle başlığını onayladığı kitabı, "Zamanımı Yitirmedim" kalmıştır. Bu anılar Neruda'nın *Yaşadığımı İtiraf Ediyorum* adlı yapıtına karşılık vermektedir.

Daha sonra Neruda, Jeannot'yla sohbet etmeye gitti -hemen hemen her gece yaptığı şeydi- ama önce bana çok yerel renklerle betimlemelere dayanan bir mektup gönderdi.

Paris, 8 Eylül 1960

Sevgili Vol, buradan birkaç adım ötede çok etine dolgun romancı kadın, beyefendi, av ve Turgenyev tutkunu ve homurdanıp duran kocasıyla birlikte yaşıyor. Margarita (Aguirre), kişisel günah ve gerçekçilik ödevi yakasını bırakmadığı için çalışmadığını savunuyor. Ona "Önce çalış, sonra hangi okula ait olduğunu belirle." dedim." Bu onu düşkırıklığına uğrattı, çünkü

özellikle edebiyat alanında büyük düşünce tartışmalarını sever. Aslında uzaya doğru koşan bir evrende yeraltı insanıdır.

Biraz daha ötede Alvaro Jara, eşi ve çocukları, daha da ötede komşumuz Marta Colvin yaşamaktadır. Sen ve Quintana'lar burada olsaydınız Orlando'yu ve gizemli Aguirre'yi götürür, boudin adlı, Fransız mutfağının doruğu olan yemekten yerdik.

Parasızlık yüzünden İsveç'e gidemiyoruz. Ayrıca orada Şili sergisi belirsiz bir tarihe ertelendi. Yolculuklarım fanteziyi tanımıyor. Yakında Küba'ya gidiyoruz (2 Kasım'da) ve oradan Kara Ada'ya geleceğiz, gelecekteki milletvekilimize her şeyi anlatacağım. Şili'ye daha önce hareket etmiş olsaydık Küba'ya gidemeyecektik, çünkü denizcilik şirketleri bizi götüremeyeceklerdi. Buradaki adresimiz değişmeyecek ve Havana'dakini biliyorsun...

Aragon yeni bir şiir kitabını yeni bitirdi. Çok iyi gibi görünüyor. Yeni birine başladı; büyük yenilikte bir başlığı olacak: *Elsa'nın Antolojisi.* Yetmiş sayfalık (!), kendi yazdığı bir öndeyiş ekleyecek.

Alice, Gascar'ı izliyor, Gascar ise her seferinde daha iyi yazıyor da yazıyor.

M. Otero burada birkaç gün geçiriyor.

Paris eski dumanı, aşırı sömürülen Montmartre'ı, bir yığın köpek boku ve bu boklara benzemeye başlayan, yani ayrımına varmadan gerçekçi olan soyut resmi ortasında soğumaya başlıyor.

Gelecek seçimler konusunda bana gönderdiğin bütün bilgileri okudum ve seni olduğun gibi görüyorum: bir delikanlı, "yeni dalga"dan biri. Oraya gelir gelmez her tarafa gideceğim. Ama artık kemiklerimin daha yaşlı olduğunu unutmamak gerekir. Bu benim son seçim kampanyam olacak. Her zaman milletvekilleri olacaktır.

Karaibler üzerine yazdığım dizelerimin beğenilmesine sevindim. Kitap yakında Küba'da yayınlanacak, uyaklı bir tür göktaşı işte.

Ömrümün en uzun mektup yazma ve senin mektubunun bana verdiği engin zevki gösterme çabası içindeyim. Mektubu-

nu gidip belediyeden alınam gerekti. Benden vaftiz belgesi istemeye kadar gittiler (Fransa'ya hiç iadeli mektup gönderme). Patoja ve ben senin iki ve tatlı mektup sayfalarını "Çiçek Pazarı"nı geçerken okuyorduk. Bize yazarak biraz kendini yor ve düşüncelerimizi unuttur, çünkü dünyada seni seven Pablo ve Matilde'ye benzer iki okurun yok."

132. Unutulan bir kadın kahraman

Uzun zamandır ölmüş bir kadın kafasını kurcalıyordu. "Konferanslar yazıyorum -diyordu Ocak 1958'de, Balboa yakınında, Italia adlı gemide yazılmış bir mektupta-. Bolivar'ın sevgilisi Manuelita Saez üzerine uzun bir şiire çalışıyorum. Çok geç yaşta, hamşekerin geldiği Paita'da ölmüştür. Mezarını ziyaret etmek için iniyoruz. Şiirim bu konuda."

Cantos Ceremoniales (Tören Şarkıları) adlı, uzun zamandan beri üzerine çalıştığı yapıtında ona hayranlığını ve saygısını dile getirir. La insupelta de Paita (Paita'da Gömülü Olmayan Kadın) adlı şiiri "deniz yoluyla Valparaiso'dan hareket"le başlayan yolculuğun tutanağı gibi başlar. Gemi, Peru kıyısını izlemektedir. Ve "Patia'da bilgi alıyoruz ondan / rahmetliden: / Toprağa Gömülü güzelin toprağına dokunmak. / Kimse bilmiyordu." "Bilinmiyordu Manuelita'nın ne nerede öldüğü / ne nerede olduğu evinin / ne de neredediir kemiklerinin tozu." O zaman denize sorarlar. Yokluğundan yakındığı sevgilidir o. Boşuna ararlar. Şair onu Paita'nın tozundan çıkarmak istemiştir. Onu yeniden eski bir ölü, ışıl ışıl bir ad olması, en azından kemiklerinin üstüne bir ad yazılabilmesi için anar. Böylece "belki uyuyan sevgili, çağrıldığını duyumsar." Şair kasalar ve pamuk balyalarıyla tıklım tıklım Paita rıhtımlarını terk eder. Yeryüzüne gece iner. Unutuşa doğru yol aldığı duygusuna kapılır.

133. Çocukluğu üzerindeki deprem

1960 yılında Paris'teyken büyük felaket haberini, güneyini yerle bir edip Puerto Saavedra'yı beraberinde sürükleyen deprem haberini alır. Bu volkanların öfkesi, yeryüzü mahkeme oturumunda aynı görüşte olmayıştır. Dalgakıranı yalayıp

yutan deniz pencerelerden içeri girmiştir. Çatılar uçmuş, çanlar düşmüştür. Sarsılan vatanı yeniden kurmak gerekmektedir. Avrupa'da kendini bu göreve verir. Bir duvar, bir kapı, küçük bir kasaba köşesi yapılabilmesi için şiiri ve resmi harekete geçirir. Haber sorar ve verir. Bu aynı yılın 6 Ağustos'unda Avrupa'da olmayışımıza üzülür:

"Çok sevgili Vol, yaptığın ve dönüşünden sonra öğrendiğim yolculuk dışında sizden hiçbir haber yok. Ben burada, Seine Nehri üzerinde dinlenirken yarı dönüş yolu üzerindeyim. Kitaplar ve özgür Kongolular gibi bağıran iki papağan edindik. Saint-Louis adasında senin evinde yerimizden kıpırdamıyoruz. Yılın sonuna doğru Küba'ya gideceğimi sanıyorum. Yolculuklarımın yorgunluğunu çıkarıyorum ve yapıtlarımın yayınlanmasına ilişkin düğümleri çözüyorum. Matilde yıkıyor, süpürüyor, yemek yapıyor ve bazen en gülünç plaj şapkaları satın alıyor. Paris'te yaz var, ideal bir mevsim. Sinemalar yarı yarıya boş, taksiler, kahvelerde oturmak için yerler ve bir aydır kapalı kitapçılar var. Eugene Sue'nün 60 ciltlik yapıtlarını güvence bırakarak aldım ve ödeyecek param yok... Kafka'da Varras'a ve don Luis'e rastladım... Parra'lı "şair yüreği" yiyicisi İsveçli kadın buradan geçti. Onu "evimizde" (aynen böyle) ağırladık. Uzman yakışıklı hayvan. Romatizmalarım beni Yalta'ya sürükledi. Genel olarak kemiklerim yaşadıkları bir yığın dakikayı duyumsamakta. Onları Parral'da iskeletimin oluştuğundan beri yaşadılar... Sana Karaibler üzerine, Avrupa'ya gelirken gemide bitirdiğim *Cancion de Gesta* (Kahramanlık Şarkısı) adlı kitabımdan bir parça gönderiyorum. Onu Siglo'ya verirsen iyi olur. Belki 10 Eylül'de Şili'ye yardım haftasının açılışı için İsveç'e gideceğiz.

Şu sıralar Paris'te şiirlerimden biri lüks baskı olarak (100 adet), Picasso'nun, Dali'nin, Tamayo'nun, Miro'nun, Matta'nın, Portinari'nin, Siqueiros'un, Lam'ın, Zanartu'nun, Poleo'nun ve şu anda adını unuttuğum bir İspanyolun resimleriyle yayınlanmakta. Elde edilen para depremzedelerimiz ve inşaat için kullanılacak. Birkaç milyon gelecek!

Yanıtını beklerken burada son veriyorum. Laurita'ya telefon et ve Kara Ada'ya gidip bir ay geçir. Tembellik etme.

Bu arada Matilde ve ben seni uzun uzun, benliğimizi sarmaya başlayan özlemle kucaklıyoruz.

Hoşçakal. P.

18, Quai de Bethune, Paris IV."

134. Tarihin sakallıları

Onca ülkeyi dolaştıktan ve birçok güzel metni bitirdikten sonra yavaş yavaş gemiyle gelecektir. Marsilya'da demir alnıa sırasında bana birkaç satır yazar.:

"11 Kasım 1960. If Şatosu, edebiyat karşıtı dalgalar arasında. Limanın genç şairleri, hepsi aileden. Eski liman, bir yığın halat ve yelken. Harika liman, Tarih'in sakallısı Montecristo! Bu sabah Küba'ya hareket ediyoruz. Sanırım 1961'den önce Kara Ada için milletvekilliği adaylığı üzerine tartışabileceğiz. Sevgiler!

P. ve M.

3 Aralık'ta Havana'da olacağız. Şili'de yılbaşını La Sebastiana'da kutlayacağımızı umuyorum."

12 Nisan 1960'ta, başka bir deyişle, Küba devriminin zaferinden kısa bir süre sonra Neruda, Amerika'yla Avrupa arasında "Louis Lumière" adlı gemiyle yaptığı yolculuk sırasında *Kahramanlık Şarkısı* adlı yapıtını yazmayı bitirir. Onu "Küba'nın kurtarıcılarına, yani Fidel Castro'ya, arkadaşlarına ve Küba halkına; Porto Rico ve Karaibler'de kuzeyin tehdit ettiği özgürlük için savaşan herkese" adar. Öndeyiş yazısında "halka yararlı şair, yani katıksız şair ödevleri"ni gururla yerine getirdiğini yineler. Katkıda bulunmak istemektedir. "Halklarımız o kadar acı çektiler ki, onlara her şeyi versek de çok az şey vermişiz demektir."

Bu dizeleri kıtanın çeşitli yerlerinde okumuştur. Neruda, Küba devrimine bir şiir kitabı adayan dünyadaki tek şair olmaktan mutludur; onu yaşadığı sürece, bazı yanlış anlamalara karşın savunmayı sürdürecektir.

Kitap Puerto Rico, Puerto Pobre (Porto Rico, Yoksul Liman) şiiriyle başlar. Bu kitabın ilk bölümünde anlatıldığı gibi, Doğu'ya gitmeden önce, gençliğinde kendisini sarsan bir olaydan esinlenmiştir. Porto Rico vatana katılmamış topraktır.

Üçüncü şiir, Nikaragua'da Sandino'nun kanını ve Ruben Dario'nun ektiği tohumu kirleten bir hükümdarlığın beş para etmez insanlarından söz eder. Neruda, Nikaragua devriminin zafer kazanmasını görmemiştir, ancak onu, "zincirinden boşanmış kılıcın çocukları"nı dile getirmiştir. "Sandino bayraklarla kaplı bir kuleydi / Sandino umutla doldurulmuş tüfekti." Ona göre "Somoza hain, paralı katil, zorba, cellat..."dır. Daha sonra değerli Rigoberto Lopez ortaya çıkar ve onun yaşamını yaylım ateşiyle böler. İşte Orta Amerika'nın hüzünleri ve savaşları buradadır. Guetamala'daki kıyım. "Salvador'da ölüm."

Dördüncü şiirde Küba görünür. Fidel'in eli ortaya çıkar. "On beş arkadaşıyla Fidel / ve özgürlük kuma indi." Hem uzakta, hem her şeyin içinde yaşayan adamı, Küba'nın çiçek açan gözleri Marti'yi anımsar. Marti'yle birlikte yılları ve ormanı aştıktan sonra halkın kaptanını görür.

Özgürlük, Amerika'ya Küba'yla birlikte gelmiştir. On bir hecelik dizelerle yazılmış şiir, klasik öncesi Kastilya şiirinin etkili ölçüsünün ezgisini kazanır. Puerto Pobre'ye döner, Venezuela'dan, Karaibler'in kuşlarından, Amerika Devletleri Örgütü'ndeki üzücü karşılaşmalardan, 1960'ta "La Coubre"nin patlamasından söz eder. Gözlerini Panama'ya ve Kanal'ına, basının iğrençliğine ve "Buenos Aires'te polis beni odamdan alıp hapisaneye götürdüğü gün"e çevirir. "Basın" Hollywood'daki son boşanmayla meşguldür ve önemsiz bir şairin tutuklanması üzerine ağzını açmaz. Şair "siyahlarla, Havana'daki siyah kardeşlerimle dans ederken" gerçeğe ve utanma duygusuna döner.

"2000 yılına bakarak Sierra Maestra için bir dakikalık saygı duruşu, onun üzerine derin düşünceye dalış" önerir.

"Sonunda gerçek bir zafer uman karanlık yarımkürenin ortak bayrağı dalgalanmakta Küba'da..."

Fin de Mundo (Dünyanın Sonu) adlı şiir kitabında yeniden Küba'ya gelir, bir avuç savaşçı kahramanı onurlandırır: "Onur ve davullar ve övgü / top barutunun çocuklarına / başkaldıranların gölgesine."

Neruda, bir kaç yıl sonra Kübalı yazarların imzaladıkları bir mektubun ardından ortaya çıkan sorun üzerine *Yaşadığımı*

İtiraf Ediyorum adlı yapıtında, "Bir sürecin içindeki kara bir nokta, küçük kara bir nokta, büyük bir davanın kapsamı içinde pek önemli değildir. Küba devrimini, halkını ve soylu öncülerini şiire dökmeyi, sevmeyi ve onlara saygı duymayı sürdürdüm." diye yazacaktır.

135. Dalgacı kuş

Fabrika Neruda **Plenos poderes** (Tam Yetki) adlı yapıtına çalışmaktadır. Losada, onu 1962 yılında yayınlayacaktır. Bu kitap Valparaiso'yla, okyanusla, boğazındaki hastalık yüzünden kendisine yasaklanan insan sözüyle çok ilgilidir. Satırlar üzerine yayılan sözü kalemle dile getirecektir. Onunla dilin haliçlerinde sevgiyle dolaşacak, onu sessizlik içinde dile getirecektir. Kadehini söz onuruna kaldıracaktır.

Ve bir başkasını inşaatçı onuruna kaldırır. Düş üzerinde yapı kuran bu inşaatçı kendisidir. Bu düşün adı "La Sebastiana" olabilir. Onu her şeyden önce havayla kurar. Sonra çimento, demir gelir. Oraya en ucuz kapıları yerleştirir. Onunla birlikte yıkılmış binaların kalıntılarıyla beslenen, ölü evler sayesinde yaşayan ve yıkıntılarla zenginleşen işyerlerine birkaç kez gittim. Kuşhanesini yıkıntı yapı malzemeleriyle yaptı. Tek eksik olacak şey mavidir, diyordu. Ne olursa olsun ev çiçeklenecektir ve "bu da ilkbaharın işidir."

Saate bakmadan saati kestirmeyi sever ve eğlenirdi. Yeni tanıdığı ve dakikaları Saat Adam gibi tahmin eden Valparaiso'daki bir kronometreci'ye, Asterio Alarcon'a ne mutlu.

Acario Cotapas'a Övgü bambaşkadır. Söz konusu kişi, dostları arasında en harika gülmece ustasıdır, gerçeküstücü komedinin en büyüğüdür, bir kemanla süsen çiçeği ne kadar farklıysa, o da o kadar farklı olmasına karşın yalnızca Chaplin'le karşılaştırılabilirdi. *El Pajaro Burlon* (Dalgacı Kuş)u yaratmıştır. O kuş bu adamdı. Acario'nun kendine özgü yetenekleri vardı: kedilerin gizli telefonlarını biliyordu, şafakta Mississipi üzerindeki gemilerin yüzmesini yansılıyordu; bir tek Rusça sözcük bilmese de Korkunç İvan'ın serüvenlerini anlatıyordu ve kendi tarzıyla Boris Gudanov'un rolünün şarkısını söylüyordu. Hitler'in Hindenburg cenaze törenlerine gelişini

yansılıyordu. Yeni Papa'nın seçimini bildiriyordu. Fransa'da Millet Meclisi'nin bir oturumunu komik bir opera söz konusuymuş gibi dile getiriyordu. Zeplin gibi şişirilmiş, Amazon'a konmak için Brezilya'ya kadar giden boynuzlu yaban domuzunun uçuşunu yansılıyordu. Bütün bunları tam bir orkestra eşliğinde yapıyordu. Tek başına orkestra olarak kendisi piyano ve mızıka borusu, flüt ve viyolonsel, obua ve harp, kuş Acarin'di. Benzeri olmayan bir deli. Onunla yarışmaya girebilen tek kişi Federico Garcia Lorca'ydı. Bu büyücü palyaçonun önüne gelip beyaz dumanların aleluyasını bildirerek Vatikan'ın bütün çanlarının sesini en ufak ayrıntısına kadar yansılayabilirdi. İspanya'da, sinemada yağlı başpiskopos rollerini ona verirlerdi. Sofular kutsal piskopos yüzüğünü öpebilsinler diye sağ elini başpiskopos gibi uzatırdı. Bir gün Paris'te, Acario yeraltı katındaki yoksul odasında uyanır, çünkü karşıdaki duvar burgu aletiyle yıkılmış ve tozla kaplı, Fransız bayrağı taşıyan ve Marseillaise marşı söyleyerek iki işçi içeri girmiştir. Bunlar metro yapımında çalışan işçilerdir ve tünelin açılışını o gece Acario'nun odasında tamamlamışlardır.

Bu insan, Neruda'nın yaşamında çok önemli bir kişi olmuştur. Düşmanları mikroptu. Kâğıt paralara dokunmamak için mikroptan arındırılmış kâğıtlar kullanırdı. Mikrop bulaşmasın diye kimsenin, özellikle de sıskaların elini sıkmazdı. Bir gün onu ziyaret etmek için Neruda'yla birlikteydim. Onu sevindirmek istiyordu. Bu (başkaları için) kişiye has bir sevinçti. Gerçekten de bir araba kazası yüzünden son yıllarında bir yerden bir yere tekerlekli sandalyeyle gitmiştir. Bu Övgü'de onu, "Usta, yoldaş... Şimdi / kim olduğum üzerine bir kitap yazıyorum / ve Acario, ne olduğumda sen benimlesin." der.

Ve dostu onu Puga Borne'un benzersiz masallarını ve küçük Bolivyalıların geçiş törenini canlandırırken anımsar.

Bu sayfalarda gülmeye, aşka ve dünyaya selamlar, parçasını oluşturduğu bir kişiliği kapsayan bir eksen şiir yer alır: *"El Pueblo"* (Halk). Aslında bu şiiri 1962 yılında Kara Ada'da, Şili Komünist Partisi'nin 12. Kongresine katkı olarak yazmıştır. Sanırım bir siyasal partinin kongresi nedeniyle böylesine derin şeyler yazılması çok nadirdir. Bana göre bu şiir, aşağılanan bu

insanlık üzerine yazılmış, hem korkunç, hem de güzel bir gerçeği içeren, bütün komünist kongrelerde okunması gereken klasik bir metin olarak değerlendirilmelidir. Ve bütün devrimciler onu yılda en az bir kez okumalıdırlar.

Şair tam yetkisini kullanmıştır. Hiç yorulmak bilmediği söyleme yetkisini. Bu, "Benim şarkı söylemem için öteki şarkı söyler" olduğu içindir belki.

136. Taslaklar

Yenilik! Yenilik! Çok önemli kişilerin özel yaşamına bir göz atma eğilimi duyanlar için çekici bir eğlence. Dikkat! Neruda, 16 Ocak 1962 tarihinden 1 Temmuz 1962 tarihine kadar yedi değişik örtüsünün her birini kaldırır. Brezilya'da yayınlanan *O Crueiro Internacional* dergisi, onun kaleminden çıkan *Las vidas del poeta* (Şairlerin Yaşamı) başlığı altında on yazısını yayınlar.

Bu konuda birlikte tartışıyoruz. "Bu yalnızca bir taslak - diyor bana- anılarımı yazmayı düşünüyorum. Bu yalnızca küçük bir önsezi." Ne olursa olsun, bu otobiyografik sayfalar, bu zamana kadar şiir olarak yaptığı şeyi, yani yaşamını anlatmayı düzyazı olarak yapma niyetini göstermektedir. Bu on yazının başlıkları ve düzeni, şairin yaşadıklarını birbiri ardına, tarih sırasına göre anlatmakta kararlı olduğunu göstermektedir. 1- Genç Taşralı. 2- Kentte Yitme. 3- Evrenin Yolları. 4- Doğu Sokağı. 5- Ormandaki Işık. 6- Seylan'da Işıklı Yalnızlık. 7- İspanya'da Fırtına. 8- Amerika'nın İç Organları. 9- Kavga ve Sürgünlük. 10- Son Söylenenler, Karşı Çıkmalar. Bu sayfalar, ölümünden sonra yayınlanacak *Confieso que he vivido* (Yaşadığımı İtiraf Ediyorum) adlı yapıtının ilkel belkemiğini oluşturur.

137. Yeryüzü ve gökyüzü şiiri

20. yüzyılın şairi olduğu için geleneğe dönüşecek bir şey yapar: havada uçarken şiir yazmak. 19 Şubat 1961 tarihinde Iquique ve Vallenar arasındaki uçak yolculuğu sırasında, saatte sekiz yüz kilometre hızla giderken Elias Lafertte'nin anısına bir şiir yazar. Ruben Dario biçemiyle yazar: "Şimdi bu altın insan / sonunda dinlenmeye koyulmuşken / ağlamıyorsam bili-

necektir / bana artık ağlamamayı öğrettiği." Halkın saygı ve sevgisini kazanmıştı, bunu İspanya içsavaşının büyük kişiliği Modesto'da da bulmuştu. Neruda onunla Prag'da, bir kahvede saatlerce söyleşmişti. Ben de yanlarındaydım. O masada hapisteki başka bir şair için, gençliğinden beri, yirmi dört yıldır içeride yatan Marcos Ana için de şiir yazmıştı. İçinden gelmeyen konu onu korkutmuyordu. Yaşam birçok olağansallıktan ve biraz da süreğenlikten oluşmuştur.

Militan Neruda, *Princinos* dergisinin Şubat 1962 sayısında "Al Partido Comunista de Chile en su cuadragesimo aniversario" (Kırkıncı Yaşgününde Şili Komünist Partisine) adlı metnini yayınlar. Mart ayında, partinin on ikinci ulusal kongresi sırasında *Los heroes nuevas de America* (Amerika'nın Yeni Kahramanları) başlıklı konuşmasını yapar.

Siyasal düşünmeden sonra edebi düşünme, ikisi aynı zamanda. 30 Mart'ta Şili Üniversitesi, Eğitim ve Felsefe Fakültesi, onur salonundaki herkese açık bir törende Neruda'yı "evrensel düzeyde engin şiir çabası dolayısıyla" akademi üyesi olarak kabul eder. Nicanor Parra, yaptığı konuşmayla şaire "hoşgeldin" der. Neruda'nın bu toplantıda yaptığı konuşmada, "Latorre, Prado ve benim kişisel gölgem" diyerek ülkenin edebiyat tarihinde çeşitli akımlara bir dalış yapar ve kendi görüntüsünü ortaya koyar.

Birkaç yıl önce, 11 Kasım 1955 tarihinde büyük mezarlıkta Mariano Latorre'ye elveda demişti. Güç beğenir insanlar bu yazarın karşısında burun kıvırmışlardı. Oysa o, her şeyin ötesinde Şili köylüsünün masalını başka bir bağlama oturtmaya çalışıyor, toprağın kendisine verdiği göreve bağlı bir varlığı evreninde başka bir yere taşıyordu. Neruda, daha sözüne başlar başlamaz onunla hiçbir kişisel ilişkisi olmadığının altını çizse de, sonradan düşününce "onun büyük yazar nitelikleri"ni gördüğünü belirtir... "Gerçekten ulusal bir yazar, hiçbir halkın başından savamayacağı çok temiz bir kahramandır." Ona göre Latorre yalnızca görünmez duruma sokulmamış, aynı zamanda "eleştirinin kötü niyetliliğinin, adam kayırmacılığının ya da yüzeyselliğinin kurbanı olmuştur." Neruda edebi düzlemde olduğu kadar toplumsal düzlemde de farklı görüşteydi. Ona gö-

re Latorre "ulusal beşiğin soylu kamışı"nı ören sepetçiydi ve yerini alması için yeterliydi.

Fakültenin başka ve ölmüş bir üyesi olan Pedro Prado da ona göre çok değişikti. 20 yıllarının Şili'sinde olduğu gibi geri kalmış ve uzak bir taşrada taşra karşıtı biriydi. Her şeyin değişime uğradığı yerden, tek hecelerin yettiği bir bölgeden gelen Neruda, başkente ilk geldiğinde gürül gürül ırmak gibi konuşan bu dilbazla karşılaşmıştır. Yatağından bol bol taşıyordu. Onda söz, bazen uzaktan gelen düşünceleri ileten süreğen hareketli bir makine gibiydi. Fıkır fıkır bir zekayla, zevk için konuşan bir insandı.

Prado, şairin *Alacakaranlık* yapıtı için, "oturmuş ve usta işi, deniz şafağı gibi duyum ve duyumsamayla dolu bir kitap" diye yazan ilk kişi olmuştur. Ancak onunla büyük görüş ayrılıkları vardı. Neruda daha çok sokaktan ve doğadan geliyordu. O, gerçek yaşamla hiçbir ilişkisi olmayan varlığın gizemi üzerine sonsuza kadar oyalamaya katlanamazdı. Yoksulluğunun orta yerinde kemer sıkmayı reddediyordu. Bitmek bilmez metafizik didinmelerin peşine düşmüyordu. Pedro Prado'yu edebi devrim dalgaları etkilemediği gibi, toplumsal devrim hiç etkilemiyordu. Buna karşın Neruda Apollinaire'e, ondan önce de Stephane Mallarme'ye hayrandı. Bunun için *Sonsuz İnsanın Girişimi*'ni noktasız, virgülsüz yayınlamıştır. Ve şimdi daha tehlikeli bir kişiyle ilgileniyordu: Lenin.

Neruda, köklerini aramada çok uzağa, "sömürge ülkede doğmuş ilk Avrupalı romancı"ya, çelişkili bir biçimde bir şair olan Alonso de Ercilla'ya kadar gider. Ancak daha sonra kılı kırk yaparak inceleyen arkadaşları ona Prado'yu anımsatmışlardır. Bunlar birbirinden çok farklı olsalar da André Malraux, Louis Aragon, Ilya Ehrenburg'dur.

138. Fikirlerin gizemli eşzamanlılığı

1810 yılında Latin Amerika'daki uluslarımızı ilk bağımsızlığa götüren olayların etkileyici eşzamanlığı! "Teksas'tan ve Kaliforniya'dan Güney Amerika'nın sıradağlarına kadar her yerde silah sesleri çınlıyordu. Aceleyle yeni bayraklar dokunuyordu." Şairin Şili Komünist Partisi'nin 12. kongresinde ele aldığı konu buydu.

Şairin siyasal bir geri çark gerçekleştirmesi arzu edilir. Bu yönde bir kampanya vardır. Hiç başaramayacaklardır.

Yanlışı ne Marks'ın, ne de Lenin'in, ne Sovyetler Birliği'nin, ne de Küba'nın üstüne atabileceğini ekler. Ne de şimdi Nikaragua'nın. Temelde var olan tarihtir. Bunda Fransız Devrimi'nin ve İspanya'nın Napolyon tarafından istilası etken olmuştur.

Açıklanabilir olmayan bu eşzamanlılığın arkasında fikirler bulunmaktadır. "Düşünceler, çiçektozları gibi uçarlar ve bir toprak sürülüp açılmışsa özgürlüğün tohumları çoğalır, Avrupa'dan taşınmış cumhuriyetçi fikirler bütün Amerika toprağında gürbüz ağaçlara dönüşür..."

Neruda, Bolivar'a gönderme yaparak şunları ekler: "Her yüzyılda bir o, halk uyandığında uyanır. Bununla -diye açıklar- ikinci bir bağımsızlığın vatanın babalarıyla karşılaşacağını söylemek istedim."

Anlattığına göre iki ay önce Concepcion Universitesi'nin desteğiyle yapılan, bütün kıtadan gelen yazar ve aydınların toplantısına katılmıştır. Orada kuzey Amerikalı, devlete bağlı bir profesör, emperyalizmin Avrupa'dan geldiği görüşünü ileri sürmüştür. "Philippe II ve Napolyon emperyalistlerdi. Biz emperyalizmi tanımıyoruz. Ve kıyılarımıza hiç gelmemesi için bir federal hükümet sistemi içinde birleşmemiz gerekmektedir." Neruda'nın toplantıdan önce karşılaşmadığı genç bir Meksikalı yazar olan Carlos Fuentes söz istemiş ve şu soruyu sormuştur: "Beyefendi, federalizmle ne demek istiyorsunuz? Yalnızca Latin Amerika uluslarından oluşan bir federal cumhuriyet mi, yoksa Kuzey Amerika'yla birleşmiş bir federal cumhuriyet mi?.." Columbia Üniversitesinden gelen profesör kekeleyerek şunları söyler: "ABD'yi de içine katarak bütün kıtanın federalizminden söz ediyorum." Neruda'nın anımsadığına göre söz almak üzere yirmi el birden kalkar. Bunlar bizim kıtanın elleriydi. Ondan sonraki iki saat boyunca emperyalizmin ülkelerimize karşı saldırıları salonda sergilenir. Washington'un siyaseti her zaman Amerika'mızda zorbalara, gericilere ve cellatlara yardım etmek olmuştur.

Şair, üç gün önce aynı yazardan bir mektup aldığından söz eder. Mektupta şunlar yazılıdır: "Punta del Este'nin saygı-

sız davranışları konusunda sana ne desem azdır. Baskılar, şantajlar ve oy satın almalar gün ortasında, Latin Amerikalı bakanları "yumuşatmak"la görevli kuzey Amerikalı senatörlerin gürültü patırtısı ortasında yapılmaktadır. Bu ne trajikomiktir! Bu sarhoş, cahil, tutarsız, dönek; Tanrı, Kutsallık, İnsan Hakları, Temsili Demokrasi gibi lafların arkasına saklanmış Guetamalalılar, Salvadorlular, Nikaragualılar ve Paraguaylılar korteji önünde gülmek mi yoksa ağlamak mı gerekti bilinmiyordu. Onları dinlerken Concepcion'daki karşılaşmamızı anımsıyor ve halklarımızı kendi gerçek sesleriyle konuşmalarını engelleyen, onları bu maskeli balonun ve onurlarının figüranları olmaya mahkûm eden acıklı yazgıyı düşünüyordum. Ufak insanlar arasında nasıl da parlıyorlar Küba insanları!"

139. Üçgen adam

Yeryüzü yolcusu! Ne güzeldir bir yere gitmek! Ne güzeldir geri dönmek! Avrupa'ya geleneksel uçuş: Sovyetler Birliği, Bulgaristan, İtalya, Fransa. On beş bin kilometre uzakta şakalar, Varna tepeleri, tepelerin yaldızlı kumlarını hayranlıkla seyre dalış. "13 Mayıs 1962. Burada taşlara kadar her şey seni anımsıyor. Bulgaristan'a vurgunum. Eylül ayında seni Karadeniz'i anımsatan Kara Ada'da göreceğiz. Sevgiyle. Pablo-Matilde."

Siyasetle edebiyat arasında çok meşgul yaşamaktadır. 12 Ekim'de Santiago bir bildiriyle kaplıdır: "Bugün Neruda konuşuyor." Caupolican'a! 42 sayfalık bir kitapçık olarak yayınlanan konferans biçiminde bir konuşma yaptı: "Katoliklerle birlikte barışa doğru: Pablo piskoposlara yanıt veriyor: Katoliklere ve sefaleti dayatan çöküntüye karşı savaşmamız gerekmektedir."

Şair üzerine çok sayıda, çeşitli dillerde yapılan inceleme yağmur gibi yağar. Gazete haberlerinde bu 1962 yılında Neruda'nın Nobel alma şansı olduğu bildirilir.

Bu Nobel işi her yıl ekim ayında yinelenir. Ve her yıl Neruda'yı ısrarla çekiştiren Ricardo Paseyro Stockholm'a gider. Bu kez "İsveç Akademisine Açık Mektup" yayınlar. Gazeteler şöyle başlık atarlar: "Neruda, Sartre ve Beckett, Nobel

Edebiyat Ödülü'nü Almaya Aday." Ligeia Balladares'le bir söyleşi yapan Pablo, "Nobel Ödülü saplantısı içinde yaşamıyorum." diye bildirir. Bu kritik günlerde kuşatılmış bir kaleymiş gibi Kara Ada'da mevziye yatar...

Altmış yaşma yaklaşmaktadır ve bir şey onu anımsamaya doğru itmektedir. Yazdığı en uzun ve en eksiksiz otobiyografik yapıtına, *Kara Ada Şiirleri*'ne noktayı koyar. Tuhaftır, kitabın ilk basımı İtalya'da, Alberto ve Bianca Tallone tarafından ustaca ve özenli bir elişi basımla yayınlanacaktır. Bianca, şairin sevdiği ve hayran olduğu bir kadındır. Turin yakınından Alpignano'dan acı bir mektup alır. Mektubu gönderen Bianca'dır: "Alberto'muz ne mektubunu okuyabilir, ne de yeni kitabını yayınlayabilir. Birkaç ay önce vefat etti." Uzman İtalyan Ignazio Delogu, sözü edilen konuda Bianca'yla uzun uzun söyleşmiştir. İspanyolca uzmanı ve Latin Amerika üzerine çok bilgili. Sardeigne'li patavatsız araştırmacı sırları araştırıp bulmuştur. Son söyleşileri sırasında amansız konu dönüp dolaşıp ölüme gelmiştir. Zamanla hazırlıklı olmak gerekecektir. Kesinliği terk etmek.

Donde nace la lluvia (Yağmurun Doğduğu Yer)in ilk, özenli basımı *Kara Ada Şiirleri* genel başlıkla değil, *Sumario* (Kısaca) başlığıyla yayınlanmıştır.

1962 yılında belleğiyle savaşmak için geriye doğru uzun bir yürüyüşle anlatısına başlayacaktır. Zaman makinesini ters yönde, geçmişi fethetmek üzere çalıştıracaktır. *Yaşadığımı İtiraf Ediyorum* adlı yapıtının tam benzemeyen şiirsel ikiziyle eli sekiz yaşına kadar aldığı yolu kucaklayacaktır. Yolu unutsa bile, yerliler gibi ormanda geri dönüş için izler bırakmıştır. Birçokları silinmiş, sis tarafından yutulmuştur. "Onca yürüdükten sonra 1962 yılında, Valparaiso'dan gördüğüm çocukluğum yağmurdan ve dumandan başka bir şey değildir."

Şair üzerine yeni bilgiler edinmek isteyen kişi, *Kara Ada Şiirleri*'ni dikkatle okumalıdır. Orada anımsadığı hemen hemen her şey bulunmaktadır. Kendisinin bilerek yazmadıkları dışında her şey.

Sık sık daha önce ele aldığı konulara döner, ama göz değişiktir, zamanla, uzaklıkla, özetle ve özlemle yüklüdür.

Kim olduğunu yeniden dile getirecektir. Hayır baylar. Hayır düşmanları baylar. Satılık değiliz. Teslim olmuyorum. Amerika'nın zorbalarını yine lanetler. Kitap, bütün yapıtları içinde yaklaşık iki yüz sayfa tutmaktadır. Ve daha bitirmemiştir. Daha on iki yılı vardır. Elbette kendisi bunu bilmemektedir. Bildiği şey, "gelecek uzaydır." İleriye bakmaktadır. Kendisine kalanı derinlemesine yaşayacaktır. Yanılgılar mı? Evet. "Şarkımın yanılgılarını çok seviyorum." diyecektir. Ama denizi her gün yaratmak istemektedir. Olmayan bir çiçek bahçesine sahiptir. Elbette üç köşelidir.

140. Türk ve İspanyol arasında

Kısa süre sonra *Kara Ada Şiirleri* Losada tarafından yayınlandığında, onu diğer hedeflerinin yanısıra altmış yaşını kutlamak için de yazdığını bildirir. Kutlama anında bu kitabın bile bile *Alacakaranlık*'a, "her gün yaşanan heyecan şiirine" döndüğünü ekler. "Biyografik bir çizgi olsa bile, beş ciltten oluşan bu oylumlu yapıtta her günkü mutlu ya da hüzünlü ifadeden başka bir şey aramayın."

Dördüncü cilt, *El cazador de raices* (Kök Avcısı) İspanyol heykeltraş Alberto Sanchez'e adanmıştır. Bu, aynı zamanda Kara Ada'daki evde barın çatısına destek olan kalaslardan birine, Hikmet'in adının yanına kazınan yeni addır. Nâzım'dan çok değişikti o. İkisi de büyüktü. Hikmet'in büyüklüğünde Avrupa ve Asya birbirine kavuşuyordu ve mavi gözlüydü. Neşeli bir insandı. Bir zeka ve iyilik şenliğiydi. Uzun boylu ve zayıf, katı yüzlü Alberto "Kastilya'nın doğal heykeltraşıydı." Bu kemikli adamda Kastilya platosu ağacından bir şey vardı. Fırıncı olmuştu. Belki de bu yüzden, "Yaratımın Kuşu" gibi, heykel müzelerinde yer almayan şeylere biçim verme alışkanlığı vardı. Bu esmer tenli, taştan oyulmuş Kastilyalıda Don Quichotte'tan bir şey vardı. "Açık tenli ve Sancho'nunkine benzeyen bir kadınla evlenmesi gerekiyordu." diyordu Neruda. Bu nedenle Clara Sancha'yla evlenmiştir.

30 yıllarının başında heykelleri İspanya'da hiç anlaşılmamıştır. Toledolu bu köylü, özgün bir yaratıcıydı. Dolambaçlı yollardan çıktı. Pablo Picasso ve Juan Miro'yla birlikte Pa-

ris'te, 1937 yılında İspanya Cumhuriyeti sergi salonunu süsledi. Picasso orada "Guernica" adlı bir tablo sergiledi, ama Neruda'nın anımsadığına göre bir tür yumuşak dikilitaş, kolsuz ve gözsüz bir Don Quichotte, o sıralar ayakta kalmaya çalışan İspanya gibi ağzı açık bir biçimde bakakalmıştır.

Alberto yurtdışı edilir. Sovyetler Birliğine gider. Moskova'da yalnızca "Don Quichotte" filminin dekorlarının yaratıcısı olmamıştır. Bu filmde eski şarkıları söyleyen ses, Alberto'nunkidir.

Neruda'yla Moskova'da buluştuğumuzda onu ziyaret etmek için bazen üniversitenin yakınındaki atölyesine, bazen de evine giderdik. Şair 1 Şubat 1964 tarihinde korkunç haberi aldıktan sonra El Siglo'da "bu büyük, cılız ve sert, kemik ve çelikten Alberto Sanchez"e yaraşır kısa, duygulu birkaç satır yazmıştır.

Bir gün yine Toledo'ya gittim. Yeniden El Greco'nun evindeki zorunlu buluşma. Bahçeden bakınca yalnızca dağ üzerindeki tek kent değil, bütün çevresi de görülmektedir. Santo Tome kilisesinde "Orgaz Kontu'nun Toprağa Verilişi"ne bakarak bir süre kaldık. Sonra Toledo'daki bir başka müzeyi, Alberto Sanchez'inkini aramak için dışarı çıktık. Yaşamla buluşmasını her zaman kaçırdığı ve oradan bulunması güç bir yabancı olarak geçtiği biçimde, öğleden sonra saat ikide kapalı bir kapıyla karşı karşıya geldik. Ancak Neruda'ya *Kara Ada Şiirleri*'nin bir cildinin başlığını heykellerinden biriyle veren bu kökten devrimci, katıksız ve gizemli sanatçı, "kök avcısı" İspanya'da yeniden keşfedilmiştir.

141. Yüksek Nüfus Memuru

Kara Ada'da "Alberto Rojas Jimenez" tavernasının açılışını yaptığı 26 Nisan 1964 tarihinde onun adını bar kalasının üstüne, artık yaşamayan büyük dostlarının adının yanına çelik uçlu kalemle kazıttı.

Ancak Neruda, evinin dostluk yemeklerine ayrılmış bu kısmının yalnız ve yalnız yaşamın bir sonu olduğu düşüncesine bağlı bir yer olarak kalmasını istemiyordu. Doğum kavramının altının da çizilmesi gerekiyordu. Bu nedenle tavernanın açılış

günü, Ruben Azocar ve Praxetes Urrutia'nın oğlunun vaftiz töreniyle çakıştı. Neruda, Jean-Baptiste görevini yerine getirdi. Ünlü büyük sağdıç çocuğu Jourdain ırmağına değil, gezegenin en büyük havuzuna, Pasifik Okyanusu'na daldırdı. Küçük yaratık, tuzlu olsa da denizin kutsanmış suyuyla kutsanmış yağma bulandı. Şair, eski bir katip gibi doğum belgesini hazırlamış, sekreteri Homero Arce de kilise katibi gibi yeni doğan erkek çocuğun vaftizinin yapıldığını güzel bir yazıyla yazmıştı. Çocuğun annebabası ona Vicente adını vermek istediler, ama bilgin Antropolog Alejandro Lipschütz, bir yerli şefi adı olan Lientur'un adının eklenmesini dayattı. Pablo, *Evrensel Şarkı* yapıtını anımsadı ve buna boyun eğdi. Ciddi bir havayla vaftiz belgesini yazmayı bitirdi: "Yeni yerli Lientur, La Reina'nın komşuları Azocar ve Urrutia'nın oğlu, Tobalaba yerli toprakları. Büyük okyanusun tuzu genç Lientur'a güç ve güzellik verecek ve onu babası Aguirre'ye yaraşır kılacaktır."

Şair evlendirme memuruymuş gibi davranırdı. Kimseden izin almaksızın gönül işlerinde kendini danışman olarak görürdü. Yalnız yüreklerin sırrını didiklerdi. Cupidon rolünü yerine getirirdi. Çiftleri birleştirir ve onları evlendirmeyi başarırsa mutlu olurdu. Görkemli, yüksek ve romanlardaki gibi bir yerde, Kara Ada kulesinde bedava balayı güvenceleri vardı. Yeni çiftler denizin müziği, serüvenler havası ortamında, duvardaki gemi ve balık resimleri ve zamanları olursa okuyacakları her türden kitaplar arasında, Ortaçağ tarzına öykünerek yapılmış bu yapıda yeni yaşamlarına başlarlardı.

Bazen genel olarak nişanlanmaya çalışanlar, şairin aşk tasarıları tezgâhında ne dokuduğunu bilmezlerdi. Unutulmaz bir kadın dost, Sara Vial, birçok öyküyü anlattığı "Neruda Valparaiso'da" adlı yapıtında anlattığına göre Neruda ona elinizdeki bu kitabın yazarıyla kendisini evlendirmeyi önerir ve eylem planını açıklar. Aslında dostlarını mutlu görmek istiyordu. Sarita şaşırmıştır. Bunu çok patavatsız, ama elbette açık sözlü kitabını yirmi yıl sonra okuyunca öğrendim.

Bazı durumlarda düğünler düzenlemeyi başarırdı. Bunlar bazen kalıcı evliliklerle, bazıları da saman ateşi gibi kısa evliliklerle sonuçlanırdı.

142. Ünlülüğün kurşun ağırlığı

Ölümler, vaftizler, evlilikler, hastalıklar.

Ünlü bir adamın hastalığı şaka değildir. Bir öğleden sonrası Neruda'yla birlikteydik. La Chascona adlı evin bir sofasına yaslanmıştı, güçlükle konuşuyordu çünkü ateşi vardı ve gözlerini neredeyse güçlükle açabiliyordu. Ancak, oradaki birkaç dostunun hemen gitmesini istemiyordu. Aramızda söylenmeden yapılmış bir anlaşma varmışçasına pek gürültü çıkarmıyorduk, ama onunla birlikte olmak istiyorduk, çünkü o yalnız kalmak istemiyordu.

Birden genç bir Venezuelalı şair çift, o sıralar kültür ateşesi olan yazar Vicente Gervasi'yle birlikte geldi. Kadın heyecan verici ve heykel gibi bir güzelliğe sahipti. Her ikisi de Neruda'yı tanımak için ülkelerinden kalkıp gelmişlerdi. Gözbebekleri gibi sevdikleri kişi hastaydı. Gözlerini ve ağzını güçlükle açıyordu. Hayranı kadın yanına oturdu ve büyük olasılıkla daha önce üzerine uzun uzadıya düşündüğü şeyler söylemeye koyuldu: şiirine duyduğu büyük hayranlık, şairin görüşlerine yakınlığı, bir gün bir şiirini okuma lütfunda bulunmasını ve görüşünü söylemesini arzu ettiği... Sesinde kendini açıkça gösteren bir şey vardı. Bu, ömrünün en önemli anıydı. Coşkuyla konuşuyordu. Bu ateşli monoloğu hâlâ duyar gibiyim. Şair, Buda gibi eğilmiş, gözleri kapalı duruyordu. Onu uzaktan duyuyordu belki ve tepki göstermesi olanaksızdı. Güzel kadın, yanıt almadığı için git gide güçleşen tek başına konuşmasını sürdürdü.

Hepimiz ne olup bittiğinin bilincindeydik. Sonunda çekinerek araya girmeye karar verip kadının kulağına, "Neruda hasta." dedim. Onu daha önce böyle görmeyen kadının onun her zaman böyle olduğunu düşünmesinden ya da bu irade yitimini duyarsızlık, terbiyesizlik ya da beklenmeyen ziyaretçilerin gelişinden hoşnutsuzluk olarak yorumlamasından korktum.

Görünüşe bakılırsa beni dinlemiyordu. Neruda dışında hiçbir şey onu ilgilendirmiyordu. Onunla uzun zaman konuşmayı sürdürdü, okuduğu ilk kitabın kendisinde Şam'ın ışıkları gibi bir izlenim yarattığını anlattı. Bütün yapıtlarını nasıl, neredeyse harfi harfine izlediğini; Caracas'taki El Nacional gaze-

tesinde yayınlanan yazılarını ve şiirlerini nasıl kestiğini belirtti. Belki de böylece güvensizliğini dağıtmak, onun yapıtlarının özverili ve soruşturan hayranı olduğunu açıkça görmek istiyordu. Neruda'dan belleğinde kalan birkaç dizeyi okumaya başladı. Ancak şair içine kapanıklığı ve yokluğu içinde kaldı. Bütün dostları, bizler durumun ayrımına vardık. Kadının kocası daha mesafeli, rahat duruyordu. Ona Neruda'nın ateşi olduğunu açıkladık. Adam bunu eşine aktardı. Kadın büyük bir düşkırıklığına uğramış bir havayla yanıtladı: "Şairin böyle olacağını hiç düşünmezdim."

Bunu söyledikten sonra yapmak istediği tek şey, olabildiğince çabuk çekip gitmekti.

Çok üzüldük. Şairin üstünde ünlülüğünün kurşun ağırlığı vardı. Ünlü bir insan hiç hasta olmamalıdır. "Kaygısız şövalye", aslında gülmekten ölünmeyecek yaşamın komik görünütüsünün bir parçasını oluşturan efsanevi kişi olmalıdır.

Happy end! (Mutlu son!) Birkaç yıl sonra şair sağ salim, Venezuela'ya bir yolculuk yapar ve bir gün haber vermeden Marquez de la Plata sokağındaki eve gelen ve orada kadının ölesiye düş kırıklığına uğradığı çiftle çok dost olur. Caracas'ta dostluklar neşeli karşılıklı konuşmalarla gelişir. Mutlu olurlar ve keklik yerler[18].

143. Bilanço ve özeleştiri

Neruda, doğum gününü çocukluğundan gelen bir gelenekle kutlayan ilk kişi olsa da, aslında yarım yüzyılının kutlamasındaki uluslararası büyük toplantı ya da neşeli kermes havası olmasa bile şairin altmış yaşını Şili'nin yarısı kutladı. Daha ağırbaşlı yapıldı. Yapıtlarını çözümleyerek bu kutlamayı derinleştirdi. Üç dergi, *Mapocho, Aurora, Alerce* olay üzerine özel sayı yaptılar. Neruda, 12 Haziran 1964 tarihli El Siglo gazetesinde Raul Mellado'nun 23 sorusunu yanıtlarken, "Yazmak, benim için görmek ya da işitmek gibi." dedi. Herman Loyola, *Kara Ada Şiirleri*'ni yorumladı. Titiz Jorge Sanhueza, *Pablo Neruda'nın Temel Bibliografyası*'nı yayınladı.

(18) Burada içinde alay taşıyan, kalıplaşmış bir cümle söz konusudur.

Ulusal Kitaplık'ta şiirini incelemeye ayrılmış çeşitli toplantılarda şairle birlikteydim. Onu elinde bir belge olmadan, kendi başınaymış ya da biriyle söyleşiyormuş gibi doğaçlama konuşmasını dinledim. Kimsenin söylediklerini not etmemesinden korktum, ama birisi onun görüşlerini sade bir biçimde yazabilmişti. Bunlar *Mapocho* dergisinde "Çalışmalarım Üzerine Bazı Görüşlerim" başlığı altında yayınlandı. Başlık, onun ele aldığı konuya ve biçime gerçekten uygun düşüyordu. Burada söz konusu olan şey, yüksek sesle düşünme ve bilançodur. Şair, yaşamı süreğen bir spiral gibi görmektedir. Onun her noktası ötekilere bağlıdır ve her şeyle bağıntılıdır. Altmış yaşındaki şair henüz yirmi yaşında olmayan şairi anımsar. 19 yaşında, hatta daha önce yazdığı kitap, "olgunluğumda yazdığım bir kitaba çok benzemektedir." Aynı ana görüşü savunur. Buna göre şiiri her şeye ilişkin olarak tuttuğu günlük gibidir. Bu, kendi içinden olduğu kadar, dışından da gelen, ama derin bir dayatmayla beliren şeydir. İlk başlardaki şiirle daha sonra yarattığı şiir arasındaki fark, gençliğinde yazdığının şimdiki gibi kesin amacının olmayışında yatmaktadır.

Alacakaranlık adlı yapıtını yazdıktan hemen sonra herkesçe benimsenmiş basma kalıp inanç ve törelere aldırmama bunalımına girmiştir. Tüketimi içinde yeni keşfettiği cinselliğin sayıklatıcı algısından kaynaklansa bile, ana düğümden başlayarak her şeyi derinleştiren ve iddialı engin bir izlekte dile gelen, kozmosun görünümü içinde her şeyi kucaklayacak devirsel bir şair olmak istiyordu. Temel çekirdeğinden başlayarak yaşamı ilk kucaklama girişimi ve sözcüklere göre ilk başarısızlıkları. Bu başarısızlığın adı "Coşkulu Sapancı"dır. Bu nedenle onun yayınlanmasını on yıl geciktirmiştir. Bu şiirleri trans durumunda yazmıştı. Bu şiiri Temuco'da, yazın, olağanüstü sakin bir gecede, annebabasının evinde yazdığını anlatırken Ulusal Kitaplık'taki dinleyicilerin duygulandıklarını görür gibi oldum. "Bu evde ikinci katın hemen hemen hepsini ben işgal ediyordum. Pencerenin karşısında yer değiştiriyormuş gibi görünen bir yıldız ırmağı ve çavlanı vardı. Bu şiiri sayıklar bir biçimde yazdım. Ömrümün çok ender anlarından biri gibi, tü-

müyle bir tür kozmik esrikliğe büründüğümü duyumsadım. İlk hedeflerimden birine ulaştığımı sandım.

Dinleyici kitlesi, bu olgun insanın 18-19 yaşındaki durumunu anlatırken kendini eleştirmesinden duygulandı. O dönemde Uruguaylı Sebat Ercasty'yle mektuplaşırken, gençliğinde kasıntılığının kendisini yanlış yola saptırdığını dile getirmiştir.

O ise yanıtında *Coşkun Sapancı*'nın üzerindeki etkisini dile getirmiştir. "Benim büyük kasıntılığım bu yanıtı kozmik bir taş gibi karşıladı..." Şaşırıp kalmıştır, çünkü deneyimsiz gençliği o dönemde en önemli olanın özgünlük araşıyı değil, çeşitli etkilerin katkısıyla bulunan kendine özgü söyleyiş olduğunu anlamamıştır.

Bu deneyime dayanarak daha içten, *Yirmi Aşk Şiiri* ve *Bir Umutsuz Şarkı*'nın doğduğu söyleyişe geri gelecektir. Bu yapıt onun en popüler ve en geniş biçimde yayılan yapıtı olmuştur. Bununla birlikte şair, onu okurdan daha az över, çünkü peşinde olduğu büyük şiir düşüncesine uymamaktadır.

Yeniden düşünü gerçekleştirmek isteğinde ayak diretir. Bu diretme *Sonsuz İnsanın Girişimi*'nde karşılığını bulur. İki yılda iki başarısızlık. Yazarın kasıntılı bulduğu için beğenmediği başlık, arzunun büyüklüğünü göstermektedir. Kitap istediği gibi olmamıştır. Yine de ürettiklerinin içinde daha az beğendiği bu yapıta *Yirmi Aşk Şiiri*'ne karşı göstermediği bir yakınlık gösterir. Ona göre *Sonsuz İnsanın Girişimi*, izlemek istediği yolu açıkça gösterdiği için bunu haketmektedir.

Son günlerde Uruguaylı eleştirmen Emir Rodriguez Monegal'ın yapıtının elyazması eline geçmişti. Yapıt daha sonra *El Viagero Immovil* (Kıpırtısız Yolcu) başlığıyla yayınlanacaktı. Bu nedenle Neruda, bu kitapta verilen bilginin yanlışlığını ortaya koydu. Orada yazar Jorge Elliot, Vicente Huidobro'nun *Altozar* adlı yapıtının etkisinden söz ediyordu. Huidobro'nun bütün şiirlerini tanımayan Neruda, o zamanlar *Altozar*'ın varlığından bile haberi yoktu. Dolayısıyla etkilenemezdi, üstelik iki şairin yapısı çok değişikti ve şiire ilişkin tümüyle zıt görüşleri vardı.

Macchu Picchu Tepeleri, sağlamlığın zaferidir: *Evrensel Şarkı*'da çok geniş bir biçimde tamamlanan devirsel kavrama geri dönüş. Şair bu son yapıtta bütün teknikleri kullanmıştır. Bunlardan biri de bazı katı ilkecilerin tiksindikleri, şairin yaşadığı dönemin anlatıcı olması düşüncesidir. Bu, onlara tozlu tarih yazıları kokusu varmış gibi görünmektedir. O zaman yağmur gibi toprak ve havanın bir parçasını oluşturan tozdan neden korkuluyor ki? Burada insanların günlük yaşamında başlarına geleni anlatacaktır. Ne kendinin anlatıcısı olmaktan, ne de bazen doğrudan şiir yoluna başvurmaktan utanılacak bir şey vardır.

Kırk yıldan beri şiirsel çalışmasında anlaşılmazlıklarla karşılaşmıştır. Sık sık şiirsel evriminin neden olduğu redde çarpmıştır. Önce *Sonsuz İnsanın Girişimi* alay edilerek reddedilmiştir; sonra anlaşılmaz ve zor olduğu için *Yeryüzünde Konaklama* lanetlenmiştir; onun ardından *Evrensel Şarkı*'ya şiirden uzaklık yakıştırılmıştır. Daha sonra *Üzümler ve Rüzgâr*'ın coğrafi genişliğinden daha çok siyasal hedefi eleştirilmiştir. "Kaçınılmaz siyasal coşkusunun onu birçok okuru için kabul edilmesi güç" kıldığını anlamaktadır, "Ancak bu kitabı yazarken kendimi mutlu duyumsadım." diye ekler.

Yeniden kendi biçiminden koptuğunda yeniden yanlış anlamalar, yeniden saldırılar.

Kara Ada Şiirleri, geriye dönüş gibi duyumsal ve çeşitli bir şiiri oluşturur, ama zaman geriye dönüşü tanımamaktadır. Şair hep bir tek yönde ilerler: geleceğe doğru. Yalnızca bellek ve yürekle zamanda geriye gidilebilir. Onun yaptığı da odur. Bununla birlikte, yeniden yaratı, değişik bir şey buradadır. Altmış yaşını kutlayan adam on sekiz yaşındaki delikanlıyı anımsayabilir, ancak o zamanki genç olamaz.

Onun yaşgünlerini neredeyse dinsel bir havayla kutlama alışkanlığında olan komünist arkadaşları kınanacak mıdır? Altmışıncı yaşgününde kendisine bir şölen hazırladılar. Bu yemekte partinin genel sekreteri Luis Corvalan bir konuşma yaptı. Ona açıkça merkez komite üyesi olduğunu anımsattı. Şairin halk karşısında şiirlerini okuduğu sırada kendisinin de dinleyici olarak deneyimini dile getirdi: "Onu her seferinde

halk önünde, Lota madencileri ya da Tome tekstil işçileri, Nuble, Ponotro, Trauco köylüleri önünde ya da öteki yerli köylerinde şiirlerini okurken dinlediğimde, kültürün ışıklarından yoksun kalmış kişilerde şiirinin yarattığı zevkin ve anlayışın parladığını gördüm." Bu, şiirin azınlıklar için olduğuna ve halktan insanlara uzak şiire inananların kulaklarına küfür gibi gelebilir.

144. Yoldaşı William

Bu 1964 yılında çok büyük olarak gördüğü bir şairi çevirmeye verecektir kendini. 1964, Neruda yılı olmadan önce Shakespeare yılı olmuştur. Gözbebeği gibi sevdiklerinden birini anmak için Romeo ve Juliet'i çevirmek gibi tehlikeli bir göreve girişti. Deneysel Tiyatro kendisine önerdiğinde iş kendisine hemen çekici geldi. Alçakgönüllülükle kabul ettiğini bildirdi. Meslektaşını selamlamak için başını eğmek istiyordu. Bu iş onun iflahını kesti. Bana, "Bir daha böyle bir girişimde bulunmayacağım." dedi.

Sözcüklerin zaman aralığına girerek mutsuz yeniyetmelerin aşkını yeni bir ışık altında gördü. Ancak dayanılmaz coşkusunun ve duygulandırıcı özverisinin ötesinde aşkın pırıl pırıl yüzeyi altındaki saklı şeyi gördü: "Yararı olmayan kinin mahkûm edilmesi." Bu yapıt savaşı lanetleme ve barış için bir yakarıdır. Tybalde, Bemvolio'ya şöyle yanıt verir: "Bana barıştan söz etme, nefret ettiğim bir sözcük." Neruda bu cümleyi dostu Gabriela Mistral'ın dile getirdiği başka bir cümleye ekler: "Barış, bu lanet terim."

Perdenin kalkıp yerini Verone aşıklarının iç parçalayıcı dersine bırakmasından önce Neruda'nın küçük bir konuşma yaparak Şili'de Shakespeare yılını açması gerekti. Dört yüzyıl sonra meslektaşı şairi, yazarı ve oyuncuları dünün ve bugünün sözcükleriyle selamladı: "Selam, ışıklar prensi! Merhaba oradan oraya dolaşan oyuncular. Senin bugün bizim olan büyük düşlerini miras aldık. Sözün bütün yeryüzüne onur vermektedir."

Ve daha altta kulağına şunu da söylüyordu: "Teşekkürler yoldaş."

145. Morumsulaşmış ayaklar

Küçük köye geldiklerinde Gabriela Mistral'ın kemiklerinin çocuklar için bir oyun alanına kadar taşınması için çıkarıldığı haberini alınca küplere bindi. O zaman Neruda, daha önce kemiklerinin doğduğu köye taşındığını çünkü orada son uykusunu rahat uyumak istediğini söyler. Başkanı olduğu yazarlar derneği, bu isteğin yerine getirilmesi için girişimde bulunmuştur. Köyünde kesin yer belirlenmiştir, çünkü bu yerden bütün vadi görülmektedir. Mezarın kendisi topu topu üstü yazılı bir taştan ve birkaç sardunya çiçeğinden ibaretti. Bu 29 Haziran 1964 tarihinde Neruda, onu gördüğü her yerde tepesinden, kavak ağaçlarından, bu vadilerin çakıllı enginliğinde akan sulardan söz ettiğini belirtti. "Ve öldüğünde onu yıldızlarla dolu uzun yolunun başladığı yere taşıma görevini yerine getirdik. Çocukların çıplak ayaklarına, hâlâ çıplak kalan ayaklarına dikkati çekecektir."

Neruda bu sözleri söylediğinde 1964 yılındaki başkanlık kampanyasının orta yerindeydi. Bu kampanya sırasında Salvador Allende'nin desteklediği adaylığı bu zamanda görülmemiş bir güç kazanmıştı. Daha sonra bunun birçok para desteğiyle önem kazanan uluslararası bir planlamanın bir parçasını oluşturduğu söylenmiştir. Özellikle Neruda yeni bir kültür siyaseti üzerinde ısrar etmiştir. Salvador Allende'yle birlikte, Gabriela'nın mezarını ziyaret etmek üzere Monte Grande köyüne gittiklerinde bunu önemle belirtir. Her ikisi de onun çocukların eğitim ve erinç verilerek şiiriyle korunmasını istediğinin altını çizerler. "Soğuktan morarmış" küçük ayaklarının korunmasını istemiştir. Onların ayakları ise hâlâ çıplak ve mordur.

146. "Mutlu masa" kitabı

O yıl yeniden Avrupa'ya yolculuk yapar. Jüri üyesi olarak Lenin Ödülü'nü Rafael Alberti'ye verir. Ama daha önce Oxford Üniversitesi'nin ilk kez bir güney Amerikalıya verdiği Felsefe ve Edebiyat Onur Doktoru sanını almıştır.

Daha sonra Miguel Angel Asturias'la birlikte daha önceki lezzetli bir deneyimi artırmak amacıyla en iştah verici bir kitabı yazmaya başlar. Edebiyatın bu iki büyüğünün işbirliği

içinde oluşturdukları kitabın dolaşık anlamı olmayan bir başlığı vardır: *Comiendo en Hungaria* (Macaristan'da Yemek Yerken). Budapeşte'deki Corvina yayınevi onu aynı anda beş dilde yayınlar. Önsöz yazarı Ivan Boldizsar, bu düşüncenin "Alabardero" lokantasında birlikte yemek yerken ortaya çıktığını bildirir. Gotik tarzdaki, Buda adlı şato mahallesinde, ırmağın öte yakasındaki bu lokantada yedikleri onlara öyle esin vermiştir ki, Neruda bir şiir ve Asturias aynı yemekten bir daha alınayı düşünmüştür. Ertesi akşam Tuna kıyısında bir denizci barında yerken Asturias şiir yazmak ister ve Neruda ise deneyimini düzyazıyla anlatma isteği duyar. Her akşam yemek yerken Macaristan'ı tanırlar. Bir sürprizden bir keşfe giderler.

Monje Gris, Tokay, Sangre de Toro gibi kahramanlarının bulunduğu" Mutlu Masa" işte böyle doğmuştur. Bu lezzetli ülkede kırmızı biber ve pul biber bir araya gelmektedir. Baş döndürücü balık çorbasına saygınlığını kazandırırlar. Kıvılcımlı yemekleri ele geçirirler. "Kral Matias"ın tavernasında zevke hazırlanırlar ve 17 Ağustos 1965 tarihli çatallarıyla yazarlar. Yirmi yıl önce Buenos Aires'te Federico ve Pablo'nun yaptığı gibi birlikte boğa güreşi tarzı yapılan karşılıklı konuşmada değil de, mantarlı pirinçle örtülü bir divan üzerine konmuş et dilimi üzerine Neruda: "Bu bahçe, ceviz ağacı altındaki bu masa ve belleğimi gıdıklayan "dalgalar üzerindeki" bu vals, gençliğimizde müziğin ve biranın bulunduğu eski Alman evlerine benzemiyor mu?" diye sorar. Asturias, "Neylersin, ortam, insanlar, her şey beni soylu ve dürüst Ciudad de Caballeros'un İspanyol tarzı eski mahallesine götürüyor." diye yanıtlar. Yaşamın ve evrenin masasında herkese yer olacak günün onuruna içerler.

Alışılagelmiş ilke ve kurallarla yazılmış olmayan bir kitaptır. Masada yazılmış ve yemekler üzerine olduğu kadar şaraplar üzerine, bazen çingene kemanlarını dinlerlerken dostluktan, Pantagruel biçemi söyleşilerden, yemek sofrasından doğmuştur. Çünkü müzik lezzete, ses tada, baharat şaşırmaya, gözler renge, mutfak harflere, edebi deneyim yemeklere ilişkin denemeye... karışır.

Bu iki Nobel Ödülü sahibi yazarın şiir ve düzyazıyla yemek tarifelerinin bulunduğu çılgın bir kitap serüvenidir. Yılan-

balığı Çorbasına Övgü ya da Soğana Övgü'ye kardeş sayfalar yazan şairimiz masanın ve içmenin lirik, romantik, materyalist, ağzının tadını bilen, gelenekçi ve yenilikçi aşığıdır. Tad duyusuyla aşçıdır; yemeklerin, tatlıların aydın yaratıcısıdır; leziz halk mutfağının aşığıdır; orada çağdaş ve Kral Matias'a yakarılar arasında gulaş yemeğinden buğulamaya, yeşil tatlı biberden acı bibere, meyhane havasından çocukluğundaki üzümlerin anısına geçer.

Yeni evlilerin düğün gecesinden önce içmek zorunda oldukları, ince bir tadı olan, yeşilimsi sarı renkte tarihsel şarapların tadına bakarlar. Organizma üzerine tatlı bir etki bırakan her şeyi bedenin ve ruhun sevinci içinde, atlı süvarileri, Macaristan'ın bağlarındaki misket ve Burgonya üzümü salkımlarını düşleyerek tadarlar ve Miguel Angel, belki de Guatemala'nın güzel kokulu kahvelerini gözünde canlandırmıştır.

147. Uçurtmalar

Büyük çocuk şair, uçurtmaların göğe yükselmesine bakmayı severdi. Kara Ada'da rüzgârlı günlerde renkli kumaşlarla, kanatları açık kartal biçimli uçurtmaları kuyruklu yıldız gibi göğe salardı. Bunu özellikle 18 Eylül ulusal bayram günü öğleden öncesinde yapardı.

Noel dolayısıyla da uçurtma kâğıdı kullanmıştır. Şunları yazmıştır: "Şili'nin analarına Pablo Neruda'dan selam." İç kısımda çok güzel, mavi renkte bir kâğıt bulunuyordu, onun üzerine desenler çizmişti. El yazısıyla şunları yazmıştı: "1965 yılının Noel'i mutlu ve kutlu olsun, ama yalnızca senatör olarak Volodia'yla." Her şey onun için, belki uçurtmayı göğe salmaktan daha az eğlenceli bir oyun gibiydi. Dostunu cömertçe destekliyordu. Onun kampanya başkanıydı. Ve Pablo Neruda tanınmamış biri gibi, imzasının altına şu sıfatları ekliyordu: Eski senatör, Ulusal Edebiyat Ödülü, Dünya Barış Ödülü.

Her biri değişik bir metin içeren birçok küçük pusula yazdı: "Bana izin verin... Pablo Neruda'dan sizin için bir sözcük, bir harf."

Parti, Santiago için senatör kadrosuna bir aday düşündüğünde herkesin ortak görüşünün Pablo Neruda olduğunu söy-

lemeliyim... Bu kendisine önerildiğinde gülmeye başladı. Asla! Bir kez yeter! Aynı yanlışa hiç düşmeyeceğim! Volodia olsun. Dostunu böylece kampanyaya soktuğundan yavaş yavaş işe katkıda bulunuyor, uçurtma kâğıdının üzerine basılmış mesajlar gönderiyordu. Ama ben onun ciddi bir biçimde oynadığını inananlardanım.

148. Elbiseci

Bütün ömrü boyunca yararsız şeyler satın almış, evindeki sandıklarda bir orduyu ya da maskeli baloyu giydirecek kadar kostüm biriktirmişti. Onları eğlence gecelerinde açardı. Bazıları karnaval için hazırlıklı gelirlerdi. Daha çekingen ve uslu olanlar, iki dirhem bir çekirdek gelirlerdi. Onların pantolonlarını ve ceketlerini çıkarırdı. Onları ayakkabıları ve çoraplarıyla bırakır, ardından Arap şeyhleri, kızılderili yerlileri, 1900 yılları yosmaları, Tyrol şarkıcıları, Himalaya'daki Buda papazları ya da Parisli Apaşlar kılığına sokardı.

Ellinci yaşını kutladığında dostu Teresa Hamel, arenaya Altın Horoz kılığında girdi. İmansız bir dost, kuyruğunun en güzel tüylerini yolmaya koyuldu. Brezilyalı şair Thiago de Melo, Alexandre Puşkin kılığına girmişti. Yeni benliğini başardığı için gurur duyuyordu. Bir dil sürçmesi gibi, kendisine eşlik eden yasal eşi değil, ama rolünü büyük bir benzerlikle yerine getiren Anamaria Vergara'nın çizgileri altında "Savaş ve Barış"ın kadın kahramanı Nataşa Rostova'ydı. Bu arada kurbanlarını seçiyormuş gibi Kont Drakula ortalıkta dolaşıyordu. Carlos Vasallo, Süperman'dı ve Delia'nın yumuşak kişiliğini üstlenerek cıvıl cıvıl Karmen yanında cilve yapıyordu.

Büyük kostümcü, Kafkas atlılarının giydikleri, yüksek epoletli, başlık adlı bir pelerin giydi, başına da bir karakul şapkası geçirdi.

Bizler kostümsüz gelen utangaçlardandık. Pablo elini uzattı ve büyülü sandığı karıştırdı. O anda gözbağcı gibi bir takma sakal ve sarık çıkardı. Eliana bir maskeyle Hintli kadın kılığına girdi. Neruda onun alnının ortasına kırmızı bir nokta koydu. Pencap'tan gelmiş gibiydi.

149. Düğün saatinde "Paparazzi"lerin öfkesi

Yaza dönüşmekte olan bir ilkbahar gününde bir arkadaş grubu olan bizler Kara Ada'da toplanıyoruz. Dolayısıyla bütün ev yeniden ışıl ışıl gibi görünüyor. Ağaçtan bir Meryem Ana, kucağında bir çocuk, yemek salonunda olayı beklemekte. Orada, korsan Morgan, renkli kadehlerden bir büfeye bakarak akşam eğlencesine hazırlanmakta. Nişanlı kadın ve erkek taşla yapılmış evde hazır bulunuyor. Şamdanlar parlıyor, üzengiler pırıl pırıl, Toconao heykelcikleri ve Afrika'dan parçalar iç içe. Bardaki küçük masalara yerleşip bekliyoruz. Umut içinde bir bekleyiş ortamı egemen.

Kara Ada'yı çeviren kazık duvar kuşatılmış. Kuşatanlar arasında birçoğunun fotoğraf makinesi var. Bunlar en gözüpek olanlar. Fotoğraf çekebilmeleri için girmelerine izin verilmesini yüksek sesle istiyorlar. Kamera üzerinde her zaman çekici bir etki yaratan evden daha çok bu 28 Ekim 1968 tarihinde, gece kutlaması nedeniyle yeni evlilerin, Matilde Urrutia ve Pablo Neruda'nın bir fotoğrafını çekmek istiyorlar.

Kargaşa daha uzağa yayılıyor. Orada toplanan bir kalabalık var ve evlendirme memuru geldiğinde haykırmalar artıyor. Genç kadının kulağını örterek inen ve yüzünde bir soru işareti oluşturan siyah meçleri var. Gruplaşma git gide tehdit edici durumda. Bazıları telörgüye tırmanmış; bazıları da çeşitli dönemlerde gerçekleştirilmiş bu yapının en alçak kısmına tırmanmaya ve eve zorla girerek istila etmeye başlıyorlar. Neruda baskıncılarla uygun bir dille konuşmamı istiyor. Çıkıyorum.

"Ne istiyorsunuz? -diyorum- Özel bir evlilik söz konusu, kendi aralarında bir tören. Çiftin bu isteğine saygılı olun lütfen."

"Basının haber verme hakkına saygı göstersin. Herkesin tanıdığı bir adamın evlilik fotoğrafını herkesin görme özgürlüğü ve hakkını gözetsin."

Bazıları daha ileri gidiyorlar. "İşte bir komünistin ne olduğu." Bir başkası ekliyor: "Totaliter bir şair olduğunu saklayamaz..."

Bazıları bu ifadelerle dalga geçti. Onlarla pazarlık ettim: "Sizin istediğiniz şey, evliliğin yapıldığı anın fotoğrafıdır. Bu

fotoğrafa sahip olacaksınız. İyi bir fotoğraf olacak ve her birinize gönderilecek."

Görünüşte sakinleştiler. İçeri girdim.

O anda soru işareti gibi yanağına düşen saç bukleli evlendirme memuresi yeni evlilere birbirlerini eş olarak isteyip istemediklerini soruyordu. Matilde'nin beyaz gelinlik elbisesi vardı. Neruda'nın yakasında çiçek ve göğüs cebinde ucu dışarı çıkmış mendil bulunan koyu renkli bir giyisisi vardı. Her ikisinin yanında birbirine tanıştırılan ve ilk karşılaşmaları sağlanan iki tanık bulunuyordu: Neruda'nın eski dostu ve Matilde'nin hocası Blanca Hauser'le Şili senfoni orkestrasının kurucusu Armando Carjaval. Büyük "cacciatore" Manuel Solimano fotoğraf makinesinin düğmesine bastı. Bir poz aldı. "Paparazziler" bundan yoksun kalmadılar.

150. Efsanevi korsan

Yeni serüvenlere atıldı. Ardı ardına on pazar günü radyoda haftalık programları sundu. Üstelik, görünüşe bakılırsa, Romeo ve Juliet'in çevirisinin döktürdüğü soğuk terler yetmemiş gibi çok daha tehlikeli bir serüvene atıldı: tiyatro oyunu yazmak: *Fulgor y muerte de Joaquin Murieta* (Joaquin Murieta'nın Görkemi ve Ölümü).

Verdiği konferanslar sırasında böyle bir dedikodunun aslı olup olmadığı kendisine sorulduğunda doğru olduğunu söyledi, ancak savunma durumunda yanıtladı. Bir tiyatro oyunu yazdığını söylediğinde kızardığını, çünkü eskiden orkestra insana dönüşen ve bütün çalgıları çalan şairleri sevmediğini dile getirmiş olduğunu söyledi. Çünkü onlar hiçbir şeyi hakkıyla yapamama tehlikesi içindedirler. "Tiyatro bana yabancı ve korkunç bir tiyatro yapıtı yazdığımdan eminim."

Kendisini sorgulayan gazeteci hemen tepki gösterdi: "Korkunç mu? O zaman neden yazdınız ve konusu nedir?" Neruda şöyle yanıtladı: "Bakın, bundan birkaç yıl önce büyük Fransız oyuncu ve yönetmen Jean-Louis Barrault oynayabileceği bir şey yazmamı istedi benden. Ona, "ben yalnızca şairim ve beni ilgilendiren şey, dizelerimi yazmaktır. Ve üstelik, tiyatro için nasıl yazacağını bilmiyorum." diye yanıtladım. "İşte

yanılgın, diye yanıtladı Berrault. Sen şiir yaz, ben onu tiyatroya çevireyim."

Kendini sık sık geç tepki gösteren bir birey olarak tanımlamayı seven bu güneyli bir gün uyanıp kendi kendine, neden olmasın? dedi. Ve kendini bir halk efsanesine dönüşen romantik bir eşkiya olarak gören kişinin şiirini yazmaya koyuldu. Her şey, Kaliforniya'da altına akın döneminde geçiyordu. Joaquin Murieta oraya 19. yüzyılın yarısında, birçok Şililiyle birlikte altın bulmak için gitmişti. Orada kendisini bekleyen baskı ve ölümdü.

Öteki eşkiya öyküleri gibi, bu yasadışı insan birçok ülke tarafından aranmaktadır. Şilili bir tarihçi olan Eugenio Pereira, Murieta'nın Meksikalı olduğunu savunur. Neruda, "Aztek Kanatlı Şövalye", onun Meksikalı olmadığını söylemeyi kendine görev bilir. 1849 yılında, Kaliforniya'da yenen ekmek, Valparaiso'dan götürülen Şili unuyla yapılan ekmektir, diye kanıt getirir. Üç bin vatandaşı San Francisco'ya gitmiştir ve bu bölgede Şilili göçmenler Washington adlı bir kent kurmuşlardır. Şair, titiz bir tarihçi gibi bilgi toplamıştır. Joaquin Murieta, o açgözlülük ve ırkçılık döneminde vatandaşları için koruma ve saygı ister. Oysa onlar beyaz tenli olmayan insanların uğradıkları davranışı görmekte ve linç yasası Meksikalılar gibi Şililere de uygulanmaktadır. Sonuç: Joaquin Murieta'nın kesik başı 12 Ağustos 1853 tarihinde, San Francisco'daki bir fuarda sergilenmiştir.

Yazar, kahramanlarının Şilili olduklarını savunur. Ancak bunun ötesinde, adaletsizliğin düşmanı olarak sunduğu "babayiğit, mutsuz ve aylak" vatandaşlarından birinin acı efsanesine şiirsel ve tiyatrosal bir biçim vermeye çalışmıştır.

Her zaman olduğu gibi, rastlantıya varıncaya kadar günlük olaylar Neruda'yı bu tasarıya bir sahne biçimi vermeye kadar iter. Gabriel Gonzalez rejiminde saklanacağı bir yerden ötekine gittiği dönemde Ulusal Coğrafya Dergisi'nin bir sayısında, o zamana kadar bilmediği olayın, fuarda Joaquin Murieta'nın kesik başının sergilenmesinin afişini bulmuştu. Kaliforniya'ya gittiğinde Murieta'nın izini sürmüş ve malzeme toplamıştı.

Bu kişiyi sahneye taşımaya kadar iten başka bir neden de Matilde'nin görüşü olmuştur. Henüz yayınlanmamış *Barcarola* adlı yapıtında Joaquin Murieta üzerine yazdığı bir şiiri okurken, "Pablo, bu bir tiyatro!" demişti. "Böyle söyleme -diye karşılık verir- bu rastlantı sonucu aklıma geldi." O zaman bunu bir dram olarak yazmaya karar vermiştir. Sonuçta bazılarının Kantat ya da Dramatik Şiir olarak adlandırdıkları bu karma ortaya çıkmıştır.

Eskiden Santiago'da özgün adı *Murieta* olan, ancak *Son Öc* adı altında sunulan bir film gösterilmişti. Tüyler ürpertici sloganlarla ilan edilmişti: "Bütün bir kenti kana boğan adam." "Yüreğine yazılmış, soğukkanlılıkla öldürme nedeni vardı." "Karısı ırzına geçilmiş, öldürülmüştü!" "Şimdi bütün Kaliforniya'yı yıkmaktadır!"

14 Ekim 1967, Cumartesi akşamı "bütün Santiago" toplandı. Antonio Varas'ın Şili Üniversitesi, Tiyatro Enstitüsü eşliğinde sunulan ilk gösterisini izlemek üzere oradaydık, sabırsızlanıyorduk. Buenos Aires'ten Neruda'nın yayıncısı Gonzalo Losada, Arjantinli yönetmen Leopoldo Torre Nilsson, romancı Beatriz Guido, çok sadık dostu Margarita Aguirre, şarkıcı Leonardo Favio da gelmişti.

Verilen tek arada Victor Jara, metinleri Neruda'nın ve müziği Sergio Ortega'nın olan şarkıları yorumladı. Soprano Matilde Broders, 19. yüzyıldan anonim, Şilili geleneksel şarkı *Barcarola*'yı söyledi. Kerry Keller bir "spiritual" yorumladı.

Yönetmen Pedro Orthous ve tiyatrobilimci Guillermo Nunez, Jean Louis Barrault'nun önerdiğini yaptılar. Neruda'nın yapıtı Orthous'u Lope'nin *Fuenteovejuna;* Çehov'un *Vanya Dayı;* Labiche'in *İtalyan Hasır Şapka;* Shakespeare'nin *Kralların Gecesi;* Ibsen'in *Bir Halk Düşmanı* ve Bernard Shaw'ın *Azize Jeanne* adlı oyununun montajından daha fazla uğraştırdı. O zaman devasa olarak nitelendirilebilecek, bu yapıtı korolu ya da kolektif bir tiyatro oyununa dönüştürmekten ibaret olan işe koyuldu. Aynı şeyi Fuenteovejuna adlı oyunla daha önce denemişti. Tiyatroya ilişkin bütün sanatları işin içine soktu: tiyatro, dans, şarkı, pandomim. Ona göre Neruda, tiyatrosal olan her unsuru yapıtına yedirebilen bir yazardı. Ya-

zılı olduğu kadar sözlü olarak sahneye koymanın her şeyden önce bir düş gücü işi olmasını istemişti. Yönetmen Yunan korosundan, müzikholden, Tirana'daki halk bayramlarından unsurları kullandı.

El Pueblo unido jamas sera vencido (Birleşmiş Bir Halk Asla Yenilmez), *Venceremos* (Yeneceğiz) adlı, yirminci yüzyılın ikinci yarısının en popüler marşlarının yazarı, yüksek eğitimli besteci Sergio Ortego, Murieta'nın müziğini bestelemiştir. Gösterinin sonunda mor renkli sanatçı giysisiyle sahneye çıkıp bir halk müziği, kuzeyin geleneksel müziğiyle akraba, açık bir biçimde folklerden esinlenmiş bir müzik ve dramatik, hep şiirsel metnin altını çizmeye dikkatli başka müzikler de sundu.

Oyunun Patricio Bunster tarafından gerçekleştirilen dans düzeni değişik salıneli bir dizi oyundan hareketle yapılmıştır. Burada kuzey Amerikalı "Tazılar" adlı ırkçı topluluğunkiyle, kabare müziğiyle, folklor havasıyla ve bale için uygun bir temayla şiddetli bir karşıtlık oluşturan antik Yunan vurgularının bulunduğu bir kadın korosu kurmuştu.

Yapıt birçok ülkede ve çeşitli dillerde sunuldu. Neruda, Polonya'da oyunu görme fırsatı bulduğunu söylerken gözleri pırıl pırıldı. Yazarın direktiflerinin geniş bir biçimde yorumlanması hoşuna gidiyordu, bu anlamda oyunun bütün haklarını ve lisanslarını tiyatrosal yöntemler sayesinde ana fikri savunmak üzere "yönetmenler"e bırakıyordu.

Bu özgürlük, Neruda'nın oyunundan hareketle onu opera-rock'a ya da çok özel bir filme çevirmeye kadar varan en gözüpek çeşitlemelerinin yaratılmasını sağlamıştır. Bu film, Neruda'nın Rus çevirmen Pavel Grushko'nun yönettiği bir girişimdir. Oyuna sokulan yeniliklerin bilincinde olarak *Joaquin Murieta'nın Görkemi ve Ölümü* başlığının üstüne *Pablo Neruda'nın Bir Fikri Üzerine'*yi eklemiştir.

Bu, mutlaka oyunun yaratıcısının hoşuna giderdi, çünkü ona göre, "Bu trajik bir yapıttır, aynı zamanda bir kısmı gülmek için yazılmıştır. Bir melodram, bir opera ve bir pandomim olmak istemektedir. Bunu durumlar ve umulmadık nesneler, kostümler ve dekorlar yaratması için yönetmene söylüyorum."

Böylece Joaquin Murieta'nın çeşitli karşıt yüzlü hayaleti hâlâ Kaliforniya'da ve başka sahnelerde özgür yorumlarla dolaşmaktadır. Bu da mutlaka yazarın içini büyük bir hoşnutlukla doldururdu.

151. J. S.

Neruda'nın yapıtlarında araya kayan, boydan boya uzanan, sık sık gizemli cümleler söyleyen ve kişiliğinin niteliğini, yokluk izlenimini oluşturan bir şeyde eriyip gidiyormuş gibi ortadan yiten bir varlık bulunmaktadır. Küçük boylu, buğday tenli, çekingen bakışlar fırlatan gözlerle bazıları bilinen, bazıları da bilinmeyen görevlerini yerine getirmek için ortadan yiterdi. Bildiğimiz bu görevlerden biri Neruda'nın sekreteri olmaktı; bunu edebiyat aşkıyla, şaire bağlılıkla ve bir biçimde kâğıtlarını ve kitaplarını düzene sokma arzusuyla kabul etmişti. Şiirinin incelenmesi için Pablo Neruda Vakfı kurulduğunda ardiye kısmında çeşitli işlerle uğraşır, basımcılığın ilk zamanlarından kalma listeler, şairin yaşamına ve yapıtlarına ilişkin zaman dizinleri, bibliyografik fişler, gazete ve dergilerden yapılan alıntıları düzenlerdi. Bazı anlar anlaşılmazdı ve kitaplıkta gözleri açık düş görerek saatler geçirdiğinden kuşkulanırdım. Olağanüstü ve ulaşılmaz kadınlara aşık olurdu. Onlar eşleriyle birlikte gezerlerken o da yanlarında olurdu. Kafasında Potomac kıyıları üzerinde bulunan bir kentte düzenlenmiş ve Latin Amerikalı aydınları satın almaktan ibaret olan bir plan vardı. Bana bu büyük örümcek ağı konusunda uzun ve ayrıntılı raporlar gönderirdi.

Şair üzerine bir kitap yazmak istiyordu. Belki de her gün Weimar'da bir başka şairle konuşan Eckerman'ı düşlüyordu. Ancak Jorge Sanhueza, kimse ayrımına varmadan, 17 Haziran 1968 tarihinde, kırk üç yaşında, bir hastane odasında öldü. Neruda onu yaşamında ve ölümünde öyle bir ağırbaşlılıkla tanımıştı ki, ona adadığı şiirin başlığını koyarken adının tam yazımını aşırı buldu. "Jorge Sanhueza eğlenmek için öldü... Gerçek yokluğu oldu." Adam bilmeceli biriydi: "Bir kapının koluna mı saklandı / gecede yeniaya mı / yoksa karanlık bir pencerenin ardında mı / artık yok olduğuna bizi inandırarak / bilmi-

yorum, bilmiyorsun / böyle: / bilmeme oyununu oynamayı sürdüreceğiz."

152. İki tür kuş

Şair, serbest zamanlarında uçan nesneler üzerine yazar. Burada uçan daireler söz konusu değildir. Ne uçaklar, ne de uzay araçlarıdır. Bunlar kuşlar: albatroslar, kartallar, pelikanlar, karaleylekler, karabataklar, bülbüller, serçeler, papağanlar, baştankaralardır. Çocukken "ulmo"nun[19] çiçek açtığı yerde pembe bir melek görebilirdi. Bu, flamandı. Gözleri açık uyuyan balıkçıl dikkatini çekerdi. Sonra kırlangıç, Kara Ada'ya ilkbaharda döndüğünde ona hava yoluyla mektuplar getirirdi. Gözlerinin önünde her zaman sonsuz sekreterleri martılar vardı.

Çocuk saka kuşunu ve yüreği kanlı sığırcığı severdi. Anımsadığına göre Temuco'da, yeniyetmeyken kendisine "akbaba" adı verilmişti. Kara pelerini şemsiye gibi açılıp kapanırdı. Çalışkan ağaçkakanın "takatak"ları; çok değişik uçuşlar: kekliğin şimşeği ve taş gibi düşmeye hazırlanan atmacanın kıpırtısız uçuşu şairi her zaman şaşırtmıştır. Sinekkuşunu, uzun bacaklı kuşları, uzun kuyruklu tarlakuşunu ve Arokan ev güvercinini, çocukluğunda hayran olduğu kırmızı ayaklı yaban güvercinini yeğlerdi.

Ancak o başka tür bir kuşla, hiyeroglifik kuşlarla, dolaşkan uçuşlu kuşla, O-kuşla (Matildina Silvestre); ben-kuşla (Pablo Insulidae Nigra) ilgileniyordu. Şair kendini kuş gibi görüyordu.

Neşeli, popüler, taşralı şair kendini yeryüzünü dolaşan kuş gibi duyumsuyordu. Ruhunun kanatları olduğunu ve kıpırtısızlığa mahkum olmadığını söylüyordu. Doğduğundan beri kuşları gözlemlemişti. Kara Ada'daki büyük pencereden onları uzun uzun, hayranlıkla seyrederdi.

153. Mavi bayraklı ev

Kara Ada'da o kadar çok şey görmüştü ki, bunlar için en azından bir kitap yazmalıydı. O zaman *Una casa en la arena*

(19) Kabuğu tanesiyle zengin büyük bir Şili ağacı.

(Kum Üzerinde Bir Ev) adlı yapıtını yazdı. Yapıtın yüzde sekseni-doksanı düzyazı olarak yazılmıştır. Şiir yalnızca *Diente de cachalote* (Balinanın Dişi) ve *Amor por este libro* (Bu Kitap İçin Aşk) adlı yapıtlarında bulunur.

Hep Temuco'daki "La Llave" (Anahtar) dükkânını anımsar. Orada kocaman bir kapı açıcı yerlilere yön verirdi. Nesneler yiter. O bu anahtarı aşırmıştır, ama okyanus, bu sıvı şey ona evin anahtarını ve kumla kaplı şapkayı geri verse bile ondan bazı şeyler çalmıştır. Kum üzerindeki bu evde gelmek bilmeyen Nobel Ödülü'ne karşı kendini savunuyordu. Sonunda geldiğinde kendisinin olmayan evde değil, Fransa'daki karanlık Şili elçiliğinde yaşıyordu.

Kara Ada'daki evi ilk kez gördüğü anı anımsar. Issız plajda atla dolaşıyordu. Don Eladio Sobrino önde, Cordoba yavlanından geçerek gidiyordu. Öğleden sonra vardılar. Don Eladio öldü ve ev büyüdü. O zaman onun adını taş şöminenin üzerine yazdı. Mimarlığını German Rodriguez yapmıştır. Don Alejandro Garcia ustabaşı ve marangozluğun şairi Rafita. Rafita, "rauli"(20) ağacından kalaslar üzerine şairin arkadaşlarının adını onun yazısını yansılayarak kazıdı.

Denizanaları, parçalanmış gemilerin pruva heykelleri orada yerlerini aldılar. Bu heykellerden biri, görkemli duruşu ve rüzgârda dalgalanan giysisiyle ona Temuco'daki Gabriela Mistral'ı anımsatıyordu.

En güneyde kirle kaplı bir gemide "Glasgow'lu Denizkızı"nı da buldu. Gemi tersaneden 1866 yılında çıkmış ve kömür taşıyarak ömrünü Şili'nin güneyinde tüketmişti.

Bitpazarından kurtarılan, ağaçtan yapılma, ağlayan bir kadın olan "Göksel Meryem" vardı. Sisin içine dalmaktan yüzü çatlak çatlak olmuş "La Novia" (Nişanlı) vardı. Toprağa gömülmüş "Cimbellina" Ve "üzüntüsüz, duygudan yoksun bebek yüzü çizgileriyle" "La Bonita" (Nonoş) vardı.

Kısa süre önce, 1964'te iri yarı "Micaela" gelmişti.

Bir kaptandan biraz daha öte olduğu izlenimi veren şair. Kara Ada'da bulunduğunda ev, kralın ya da cumhurbaşkanı-

(20) Gürgene benzeyen bir güney Şili ağacı.

nın geçişi nedeniyle süslenen hükümet konakları gibiydi. Göndere bayrak çekerdi. İki çemberin içinde yatık bir balık resmi bulunan mavi bir bayrak Neruda'nın Kara Ada'da olduğunun işaretidiydi.

Avluda Antofagasta'dan gelen bir gemi demiri vardı. Denizin dibinde ya da çölde uyuyacağına Kara Ada'nın büyük toprağında dinlenmektedir. Onu oraya getirebilmek için dört öküz gerekmiştir.

Yan tarafta, bir lokomotif gibi ses çıkaran ve buğday tarlalarında çalışan, çocukluğunda babasının treniyle yolculuk ederken ağzı açık seyrettiği lokomobil vardı. Ağzından duman püskürterek buğday döver, ağaç keserdi. Neruda lokomobili sevdiğini söylüyordu, "çünkü Walt Whitman'a benziyordu."

Haber avcılarının aşmaya çalıştıkları çit, aslında şairin iki köpeği "Panda" ve "Yofu"nun Punta de Tralca'lı papaz komşunun koyunlarım günah işlercesine parçalamalarını engellemek için yapılmıştı. Bu çit ortaçağdan kalma bir şatonun duvarı değildi elbette, ama köpekler kilise karşıtı olabilirlerdi.

154. Barcarola'nın sallanması

"Chillan'lı güzel kokulu kadın" Matilde'ye adadığı *La Barracola*'yı (Gemici Türküsü) yayınlar. İlk sayfaları aşka adanmıştır. Dizeler yazan kaptanın kara bir maske ardına saklandığı günleri anımsar. Capri aşıkları, düşler, sürgünlükteki özlemler, geri dönüş, kendilerini Atlantik kıyısındaki evlerinde ağırlayan Uruguaylı dostları Alberto ve Olga Mantaras.

Ardından antenlerden gelen haberlerden doğan şiirler: "Şili'de deprem." Hayaletleri kovmak için nar kadar küçük sokağa çıkar.

Kendisine bir başka haber, deprem haberinden daha kötü bir haber ulaşır: Ruben Azocar öldü. Onun anısına "Una Corona del Archipielago" (Takımadalardan Bir Taç) şiirini yazar. Kendisinin gönül kardeşi, yabani Albertina'nın da öz kardeşidir. Kendisini "edebiyat onuruna berbat bir otelde parasız ve giyeceksiz rehine bırakan" bu şarlatanı sevgiyle anar.

Tanıdığım öteki şairler gibi Neruda da çok az müzik dinlerdi. Bir gün onu uzun bir oyunun bulunduğu bir plağın iki

yüzünü dinlerken görünce şaşırdım. Bu ne bir orkestra, ne Caruso, ne de Maria Callas'tı. Rosotov'un çanlarla çalınan ölçülü havalarıydı. Uzaktan gelmiş bir plaktı. Ertesi gün şiirini yazdı: "Las Campanas de Rusia" (Rusyanın Çanları). Orada savaş çanları, barış çanları, düğün çanları vardı. Çok duygulanmıştı. Onların seslerinden ve vuruşlarından etkilenmişti. "Çanları ağlayacağız, çanları oynayacağız, çanların şarkısını söyleyeceğiz / aşkın sonsuzluğu için, güneş ve ay ve deniz ve toprak ve insan için."

Ardından yapıtta Şili'nin ilk amirali Lord Covhrane onuruna; bir yüzyıl önce kendisi gibi yaşayan ve sevdiği "sürgünlük zor meslek" cümlesini dile getiren Artigas onuruna şiirler bulunmaktadır. Geçen yüzyılın gündoğumundan, gelecek yüzyılın tansökümüne geçer: astronot.

155. Trutruca[21] ve ozan

Yeni şiir yılı erken, 10 Ocak'ta, Santiago'daki Nataniel stadında yıldızların bir araya gelmesiyle başlar. Boğucu bir sıcaklık vardır. Jose Miguel Varas mikrofonu alır ve sessizlik ister. Her şair bir bardak su ve bir lambayla yerindedir. Neruda, "Eugenio, seni bir yabandomuzu yarışına değil, sadece kendi şiirinin feseği, yorumcusu olman için davet ettim." der. Yevtuşenko, Neruda'nın çevirdiği "Deniz" adlı şiirini okur. Şair alıştığımız ve kitlenin çok hoşuna giden bir oyuncu-okuyucu-mimcidir, kendi başına bir gösteridir.

Artık kimse şiirlerini Neruda biçiminden değişik okumamaktadır. Şairimiz sözcüklere genizden gelen, Trutruca sesine benzeyen bir eğim kazandırır. "Sen, ruhumun geldiği yoksul güneylisin..."

Buna karşın Yevtuşenko panayır cambazı, hokkabazı gibidir, ama şiirinde her şeyin bir anlamı vardır. "Çıkarsız İnsanlar Yoktur", "Şevkat, Babi Yar", "Simbirsk Fuarı" şiirlerini okur. Simbirsk, Lenin'in doğduğu kenttir. Başka şiirleri de okuduktan sonra son olarak "Jarkov'a Yağan Dolu" şiirini okur.

(21) Mapuş yerlilerinin çalgısı.

Şiirlerin çoğunu Neruda çevirmişti. İspanyolcayı yeterince konuşan Yevtuşenko şiirlerin temelini kendisi çevirmişti. Neruda'nın özellikle Fransızcadan ya da İngilizceden çeviriye karşı büyük bir tutkusu vardı. Gençliğinden beri kendisini verdiği bir işti bu. Rainer Maria Rilke, James Joyce, William Blake, Walt Whitman gibi yazar ve şairleri İspanyolcaya çevirmişti. Daha sonra dostları Nâzım Hikmet'in, Stephan Hermlin'in, Walter Lowenfels'in, Thiago de Melo'nun şiirlerini çevirmiştir. Ardından klasiklere geri dönmüştür: Adam Mickiewicz ya da Charles Baudelaire.

J.M.C el hussar desdichado (J.M.C. Mutsuz Süvari) adlı yapıtını yayınlamayı başaracak bir yayınevini ayakları üstüne oturtabileceğini düşünür. Bu kitap Manuel A. Pueyrredon'un anısını yaşatacaktır: Don Jose Miguel Carrera'nın yaşamını ve ölümünü anlatan şiirler ve şarkılar. Tasarısı Şili'ye, kıtaya ve şiire ilişkin ender ve unutulmuş en az yirmi kitabı yayınlamaktan ibaretti.

156. Yumuşakçalar bilimcisi

Ortak bir olay genişler ve hız alır: Neruda'nın benimsenmesi edebiyat çevresiyle sınırlı kalmaz. Kitleler için efsanevi bir kahramandır. 1968 yılında yeniden Kolombiya'ya gittiğinde bir gazeteci Victor Hugo'ya ilişkin bir cümleyi anımsatır. Sözünün gücü, insanlığın homurdanmasından daha fazla bir şeyi oluşturmaktadır. "İçimizde geçmişin sırlarını ve geleceğin bilmecelerini duyumsama yeteneğimizi" uyandırır.

Gazeteler şu başlığı atarlar: "Neruda'nın Şiir Okuma Toplantısında Tanrılaştırma". Manizales'te Los Fundadores tiyatrosuna giremeyen kalabalık onu öyle sıkıştırır ki, bir kamyonun arkasına saklanması gerekir. Kalabalık atılır ve binanın cam kapılarını kırar, bir görevliyle birlikte içeri girmek için arkadan iten birkaç izleyici yaralanır. Şiir okuma toplantısını "Un hombre anda bajo la luna" (Ay Altında Yürüyen Bir adam) şiiriyle açar ve "Mi mala udecatcion" (Kötü Eğitimim) şiiriyle kapatır.

Aynı yıl, 8 Nisan'da Santiago Belediye Tiyatrosu'nda Joliot Curie nişanını alır. Şair bunun üzerine, "Bu nişanın adı göğsümden daha geniş." diyecektir.

Ercilla'ya bir yazı yazar: "Escarabagia dispersa" Kara Ada'da kişisel incelemelerinin sonuçlarına ilişkin bilgiler verir. Gözünü mikroskoba dayayıp doğanın son derece küçük görüntülerini betimlemektedir. Özellikle canlı varlıklar üzerine bilgilenmeyi seviyordu. Koleksiyoncu çabaları ne istifçilik arzusuna, ne de özel mülk edinme duygusuna karşılık veriyordu. Böyle olsaydı koleksiyonlarını kamu kuruluşlarına bağışlamazdı.

Neruda'nın bu yeteneğinin bilincine birkaç yıl önce, o dönemde UNESCO'nun genel sekreteri olan Julian Huxley onun Michoacan'daki evine geldiğinde varmıştım. Kardeşi Aldous'tan daha uzun boylu Julian'ın İngiliz bilim adamlarına özgü ağır kanlı ve görgü kurallarına uyan havasıyla girdiğini gördüm. Çok özel evinde kendisini kabul eden bu adamı tuhaf bir hayvan gibi inceliyormuşçasına doğrudan doğruya, "beni şair olmanızdan daha çok yumuşakça bilimcisi yanınız ilgilendirmektedir." dedi. Neruda onu midyelerin yanısıra pırıl pırıl kelebekleri göstermeye götürdü. İkisi bilim adamı arasında bu gök ve deniz yaratıkları üzerine beklenmedik bir tartışmanın tanığı oldum. Çoğunun adını Latince söylüyorlardı. Neruda'da hiç ummadığım bir bilgi birikimi olduğunu gördüm. Kuşlar, toprak ve denizdeki hayvanlar ve bitkiler üzerine her şeyi bilmesinin katıksız bir şiirsel uydurma olmadığı sonucuna vardım. Bütün bunlar ciddi bir incelemeden, coşkulu bir gözlemden ve sayısız okumalardan kaynaklanıyordu.

Yaşamının bu döneminde Vicente Huidobro'yla tam bir barış içine girdi. Her ikisi de iki kutbun insanı ve şairiydi. Ancak Neruda, Şili şiirinin pencerelerini iyiliğin rüzgârlarına açan kişiyi selamlar. Bunu *Ercilla* dergisinin 7 Şubat 1968 tarihli sayısına yazdığı bir yazıda ve kesin bir biçimde *Huidobro*'dan seçme şiirler kitabına yazdığı önsözde göstermiştir. Bu kitap ancak Neruda'nın ölümünden sonra Belçika'da basılıp yayınlanmıştır.

157. Biraz felsefe

Yolculuklar ve geri dönüşler arasında otomobilde, trende, uçakta, küçük bir masada, evin bir köşesinde, yatakta şiirin fışkırdığı eliyle yazan bu şair, yeni bir yapıtı bitirir: *Las manos*

del dia (Günün Elleri). Tanrının kendisine verdiği bu ellerle bir süpürge bile tutamamaktan duyduğu suçluluğu itiraf eder. Çünkü her şeyi yapmak istemektedir. Denizin yaratılmasına katkıda bulunamadığı için yakınır. Onu ilgilendiren şey, herkesin bir yeri olduğu yaşamdır. Olumsuz elleri olduğunu düşünür: hiçbir şey yapmamış eller. Soğuk bile bir şey yapmıştır, çünkü ateşin babasıdır. Ama çan dökenlere, bayrak üretenlere, demir mala, vazo çevresi üretenlere hayrandır. Günlerin, bedenin yanısıra sözün iyi kullanımıyla meşguldür. Çünkü, tanrım! dünya kötü yazarlarla doludur ve onca ölü düşünceler vardır. Bir şeyler yapmak, şarkı yapmak için eller daha iyidir.

Coşkusu, toplumsal olarak yararlı olmaktır. Bir gazeteci kendisine, "Onca uğraşı olan bir insansınız, size en fazla eğlendiren şey nedir?" diye sorduğunda, "İnşa etmek" olmuştur. "Gelecekte nasıl yaşamak istersiniz?" "En iyi armağan, ABD'de gerçek bir demokrasi kurmak olurdu. Yani, en uzaktaki toprakları kana bulayan gerileyen güçleri bu ülkeden kaldırmak. Böylesine büyük bir ülke, siyasal ve ekonomik küstahlığından arındırılmış olsaydı, evren için büyük bir armağan olurdu."

Yaş günlerini ve yarı on yılları kutlamak için her türlü bahane iyidir. Altmış beşinci yaşgünü dolayısıyla yeni kitaplar yayınlayacaktır. Oldukça ağır olan Şili Dil Akademisi, siyasal adaletsizlikler yüzünden gecikmeyle onu onur üyesi yapacaktır. Bu akademiye girmeye karşı hiçbir zaman ilgi göstermemişti, ancak, bu sessiz savaş içinde barış imzalandığına göre, bıyık altından gülerek dile "parıltı ve görkem" taşımak söz konusu olduğunu söylüyordu.

Neruda, birçok yazarın tersine, edebiyata ilişkin tasarılarından söz etmenin mutsuzluk getirdiğine ve başarısızlığa uğrattığına inanıyordu. Nasıl olduysa bir seferinde bunu yaptı. Kendisini "Pablo, bunu hiçbir zaman yapmadınız; yazacağınız kitaptan söz etmediniz." diyerek uyaran Matilde'nin karşı çıkışlarına karşın usa yatkın öğüde kulak asmadı. "Yaşgünümde yayınlanacak kitabını bitirdikten sonra tarihsel-şiirsel türde değişik, başka bir kitaba başlayacağım. 18. yüzyılda Şili'de kölelerin başkaldırısından söz edeceğim." Bu kitap hiç yayınlan-

madı. Sonsuza değin nazar değmişti. Aynı olaylardan esinlenen Herman Melville'in Benito Carena adlı yapıtının karşılığı olacaktı.

O dönemde şair elli dile çevrilmişti ve onun hakkında yazılan yazılar binlerceydi. Yaşayan bir klasikti. Altmış beşinci yaşgününde bir gazeteci sorar:

"-Yaptığınız ve pişman olduğunuz yanlışlar nelerdir?"

"-Bazı aptalca şeyler yazdım. Eleştirildiğimde onlara hak veriyorum, ama umurumda değil."

"-Seçtiğiniz ve ardından Komünist Partisi'ni yasadışı ilan eden bir başkana şiirler mi?"

"-Onlar da. Her insan yanılabilir."

"-Yaşamınızdaki en büyük hoşnutluk ya da sevinç hangisidir?"

"-Kuzey için senatörlük kampanyam ve seçilişim."

"-Bu kampanya ne edebiyat, ne de duygusal düzlemde yer alıyor?"

"-Hayır. Bu, bütün ömrümde tek deneyim oldu. Bende senatörlük eğilimi yok, ama bir güney insanıyım ve kuru, ölü pampayı, insanlarını ve acılarını gördüğümde hiç unutmayacağım bir duyguya kapıldım. Ölülerini ölü toprak üzerinde yürüyerek, şarkı söyleyerek gömüyorlardı. Bu keşfin sevinci (ve acısı) hiçbir şeye eşit olamaz."

Gazeteci, yaşam felsefesini nasıl betimlediğini sorar. "Başkalarının mutluluğu için mücadele verilmezse mutlu olunamaz. Başkalarının sahip olmadığı şeye biz sahip olursak pişmanlıklar yakamızı hiç bırakmaz. İnsan, mutlu bir ada olamaz. Doğal olarak bütün felsefem bu değil, ama en önemlisi budur."

Altmış beşinci yaşgününü kutlamadan birkaç gün önce, 30 Haziran 1969'da dört gazeteci, Julio Lanzarotti, Augusto Oliveras, Emilio Filippi ve Carlos Jorquera ona televizyonun 9. kanalındaki bir programda sorular sordular. Yaşgünü için kendisine sunduğu kitabın *Fin de mundo* (Dünyanın Sonu) olduğunu anlattı. Çalışma yöntemi sorulduğunda şunları söyledi: "Çalışma yöntemimin beyaz kâğıt ve yeşil mürekkep olduğunu söyleyeceğim. Şaka bir yana, daha çok sabah çalışırım. Bu öğleden sonra olanaksızdır benim için, ama kendimi hemen

hemen her sabah çalışmaya veririm, çünkü kendime bir alışkanlık dayattım ya da buna disiplin de diyebilirsiniz."

Söylediğine göre kendisine şiir için yaşayacağına söz vermiştir, çünkü başka bir şey yapamamıştır. Şiirle geçimini sağlamaya gelince, beklenmedik bir kazadır. Ama ne olursa olsun, yapıtlarının satış düzeyi, başarı kazanmış bir romanınkiyle karşılaştırılamaz.

Zorunlu olarak siyasi militan durumunun kendisini sınırlayıp sınırlamadığı, kanatlarının kırıp kırmadığı ya da yol gösterip göstermediği sorusuna gelince Neruda'nın yanıtı şudur: "Hiçbir zaman partim gelip beni sansür etmedi ya da belirli başka bir biçimde yazmamı istemedi. Bu, ortalıkta dolaşan bir efsanedir."

Neruda, çok rahat bir biçimde yaşayan ve militan duyarlılığı konusunda kuşku yaratan bir burjuva olmakla suçlayanlara kendisi gibi angaje bir şairin "öteki partililerin yaptıkları birçok çekici teklif ve rüşvet girişimine karşı mücadele" verdiği düşünülürse, "Zayıflık nerede?" diye sorarak yanıt verir.

158. Sancaktar

Siyaset onu Kara Ada'dan çıkartacaktır. 1969 yılında Şili'de bir erken seçim havası yaşanıyordu. Bir değişiklik yapılmasına duyulan gereksinim yaygındı; ancak, buna can atan güçler arasında büyük bir dağılma vardı. O sıralar sol içinde cumhurbaşkanlığı için bir tek aday sunmaya ilişkin ortak görüş yoktu. Çeşitli adaylıklar önerilmişti. Bazıları Komünist Partisi'nin oylarını çekme düşüncesini yabana atmıyorlardı. Parti ikinci turda birlik sağlanacağını sanıyordu. Bu birlik, öteki bölgeleri bir tek sancaktar çevresinde toparlayabilirdi. Bu durumda bir ad önermekten ibaret olan taktik uygun görüldü. Bu ad, sandığa kadar gitmese de grup niteliğine katkıda bulunabilecek ve yolu tek adaylığa açabilecekti.

Siyasi kurulun yaptığı bir çözümleme sırasında birçok üye başkanlık adayı olarak beni düşündü. Bu, birçok nedenden dolayı bir yanlış gibi göründü bana. Çok daha nitelikli ve bunu hak eden başka yoldaşlar vardı. Ancak özellikle bunun için biçilmiş kaftan biri vardı. Ulusal bir simge olarak sözcüğün en büyük ifadesiyle görkemli bir aday olurdu: Pablo Neruda.

Onunla tartışmayı önerdik birbirimize. Onun olurunu almak kolay olmayacaktı. Görüşünü alma işini ben üstlendim. Ağzını aramak için, tabloyu olduğu gibi çizmeye kararlı bir biçimde Kara Ada'ya gittim: bu sadece bir adaylıktı, finale kalmayacaktı, daha çok bir yarı finaldi. İşinden kopacağını ve burgacın içine gömüleceğini biliyorduk. Hemen, ağır bir görevi, ezici bir serüveni üstlenmeye davet edilmiş bir çocuk gibi kabul etti.

Birkaç gün sonra Luis Corvalan'la birlikte Kara Ada'ya geri döndük.

Merkez komitenin 65 üyesinin oybirliğiyle yapılan oylaması Pablo Neruda'yı Komünist Partisi'nden cumhurbaşkanı adayı olarak belirledi. Genel kurul 30 Eylül'de, saat 17'de başlamıştı. Genel sekreter yardımcısı Oscar Astudillo siyasi kurul ve ulusal kontrol ve kadrolar kurulu adına öneride bulundu. Herkesi bir gözlemi ya da kuşkusu varsa dile getirmeye davet etti. Radyo, basın ve televizyonun yanısıra genel kurulun yapıldığı salonun yanıbaşındaki merkez komite salonunun girişinde bekleyen yabancı gazetecilere haber verme işi bana düştü.

Çevredeki birkaç evin bulunduğu sokağı kalabalık doldurdu. İnsanlar büyüklü küçüklü bayraklar, renkli tüyler, eşarplar sallamaya koyuldular. Meşaleler ve havai fişekler tutuşturdular. Victor Jara, *Plegaria a un Labrador* (Bir İşçiye Dua), Patricio Manns, *La hora final* (Son Saat) şarkısını söyledi. Rolando Alarcon ve Hector Pavez, grup Aparcoa ve Millaray topluluğuyla Gabriela Pizarro katkıda bulundu.

Haber Valparaiso, Concepcion ve Temuco'ya ulaştığında, "Neruda, Neruda, halk seni selamlıyor!" diye bağırılan gösteri yürüyüşleri yapıldı. Aynı şey Şili'nin birçok kent ve kasabasında gerçekleşti.

Yalnızca bravolar olmadı. Milli Parti'den bir yönetici, peygamberce bir gözle adaya ilişkin merhametini dile getirdi: "Kendimizi ya siyasete ya da edebiyata verelim." Adolfo Ballas şunları da ekledi: "İçtenlikle inanıyorum ki, bu ülke en iyi Nobel Ödülü kazanma fırsatını yitirmiştir. Bence onu Pablo Neruda hak etmektedir." La Nacion adlı gazete Pablo Neruda'nın "özenli, şık ve burjuva havasıyla toplumsal yaşama dönüş"ünden söz etti. "Adayın güzel koku yayan piposu"na dik-

kat çekti ve Neruda'nın "yabancı ses düzenli" bir aksanı olduğunu ileri sürdü.

Eylül ayının sonunda partinin genel sekreteri, Teatinos Sokağı'ndaki 416 numaralı binanın ikinci katından toplanmış kalabalığa yaptığı bir konuşmada şunları söyledi: "Merkez komite oybirliğiyle birinci derecede bir militanın adaylığına karar vermiştir... Kişiliğiyle önem taşıyan Neruda büyük bir görev için adaydır. Bu görev, Şili toplumunda devrimci bir değişiklik yapma arzusunun somut örneği olmaktır... Ya Pablo Neruda ya da başka hiçbir bir aday demiyoruz... Öteki sol partileri ve halk güçlerinin belirledikleri öteki dört adayı bizimle aynı düzeye gelmeye davet ediyoruz."

Neruda söz aldığında kendisini işçiler ailesinin bir üyesi olarak betimledi. "Yalnızca doğuştan değil, sevgi ve ödevle de Şilili... İşte bu adaylığı onun için kabul ettim. Ve bu coşkulu sevgimin halkın birliğiyle güçlenmesini istiyorum... Bu nedenle bu adaylık kristal bir kutudaki mücevher gibi saklanmayacak, ama yüksek düzeyde etkin olacak, bütün ülke topraklarında dolaşacak ve halk her köyde, kasabada, madende ya da tarlada Halk Birliği'ni dayatmak için bir vekilliğe dönüşecektir."

Hıristiyan demokrat bir senatör, Neruda'nın adaylığına gönderme yaparak şunları söylemiştir: "Başkan adayları konusunda olayların gelişmesine bakarak benim adayım Radomiro Tomic değil, Claudio Arrau olacaktır... İşte, müziği tanıyan bir adam." Bu takılma Neruda'yı eğlendirir, ama El Siglo gazetesinde yapılan yorumun daha nükteli olduğuna dikkat çeker: "Şiirin La Moneda'ya girmesi iyi bir şey. Önceki hükümetler katıksız müzik oldular."

Aynı türden başka bir soru: "Yönetmenin basit bir iş olmadığı, modern olduğunu ileri süren bir ülkenin başkanlığına içinde yaşadığımız ki gibi bir dönemde bir şairin seçilmesi size saçma görünmüyor mu?"

- Gençliğimden beri bir siyaset adamı oldum. Öyle olmayı da hiç bırakmadım. Başkalarının dediği gibi siyasetten uzak kalmadım. Yalnızca kendimi yetiştirmekteydim.

Siyasi çabanın şiirinin niteliğini ve niceliğini azaltmaya katkıda bulunacağından korkan gazeteciyi şu sözlerle rahatlatır:

- Gösterınem gereken her türlü çaba ve çalışmayla yaşayacaktır. Bedenimin yaşayan bir organı gibidir, onu hesaba katmamazlık edemem. Bugün, yarının şiirinin daha kötü ya da iyi olacağını bilmek olanaksızdır, ama yazacağımdan eminim.

- Bu başkanlık kampanyasının Nobel Ödülü için aşılmaz bir engel oluşturabileceğini düşünmüyor musunuz?

- Böyle olabileceğini bilmiyorum. Bu ödülün veriliş düzeni konusunda hiç bilgim yok.

- Sizde yıllardan beri kutsal bir gelenek olan, her gün öğleden sonra saat ikiden beşe kadar uyumanızdan vazgeçemeyc hazır mısız?

- Uykumun pazarlık yapılacak bir yanı yok. Uyumazsam günün geri kalan kısmında hastayım. Şili'nin tarihi karıştırılırsa başkan olanların öğle uykusuna yattıkları da görülebilir. En azından Barros Luco bunu yapıyordu.

- Bu, öğle uykusu konusunda kendinizi tutucu ya da gelenekçi gibi görüyorsunuz demek mi?

- Hmmm, olabilir.

159. Özel bir kampanya

Ertesi gün merkez komite Kampanya Komandosu'nu belirledi, beni de Başkan'ı yaptı. Düşünce, her yerde sekreterlikler açmaktan ibaretti.

Birkaç gün sonra kuzeye doğru ilk turne gerçekleştirildi. Küçük bir yürüyüş kolu oluşturarak Arica'ya doğru yola çıktık. 14 Ekim, salı günü Neruda'yı dinlemek isteyen ve yaşayanları birlikten yana olan kent boşaldı. Ayın on altısı, perşembe günü Iquique'te aynı mutlu tablo yinelendi. Ayın 19'nda Antofagasta'ya girip otele vardığımızda önemli bir haber alıyoruz: alay komutanı General Roberto Viaux, Hıristiyan demokrat Eudeardo Frei'nin başkanlığındaki hükümete karşı açılmış disiplinsizlik durumu ilan etmişti. Viaux kışlasına çekilmiş, yönetim için ultimatom oluşturan dayatmalarını oluşturuyordu. Kendi aramızda en ufak bir ikircikliğe yer vermedik. Muhalefette olsak bile anayasal hükümeti savunacaktık. Korkak bir Hıristiyan demokrat senatör benimle konuşmak istedi. Öyle korkuyordu ki, çok gizli bir buluşma yeri önerdi. Burası ma-

halledeki bir kahvenin arka kısmıydı. Yasal yönetimi desteklediğimizi bildirmek için buluşma yerine gittim. Korkudan titriyor ve askerlere karşı korkunç şeyler söylüyordu. Juan de Dios Carmona adlı bu sinirli senatör daha sonra başkan Salvador Allende'ye karşı yapılan darbenin elebaşısı olmuş ve Pinochet diktatörlüğünün temsilcisi olarak önemli bir rol oynamıştır.

Kentte bir kaygı havası egemendi, ama ne pahasına olursa olsun kent merkezinde, birbirine yapışık birkaç evin bulunduğu Latorre sokağında toplantıyı yapmak gerekiyordu. Neruda orada bir şiir okudu, ama özellikle herkesten fesatçı bir başkaldırı hareketine karşı yasal hükümeti savunmayı istedi. İspanya'daki deneyiminden söz etti ve Antofagasta'nın darbeci bir asker yüzünden bu günlerde yaşadığını Franco'nun Afrika'da tehlikeli bildirimlerle ayaklanmasıyla karşılaştırdı. Bu bir alarmdı.

Otele geç saatte ve huzursuz bir biçimde geldik. El Siglo'nun bizimle birlikte olan gazetecisi Ligeia Balladares, o gün öğleden sonra büyük bir gözüpeklikle doğrudan doğruya ayaklanan generalle röportaj yapmaya gitmişti. General, dibi karanlık bir okyanusu ortaya çıkaran çok şey anlatmıştı. Neruda dinliyor ve bir peçeteye bir şeyler yazıyordu.

Belki de şiirsel avuntu olarak Ligiea adının çağrıştırdığı bütün çeşitlemeleri yarattı. Sözcüklerin, seslerin yan yana özgürce gelerek oluşturdukları zincirlerinden boşanmış gücünü gösteren bir şiir yazdı. Harflere ilişkin fantezi de onun için bir tür dinlenme gibi, bir savaşçının bütün gün yaptığı çok yorucu bir çarpışmadan sonraki hafif dinlenmesi gibiydi. Bu, "Soneto de las Equivocaciones" (Çok Anlamlılıklar Sonatı) adlı şiirdi. Ligeia'nın birçok adı vardı: Ligenturia, Ligentina... Licosigla, Ligenta, Liprofesa, Lichuga, Litemuca, Lilinares...

Çeşitli yoldaşlarla birlikte ülkenin büyük bir kısmını dolaştı. Ülkenin merkezinde ona eşlik ediyordum. Pablo ve Matilde'nin komşu beşiği Parral ve Chillan'a geri döndük. Ama en uzun yolculuğu 18 Ekim'de Punta Arinas'a yaptık. Burada Norveç limanına ya da Antartik kutbu çemberinin yolu üzerindeki Mourmansk'a gelmişiz gibi her şey değişikti. İlkbahar havası vardı. Kar yoktu. Tiyatrodaki toplantıda çok özel bir

orkestra oluştu: sicim gibi yağmur yağıyordu. Çatının üzerinde ortalığı çınlatan, güçlü bir müzik yaratıyor, salondaki konuşmacının sesini bastırıyordu. O ise konuşmasını kesip bir an kibarca susuyor, yeri aileden olan, çocukluğunun büyük kontraltosuna, büyük hanımefendinin adım seslerine, yani gökten düşen suyun sesine bırakıyordu.

Dönüşte uçakta pencerenin yanına yerleşti. Sallantılar başladı ve benim yumruklarımı sıkıp katılaştığımı görünce eski bir hava kurdu gibi, "Tersini yapmalısın. Kendini rahat bırak." Daha sonra engin ve yalnız Patagonya'nın manzarasını seyretmeye daldı. Buralar insanın hiç uğramadığı bir yeryüzü parçası gibiydi; fiyordlar, koylar, gizli göller, binlerce adalar ve insanın evrensel bir kıyamet sırasında sığınıp yeni bir uygarlık kurabileceği vadilerle kesilmişti. Bana bundan söz etti. Onu bir düşçünün büyük ve ölçüsüz bir sayıklaması söz konusuymuş gibi dinledim. Yanılıyordum. Bu gizemli ve bakir toprağa yapay bir söyleşiye destek yapmak için bakmıyordu, çünkü yüreğindeki bir ilginin kendisine yazdırdığı şiirsel bir ütopya üzerine çalışıyordu. Bir kitap düşlüyor ve aşağıya, toprağa bir coğrafyacı gibi değil, coğrafyacıya başvuran bir dramaturg gibi bakıyordu, çünkü yapıtının kahramanlarının yerini iyi belirlemeye gereksinimi vardı.

Şili'de hiçbir zaman onun kadar özel bir cumhurbaşkanı adayı olmamıştır. Ülke, kendi varlığını keşfeden, hiç kimsenin yapamadığı kadar kendisine insanın büyük düşlerinin gerçekleşebileceği soylu halk görüntüsü vermeye katkıda bulunan bu ilk başkana layıktı. Neruda, şiiriyle Neruda tarzı bir Şili yaratmıştı. Bu ülke henüz geleceğe aitti. Aday, içinde yaşanan zamanın ilerisindeydi. Başkanlık koltuğuna oturma saati değildi. Onu hak ediyordu, ama kendini başkan olarak göremiyordu. Başından beri uzun bir bayrak yarışının ilk etabına katıldığını biliyordu. Bütün koşucular birleşmiş solun adaylığını desteklemek için oybirliğine vardıklarında meşaleyi o tek adaya teslim etmek istiyordu. Neruda meşaleyi memnuniyetle Salvador Allende'ye teslim etmiştir. İşini bitirmiş bir insan gibi evine çekilmedi, herkesin olurunu alan sancaktarın zaferi için özenle çalıştı.

160. Akordeonlu yaşlı bir sağır

Aile köklerini düşlediği an gelir. Neruda, daha yıllarca yaşamak istemektedir. "Büyükbabam Don Jose Angel Reyes yüz yıl yaşadı / Parral ve ölüm arasında. / Büyük bir delicedoğandı / az toprağı, çok çocuğu vardı. / Onu yüz yaşındayken görüyorum: kar renkliydi / o saygın yaşlı / mavi sakallıydı / ve benim büyüdüğümü görmek için /Cauquenes'ten güneye giden trene binerdi / üçüncü sınıf bir vagona. / Gelirdi sonu gelmez yaşlı Don Jose Angel / gelir bir bardak içerdi benimle, son bardağı: / yüz yıllık eliyle kaldırırdı / kelebek gibi titreyen şarabı."

Bu şiir yeni bir kitapta, *Aún* (Yine) adlı kitapta yer almaktadır. Neden *Aún?* Çünkü şairin çöktüğünü, bittiğini, söyleyecek yeni bir şeyi olmadığını mırıldanan insanlara verdiği yanıttır. *Aún* onları rahatsız etmeyi sürdürecektir, *Aún* yazılı yapıtlarını sürdürecektir, *Aún* keşfetmeyi sürdürecektir. Çalışmasını sürdürebilmek için büyükbabası Don Jose Angel'den daha fazla yaşamak isterdi.

İlk şiir 1971 tarihini taşımaktadır. Çocukluğundaki Arokanya'ya dönüşle başlar. Her zaman rahatsız edici olacaktır. Rüzgârda yitmiş bir taş varsa odur. "Yolunun üzerinde / elmalar çalan / bir çocukla ve akordeonlu / sağır bir yaşlıyla karşılaşırsan / anımsa, çocuk, elmalar ve yaşlı benim." Yaşlılığın göz kırpmalarını gören, ama "günün tazeliğini, çiyin gençliğini ve dünyanın sabahını yakalamak" isteyen bir insandır.

161. Şair ve yüzyıl

Dizeler sağ ve salimdir. Bir kitabı yeni bitirmiştir. Şimdi başka "dolambaçlar"la, gölgelere ve kendine karşı savaşla karşı karşıya bulunmaktadır. 280 sayfalık *Fin de Mundo* (Dünyanın Sonu) kendisinden "büyük çaba" istemiştir. Burada 20. yüzyılla bir söyleşi söz konusudur. "Nereye gidecektir?" Patlaştırılmış devrime mi? Bomba yüzyılıdır ("kömürleşmiş insanlar, balıklar, böcekler") Savaşlar, ölümler yüzyılıdır. Ancak, bu yüzyılda hep doğumlar vardır. Kendisi de bu yüzyılda doğan bir insandır. Olup biten her şeyi gözlemlemiştir. Sevinmiş, acı çekmiştir. Che'nin ölümü ona acı vermiştir. Aynı yol-

larda yürümüşlerdi. Yalnızlığını tanımış, onunkiyle aynı rüzgârı temizlemiş, aynı değişimleri yaşamıştı. O bu yüzyılın insanıydı, mesleği yıldızlarla ilgilenmekti. Çocukken kırılmış şişeleri seyretmeyi öğrenmişti, eğilmiş çiviler biriktirmeyi severdi, çünkü camın parlaklığının ve metallerin taşkınlığının ortaya çıkışını severdi. Ancak titrek kuyruklu, gökyüzüyle evli uçurtmaları yeğlerdi. Kendini kökçünün gülünü arayan, hayvanlara ilişkin her şeye meraklı, kuşlar ve atlarla ilgilenen dülger-şair olarak betimler. Bu 20. yüzyıl, zincirlerinden boşanmış devrimler yüzyılı olmuştur. Zincirinden kurtulmuş cinselliğin devrimi de bunun içindedir.

Bu kitapta hayran olduğu yazarlardan söz eder. "Cortazar, sürgünlük kilisesinde / güçsüz Arjantin karanlığının /dokuz günlük ibadet şarkısını söylemekte"dir. Anahuac'lı Juan Rulfo, Morelia'lı Carlos Fuentes, Orinoco'lu Miguel Otero üzerine dizeler yazar. Aydınlık ve gizli Sabato, ayla kaplı Onetti, Paraguay'lı Roa Bastos ve elbette volkanların ateş püskürtmesi gibi düş püskürten bir volkan olan Garcia Marquez için yazar.

Bu aynı zamanda kovulmuşların, sürgünlerin yüzyılıdır. Yüzyıl yaşamak ve yüzyılını şiire dökmeyi sürdürmek istemektedir.

162. Birkaç sanat dalıyla ilgilenen çılgınlar

Neruda Matta'yı ve Matta'da Neruda'yı seviyordu. *Nicaragua violentamente dulce* (Korkunç Tatlı Nikaragua) adlı yapıtında Julio Cortazar'ın yazdığına göre, bir gurubun içinde bulunan Matta'nın Neruda'nın geldiğini görünce o da içinde olmak üzere herkesin duyması için bağırır: "İşte, budala geliyor!" Julio şaşırmadan edemez. Saygısız Matta yineler: "Evet, Budala, Dostoyevski'nin Budala'sı, en derin akıl yürüten katıksız insanı Prens Mişkin." Matta ya övmek ya da büyük bir gerçeği ortaya koymak için saldırıyordu.

Neruda aynı akıntıda yüzüyor, ona "Matto Matta" diyordu. Roberto Sebastian Matta karma bir Şilili-Fransız-İtalyan dili konuşurdu. Şairin ona İtalyanca olarak deli demesini kendisi için büyük bir onur olarak kabul ediyordu.

Neruda, Matta'nın resimlerine sahip olmaktan mutlu olsa bile, o karşısına geçip, "Resimlerin hoşuna gitmiyor." diyordu. Bu söyledikten sonra da palyaçoluk yapmaya koyuluyordu. Matta hepimizi Kara Ada'da "Hosteria de dona Blanca"ya davet etti. Güzel eşi Germana Polaroid makineyle fotoğrafımızı çekiyordu. Yalnızca deniz ürünlerinin yer aldığı bir şölen değil, deniz "loco"larının(22), toprak "loco"larının, tam bir sözcük oyunu eğlencesinin de bulunduğu bir şölendi. Yemekte çok gerçeküstücü şaklabanlıklar, güneş görmemiş sözler ve davranışlar uyduruldu. Bundan pratik bir şey çıkıyordu, çünkü şair ve ressam, düşlerden gerçekliğe geçiş sanatında uzmandı.

Şair, birkaç dalla birden ilgilenmeye tutkundu. Şiir yapıtları için şarkıcılar, ressamlar, tiyatrodan, sinemadan, baleden insanlar, müzisyenler, gazeteciler, televizyondan kadınlar ve erkekler arardı. Mario Carreno'yla yakın dostluğu vardı. Julio Escamez, Kara Ada'da uzun bir zaman geçirmiştir. Bu ressam kendisine düşler anlatıyor ve kimse ondan daha fantastik düşler yaratamıyordu. Ertesi gün onları gerçeklikle, karanlık ve kapalı, ürküntü dolu sesle, çocukluğundaki sessiz sinema dizilerinin son sahnesi türünden bir şaşırtıcılıkla anlatırdı. Düş kuran insanı ezmek için duvarlar birbirine yapışırdı; bütün bunları öyle bir düşsel ortamda yapardı ki, gerçekçi bir biçimde dile getirilen düşün ressamın edebi uydurması olduğu düşünülemezdi. Orada şairin kitabına kuşlar çizerek günlerini geçirirdi. Onları yuva olarak seçtikleri yapraklar arasında olduğu kadar, Neruda'nın kuşlar kitabındaki resimlerde gözlemlerdi. Angel Parra, kuşların sesinden müzik besteleyip şarkı yapmıştır.

Mario Toral, *Yirmi Aşk Şiiri ve Umutsuz Bir Şarkı*'nın basımını resimledi. Bunlar 180 gramlık parşömen kağıdına altı renkte ofset basılmış akuarellerdir. Neruda, Eusebius harfiyle yazılmış bir metin istedi. Süslemeli Vulcan harfleri, J.B Silvestre basımevinin harf albümünden alınmıştır. Harf seçimi Mauricio Amster'in, dizgi ise Mario Toral'ındır. Şair deri ciltleri ve yaldızlı çakma işlemeleri seviyordu. Ortaçağdan kalma

(22) "loco", "deli" anlamına gelmektedir, aynı zamanda Şili'de yenen bir deniz ürününün adıdır.

kitapların minyatürlerini, manastır papazlarının bu ince işini, zamanın ne bozduğu, ne de unutturduğu yapıtları inceleyerek uzun zaman geçirirdi. Bu nedenle "Oda ala tipografia" (Tipografiye Övgü) adlı şiirini yazmıştır.

Yapıtlarının basımlarının büyük bir kısmı, yasasını dayatan bir kitap pazarı tarafından belirlenmişti. Ancak o, başka bir kesim için lüks basım yapılması gerektiğini düşünüyordu.

163. Sezarların kenti

Neruda, bir akşam dostlarını beklenmedik nitelikte bir toplantı için La Chascona'ya davet etti: şiir gecesi. Orada dört okuyucu vardı: Neruda'nın kendisi, Maria Maluenda, Roberto Parada ve bu son ikisinin oğulları Jose Manuel Parada (ki birçok yeteneği olan, cesaretli bir gençti. Dayanışma Naipliği'nde memurdu. Askeri diktatörlük birkaç yıl sonra onu öğretmen Manuel Guerrero ve ressam Santiago Nattino'yla aynı zamanda boğmuştur). Birkaç ara vererek bütün bir kitabı okudular: *La espada encendida* (Ateşten Kılıç)

Dinlemeye başlayınca Magallanes'ten dönüşte uçak yolculuğu sırasında neden Patagonya'yı o kadar dikkatli bir biçimde seyrettiğinin ayrımına vardım. Neruda, Sezarların Kenti efsanesini ele almıştı. Altın, gümüş ve değerli taşlardan yapılmış, Şili'nin güneyinde, And Dağları'nın bilinmeyen bir yerinde bulunan mitolojik bir kenttir. Bu, Campanella Güneşi Kenti'ndeki mutlu halk ütopyası, ilkel komünizm efsanesidir. Orada bugün bilinen toplumsal sorunların dışında yaşanılır. Biraz "iyi yabanilik" kavramına geri dönüştür. 16. yüzyılda birçok sömürgeci bu kenti aramaya çıkmıştır. Bazıları bulamamış, kimileri de döndüklerinde gördüklerini söylemişlerdir. Sezarların Kenti'ni bulmak için 17. ve 18. yüzyıllarda seferler düzenlenmiştir. Birisi bunu 19. yüzyılda bile yapmaya kalkışmıştır.

Şair, 20. yüzyılda bu efsaneye katkıda bulunur, ama kendi yaşamöyküsünce belirlenen çeşitlemelerle. Oluşum'dan bir alıntıyla başlar: "Tanrı insanı cennet bahçesinden kovduktan sonra yaşam ağacına giden yola girişi engellemek için her yere gidebilen bir "ateşten kılıç" yerleştirdi." Atom bombasının atıldığı ve başkalarının da atılacağı tasasıyla yaşanan bir dö-

nemde, 20. yüzyılda yaşayan bir yurttaş söz konusudur. Adı Pablo Neruda olan bu insan, "insanlığı yok eden yıkımlardan kaçan birinin öyküsü"nü anlatmak için bu şiirsel masalı dokur. Macellan boğazı yakınlarında engin ıssız topraklarda yer alan bir krallığın kurucusu, yaldızlı Sezarlar kentinden kaçmış bir genç kızın topraklarında ortaya çıkışına kadar dünyada kalan son kişi olmaya kararlıdır. Onları birleşmeye götüren yazgı, yeni yabanıl ve ıssız cennetin antik ateşten kılıcını önlerine diker. Rhodo ve Rosia, bu yeni insanlığın kuruluşunun kahramanlarıdır. Yaşlı Rhodo yüz otuz yaşındadır. Rosia yaşı olmayan bir çakıltaşıdır. Karşılıklı konuşma başlar. Bu, Rhodo'nun volkanlar ve karanlık ortasında bin yıllık son aşkı gibidir. Son ve umutsuz bir aşk şiiri gibidir. Şairin yaşamına ilişkin bir bilmeceyi kapsar gibidir. Mutlaka Rosia imgesine model oluşturan genç bir kıza duyduğu gizli bir aşktır. Ancak Sezarlar Kenti'nden gelmiş kadınla karşılaşan şair, yeni bir dünya kurmayı başaramasa da, bunu şiirle yapacaktır.

164. Taşlar, bekleyin!

Neruda, Allende'nin başkanlık kampanyasında çalışmaktadır. Onunla birlikte olmakta ve pis kokular yayan dalavereler ve yurtdışı kaynaklı çevrilen dolaplar içinde bu ortamı yoğun bir biçimde yaşamaktadır. Genellikle öğleden sonraları başkentte ya da taşrada yapılan toplantılarda konuşma yapmaktadır.

Sabahleyin yazar. "Las piedras de Chile" (Şili'nin Taşları)ndan, "Las piedras del cielo" (Göğün Taşları)na geçer. Aslında bunlar yeryüzünün taşlarıdır. Kanat takar ve fırlatılmış taşlar gibi uçarlar ve bazen, doğrudur, göktaşları gibi yere düşerler. Kolombiya'nın güzelim zümrütleri gibi olağanüstü taşlar vardır. Bunlardan biri kendisi için yontulur ve göksel taş, Muzo taşrasından bir kelebek gibi havaya kaçmıştır. Elbette göğün taşları onun için deniz akiğidir, altın sarıyakuttur, ama aynı zamanda üstünde likenin bittiği taştır. Bu taş, ya And Dağları'ndan yuvarlanarak düşen ya da suyun sürükleyip getirdiği taştır. Peki, And Dağları'nkinden daha fazla taş nerede vardır? Kayalık Trasmanan dolambacı evinin yakınında, Tralca kaya-

sıyla Quisco'nun güneyindeki ilk evler arasında bulunmaktadır. Taşta elmasların suyunu, ametistin görkemini, aynı zamanda tuzun kübik biçimini görür. Bir gün bir taşa dönüşmeyi umut etmektedir. "Geliyorum, geliyorum taşlar, bekleyin."

Karşı kaldırımın yayaları şaire siyasetin kendisini bitireceğini söylemişlerdi. O ise bazen günde birkaç şiir birden yazar, içinde yaşadığı günle ve anıyla, madde ve ruhla söyleşir. Valparaiso güneşiyle söyleşir. Kendi kendine konuşur. Çekip gitmeyi hiç düşünmemektedir, ama elveda sözcüğü ağzından kaçar. Federico'yu, Miguel Hernandez'i ve Alberto Sanchez'i durmadan gördüyse de, İspanya'da kanlı bir beyaz gülün resmini yapmakta olan Jose Cabbalero'yu neden görmediğini kendi kendisine sorar.

Halk Birliği'nin adayı olan dostunu desteklemek için yollara düşer. Lonquimay'dan gelen bir kamyonun üzerinde kesilmiş ağaç bedenleri görür. Çocukluğunun taze yapraklarını oluşturan ormanların can çekişmesine üzülür. Şili'de seçim kampanyası birçok yere gitmeyi gerektirmektedir. "Hep yol üzerinde" yürür. Metrenco ve Villarica arasında gökyüzü bulutludur. Bulutlu bir yürekle kalkar. Geceleyin heykellerin kurulduğu uzak adalara kadar bir yolculuk yapacaktır. Paskalya adasına birlikte gitmemiz için beni davet etti. Gelemeyeceğimi söyledim. Gitti ve *Rosa separada* (Çözülmüş Gül) adlı yapıtıyla geri döndü.

Şilinin ve Polinezya'nın "Geografia infructuosa" (Kısır Coğrafya)sının son bulduğu yer burasıdır.

Kitap bir an durur. Yeryüzünde konaklama yerini değiştirecektir.

165. Gece söylevi ve sabah söyleşisi

İşte 1970 yılı, 4 Eylül gecesini 5 Eylül'e bağlayan gece yarısı yapılan konuşma. Salvador Allende Öğrenci Federasyonları binasının balkonundan bir konuşma yapar. Plaza Italia alanından başlayarak Alameda de las Delicias alanını Şili Üniversitesi'ne kadar dolduran bir kalabalık vardır. Başkan seçilmiştir. Biz sevinç içindeyiz, ötekiler kudurmakta. Öyle öfkelidirler ki Şili'de alışık olunmayan altmış gün yaşanacağını bil-

mektedirler. Dış ve iç kaynaklı el altından kışkırtılan bir öfke içindedirler.

Neruda'yla birlikte adaylığını ilan etmek için Antofagasta'ya gittiğimizde sivil hükümete karşı ayaklanan general, daha sonra Tacna alayıyla aynı başkan Frei'ye karşı daha yoğun bir biçimde aynı serüveni yinelemek üzere başkente taşındı. Yeniden işçiler, komünistler ve elbette Neruda kendilerinin olmayan, ancak kesinlikle yasallığı temsil eden bu hükümeti savunmak için sokağa döküldüler. Kafasından İspanyol deneyimini hiç çıkarmayan şair, kendi kendini sorguluyormuş gibi bana: "Viaux, Sanjurjo ya da Franco mu?" diye sordu.

O dönemde ordunun başkomutanı olan General René Schneider'in ölümüyle sonuçlanan bir insan kaçırma olayı sahneye konularak yakında daha korkunç oyunların oynanacağını henüz bilmiyorduk. Santiago'nun iki güzel semtinde çoğu varlıklı ailelerden gençlerin oluşturduğu komplocuların yaptıkları saldırı üzerine Neruda, "Bu işin altında bir bit yeniği var." dedi.

Daha sonra her şey apaçık ortaya çıktı: kongrenin Salvador Allende'yi anayasal başkan seçmesini engellemek üzere CIA'nın yönettiği kanlı bir kışkırtmaydı. Amerikan senatosunda Church Komisyonu bu ağulu karmaşayı daha sonra açığa çıkarmıştır. Ancak Salvador Allende 3 Kasım'da Şili'nin cumhurbaşkanı ilan edildi ve temiz, yasal, demokratik bir sıfatla La Moneda'ya girdi. Neruda, kendisinin ve yoldaşlarının bu zafere katkıda bulundukları inancıyla oradaydı. Ancak, en zor olanı bundan sonraydı. En yararlı olacağı düşünülen yerde işbirliği yapmak istiyordu.

Ertesi pazar, öğleden önce, onunla La Sebastiana'da görüşeceğim. Matilde yarı alaylı, yarı ciddi azarlamakta. Onunla suçlayarak alay etmekte. Bütün bunlar neşeli bir havada yapılıyor. O sırada eve yayıncısı Gonzalo Losada geliyor. Neruda Vina del Mar'da bir gezinti yapmamızı öneriyor. Oraya vardığımızda her zamanki pazar havasını buluyoruz. Papazlar saat on bir ayinini yapmak için kiliseye gidiyorlar. Atları yaşlı birkaç fayton, kenti gezecek turist çifleri bekliyor. Neruda, Matilde'ye, "Gonzalo'yla konuş. Ben Volodia'yla söyleşeceğim." diyor. Her zaman olduğu gibi doğrudan doğruya söze giriyor.

- Uzaklaşmak zorundayım. Bir süreliğine gitmek, ama hükümetin hizmetinde. Sanırım Fransa büyükelçisi olmalıyım. Yoldaşlarla konuş. Kabul ederlerse Salvador'a önersinler.

Aynen böyle oldu. Ve Allende Fransa büyükelçiliği için Neruda'dan daha iyisinin bulunamayacağını düşündü. Dışişleri bakanı Clodomiro Almeyda, mesajı senatoya iletti, o da bu kez güçlük çıkarmadan onayladı. Gitmek istiyordu ve birkaç gün sonra yola çıktı.

Matilde'nin ölümünden sonra birkaç satır ekliyorum. Şimdi bu anı onu yaralayamaz. Buna karşın psikolojik durumunu tanımaya yardım eden ek bir unsur olacaktır. Coşkunun, bunalımların ve birbirine saygı gösteren herhangi bir çiftin ayrılmaz parçası olan kavgaların bulunduğu bir evlilik ilişkisi yaşadı. Bütün ömrü boyunca kendisine eşlik eden süregen sevgi gereksinimi erkeğe bakışının altını çizmektedir.

Fırtınalı sabah sahnesi ben oradayken yaşandı. Üçümüz de ayaktaydık. Matilde, eşini saldırgan ve katı sözlerle azarlıyordu. Gizli gizli reçel yerken yakalanmışçasına suçlu çocuk yüzlü Neruda'yla daha yeni girmiştim ki, onu suçlamaya başladı.

- Arkadaşının melek olmadığını sana söyleyebilirim. Hasta kadınlara sürtündü ve işte sonunda yakalandı. İyileşmiyor. Günaha girdiğin yerden çekiyorsun cezanı.

Pablo onu sakinleştirmeye çalıştı.

- Abartma Patoja. Böyle konuşma...

- Ben katıksız gerçeği söylüyorum -diye ekledi onu kınayarak, ama ölçüyü aşmadan. Neruda, tersine, bozulmuş görünüyordu. Bu bataktan çıkmak ve sert yergiye bir son vermek için bir gün önce kararlaştırdığımız Vina yolculuğu üzerine ısrar etmekten başka bir şey bulamadı.

- Geç oluyor, hadi gidelim -derken ellerini birbirine vurarak, ortalıkta bir şey yokmuş gibi bakarak tartışmaya son verdi.

Ne olmuştu? Matilde bir gün tam anlamıyla natürmort olmayan bir tablo gördü. Çok canlıydı, bir çıplak sahnesiydi. Neruda-Karınca çiftinin ayrılmasına neden olan sahneye benziyordu, ama bu kez başka bir kişiyleydi. Ve roller değişmiş gibi görünüyordu, çünkü şimdi Havva kılığında yatağı işgal eden kadın kendisi değildi. Söz konusu olan kişi, Kara Ada'da çalış-

ması ve kendisine can yoldaşlığı yapması için işe aldığı genç bir kadındı.

Neruda plajın yakınındaki bu tek evde sessizce dolaşan bu ikinci kadına tutuldu. Bu, baba sevgisine benziyordu. Ve biraz büyükbaba rolünü de yerine getiriyordu, çünkü kadın yöredeki ilkokula giden kızıl saçlı kızını da getirmişti. Şaire bakılırsa küçük kız öyle güzel resim çiziyordu ki, onun resimlerinden birini oldukça hacimli şiir antolojisinin kapağına koymaya karar verdi. Bu kitabı o dönemde Nascimento istisna olarak yayınlıyordu, çünkü şair kesin kontratla İspanyolca yapıtlarda Seix-Barral ve Losada'ya bağlanmıştı.

Garcia Marquez'in dediği gibi sadakati ve dürüstlüğü birbirine karıştırmamak gerekir. Neruda, Matilde'ye karşı her zaman dürüst olmuştur. Her zaman sadık olmamıştır. Bu ilkeyi ikili ilişkilerinde her zaman kılavuz olarak almıştır.

Ad değişiklikleri konusunda *Kaptanın Dizeleri*'nde yaptığının aynısını yapar, ancak edebi çocuğun babası olduğunu inkâr edemez, çünkü iki yapıt değişiktir. Capri adasında doruk noktasına ulaşan evlilik dışı ilişki olayında yalnızca kendisini gösteriyordu. Çok uzaktan özyaşamına ilişkin yırtıkça bir şiir söz konusu olduğu görülüyordu. Bu yeni şiir de öyleydi, ama burada şair görkemli bir kılığın içinde saklanıyodu. Bazen gösterişsiz bir biçimde Kıyamet'le karıştırılan Oluşum izleğini yeniden ele alıyordu.

Yolu belirsizleştirmek için yaşını iki katına çıkarma kurnazlığına gitmiştir. Her yeni aşkta başka bir şiirsel izlek üretme aracı olarak hiç de karanlık olmayan bir kadın yaratıyordu. Bu ateş sayesinde yalnızca kanının ateşini değil, şiirinin ateşini de tutuşturarak yaşamını aydınlatacak ve yeniden canlandıracaktı. Başkalarının belki bir anlık heyecan verici cinsellik dışında hiçbir şey bulmadığı her günkü kadını insanlığın yeni kurucusu gibi ilan ederek hem içten bir izleğe, hem de sınırsız bir izleğe dönüştürmüştür. Kadınların çekiciliğini övme alanında öylesine cömert olan şiirinde daha önce bütün insanların anası Havva rolünü tümüyle tanımamışken, bu şiirinde görünüşte sade ve kendi halinde, ancak onun için kuşkusuz sıcak, otuzuna, yani yaşının yarısına yaklaşan bu kadınla yaptı-

ğı gibi, kendini Adem rolünü her zaman üstlenmeye hazır görmüş olabilir.

"Rhodo, saygın yaşlı, onu görmeden gördü, / bu köylü Rosia'ydı, Sezare'nin kızı. / Cömert göğüslerden ağıza ve küçük gözlere / -ayrıca aslına uygun betimleme- su getirmeye gidiyordu ve balçıktı / çamaşır yıkamaya gidiyordu ve tertemizdi./ Rhodo onu bir sessizliğe yöneltti, bilmeden. Yeniden gizli aşk. Durumunu eğretilemesel bir biçimde dile getirmiştir. Her şey kişisel bir anahtar oluşturmaktadır. Görünen yazı, görünmeyen kadın, sevimli mürekkeple betimlenen serüven. Dolayısıyla felaketten kurtulması ve ulaşılmaz bir yere sığınması gerekmektedir: "Patagonya'nın güneyinde Aysen'in / doğasının dondurucu çemberiydi." Rhodo yetmiş karısının tuza dönüştüğünü duyumsar. Burada rastlantısal bir imge söz konusu değildir. Kendi yaşamıyla ilgili yuvarlak bir sayıdır. Hepsi birer birer çekip gider, ama belleğinde kalırlar. Orada tuz heykellerine dönüşmüş olarak yaşamışlardır. Kimileri ölmüş olsalar da anılarında canlı, seviştikleri dönemde olduğu gibi şekerli ya da tuzlu bir biçimde kalmışlardır. Çözülmez sözcükler ve uydurma adlar oluşturarak gizli kodlarla çalışma alışkanlığına sadık olan şair, zamanında başka adlarla adlandırdıklarına bile yeni adlar takmıştır. Onları yenilenen karanlıkta rollerini oynamayı sürdürmek zorunda olan esin vericiler olarak yeniden adlandırmıştır. Kızıl Niobe. "Nazik" Rama, meyveler çalan, fırtınada tırmanan aynı kadın değil midir. Saçının sonu gelmez Beatriz. Sonra Abigail, Teresara, Dafna, Leona, Cascabela, Cristina, Delgasina, Granada, Petronila, Doralisa, Dorada, Dorotea. Yalnız adam yatağında anımsayıp kurmaca adlarını anarak oynadığında gecenin anı kaynağıdırlar. Ama şimdi yaşadığı, yazarken kendisini alt üst eden coşkunun ateşini duymaktadır. O zaman Rosia ortaya çıkar: "Açıldı Rhodo içine girebilsin diye / ve toprak bir haykırış / ya da bir gökgürültüsü yaydı..." Burada Neruda'nın cinselliğin bir yangın gibi yayıldığı kitaplarından biri söz konusudur –Bakınız: "Le fieras" (Yaban Hayvanlar) şiiri–. Erotik düzlemde *Coşkulu Sapancı*'daki birkaç sayfadakinden daha az yabanıl değildir.

Daha sonra suçluluk duygusundan daha çok aşiret yasasını çiğnemenin cezası belirir. Ve bir kez daha tanrının –ki açıkça Yehova değildi, çünkü bir kadının çizgilerine sahipti– verdiği ceza. Çıplak yatarken yakalanan kral, dilenciye dönüştürülmek istenir. Ancak şair yalnızca kendini savunmak için değil, aynı zamanda şiir mahkemesinde ona yardım etmek, onu yeniden yaratmak, adıyla konuşmak, bir doğum ve yeniden keşif izlenimi vermek için yeterince sese sahiptir. "Sen dokunur dokunmaz kadın oldum / ve çoğalttın beni doğurtmuşsun gibi." Bunu "Büyük Kış", yani kendi son mevsimi geldiğinde söyler. Cennetten kovulmuş, kaçak Rosia cezaya maruz kalacaktır. İlk ve Son Baba olarak o da maruz kalacaktır. Bir an yeniden başlamaların yararsızlığı içini kemirir. "Neden insanlığı kurmalı ki yeniden?" Dünyayı kurtarma ödevi üstünlüğünü ele geçirir. Kurtuluş yolu büyük bir yolculuktan geçmektedir. "Rhodo, görünmez bir el kaldırır. Gemi beni çağırıyor... Yolculuk küllerin töreni olacak." Çok, birçok şey küle dönüştürülmüştür. (Bu yolculuk -ki bir anlamda kaçıştır- o sabah Vina'da bana evirip çevirmeden sözünü ettiği yolculuktur.)

Kitapta kaçamak ve kandırmaca sanatına kendini verir. Oradaki kadın, "gölgedeki genç kadın" olacaktır. "Aşkımın anahtarı... sular altına" gömülecektir. Coşkusu çığlıkları ve inlemeleri boğmalıydı, fısıldaşmalı ve sırların sualtı krallığında sevişmeliydiler. Sezarların torunu -büyülü kentten kaçan kızgezegenin sarsıntısını kemiklerine kadar duymuştur. "Bir yaprak gibi / sarsıldı dünya." Bu, gökgürültüsünün çatırtısı ve şimşeğin çarpıcı ışığıdır. Bu aynı zamanda çiğnenen kurumun öfkesiydi. Kovulma ortaya çıkar (kız herkese ders olacak biçimde cennetten, Kara Ada'dan kovulur). Şair, "Yaşam yitik bir bahçe midir? Yakılmanın ve ceza çekmenin turuncu saati midir?" Belki de kırmızı saatidir. Suçüstü yakalanan aşık "Neden ölmek zorundayım yeni doğduysam?"diyerek sorgular. Düş gücünü işletecektir. Eski Ahit'le bir koşutluk arayacaktır. Kendini Nuh'a dönüştürür. O zaman gemiyi düşünür. Ağrı Dağı üzerinde durmayacaktır. Onu bütün canlı varlıklarla doldurur. Öteki yarımküreye aittir. Güneyin gemisi kışı geçer. Öfkeli volkan peşindedir. Yargı ateşe verir, kükürt ırmağı ateş

ve lav döker. Bu, evdeki felaket saatidir. Şair, bunu insanlığın yazgısıyla bütünleştirir: "Cennet seni tüketiyor, / cehennem peşinde. / Uzaklaş insan, krallık tükeniyor. / Büyük aşkın bedeli ödeniyor kan ve ruhla, / ateşle." Bir süreliğine uzaklaşma gerekliliğinden söz etmişti bana. İşte Fransa'ya elçi olma düşüncesi böyle doğmuştur.

Özyaşamında olup biten şey, şiirinde kural olduğu üzere, ama bu eğilimi köküne kadar yoğunlaştırarak, çözülmesi güç bir dil sistemine sığınır. Aynı zamanda peşine düşülmüş, her türlü anlamsızlığı küçümseyen ve küçük olaya nazaran kendini uzakta tutan insan, kendi kişisel sorununu kırk gün, kırk gecelik tufanla ve nükleer felaket saatiyle karşılaştırmakta, onu bu büyük felakete karşı kavgaya dönüştürmektedir. Duygusunun gücü sayesinde hepsinden sağ kurtulacaktır. Yanıtı fazladan bir unsuru bildirmektedir: şiirin ve aşkın gücü dünyayı yeniden canlandırmayı başaracaktır. Gözden düşen çift sayesinde insanlık kurtulacak, zaman akışını sürdürecek, gelecek güvence içinde olacaktır: "Sen başlayan sonsuzluksun. /Öyle sade olan, sen, fundalığın terk edilmiş bir demet otu, / uyandırdın beni / ve uyandırdım seni / volkanın gümbürtüsü sonun geldiğini haber verince."

Kötümser olmadığı kadar içtenci olmadığı da görülmektedir. Gemiye biner... hava gemisine. Paris'e gidiyordu ve yanında şimdi daha sakin olan kadın vardı çünkü uzaklaşmanın ürettiği unutturucu etkiye inanıyordu. Şair kimseye itiraf edemeden Rosia'yı yüreğinde taşıyordu. Daha okyanusun üzerinde on bin kilometre yüksekte uçarken ona nasıl kaçak mesajlar iletebileceğini düşünüyordu. Dolayısıyla bir hediye. Onu boydan boya "ağız ve ilikle" dolaşamazdı, ama Fransa'da kendini "kardan daha yalnız" duyumsadığını göstermek için, cennetten kovulan Rosia'ya yolcu dostlar aracılığıyla Rhodo'ların varlığıyla dolu gizemli valizler gönderecekti.

Üstelik, hastaydı. O pazar sabahı benim önümde onu temiz olmayan kadınlara gitmekle suçlayan, öfkeden körleştiği için yanlış düşünen Matilde'nin açık gözü yanılıyordu. Hayır. Cinsel ilişkiden kaynaklanan bir hastalığın belirtileri söz konusu değildi. Henüz ortaya çıkarılmamış prostat kanserinin ilk belirtileriydi.

Ancak. başka türden sıkıntılar, siyasal kaygılar içini kemirmişti.

Gündüz bile adama eşlik eden bir gece porsiyonu vardır. Özellikle şimşeği görmeden önce gökgürültüsünü duyacak kadar duyarlı bir kulağı olan onun gibi birinde. Neruda, hâlâ gizli olanla bir anlaşma yapmış gibi, kendisini uğurlamaya havaalanına gittiğimizde memnun görünmüyordu. Şimdiye kadar işler yolunda gitmemiş gibiydi. Yüzünde bir tür sıkıntı, ince bir kaygı izi okunabiliyordu. Dokunaklılık kendisini sıktığı için kaygılarını dışa vurmadı. Ama ardında gizli bir bunalım bırakarak kaygılı gidiyordu. Kendini cumhuriyetin kutsal himayecisi olarak görmüyordu elbette. Hiçbir insanın onu kurtarmak için yeterli gücü olmayacaktı. Öğütler vermek istemiyordu, ama geniş bir birlik sağlanır neyle karşı karşıya bulunduğumuz bilinir ve çılgınlıklar yapılmazsa hazırlanmakta olan geri püskürtülebilirdi. Bu kez daha çok benzetmelerle konuştu, ama gerçekliği su götürür eğretilemeler buldu. "Amerika'nın İsviçresi" gibi çok yinelenen kalıp sözün yerini daha doğru bir yer, volkanik ve deprem bölgeli Şili alabilirdi. Bu kez faylar birbirinden ayrılmayacaktı. Ne And Dağları, ne şiirin ve dilin toprağı sarsılacaktı. Ama siyasal bir deprem olabilir, yer sarsıntısında olduğundan daha fazla insan ölebilirdi. Acımasız bir egemenlik sisteminin niyeti buna neden olabilirdi. Daha önce *Incitacion el Nixonicidio* (Nixon'u Öldürmeye Kışkırtma) da bunu dile getirmişti. Salvador Allende'nin La Moneda'ya gelişiyle yeniden gelişmeye başlayan bu yeni girişimi yaymak için her türlü yola başvurulabilirdi; daha büyük bir demokrasi ve özgürlük sayesinde ezilenin yazgısını değiştirmek olan bu girişim, kuyunun serin, toprağın derinliklerinden çıkan suyu gibi temiz bir girişimdir. Bütün bunları daha neşeli olabilecek ayrılık saatinde mırıldandı. Barometresi ufukta bir fırtına olacağını gösteriyordu. Gökyüzü yıldızlı olmayacaktı. Büyük bir sevinç duymadan, ama yeni sorumluluklarına tümüyle dalmaya hazır olarak çekip gitti. Düşünü kurduğu yeni toplum yolunu birlikte açabileceği arkadaşları Şili davasında bir araya getirebilmek için bozulan sağlığına kavuşmayı istiyordu.

VIII
YAŞLI DENİZCİNİN BALADI

166. Kaygı verici haberler

1970 yılının kışı ortasında, kasım ayında Fransa'ya Şili büyükelçisi olarak varır. Elçilik arabası Saint Honoré varoşundaki sokağa, hükümet konağının çakıl taşlı avlusuna girer. (Çakıl taşı ona babasını ve trenini anımsatır.) Önemli olaylardaki ciddi bir yüzle arabadan iner ve cumhurbaşkanı Georges Pompidou'ya güven mektubunu sunar. Birlikte fotoğrafları çekilir. Bir kopyasını bana göndermiştir. Pompidou, siyasi olarak ondan uzaktır, ama bir Fransız Şiiri Antolojisi yayınlamıştır. Ona, şiir yanını keşfetmek istercesine bakar. Bulamamış gibidir. Neruda, Paris'teki Şili büyükelçiliğinin bir yığın hayaletle ve intihar olaylarıyla dolu binasına döner. Bu ağır ve hüzün verici, La Motte-Picquet Caddesi üzerinde bulunan yapı, ne kişisel mimarlık beğenisine, ne de ışık gereksinimine uymaktadır. Hemen karanlık bir zındanda mahpus olduğu duygusuna kapılır.

Çocukluğundan beri yakasını bırakmayan matematiğin korkunçluğunu yeniden canlandıran toplantılara katılması gerekmektedir. Paris Kulübü diye adlandırılan ekonomicilerin ve bankacıların toplantılarına katılır. Orada baş döndürücü miktarlarda borcu olan Şili'nin alacaklıları bulunmaktadır. Daha önceki hükümetlerin aldıkları dış borçları görüşme söz konusudur. Neruda, büyükelçi sıfatıyla Şili delegasyonuna başkanlık etmektedir. Neylersin!

Yalnızca sayılar yoktur. Bir tek dize yazılmadan geçen günler de vardır. Sağlığı yerinde değildir. Biraz oksijen almak için kendisine şiirle bakım uygular. Fransa'da *Geografia infructuosa* (Kısır Coğrafya) adlı yapıtını yazmayı sürdürmektedir. Sonuç olarak şair onu açıklayıcı bir notla yayınlar. "1971 yılı alışkanlıklarımıza büyük bir değişiklik getirdi. Bu nedenle ve bilmecemsi görünmemek için yolculuklarımı, hastalıklarımı, değişik iklimlere tanıklığını dile getiriyorum. Bir kısmı Kara Ada ve Valparaiso'da, ötekiler Şili yollarında, hemen he-

men her zaman arabada, ardı ardına gelen manzaraları kavrayarak yazılmıştır."

Başka birçok şiir yine arabada, sonbaharla kış arasında, Normandiya yollarında yazılmıştır.

Birkaç ay sonra bize sağlığına ilişkin pek iç açıcı olmayan haberler ulaşır. 11 Haziran 1971 tarihli bir mektup aldım. Hastalıklarından söz ediyordu: "Sağlıkla dolu Matilde, yemeğimi verdikten ve dört gün sonra kalktığımdan banyoya gidebilmem için (10 metre 10 dakika) bana destek olduktan sonra, yazdırdıklarımı bitirmeme de yardım ediyor. Anlaşılmaz bir biçimde hastayım, birkaç gündür penisilin vuruluyor, sanırım bu da büroya, yani üst kata, bu çekici kentin en güzel yerlerinden biri olan büroya dönmemi sağlayacaktır. Ateşim var, bu önemli değil, yarın yaşgünüm, ancak onun da o kadar önemi yok."

Daha altta ticaret bölümüyle güçlüklerinden ve sekreterlerin çok kötü maaşlarından söz etmektedir. O anki yaşamına ilişkin hüzünlü ve yarı alaylı bir tablo çizmektedir: "Burada her şey yeraltı gömütlüklerine benzer gibi, ne müzeleri, ne arkadaşları gidip görüyorum; Kara Ada'dan Valparaiso'ya gidiyormuşuz gibi büyük bir isteğin gücüyle bazen sinemaya gidiyoruz. Sana şiirimden söz etmedim, çünkü bunu kendime hak görmedim... Metinlerimi Matilde'ye yazdırmayı sürdürürsem ateşimi de ona vereceğim. Üçünüzü de kucaklıyoruz. Ha, sözü gelmişken, Avrupa'da bu kadar Şilili yolcu görmemiştim; onlarla özenle ilgileniyoruz, ancak turizmin olağanüstü artışı bizi kaygılandırmaktan da geri kalmıyor. Ayrıca, Graham Green'in davet edilmesini istedim ve onca ısrarıma karşın yanıt verilmiyor. Bileti reddetmesi olasıdır. Bu büyük adam için biraz para harcasak iyi olur. Yapabilir de bu girişimi destekleyebilirsen zaman henüz geçmedi, eylül ayının ikinci yarısında orada olmayı arzu ediyor. Ağzıma termometreyi koyacağım. Görüşmek üzere."

Üç gün sonra, 14 Temmuz tarihli kısa bir mektup aldım. Şakacı bir dille kaygılarımızı gidermek istiyordu: "Elysée'den döndüm, saksağan kuyruklu kostümümleyim, ikinizi + denizci kızı kucaklıyoruz. Selam. Pablo, Matilde, Laura Reyes, Enrique Bello."

Yeniden kaygılar. 30 Eylül'de ayın 18'ne ilişkin fotoğraflarla birlikte bir mektup gönderdi: "Bu elçilik ilk kez bu kadar insanın katılımını yaşadı. Yaklaşık bin Şililinin yanısıra birkaç davetli katıldı. Depremler yüzünden hükümetçe yasaklanan resmi bir bayram oldu. Diplomatik bir resepsiyondan daha çok büyük bir bölümü topluluğun genç kesimince ve büyük bir coşkuyla hazırlanan bir bayram oldu Şilililer için.

Eğlencenin en kaygı verici yanı biraz daha aşağıda bulunmaktadır. "Yine beni zayıf düşüren ve sinirlerimi bozan muayenelere katlandığım klinikten yazıyorum sana. Beni rahatlatacak iyi bir mektup bekliyorum senden.

Ekimin on beşinde doktor Raul Bulnes Şili'ye dönüyor. Sağlığımla ilgili bilgileri tıbbi bir dille arkadaşlarımıza iletmesini istedim. Dönüşünde seni arayacak ya da mesajı iletecektir.

İkinize ve Marina'ya sevgiler. Ona tümüyle sterilize edilmiş bir öpücük gönderiyorum klinikten. Selam. Pablo Neruda."

Dönüşünde Doktor Bulnes'le (Anımsayalım: Eladio Sobrino ve Pablo Neruda'yla birlikte Kara Ada'nın üç kurucusundan biri) uzun uzadıya tartıştım. Paris'te Cochin hastanesinde şaire yapılan ameliyata katılmıştı. Bu çok büyük incelikteki insan bana hemen hemen her şeyi anlattı, ancak hastalığın nereden kaynaklandığını hiç söylemedi. Belki de "Anlayana sivrisinek saz." atasözüne dayanıyordu. Pek iyi anlamadığım için umutla bekledim.

Konuşmamızı ötekilere aktardım ve gidip kendisini görmem kararlaştırıldı. Yola çıkmadan önce Neruda'nın Nobel Ödülü'nü aldıktan sonra Şili'ye gelişini hazırlamak gerekiyordu, herkesin arzusu buydu.

167. İsveç kararı

Kararını bildirmek üzere Stockholm Borsası binasında yapılan İsveç Akademisi'nin toplantısı, sekreter Karl Ragnar Hierow'un şakalarıyla başladı. Geçen akşamlar televizyon için Başbakan Olof Palme'yle tartıştığını anımsattı. Başbakan, verilişi sırasında sorun olmaması için bütün ödüllerin büyükelçilere verilmesinin daha iyi olacağını savunuyordu. Bu, alışılma-

mış bir itiraftı, ama olgu ortadaydı. Geçen on yılda akademi ödülleri 1960 yılında Saint John Perse'e, 1962'de Yugoslav Ivo Andriç'e, 1964 yılında Yunan Georgios Seferis'e ve Miguel Angel Asturis'a vermişti, hepsi de diplomattı.

İsveç Akademisi'nin sekreteri, şaşırmış gazetecilerin önünde bir gülümsemeyle bugün Olof Palme'nin görüşünü izlediğini bildirdi ve şunları ekledi: "Büyükelçi Neftali Ricardo Basoalto Reyes seçilmiştir." Bir duraklamadan sonra, "daha çok Pablo Neruda adıyla tanınmıştır." diye ekledi.

Resmi duyuru metni taşkın bir biçimde başlamaktadır: "Bu yılki Nobel Edebiyat Ödülü, tartışmalı bir yazara verilmiştir. Yalnızca tartışılmış biri değildir, bazıları için de tartışılabilir. Bu tartışma son kırk yıldır yapılmıştır, bu da katkısının tartışılmaz olduğunu kanıtlamaktadır." Coşkulu ve yakıcı görüşlerle çarpıcılık kazanan metin. Garcia Lorca'nın ünlü "Felsefeden çok ölüme daha yakın." sözleriyle bu olgu üzerinde ısrar eder. Bu sözler, İspanyolca yazan başka bir Nobel ödüllü şairin söylediğinin tersini anımsatmaktadır. Anımsanacağı gibi Juan Ramon Gimenez, Neruda'nın "büyük kötü şair" olduğunu söylemişti.

İsveç Akademisi Neruda'nın şiirinin ezici bir kütle oluşturduğunu belirtir. Şiir tarihinde onun yaptığına benzer bir şeyin olup olmadığını kendi kendine sorar. İstatistikler çıkarır. 1962 yılına varıldığında şair iki bin sayfa şiir yayınlamıştır. İki yıl sonra *Kara Ada Şiirleri* başlığı altında beş şiir kitabı yayınlamıştır. Akademinin sözcüsü bu yapıtın engin büyüklüğüne ilişkin ifadeler kullanır. "Bu sonsuz evrende bir şiiri ya da bu şiirlerden bir diziyi sunmaya kalkmamız, 50 tonluk bir yükü küçük bir kaşıkla boşaltmaya benzer. Neruda, yapıtlarının bir bireşimini yapmayı kendisi de başaramamıştır.

Bütün bu devasa edebi üretimin aynı nitelik düzeyinde bulunması düşünülemez. Neruda şiirinin zayıf yanını görmek isteyen kişinin onu uzun zaman araması gerekmektedir. Onun güçlü yanını görmek isteyen kişinin kesinlikle aramasına gerek yoktur. İlk edebi başarısından en son yapıtına kadar tükenmek bilmez bir zenginlik bulduğumuzu söyleyebiliriz. Elbette en dikkat çekici olanı, esin gücünün yıllarla birlikte artmış oldu-

ğu apaçıktır. Neruda, kıtasının ırmaklarından biri gibidir; kıyısında plajlar bulunan, gözün eriminin dışında, çok genişleyen ve dökülecek yere yaklaştıkça gücü artan bir suyun akışıdır."

Okunan metin, bu uzun yürüyüşün durmadan yenilenen bir esinin, düşüncelerin ve duyguların dönüşmesinin eşlik ettiği süreğen bir biçem değişikliği içinde yapıldığının altını çizer.

Akademik belge, zaman zaman, marjinal bir öğrenciyi titiz olmadığı için eleştiren, onu eğretilemeleri üst üste yığmasına bakarak okul kitaplarında ya da manifestolarda yer alan Avrupalı gerçeküstücü şiirden etkilenmiş gören Avrupalı bir profesörü düşündürmektedir. Daha ilerde bunun, "aynı dille ve mecazi anlatımla gerçekleştirilmiş edebi yaratıyla doğrudan ve gizemli bir ilişkide" hareket eden, Avrupalı olmayan bir düşlem yetisi olduğu görüşüne yer verir.

İsveç Akademisi'nin çözümlemesi, büyülü bir gelecek düşü geliştiren, ama aynı zamanda etkin bir devrimci olan şairi silemez. Bu görüşe destek olması için bir alıntı yapılır: "Ve o zaman çocuk olmayı bıraktım, çünkü halkımın yaşamasına ve ölmesine izin verilmediğini anladım." Burada şairin sömürgeciler döneminden beri bu toprağın "ırzına geçilip baskı altında" tutulmasına ilişkin olarak dile getirdiği anın ve kesinliğin altını çizmemek olanaksızdır. Kendisi de birkaç kez baskıya uğramış, peşine düşülmüş, ama hiçbir zaman boyun eğmemiştir. Her yerde baskıya uğramış topluluklarla karşılaşılmaktadır. Onun durmadan aradığı şey, "Şiddet karşısındaki insanlığın şairi olmak" olmuştur.

Ardından radyodan okunan metin, Neruda'nın yapıtını iyi tanıyan birinin kaleminden çıktığını göstermektedir. Burada şairin akademideki koruyucu meleği söz konusudur; Neruda'nın çağdaşı, aynı estetik devrim etkilerine boyun eğmiş, Latin Amerika edebiyatında uzman, ünlü bir İsveç yazarı olan kılıçlı bir melektir. Artur Lundkvist, yirmi yıl boyunca Nobel'in Neruda'ya verilmesi yolunda kampanya yürütmüştür. 1946 yılının mayıs ayında, sonbaharın sonunda, yağmurlu dönemde Şili'ye gitmişti. Onun evine varmak için otların içine yerleştirilmiş taşlara basarak yürümesi gerekmiştir. Bunu *Neruda'ya Ağıt* şiirinde anımsatır. O yıl Neruda onu bana ta-

nıştırmıştı. Daha sonra kendisini Santiago'daki Crillon otelinde ziyaret edecektim. Lundkvist, Şili'ye 1957 yılında da geldi. Şairle koleksiyonların ortasında görüştü, ancak ona göre şair dünyanın her yerinden topladığı nesnelerle birlikte özellikle insan deneyimlerinin, yüzlerinin ve yaşantılarının koleksiyonunu yapıyordu.

Bu İsveçli akademisyen, 18 üyeden oluşan bu tutucu kurumda en büyük olarak gördüğü arkadaşının ödülü alabilmesi için uzun yıllar mücadele vermiştir.

168. Magnezyum şimşekleri saati

Motte-Piquet Caddesi'ndeki evde telefon zili çalar. İsveç büyükelçisi sabah saat 9'da randevu istemektedir. Bir gazeteci yığını büyük salonu işgal eder. İletişim araçları temsilcilerinin oluşturduğu kalabalık, Neruda'nın söyleyeceklerini ve hareketlerini kollamaktadır. Ortaya çıkmaz. İki saat beklerler. Basın ısrar eder. Değişmeyen yanıt şudur: "Büyükelçi, sizinle görüşmeden önce resmi bir haber beklemektedir." Sonunda ortaya çıktığında Matilde ve Fransız şair Aragon'la birliktedir. Salon, flaşların etkisiyle ışıl ışıldır, insanların koşarcasına geçişleri ve soruların çapraz ateşiyle başdöndürücü bir havaya bürünmüştür. Şair yavaş yavaş yerleştiği bir koltuğa oturmayı başarır. Mavi giysili eşi yanında yerini alır. Soru va yanıtlar dalgası gidip gidip gelir. Siyah giysili, pembe kravatlı Aragon, bombardıman ortasında şairle tartışmaktadır. Bir memur ona "Başkan Allende sizi telefona istiyor." deyince soru yağmuru bir an kesilir.

Kendilerine ne düşündükleri sorulan birçok yazar, bazılarının yüreği burkulsa bile, verilen ödülü yerinde bulmuştur. Aragon için Neruda en çok hayran olduğu ve dünyada en fazla yeğlediği kişidir. Pablo Picasso, Valauris'te, 90. yaşgünüyle adaşı olan dostuna Nobel Ödülü verilişinin çakışmasının altını çizer.

İspanya'da hızlı bir anket yapılır. Rafael Alberti'yle birlikte 1928 kuşağından kalan şair ve birkaç yıl sonra Nobel alacak Vicente Aleixandre, çok büyük bir içtenlikle şunları belirtir: "Nobel'in yerinde bir kararla Pablo Neruda'ya verilmesin-

den İspanyol dilinin bir yazarı ve bu şairin eski bir dostu olarak büyük sevinç duyuyorum. İspanyol dili ve edebiyatı dünyasında egemenliğini sürdürecek genel hoşnutluk duygusuna katılıyorum.

Çok yakın bir dostu, romancı Anna Seghers, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden daha kişisel bir mektup gönderir. Bu mektubu onun "neyi temsil ettiğinin anlaşılması" için yazmıştır. Jorge Amado, Louis Aragon ve Ilya Ehrenburg'la birlikte bir masada oturmuş edebiyat tarihindeki en bilinmeceli yazarı konusunda tartışmaktadırlar: Bruno Traven. Yalnız ikisi onun kim olduğunu bilmekte ve sırrı saklamaktadırlar. Barış hareketine katılmış yazarlar varsa bu, derler, her çağrının "küçük bir sanat yapıtı" olmasını aktörel olarak zorunlu kılmaktadır. Anna Seghers, ateş altında olup biten bazı sahneleri anımsatır. Neruda'yla ilk kez İspanya içsavaşı sırasında karşılaşmıştır. O sıralarda Şili konsolosluğu, Madrid'deki bombardıman ortasında açık kalmıştır. Anımsadığına göre o sırada Neruda, şiiriyle birçok insana klavuzluk etmiştir, "çünkü insan yalnızlığından, bir hücredeki gibi yalnızlıktan çıkarıldığında bu büyük bir şeydir...

Şair, çocukluğundan beri yalnız olmamak için mücadele etmişti. Şimdi yol ardadaşlarıyla çevrili olduğunu duyumsuyordu.

169. Evde şenlik

21 Ekim, perşembe sabahı Senato'ya yöneliyorum. Birden arabanın radyosundan, "Stockholm. Şilili şair Pablo Neruda'ya bugün Nobel Edebiyat Ödülü verilmiştir." haberini duyuyorum. Ödül alan şair gazetecilere şunları söylemiştir: "Şairler tansığa inanırlar ve bu kez tansık gerçekleşmiş gibi görünmekte. Habere göre İsveç Akademisi "güçlü bir doğal etkiyle bir kıtanın yazgısını ve düşlerini yeniden yaşatan bir şiir yapıtı bütününe" vermiştir. Haber boldu ve ödülün miktarını saklanıyordu: 88 bin dolar eşdeğerinde 450 bin İsveç kronu. Fransa'da ülkesinin büyükelçiliğini yapan şairin aynı ödülü 1945 yılında alan Gabriela Mistral'dan sonra ikinci Şilili olduğu ekleniyordu. Yine başka bir Latin Amerikalı yazar, Gueta-

malalı Miguel Angel Asturias, aynı ödülü birkaç yıl önce almıştı. Habere göre ödül, kral Gustave Adolphe VI tarafından kişisel olarak ödül sahibine 10 Aralık'ta, "Filadelfia" kilisesinde törenle verilecekti, çünkü geleneksel olarak her yıl ödüllerin verildiği Stockholm Müzik Sarayı tamirat dolayısıyla kapalıydı.

Yön değiştiriyor ve parti binasına gidiyorum. Her yerden tepkiler geliyor; bütün ülke elektriğe kapılmış gibi sarsılıyor. Allende, olay üzerine radyoda bir konuşma yapıyor: "Bizden bir insanı ölümsüzleştiren bu ödül, Şili'nin ve halkının, ayrıca da Latin Amerika'nın zaferidir."

Komünist Partisi merkez komitesi olağanüstü bir toplantı yapıyor ve Neruda'ya bir mesaj göndermeye karar veriyor. "Şairin Lautaro, Caupolican, Bernardo O'Higgins, Carrera, Manuel Rodriguez ve Belmada gibi şiirine döktüğü Recabarren ve Lafertte'nin partisinin bütün militanları, İsveç Akademisi'nin bu kararıyla gurur duymaktadırlar..."

Şili'de halkın bulunduğu mahallelerde bayramdır. Sokakları topraktan, adları şairin kitaplarının başlıklarına uygun düşen bu mahallelerden birinde, Pablo Neruda mahallesinde bütün evler ulusun bayraklarıyla kaplanır.

Saat 16'da televizyonda Augusto Olivares, Pablo Neruda'yla telefon aracılığıyla bir söyleşi yapar.

-Mutlu kalktım, ama daha sonra içimden taşan bir mutlulukla ezilip kaldım. Kara Ada'nın bayrakla kaplı olduğu düşüncesiyle duygulandım."

Luis Corvalan, El Siglo gazetesinde, "Pablo Örneği" başlıklı bir yazı yayınlar. "Onun her şeyi şiire döktüğünü biliyoruz: aşk, kuşlar, taşlar, güneyin yağmurları, yabani Pasifik Okyanusu, Arakonya, kaktüs, hava, kepçe, soğan, kırmızı yılanbalığı ve gözlemlediği, gözleri ve duygularıyla dokunduğu her şey. İnsanı, ülkenin kahramanlarını, geçmişteki Arokanları, madenciyi, demiryolcuyu, ekmekçiyi, her mesleğin işçisini, günümüzün büyük masallarını da dile getirmiştir. Partisi için duygulandırıcı dizeler, halkı için aşk şiiri ve düşmana karşı ateş şiiri yazmıştır."

170. Alyuvarlar

6 Kasım 1971 tarihinde Matilde'den bir mektup aldım: Şili'ye bu bir aylık yolculuğun onu biraz ürküttüğünü bildiriyordu. Pablo, Santiago'daki bir hastanede birkaç gün yatmak zorundaydı, ancak bu ödülle olanaksız gibi görünüyordu, çünkü herkes oraya üşüşecekti. "Onu biraz korumamız gerektiğini sanıyorum. Pablo hâlâ güçsüz, kendine gelmesi uzun sürer. Nobel Ödülü'nün yarattığı bu yer sansıntısıyla çok işi vardı. Şili'ye dönmek istiyor, ama kendi kendime bunun akıllıca olup olmadığını soruyorum."

Neruda, sonuçta şimdilik yolculuk etmemesi gerektiğine inandırılır. 20 Aralık tarihli bir mektupla bu konuda bilgi verir: "Sevgili ve uzaklardaki Vol: sana yazmanın yararı yok, yanıt verme konusunda benden betersin. Stockholm'da Lucho'nun telgrafını aldım. Ezici Price (aynen böyle) boğa güreşinden sonra bu yolculuğu yapmadığıma seviniyorum. Ama bu konuda daha çok bilgilenmek istiyorum. Buraya gelen çok sayıda insan aracılığıyla bana haberler gönderebilirsin belki; Bernstein'lar vb. kanatlarını çırparak toz bulutu kaldırmaktalar."

Nobel'in ardından yapıtlarının izin verilmemiş yayınlarından bir çığ ortaya çıkar. "Ve bu -der bana- bana karşı iyi ve kibar olan Losada'nın işlerine zarar vermektedir. Ondan her yerden böyle izinler istenmekte... Sözün kısası, yapıtlarımın korsan yayınları arttığında zor bir dönem geçirdim. Senin bana anlatacak çok şeyin, benim de senin yolculuklarına ve turnelerine ilişkin öğrenecek çok şeyim olmalı. Umarım buraya kadar gelip dinlenebilirsin. Aile için bir yana koyduğum parayı ne yapayım? Göndereyim mi? Burada mı alıkoyayım? Sessizliğin beni alt üst ediyor. Bunun bir açıklaması olmalı. Bu arada Eliana ve Marina'yı kucaklıyoruz. Sevgiyle ve özlemle. P."

Motte-Piquet Caddesi'ndeki "eski mozolede" (Elçilik binasını böyle adlandırıyordu) öleceğini duyumsamaktadır. Ödül parasıyla yapmayı düşündüğü ilk şey kırda bir ev almak, kentten çıkmak ve doğaya geri dönmektir. Onu çok aramış, sonunda bulmuştur. Normandiya'da bir evin sahibi olacaktır. "Ödül parasıyla alacağım, bütün para eve gidecek, çünkü bu tatlı Fransa'da her şey pahalı. Ortak ailemiz için bir miktar ge-

tireceğim elbette. Ev, Paris'ten bir buçuk saat uzaklıkta bulunmakta. Su ve ağaçlar var. Daha hiçbir şey ödememiş olsak da yarın ilk kez orada uyuyacağız (ödül bunu sağlıyor). Ev, bir düş kadar güzel, daha bir adı yok. Umarım bir gün oraya ailenle, konuşma kürsülerinden ve seçimlerden kaçıp dinlenmeye gelirsin."

Yeniden Şili'ye geri dönüş tasarısına döner. "Ocak ayını Patoja'yla birlikte ve kitle önüne pek çıkmadan Şili'de geçirmek isterim. Bunu nasıl başarabiliriz? Belki bir tek genel toplantıyla. Sonuç olarak kararı verirsiniz. Aramızda kalsın, hastalandım ve kan almam gerekti. Alyuvarlar: yalnızca üç milyon. Ve ilk kez yürek yorgun görünüyor; bir uzmana ve ilaçlara başvurmak zorunda kaldım. Dinlenin deniyor bana. Ne zaman? Nasıl?

Ödülü aldığım için doğal olarak kendi adıma, ama aynı zamanda sevgili partimiz adına mutluyum. Picquet ödülün ilk kez bir ülkenin Komünist Partisi merkez komite üyesine verildiğini söylüyordu. Bütün bu ayak takımına bu kızıl renkli güzel hapları komünizm düşmanlıklarına yutturdum. (Onca şey arasında Paris'teki Amerika büyükelçiliğinin kutlama (!) telgrafını aldım.) Bütün bunlar beni yorduysa da değdi doğrusu."

Şiirinin herkese ulaşması gerektiği konusunda ısrar eder. Yapıtlarının geniş çapta halk için bir basımı yapılmalıdır. "(Losada) bana öğrenciler ya da sendikalar için, bedava dağıtılan (kendisinin kâr etmeyeceği, bana telif vermeyeceği) küçük bir antoloji öneriyor. Bu düşünce partili arkadaşların hoşuna giderse benim gelişime denk düşürülebilir ve yaklaşık bir milyon kitabın geniş bir dağıtımı yapılabilir. Örneğin parti bunu Milli Eğitim Bakanlığı'na armağan edebilir. Bunu kim yayınlar? Loyola mı? Ne olursa olsun, bedava bir şey yapılırsa, Losada'yı sinirlendiren her türlü ticari önerilerin önünde kendini dayatan bir durum olacaktır.

Sana söyleyecek başka şey göremiyorum. Bütün partili arkadaşlara, Lucho'ya, Lili'ye, Eliana'ya, Marina'ya ve sana yaşlı Pablo kardeşinin yorgun yüreğinden sevgiler.

Bu kadar uzun bir mektup yazdığımı anımsamıyorum!"

171. Önemli açıklama

Zor siyasal durumun neden olduğu birçok gecikmeden sonra bu yolculuğu gerçekleştirmeyi başarıyorum. Alışılagelen görevlerini yerine getiren bir Pablo'yla karşılaşıyorum. Büyük olasılıkla kortizon yüzünden, yüzünü ay gibi solgun buluyorum. Hastalıklardan söz etmiyoruz. Hâlâ Nobel'in keyfini yaşıyor. Haberi almadan dört gün önce Baleares'a giden Artur Lundkvist'in Stockholm'dan geldiğini ve Şili elçiliğinde kaldığını anlatıyor. Bu iki eski dost için yoğun söyleşi fırsatı olmuştur. Neruda onun sözlerinde bazı gizemli unsurlar gördüğünü sansa da, ödül dışında her şeyden söz etmişlerdir. Aslında ödülün ona verilmesinin kararlaştırıldığı oturumlardan birinden çıkıp gelmiştir. Ancak, ortalıkta hiçbir şey yokmuş gibi davranmıştı. Ve Neruda ödülün bu yıl da kendisine verilmeyeceği izlenimi içinde kalmıştı.

Elçiliğin mağrip tarzı döşenmiş odasında uyudum. Karşıda romancı Jose Donoso ve eşi birkaç gün kaldı. Miguel Angel Asturias ve eşi, Blanca de Mora y Araujа kahvaltı saatinde gelmeye alışıktılar. Her şey şimdilik yolunda gibi görünüyordu. O günün akşamı üçümüz sinemaya gittik. Ertesi gün, öğleye doğru bir resim galerisini geziyoruz. Neruda, Şili hükümetiyle dayanışma jesti içinde ünlü sanatçıların yapıtlarından bir sergi düzenlemek istiyordu. Öğleden sonra biraz Seine Nehri kıyısında geziyoruz. Ağır adımlarla yürüyor, eski kitap satan kitapçılarda durmayı seviyordu. Söyleşimiz dönüp dolaşıp ülkemizde olup bitene geliyordu. Akşamleyin elçiliğe Louis Aragon, Jean Marcenac, Fransız Komünist Partisi'nin yüksek düzeyli yöneticilerden Jacques Duclos geldi. Neruda onlara Şili'de şu sıralarda bir tür sessiz Vietnam yaşandığını anlatıp desteklerini istedi.

Ertesi gün öğleden sonra bir davet aldım: Matilde kulağıma "bir kahveye gidip söyleşelim." diye fısıldadı. Elçilikten birkaç ev ötede bir kahveye gittik. Daha otururken doğrudan doğruya söze girdi: "Pablo'nun kanseri var. Ameliyat edildi, ama hastalığı depreşen türden. Birkaç yıl bir kaza olmadan yaşayabileceğini söylediler. Bundan kimseye söz edemedim, ama senin öğrenmesi gerekenlere bu haberi iletmen için bilmen ge-

rekiyor. Pablo bunu bilmiyor ve ben bütün gün mutlu eş rolü oynamak zorundayım."

- Peki o hiçbir şeyden kuşkulanmıyor mu?

- Bilmiyorum. Bana bir şey söylemedi. Ben de bir şey soramıyorum.

172. Bir sis şatosu

"Bir güvercinin dua okuyabileceği kadar" çok küçük bir kilisenin kara bir çanı. Paris ve Normandiya arasındaki evi arasında Authenay'yin çanını bana göstermek için arabayı durduyor. Bu gösteri onu sevindirdiği aynı anda kendisine karşı öfkelendiriyor. Bu çanın üzerine kafasını göğe kaldırmış bir horoz kondurabilirdi.

Yolumuzu Condé-sur-Iton'a kadar sürdürüyoruz. Matilde direksiyona geçiyor. Yanında Neruda yazıyor: "Sonbaharda üzümlerin tenleri kadar / yumuşak bir ülkede yaşıyorum şimdi..." Ben arka koltuktayım. Şairin sağlığının iyi olmadığını biliyor ve onu gerçeğin yüzünü keşfederken görüyorum. Arka camda kırağı var.

İniyoruz. Rohan Dükü şatosunu ziyaret etmemi öneriyor. Şili sağı ve bir uluslararası gazete zinciri her yerde aynı uydurmayı yayınlamış: şairin bu şatonun sahibi olduğunu bildirmişti. Gün ortasında ışık belli belirsiz. Boyanmış gibi bir havaya bürünmüş ıslak toprakta ilerliyoruz. Uzaktan çanların ağır sesi duyuluyor. Yaprakları dökülmüş ağaçlar arasından birden yüksek kulesiyle şato beliriveriyor. Çukurdan geçiyoruz. Birkaç işçi, şatoyu gerçek sahibi, Rohan Düşesi olmayı düşleyen mültimilyoner bir Amerikalı kadın hesabına onarıyorlar.

- Şimdi Senato'da bu şatoyu gözlerinle gördüğünü ve yeni şato sahibi olarak burada borazanlarla karşılanmadığımı söyleyebilirsin. Şato, mültimilyonerlerin dolarlarını yeğliyor.

Gerçekten kendisine ait olan ev yörede bulunmaktadır. Şato topraklarındaki eski evlerden biri. Hangara benzeyen havasıyla ev, eskiden dükün arduvaz kiremit üreten kölelerinin atölyesiymiş. Daha sonra atların ahırı olarak kullanılmış. "Bazı Şilililer -diye haykırdı Neruda- bir kontun atlarına ayrılan yerin benim için hâlâ iyi bir yer olduğunu düşünüyorlarsa ben

ne yapayım?" Senatör Bulnes, şatodan çok özentili bir biçimde söz ediyordu. Bu Neruda'ya iletildiğinde şu karşılığı vermiştir: "Versailles sarayını almak istedim, ama satmak istemediler. Bu ahırlar onları rahatsız mı ediyor?"

Alone'de bu "şato" konusuna tuz eker. Nobel'in verilişinden üç gün sonra El Mercurio'da bir yazı yayınlar, şairin güzellikten üstün bir şeye sahip olduğunu savunur: değişiklik. Dört ay sonra yayınladığı başka bir yazıda kendisinin de önüne geçilmez değişim ilkesinin tutkunu olduğunu sergiler. Yazısını tanındığı takma adla değil de, yalnızca kendisini tanıyanların kestirebilecekleri, kendi gerçek adına, yani Hernan Diaz'a denk düşen H. D. harfleriyle imzalar. Şairin hesabına yatırılan ödül parasının ne yapılacağına ilişkin her türlü uydurmada bulunur. Onu kapitalizm karşıtı propagandayı artırmak için partinin kasasına mı yatıracaktır? Görünüşe bakılırsa hayır. "...Pablo Neruda'nın Fransa'da şato satın aldığı haberi bomba gibi patladı." Sözümona haber (haber olmayan haber) bütün dünyaya yayılmıştır. Ve H. D. bunun nedenini açıklar: "Herhangi bir şato söz konusu değildir, çünkü dillere destan en yüksek aristokrat ailesine, Rohan Dükü'nün ailesine aittir. Bu ailenin ünlü temsilcilerinden biri prens ve üstelik kardinal olanı Marie Antoinette'e elmas bir kolye armağan ederek itibar elde etmiştir. Alexandre Dumas bunu doğrulamaktadır." Bu derebeyi topraklarında ek soylu sıfatı vardı. Böylece Neruda Rohan Dükü olurken ne prens, ne de kardinal olacaktı. Marie Antoinette'in aşığı da olamayacaktı. Burada bir ayrıntı vardı: Fransız Devrimi yalnızca kraliçenin başını giyotinle kesmemiş, aynı zamanda feodal düzeni bir vuruşta yıkmıştır.

İşte Şili'de, yazarın hayranlık duyduğu *Kraliçenin Kolyesi* ya da *Bragelonne Vikontu* türünde romanlarda olduğu gibi, Pablo Neruda'nın Fransa'daki şatosunun düşmanlarının düş gücünde nasıl dans ettiği. Şairlerin masallarla gizli anlaşmaları olduğu böyle görülebilir.

Şato kısa zamanda yıkılmıştır. Eski ve soylu ahırlar söz konusuydu. Senatoda uydurulan kurnaz yutturmacanın havası söndü. Bir yasa tasarısı şairin doğum yeri olan Parral'daki yı-

kıntı evi ve toprağı, yerine müze kurmak için satın almayı önerince romanlara özgü düşünceleri suya düştü.

H.D. bu olağanüstü şatonun olmadığı kaba yoksulluğa üzüldü. Ahırlar çok ucuz mallardı. Ama her türlü soğuk kanıta karşın Neruda şatosunun bir efsane gibi dalgalanacağına iddiaya girdi.

Gerçekten de böyle oldu; ancak efsane olarak değil bir yalancılık olarak. Avrupa'dan dönüşümde her başkentte gazetelerde aynı ajansın uydurduğu aynı haberi okudum: kızıl şair Fransa'da Rohan Dükü'nün şatosunu satın almıştı.

Senatoda şato ya da daha çok gözleriyle gördüğü "ahırlar" konusunu bir tanık olarak aydınlatmayı kendime görev bildim. Bir mimar ahırları kır evi olarak düzene sokmuştu. Böylece Ortaçağdaki arduvaz kiremit atölyesi uçaksız bir hangara dönüşmüştü. Neruda, bir köşeye işlenmiş tahtadan kitaplığını, masasını yerleştirmişti. Biraz ileride küçük ve şirin bir yemek masası bulunuyordu. Salon o kadar genişti ki, evin içinde rahatça gezinti yapılabilirdi. Daha ilerde fantezist bir S biçimli merdivenle çiftin yatak odasının bulunduğu ikinci kata çıkılıyordu. Orada davetliler için de bir oda bulunuyordu. Iton ırmağı küçük mülkü çevreliyordu. Pencereden bakınca 17. yüzyılda yapılmış bir tablodaki gibi ırmakta çamaşırlarını tokaçlayan etine dolgun Normandiyalı kadınları görebiliyordum. Öğleden sonra Neruda'yla birlikte evin yakınındaki sise bürünmüş, hayaleti andıran ormanda gezmek üzere çıktık. Manzara edebiydi ya da pelerin ve kılıç öykülerinin anlatıldığı bir romanın havasını taşıyordu. Gerçekten de Alexandre Dumas'nın romanlarının manzarasını anımsatıyordu. Ama bizler şövalye değildik. Ve Neruda'nın bacakları titriyordu. Bununla birlikte burada gezinebildiği, iyileştiriciliğine inandığı temiz havayı ve soğuğu içine açlıkla çekebildiği için mutluydu.

Dönüşümüzde uzun boylu bir çift 2 beygirlik bir arabadan inip evin çanını çaldı. Bunlar Julio Cortazar ve Ugne Karvellis'ti. Akşam sıcak ve yatıştırıcı bir söyleşiyle canlandı. Bir polemik yaratmak için değil, pazar günü öğleden sonra, sözü edilmemesi gereken bir hastalığa yakalanmış bir dostu ziyarete gelmişlerdi. Ancak, gecenin geç saatlerinde onlara köyün

sokağına kadar eşlik etmek için çıktığımda Cortazar alçak sesle, "Sağlığı nasıl?" diye sordu.

Kısa süre sonra Neruda'nın tıbbi bir inceleme için gizlice Moskova'ya gittiğini öğrendim. Teşhis aynıydı. Daha önceki tedaviden başka yapılacak bir şey yoktu. Ella Branguinskaya, çevirmen olarak onunla birlikteydi. Dostlarıyla özlem dolu bir söyleşi. Ötekiler çoktan çekip gitmişlerdi. Onlara geçici bir başlık koyduğu bir kitap adar: *Elegia de Moscu* (Moskova Ağıtı). Kendi geleceğini önceden seziş.

173. Gelecekçiliğin kızkardeşi

Paris'te kalırken Mart 1972'de Milano'da buluşmayı kararlaştırıyoruz. İkimiz de İtalyan Komünist Partisi'nin 13. kongresine davet edildik. Londra'dan Linate havaalanına biraz erken geliyorum. Cebimde Neruda'nın Matilde'yle birlikte üç saat sonra geleceğini bildiren telgrafı var. Şili konsolosluğuna kadar gidip büyükelçiyi karşılayacak bir memurla geri dönecek kadar zamanım var demek. Bu memur gümrük memurlarına Pablo Neruda'yı beklediğini söylerken coşkuyla anında günümüzün D'Annunzio'su olduğunu söyledi. Neruda, memurun onu tanıdığından böyle değerlendirmesini kötüye çekmedi. Her türlü farkı biliyordu, ama Pescaralı bu büyük bireycinin onu çocukluğu sırasında etkilediğini unutamazdı.

Duomo'nun karşısındaki bir otele yerleşen Neruda, devasa katedrali seyrediyor. Taş işlemelerini seviyordu. Ağır adımlarla yürüyoruz (o dönemde yürümekte güçlük çekiyordu) ve çok yakındaki Merkez Galeri'deki bir kahveye yerleşiyoruz. Yanda, akademi kitabevinin vitrininde Neruda'nın büyük fotoğraflarının yanısıra üç yapıtının aynı anda çıkışını bildiren bir ilan bulunuyor: Neruda, le grandi opere "Tre Residenze sulla Terra, Canto General, Fine del Mundo.

Akşam saat 19.00'da akademi salonuna Neruda'nın Milanolu hayranları, değişik kuşaklardan kadınlar toplanıyor. Beatles grubunun kralıymış gibi kendisinden imza isteniyor.

Ardından onun onuruna bir lokantada yemekli toplantı yapılıyor. Davetliler arasında ressam arkadaşı Guttuso da var. Orada kafam karışmış olarak dinlediğim, tanınmayan bir kadın

da bulunmakta. Neruda'ya edebi romantizmi öldürmek isteyen, hızın egemenliğini ilan eden ve savaşı dünyanın temizliği olarak yücelten, Avrupa'nın kafeinli şairi olan babasından söz ediyor. "Zavallı babam!" diye mırıldanıyor bu iri gözlü İtalyan kadın. "Savaşın ve görüşlerinin kurbanı olarak öldü. Kadın, gelecekçiliğin kızkardeşi. Babası, aşırılığın şairi Marinetti.

174. Albatros ülke

Sahneye elini kolunu sımsıkı bağlama tehtidi gibi bir canavar girer: stand by. Nisan 1972'de, kuruluşunun 50. yıldönümü nedeniyle New York PEN klübünün davetlisi olarak Walt Whitman üzerine bir konuşma yapması gerekmektedir. "Katılmak zorunda olduğum en gizemli toplantı." diyerek başladığı beklenmedik bir konuşma yapar. Dünyanın en büyük alacaklılarıyla çevrili, verecekliler iskemlesinde bulunmaktadır. Ülkesinin onlara çok büyük borçları vardır. Uçları sivri tırnaklarıyla bir elin, Uluslararası Para Fonu'nun boğazını sıktığını duyumsamaktadır.

Amerikalı yazarlara şunları açıklar: "Şu anda birbirimize borçlu olduğumuzu bilmek önem taşımaktadır. Biz, her yerden gelen yazarlar, üzerimize ağırlığıyla çöken iç borcu sürekli olarak yeniden görüşmek zorundayız. Hepimiz düşünsel geleneğimize ve bütün dünyanın hazinesinden harcadıklarımıza bir şey borçluyuz."

İyi verecekli şair, yetmiş yaşına yakın olduğunu, ama kendini on beş yaşında duyumsadığını açıklar, en büyük alacaklısının Walt Whitman olduğunu belirtir. Şili'nin devrimci bir dönüşüm sürecine girdiğinin ve bu nedenle birçok kişinin kendisini saldıraya uğramış duyumsadığının altını çizer.

Alacaklılarla toplantı sırasında *Yaşlı Denizcinin Baladı*'nı anar. Samuel Taylor Coleridge, Şili'nin en güneyinde olup biten bir şeyden hareketle bir şiir yazmıştır. Bu şiir Shelvocke'nin yayınladığı yolculuk anılarında yer almıştır. Ona göre ülkesi büyük bir albatrosa benzemektedir. Dış borç alacaklıları öylesine tefecidirler ve Latin Amerika'nın ödeyemeyeceği borç öylesine astronomiktir ki, *Yaşlı Denizcinin Baladı*'ndaki katledilmiş albatrosu anımsamaları gerekmektedir. Bu balad, fırtına

kuşunun ölüsünü boynundan tutarak taşıması emredilen gemicinin sürekli olarak mahkûm edilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Hastalık yeniden saldırıya geçer. Bana 27 Haziran 1972 tarihli bir mektup gönderir: "Ateşli kömürler üzerindeyim. Yarın sabah dağlanacağım. Hepinizi kucaklıyorum. Pablo." Acı bir not ekler: "Chico'dan ayrıldığımızdan beri acı çekiyorum." Ortak dostumuzdan, "Şili'nin Taşları"nın fotoğrafçısı Antonio Quintana'dan söz etmektedir.

175. Tasarılar ve yeniden rahatsızlanmalar

Birkaç ay sonra, bir başka yolcu gidip onu görmek üzere yola çıkar. Söz konusu kişi, Salvador Allende'nin Adalet Bakanı Sergio Insunza'dır. Yeniden rahatsızlandığını öğrendik. Normandiya'dan, Arokan adı taşıyan evi La Manquel'den 5 Ağustos 1972 tarihli bir mektup yazar bana: "La Manquel'deki rehavet günlerimi Sergio sana anlatır. Onun burada olması öyle güzel ve aynı zamanda öyle yararlı oldu ki! Ne düşündüğümü ve ne yapabileceklerimi sana anlatacak. Sana oldukça özlem dolu, hastalıklarımın ve sürgünlüklerimin sonucu olan son kitabımı gönderiyorum. Kimsenin tanımadığı bu dizelerden bir sayfanın yayınlanmasını isterdim." Sözünü ettiği kitap *Kısır Coğrafya*'dır. Orada hastalık, soğuğa onun enerji kadehini ters çevirmesini istemektedir, kendisi de kuşları selamlayan bir kazazede gibi buna boyun eğmektedir. Bu mektupta yeni güçlükleri ve bir geri dönüşün aksiliklerini sayar. "Sergio, ne olacağı bilinmeyen hastalığım yüzünden kasım ayından önce yolculuk tasarlamamızın olanaksız olduğunu anlatacaktır. Ancak bu durumda gelişimde ve çıkacağım turnelerde güçlü olabilirim. Şimdilik La Manquel'de dinlenmem çok iyi geldi; birkaç kez kendimi iyi duyumsadım ve sonuç olarak yeniden rahatsızlandım." Bir avuntusu vardır: "Homero, posta güvercini gibi La Manquel'e kondu. Her gün birlikte *Anılar* kitabıma çılışıyoruz. Önemli bir kitap yapmak için Cruzeiro'nun metnini tamamlamak söz konusudur. Homero ve ben oldukça eğleniyoruz ve coşku bizden eksik değil."

Birkaç hafta sonra Neruda ve Matilde geri dönmeye karar verir. Alışageldiği üzere, bir mektupta geri dönüşüne iliş-

kin her şeyi en ufak ayrıntısına kadar bana açıklar. Bir İspanyol şair, geçmişte bazı şiirlerini aynı anda Garcia Lorca'ya ve Pablo Neruda'ya gösterdiğini anımsar. Birincisi içerik ve biçim üzerine yapısal bir değerlendirme yapmıştır. Neruda ise somut olarak sözcüklere, özellikle sıfatlara sarılmış; bunlardan kendisine yeterince çarpıcı olmayan bazılarını atmasını önermişti. Bunu yaparken Ruben Dario'nun sıfatların yaşatmadığı, öldürdüğü düşüncesinden hareket etmiştir. Neruda'nın mektupları her zaman böyleydi: son derece somut ve ayrıntılı. Bunu iyi yaptığını düşünüyorum. Bizim düzensizliğimizden kuşkulanıyordu. Juan Segura gibi yazıyordu(23).

"YOLCULUK. Matilde ve ben dönüş tarihimize karar verdik ve sen bunu bilen ilk kişisin. 31 Ekim'de İtalyan gemisi "Eugenio C." ile hareket ediyoruz. Bu gemi Buenos Aires'e 12 Kasım'da ulaşıyor. Orada iki-üç gün kalabileceğiz. Siz kesin geliş tarihimizi Margarita'nın evinde benimle telefon görüşmesi yaptıktan sonra belirleyebilirsiniz. Hazırlanabilmemiz için gelişimin ve yapmak zorunda olduğum şeyin üzerinde tartışmak ve çok önceden bildirmek zorunda olduğumuzu düşünüyorum. Biz daha önce konuştuğumuzdan, seçim kampanyasına katılabilmek için bu tarihi belirledik. Etkili olması ve beni fazla yormaması için bu işbirliğinin çok iyi düzenlenmesi gerekmektedir. Toprağa yeniden dokunmak için Güneyde bir turneye çıkmak isterdim. Geri dönüş tarihim de sizin önerinizle belirlenmeli, ancak bu, seçimden önce yapılır sanırım.

Bütün uluslararası davetleri geri çevirdim. Sağlığım çok sayıda etkinliklere ve gösterilere katılmaya elvermiyor. Bununla birlikte turne kampanyaya yardım edebilir, çünkü olası sonucu kafamı çok kurcalıyor. Şu anda görünümünü bilmediğim bu konuda yazarsın umarım.

Matilde ve ben seni, Eliana ve Marina'yı kucaklıyoruz. Bu kucaklama aynı zamanda Lucho ve ailesiyle aynı zamanda yönetimdeki yoldaşlar içindir. Görüşmek üzere. P."

---

(23) Bu ifadenin Şili'deki anlamı şudur: girişilen işin başarıya ulaşabilmesi için her türlü gerekli önlemi almak.

Biletler konusunda başka somut bilgiler de ekler. Ve çok önemli bir şey: kesinlikle Salvador Allende'yle karşılaşmak istemektedir. Onunla yüzyüze tartışmayı zorunlu görmektedir. Bu nedenle bir tür kaygıyla, 15 Ağustos 1972 tarihli bir mektup yazar, böyle bir karşılaşmanın olasılığını tartışır.

"Buradaki bir gazetede Salvador Allende'nin ekim ayının sonunda yurtdışına gideceği yazıldı. Bildiğin gibi, biz bu günlerde Şili'ye hareket edeceğiz ve 12 Kasım'da Buenos Aires'te olacağız. Bir yandan bana öyle geliyor ki, başkanın yolculuğa çıkmadığı bir anda Şili'ye dönmeliyim, öte yandan Paris'e uğrayıp uğramayacağını bilmek isterdim, çünkü bu durumda onu elçilikte karşılayabilirim.

Bu konuda bilgi almanı ve olanağı varsa bana Dışişleri Bakanlığı telgrafıyla ya da en hızlı yoldan bir mektupla yanıt vermeni istiyorum."

Anılarını yazdırmayı sürdürmektedir.

7 Eylül 1972 tarihli, Salvador Allende'ye "Sevgili başkanım" diye başlayarak gönderdiği bir ileti eşliğinde yeni bir mektup alıyorum. Ona şiirlerinden oluşan bir antolojiyi devletin halka yönelik olarak bir milyon adet basmasını önermektedir. Losada'nın (kitaplarının yayın hakları sahibi) hiçbir kâr gütmediğini ve telif hakkı almayacağını, yayınlanan kitabın tümüyle okullu çocuklara, sendikalara ve (ah ince alay!) silahlı güçlere verilebileceğini bildirir. Başkandan kitaba bir önsöz yazmasını ister. Bu olanaksızsa Nobel Ödülü dolayısıyla kendisine gönderdiği mesaj konulabilir. Bana gönderdiği mektupta aynı konuya değinir, ama başka bir antoloji önerisinde bulunur. O da halka yönelik olacak, "gazete bayii fiyatı"yla satılacaktır. Almanya'dan, Belçika'dan, Yugoslavya'dan ve başka yerlerden aldığı davetiyeleri kabul etmediğini açıklar. Yalnızca Oxford'a gidecektir. Orada profesör dostu, coşkulu ve sıkı Neruda uzmanı Pring-Mill, ona yeni sürprizler hazırlamaktadır. Ayrıca, başkanın danışmanı Antonio Benedicto'ya yazılmış üçüncü bir mektup iliştirmiştir. Şairin somut olmaya ilişkin tutkusu, neredeyse Anglosakson kesinliğiyle görülebilmektedir. Orada antolojinin gerçekleştirilmesinde uyulması gereken noktaları belirtir. Gerekli gördüğü şeylere, özellikle yazım ku-

rallarına ilişkin olanlara kesinlikle uyulmasını dayatır. "Israr ediyorum, çünkü düzeltmenlerin ne kadar inatçı olduklarını biliyorum. Kapaklarda ne fotoğraf, ne de desen olmalıdır. Hoşuma giden tek şey açık ve çok güzel bir harftir."

Bir kez daha işin içine şeytan karışır. 18 Ekim 1972'de tasarılarının tarihinin değişikliğini bildiren başka bir mektup aldım.

"Şili'deki durumun ve bakır üzerine konan ambargonun neden olduğu heyecanlar dışında sana başka bir kötü haber vermek zorundayım. Aynı hastalıktan dolayı yeniden rahatsızlandım: birkaç gün süren muayeneye, iğneye ve antibiyotik ilaca mahkûm edildim. Doktora göre "temizlik" adını verdikleri şeyin yapılması gerekmektedir, bu da aslında genel uyuşturmayla yapılan bir ameliyattır.

Üstelik doktor, sorun ortaya çıkması durumunda gemi yolculuğunu tehlikeli olabileceğini bildirdi ve uçak yolculuğunu salık verdi.

Hemen hastaneye de yatamam çünkü bunu geciktirerek bakır karmaşasıyla ilgilenmem ve 19 Ekim'de UNESCO'da konferans vermem gerekmektedir.

Yine ayın 26'sında Pompidou'yla görüşecek ve bakır üzerine yapılan ambargo üzerine tartışacağım.

Yarın öğleden sonra Mahkemeler önünde dolaşacağım, çünkü savunmalar başlamaktadır.

Bu durumda hastaneye ve ameliyat masasına yatmak için Pompidou'yla görüşmemden sonraki tarihi, ayın 27'sini seçtim.

Bu sabah staddaki toplantıyı 2 Aralık'a ertelemeni bildirdiğim bir telgraf çektim. Bu, ameliyat sonrasında iyileşmem, uçağa binmem ve Buenos Aires'te iki gün dinlenmem için zaman kazandıracaktır.

Bütün bunların gerçekleşeceğini tahmin ediyor, benimle yolculuk edecek Homero'yla birlikte konuşma metnimi hazırlayabilmek için Pudahuel'den doğrudan doğruya Kara Ada'ya gitmek istediğimin dikkate alınmasını senden rica ediyorum. Doğal olarak hastalığıma ilişkin kimsenin bir şey bilmemesi önemlidir. Şimdilik kesinlikle sessizlik korunmalıdır.

Sana istifa etmeyeceğimi söyleyerek bir yalanlama göndermiştim. Buradaki basın, haber kaynağını söylemeden, Şili'de istifa etmiş olarak değerlendirildiğimi söyledi bana. Bu dönemde bu haber her günkü karmaşık resmi işlerde, hatta elçilik içinde bile yetkimi ortadan kaldırıyordu. Tek konusu sana belirttiğim şey olan bu mektubu daha fazla uzatmak istemiyorum. Hastanede yatma süresinin bir hafta olacağını söylüyorlar. Kucaklıyorum. Pablo."

176. Arokan taş

Uçaktan topallayarak iniyor. Gazeteciler başına ne geldiğini sormak üzere üşüşüyorlar. "Bu denizde damladır, İngiliz soylularının hastalığı." diye yanıtlayarak şaka yapmaya çalışıyor. Geleceği bildirilmemiş olmasına karşın birçok insan onu bekliyor. Ancak dünya çapında bir ödül aldıktan sonra dönen bir devdir o. Şair, kutlamalara hazır değildir. Bu durumlarda korkunç olan Santiago'dan geçmeden, doğrudan doğruya Kara Ada'ya götürmek üzere bir araba bekliyor kendisini. Gelişi gizli bir hüznün altında bastırılamaz bir tavırla kaplıdır.

Onu Kara Ada'da ziyaret etmeye gidiyoruz. Siyasal toplantı sırasında ulusal stadda yapacağı konuşma metnini yazdırıyor yattığı yerden. Allende yurtdışı gezisinde. Onu cumhurbaşkanı yardımcısı ve ordu genel komutanı General Carlos Prats karşılayacaktır.

Ülkede istikrarsızlık kampanyası, karaborsa, döviz kaçakçılığı, psikolojik savaş almış başını gitmektedir. Sağ, 1973 yılı mart ayının ilk pazar günü yapılacak parlemanto seçimlerinin muhalefete cumhurbaşkanını anayasal olarak devirmek için gerekli üçte iki oyu kazandıracağını düşünmektedir. Beyaz Saray'ın satranç oyuncularının oval salonda yaptıkları gibi, şah ve mat olarak gördükleri bir "beyaz hamlesi" söz konusudur: başkan Richard Nixon, Henry Kissinger'le birlikte CIA genel müdürü Richard Helms'e her türlü yolu kullanarak Allende'yi devirme görevini vermiştir. Gazeteleri, milletvekillerini, generalleri satın almak için milyonlarca dolar harcamaktadırlar. Çoktan Edwards zincirinin gazetelerinin her gün yineledikleri bir sloganla karmaşa ya-

ratma çabalarında dikkate değer bir başarı elde etmişler: "Kini artırmak!"

Bu ortam, Neruda'nın ulusal staddaki karşılama töreni üzerine olumsuz etki yarattı. Beklenen yüz bin insan gelmedi. Boş yerler vardı. Jandarma bölüğü Cuadro Verde[24] açık açığa oradadır ve ardından oyun sahasında saldırmaya hazır polis köpekleri göründü: bu ulusal stad, daha sonra gerçek bir toplama kampına çevrilecektir.

Cumburbaşkanı yardımcısı bir konuşma yaptı: yalnızca şairi ve yapıtlarını tanıdığını değil, ona başkalarından daha fazla ulusal kültürü ve vatanseverliği zenginleştiren bir insan olduğu için saygı duyduğunu dile getirdi.

Pablo Neruda 1973 yılındaki yangından kurtarılan, aslını sakladığım bir metni okudu. İspanya trajedisini yaşamıştır ve Şili'de Frankocu bir rejim istememektedir. Dönüşünde ülke üzerine çöken tehlikeli bir hava solumuştur. Daha aydınlık gökler bulunmaktadır. Bu sabah Kara Ada'nın gökgürültüsünü andıran gürültüsü onu uyandırmıştır. "Bu ıslıklı ve davullu törende bir kez daha ülkemle evlenmiş gibiyim. Ve burada anlaşmalı bir evlilik düşünmeyin. Yalnızca söz konusu olan aşktır, yaşamımın en büyük aşkı."

Bu gösteri, hepimizde bir buz duygusu bıraktı. Şair hastaydı ve ülke, dışarıdan tonlarca öldürücü kin iğnesi vurularak hasta düşürülmüştü.

Durumdan yüreği burkulmuş olarak adada çalışmaya gider. Silah olarak şiire başvurur.

Yılın sonunda bana yatay ve dikey çemberler içinde balık arması bulunan bir kart gönderdi. Her zamanki haber yer almaktadır: "31 Aralık 1972 gecesi Valparaiso'da, La Sebastiana'da hep birlikte 1 Ocak 1973'ü bekleyeceğiz." Limandaki gemi sirenleri geceyarısı ötmeye başladığında Sebastian Collado'nun bir gün helikopter pisti yapmayı düşündüğü terasta dostları karşılıyoruz. Bunlar Venezuela'dan gelen Maria Teresa Castillo ve Miguel Otero Silva'dır. Bizim düşüncemizde onunki gibi bir havalanma yoktu. 1973'te ne olacaktı?

---

(24) Gösteri yapmak üzere polis köpeği ve atlarla gelen jandarma bölüğü.

Yeni yıla girilirken şair, benim *El Oficio Ciudadano* (Yurttaş Görevi) adlı yapıtım için yazdığı bir önsöz uzatıyor. Orada ruhsal durumunu yansıtmaktadır. Hareket noktası olarak El Mercurio'nun 17 Aralık 1972 tarihli sayısında yer alan, E.B. imzalı bir yazıyı kullanmaktadır. Neruda, ülkenin tarihinin akışını ters çevirmeye çalışan anlayışı yansıtan bir paragraftan olduğu gibi alıntı yaparak başlamaktadır. "Bıyıklı Fordlar, şıvgınlı ve tozluklu atlılar, tüylü şapkalı kadınlar dönemiydi. "Son" olduğunu sandıkları savaşın ateşleri söndüğünden, yanılsamalarla uyuyan insanlar, barışın tembellere, döneklere, yeteneksizlere, hödüklere, hırsızlara, kincilere, bir baltaya sap olamamışlara, kıskançlara ve saldırganlara bulaşıcılık eken bolşevik kansere yakalandığının ayrımında olmadan rahatlıkla soluk alabiliyorlardı. İnsan türünün olumsuz azınlığı ölü ağırlığıyla, korkunç dünyayı yönetme kasıntısıyla ayağa kalktı."

Şair buna doğrudan doğruya yanıt verir: "Bu kokuşmuşlar, hödükler, hırsızlar, yeteneksizler ve bir baltaya sap olamamışlar ya da şimdiki komünistler arasında Maksim Gorki, Gagarin gibi üstün insanlar ve ilk kozmonotlar, Tupolev gibi uçak yapıcılar, Juliot-Curie gibi bilim insanları, Pablo Picasso, Henri Matisse, Fernand Leger gibi ressamlar, Lurçat gibi dahi halıcılar, Paul Robeson gibi şaşırtıcı sanatçılar, Anatole France, Henri Barbusse, Vladimir Mayakovski, Louis Aragon, Paul Eluard, Bertolt Brecht, Mariategui, Cesar Vallejo gibi yazarlar, Lenin, Jorge Dimitrov, Anatonio Gramsci, Ho Chi Minh, Luis Emilio Recaberren gibi siyasetçiler vardı. Ben de Mercurio gazetesinin yazarının saydığı bu kokuşmuşlardan biriyim.

Birkaç gün sonra, saat 11'de, Luis Corvalan'la birlikte Kara Ada'da, yöredeki insanların ve çocukların top oynamaya alışkın oldukları bir oyun sahasındayız. Gökten inen hava ortalığı karıştırıyor. Helikopter süzülüp usulca, incelikle oturan bir insan gibi yere konuyor. Cumhurbaşkanı iniyor. Neruda'nın evine yöneliyoruz. Gülmelerle kesilen bir söyleşiden ve fotoğraf çektirmelerden sonra şair, birini Salvador Allende'nin oluşturduğu yalnızca üç kişilik bir dinleyici kitlesi karşısında küçük bir masaya yerleşip ömrünün en tuhaf şiir okumasına başlıyor. Bir cumhurbaşkanının karşısında başka bir

başkan için ölüm çağrısını okuyor. Uzun başlığın her sözünün tadını çıkara çıkara okuyor: "Incitacion al Nixonicidio y alabanza de la revolucion chilena" (Nixon'u Öldürmeye Kışkırtma ve Şili Devrimine Övgü).

Ses malzemeyle koşut gidiyor. Kararlı bir tınısı var ve tonu ölçüyü vurguluyor: "Bu hiç görülmemiş bir eyleme kışkırtmadır: ölümün ötesinde aramızda bulunan eski ve modern şairler, bir soykırımın soğuk ve çılgın sorumlusunu çarmıhın önüne koysunlar diye yazılmış bir kitap."

Kitap, büyülenmiş gibi dinleyen üçlüde Küba Devrimi üzerine yazılmış ilk İspanyolca yapıt olan *Kahramanlık Şarkısı* etkisi bırakıyor. Neruda'nın dediği gibi bu yapıtta "metafizik yapıtlarımdan bazılarında bulunan ne kaygı, ne aşırı incelik iddiası, ne de kapalılık" söz konusudur. Kendisini arasıra "körük çeken, çobanlık, inşaatçılık, tarımcılık, gaz memurluğu yapan ya da yumruğuyla döğüşmesini ve kulaklarına kadar ateş fışkırtmasını da bilen alayın dalga geçtiği sade kişi görevini yerine getiren" bir insan olarak ilan eder. Yani kamu yararına çalışan bir ozan söz konusudur. Başka bir çıkış yoktur ve halkının düşmanlarına karşı "Arokan taşı kadar katı ve saldırgan..." taşını fırlatmaktadır. "Şimdi koruyun kendinizi, çünkü fırlatacağım." Beyaz Saray'ın kıyımına karşı yaşlı Walt Whitman'ın desteğini ister. Mahkeme kuracaktır.

Bu işte şair kâhin değildir; bir ozandan başka bir şey değildir: olacak olanı önceden söyler: Nixon adlı, Watergate skandalının yanısıra Şili'ye karşı fesadı yöneten bir ABD başkanının ilk kez engellenmesi ve görevine son verilmesi. Bu demektir ki, "Nixon'u Öldürmeye Kışkırtma"sı duyulmuş, onaylanmış ve Amerikalılar tarafından kendi bildiklerince uygulamaya sokulmuştur. Bunun yaşlı Whitman'ın ortaklığıyla olup olmadığını bilmiyoruz. Onu öldürmezler, ancak görevden el çektirirler.

Neruda, bu sayfalarda Nixon'a bütün şu hesapların faturasını keser: bakır üzerine ambargo, Vietnam, CIA'nın komploları, Şili'deki ajanlarının çok düzenli bir biçimde yarattıkları karmaşa. "Basit bir olay" kulislerde 11 darbesini hazırlayanlar arasında bulunan Viaux'nun eylemini anımsatmasını sağlayacaktır.

Hep Küba! Yeniden, erimiş kurşun gibi, ağırlığıyla çöken bir acil durum ortamı yaratırken öldürülen general Schneider'e elveda der.

Eski dostu Whitman'ı anarak başlamıştır, ancak soylu yoldaş Alonso de Ercilla'yla bitirir, çünkü "aynı eski, pırıl pırıl savaş / Arokanya'nın dibinden gelmekte... Şili, ünlü Antartik bölgesinde göze çarpan bitek taşra... yabancı güce boyun eğmemiş."

Okumasını bitirdiğinde bir şey demiyoruz. Yaralı savaşçının coşkusu bizi sersemleştirdi. Allende, sessizliği bozan ilk kişi oldu:

- Pablo, şiir çarpıcı. Bizim duyumsadıklarımızı dile getiriyor, milyonlarca Şilili için konuşuyor ya da şarkı söylüyor... -bir an duruyor ve ekliyor- Ama sana bir soru sormak istiyorum.

- Nedir, Başkan?

- Bu kitabı yayınladıktan sonra büyükelçi olmayı sürdürebileceğine inanıyor musun?

- Açıkçası, Salvador, bu konuda seninle konuşmak istiyordum. Beni görevden almanı rica ediyorum. Şili'de kalmak istiyorum, buna gereksinimim var.

New York Times'in isteği üzerine Kara Ada'da 28 Haziran 1973'te "Watergate. Bana Hangi Skandaldan Söz Ediliyor?" başlıklı bir yazı yazdı. "Amerikalılara yılda 365 Watergate dilemiyorum, ama inat ederlerse o da olacaktır."

Reagan'ın başkanlığında "Debategate"den söz edildi ve birçok skandal gün ışığına çıkarıldı ya da yarı yarıya aydınlatıldı. Şili'nin Watergate'i, başka bir deyişle "non sacta", yani ABD başkanının Şili'de insan haklarını çiğnemedeki sorumluluğu Neruda yaşarken ortaya çıktı ve yıllardır yinelenmeyi sürdürmektedir.

177. Cantalao düşü

Neruda bir kavga şiiri yazar; ama daha kişisel olan bir başkasını da yaratır. Kendisini sarsan kasırgalar ortasında kitaplar yazmayı, işyerleri planlamayı, yapılara girişmeyi sürdürmektedir. Deniz havasıyla sıradağların havasını birleştirmesi gerektiği sonucuna varır. Santiago'nun doğusunda, And'ların

yamacında, tam olarak Lo Curro'da yeni bir ev yapmaya girişir. Hitler'le aynı komplekste olan başka bir diktatör daha sonra aynı yeri bir köşk kurmak için seçecektir. Neruda yüksekte bol bol oksijen alacak ve dik merdivenlerle güçlükle ulaşılan kuşhanelerinde yaşamayı bırakacaktır. Bu, tek katlı büyük bir ev olacaktır. Gece olunca son yıldızına kadar tanıdığı net yıldız takımlarını seyredecektir. Ve ayaklarının altında hem sevdiği, hem de sevmediği ışıklı Babil'i duyumsayacaktır; sevmese de bu kente gereksinimi vardır, çünkü doktorları orada yaşamaktadırlar.

Bu evi kendisi için inşa ederken adını "Yerleşik İnsan ve Umudu"ndan aldığı, şairlerin yaşayacağı Cantalao adlı bir kasaba kuracaktır. Kara Ada yakınında parasal olarak yoksul, ama düşsel olarak zengin bu insanların kasabası için topraklar satın alır. Kent planını yürütmek ve yapıtı ustaca tasarımlamak için ünlü bir mimara, soylu ve çok dürüst, Santiago Katolik Üniversitesi rektörü Fernando Castillo Valesco'ya başvurur.

Bir sabah üçümüz Punta Tralca'nın ötesinde dik yalıyarlarla okyanusa inen tepelerde yürüyoruz. Kuru otlarla kaplı bir tepede duruyoruz. Neruda, tasarı için yapı malzemelerinin konduğu yere tahtalarla basit bir kulübe kurdurmuştu. Yapının bu ıssız yerde yıkıldığını görüyoruz. Şairler için bir kasaba istemeyenlerin ve onlar arasında bu tasarıyı geliştirenden nefret edenlerin güzellik düşmanlığıydı bu. Neruda, dönüşte bunun üzerine, acısını gizleyemediği bir şiir yazar.

Cantalao düşünün gerçekleştirileceği yerdeki bu sabotaj ona acı vermektedir. Bunlar, cesaretini kırmanın yanında kötü şeylerin gelişini haber veren çan sesleri gibidir. Bu tasarı kime zarar verebilirdi? Elde ettiği şey, denize yakın yaşamak ve çalışmak için bir yerdi; yazar meslektaşlarının ulaşacakları bir yer olmasını istiyordu. Türünde tek bir kasabanın kurucusu olma ütopyasını beslemeye başlamıştı. 1970 yılında kasabanın kurulacağı toprakların parasını ödemeyi bitirmişti. Kayalık "Punta Tralca" tepesinde kurulacaktı. Tepenin Arokan adı, "yıldırım tepesi" anlamına geliyordu, çünkü kıyının bu kısmında dalgalar parçalanır ve yüz metre yükseğe kadar çıkarlar. Kendisi de bu kulübeye gidip saatlerce çalışmaya ve

dinlenmeye alışıktı. Orada bir kitap yazmıştır. Bir gün hırsızlar girer, parçalanmış bir hamak, iki bardak ve biri şiir olan üç kitap götürürler. Kitabın ilk sayfasına bir şiir yazmıştı. Yorumunu üzüntüyle yaptığı gibi, "Onu şimdi yalnızca hırsızlar okumaktadır."

Ancak, sevdiği bu kitapların ve eski eşyaların çalınması, büyük pencereleri kıran ve yere mavi, yeşil ve kırmızı cam parçaları yayan siyasal çapulcuların bu ıssız yerde yaptıkları saldırılara bakarak o kadar üzmeyecektir. Bu, daha sonra, ölüm gününde La Chascona'daki evinde yineleyeceklerinin küçük bir başlangıcıdır.

Neruda bu Cantalao düşünü, yazarlar kasabasını kendisiyle birlikte sonsuza değin sayıklama ülkesine mi taşıdı?

Şimdilik devlet için tehlikeli bulduğu Kara Ada'ya el koyan bir rejimde şairin tasarısı arşivlerde durmaktadır. Belki de bir gün gerçekleşecektir.

Ancak köküne kadar yurttaş olan yazar, aynı zamanda başka bir tasarı üzerine çalışır: Kara Adayı değiştirmek, onu filmlerde görülen ya da şiirlerde yazdığı gibi bir park yapmak. Park, Neruda'nın ve Mari Martner'in gözüyle keşfedilmiş yassı ve renkli taşların, akikin sevimliliğinde olacaktır. Sergio Insunza başkanlığında bir komisyon oluşur. Carlos Matus, Flavian Levine, Gonzalo Martner, mimar Fernando Castillo Velasco, Miguel Lawner, Federico Wong, Sergio Gonzalez, Carlos Martner ve Raul Bulnes de bu komisyona katılır. Bir toplantıda Çağdaş Sanat Derneği'nin armağınını kabul etmeyi kararlaştırır. Bu, Marta Colvin'in alan için bağışladığı bir heykeldir. Neruda işin parasal ve idari yanıyla uğraşır. Ya yirmi yaşında bir delikanlı ya da kurallara bağlı olmayan sevimli yanını bırakmadan, son model üst kadro elemanından daha etkili davranan kırk yaşında bir adamdır sanki.

178. Yoksulun halıları

Salvador Allende hükümetinden Kara Ada Kültür Merkezi'ni kurma kararını elde eder. Halı dokuyan kadınların bir gün Quisco Belediyesi'nde görmeye gittiğimiz dokumaları orada sürekli olarak ambarlanabilecektir. Şairin evi bu beledi-

yenin toprakları içinde yer alıyordu. Bu sade "arpilleralar"[25] sergisinin bütün dünyayı dolaşmasını istiyordu. Onların solgun ve ince ipeği dokumayan, ama bir köylü lambasının dağınık ışığını yayan resim duyusunu seviyordu. Yoksulluğun doğal yaratısını gerçekleştiriyorlardı: düşlerini, arzularını, yani ulaşamadıklarını dokuyorlardı. Askeri darbeden sonra baskıya uğrayanların bu sanatı, yalnızca kırsal kesimde değil, kentte de olağanüstü bir atılım sağladı. Gecekonduların kaynaşan Babil'inde eski halk freskleri dokunamıyordu artık. Brigade Ramona Parra'nun duvar halıları yasaktı; ama serin kanın yükselen sisinde, kapalı gizli yerlerde eller vardı, özellikle döküntü parçalarla yitirilmiş özgürlüğe özlemi, yaşadıkları trajedinin öyküsünü yerleştirerek bu tiftik tiftik kumaş parçalarını yeniden ele alıp zenginleştiren kadınların elleri vardı. Her türlü kırsal notaya yabancı, şiddetten kaynaklanan bir el sanatları biçimi söz konusudur. Kâna banmış renklere başvurdular, çünkü bu kan çevrelerinde gürül gürül akmaktaydı. Her şeyi anlatırlar: olaylar ve yoksunluklar. Anımsarlar. Bazı halılarda Allende'den, Neruda'dan söz ederler. Hem kurban, hem de asi, mantar gibi fışkıran küçük topluluklarıyla uzakta kalan kentin içinden çıkılmaz karmakarışıklığında, şairin dünyanın dört köşesine bu "arpillera"ları bir mesaj gibi gönderme düşü filizlenir ve büyür.

Ölümün, açlığın ötesinde yaşam belgeleri, korkunç bir dönemin sergilenişi gibi çoğalırlar. Eski sarayların lüks halılarına benzemezler. Zamanın kemirdiği, paçavraya çıkmış eski bir yün yeleğin yıpranmış iplerini birbirine bağlayarak hesap vermek ve tanıklık etmek isteyen ezik bir yürekle elde dokunmuşlardır. Bağışlamayan mutsuzluğun yoğunlaşmış ifadesini resmederler. Köyde yaşayanlar bu sade halıya parçalanmış dünyaları karşısında hoşnutsuzluklarını dile getirmeye ve bayraklarını yükseğe taşımaya her zaman yardım etmiş şairin bir dizesini korkunçlukları dile getiren bu halılara işlemişlerdir. Neruda'nın bu "arpillera"ları dünyanın dört köşesinde sergileme düşü, aynı anda savaşçı şiir, resim, halk "goblenleri", sefil

(25) Konusu günlük yaşamı yansıtan duvar halısı.

ve pırıl pırıl dokuma olan bir hareketi genelleştirerek umutsuz bir biçimde son buldu.

179. Düzeltilmiş adak yazıları

Neruda sık sık, özellikle tıbbi muayeneler için Santiago'ya gidiyordu. Kara Ada'dan aynı gün şu ya da bu arkadaşta yemek yiyeceğini, öğle uykusuna yatacağını bildiriyordu. Bazen benim evime gelirdi. Yorgunluğunu atmak ve onun için her zaman büyülü söyleşiler anı oluşturan, ama şimdi Chaplin'e özgü küçük bir gülücüğü kendisine yasaklamayan bir çisentiyle yıkanan geceyi uzatmak için bu dinlenmeye çok gereksinimi vardı.

Garcia Marquez'in anlattığına göre, Barselona'daki evinde ona öğle uykusuna yatması için evlilik yataklarını sunar. *Yüzyıllık Yalnızlık*'ın yazarında Neruda'nın düzeltilmiş adak yazıları bulunan bir kitabı bulunmaktadır. Birincisinde "Merceditas'a yatağından" yazılıdır. Dostu Gabo onu okuduktan sonra Pablo, "Hayır böyle iyi değil." deyip ekler: "Merceditas'a ve Gabo'ya yataklarında." Bir an düşünür; bu eklemeyle de pek iyisini yapmamıştır; düzeltir: "Merceditas'a ve Gabo'ya yataklarında, kardeşçe."

180. Nöbet durumu

Fesadın "kendine özgü"lüğü yalnızca gölgede yapılması değil, aynı zamanda gün ışığında da yapılmasıdır. Neruda alarm vermeye çalışır. Şili duvarlarında Kara Ada, 20 Mayıs 1970 tarihini taşıyan, kendisinin hazırladığı, başında kırmızı harflerle "Sanatçılara ve aydınlara" yazısı bulunan bir metre boyunda bir afiş görülür. Yaşanan güncel dramın bilincine varmaya çağrıdır. "Sinyaller açıktır ve ciddiye alınmalıdır." Bir eylem planı önerir. Aydınlardan, özellikle şairlerden taşradaki kasabalara, sanayi bölgelerine, işyerlerine, okullara, gecekondulara gidip herkese karanlıkta çevrilen dolapları açıklamalarını ister. Yazarlara ve oyunculara, bale dansçılarına, halk şarkısı yorumcularına, bestecilere, ressamlara, gravürcülere, heykeltraşlara, plastik sanatlar alanında çalışan sanatçılara, profesyonellere ve zanaatçılara ülkenin felaketten kurtarılması

için aynı çağrıda bulunur. Latin Amerika'daki, Kanada'daki, Avrupa, Asya, Afrika ve Okyanus ülkelerindeki yaratıcılara, sanatçı dostlarına, aydınlara da bize yardımlarını, seslerini, kardeş duygularını vermeleri çağrısında bulunur.

Görüldüğü gibi şair ne rahattır, ne de yerinde kıpırdamadan durmaktadır. Hastalığına karşın, daha kötüsünden kaçınmak için canını dişine takar.

4 Mart 1973'teki parlamento seçimlerinin sonuçları "beyaz hamle"yi başarısızlığa uğrattı. Halk Birliği, umduğunun ötesinde bir başarı elde etti. Artık komplo, cumhurbaşkanını devirme planına elveda demek zorundadır. Yasal yolla yapacağı hiçbir şey yoktur. Ordunun ayaklanmasına başvurur. Her şey bu amaç doğrultusunda uygulamaya sokulmalıdır. Generallerle ilişkiye geçilir, siyaset, ekonomi, kitle iletişim araçları alanında darbeci düzen kurulur. Hiçbir şey onlara engel olamaz. Ne kan banyosu, ne işkence, ne insanların ortadan yitirilmesi, ne de bir milyon Şililinin sürgüne gitmesi karşısında duraksamazlar. Plan yürümektedir. Neruda onu ötekilerden çok daha açık bir biçimde görür. Şairin çoğunlukla havada dolaşan ya da toplumun perde arkasında hareket eden görünmez unsurları kapmaya yardım eden antenleri vardır.

Tehlikelere ilişkin görüşünü kimseden gizlemez. Ev, dünyanın çeşitli yerlerinden gelen ve kendisiyle söyleşi yapmak isteyen gazetecilerin akınına uğramaktadır.

Bir gün, bir programa katılmak için gittiğim radyo stüdyosuna Meksikalı Luis Suarez gelip Neruda'nın kendisini kabul etmesi için araya girmemi istedi. Bunu yapamazdım. Ama denemeye değer bir şey olduğunu biliyordum. Onu telefonla arıyorum. Birkaç saat sonra Luiz Suarez, ağaç bedenlerinden yapılma bir kapının kirişine asılı çanı çalıyordu. Onu kitaplığında, yanan şöminenin yanında bir koltuğa oturmuş, ayaklarını bir taburenin üzerine uzatmış olarak bulur. Gri bir kazak giymiştir. Bir deftere şiirler yazmaktadır. Gazeteci içeri girince ara verir. Yanında tamirat yapan bir marangoz bulunmaktadır. Gazeteci Nobel Ödülü'nden söz etmek ister, ama Neruda Şili'den söz etmek istemektedir. Marangozun çıkardığı gürültüler birbirlerini iyi duymalarını engeller. Gazeteci yer değiştirir.

Neruda, *Nixon'u Öldürmeye Kışkırtma* adlı yapıtından söz edecektir: "Birçok konuda dobra dobra konuşmak için yazılmış bir şiir ve yergi kitabıdır. Yaşamım boyunca olabildiğince az sekter biri oldum ve dogmacılığa son derece karşıyım. Gerçekçiliğe ve gerçekdışıcılığa inanıyorum; bu iki yasa, sanatsal yaratıda temeldir. Gerçekçiliği ortadan kaldıran kişi yaşamdan uzaklaşır, havada dolaşan hayaletten başka bir şey değildir; düşü ve gizemi yadsıyan sanatçı sokak ortasında boğulur."

181. Gocuk

12 Temmuz 1973'te milletvekilleri Gladys Marin ve Rosendo Huenuman'la birlikte, 69. yaşgünü dolayısıyla onu Kara Ada'ya ziyarete gidiyoruz. Alışılageldiği üzere bu tarihte ev neşeli eğlenceler, kılık değiştirmiş insanlar, şakalar ve gülmelerle canlanmıştır. O gün her şey tersine. Geleneksel hayhuyun düzenleyicisi yatakta. Partinin hediyesini sunuyoruz ve hemen aklından hiç çıkmayan siyasal durum üzerine konuşmaya koyuluyor. Sonra Mapuş şair Huenuman'la uzun uzun ve derin bir biçimde tartışıyor. Neruda'nın kafasında bir Arokanya Üniversitesi'ni kurma tasarısı var ve ona göre bu, Halk Birliği hükümetinin gerçekleştirebileceği bir şeydir. Orada yerli dili öğretilecek, yerli edebiyatına ve kültürüne yazılı bir biçim verilecektir. Yerlilere, hakları olan bir ulus olarak saygı gösterilmelidir. Konu onu coşturuyor. Hasta, yatağa uzanmış bu insanın yeni bir tasarıyı alevlendirmesine hayran kalıyorum. Bir süre sonra oğul Gonzalo Losada, koltuğunun altında getirdiği büyük bir paketi titizlikle açıyor. Bu, Patagonya bölgesinden, içine koyun derisinden astar geçirilmiş büyük bir gocuk.

- Bunu babam gönderdi size Pablo, bu kış üşümenizi istemiyor.

Genç Losada paltoyu özenle katlıyor.

- Teşekkür ederim. Olağanüstü bir armağan, diyor sevimli ve üzgün bir gülümsemeyle.

Yaklaşık bir hafta sonra 393 Matta Orinte'deki evime aniden Neruda'nın arabası geliyor. Çalışma odamın penceresinden arabayı görünce şaşırıyorum. Şoförü Manuel Araya'yı

kollarında bir paketle ilerlerken görüyorum. Bana bir mektup uzatıyor, soluğumu tutarak hızla okuyorum.

"18-VII-73

Sevgili Valentin: Losada'dan gelen bu gocuğun sana daha çok yakışacağını düşünüyorum. Senin kara cübbenden daha yeni. Kabul edersen çok teşekkür ederim; kışın yatakta olacağım ve yatakta giyilmiyor.

Kucaklıyorum. Buralara gelsene. P."

Bu birkaç sözcüğü anlamak için müneccim olmaya gerek yok. Gogol'ün pelerini değildi bu. Bu gocuğun hediye edilmesinde imalı bir elveda deyişi vardı. Ölmeden önceki, vasiyetname dışı bir bağıştı bu. Ölümden ölüm adını açıkça ağzına alarak hiç söz etmedi, çünkü başkalarının haksız olarak zayıf gördükleri bu iyi insan, yaşamda güçlü biri olmuştur. Ve ölüm çevresinde dolanmaya başladığında onu sıkı bir dayançla ve eskiden hiç görmediğim bir yaratıcılıkla karşı koydu. Bunu söylememin nedeni şudur: oğul Gonzalo Losada gocuğu armağan etmeye getirdiğinde şair hemen başka bir armağanla karşılık verdi. O zaman Matilde birkaç el çantasıyla geldi. Bunların içinde yayınlanmamış sekiz kitap bulunuyordu. Şair onları gözümüzün önünde yayıncıya teslim etti.

- Bunlar hemen yayınlanmak için mi?

- Hayır, -diye yanıtladı Neruda- bunlar yetmişinci yaşgünümü kutlamak için kendime verdiğim armağandır. 74 yılının ilk yarısında yayınlayın.

Kuşların ötüşünü çok duymak istediği için yeşilimtrak sarı tüylü ötücü kanaryaların bulunduğu büyük bir kafes koydurttuğu bu odada, kendisine kapının arkasından ve denize bakan büyük camdan göz kırpan ölüme de bir yanıttı bu.

182. Ölümünden sonra yayımlanan yapıtlar

Bu yapıtlar, onları yazan insanın önüne geçilmez yaşam sevgisini dile getirmek için ölümünden sonra yayınlandı.

1974 yılının ağustos ayında Avrupa'da karşılaştığımızda Matilde, Neruda'nın asıllarını oğul Gonzalo Losada'ya 12

Temmuz 1973 günü, öğleye doğru, yatağında, önümüzde verdiği bu yapıtları çoktan basılmış ve adıma imzalanmış olarak verdi. Ölüm yolunu gözleyip her gece beklediğini söylerken bu adamın hasta yatağında gösterdiği irade önünde titreyerek onları elime aldım.

Bir anı kaynağıydılar.

Şimdi çok gerilerde kalan o ocak ayında gelmemi istediği ve benim yapamadığım Paskalya Adaları'na yolculuk derin felsefi düşüncelere dalmanın yanısıra, antik Rapa Nui'nin bilinmeyen kaymakları izleğine geri dönüştür. İnsanlar arasındaki karşıtlıklar, sakar insanlar ve okyanusun ortasında Melanezya rüzgârlarının dövdüğü küçük bir ada. Şair, orada sonsuzluğun yüzlerini arayarak dolaşır. Sessizliğin ortasında biçimlenmiş bu katı maskelerde onlarla karşılaştığını sanar.

İnsanlar yeniden kıtaya geldiklerinde aynı tartışmalara, savaşlara, saldırgan müziğe, "Çözülmüş Gül" heykellerinin ışık ve deniz suyuyla yıkanmış, netlikle karşıtlık oluşturan sahte gülücüklerine geri dönerler.

Şili'nin durumu evin her köşesine sızmakta ve yatağa uzanmış insanın bütün gözeneklerine girmektedir. "Bu aylar, ilan edilmemiş bir içsavaşın / tiz gürültülerini çıkarırlar." Kurtların ulumaları bahçenin yakınında duyulabilmektedir. Yaşamı yerleşik bir "Jardin de invierno" (Kış Bahçesi)dir. Belleğinin şeridi üzerinde onun içinden geçmiş mevsimlerin, kadınların, coşkuların defilesini görür. Bu, ona Quevedo'yu anımsatır. Odada ilkbahar yoktur. Hastalıklar vardır. İlkbahar dışarıdadır. Onca sönmüş ilkabaharı anımsatarak kendisini alt üst etmesin.

Önünde deniz vardır. Ve o bu yaz denize gitmez, deniz olarak çıkmaz. "İçeri kapandım, gömüldüm ve beni hapseden tünel boyunca uzaktan yeşil bir yıldırımın çatırdısını duyuyorum." Onu bekleyen, okyanustur.

O dönemde çok değerli, birbirinden çok değişik iki yazar öldü. İkisi de Ulusal Edebiyat Ödülü almıştı: Manuel Rojas ve Benjamin Subercaseaux. Haberi yatağındayken alır. Bu, kendisine kişisel bir sinyal veren iki zil gibi kulaklarında çınlar. "Birkaç saat aralıklarla öldüler: / biri Santiago'da ölüm çarşafına sarıldı, öteki Tacna'da / iki değişik varlık, / şimdi ikisi de

birbirine benziyor artık / çünkü öldüler." Bir Mart ayı sabahı Santiago'da ölen Manuel Rojas'ı görmeye gittik. Oradaydı, Pablo'nun onu izlemeye hazırlanarak görmeden gördüğü gibi, "kurnaz ve egemen / buruk, pürtüklü yakınlıkla, / sessizliğe daha eğilimli. Öteki, "yanıp yanıp sönen ışıklarıyla bir far gibi ışık çekici" Benjamin uzaktaydı. Ama her ikisi de rahat bir biçimde karanlığın uzayına alışıyorlardı. Kendisinin de aynı yazgıyı ne zaman yaşayacağını bilmiyordu.

Kendisine bir şiir esinleyen o yaşlı kronometreci Asterio Alarcon'un metronomunun her vuruşunun göğsünde attığını duyumsar gibi, bilinen her sözcüğü yüreğine kaydeder. Aslında onu Yaşam olan Zaman'a adar, ama aynı zamanda listesinden Manuel ve Benjamin'i çağırdığında da ölümdür.

"2000", bir yüzyıldan ötekine, bir bin yıldan ötekine geçişe kadar sağ kalma niyetini dile getirmektedir. "Bok renkli toprak"ın ve "dünyanın ışığını yapan lanetli çocuklar"ın sağ kalması dileğindedir.

Sorgulaması çok içtendir:

- Ve biz ölüler, zamanda ard arda dizilenler,
yararcı ve küstah mezarlıklara ekilenler
ya da yoksul Bolivyalıların kemikleri içine düşenler
biz ölüler 1925, 26,
33'te, 1940, 1918'de ölenler
bin dokuz yüz beş, bin dokuz yüz bin,
kısacası, artık içinde yaşamadığımız bu sayılardan önce ölenler
ne oluyor bizimle?

En azından onunla ne olduğunu, bir dizesinde önceden söylediği şeyi biliyoruz: "Sağ kalacağım tutar."

Sözü döndürüp dolaştırmadan iskeletinden, kendisine "bir şarkı ya da tanıklık yerine / sözcüklerden bir iskelet getirip bırakan" yıldan söz eder. İskeletler katıdır, zamana dayanırlar. Hatta binlerce yıl yaşarlar.

El corazon amarillo (Sarı Yürek) daha gerçeküstücü havalı bir yapıttır. Adam ölmeyi reddeder. Kimilerinin kendisine ölecek gözüyle baktığını bilmektedir. "Gazeteciler saçma dü-

zeneklerini çevirdiler / gözlerime ve göbeğime / ölmüşüm gibi / onlara bir şeyler anlatsın diye."

Sonbahar, bu şiirin klasik olmayan gülmece özelliği değildir. "Çocukluğumda beni denize düşüren / ve sualtı yaşamına alıştıran / bozulmuş yüreğimi buldum." Fantezi tazedir. Sarı bir yürekten çok Beatles'ün sarı denizaltısıyla akrabalığı vardır.

Sözünden dönmeyen bu Galileo Galilei, "Yine de, hareket ediyorum." diyerek ısrar eder. Marx kardeşlere yaraşır bu kitap, pek fazla zamanı kalmadığını bilen birinin sayıklayan bir gözle yaşamına ve dünyaya son gülüşü olarak okunmalıdır.

Bunlar, "biz kahramanlar ve zavallı şeytanlar / zayıflar, palavracılar, bitmemişler / ve olmayacak her şeye yetenekliler"in elvedalardır. "Ödüllerinin, madalyalarının, sıfatlarının, adlarının" söküp alınmasına kadar böyledir. Böyle bir şey onun gibi bir insanın başına gelebilir. Ülkesinde gözlerini kapattığı gibi başına her şey gelebilir.

Libro de las preguntas (Sorular Kitabı)nda şiir emekçisi gibi yatak örtüsü üzerinde çalışarak, yalnızca iki dizeye sığdırılan sorulardan bir yapıt yazarak ölümü bekleyen insandır. Bunlar çocuğun ve adamın, şairin ve yuttaşın sorularıdır. "Söyle gül, çırılçıplak mısın, /hep böyle mi giyinirsin?... Neden Kristof Kolomb İspanya'yı keşfedemedi? Bir şatom olduğunu söyleyen o senatör / yeğeniyle birlikte yemiş midir / katilliğin gözlemesini?... Pablo Neruda diye adlandırılmaktan daha budalaca şey var mı yaşamda? Ölüm, bitmek bilmez / bir mutfak mı olacak yalnızca? Hangi işi yaparken Hitler / kan ve ter döker cehennemde? Duvarları ve cesetleri mi boyar / ölülerinin gazını mı solur?"

Bu kitap, okuduktan sonra düşüncelerimi belirteyim diye Neruda'nın bana aslını verdiği kitaptır. Nasıl bir yargıda bulunabilirdim? Güzel ve kapalı bir yapıttı. Sekreterim, evime ve kitaplığıma yapılan sürekli saldırılar ve aramalardan onu kurtarmıştır. Birisi, bu kitabın kopyasını almıştır. Bu kişi, gönderilenin adı doğrudan doğruya yazılamayan bir mektubu taşıyordu. Daha sonra bir kitabın Matilde'yi çok üzen bir korsan yayını yapıldı. Kendisinden önce ölen arkadaşları-

na adadığı *Elegia* (Ağıt) adlı yapıttı. Bu, aynı zamanda kendine yazdığı ağıta da girişti. Nâzım Hikmet'i, onun çevirmeni Ovadi Saviç'i anımsadığında; rahatsız eden görüşlerle tıklık tıklım Ilya Grigorioviç Ehrenburg'u ve kırışmış giysilerini anımsadığında, Sioma Kirsanov için bir gözyaşı döktüğünde dostlarının dostu Pablo Neruda için de döker. Toledolu masal yazarı, ekmekçi mitolog, İspanya'ya geri dönmeyi başaramayan biçimlerin yaratıcısı Alberto'yu seven bu Pablo için döker. Ölüme hazırlanır. Orada Puşkin'i görecektir. Güvercinleri kavga etmekte ve anıtı gagalamaktadırlar. Sonra kendisi gibi şiir okuma toplantılarını seven meslektaşı Mayakovski'ye kavuşacaktır. Arba mahallesine, "Aragbi" lokantasına, "Naciona" oteline elveda der, çünkü oralara uğrayamayacağım bilmektedir. "Bütün kentler içinde selam Moskova"dır. Gidenlerin ardından yaktığı bir ağıttır. Kendisi ise bir eylül gecesi çekip gidecek ve gerekli olduğu her sefer geri gelecektir.

El mar y las campanas (Deniz ve Çanlar)da Kara Ada ziyaretçisini haber veren çan, bütün ömrünce duyduğu çanlar ve yatağından gördüğü deniz arasındadır. Deniz ve çanlar birbirine çelişkili unsurlar mıdır? Çanlar yaşamın görüntüsünü kişileştirirler. Bu durumda deniz ölümün simgesi midir? Yattığı yerden, "Denizin ve çanın katı öğlesinden başka bir şeyim yok." diye yazar. Kendisini arayan ve henüz bulamamış birçok taslağı olan ölümün sahibi gibi görür. Belki de hâlâ çanları çaldırmakta ve denizi dolaşmaktadır. Pablo Neruda adını taşıyan bir Sovyet vapuru evrenin sularını geçer. Böylece yaşlı okyanus yolcusu yüzmeyi sürdürür ve limana döner.

Bazen bir vasiyetname tonuyla konuşur: "Dört köpeğim var: / biri çoktan bahçeye gömüldü, / öteki ikisi beni şaşırtıyor / ve tüyleri diken diken / uzak bir kancık köpek." Kırılsa da şarkı söylemek isteyen bir çandan söz eder. Söz konusu çan kendisidir. Uzaktan ona alt üst olmuş bir ülkenin uğultusu ulaşmaktadır. Israrla yoldaşlarına, "Evet yoldaşlar, bahçıvanlık / ve kavga saati." diye bildirir.

Bir kez daha Matilde'ye sevgi dolu minnettarlığını dile getirir: "Seŋ yaşarken ne güzel oldu yaşamak."

"Defectos escogidos" (Seçilen Kusurlar) bir tür kendi kendiyle alay etmedir. Şairin kendi kendine çizdiği alaycı portreyi anımsatmaktadır:

"Ben ise katı burunlu, küçük gözlü, başında ince kıllı, dalağı şişen, uzun bacaklı, geniş tabanlı, sarı tenli, aşkta cömert, hesapta berbat, sözde karışık, yumuşak elli, uyuşuk, yüreği paslanmaz, yıldızların ve gelgitlerin tutkunu, bokböceklerinin hayranı, kumda gezinmeyi seven, kurumlarda sakar, ömür boyu Şilili, dostların dostu, düşmanlarım hakkında sessiz, kuşlar arasında boşboğaz, evde terbiyesiz, salonlarda utangaç, korkunç idareci, söz gemicisi, mürekkeple yeşeren, hayvanlar arasında ağzı sıkı, iri bulutlarla zengin, pazar yerlerinde arayıcı, kitaplıklarda karanlık, sıradağlarda özlemli, ormanlarda yorulmak bilmez, yanıt vermede çok ağır, daha sonraki yıllarda parlak, bütün yıl sıradan, defterimin önünde gözüm kamaşık, iştahta devasa, uykuda kaplan, sevinçte yatışmış, kara göğün müfettişi, görünmez işçi, sürekli düzensiz, gereklilik dolayısıyla yürekli, günahsız tembel, yetenekle yarı uykulu, kadınlara karşı sevimli, acıyla etken, ilenmeyle şair ve eşeğin tekiyim ya da öyle olduğumu sanıyorum."

183. Anılar ve yayımlanmamış yapıtlar

Mart 1974'te yazılışı ölümüyle kesintiye uğrayan anıları yayınlanır.

Yaşadığımı İtiraf Ediyorum, hemen büyük bir yankı yarattı. Birçok basımı yapıldı ve yabancı dillere çevrildi. Daha sonra, 1977'de yedi defterden oluşan düzyazılarının yer aldığı bir kitap yayınlandı: *Para nacer he nacido* (Doğmak İçin Doğmuş). Defterlerin başlıkları şunlardır: *Es muy temprano* (Çok Erken), *Imagen viajera* (Yolcu İmge), *Fuego de amistad* (Dostluk Ateşi), *Navegar par el humo* (Duman İçinde Gemici), *Reflexiones desde Isla Negra* (Kara Ada'dan Düşünceler), *Lucha por la justicia* (Adalet İçin Kavga), "Pablo Neruda habla" (Pablo Neruda Konuşuyor).

Daha sonra Matilde, bir uçak yolculuğunda bana yeni bir kitaptan söz etti. Yeniyetme çağında ve gençliğinde yazdığı, Neruda'nın edebiyat içinde attığı ilk adımları tanımaya katkı-

da bulunan şiirlerle yazıları kapsıyordu. Bunlar, Ekim 1982'de yayınlanan *El fin del viaje* (Yolculuğun Sonu) adlı yapıtının içinde yer alırlar. Değişik dönemlerde şuradan buradan toplanmış, birbirine karıştırılmış bir dizi metni içerir. Orada Neruda'yla Herman Melville arasında bir diyalog bulunur; gerçekleştirilmemiş bir film senaryosunun başıdır. Şilili, "Benito Cereno" konusunda Amerikalı yazarla polemiğe girişir. Bu bitmemiş yapıtın başlığı *Comienzo para un rebelde* (Bir Asinin Başlangıcı)dır ve Babo filminin senaryosunun bir parçasını oluşturur. "Kimdir Babo?.. Babo yüz yıl önce ölmüştür. Onu Şili'de, Concepcion'da astılar."

Orada şarkıcıya bir ağıt bulunmaktadır: *Elegia para cantar* (Şarkı Olarak Söylemek İçin Ağıt): "Doğduğunda Violeta Parra / dendi adına(26): / papaz üzümleri kaldırdı / yaşamının üstüne ve dedi ki: / "Parra, sen şarapsın ve şaraba dönüşeceksin" / Sevinçli şaraba, hinoğluhin sevince, halk kiline, sade şarkıya. / Azize Violeta, taçyaprakları ayın şavkıyla / parlayan bir gitara dönüştün, / yaban eriğe / gerçek bir halka / dönüştün / tarlaların güvercinine, kumbaraya."

3 Mayıs 1963'te, La Sebastiana'da, Matilde'ye doğum gününde bir balon armağan etti: "Bir yıl daha / haftalarla ince ince, /tanrıyla, kardinalle vesaireyle doğranmış / bir yıl daha hükümdar Patoja / yetersiz yazın için... Bir yıl eksildi senden ruhum."

Bu küçük cilt, bu tarihe kadar yayınlanmadan kalmış *Paloma por dentro* (İçten Güvercin) adlı eski bir metnin konmasıyla yüksek bir değer kazanmıştır. Onun özel değeri, daha önce söylendiği gibi, şiirleri yazanın Pablo Neruda olması, desenleri çizenin de Federico Garcia Lorca olmasıdır. Sarışın Sara Tornu de Rojas Paz'ın elinde bulunan bu tek örnek ilk kez 1982 yılının aralık ayında yayınlandı.

Matilde bana Neruda'nın bir kitaba alınmamış başka çalışmalarının olduğunu söylemişti. Daha birçok çalışmasının olduğunu biliyorum.

---

(26) Parra, hem bir soyaddır, hem de üzüm bağı anlamına gelmektedir.

184. Elvedalar

Neruda gelip kendisini görmemi istiyordu ve yapabildiğim her seferinde gittim. En son 30 Temmuz'da oldu. Ertesi gün, birkaç kez ertelenmiş yolculuğa çıkmak, Avrupa'ya gitmek zorundaydım. Başkan Salvador Allende, beni Şili'nin durumunu bu kıtada açıklamakla, demokratik kurumların yıkılmasından ve bir kan denizinden kaçınmak için hükümetine destek vermelerini istemekle görevlendirmişti.

Yakın zamanda olacağını gördüğü bu çöküntünün kaygısına daha fazla dalmış olarak yaşayan Neruda, kısa zamanda dönmem için baskı yaptı, çünkü benimle konuşacak şeyleri vardı. Geri geldiğimde görüşemeyeceğimiz korkusunu gözlerinden okudum. Avrupa'da yapacak şeylerimin olduğunu ve olanağını bulur bulmaz geri geleceğimi söyledim. Çabuk dönmemi yineledi. Söyleşimizin merkezinde sessiz bir dil vardı, ama gözleri, yani sözlerinin satır araları her şeyi, yalnızca sağlığına ilişkin kaygıyı değil, bütün ülkeyi tehdit eden, belli belirsiz gördüğü büyük mutsuzluğa ilişkin yürek darlığını da dile getiriyordu.

Onu son kez gördüğümü bilmeksizin kucakladım.

Luis Corvalan ve eşi, askeri darbeden on bir ya da on iki gün önce kendisini ziyaret ederler. Kaygıları, gelişini gördüğü şeydir. Ayrıca fesatçıların zafer kazandıktan sonra Kara Ada'ya şiddetleriyle geleceklerini düşünmektedir. Corvalan onu sakinleştirmeye çalışır: "Evet, bir askeri darbe olabilir. Ama sana dokunamazlar Pablo. O kadar büyüksün ki, bunu yapmaya cesaret edemezler."

Sakin, söylediğinden emin bir biçimde karşılık verir ona:

- Yanılıyorsun -der-, Garcia Lorca çingenelerin prensiydi ve ona ne yaptıklarını biliyorsun.

185. Ölüm içinde ölüm

11 Eylül'de darbe yapıldığında ben uçakla Roma'dan Moskova'ya gidiyorum. Şili'de yeniden sorumluluklarımı üstlenmem için o gece Santiago'ya dönmek zorundayım. Dönüşümün ertesi gün Pablo'yu ziyaret etmek için Kara Ada'ya gitmeyi düşlüyorum. Beni Santiago'ya götürecek uçağa binme-

den önce birkaç saatliğine otele girdiğimde Kübalı bir dost, Blas Roca, Şili'ye ilişkin son haberleri alıp almadığımı soruyor. "Askeri bir ayaklanma var. Valparaiso ele geçirilmiş. Allende La Moneda'ya gitmiş..."

"Valparaiso ele geçirilmiştir." Neruda'nın can çekişmesi 11 Eylül'de, yatağının yanındaki gece masasının üzerinde bulunan radyosunu açtıktan ve yalnızca Radyo Magallanes istasyonundan başka hiçbir yayının yapılmadığını gördükten sonra başlar. Salvador Allende'nin bombalar altında, "...halkıma bağlılığımın bedelini ödeyeceğim..." diyerek gönderdiği son mesajını yumruklarını sıkarak dinler. Sonra büyük bir sessizlik.

Neruda umutsuz bir biçimde radyodan bir ses arar. Mendoza radyosunun kısa dalga üzerinden yaptığı yayınları yakalar. Radyo bütün trajediyi anlatır.

Matilde kendisini sakinleştirmeye çalışır; ama olanaksızdır. Radyoyu yanından ayırmaz. Her şeyi duymak, ölse de bilmek istemektedir. Matilde, telefon ederek doktor Vargas Salazar'ı çağırır. "Radyoyu bozun, televizyonu fişten çekin. Olup biteni öğrenirse kendisi için ölümcül bir darbe olacaktır."

- Ama doktor, Pablo deli gibi olup biteni öğrenmeye çalışırken nasıl radyoyu ve televizyonu bozabilirim? (Avrupa'da 1974 yazında Matilde'yle plajda iki hafta geçirdim. Onca sınavdan sonra dinlenmeye gereksinimi vardı. Birçok şeyi öğrendiğim bir birliktelik oldu. On beş gün boyunca o dönemde olup biteni yavaş yavaş anlattı.)

Neruda, Allende'nin son konuşmasını dinledikten sonra her şeyin yitirildiğini görür. Matilde onu rahatlatmak için, "Belki de o kadar korkunç olmayacak." der. "Hayır, diye yanıtlar Pablo. Bu faşizm." O gece ateşi yükselir. Televizyonda altı kez La Moneda'ya yapılan saldırıyı görmüştü. Mendoza radyosundan Allende'nin ölüm haberini duymuştu.

Doktor, onun Santiago'ya götürülmesini salık verir, çünkü San Antonio'da oturan ne kendisi, ne de hemşire sokağa çıkma yasağı yüzünden bir yere kıpırdayabilmektedir. "Ambülansla bir kliniğe götürün." Yolda iki kez aranırlar. Askerler sedyeyi dikey olarak yerleştirirler. Matilde ilk kez onun ağladığını görür. "Yüzümü temizle Patoja." der. Matilde'nin,

"Bu Pablo Neruda'dır." demesi hiçbir işe yaramazdı. Dese de mutlaka daha kötü olurdu. Daha önce Kara Ada'yı istila ettiklerini ve söylediklerine göre silah aradıklarını biliyordu. Neruda'nın silahı yoktu, ama askeri birlik eve geldiğinde Matilde'ye anılarının son sayfalarını yazdırıyordu. Bu sayfaları vasiyetname ve suçlama olarak bırakmak için zorunlu görüyordu.

Büyük yoldaş Başkan Allende'nin ölümünü beraberinde getiren, adlandırılamaz üç günlük olayları anılarım için hızlı hızlı yazıyorum. Öldürüldüğü gizlendi; gizlice toprağa verildi; ölümsüz cesedine eşlik etmesi için yalnızca dul kalan eşine izin verildi. Saldırganların bildirdiklerine göre, cansız bedenini kendi canına kıydığını açıkca gösteren izlerle bulmuşlardır. Yurtdışında belirtilenler değişiktir. Hava saldırısından hemen sonra, tanklar eyleme geçmiştir. Bir tek adama karşı yiğitçe çarpışmak için birçok tank. Şili cumhurbaşkanı Salvador Allende onları çalışma odasında bekliyordu. Yanında duman ve ateşle çevrili engin yüreğinden başka kimse yoktu.

Böylesi bir fırsattan yararlanmalıydılar. Onu kurşunlarla kalbura çevirmeleri gerekiyordu, yoksa görevini hiç bırakmayacaktı. Cesedi bir yerlere gizlice gömüldü. Bir kez daha ihanet eden saldırgan Şilili askerlerin makineli kurşunlarıyla delik deşik edilen cesedi mezarlığın birine götürüldüğünde yanında dünyanın bütün acısını, bu ölü görkemli kişiyi içinde taşıyan bir tek kadın vardı."

Bir kaç hafta sonra kendisinin de anonim bir mezara gömüleceğini bilebilir miydi?

Başkan dostunun ölümünde kendi yazgısının bir kısmını görüyordu. Kendisi için bir önseziyi taşıyordu.

Meksika başkanı Luis Echeverria, Neruda'yı ülkesine getirmek için özel bir uçak gönderir. Büyükelçi Martinez Corbala, Santa Maria kliniğinde kendisine bir davet iletir. Neruda, teşekkür ederek daveti geri çevirir. Daha sonra elçi isteğini yineler. Matilde'nin anlattığına göre bu kez La Chascona'ya saldırır ve yağmalarlar. Kanalizasyonun yönünü çevirerek evi sular altında bırakırlar. Büyükelçi ısrar eder: "Orada buradakinden daha iyi tedavi göreceksiniz. İyileşmiş olarak geri dönersiniz." Neruda gitmeye razı olur. Anılar kitabını, özellikle son

sayfalarını güvenlikli bir yere koymanın önemli olduğunu düşünür. Yapıt, diplomatik valizle Şili'den çıkarılır. Onu Allende'nin sözleriyle ve darbecilerin sorumluluğuyla bitirir.

Matilde giysiler ve sakladığı birkaç kitabı almak üzere Kara Ada'ya gelir. Dönüşünde onu çok kaygılı bulur. Gece boyunca, "Kurşuna diziliyorlar." diye sayıklamaktadır. Gün boyunca ise arkadaşları ziyarete gelirler. Sokağa çıkma yasağı başlamadan evlerine dönebilmek için erken ayrılırlar. Geceleyin, gördüğü hareketli düşlerde yeniden, "Kurşuna diziliyorlar, canlarına kıyıyorlar." demektedir. Şair, kliniğin dördüncü katında yalnızdır. Geceleyin helikopterlerin uçtuğunu duyar. Ne olup bittiğini bilmektedir. Askeri darbeyle kendisinin öldüğü gün arasında Pinochet'nin adamları on binlerce Şilili'yi katletmişlerdir. Bu ölümlerden her birini duyumsuyordu. Matilde onun elini tutmaktadır ve birden ani bir titreme duyumsar. Parçalanmış yüreği durmuştur. Hemşire gelir ve göğsünün üzerinde masaj yapmaya başlar. Ardından doktor gelir, "Yeter artık, rahat bırakın onu." der.

23 Eylül 1973, akşam saat on buçuktur.

186. Başıboş tabut

Matilde, Meksika'ya yolculuk için hazırladığı valizi açar. Kare çizgili bir ceket ve gömlek çıkarır, boynuna kırmızı bir ipek eşarp bağlar. Doktor beklenmedik bir şey olmazsa beş ya da altı yıl daha yaşayabileceğini söylemişti. Teruca Hamel, onu tümüyle giydirmeye yardım eder, çünkü o ayaklarında ayakkabılarıyla ölecek bir adamdır. İkisi de ölüm haberini vermek için telefon etmeye çıkarlar. Geri geldiklerinde Pablo yoktur. Koşarak çıkarlar. Onu birinci katta ararlar. Orada da bulamazlar. Zemin kata inerler. Bir yazı görürler: "Kilise" İçerisi karanlıktır. Kimse yoktur. Birkaç saniye sonra metal tekerler ve gıcırtılarla onun koridordan geldiğini görürler. Hemşire kiliseye girer, "Hanımefendi, burada kalmak yasak." der. Matilde bağırır: "Çekip gidin! Burada yapacak işiniz yok!" Başını Pablo'nun başına eğer. Biri ayaklarının ucuna basarak gelir. Bu, Laurita'dır. Ölünün başında bir odada değil, karanlık bir koridorda beklerler.

Gece yarısına doğru radyodan bir haber yayılır: "Şair Pablo Neruda can çekişmektedir, ancak geceyi geçiremeyeceği düşünülmektedir. Yattığı Santa Maria Kliniği'ne her türlü ziyaret yasaktır."

Ertesi gün, sokağa çıkma yasağı kaldırıldığında, gazeteciler ve fotoğrafçılar gelmeye başladığında kliniğin yöneticisi ölüyü koridordan çıkarmaya karar verir. Giriş kısmına yerleştirirler. Çünkü çok önemli bir kişiliktir.

Fotoğrafçılar akın ederler. "Lütfen, artık fotoğraf yok." der Matilde. Dostları gelirler: Homero Arce, Graciela Alvarez, Juvencio Valle, Francisco Coloane, Aida Figueroa, Enrique Bello, Juan Gomez, Millas ve başkaları.

Neruda, yüzü dışarıda kalacak biçimde beyaz bir kefene sarılmış olarak bir masaya yatırılmıştı. Gülümsüyordu. Üstün gelen çakallar saatinde son soluğunu verdiğinden yüzündeki anlaşılması güç bir ifadeydi. Tabut geldiğinde çarşafları kaldırır ve onu içine yerleştirirler. Coloane gömleğinin yakasını ilikler. Kapağı kapatıp tabutu mühürlerler. La Chascona yönünde yola çıkarlar. Vardıklarında içeri giremezler. Eve çıkan merdiven sular altında kalmıştır, çamur ve suyla kaplıdır, çerçöple tıkanmıştır. Tabut geçemiyordu. Cuntanın kiralık katilleri görevlerini yerine getirmişlerdi. O zaman insanlar evin arkasına dolanıp tepeye bakan arka kapıdan girmeye karar verirler. Orada bir avuç genç vardı. Tabutun yanına yerleşirler, yumruklarını kaldırırlar ve bunlardan biri yüksek sesle bağırıp ötekiler yanıt vererek sessizliği bozarlar:

Yoldaş Pablo Neruda!

- Burada!
- Şimdi...

Ve her zaman!

- Şimdi!

Ve her zaman!

Bunlar çok tehlikeli bağırmaydı. Her gün binlerce kurbanla süren kıyımın başladığı iki haftadan beri duyulabilen ilk başkaldırı haykırışıydı.

Orada, arka kapıdan içeri girmeye çalışarak bir süre kalırlar, ama bunu da başaramazlar. Cuntanın gönderdiği insanlar,

yukarıdan geçen kanalın yönünü değiştirmişlerdi; evin bu kısmına geçişi engelleyen sel gibi bir su akıtmışlardı. Ayrıca yağmur yağmıştı. Evin bulunduğu yer bataklığa dönmüştü. Ne yapacaklarını tartışırken tabutu bir süre yere bırakırlar. Neruda'nın cenazesini Yazarlar Birliği'ne götürmeyi öneren bir ses yükselir.

Matilde kesin bir yanıt verir: "Pablo, evine getirilmeyi istedi. Başka hiçbir yere götürmeyeceğiz."

Aida Figueroa alçak sesle başka bir çözüm önermeye çalışır: "Neden benim evime götürmüyoruz?" Matilde ona da yanıt verir: "Ev ne kadar kötü durumda olursa o kadar Pablo'nun hoşuna gideceğini düşünmüyor musun?"

Yan tarafta, açık bir parmaklığın arkasında yapı malzemeleri, direkler vardı. Birden biri onları görür ve eve ulaşmak için bir köprü kurmayı önerir. Enrique Bello büyük bir tahta alır. Ötekiler de aynı şeyi yaparlar. Birkaç dakika sonra bir köprü kurulur. Tabutu yerden omuzlarına alır ve dik yamacı tırmanırlar. İlerledikçe her tarafın yakılıp yıkıldığını görürler. Ayakkabılarının altında gıcırtılar vardır, çünkü yol cam kırıklarıyla kaplıdır. Pablo'nun koleksiyonunu yaptığı nesneler küle dönüşmüştür. Çamura atılmış tabloları, yarı yanmış kitapları, parçalanmış yelpazeleri, parlak kuş tüylerini görürler. Dondurucu bir ilkbahar günüydü ve evin bütün katlarında camsız pencereler ardına kadar açılmıştır. Yemek salonu bombardımana uğramış gibiydi. Duvarda yerinden kalkmış boya sallanıyordu. Yerde lamba parçaları vardı.

Oturma odasına girdiklerinde yerde postal izleri görürler. Dostlarından bazıları yerdeki cam parçalarını elleriyle toplamaya girişirler. Matilde araya girer: "Hayır, Pablo burasının saldırganların bıraktıkları gibi kalmasını isterdi."

Tabutu indirirler. Matilde bir demet kırmızı karanfil koyar. Daha sonra elçi Harald Edelstam, büyük bir çelenkle gelir. Onu tabutun ayak kısmına bırakır. Çelengin üzerindeki mavi ve sarı renkte hareli bir kurdela üzerinde, "Büyük şair, Nobel Ödüllü Pablo Neruda'ya, İsveç kralı Gustave-Adolphe" yazılıdır.

Kara Ada'daki ev saldırıya uğramamıştır, ama denizci erleri Valparaiso'daki evi, La Sebastiana'yı da yağmalarlar.

Enrique Bello cenazeyi kaydetmek için gerekli belgeler ve gömme izni almaya gider. Nüfus memurluğu çalışmıyordu. Kütükleri kapatmışlardı. O gün ölen onca insan kütüklere kaydedilememiştir. İki genç kız, cenazenin kim olduğunu öğrenince sessiz bir dayanışmaya girerler, çünkü bir tek söz etmeden kütükleri açarlar. Ardından toprağa vermenin nerede olduğunu sorarlar.

-Limay ve Los Tilos arasında Merkez O'Higgins sokağındaki Genel Mezarlık'ta Carlos Ditborn gömütlüğü, diye açıklar Bello.

Neruda'nın arzusunu birkaç kez dile getirmesine karşın Kara Ada'da gömülemeyeceğinden, Adriana Ditborn, ailesinin gömütlüğünü Matilde'ye sunmuştu.

Yakınlarda yer alan Quimantu yayınevinde çalışan birkaç komünist genç eve gelir. Aynı anda askeri birlik orada milyonlarca kitabı giyotinden geçirmekteydi. "Fotoğraf çekmeyin lütfen. Neruda'nın başında nöbetleşe saygı duruşunda bulunacağız." derler. Tören sırasında kimse fotoğraf çekmez. Ancak törenin bitmesiyle birlikte İsveç elçisi bütün gazetecilere: "Fotoğraf çekin, bütün dünya yapılan yıkımı görsün, çekebildiğinizce çekin." diye seslenir.

Marquez de la Plata sokağının girişine bir jandarma otobüsü yerleştirilmişti. Komiserliğe telefon edilir. Matilde gidip konuşur. Subay, "Hanımefendi, bu sizi ve Bay Neruda'yı korumak için sadece." der.

187. Taş kesilmiş davetliler

İnsanlar durmadan geliyorlardı. Meksika ve Fransa büyükelçilerinin su ve çamurdan atlayarak geldikleri görülür. Geri kalan eşyalar arasında şairin başında beklendiği yakılıp yıkılmış odaya girerler. Savaş sırasında çekilmiş bir sahneye benziyordu. Birden biri kara kuru, cılız, korkak gibi kara gözlükler arkasına gizlenmiş, kara giysili, gizli bir yerdeymiş, olup bitenden bir şey anlamıyormuş gibi çevresine bakman yaşlı bir adam görür. On dokuz yaşındaki Neruda'ya ilk kitabını yayınlaması için ödünç para vermişti. Makalelerinde Allende'nin düşürülmesini de vazetmişti, çünkü "komünizm" koktuğu için

nefret ediyordu. Ama Alone, o anda olup bitenden alt üst olmuş gibi bakıyordu. Belki de umduğu zafer bu değildi.

Aida Figueroa şarkıcı ve yazar Patricio Manns'ı görür. Birkaç gün önce katledilen Victor Jara'nın başına ne geldiği dikkate alınırsa böyle ortalıkta dolaşmamalıydı. Genel ölüm saatiydi. Sağ kalmış olanlar saklanmalıydılar.

Su birikintileri üzerinden atlayarak Radomiro Tomic, Maximo Pacheco, Flavin Levine gelir.

Stockholm'da Nobel Ödülü'nün verilişi sırasında hazır bulunan gazeteci Virginia Vidal, Neruda'ya tabutun camından bakar. Gözleri kapalıdır, ama dudaklarında bir gülümseme vardır. Stockhol'a uçaktan indiğinde gazetecilerin sorularını anımsar. "Yeğlediğiniz nesne nedir?" "Eski ayakkabılar." "Yeğlediğiniz sözcük hangisidir?" "Aşk sözcüğü." Şimdi buraya uzanmıştır, yıkıntılar ve başında durmakla yaşamlarını tehlikeye atan insanlarla çevrilmiştir. "Yaşam Ağacı", bu Meksika halk sanatı harikası kırıntıya dönüşmüştür. Virginia kilden küçük bir Meryem Ana bulur. İlk Şilili ressamların resimleri yemek salonunun duvarından yitmiştir. Onlar daha sonra kanalda, sudan çürümüş olarak bulunacaktır.

Tuhaf ziyaretçiler yatak odasına da gitmişlerdir. Orada yalnızca bronz şömine ve kazınmış P ve M harfleri yıkımdan kurtulmuştur. Yatağı parçalamışlardı. İçi dışına çıkarılmış döşeklerde asker postallarının izi vardı.

Üçüncü katta, ağaç yapraklarının gizlediği kitaplıkta ve çalışma odasındaki her şeye yanık kâğıt kokusu sinmişti. Roberto Parada yerden bir kitap alır ve yırtılmış, kızarmış kapakta şu başlığı okur: Miguel de Unamuno, *Del sentimiento tragico de la vida* (Trajik Yaşam Duygusu). Kitabı okşar. Gözü yaşla dolar. Kitabı cebine koyar. Eski ayaklığına yerleştirilmiş insan boyundaki duvar saati de yaralanmıştır. Sarkacı ve tartıları koparılmıştır. Artık ibreleri de yoktur.

Kırılmış pencerelerden soğuk girmektedir. Komşusu Queta Quintina, Matilde'ye eve gelip sıcak bir şey yemesini önerir. "Hayır." Burada kalacaktır, yeri burasıdır. Bu eylül sonrası soğuktur. Birden Matilde, "Geliyorlar. Onları karşılamayacağım." der. Yatak odasına çıkan merdivenlerle çıkar ve kapı-

yı sert bir biçimde kapatır. Ancak önceden Aida Figueroa'ya, "Onlarla sen konuş." der. İşte ilerlemektedirler. Yer ne askeri gösteriye, ne de uygun adım yürüyüşe uygundur. Askerler ve jandamalar üniformalı ve sivil giyimli olarak içeri girerler. Ne şapkalarını, ne de kasklarını çıkarırlar. Kamuflaj giysilidirler. Bazıları, Kübalıların eğretilemeli bir biçimde "solucan giysileri"(27) diye adlandırdıkları alacalı kır üniformalarını giymişlerdir. Birisi kendini General Pinochet'nin emir subayı olarak tanıtır: "Büyük şair, ulusal edebiyatın görkemi Pablo Neruda'nın dul eşi ve akrabalarıyla konuşmak, başsağlığı dileklerinde bulunmak istiyorum..." derken birden cümlesini keser. "Nerede dul eşi? Bay Neruda'nın bir akrabası var mı?" diye sorar.

Chela Alvarez, azarlarcasına, "Burada bulunan herkes şairin ailesindendir. Yasımıza saygı gösterilmesini istiyoruz!" der.

Emir subayı daha önce söylediklerini harfi harfine yineler. Dul eşle konuşmak istemektedir.

Aida Figueroa yanıtlar: "Dul eşi dinleniyor ve sizi kabul etmeyecek." Yemek salonuna geçmelerini ister. Askerler kitap, tablo, gaz lambası, laterna parçaları arasında sendeleyerek yürürler. Hepsinin komutanı olarak görüneni yeniden, "Dul eşine başsağlığı dileklerimizi sunmaya geldik." der.

Askeri sözcü alt üst olmuştur:

- Bütün bunları biz yapmadık.

Tuhaf, diye yanıtlar Aida, hiçbir şey çalınmamış ama.

Sonra onları Neruda'nın çalışma odasına götürür. İçi dışına çıkmış ve kakma süsleri kurşunlarla delik deşik edilmiş, telleri parçalanmış, sarkacı kırılmış saati gösterir. Bir tablodaki yaşlı kadının gözüne bıçak saplanmış ve oradan başlayarak tuval biraz yırtılmıştır. Kanaldan çıkarılan, küçük bir tepe oluşturmaya başlayan birkaç eşya gösterilir. Subay yeniden aynı nakaratı söyler: "Başsağlığı dileklerimizi sunmak istiyoruz..."

Chela Alvarez, onlara, "Sizin bıraktığınız bu yıkıntılar arasında Neruda'nın başında bekliyoruz. Ona son saygımızı göstermek saygı ve sakinlik, geceyi barış içinde geçirebilmemiz için de güvence istiyoruz." der.

(27) Küba'da karşı devrimcilere "gusanos" (solucan) denir.

Subay, Şili ordusunun "ulusal yüzakı insanlara saygılı" olduğunu savunur.

Kanaldan başka eşyaların çıkarılması sürer: tabaklar, seramikler, parçalanmış tablolar, kap kacak parçaları.

Subay, hükümetin şairin ölümü nedeniyle üç günlük yas ilan edeceğini ve bunun ölüm gününden başlayarak yürürlüğe gireceğini belirtir. Resmi açıklama cenaze töreni sırasında yapılacaktır. Böylece geriye dönüşlü, ama resmi olarak ilan edilişinden birkaç saat sonra sona eren bir yas ilan edeceklerdir. Kimse gülmez. Kimse bağırmaz. Kimse ağlamaz. Hepsi donuk bir ifadeyle onlara bakar. Dövülmüş köpek gibi çekip giderler.

Resmi yasa ilişkin karar ilan edildiği aynı anda cuntanın yaydığı bir haber ortaya çıkar: Pablo Neruda'nın evinin yıkılmasından sorumlu olanlar, on yaşında bir çocuğun başını çektiği bir grup gençtir.

188. Kortej

Sokağa çıkma yasağı yaklaşmaktadır ve insanlar gitmek zorundadırlar. Cenazenin başında beklemek üzere yalnızca dokuz kişi kalır: Matilde, Laura Reyes, Carcamo çifti, Matilde'nin akrabaları, Aida Figueroa, Elena Nascimento, Juanita Flores, Queta Quintana ve evine örtüler getirmeye giden ve sokağa çıkma yasağının başlayacağı saatten, yani sekizden önce geri gelen Hernan Loyola. Örtünmek için hiçbir şey yoktu. Ev, gerçekten bir ölü evine benziyordu. Ama aynı zamanda her şey onurla soluk alıp veriyordu.

Matilde biraz uyumaya çalışır. Ancak, iki saat sonra yeniden ayaktadır. Gecenin geri kalan kısmını Neruda'nın yanında, ona bakarak geçirir.

Sabahleyin, sokağa çıkma yasağı bitince yazarlar, siyaset adamları, üniversiteliler, işçiler, yoksul giysili, yüzlerinde dramın resmi çizili kadınlar gelmeye başlarlar.

Mezarlığa kadar yürümek gerekmektedir. Yeniden aynı sorunla karşı karşıya gelinir: tabutu nasıl çıkartmalı? Araba kapısından çıkartmayı denerler. Bu, çok büyük bir fiziksel güç ve beceri isteyen bir manevradır. Marquez de la Plata sokağı-

na çıktıklarında bu günün ilk bağırtılarıyla karşılanırlar: "Yoldaş Pablo Neruda!" Ötekiler karşılık verirler: "Burada!"

Bunlar öğrencilerin ve işçilerin haykırışlarıdır. Ancak, dümenci yüzlerini kara camlı gözlükler arkasında gizleyen başka insanlar da vardır. Cerro tepesinin eteğinde, Neruda'nın evinden yaklaşık elli metre uzaklıkta bulunan San Cristobal alanına vardıklarında kendilerini bekleyen bir avuç insan yürüyüş koluna katılır.

Cenaze alayı, benzeri olmayan küçük bir gösteri yürüyüşüne dönüşür, çünkü bütün bu insanlar, şöyle ya da böyle ölümle karşı karşıya gelmişlerdir. Pencereden onlara bakarak makinelilerini üstlerine yöneltmiş askerlerle dolu kamyonlar. Yürüyüş kolunda kimse yan tarafa bakmaz. Hepsi öne doğru bakmaktadır. Yol ayrımında ağlayan bir kadın görürler. Başında siyah bir örtü vardır ve yürüyenlere katılır. Polisler her iki yandan gelirler. Bir yürüyüş kolu oluşturmaya cesaret edilmesine şaşırmış gibidirler. Motorlu jandarmalar kalabalığı ezecekmiş gibi gelirler, uzaklaşır, yeniden gelirler. Yürüyüş kolu, bir elektrik istasyonunun karşısından geçerken bir "kara bere" birliğiyle karşı karşıya gelir. Daha şimdiden bir kalabalık oluşturan cenaze alayına karşı silahlarını doğrultmuşlardır.

Bir an yürüyüşe katılanlar yana bakmaya başlarlar. Bir yığın asker, arabaların arkasından silahlarını onlara çevirmişlerdir. Pencerelere bakarlar. Kendilerini dikkatle inceleyen gözler, içten, şaşkın bakışlar görürler. Ve dikilmiş bu gözler bir varlık eylemi, yiğitlik gösterisidir. Yürüyüş koluna bakmakta olan bir kişinin olduğunu gösteren bir perde hareketi bunun içindedir. Purisima sokağında ya da Peru caddesindeki pencerelerde gösteri daha açık seçiktir: Selamlayan bir el ya da sallanan bir mendil. Kimileri küçük bir işaret yaparlar. Santos Dumont'da ilerlerken kimi insanlar arabalarından inip yürüyüşe katılırlar. Bir papazın incili açması gibi, biri Neruda'nın bir kitabını açar ve yüksek sesle okumaya başlar: "Generaller / hainler. Yıkılmış evime bakın, / Ölü İspanya'ına bakın... / Çakalın geri püskürttüğü çakallar..." Quimantu Sendikası başkanının elinde bulunan kitap *Yürekteki İspanya*'ydı. Ötekileri ki-

taba bakmaları gerekmiyordu. Onun şiirlerini ezbere biliyorlardı ve ezbere söylemeye koyulurlar.

La Paz caddesine geldiklerinde biri, birden, yasak bir şarkının notalarını çekingen bir biçimde mırıldanır: "Ayağa kalkın toprağın lanetlileri, ayağa açlığın forsaları..." Bir başka ses ona eşlik eder. Sonra susar. Ama şarkı yürüyüş kolunun başka yerlerinde yeniden yükselir. Ardından hep birlikte şarkıyı mırıltıyla söyler gibidirler. Birden topal bir genç, Neruda'nın dizelerini yüksek sesle ezberden söylemeye koyulur. Cenaze alayı, gösteri yürüyüşü kalabalığına dönüşmüştür. Birçok kadın çiçek getirir. Kimliği belirsiz cesetlerle ağzına kadar dolu morgun önünden geçerken birçok insanın beklediğini görürler.

Yürüyüş kolunda uzun boylu, kestane rengi saçlı, mavi gözlü, solgun yüzlü, bacakları titreyen, iki kadın arkadaşı koluna girmiş bir kadın yürüyordu. Ona eşlik eden bu kadınlardan biri avazı çıktığı kadar bağırır:

Yoldaş Victor Jara...

- Burada!

Yoldaş Victor Jara...

Burada!

Yoldaş Victor Jara...

- Burada!

- Şimdi...

- Ve her zaman!

Onların koluna girdikleri kadın suskun kalır. Bu, Victor'un dul eşi, balerin Joan Turner de Jara'dır. Karşısından yürüyüş kolunun geçtiği bu morga gidip onun cenazesini kendisi almıştır.

Genel Mezarlık'ın küçük alanını çevreleyen zırhlı arabalar ve askerlerle dolu jipler vardır. Mezarlığın girişinde tabut tekerlekli bir masaya konur. O anda hep birden "Enternasyonal" marşını söylerler. Onu söylemekten öte ağlarlar, büyük bir hıçkırık gibidir. Ağıtları kendine yakıştırmayan biri Neruda'nın kitabını, "İşte / bir kılıç demeti gibi / yüreğim / kavga için hazır." dizelerinin altını bir meydan okuma havasıyla çizmek için açar.

Mezarlığın geniş kapısından geçtiklerinde biri beklenen bir adı haykırır:

- Salvador Allende!

Hepsi bir ağızdan karşılık verir:

- Burada!

Sesler kubbede yankılanır:

- Burada!

Kalabalık yeniden, yumruklar havada, kimseden sakınmadan "enternasyonal"i söylemeye başlar. Onu hiç söylememiş olanlar, söylemeyi bilmeyenler ve bir mırıltıyla eşlik edenler dışında herkes söylüyordu. Eşlik ettikleri ve kendilerini çeviren ölüm ortasında bu marş çok az bu denli yoğunluk kazanmıştı. Bu bir yaşam şarkısıydı ve olup biten her şeye karşı protesto marşıydı.

Askerler şaşkınlıktan ağızları açık bakıyorlardı. Kulaklarına inanamıyorlardı. Kalabalıktaki birçok insan silahlardan birden kurşun boşalacağını sanıyordu.

Yeniden bir ses: "Yoldaş Pablo Neruda..." ve bir yanıt: "Burada!"

Ancak haykırma birden değişir: Yoldaş Victor Jara..." Bir ağızdan yanıt: "Burada!"

Bir an sessizlik olur ve bağıran kişi bu kez gür bir sesle haykırır: "Yoldaş Salvador Allende..."

Kolektif bir biçimde "Burada!" diye verilen yanıt, öldürülen başkana her türlü katılımı, katillere karşı her türlü öfkeyi, adalete susamışlığı, içinde yaşanılan anın coşkusunu, Pablo ve ölen herkes için her türlü acıyı, her an kendilerinin de öldürülebileceği korkusunu kapsıyordu. Paniğin yolunu değiştirdiği, korkunun askıya alındığı bir andı bu. Ve bunun için yeniden "Enternasyonal"i söylemeye ve ağlamaya koyulurlar. Belki de çeşitli ülkelerin büyükelçilerinin ve yabancı gazetecilerin varlığıyla korunduklarını düşünüyorlardı.

189. Görüşmek üzere

Mezarlığın içinde yürüyüş kolu durmak zorunda kalır. Formalitelerden söz edilir. Ağaçlar ve mezarlarla çevrili iç yollarda yürüyüş sürdürülür. Gazeteci Luis Alberto Mansilla, Pablo'nun "Şili'nin en önemli insanı" olarak nitelediği profesör Alejandro Lipschütz'le karşılaşır. Kısa süre önce 90. yaş

gününü kutlamıştı. Şiir ve çiçek alışverişinde bulunduğu arkadaşını selamlamaya gelmişti. Ona Ovide'den, doğrudan doğruya Latinceden yaptığı çevirileri gönderirdi. Alçak sesle Mansilla'ya şunları söyler:

"Geçen gece beklenmedik ziyaretçilerim oldu." Hambourg sokağında bulunan evine baskın düzenlemişlerdi. Onu bütün gece, kendisinden daha yaşlı olduğunu anımsatmasını sevdiği eşi Rita'yla birlikte bir odaya kapatmışlardı. Evin altını üstüne getirmişlerdi. Silah arıyorlardı, ama özellikle Luis Corvalan'ı. Komşusu Pablo Neruda'nınki kadar büyük bir bahçesi vardı, ancak tatlı bahçivan Madam Margarita sayesinde daha bakımlıydı. Arama yapmaya gelenler kazma ve küreklerle her şeyi alt üst ederler. Ardından Şili'nin en zenginlerinden biri olan kitaplığına çıkarlar. Kâğıtları yok eder, özenle sakladığı şeyleri çalarlar.

Profesör Lipschütz, Ortaçağ'dan bir ruh çağırıcıya benziyordu ve dünyanın bütün deneylerini biriktirmiş, tarihin derslerini çok dikkatli biri ona şunları söyler:

"Bu insanlar sonsuza kadar kalacak değiller... Ben çok şey gördüm. Faşizm Avrupa'da aynı şeyi yapmıştır ve nasıl sona erdiğine bakın."

Birden cenaze alayındakiler koşmaya başlarlar. Düzensiz bir kalabalıktı ve herkes ölünün toprağa verilişini gözüyle görmek istiyordu. Hepsi, Matilde de içinde olmak üzere, neredeyse istem dışı bir biçimde koşaradım gitmeye başlar. Tabutu taşıyanlar bile adımlarını sıklaştırırlar. Herkes ani bir çabukluğa kapılmıştır.

Bu son elveda töreninde programlanmış hiçbir şey olmamıştır. Biri Evrensel Şarkı'dan dizeler okur. Genç bir işçi, bir gece önce yazdığı şiiri okur. Yazdıkları yalnızca cenaze törenine katılanların değil, orada olmayanların da dile getirmek istediklerini yansıtıyordu. Eski bir oyuncu olan Chela Alvarez yeniden söz alır ve şair yaşarken, hatta onun bulunduğu bir ortamda okunan birkaç dizeyi ezbere okur.

Kalabalığın karşısında bir ev kadar büyük bir mozole vardı. Çok sayıda fotoğrafçı oradan katılanların fotoğraflarını çekerler. Herkes, fotoğraflarını çekenlerde polisin gözü olduğunu düşünür.

Tabut mozoleye yerleştirildiği sırada yeniden "Enternasyonal" marşı yükselir. Elveda ya da görüşme dileği havasını yayan sakin bir marştır.

Artık nasıl çıkılacağını düşünmek gerekiyordu, çünkü mezarlık bir fare kapanına dönüşebilirdi. Ortada bir söz dolaşıyordu: "Dışarıda tutuklamalar var." Öğütler veriliyordu: "Arka taraftan çıkmak gerek. Recoleta tarafından. Hızla gitmeli, kapıda durulmamalı." Yabancı gazeteciler, tutuklama yapılıp yapılmadığını kontrol etmek üzere ilk kendilerinin çıkacaklarını söylerler. İki hafta önce zincirlerinden boşanan askeri darbeden beri ilk kez küçük koruma ekipleri yerleştirilmiştir. En fazla aranan kişilere koruyucu muhafız görevini yerine getireceklerdi. Mezarlığın dışında, yarı yuvarlak yapıda tanklar ve namluları kalabalığa çevrilmiş makinalılar vardı. İnsanların çıkışını gözlüyorlar, ama yerlerinden kıpırdamıyorlardı.

Bu cenaze töreni, Şili'de 11 Eylül 1973'te iktidarı ellerine geçirenlere karşı gerçekleştirilen ilk gösteri olmuştur. Şairin başka bir değeri. Ölümün ötesinde kavga etmeyi sürdürüyordu.

190. Sağ kalacağım tutar

Neruda Ditborn ailesinin mozolesinde uzun zaman kalmadı. Yönetimin tehditleri, baskıları oldu. "La copa de sangre" (Kan Kadehi) adlı şiirinde anlattığı, babasının mezarının Temuko mezarlığına taşınması gerektiğinde yaşanan öykü yinelendi. Üzerinde mantarlar yapışmaya başlamış tabutunu çıkarmak gerekti, ancak son dinlenme yerinin değiştirilmesi sırasında babasının bedeninden boşalan litrelerce yağmur suyu onunkinden çıkmadı. Matilde ve birkaç dostu yer değişimini gerçekleştirdi. Neruda'nın külü, eylül ölülerinin bulunduğu duvardaki sade bir duvar oyuğuna kondu. Sonuç olarak bu ona uyuyordu. Orada sıradan yol arkadaşlarıyla ya da hiç tanınmayan insanlarla birlikteydi. Ancak hepsi aynı yıl ve aynı dava için ölmüşlerdi.

Cunta, Kara Ada'yı ulusal güvenlik için tehlikeli ilan etti. Oraya el koyduğuna ilişkin bir kararname çıkarttı. Dünyanın yüz ülkesinden gelen kınama ve ülke içinde yükselen birkaç ses karşısında bir cümle ekledi. Mülk, hükümetin eline geçi-

yordu, ancak Matilde yaşadığı sürece oradan yararlanma hakkını kullanabilirdi. Kitaplarının çeşitli yerlerinde basılı bulunan, şairin Kara Ada'ya gömülme isteğini yerine getirmeye ilişkin hiçbir şey yoktu.

Neruda bayrağını Matilde Urrutia eline aldı. Yaşamını üstün bir yasayla çerçevelemeye karar verdi: bu adamın ruhuna sadık olmak, her durumda yaşarken yapabileceği her şeyi kafasında canlandırmak ve kocasının olan bütün davalara köküne kadar katılmak. Bunu büyük bir cesaret ve canlı bir zekayla yaptı. Şili'de milyonlarca insanın paylaştığı bir duygunun simgesi oldu. Çünkü sonuçta Neruda yalnızca Neruda değildir. Varlığının son gününe kadar sıkı bir biçimde kavgasını verdiği her şeydir.

Kaybolanların teyzesi Matilde, onların aileleriyle birlikte Ulusal Kongre'nin parmaklıklarına, "Neredeler?" diye hesap sorarak kendini zincirledi. Sağlığı pek güçlü olmamasına karşın karanlık karakollarda saatlerce tutuklu kaldı, bütün gösterilere katıldı, Demokratik Halk Hareketi'nin "vaftiz anası" oldu.

Dünyanın bütün ülkelerinden kendisini davet ettiler. Ülkeden çıkmamayı yeğlediği iki kutsal tarih vardır: 12 Temmuz ve 23 Eylül, Pablo'nun doğum ve ölüm günü.

Kara Ada'da gençler gösteri yaparlar. Doğum günü, sokağa bakan duvar yazılarla dolar. Mesajlar, anılar, şairle söyleşiler. Kara Ada bir hac yeridir.

23 Eylül günü Genel Mezarlık insanlarla ve karanfillerle dolar. Polislerle de elbette. Saldırırlar, kalabalığı dağıtmaya çalışırlar. Matilde, şairin sürekli canlılığının tanığı olarak her zaman oradadır.

Yapıtlarını anımsatacak gösterilerin yapılacağı yerlere her seferinde izin verilmez. Ancak 22 Ekim 1983'te, Ulusal Protesto Günleri'nin özgürlük ve demokrasi için mücadelede büyük bir gelişme kaydettiği bir ülkede, Neruda'mn ölümünün onuncu yıldönümü nedeniyle, Caupolican tiyatrosunda "Şili Şairini Selamlıyor" adı altında üç bölümden oluşan bir anma töreni yapıldı. Bütün kültürel evren ve Şili halkı katıldı. Ülkenin dışından çok sayıda katılım oldu. Bunlar arasında Bengt Goeransson (İsveç Kültür Bakanı), Claudio Arrau, Rafael Al-

berti, Gabriel Garcia Marquez, Ernesto Sabato, Alberto Moravia, Mario Benedetti, Juliette Greco, Bernardo Bertolucci, Federico Fellini, Renzo Rossellini, Ettore Scola, Gian Maria Volonte, Monica Vitti, Vittorio Gassman, Claudia Cardinale, Hortensia de Allende, Jose Venturelli, Gustavo Becerra, Harald Edelstam, Mikis Theodorakis, Melina Mercouri, Paco Ibanez, Pierre Galand, Roberto Matta, Miguel Orozco bulunuyordu. Gecenin düzenlenmesinde Şili İnsan Hakları Komisyonu, Yazarlar Birliği, Kültür Koordinatörü yer alıyordu. Aynı sahnede şairin sekseninci doğum günü anımsatılınca kutlama doruğuna ulaştı.

Matilde'yle Capri'ye, "Kaptanın Dizeleri"ni gizlice yaşadıkları yere dönüşünde karşılaştık. Onu Napoli'de, şairin doğumunun yetmiş beşinci yıldönümü nedeniyle düzenlenen anma töreninde konuşurken dinledim. Oraya bu kentin belediye başkanı Mauricio Valenzi tarafından davet edilmişti. Matilde o mutlu günlerden söz etti. Yine orada "Üzümler ve Rüzgâr" adlı yapıtının yanısıra, bugün bütün şairlerin ezbere bildikleri ve neden olduğu bilinen ilk övgü şiiri "El hombre invisible" (Görünmez Adam)ı yazmaya başlamıştı.

Onu yine Frankfurt-Am-Main'de, sürgündeki yazarlarla karşılaşması sırasında gördük. Bu kentten birlikte uçağa binip Stockholm'a gittik. Drama Teatr'da Neruda'ya Nobel Ödülü verilişinin onuncu yılı kutlanıyordu. Matilde, Ibsen'in ve Ingmar Bergman'ın bu çalışma yerinde, bir yıl sonra şairin ve bütün bir halkın içine gömüldüğü dramdan öylesine uzak, öylesine güzel ve öylesine değişik kişisel anılardan söz ederek dinleyicileri duygulandırdı. Bu kadının hakkını vermek için söylemem gerekir ki, o, gecenin karanlığında Neruda'nın sancağını, balığını dalgalandırandır.

1983'te, en büyük kültürel örgüt olan UNESCO'nun tiyatrosunda Pablo Neruda'nın kişiliğini ve şiirini anma toplantısı yapıldı. Evrensel mim oyuncusu. ilkesi ve mesleği gereği oyunlarında hiçbir zaman söz kullanmayan Marcel Marceau sessizliği bozdu ve birkaç söz etti. Yanımda oturan UNESCO temsilcisi kulağıma, "Bu, dünya çapında bir olay. Marcel Marceau sahnede hiçbir zaman konuşmadı." diye fısıldadı. Çok kı-

sa bir konuşma yaptı: "Birkaç yıl önce Şili'de, Neruda'nın önünde bir oyun oynadım. Şimdi bunu dul eşinin önünde yapıyorum. Şu anda Neruda'nın ve Matilde'nin ülkesi için anlamı ağır bir oyun sunmak istiyorum: "Kafes." Bu kafeste dudaklarını açmadan, hapsedilmiş bir insanın içeriden çıkmak için söyleyebileceği her şeyi söylüyordu.

Matilde karanlık salondan sahneye pırıl pırıl bir kişilik olarak çıktı. Yeniden Şili'de olup biten olaylardan, Neruda'nın ve şiirinin nasıl git gide büyüyen kalabalıkların elinde ışıl ışıl bir silah olduğundan söz etti. Yan tarafta oturan bir dev yavaş yavaş kalktı. Uzun boyluydu. Sahneye çıkan merdivenleri tırmandı ve "bu gülümseyen savaşçı"dan söz etti. La Manquel'e ziyaret sırasında "Pablo'nun sağlığı nasıl?"diye soran arkadaşıydı. Ve o akşam, aşağı yukarı iki metre boyunda, çocuk yüzlü adama kendi sağlığının nasıl olduğunu sormadım. Ardından benim birkaç söz etmem gerekti. Koltuğuma geri döndüm. Bu mavi gözlü, gergin tenli sırık gibi adama sevgiyle sarılarak elveda dedim. O güzeller güzeli ve cömert Julio Cortazar'ı son kez gördüğümü bilmiyordum.

Ertesi gün Fransa cumhurbaşkanı ve Madam Mitterand, Elysée sarayında Matilde'yi kabul ettiler. Kendisine dört arkadaşıyla birlikte gelmesi istenmişti. Beni de listeye kaydetti. Böylece ev sahiplerinin şairin nasıl yaşadığını, Şili'de olup biten iyi ve kötü şeyleri, direnişin git gide arttığını nasıl ilgiyle dinlediklerini gözleme fırsatı bulabildim.

Matilde geri döndü. Her zaman görevini yerine getirmekte: Neruda'nın canlı mirasını her gün yeni bir gerçekliğe dönüştürerek elinde bulundurmaktadır.

191. Sonsöz

Hernan Loyola, *Pablo Neruda, el espacio fundador* (Pablo Neruda, Kurucu Uzay) adlı incelemesini Laura Reyes'e adamıştır. Neruda'nın kızkardeşi Laura, çocukluğundan beri şairin defterlerini saklamış ve yağmurlu taşra bölgesinden, "Çekip gidiyorum. Çekip gidiyorum." dediği son ana kadar onunla birlikte olmuştur. Uzun zaman yaşamadı. Yaşama nedenini yitirmiş gibiydi.

Uzun süre yaşayan kişi Delia Del Carril'dir. Neruda'nın sekseninci doğum günü kutlandığında o yüzüncü yaşını kutladı. Los Guindos'daki evde tekerlekli sandalyeyle, dev gibi atları, atılganlık ve bellek yitimi arasında dolaşmayı sürdürüyordu. Belleği damar sertliğinin sislerinin egemenliğine gömülmüştü. Ne bilinçli anları, ne de Pablo'nun canlı olduğunu ve yanıbaşında bulunduğunu sandığı mutlu anları dışlayan bir yaşlılığı yaşıyordu. İlk noktaya ilişkin olarak bir anlamda haklıydı.

Bana gelince, Neruda'nın bana armağan ettiği gocukla ardı ardına on bir Rus kışı geçirdim. Patagonya koyunu postundan astar geçirilmiş uzun "dublionka" bana hizmet vermeyi sürdürmekte. Eskidi, ama emekliye ayrılmayı kabul etmiyor. Onu bana elveda armağanı olarak veren kişi gibi müzelik bir nesne olmayı reddediyor.

Neruda, şiiri yaşadığı sürece yaşayacaktır. Ancak serüvenlerle dolu yaşamı ve bilinen mesel yüzünden yaşadığını itiraf etmesinin gerekli olmadığı sonucuna varılabilir, çünkü bu herkesin bildiği bir sırdır.

(12 Temmuz 1984)

192. Altı ay sonra

Kitapların kendi yazgıları ve serüvenleri vardır.

Şili'ye girme yasağına karşın bu kitap, ne olursa olsun, Ulysse yolculuğunu tamamlaması gerekiyordu, çünkü can çekişmekte olan bir kadınla randevusu vardı.

Kasım 1984'te ilk basımı yapıldığında Madrid'den Matilde Urrutia'ya üç adet gönderdim. Kaçak yollardan, özel, gizli ve değişik ulak aracılığıyla eline geçmesi gerekiyordu. Ölüme karşı bir yarış söz konusuydu. Onun artık iyileşmeyecek kadar hasta olduğunu biliyordum.

Burada sevgi ilişkilerinin yaygın bir yasası araya girmektedir. Pablo'nun durumunda olduğu gibi, onu da kanser kemiriyordu. Ben de ona sevgiyle, şair üzerine, kendisine de ait olan bu yapıtla son bir küçük sevinç sağlamaya çalıştım.

On beş bin kilometre uzakta yavaş yavaş eriyen Matilde'den haber almadan geçirdiğim her gün durumu üzerine bil-

gi almaya çalışıyor ve kaçak yollardan gönderilen bu ciltlerin eline geçip geçmediğini kendi kendime soruyordum. Eline geçmişse ikinci soru geliyordu: çok ilerlemiş hastalığı okumasına ya da en azından bir göz atmasına elveriyor muydu?

Ölüm haberi aynı gün, bir Avrupa başkentine kadar bir köprü kurarak telefonla bana ulaştı. Onun gidişiyle Neruda'ya ilişkin yaşamların yeni bir çemberi kapanıyordu.

Matilde, bir hafta önce oyuncu ve eski Vietnam büyükelçisi Maria Maluenda'yı ve arkadaşı Quena Horwitz'i çağırtmış. Quena ve eşi, Paris'te kaldırıldığı Cochin hastanesine onunla birlikte gitmişler. Gözleri, yalnızca gözleri kalmış. Gerisi bir deri bir kemik kalmış. Onlara ne demek istiyordu? Doğrudan doğruya hedefe gitmişti: Pablo gibi ölmek istiyor ve yararlı cenaze töreni istiyordu. "Biz" sözcüğünün altını çizmiştir.

Bir ara Maria sözü değiştirmek ister; Neruda adlı kitabı okuyup okumadığını sorar. Ölümden başka her türlü konudan söz etmek için kendini zorluyordu. Ona kitabı beyaz defterlerde, bitmemiş haliyle okuduğunu söyler. Bu örnek Claudia'ya aitti. Kışın başında r güneşli bir sabah Madrid'den basımevinin bulunduğu Fuenlabrada kasabasına yayıncılar ve benimle birlikte yolculuk etmişti. Basımevine vardığımızda makineler yapıtı basıyorlardı ve iki işçi kapağın birbirine karışmış renklerini eksiksiz bir ton vermeye çalışıyordu. Durumun ivediliği içinde Claudio basımı tamamlanmamış, kapağı verniklenmemiş, tutkalı kurumamış bir örnek aldı, çünkü o öğleden sonra kitap yanında olmadan İspanya'dan ayrılmak istemiyordu. Yapıt Şili'de bu sayfalara kendi evleriymiş gibi girip çıkan Maria ve Roberto'nun eline geçmiş.

Matilde onaylayan bir işaretle yanıtlar:

- Eksiksiz bir örneği var. -Onu Maria'ya gizli bir parola gibi ödünç vermiştir.

- Beni başka bir sefer görmeye gelin -diye ekler- Onu aşağıda gösterin ve izin almaksızın geçebileceğinizi bilirler.

Birkaç akşam sonra Matilde'nin genç sekreteri, şair Gustavo Becerra Maria ve Roberto'nun evine çok kaygılı bir biçimde gelir.

- Ölmek üzere -diye mırıldanır.

Quena Horwitz, hemen La Chascona'ya gitmeyi önerir. Biraz sonra sokağa çıkma yasağı başlayacaktır.

- Sabahı bekleyelim, der Maria. Eve vardıklarında parola olarak gösterecekleri kitap yoktur. Matilde çoktan gitmişti. Şafakta ölmüştü. Kızkardeşi Angeles, bir kız yeğeni ve evde çalışanlar oradaydı. Maria, Chilena Radyosu'na telefon eder. Haber verdiği için kendisine teşekkür ederler. Sabah saat ondur.

Birkaç gün sonra ortak bir dostumuz beni Paris'ten aradı. Geçen çarşamba Matilde'yi görmüş. Ona kitaptan eline üç adet geçtiğini söylemiş. Sanırım okuduğu son kitap olmuş. "Valentin'e anlatacak çok şeyim var..." demiş. Bununla birlikte sırlarını mezara kendisiyle birlikte götürmedi. Can çekişmesi sırasında, özellikle büyük bir aşktan kalan anıları yazmak için bütün gücünü tüketmiştir.

Bu gösterişsiz, ince ve dinamik kadına şair bütün takma adlara değer bir ad vermiştir: Patoja. Bir gün Neruda, Patoja'sı için şunları yazar: "İki aşık bir tek ekmek yapar, / çimen üstünde birleşen iki gölge gösteren / bir tek damla ay / bir yatağa tek bir boş güneş bırakarak."

Böylece, 5 Ocak 1985'te, cumartesi günü sabah saat üçte, La Chascona'da şairin küçük, kara kilden atı parçalandı, alacakaranlığın güvercini tek yönlü bir yolda havalandı, kumbarası kırıldı, içindeki gözyaşları dünyaya yayıldı. Genel Mezarlık'ta, Neruda'nın bulunduğu duvar oyuğuna bitişik 44 numaralı oyukta onunla birlikte uyumaya gitti. Onun sevgilisi Matilde Patoja hepimize elveda dedi. Yalnız ona söylemedi belki. Neruda"iki mutlu aşık ne sonu, ne ölümü tanırlar... onlar doğanın sonsuzluğudurlar." diye yazmamış mıydı?

193. Altı yıl sonra

Seix-Barral tarafından Kasım 1986'da yayınlanan *Mi vida junto a Pablo Neruda* (Pablo Neruda'yla Yaşamım) 1973 yılındaki darbeyle, şairin ölümü ve cenaze töreniyle başlar. Bu unsurlar daha sonra Jose Donoso'nun *Le desesperanza* (Umutsuzluk) adlı romanının çerçevesinde kullanılan unsurlardır. Burada Matilde'nin sıkıntılı ve yalnız dönüşü görülür. Buradan başlayarak zaman makinesini geriye doğru çalıştırarak ilk

karşılaşmalarına, yaşamöyküsüne, aşk yaşadıkları kentlere, kaçak dönüşlere, yalnız kadın günlerine, dünyanın çeşitli yerlerine yaptığı yolculuklara ve Kara Ada'ya dönüşlerine gider. 250 sayfada çoğu bilinen birçok şeyi ve bu ilişki konusunda bilinmeyen yanları anlatacaktır. Aynı zamanda ölüm sonrası ödevlere de bir dönüştür. Diktatörlüğün eline düşmüş "tutuklular ve kaybolanlar" üzerine görevini gereğince yerine getirir. Bu insanlar arasında yeğenlerinden biri de bulunmaktadır. Peki Neruda onun içinde nasıldı? "Neruda çok az sırlıydı..." diye açıklar. Kitabını, "11 Eylül 1973'te sakin bir biçimde uyandı..." diye bitirir. O gün onun, Matilde'nin ve birçoklarının ölümünü ilerleten gündür.

1989 yılında Neruda'yla ilişkisi olan kadınlar topluluğu son buldu. Burada çok önemli bir yer tutanlardan söz ediyoruz.

26 Temmuz günü, şafakta Karınca da dünyanın yükünü üstünden attı. Delia, uzun zamandan beri yaşamıyor gibiydi ve ölümün kendisini beklediğini de bilmiyordu. San Juan'daki çocukluğu da içinde olmak üzere her şeyi unutmuştu. Belki de belleğinin ardında silinenler "Polvaredas"(Toz Burgaçları) atları olmuştur. Kimbilir, belki de bellek yitimiyle ilk yutulanlar, gümüş renkli harflerle Carril ailesinin dolapları üzerine kazılı, "Pulluğumun karığı. Altın ürün." yazısı olmuştur. Bu yazı belleğinden çabucak silinmiştir, çünkü bu anı hoşuna gitmiyordu ve aristokrat kökeniyle hiçbir zaman öğünmemiştir. Uzun zaman önce ilk kocası, yakışıklı çılgın, katlanılmaz sadık virtuoz, sevimli cellat ve lanetli varlık Adam Diehl Algeth'i kuyuda, en iyi katil olan zaman içinde boğmuştu. Miguel Hernandez'in onu görünce yaptığı, "Açık kalmış ağız gibi gözlü kadın." betimlemesi çabucak yitip gitmiştir. Her şey kafasında toz burgacına dönüşmüştü. Ve birisi yanında "Pablo" adını söylediğinde ne bu ad, ne de Neruda'nın 1935 yılının ocak ayında Arjantin'li arkadaşı Hector Eandi'ye gönderdiği mektupta yer alan şu satırlar onun için bir şey ifade ediyordu: "Altı metre uzunluğunda bir balkonu olan, oldukça yüksek, dağları ve Guadarrama karını gören bir evde yaşıyoruz. Arjantinli, çok sevimli ve çok iyi bir kadın, Delia del Carril (Adelina'nın kızkardeşi) bizimle birlikte kalıyor."

Artık yüreğinde ne öfke, ne içinden anımsama fırtınalarının geçtiği bir ilişkiye doğru sıvışma, ne de acı vardır. Elli yıl önce aldığı şu yakarı-mektubu anımsamaz bile: "Sevgili küçük Karınca: Neden aylarca Barselona'da kalacağını bilmiyorum. Tasarıların vardı... Ben Maruca'dan ayrıldım. Onun gidişiyle sorun çözüldü... Eski limanın karşısındaki eski bir otele yerleştim, her sabah yelkenlileri seyrediyorum. İlk kez yalnız başıma tırnaklarımı bile kestim...! Monalo Angeles'le birlikte gördüğümüz küçük gemiyi de almanı istiyorum, ederi 35 pesetas... Ona ivedilikle gereksinimim var, çünkü Otel Nautico'da kalıyorum. Bütün yüreğimle kucaklıyorum ve seni her gün seviyorum. İstediğim tek şey seni görmek. Pablo.

Her şey hiçliğe gömülmüştü. Son anlarında sıcaklık ve incelikle kendisine bakan Rosita Callejas onun şafakta gideceğini duyumsamamış. 104 yaşında atlarına binip gitti. Son yolculuğunda, o soğukça ayda ölü yakma yerinde kendisine son kez eşlik ettiğimiz sırada olduğu gibi, onlara her zaman duvarlarda ve başkalarının düşünde binecektir.

Elveda Dalia.

Elveda ters, anlaşılmaz, içine işlenmez Mapuş yüzlü Albertina ve Arokanya'nın araucaria ağaçları biten hep beyaz tepelerin, elveda. Elveda, şairin kurmaca bir kişilik hediye ettiği şaşırtıcı kız. Kasım 1989'da öldü.

Şairin yaşamındaki bütün kadınların çekip gittikleri doğru mu? Eminim, Şili'nin ve dünyanın çeşitli kentlerinde hâlâ yaşlı Helenalar vardı. Torunlarına "Bir gün, şair..." diye başlayarak anlatmaktadırlar. Belki de susmakta, ama geceleyin yalnızken anımsamaktadırlar.

Ve o, bir yerlerde olgunluk çağma ermiş bir kadının iç geçirmesine neden olmaktadır.

Aşk şiirlerinin bazı baştan çıkarıcı erkeklere çalışma aleti görevini gördüğü bilinmektedir.

Ne olduysa, olmayı sürdürecektir. Çünkü bu büyük baştan çıkarıcı, huysuz ve önüne geçilemez insan ölmedi.

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM: YAĞMURDAN SAVAŞA

I. "SINIR"IN ÇOCUĞU

1. Anneyi ziyaret 5
2. Parral'a elveda 8
3. Kavuşmalar 12
4. Geçici bir konaklama kenti 17
5. Üvey anne 20
6. Sert baba 23
7. Ne nasıl, ne de ne zaman bilmiyorum 24
8. Bir düş 27
9. Çocukluk arkadaşları 30
10. İlk şair 31
11. Devekuşu 33
12. Bir çocuk Gabriela'nın kapısını çalar 34
13. Kekeleyen şair 36
14. Çocuk ve piyanolar 37
15. Kardeşin yaşgünü 38
16. Öğrenime giriş 41
17. Zoraki düzyazıcı mı? 44

II. ALACAKARANLIKTAKİ GENÇ ADAM

18. Çılgın 20'li yıllar 47
19. Unamuno ve yurtseverliğin hissedarları 49
20. Pansiyonlar ve ilişki evleri 51
21. Maruri. Alacakaranlıklar 53
22. Neden Neruda? 55
23. Öğrenci 57
24. Dostluk ve bohem 59
25. Uçarak çekip gitti 62
26. Pablo de Rokha 66
27. Temuco'lu genç kız 70
28. Şiirlerini adadığı kadınlar 75
29. Yangın çıkaran çiçektozu 78
30. Bir kuşlar mezarı 82
31. Santiago'lu genç kız 85
32. Sırları çiğneyen bir yabancı 90
33. Aşk ve şiir 95
34. Şiir değişir, kadın kalır 101
35. Derlenen mektuplar: İtiraf ve sıkıntı 105
36. Mersinbalığı gibi sıska bir şairin dönemi 110
37. Ayrılıklar 114
38. Bohemlik bunalımı 119
39. El işçisi gibi çalışan bir tembel 121
40. Yazarlar ve filler 123
41. Adalara doğru 125
42. Yola çıkış 128

III. DOĞU'DA CAN ÇEKİŞME VE YARATI
43. Ayrılığın zorlukları 132
44. Batavia'dan mesajlar 136
45. Ailesiyle yazışmaları 138
46. Deniz yolculuğu akşamları ve düşleri 141
47. Birmanya'da yalnızlık 144
48. Tutkular ve arzular 147
49. Bir boğulanın mesajları 151
50. Rangoon'da kuşkular 156
51. "Yeryüzünde Konaklama"daki gerçekçilik 160
52. Doğu'dan mektuplar 163
53. Tumturaklı mektuplaşma 167
54. Maligna'ya dönüş 170

IV. YAZIYA EGEMENLİK KAN PAHASINA ELDE EDİLİR
55. Şair ve maske 175
56. İlahiler ilahisi 177
57. "Birlikte boğa güreşi" 179
58. Anaeve varış 185
59. İki özel konsolos 189
60. Mutsuzluklar 191
61. Karınca ya da komşu kadın mı? 194
62. Köpekler ve şairler 200
63. İyi karşılama 201
64. Yakınlıklar 204
65. Tartışmalar 207
66. Düzeltme 210
67. "Antoloji" ve "Bahçıvan" çevresinde yapılan polemikler 214
68. Ağır siklet boksörü 218
69. Akşam saatleri 221
70. Viznar'daki kurşuna dizme 226
71. Değişimin nedeni 229
72. İspanya kitabı 233
73. Sokakta bir şair ve karşı konulamaz bir kadın 236
74. Yazınsal coşkular 242
75. Aydınların başkanı 245
76. Yaşam ve ölüm suyu 248

II. BÖLÜM: COŞKU VE ÖLÜM

V. AMERİKA'YI KEŞFİ
77. Lanetli kentler 251
78. Şili'de seçim 254
79. Evler 256
80. "Kurtarma" operasyonu 257
81. "Winnipeg" serüveni sürer 261
82. İspanya deneyimi üzerine görüşler 265
83. Pişmanlık. 268
84. Büyülü ve acımasız ülke 269
85. Meksika karışımı 273
86. Çarpışmalar, serenatlar ve kılıç darbeleri 278
87. Kaynaklarına iniş 284
88. Macchu Picchu'nun kişisel ve kişiselüstü anlamı 286
89. Dört yolculuk 290
90. Özel bir konuşma 294
91. Parlamento yaşamının ilk dönemleri 299

92. Zaman sorunu 304
93. Saygıdeğer Mösyö Reyes Lucila Godoy Alcayaga'yı över 306
94. Anımsatma 308
95. Tuhaf vals 311
96. Büyük kaçamak 316
97. Şair suçlar 320
98. Yeraltı yaşamı 324
99. Çıkış aravışında 329
100. Ormanda hazırlıklar 333
101. Uzak bölgelere doğru 335

VI. DÜNYADA YOLCULUK
102. Özgür insanların Aziz Martin'i 338
103. "Şarkı": bir yaratma görevi 339
104. Paris'te ilk zamanlar 341
105. Avrupa bir keşifte bulunur 344
106. Yaşlı Yeni Dünya'nın rüzgârı 345
107. Senato'dan ayrılık 347
108. Puşkin'le karşılaşması 349
109. İntihar eden bir gencin altı çizili dizesi 354
110. Aşk ve flebit hastalığı 360
111. Sürgünlerin söyleşileri 362
112. Kısa İtalyan oyunu 366
113. İki başlı kadın 373
114. Çokeşlilik ve saptırmaca 375
115. Eve hoşgeldin 378
116. Aydınlar toplanır 380
117. Sofre Kuşu'nun sevinçleri ve acıları 385
118. Masallar ve hesaplar 386
119. Ödül serüveni 389
120. Bağışlar, vakıflar ve aşağılamalar 390

VII. KENDİNİN ANLATICISI
121. Elli yaylım ateşi ve iki ilenme 394
122. Evler ve kadınlar 398
123. Ayrılık 399
124. Görünmez adam kendini görünür kılar 402
125. Savaş yüz yıl sürmez 404
126. Başlıklar üzerine tartışma 407
127. Neruda evet. Neruda hayır 410
128. Saydam ve bulutlu günler 414
129. Sebastiana ve içki testileri 417
130. Ehli keyf 420
131. Koşuklu mektuplar 421
132. Unutulan bir kadın kahraman 424
133. Çocukluğu üzerindeki deprem 424
134. Tarihin sakallıları 426
135. Dalgacı kuş 428
136. Taşlaklar 430
137. Yeryüzü ve gökyüzü şiiri 430
138. Fikirlerin gizemli eşzamanlılığı 432
139. Üçgen adam 434
140. Türk ve İspanyol arasında 436
141. Yüksek Nüfus Memuru 437
142. Ünlülüğün kurşun ağırlığı 439
143. Bilanço ve özeleştiri 440
144. Yoldaşı William 444

145. Morumsulaşmış ayaklar 445
146. Mutlu masa kitabı 445
147. Uçurtmalar 447
148. Elbiseci 448
149. Düğün saatinde "Paparazzi"lerin öfkesi 449
150. Efsanevi korsan 450
151. J. S. 454
152. İki tür kuş 455
153. Mavi bayraklı ev 455
154. Barcarola'nın sallanması 457
155. Trutruca (21) ve ozan 458
156. Yumuşakçalarbilimcisi 459
157. Biraz felsefe 460
158. Sancaktar 463
159. Özel bir kampanya 466
160. Akordeonlu yaşlı bir sağır 469
161. Şair ve yüzyıl 469
162. Birkaç bilim dalıyla ilgilenen çılgınlar 470
163. Sezarların kenti 472
164. Taşlar, bekleyin! 473
165. Gece söylevi ve sabah söyleşisi 474

VIII. YAŞLI DENİZCİNİN BALADI
166. Kaygı verici haberler 482
167. İsveç kararı 484
168. Magneczyum şimşekleri saati 487
169. Evde şenlik 488
170. Alyuvarlar 490
171. Önemli açıklama 492
172. Bir sis şatosu 493
173. Gelecekçiliğin kızkardeşi 496
174. Albatros ülke 497
175. Tasarılar ve yeniden rahatsızlanmalar 498
176. Arokan taş 502
177. Cantalao düşü 506
178. Yoksulun halıları 508
179. Düzeltilmiş adak yazıları 510
180. Nöbet durumu 510
181. Gocuk 512
182. Ölümünden sonra yayınlanan yapıtlar 513
183. Anılar ve yayınlanmamış yapıtlar 518
184. Elvedalar 520
185. Ölüm içinde ölüm 520
186. Başıboş tabut 523
187. Taş kesilmiş davetliler 526
188. Kortej 529
189. Görüşmek üzere 532
190. Sağ kalacağım tutar 534
191. Sonsöz 537
192. Altı ay sonra 538
193. Altı yıl sonra 540

KAV
RAM

ISBN 975366146-0
9 789753 661461